

LATVIJAS UNIVERSITĀTES EKONOMIKAS UN SOCIĀLO
ZINĀTŅU FAKULTĀTES PRODUKTIVITĀTES
ZINĀTNISKAIS INSTITŪTS

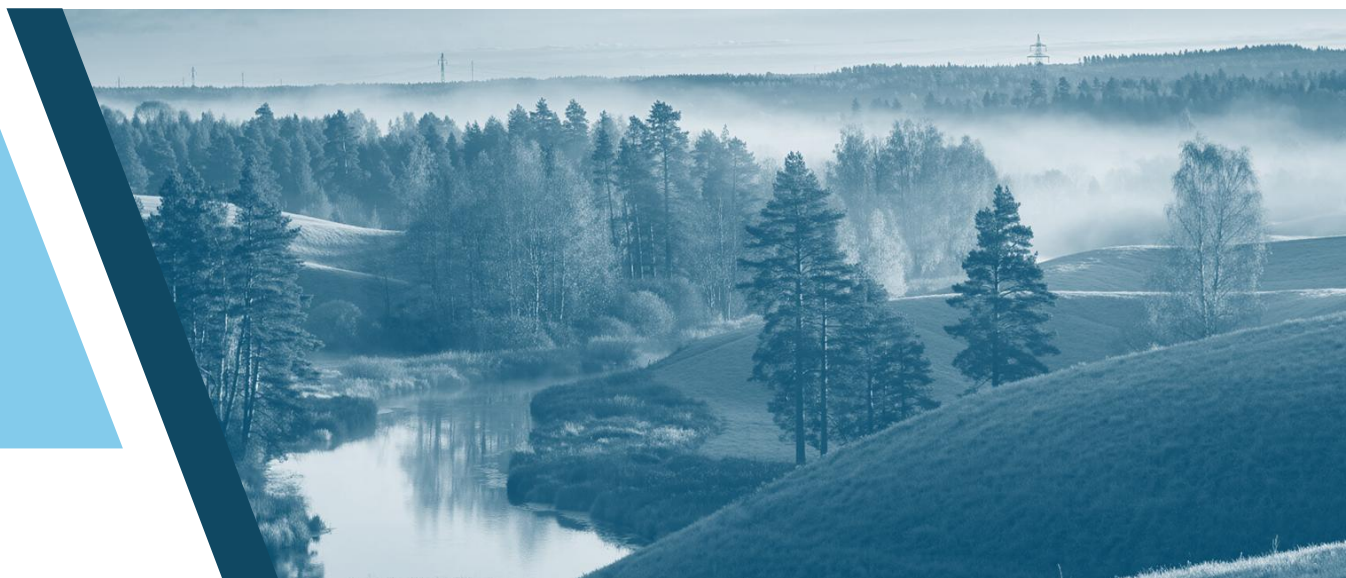
“LATVIJAS UNIVERSITĀTES DOMNĪCA LV PEAK”

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

EKONOMIKAS UN
SOCIĀLO ZINĀTŅU
FAKULTĀTE

IETVARŠ LATVIJAS ILGTERMIŅA PLĀNOŠANAI “LATVIJA 2050”

Pētījums
Līgums Nr. 2024/06

Projekta vadītājs: Prof. Gundars Bērziņš

Rīga, 2026. gads

Pētījums "Latvijas attīstības vektoru līdz 2050. gadam" ir sagatavots atbilstoši 2024. gada 5. novembra Līgumam Nr. 2024/065 "Sabiedrības iesaistes un pilsoniskā dialoga par Latvijas nākotnes attīstību veicinošo tēmu izstrāde" starp Valsts Kanceleju un Latvijas Universitāti.

Ja Jums ir komentāri, jautājumi vai ierosinājumi, lūdzam tos adresēt:

Latvijas Universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes Produktivitātes zinātniskais institūts
"Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK"

Aspazijas bulvāris 5, Rīga, LV-1050

E-pasts: inna.steinbuka@lu.lv

Tīmekļvietne: <https://www.lvpeak.lu.lv/>

© LATVIJAS UNIVERSITĀTES EKONOMIKAS UN SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTES PRODUKTIVITĀTES
ZINĀTNISKAIS INSTITŪTS "LATVIJAS UNIVERSITĀTES DOMNĪCA LV PEAK", 2026

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce ir obligāta

SATURS

IEVADS	5
LATVIJA 2050 – KOPSAVILKUMS	7
1. LATVIJAS ATTĪSTĪBAS STRATĒGIJAS IETVARA 2050 IZSTRĀDES METODOLOĢIJA	12
2. VĒRTĪBU UN AKSIOMU IDENTIFICĒŠANA.....	15
2.1. VALSTS PASTĀVĒŠANAS UN NEPĀRTRAUKTĪBAS NODROŠINĀŠANA	15
2.2. LATVIEŠU VALODAS UN KULTŪRAS VIDES SAGLABĀŠANA UN ATTĪSTĪBA	17
2.3. VALSTS IEDZĪVOTĀJU LABKLĀJĪBA.....	18
2.4. AKSIOMAS: VĒRTĪBU UN ATTĪSTĪBAS VIRZIENU MIJIEDARBĪBA.....	20
3. LATVIJAS ATTĪSTĪBAS IZAICINĀJUMI UN SABIEDRĪBAS GAIDAS	23
3.1. STRATĒGIJAS LV2030 UN JAUNIE ILGTERMIŅA IZAICINĀJUMI	23
3.2. LATVIJAS SABIEDRĪBAS GAIDAS.....	34
4. ILGTERMIŅA ATTĪSTĪBAS MAKROEKONOMISKIE SCENĀRIJI	40
5. MĒRĶI-2050, DILEMMAS UN PRIORITĀRO SCENĀRIJU ĪSTENOŠANAS INSTRUMENTI	55
5.1. ĀRĒJĀS UN IEKŠĒJĀS DROŠĪBAS STIPRINĀŠANA.....	55
5.1.1. Tvērums un definīcijas	55
5.2. CILVĒKKAPITĀLA DIMENSIJAS	78
5.2.1. Demogrāfija un ģimenes	78
5.2.2. Migrācijas politika un talantu vadība	91
5.2.3. Sabiedrības veselība	107
5.2.4. Izglītības sistēmas pilnveide.....	121
5.3. GLOBĀLĀ KONKURĒTSPĒJA	134
5.3.1. Izmaksu konkurētspēja	134
5.3.2. Produktivitāte.....	149
5.4. PUBLISKĀ PĀRVALDE.....	165
5.5. TEHNOLOĢISKĀ UN DIGITĀLĀ ATTĪSTĪBA	175
5.6. INOVĀCIJAS.....	189

5.7. VALSTS FINANŠU SISTĒMA UN KAPITĀLA TIRGUS	208
5.7.1. Kapitāla tirgus.....	208
5.7.2. Valsts budžeta un nodokļu sistēma	219
5.8. PILSONISKĀ SABIEDRĪBA.....	232
5.9. VIDES ILGTSPĒJA UN KLIMATS.....	239
6. LATVIJAS STRATĒĢIJAS IETVARA ATBILSTĪBA ES PAMATNOSTĀDNĒM ES ILGTERMIŅĀ SCENĀRIJIEM	251
7. NĀKAMIE SOĻI LV2050 STRATĒĢIJAS IZSTRĀDĒ UN ĪSTENOŠANĀ.....	254
BIBLIOGRĀFIJA	257
PIELIKUMI.....	278

IEVADS

Pētījumā “Valsts attīstības vīzijas veidošana laika posmam līdz 2050. gadam” tika izstrādāts zinātniski pamatots un faktos balstīts Latvijas ilgtermiņa stratēģijas ietvars. Stratēģijas ietvara mērķis ir, analizējot Latvijas izaugsmes potenciālu, pasaulē īstenoto daudzveidīgo pieredzi un politikas izvēles, piedāvāt Latvijas nākotnes “ceļa karti”, kuras īstenošanas rezultātā Latvija sasniegtu Eiropas Savienības vidējo attīstības līmeni.

Pētījums ir tapis augstas nenoteiktības un ģeopolitiskas spriedzes apstākļos, kad pieaug riski starptautiskās kārtības nosargāšanai, palielinās sāncensības un naidīgums starp lielvarām, Krievija turpina karu Ukrainā, karš Irānā apdraud globālas un Latvijas ekonomikas izaugsmi, bet demokrātijas citadele ASV slīd autoritārisma virzienā.

Pētnieku misija ir rūpīgi izvērtēt Latvijas iespējas, kā arī ārējos un iekšējos riskus, definēt izaicinājumus un dilemmas, izstrādāt valsts attīstības scenārijus un noteikt veikspējas rādītājus, kā arī pamatot tādu politikas instrumentu izvēli, kas nākotnē sekmēs valsts drošību un labklājību.

Pētījums tika veikts divos posmos. Pirmais posms rezultējās analītiskajā ziņojumā, kurā tika identificētas Latvijas sabiedrības vērtības, vispusīgi analizētas attīstības tendences un identificētas aksiomas tālākas politikas izstrādei. (Latvijas Universitāte, LV PEAK, 2025). Otrais posms tika veltīts nākotnes scenāriju izstrādei, citu valstu labās un sliktās prakses salīdzinājumam, veikspējas rādītāju skaitliskajam pamatojumam saskaņā ar mērķa scenāriju “Transformējošā noturība”, padziļinātai dilemmu vai alternatīvu politiku instrumentu izpētei un rekomendāciju izstrādei.

Abos pētījuma posmos tika nodrošināts dialogs ar sabiedrību un politikas veidotājiem. Īpaši nozīmīgas ir divas augstā līmeņa diskusijas “Latvija 2050 – demokrātiskā, droša un pārtikusi”, kas tika rīkotas 2025. gada 3. aprīlī (<https://www.lu.lv/par-mums-mediji/zinas/zina/t/103011/>), un 28. novembrī Saeimā – “Latvija attīstības vīzija 2050: sabiedrības gaidas un attīstības scenāriji”¹. Diskusijās tika secināts, ka tikai īstenojot labas prakses instrumentus var veicināt ekonomikas izaugsmi, konkurētspēju, efektīvu valsts pārvaldi, veselās un izglītotas sabiedrības veidošanu, labklājību un drošību, kas būs Latvijas 2050 politikas caurvijošie izaicinājumi.

Sabiedrības iesaiste nodrošināta vairākos formātos (aptaujas, fokusa grupas, dialoga aplī), tai skaitā Saeimas un NVO forumā “Latvija 2050 – veidojam kopā” 2025. gada 23. maijā (Latvijas Lauku forums, 2025) un Saeimas konference [“Ilgspēja ekonomikas noturībai”](#) 31. oktobrī (Saeima, 2025).

Pētījuma konsolidētais nodevums ietver 7 sadaļas. Pirmajā sadaļā ir aprakstīta pētījuma metodoloģija. Otrajā sadaļā ir definētas aksiomas, kuras izriet no vērtību un valsts attīstības virzienu mijiedarbības. Trešajā sadaļā analizētas sabiedrības gaidas un valdības izaicinājumi.

¹ [https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/b03d992fd2eb42fec2258d4c00269968/\\$FILE/Programma%20Konference%202025-11-28.pdf](https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/b03d992fd2eb42fec2258d4c00269968/$FILE/Programma%20Konference%202025-11-28.pdf)

Sabiedrības gaidu analīzei tika apzināti vairāku līmeņu iedzīvotāju viedokļi Latvijā un tās reģionos, kas apstiprināja, ka pētījumā izvirzītās vērtības, attīstības virzieni un nākotnes izaicinājumi atbilst Latvijas sabiedrības ilgtermiņa interesēm. Svarīgi atzīmēt, ka gandrīz visi stratēģijas “Latvija 2030” izvirzītie izaicinājumi joprojām saglabā savu aktualitāti arī pēc vairāk nekā desmit gadiem kopš tās apstiprināšanas. Vienlaicīgi saskaramies ar jauniem izaicinājumiem. Ceturtajā sadaļā tiek analizēti makroekonomiskie scenāriji līdz 2050. gadam:

- Mērķa scenārijs: TRANSFORMĒJOŠĀ NOTURĪBA. Mērķa scenārijs tika izmantots par pamatu veikspējas rādītāju kvantificēšanai.
- Bāzes scenārijs: INERCE AR LĒNU IZAUGSMI UN DEMOGRĀFISKO NOSLODZI.
- Pesimistiskais scenārijs: NEGATĪVA SPIRĀLE.

Piektajā sadaļā tika padziļināti analizēti stratēģijas mērķi, politikas instrumentu izvēles dilemmas un prioritāro scenāriju īstenošanas mehānismi. Sadaļā ir strukturēta deviņos virzienos: (1) ārēja un iekšēja drošība, (2) cilvēkkapitāls, t. sk. demogrāfija un ģimenes, talantu piesaiste un migrācija, izglītība, veselība, (3) globālā konkurētspēja, t. sk. izmaksu konkurētspēja un produktivitāte, (4) publiskā pārvalde, (5) tehnoloģiskā un digitālā attīstība, (6) inovācijas, (7) valsts finanšu sistēma un kapitāla tirgus, (8) pilsoniskā sabiedrība, (9) vides ilgtspēja un klimats. Sestajā sadaļā ir analizēta Latvijas stratēģijas ietvara atbilstība ES stratēģiskām pamatnostādnēm. Tiek secināts, ka Latvijas ilgtermiņa vīzija - “LV2050” ir ciešā saskaņā ar Eiropas Komisijas “Resilience 2.0” koncepciju. Septītā sadaļā ir veltīta tālākiem soļiem, pārejot no stratēģiskā ietvara pie stratēģijas LV2050, kas prasa ieviešanas, pārvaldības un finansēšanas mehānisma izstrādi.

LATVIJA 2050 – KOPSAVILKUMS

VĒRTĪBĀS BALSTĪTA BAGĀTA LATVIJA UN SABIEDRĪBA AR AUGSTU DZĪVES KVALITĀTI

Vizija. Latvija 2050. gadā ir cilvēkcentrēta un radoša, ilgtspējīga un demokrātiska valsts, kuras pamatu veido izglītota un vesela sabiedrība. Latviešu valoda un kultūra stiprina nacionālo pašapziņu un saliedētību, ir starptautiskās reputācijas, radošuma un inovāciju avots. Latvija ir droša un noturīga valsts, kas spēj aizsargāt savu teritoriju, kritisko infrastruktūru un informatīvo telpu, nodrošinot augstu uzticēšanos valstij un sabiedrotajiem. Inovācijas, digitālā transformācija un mākslīgais intelekts ir integrēti publiskā pārvaldē un uzņēmējdarbībā, veidojot augstā pievienotā vērtībā balstītu, konkurētspējīgu, klimatneitrālu un efektīvu ekonomiku valsts kopumā, nozarēs un reģionos. Eiropā un pasaulē Latviju pazīst kā atvērtu, taisnīgu un drošu valsti, kas godā cilvēka cieņu un cilvēktiesības, nodrošina augstu dzīves kvalitāti, veicina ilgtspējīgu attīstību un ir uzticams sadarbības partneris.

Stratēģijas ietvara mērķis ir, analizējot Latvijas izaugsmes potenciālu, pasaulē īstenoto daudzveidīgo pieredzi, un politikas izvēles piedāvāt Latvijas nākotnes “ceļa karti”, kuras īstenošanas rezultātā Latvija sasniegtu ES vidējo attīstības līmeni.

Latvija šobrīd atrodas nozīmīgā vēsturiskā posmā, kad saskaramies ar jauniem izaicinājumiem – sarežģīta ģeopolitiskā vide, sabiedrības novecošanās, tehnoloģiju straujas izmaiņas, klimata pārmaiņas un ekonomikas transformācijas nepieciešamība prasa mērķtiecīgu un konsekventu valsts rīcību. Vienaļcīgi, gandrīz visi Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā “Latvija 2030” izvirzītie izaicinājumi joprojām saglabā savu aktualitāti arī pēc vairāk nekā desmit gadiem kopš tās pieņemšanas. LV2050

stratēģiskais ietvars ir izstrādāts, lai nodrošinātu Latvijas spēju ne vien reaģēt uz izaicinājumiem, bet arī izmantot jaunās iespējas, kas var kalpot kā izrāviena pamats nākamajām paaudzēm.

Metodoloģija. Stratēģijas ietvarā par pamatu ņemtas vērtības, kas izriet no Latvijas Republikas Satversmes: Latvijas valsts pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšana; latviešu valodas, identitātes un kultūrvides saglabāšana; Latvijas iedzīvotāju labklājības pieaugums.

Latvijas ilgtermiņa nosaka deviņi attīstības virzieni: (1) ārēja un iekšēja drošība; (2) cilvēkkapitāls un tā dimensijas - demogrāfija un ģimenes, t. sk. talantu vadība (migrācijas politika), sabiedrības veselība un izglītība; (3) globālā konkurētspēja, t. sk. izmaksu konkurētspēja un produktivitāte; (4) publiskā pārvalde; (5) tehnoloģiskā un digitālā attīstība; (6) inovācijas; (7) valsts finanšu sistēma un kapitāla tirgus; (8) pilsoniskā sabiedrība un (9) vides ilgtermiņa un klimats. Attīstības virzienu secība izvēlēta saskaņā ar valsts prioritātēm.

Pētījuma ietvaros tika veikta sabiedrības viedokļu un gaidu apzināšana. Tā norisinājās trijos līmeņos: 1) sabiedriskās domas aptauja, 2) fokusgrupu diskusijas četros Latvijas novados un 3) intervijas ar nozaru ekspertiem un sociālo partneru organizāciju pārstāvjiem. Kā papildus informācijas avots tika izmantoti Latvijas Lauku foruma un Fonda DOTS rīkoto Dialoga apļu svarīgākie secinājumi. Latvijā kopumā un tās reģionos valdīja vienprātība, ka pētījumā izvirzītās vērtības un attīstības virzieni atbilst Latvijas sabiedrības ilgtermiņa interesēm.

No vērtību un attīstības virzienu mijiedarbības izriet aksiomas. Aksiomas pamato politiskās izvēles, lai tās veidotāju lēmumi nenonāktu pretrunā ar trīs no Latvijas Republikas Satversmes vērtību izrietošajiem Latvijas attīstības mērķiem, kā arī nebūtu savstarpējā pretrunā.

Latvijas ilgtermiņa stratēģijas ietvars katrā no deviņiem virzieniem identificē, ko vēlamies panākt (attīstības mērķi un uzdevumi), kādi ir apstākļi un riski (padziļināta globālās un Latvijas attīstības tendenču, kā arī ārējo un iekšējo risku analīze), cik izmantojama ir citu valstu labā prakse un kādas citu kļūdas nedrīkst atkārtot, kādi politikas mehānismi varētu tikt izmantoti, kādi kvantitatīvi veikspējas rādītāji atbilst mērķu scenāriem “Transformējošā noturība”, kādas dilemmas pastāv politikas izvēlēm un kādi ir iespējamie politikas instrumenti.

Visi attīstības virzieni ir savstarpēji cieši saistīti un veido vienotu sistēmu, kas spēj nodrošināt līdzsvarotu un uz nākotni vērstu valsts attīstību.

Scenāriji. Stratēģiskais ietvars integrē valsts attīstības scenārijus ar politikas instrumentiem, kuru izvēle nosaka attīstības trajektoriju. Latvijas ilgtermiņa attīstības iespējamās trajektorijas ir kvantificētas trīs makroekonomiskos scenārijos.

Pirmais (mērķa) scenārijs: TRANSFORMĒJOŠĀ NOTURĪBA, t. i., Latvijas spēja veikt strukturālas reformas un pāreju uz zināšanu ietilpīgu, zaļu un digitālu ekonomiku, vienlaikus:

- Paātrinot IKP un produktivitātes izaugsmi un izvairoties no “vidējo ienākumu slazda”.
- Risinot demogrāfiskos un migrācijas izaicinājumus un stiprinot sociālo saliedētību.
- Nodrošinot publiskās pārvaldības un politikas īstenošanas jaudas kāpināšanu (MI izmantošana, ilgtermiņa scenāriju un vidēja termiņa plānu saskaņošana, “Resilience 2.0” pieeja).

Otrais (bāzes) scenārijs: INERCE AR LĒNU IZAUGSMI UN DEMOGRĀFISKO NOSLODZI, t. i. ekonomikas attīstība pie nosacījuma, ka Latvija turpina virzīties pa pašreizējo strukturālo trajektoriju, bez būtiskām politikas izmaiņām vai izaugsmes paātrinātājiem. Scenāriju raksturo:

- Lēns IKP izaugsmes temps, kas ilgtermiņā nespēj kompensēt darba spēka sarukumu.
- Ievērojams iedzīvotāju skaita kritums, ko nosaka negatīvs dabīgais pieaugums un emigrācija.
- Produktivitātes kāpums zem ES vidējā, līdz ar to — nepietiekams, lai noturētu ienākumu konvergenci.
- Risks, ka valsts iestrēgst “vidējo ienākumu slazdā”, jo izaugsme kļūst pārāk lēna, lai sasniegtu attīstīto valstu dinamiku.

Ekonomika tehniski turpina augt, taču izaugsmes pamati (demogrāfija, inovācijas, kapitāla uzkrājums) netiek nostiprināti pietiekami, lai nodrošinātu straujāku labklājības kāpumu.

Trešais (pesimistiskais) scenārijs: NEGATĪVA SPIRĀLE, t. i. demogrāfija, produktivitāte un strukturālā inerce savstarpēji pastiprina ekonomikas sabremzēšanos. Scenārijs ir balstīts Eiropas Komisijas “The 2024 Ageing Report” demogrāfiskajos un makroekonomiskajos nosacījumos. Scenārijs attēlo situāciju, kas iestātos, ja:

- Politika paliek nemainīga, un netiek veikti nekādi nozīmīgi strukturālie uzlabojumi.
- Iedzīvotāju skaits krītas vēl straujāk, radot dziļāku darba spēka un nodokļu bāzes sarukumu.
- Produktivitātes pieaugums ir ļoti vājš, saglabājot tehnoloģisko un ražīguma atpalicību no ES.
- IKP dinamika kļūst gandrīz stagnējoša, pasliktinot spiedienu uz pensiju un sociālās aizsardzības sistēmām.

Inerces un negatīvas spirāles scenāriji būtībā atbilst tam pašam risku lokam, ko uzsver ES stratēģiskie dokumenti un JRC 2023./2024. gada scenāriji. Risku kopums nozīmē, ka Latvija zaudētu konverģences spēju un attālinātos no ES labklājības līmeņa. Bez dziļām strukturālām reformām un produktivitātes kāpuma valsts riskē nonākt zemās izaugsmes un augstas demogrāfiskās noslodzes slazdā.

ES uzsver straujo sabiedrības novecošanu un migrācijas spiedienu. Latvijā tas ir viens no galvenajiem izaugsmi bremzējošajiem faktoriem. ES alternatīvajās attīstības scenārijos produktivitātes dinamika nosaka kritisko robežu starp izaugsmi un stagnāciju. Tieši to pašu atspoguļo Latvijas inerces trajektorija, kad produktivitāte aug par lēnu, un pesimistiskais scenārijs, kurā izaugsme gandrīz apstājas. Gan ES, gan Latvijas scenāriji uzsver, ka bez transformējošām reformām valsts iestrēgst zemāka pievienotās vērtības ciklā. Tas nozīmē, ka digitalizācija, inovācijas, cilvēkkapitāls un zaļā pāreja ir nevis izvēles, bet izdzīvošanas priekšnoteikumi. ES uzsver valdības spēju reaģēt uz satricinājumiem. Ja Latvijā neizdosies uzlabot noturības un pielāgošanas spējas, ja pārvaldības, un politikas īstenošanas kapacitāte neuzlabosies, izaugsmes trajektorija turpinās pasliktināties.

Tikai mērķa scenārijs (TRANSFORMĒJŠĀ NOTURĪBA) pilnā mērā saskan ar ES nākotnes attīstības izaicinājumiem.

Latvijas ilgtermiņa stratēģijas ietvars katrā virzienā identificē, ko vēlamies panākt (attīstības mērķi un uzdevumi), kādi apstākļi un riski pastāv (padziļināta situācijas analīze) un kādi politikas mehānismi varētu tikt izmantoti (rīcības virzienu izvēle). Katrā virzienā definēti kvantitatīvi veikspējas rādītāji, kas atbilst mērķu scenārijam, dilemmas politikas izvēlēm un iespējamie politikas instrumenti.

Stratēģiskais ietvars atšķirībā no Stratēģijas piedāvā izšķiršanos starp vairākām dilemmām.

Drošības un aizsardzības jomā, reaģējot uz ārējiem apdraudējumiem, pieaug nepieciešamība stiprināt valsts aizsardzību, ko apliecina apņemšanās palielināt finansējumu līdz 5 % no IKP. Vienlaikus būtiski pieaug iekšējās drošības vajadzības, t. sk. sabiedrības noturības palielināšana pret hibrīdapdraudējumiem. Nozīmīgākā dilemma ir saistīta ar spēju līdzsvarot finanšu un politiskos ieguldījumus aizsardzībā un iekšējās drošības stiprināšanā, jo hibrīdkara apstākļos izšķirošas ir tās rīcībpolitikas, kuras mazina valsts ievainojamību.

Galvenā dilemma demogrāfijas un talantu vadības (migrācijas) politikā – kā nodrošināt sabiedrības ataudzi, ilgtspēju un konkurētspēju, vienlaikus saglabājot nacionālo identitāti un ekonomisko dzīvotspēju, sasniedzot summāro dzimstības koeficientu vismaz 1,88.

Dilemma cilvēkkapitāla politikas veidošanā ir jautājums par optimālu līdzsvaru – cik lielā mērā pievērsties tūlītējai darba tirgus vajadzību apmierināšanai, un cik lielā mērā investēt ilgtermiņa izaugsmes un inovāciju potenciāla veicināšanā? Saistīta dilemma ir izšķiršanās starp “gudru saraušanos” (smart shrinking) un gudru migrācijas politiku, piesaistot valsts attīstībai nepieciešamo cilvēkkapitālu. Alternatīvu kombinācija nosaka valsts spēju pielāgoties globālām izmaiņām, saglabāt konkurētspēju un sasniegt nodarbinātības līmeni ap 78 %.

Veselības jomā ir nepieciešams rast līdzsvaru starp universālu, valsts apmaksātu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību un maksas medicīnu, kā arī starp indivīda atbildību par savu veselību un valsts pienākumu aprūpēt visus vienlīdzīgi.

Izglītības jomā ir nepieciešams izšķirties starp indivīda brīvību, izvēloties izglītības jomu, un valsts ilgtermiņa tirgus pieprasījumu pēc darbinieku izglītības un iemaņām.

Izmaksu konkurētspējas stiprināšanai jābūt balstītai līdzsvarā starp īstermiņa izmaksu samazināšanu un ilgtermiņa ieguldījumiem cilvēkkapitālā, tehnoloģijās un inovācijās. Tikai šāds līdzsvars nodrošina valsts spēcīgu un ilgtspējīgu pozīciju globālajā tirgū.

Dilemma produktivitātes celšanā, lai sasniegtu vismaz ES vidējo līmeni, ir izvēlēties līdzsvarotu politiku starp esošas ekonomiskās struktūras stiprināšanu, kas balstīta uz esošām salīdzinošām priekšrocībām, un strukturālo pārmaiņu veicināšanu, kas vērsta uz augstākas pievienotās vērtības aktivitātēm. Alternatīva stratēģija ir sabalansēta pieeja, kas apvieno abu virzienu elementus — pakāpeniski attīstot jaunas nozares, vienlaikus sniedzot atbalstu pārejas periodā esošajām nozarēm. Šādi iespējams vienlaikus saglabāt ekonomisko stabilitāti un radīt priekšnoteikumus ilgtspējīgai izaugsmei nākotnē.

Dilemma valsts pārvaldes jomā ir izvēle starp centralizāciju efektivitātei un decentralizāciju demokrātijai. Saistīta dilemma ir izšķiršana starp ātru lēmumu pieņemšanu un plašu sabiedrības iesaisti.

Tehnoloģiskās un digitālās attīstības galvenās dilemmas ir izšķiršanās starp digitālo suverenitāti un globālo tehnoloģiju platformu izmantošanu, kā arī starp efektivitāti veicinošo MI un automatizāciju un darba vietu saglabāšanu.

Inovāciju veicināšanas būtiskākās dilemmas ir izšķiršanās starp fundamentālās un lietišķās pētniecības prioritāro finansēšanu, atbalstu Latvijas pētniecībai un attīstībai (P&A) vai tehnoloģiju absorbciju no ārvalstīm, akadēmisko brīvību vai tirgus orientēto tēmu finansējumu.

Veidojot budžeta politiku, galvenā dilemma būs līdzsvarota izvēle starp nodokļu likmju pieaugumu un tēriņu samazinājumu pie nosacījuma, ka valsts parāds stabilizēsies zem 60 % no IKP. Nepieciešams paaugstināt budžeta resursu izmantošanas lietderību, veicot publiskā sektora funkciju padziļinātu auditu un, “debirokrātizēt” publisko pārvaldi un attiecīgos budžeta tēriņus.

Kapitāla tirgus attīstības dilemmas ir izvēle starp Baltijas tirgu integrāciju un nacionālo suverenitāti finanšu jomā, kā arī starp pensiju fondu investīcijām vietējā ekonomikā un starptautisko diversifikāciju.

Pilsoniskās sabiedrības attīstības būtiskas dilemmas ir izvēle starp privāto ziedojumu piesaisti un mecenātismu, kā arī starp vārda brīvību un naratīvu kontroli.

Latvijas virzība uz klimatneitralitāti, saistīta ar to, ka Latvija neražo fosilos energoresursus un importēto energoresursu īpatsvars veido 45 %. Latvijai ir augsts potenciāls AER ražošanā, īpaši saules, vēja un biomasas segmentos, kā arī bioekonomikas attīstībā, digitalizācijas un kibernetikas risinājumu izstrādē. Viena no dilemmām ir līdzsvarota izvēle starp strauju zaļo pāreju pret pakāpenisku transformāciju. Nepieciešams rast kompromisu starp transformācijas īstenošanas tempu, samazinot importa atkarību un palielinot vietēji augstas pievienotās vērtības produktu ražošanas īpatsvaru, un izmaksu slogu.

Lēmējinstīciju politikas izvēle noteiks topošas ilgtermiņa stratēģijas pārvaldības plānu. Dokumentā ir piedāvāti turpmākie stratēģijas ieviešanas soļi – monitoringa, pārvaldības un finansēšanas mehānisma izstrādei un ieviešanai.

1. LATVIJAS ATTĪSTĪBAS STRATĒGIJAS IETVARA 2050 IZSTRĀDES METODOLOĢIJA

Metodoloģijas pamatā ir Latvijas Republikas Satversmē nostiprinātās trīs pamatvērtības: valsts pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšana, latviešu valodas un kultūrvides saglabāšana un attīstība, kā arī Latvijas iedzīvotāju labklājības pieaugums. Šīs vērtības netiek uztvertas tikai kā deklaratīvi principi, bet kalpo kā strukturējošs metodoloģiskais ietvars, kas nosaka jebkura politikas risinājuma atbilstību valsts ilgtermiņa mērķiem. Tādējādi LV2050 stratēģijas izstrāde sākas nevis ar ekonomiskiem rādītājiem, bet ar valsts identitātes un pastāvēšanas jautājumiem.

Vērtību ietvars nodrošina, ka attīstības politika tiek skatīta daudzdimensionāli – vienlaikus no drošības, kultūras un labklājības perspektīvas. Tas novērš risku, ka ekonomiskās izaugsmes mērķi nonāk pretrunā ar nacionālās identitātes vai valsts drošības interesēm.

Latvijas attīstības stratēģijas ietvara līdz 2050. gadam izstrādes metodoloģija nodrošina pāreju no konstitucionālajām vērtībām uz konkrētiem valsts attīstības scenārijiem, kvantificētiem mērķiem un politikas instrumentu izvēli. Šī pieeja ļauj saglabāt līdzsvaru starp globalizācijas radītajām iespējām un Latvijas kā nacionālās valsts ilgtermiņa interesēm.

LV2050 izstrādes metodoloģija ir strukturēta divos savstarpēji saistītos pētniecības posmos. Pirmajā posmā tika identificētas vērtības, analizētas sabiedrības gaidas, definētas aksiomas un izveidota attīstības virzienu sistēma. Šajā etapā īpaša nozīme tika piešķirta starpdisciplinārai analīzei, kurā ekonomiskie, sociālie, demogrāfiskie, drošības un vides aspekti tika skatīti vienotā sistēmā. Pirmais posms nodrošināja konceptuālu pamatu – noteica, kas ir Latvijas ilgtermiņa attīstības pamatprincipi un kādi virzieni ir stratēģiski nozīmīgi.

Otrais posms tika veltīts nākotnes scenāriju modelēšanai, kvantitatīvo mērķu noteikšanai un politikas instrumentu analīzei. Šajā posmā tika izstrādāti trīs makroekonomiskie attīstības scenāriji līdz 2050. gadam un analizētas politikas izvēles alternatīvas. Tādējādi metodoloģija nodrošina loģisku pāreju no normatīvā līmeņa (vērtībām un aksiomām) uz instrumentālo līmeni (konkrētiem rīcības mehānismiem).

Metodoloģijas centrālais instruments ir deviņu attīstības virzienu matrica, kas strukturē valsts attīstības faktorus savstarpēji saistītā sistēmā. Šie virzieni ietver ārējo un iekšējo drošību, cilvēkkapitālu un demogrāfiju, globālo konkurētspēju, publiskās pārvaldes efektivitāti, tehnoloģisko un digitālo attīstību, inovāciju kapacitāti, finanšu sistēmu (budžets un nodokļi) un kapitāla tirgu, pilsoniskās sabiedrības attīstību un vides ilgtspēju.

Svarīgākais metodoloģiskais princips ir šo faktoru savstarpējā mijiedarbība. Attīstība netiek analizēta sektorāli vai izolēti – tiek uzsvērts, ka cilvēkkapitāla kvalitāte ietekmē inovāciju spējas, inovācijas – produktivitāti, produktivitāte – konkurētspēju, bet konkurētspēja – labklājību un fiskālo stabilitāti. Savukārt drošība un efektīvas institūcijas ir priekšnoteikums jebkuras ekonomiskās politikas īstenošanai.

Šāda sistēmiska pieeja novērš fragmentāru politikas veidošanu un nodrošina savstarpēji pastiprinošu reformu kopumu. Metodoloģija balstās mūsdienu ekonomikas un politikas teorijā, kur uzsvērtā institucionālās kvalitātes, cilvēkkapitāla un inovāciju nozīme ilgtermiņa izaugsmē.

LV2050 metodoloģijā būtiska vieta ir sabiedrības dialogam un iesaistei. Pētījuma ietvaros tika organizētas aptaujas, fokusa grupas, diskusijas ar politikas veidotājiem un pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem. Šī iesaiste nodrošina stratēģijas sociālo leģitimitāti un palīdz identificēt reģionālās atšķirības un sabiedrības prioritātes.

Sabiedrības gaidu analīze apliecināja, ka drošība, izglītība, veselība, taisnīgums un reģionālā attīstība ir centrālie temati Latvijas iedzīvotāju redzējumā. Svarīgs metodoloģijas elements ir scenāriju modelēšana. Tika izstrādāti trīs attīstības scenāriji: transformējošās noturības scenārijs, inerces scenārijs un negatīvās spirāles scenārijs. Šie scenāriji ļauj modelēt dažādas attīstības trajektorijas atkarībā no politikas izvēlēm un reformu apjoma.

Scenāriju pieeja nodrošina analītisku pamatu politikas lēmumiem, jo tā parāda potenciālās sekas gan reformu īstenošanai, gan bezdarbībai. Tā palīdz identificēt “vidējo ienākumu slazda” risku un nepieciešamību pēc strukturālām reformām. Šī pieeja atbilst arī ES līmeņa stratēģiskajām diskusijām par noturību un konkurētspēju.

Atšķirībā no iepriekšējām stratēģijām, LV2050 metodoloģijā sistemātiski analizētas politikas izvēles dilemmas. Piemēram, demogrāfijas jomā tiek analizēta izvēle starp “gudru saraušanos” un aktīvu migrācijas politiku; produktivitātes jomā – starp esošo nozaru stiprināšanu un strukturālu transformāciju; drošības jomā – starp nacionālo kapacitāti un starptautisko integrāciju.

Politikas izvēļu dilemmu ietvars ir metodiski nozīmīgs un inovatīvs elements, kas palīdz strukturēt diskusiju par attīstības alternatīvām. Vienlaikus nepieciešams skaidri norādīt, ka dilemmas šajā dokumentā nav interpretējamās tikai kā izvēle starp vienu vai otru galēju variantu. Daudzos gadījumos abas pieejas var tikt kombinētas, un politiskais lēmums būs par to, kādā proporcijā, secībā vai piemērošanas apjomā katra no tām īstenojama. Tādēļ stratēģijas izstrādes posmā dilemmu sadaļu

ieteicams papildināt ar īsu metodisku skaidrojumu par to formulēšanas loģiku, norādot, ka dilemmu mērķis ir izgaismot spriedzi starp konkurējošām prioritātēm, nevis mākslīgi uzspiest bināru izvēli. Vienlaikus jāpārbauda, vai katras dilemmas formulējums patiešām atspoguļo saturisku izvēli un palīdz politiķiem lemt par līdzsvaru starp alternatīvām.

Dilemmu analīze ļauj izvairīties no vienkāršotiem risinājumiem un uzsver politikas izvēles cenu un kompromisus. Tas padara stratēģiju reālistisku un orientētu uz apzinātu lēmumu pieņemšanu. Metodoloģiski tas nozīmē, ka stratēģijas izstrāde nav tikai tehnokrātisks process, bet balstās uz pilsonisko dialogu un kopīgi formulētu nākotnes redzējumu.

LV2050 metodoloģija ir saskaņota ar ES stratēģiskajām pamatnostādnēm un noturības konceptu ("Resilience 2.0"). Tas nozīmē, ka drošība, tehnoloģiskā transformācija, klimata politika un konkurētspēja tiek skatītas kā savstarpēji saistīti elementi. Savukārt konkurētspēja tiek definēta kā centrālais izaugsmes faktors, kas savieno visus attīstības virzienus vienotā sistēmā. Bez konkurētspējas nav iespējama ilgtspējīga labklājība, bet bez drošības un institucionālās kapacitātes nav iespējama konkurētspēja.

Metodoloģija paredz kvantificētu mērķrādītāju sistēmu, kas balstīta mērķa scenārijā. Šāda KPI (veiktspējas rādītāji) sistēma nodrošina regulāru uzraudzību un iespēju veikt politikas korekcijas. Tā stiprina atbildību un veicina caurspīdīgu pārvaldību.

Deviņu virzienu matrica tiek piemērota valsts līmenī, taču Latvijas reģionālās atšķirības ir pietiekami izteiktas, lai vienota politika praksē radītu būtiski atšķirīgus rezultātus Rīgā, Pierīgā un pārējā Latvijas teritorijā. Tādēļ stratēģijas izstrādes posmā katram virzienam nepieciešams veikt reģionālās ietekmes novērtējumu, izvērtējot, vai mērķa scenārija rādītāji ir sasniedzami arī ārpus galvaspilsētas un kādi papildu mehānismi nepieciešami teritoriālās polarizācijas mazināšanai. Reģionālā dimensija nav izdalāma kā atsevišķs virziens, bet tai jābūt integrētai visos deviņos virzienos kā obligātam analītiskam griezumam.

2. VĒRTĪBU UN AKSIOMU IDENTIFICĒŠANA

2.1. VALSTS PASTĀVĒŠANAS UN NEPĀRTRAUKTĪBAS NODROŠINĀŠANA

Latvijas sabiedrības svarīgākā vērtība ir valsts pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšana. Latvijas tiesiskos pamatus nosaka Latvijas Republikas Satversme, kurā skaidri definētas garantijas ikvienam pilsonim līdzdarboties šodienas un nākotnes valsts veidošanā: "Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai." ([Latvijas Republikas Satversme](#))

Valsts ģeogrāfisko ietvaru nosaka tās robežas, kuru sargāšana un nostiprināšana ir būtisks priekšnosacījums valsts nepārtrauktības nodrošināšanai un sabiedrības drošai pastāvēšanai. Latvijas valsts kodolu veido tās iedzīvotāji, kuri ar savu individuālo pienesumu veicina attīstību dažādās dzīves jomās. Spēcīgs un efektīvs tiesiskais pamats, drošas robežas, konkurētspējīga ekonomika, mūsdienīga uz cilvēku orientēta valsts pārvalde un sabiedrības aktīva līdzdalība valsts attīstībā veido labklājības un drošas valsts pamatu.

Latvijas valsts pastāvēšanai un nepārtrauktībai nākotnē pastāv vairāki būtiski riski, kas nosaka nepieciešamos rīcības virzienus un konkrētus uzdevumus to mazināšanai. Tā kā valsts kodolu veido tās iedzīvotāji, kuri ir valodas, kultūras un nacionālās identitātes nesēji, tad cilvēkkapitāla attīstīšana ir neaizstājama valsts ilgtspējai. Latvijai ir nepieciešama stabila un uz nākotni vērsta politika, kas veicina iedzīvotāju rīcībspēju, ienākumu nevienlīdzības mazināšanu un sociālekonomisko attīstību. Valsts nākotne nav iedomājama bez izglītotiem, ar mūsdienīgām zināšanām un prasmēm apveltītiem cilvēkiem, kuri spēj veiksmīgi iekļauties darba tirgū un efektīvi reaģēt uz pārmaiņām. Lai mazinātu

iedzīvotāju skaita samazināšanās, emigrācijas un sabiedrības novecošanās negatīvo ietekmi, nepieciešama konsekventa demogrāfijas politika, kas veicina tautas ataudzi un līdzsvarotu migrāciju.

Latvija kā neatkarīga valsts ir iekļāvusies starptautiskajā sistēmā, kur pēdējo desmit gadu laikā ir vērojamas pieaugošas globālās spriedzes, vardarbības un ģeopolitisko pārmaiņu tendences. Šis saspīlējums atstāj ietekmi gan uz Baltijas reģionu, gan transatlantisko telpu un demokrātisko valstu kopienu. Valsts drošības pamatā ir efektīva un tehnoloģiski nodrošināta robežu aizsardzība, cieša starptautiskā sadarbība ar Eiropas Savienību un NATO, modernas un rīcībspējīgas valsts drošību aizsargājošās struktūras, aizsardzības politikas stiprināšanas finansiālais nodrošinājums un visas sabiedrības noturība un rīcībspēja. Šie faktori ir kritiski svarīgi, lai saglabātu stabilitāti un drošību neprognozējamos apstākļos.

Pieaugot dažādiem riskiem un apdraudējumiem, kas vienlaikus ietekmē valsts pastāvēšanu, sabiedrību un katru individu, arvien mazāk iespējams nodalīt ārējo drošību no iekšējās. Hibriddraudi, kibernetiskās drošības riski, dezinformācijas izplatība, kā arī dabas un tehnogēnās katastrofas prasa efektīvu un koordinētu rīcību. Pieaugošu lomu valsts un sabiedrības noturības spēju pārbaudē ieņems vides ilgtspējas un klimata pārmaiņu radīto negatīvo seku mazināšana, izmantojot vietējos, reģionālos un arī starptautiskos resursus. Drošība nav tikai valsts institūciju atbildība – tās nodrošināšanā būtiska loma ir arī katram sabiedrības loceklim. Tieši konsekventa drošības un aizsardzības sistēmas modernizācija, cieša sadarbība starp armiju, iekšlietu struktūrām un sabiedrību ir valsts nepārtrauktības nodrošināšanas pamats.

Globālās konkurētspējas palielināšanas apstākļos valsts pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšanai nepieciešams stiprināt iekšējās ekonomiskās priekšrocības atbilstoši starptautiski piedāvātajām iespējām. Valsts ekonomikas konkurētspēja un produktivitāte tieši nosaka ekonomiskās attīstības ātrumu, labklājību, sociālo stabilitāti un starptautisko ietekmi. Tomēr valsts pastāvēšana nav tikai ekonomikas jautājums – tā ir vērtība pati par sevi, kas prasa apzinātu un ilgtermiņā ilgtspējīgu attīstību, lai saglabātu nacionālo identitāti, stiprinātu sabiedrības saliedētību un nodrošinātu valsts spēju aizsargāt savas intereses.

Latvija, līdz ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, piedzīvo strauju digitalizācijas attīstību. Tehnoloģiskās intensitātes strukturālās izmaiņas un digitālā transformācija sekmē valsts nepārtrauktu modernizāciju, ietekmējot praktiski visas dzīves jomas – sākot no ekonomikas un izglītības līdz valsts pārvaldei un nacionālajai drošībai. Digitālā attīstība un inovācijas nav tikai ekonomiskas izaugsmes rīki, bet arī instruments, kas palīdz stiprināt valsts suverenitāti, drošību un spēju reaģēt uz globāliem izaicinājumiem.

Valsts globālā konkurētspēja ir tieši atkarīga no tās inovāciju kapacitātes. Jo intensīvākas un apjomīgākas investīcijas tiek veiktas pētniecībā un attīstībā, jo efektīvāks ir inovāciju pārvaldības modelis, un jo lielākas iespējas veidot modernu un ilgtspējīgu valsti. Inovācijas ne tikai veicina ekonomisko izaugsmi un sabiedrības labklājību, bet arī palielina cilvēku rīcībspējas potenciālu un nodrošina tādu valsts ilgtermiņa attīstību, kas spēj pielāgoties pārmaiņām.

Latvijas valsts pastāvēšana un tās nepārtrauktības nodrošināšana ir sakņota demokrātiskās vērtībās un demokrātiskā pārvaldes sistēmā. Demokrātija ir caurstrāvojusi visas sabiedriskās dzīves jomas un rada nepieciešamos nosacījumus valsts ilgtspējai un piederībai demokrātisko valstu kopienai.

Lai nodrošinātu Latvijas valsts pastāvēšanu un nepārtrauktību, būtiska nozīme ir tiesiskuma stiprināšanai un tiesu varas efektivitātei. Tiesiskuma nodrošināšana prasa efektīvu likumu piemērošanu, skaidru normatīvo regulējumu un kvalitatīvu tiesvedības procesu, kas garantē taisnīgumu ikvienam sabiedrības loceklim. Tiesu sistēmai jādarbojas neatkarīgi no politiskās ietekmes, nodrošinot tiesiskās

paļāvības un tiesu varas autonomijas principu ievērošanu. Lai stiprinātu sabiedrības ticību tiesiskajai sistēmai, būtiska ir arī tiesu spriedumu kvalitāte, savlaicīgums un efektivitāte.

Savukārt valsts pārvalde un tās atvērtība ikvienam Latvijas iedzīvotājam ir rādītājs valsts attieksmei pret saviem pilsoņiem, viņu vajadzībām un interesēm. Vienkārša, efektīva, uz cilvēku centrēta valsts pārvalde ir isākais ceļš uz uzticēšanās valsts institūcijām palielināšanos. Pastāvošā uzticēšanās plaša starp iedzīvotājiem un valsts politiskajām pārvaldes struktūrām (parlamentu, valdību, politiskajām partijām, ierēdniecību) ir būtisks apdraudējums demokrātijas ilgtspējai. Tādēļ Latvijas pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšana ir atkarīga gan no valstsgribas, gan cilvēkgribas.

Izšķiroša loma un nozīme Latvijas pastāvēšanā ir ikvienam cilvēkam, kurš individuāli vai ar nevalstiskās organizācijas palīdzību iesaistās pilsoniskās sabiedrības noturības spējas stiprināšanā, līdzdarbojas lēmumu pieņemšanas un rīcībpolitiku ieviešanas procesos, mācās pats un arī veicina citu sabiedrības locekļu izpratni par valsts attīstības resursiem un iesaistīšanās iespējām. Tieši sabiedrības iesaiste lēmumu pieņemšanā nodrošina pārredzamību un līdzsvarotu varas sadali, kas samazina autoritārisma un politiskās korupcijas riskus un novērš iekšējās nestabilitātes draudus.

2.2. LATVIEŠU VALODAS UN KULTŪRAS VIDES SAGLABĀŠANA UN ATTĪSTĪBA

Kā uzsvērts dažāda līmeņa Latvijas politikas dokumentos, latviešu valoda un latviskā kultūrtelpa ir saliedētas sabiedrības pastāvēšanas, un tādējādi valsts drošības, pamats ([NAP 2027](#)). Latvijas Republikas Satversme skaidri nosaka latviešu valodu kā valsts valodu ([Latvijas Republikas Satversme](#), 34. p.). Tās statuss ir nostiprināts arī Valsts valodas likumā, bet Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam izvirzīts mērķis nodrošināt latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas ilgtspēju un tās lietojumu visās sabiedrības darbības jomās.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam ([Latvija 2030](#)) latviešu valoda uzsvēta kā **būtisks nacionālo identitāti un kultūru stiprinošs elements**, bet arī kā **vienojošs elements dažādu sabiedrības grupu integrācijā**, veicinot saliedētību un kopīgu identitāti. Latviešu valoda tiek uzskatīta par pamatu kultūras mantojuma saglabāšanai un attīstībai. Stratēģijā īpaši izcelta nepieciešamība sniegt kvalitatīvu izglītību latviešu valodā un nostiprināt latviešu valodas lomu sabiedrībā, nodrošinot tās saglabāšanu nākamajām paaudzēm. Jāatzīmē, ka, saskaņā ar starptautisko organizāciju kā, piemēram, ANO rekomendācijām, papildus latviešu valodas kā valsts valodas pozīcijas stiprināšanai, Latvija ir apņēmusies saglabāt un attīstīt arī mazākumtautību valodas un kultūru ([Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam](#)), tātad - latviešu valodas stiprināšana saskatīta kā iekļaujoša nevis asimilējoša.

Latviešu valodas nozīme spēcīgi atspoguļojas arī 2019. gadā pieņemtajā Diasporas likumā, kas norāda uz nepieciešamību izstrādāt un īstenot pasākumus, kuri veicina latviešu valodas, kultūras un tradīciju pieejamību diasporai. Nostiprinot latviešu valodu diasporā, kā to paredz likums, tiek saglabāts latviešu valodas nesēju skaits. Caur valodu tiek veicināta diasporas bērnu piederības sajūta Latvijai, tātad – tiek saglabāta Latvijas tauta. Var secināt, ka latviešu valoda ir nacionālas valsts pamats un, attiecīgi, latviešu valodas un kultūras saglabāšana ir viena no Latvijas pamatvērtībām.

Pateicoties vēsturiskajam kontekstam, Latvija ir plaši pazīstama ar savu apņemšanos sargāt un saglabāt savu tradicionālo kultūru, īpaši tautas dziesmas un dejas ([Brubaker 2011](#)). Dziedāšana vienmēr ir bijusi svarīgs latviešu vienojošs spēks cauri dažādiem nozīmīgiem vēstures periodiem, kļūstot par būtisku latviešu identitātes sastāvdaļu ([Smidchens 2014](#); [Muktupāvela un Laķe 2019](#)). Dziesmu un deju svētku tradīcija plaukst līdz mūsdienām kā viens no ievērojamākajiem un dinamiskākajiem latviešu tautas mākslas izpausmes veidiem. Latvijā pastāv plašs koru un deju kolektīvu tīkls, daļēji pateicoties valsts finansētajām mūzikas skolām, kas padara muzikālo izglītību un līdzdalību amatiermākslā viegli pieejamu, turklāt aktīvākie kultūras radītāji un patērētāji Latvijā ir jaunieši ([SKDS 2018](#)). Salīdzinot ar Eiropas Savienības vidējo rādītāju, Latvija kultūras finansējumam piešķir salīdzinoši lielu daļu no valsts budžeta. Viss iepriekš minētais liecina, ka **latviskās tradīcijas un kultūra līdztekus valodai ir viena no Latvijas pamatvērtībām** – latviešu tautu vienojošs un latvisko identitāti veicinošs spēks.

Šo vērtību uzturēšanā ir arī izaicinājumi. 2023. gadā LVA pasūtītās sociolingvistiskās aptaujas dati liecina, ka sadzīviskā vidē **latviešu valodas lietojums joprojām ir neapmierinošs** ([LVA 2023](#)). Daudzi krievu valodā runājošie Latvijas iedzīvotāji nav apguvuši latviešu valodu labā līmenī un/vai nevēlas runāt latviski ([LU FSI 2025](#)). Nākotnē, demogrāfisko izmaiņu rezultātā sagaidāms, ka Latvijā ieceļos arvien vairāk iebrucēju, bet latviešu proporcija valstī samazināsies. Migrācijas un globalizācijas apstākļos, pieaugot arī dominējošo kultūru, kā ASV, ietekmei, arvien grūtāk var kļūt saglabāt latviešu valodu un latvisko kultūru. Angļu valodas lomas pieaugums augstākajā izglītībā rada riskus latviešu valodas terminoloģijas un lietojuma jomā arī izglītībā un zinātnē, bet sagaidāmais ārvalstu darbaspēka pieaugums – profesionālajā vidē.

Runājot par izaicinājumiem kultūras jomā, jāmin finansējuma saglabāšana kultūras aktivitātēm, pašreizējo prioritāšu maiņas kontekstā. Papildus izaicinājums ir jauniešu intereses saglabāšana par tradicionālo kultūru, ņemot vērā dažādus citus saistošus brīvā laika pavadīšanas veidus.

Digitalizācija un informācijas tehnoloģiju lomas pieaugums rada gan jaunus izaicinājumus, gan arī piedāvā jaunas iespējas latviešu valodas apguvei ([Civitta 2022](#)). Taču īpaši svarīgi turpināt **veicināt arī latviešu valodas lietojumu** – gan izglītībā, gan publiskajā telpā, jo latviskā vide ir viens no valodas apguves priekšnoteikumiem. Būtiska loma ir latviskās kultūrvides saglabāšanai, kas vienlaikus stiprinās arī latviešu valodu un latvisko pašapziņu. Papildus jāatzīmē, ka, jo spēcīgāki un atpazīstamāki būs Latvijas uzņēmumi gan Latvijā gan pasaulē, jo lielāka būs latviešu valodas loma, prestižs un ietekme.

2.3. VALSTS IEDZĪVOTĀJU LABKLĀJĪBA

Iedzīvotāju labklājība ir fundamentāla vērtība, kas Satversmes tekstā ir minēta vairākkārt. Vispirms Satversmes ievadā labklājība definēta kā valsts uzdevums, proti, "1918. gada 18. novembrī proklamētā Latvijas valsts ir izveidota [...], [lai] nodrošinātu Latvijas tautas un ikviena brīvību un sekmētu labklājību". Tādējādi labklājības nodrošināšana ir Latvijas valsts pastāvēšanas jēga un ilgtermiņa virsmērķis. Labklājība nodrošina personas fizisko un psiholoģisko veselību, sociālo stabilitāti un ekonomisko drošību. Materiālā labklājība (ienākumi, cenas) un nodarbinātības līmenis ir galvenie dzīves kvalitātes rādītāji. Tomēr labklājības līmeni nosaka arī tāda demogrāfisko un sociāli ekonomisko faktoru kopa kā veselības un izglītības pieejamība un kvalitāte, sociālā atbalsta pietiekamība, nepiesārņota vide un drošības sajūta. Zinātniskie pētījumi pierāda, ka valstis ar augstāku labklājības līmeni cilvēki parasti ir vairāk motivēti un produktīvāki, kas veicina ekonomisko izaugsmi un stabilitāti.

Pēdējo gadu laikā ES un Latvijas sabiedrība saskārās ar vairākiem izaicinājumiem, kas bremzē dzīves līmeņa celšanos. Pandēmijas un Krievijas kara krīžu sekas izraisīja ekonomisko stagnāciju, kā rezultātā dzīves līmenis ES audzis lēnāk nekā pasaulē kopumā. Lai gan ES un Latvijas labklājības celšanas izaicinājumi ir līdzīgi, jāņem vērā, ka Latvijas vidējais ienākumu līmenis šobrīd ir par gandrīz 30 % zemāks nekā ES vidēji.

Latvijas politikas veidotāju izaicinājums ir ne tikai vidēja ienākumu līmeņa atpalcības mazināšana. Ļoti sāpīga problēma ir augsta ienākumu nevienlīdzība un liels nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaits. Nevienlīdzība strauji pieauga Latvijas neatkarības sākumā un katra piedzīvotā krīze (finanšu krīze 2008. gadā, COVID krīze un Krievijas kara sekas) negatīvi ietekmēja politiku centienus uzlabot situāciju. Lai gan kopš 2015. gada, kad finanšu krīzes rezultātā nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars bija 30 %, šis rādītājs ir samazinājies par 5,7 procentpunktiem, situācija joprojām nav laba. 2024. gadā nabadzības vai sociālās atstumtības riskam bija pakļauti 449 tūkstoši Latvijas iedzīvotāju. Šāds iznākums neatbilst Latvijas Nacionālās attīstības plānā 2021.–2027. gadam (NAP 2027) mērķim līdz 22,5 % samazināt nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvaru (faktiski šis rādītājs 2024. gadā bija 24,3 %!) un apdraud iespējamību līdz 21,5 % samazināt šo rādītāju 2027. gadā.

2023. gadā katra piektā mājsaimniecība Latvijā iztika ar vidēji 645 eiro mēnesī, kas ierindo tās zemāko ienākumu grupā. Tīkmēr turīgākie 20 % mājsaimniecību dzīvoja pavisam citā realitātē – viņu rīcībā esošie ienākumi sasniedza vidēji 3545 eiro mēnesī, kas ir vairāk nekā piecas reizes lielāka summa nekā trūcīgākajiem. Vēl sliktāka situācija 2023. gadā bija Rumānijā, kur nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars bija 32 %, Bulgārijā – 30 %, Spānijā – 26,5 % un Grieķijā – 26,1 %.

Krasas ienākumu līmeņa atšķirības un liels nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaits rada ne tikai ekonomiska rakstura sekas, bet arī populisma un ekstrēmisma pieaugumu.

Veidojot ilgtermiņa stratēģiju Latvijas politikas veidotājiem nepieciešams rast instrumentus iekļaujošas izaugsmes veicināšanai kā priekšnosacījumam labklājības celšanai. Stratēģiskās izvēles, veidojot Latvijas ilgtermiņa stratēģiju labklājības veicināšanai, nabadzības un nevienlīdzības mazināšanai, ietver vairākus ekonomiskus instrumentus.

Demogrāfijas politikai ir milzīga nozīme labklājības vērtības stiprināšanā. Latvijā, līdzīgi kā visā Eiropā, sabiedrība strauji noveco. Iedzīvotāju novecošanās un ar to saistīto valsts izdevumu pieaugums arvien vairāk palielinās budžeta slodzi.

Budžets ir ekonomisko labumu pārdalīšanas mehānisms, kas samazina ienākumu nevienlīdzību. Vispopulārākie risinājumi nemainīgi ir saistīti ar darbaspēka nodokļiem un atvieglojumiem. Neapliekamā minimuma palielināšana lielai daļai iedzīvotāju neapšaubāmi ceļ ienākumus. Tomēr lielai sabiedrības daļai ar darbaspēka nodokļu pārmaiņām palīdzēt nevar, jo tikai daļa no trūcīgākajiem iedzīvotājiem ir nodarbinātie. Turklāt jau pašreiz daudzi IIN nemaksā nemaz, jo pieejamais atvieglojumu apmērs pārsniedz to ienākumus. Alternatīvie risinājumi ir saistīti ar pabalstu sistēmu, pilnveidojot sociālo pakalpojumu, sociālās palīdzības un sociālās drošības sistēmu.

EK 2024. gada ziņojumā² norādīts, ka sociālās palīdzības adekvātuma un pakalpojumu pieejamības uzlabošana joprojām ir problēma. Grūtības rada piekļuve atbilstīgiem sociālajiem mājokļiem. Pensijas ir vienas no zemākajām ES. Latvijas dzīvojamais fonds ir novecojis un nekvalitatīvs. Ilgtermiņā plānotais finansējums nav pietiekams, lai risinātu mājokļu pieejamības problēmu. Arī veselības aprūpes sistēma netiek pietiekami finansēta. Veselības aprūpes izdevumi Latvijā ir vieni no zemākajiem ES.

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A52023SC0614&qid=1686127911343>

Konkurētspējas un produktivitātes celšana ir ekonomikas izaugsmes un labklājības priekšnosacījums. Relatīvi zema produktivitāte, kas Latvijā ir tikai puse no ES vidējā līmeņa, un augstas ražošanas izmaksas apgrūtina labklājības uzlabošanu. Galvenie ilgtermiņa izaicinājumi ir sekmēt inovācijas, zaļā kursa un militārās industrijas attīstības sinhronizāciju ar industriālo un digitalizācijas politiku. Inovācijas, savukārt, prasa investīcijas, t. sk. pētniecībā un attīstībā, cilvēku zināšanu un prasmju pilnveidošanā.

Savukārt, efektīva publiskā pārvalde vairo uzticēšanos un pārliecību par valsts spēju veidot tādas rīcībpolitikas, kas nodrošina apstākļus un rada priekšnoteikumus iedzīvotāju drošībai un labklājības pieaugumam.

Visbeidzot, *pilsoniskās sabiedrības iesaiste rīcībpolitikā veidošanā* palielina uzticēšanos valstij un valsts spēju īstenot tādas politikas rīkus, kas veicina iedzīvotāju drošību un labklājību. No Eurobarometra³ aptaujas, izriet, ka Latvijā aptaujātie kā prioritātes minējuši atbalstu sabiedrības veselībai (40 %), ekonomikai un jaunu darbavietu radīšanai (39 %), cīņu ar inflāciju, cenu pieaugumu un dzīves dārdzību (39 %) un cīņu pret nabadzību un sociālo atstumtību (38 %).

Vidējā dzīves līmeņa celšana regulāri minēta politikas dokumentos kā iedzīvotāju vēlme un nozīmīgs mērķis. Tomēr Latvijas sabiedrībai ir vitāli svarīgi, lai labklājības vērtība nepārvērstos kārtējā deklarācijā, bet nostiprinātos kā garants valsts ilgtermiņa attīstības virsmērķim.

Šobrīd Latvija ir tik pārtikusī, kā ES vidēji bija pirms desmit gadiem. Latvijas politikas veidotāju izaicinājums ir pamatot labklājības veicinošus integrētas politikas instrumentus, vai Latvijas augsta turības līmeņa sasniegšanas “veiksmes formulu”.

2.4. AKSIOMAS: VĒRTĪBU UN ATTĪSTĪBAS VIRZIENU MIJIEDARBĪBA

Galvenās vērtības, kas izriet no Latvijas Republikas Satversmes (Latvijas valsts pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšana; latviešu valodas, identitātes un kultūrvides saglabāšana; Latvijas iedzīvotāju labklājības pieaugums) pētījumā ņemtas par pamatu.

No pētījuma metodoloģijas izriet, ka Latvijas ilgtspēju nosaka deviņi attīstības virzieni: ārēja un iekšēja drošība; demogrāfija un ģimenes, t. sk. stratēģiskā migrācijas politika, sabiedrības veselības uzlabošana, un izglītības pilnveide; globālās konkurētspējas stiprināšana, t. sk. izmaksu konkurētspēja un produktivitāte; publiskās pārvaldes efektivitāte; valsts tehnoloģiskā un digitālā attīstība; inovāciju kapacitāte; valsts finanšu sistēma un kapitāla tirgus; pilsoniskā sabiedrība un vides ilgtspēja un klimata pārmaiņu mazināšana.

Integrēta sabiedrības vērtību un valsts attīstības virzienu sistēma lēmumu pieņemšanai ir atspoguļota matricā (2.1. attēls). No vērtību un attīstības virzienu mijiedarbības izriet aksiomas. Aksiomas nosaka dažādu sektoru politikas, lai veidotāju lēmumi nenonāktu savstarpējā pretrunā, kā arī nebūtu pretrunā ar trīs no Latvijas Republikas Satversmes izrietošajiem Latvijas attīstības mērķiem.

³ ĪPAŠAIS EIROBAROMETRS 103.1 | EB047EP EP Ziemas aptauja 2025

Aksiomas: vērtību un attīstības virzienu matrica

Vērtības Pētījuma virzieni		Valsts pastāvēšanas un nepārtrauktības nodrošināšana	Latviešu valodas un kultūras vides saglabāšana un attīstība	Valsts iedzīvotāju labklājības pieaugums
ĀRĒJĀS UN IEKŠĒJĀS DROŠĪBAS STIPRINĀŠANA		Nacionālajās interesēs balstītās ārējās un iekšējās drošības politikas īstenošana ciešā sadarbībā ar ES un NATO nodrošina valsts pastāvēšanu. Konsekventa drošības un aizsardzības sistēmas modernizācija, armijai sadarbojoties ar sabiedrību, ir valsts nepārtrauktības priekšnosacījums.	Valsts drošības stratēģijā jāiekļauj Latvijas valsts identitātes aspekti, lai mazinātu ārējo un iekšējo apdraudējumu riskus valodai un kultūrai. Vienota latviskā kultūrvidē ir Latvijas drošības garants.	Drošas un modernas aizsardzības infrastruktūras veidošana un aizsardzības industrijas attīstība veicina izaugsmi un labklājību. Iedzīvotāju drošības sajūta ir svarīgs dzīves kvalitātes aspekts.
CIVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBA, VESELĀS UN ZINĀŠANĀS BALSTĪTAS SABIEDRĪBAS VEIDOŠANA	DEMOGRĀFIJA UN ĢIMENES IZGLĪTĪBA SABIEDRĪBAS VESELĪBA	Stabila demogrāfiskā situācija sekmē valsts pastāvēšanu. Cilvēkkapitāla attīstība un zināšanās balstīta sabiedrība ir valsts pastāvēšanas priekšnosacījums.	Demogrāfijas jautājumu risināšana sekmē valodas nesēju skaita pieaugumu. Latviešu valodas stiprināšana augstākajā izglītībā un zinātnē veicina cilvēkkapitāla identitāti. Ģimenes vērtību nostiprināšana sekmē latviešu valodas, ES galveno sazināšanās valodu un minoritāšu valodu kultūras vides attīstību.	Labklājību nosaka iedzīvotāju ienākumu līmenis, kvalitatīvas izglītības un veselības aprūpes pieejamība.
	TALANTU VADĪBA (MIGRĀCIJAS POLITIKA)	Demogrāfisko attīstību nodrošina tautas ataudzes un migrācijas saldo līdzsvarotas izmaiņas iedzīvotāju skaita stabilizācijas interesēs.	Viesstrādnieku piesaiste ir izaicinājums latviešu valodas un kultūras vides saglabāšanā un attīstībā.	Cilvēkkapitāla atbilstība tirgus pieprasījumam, t. sk. piesaistot ārzemju speciālistus un viesstrādniekus, ir labklājības pieauguma pamats.
GLOBĀLĀ KONKURĒTSPĒJA	IZMAKSU KONKURĒTSPĒJA	Izmaksu konkurētspēja ir svarīgs priekšnoteikums valsts makroekonomiskās stabilitātes un ilgtspējas nodrošināšanai.	Izmaksu konkurētspēja ir svarīga straujākai ekonomikas izaugsmei, kas dod iespējas valsts budžetam vairāk resursus novirzīt latviešu valodas un kultūras vides attīstībai.	Konkurētspēja veicina izaugsmi un labklājību.
	PRODUKTIVITĀTĒ BALSTĪTA KONKURĒTSPĒJA	Produktivitāte ir valsts ilgtspējas pamats, jo tā nosaka starptautisko konkurētspēju, eksportspēju un izaugsmi.	Augstā produktivitātē balstīta konkurētspējīga ekonomika ļauj saglabāt latviešu valodu, kultūru un tradīcijas nākamajām paaudzēm.	Produktivitātes palielināšana sekmē ilgtspējīgu ekonomikas attīstību un valsts iedzīvotāju labklājības pieaugumu.
PUBLISKĀ PĀRVALDE		Publiskās pārvaldes strukturālas, institucionālas un pārvaldības snieguma stiprināšana veicina vienkāršas, efektīvas, uz cilvēku centrētas valsts veidošanu.	Latviskās kultūras daudzveidība un valsts valodas cieņa jāstiprina ikvienā valsts administratīvajā teritorijā.	Efektīva publiskā pārvalde vairo uzticēšanos un pārliecību par valsts spēju veidot uz iedzīvotāju labklājības pieaugumu orientēto politiku.
TEHNOLOĢISKĀ UN DIGITĀLĀ ATTĪSTĪBA		Tehnoloģiskās intensitātes strukturālās izmaiņas, digitalizācija un mākslīgais intelekts veicina valsts nepārtrauktu mūsdienīgu transformāciju.	Tehnoloģiskā un digitālā attīstība ir izaicinājums un iespēja latviešu valodas un kultūras vides saglabāšanai un attīstībai.	Tehnoloģiju attīstība un digitālā transformācija sekmē iedzīvotāju labklājību.
INOVĀCIJAS		Inovāciju stimulu un kapacitātes stiprināšana, palielinot izdevumus pētniecībai un attīstībai, veicina mūsdienīgas valsts veidošanu.	Inovācijas veicina konkurētspēju, izaugsmi un valsts kapacitāti ieguldīt latviešu valodas un kultūras vides attīstībā.	Inovāciju kapacitātes palielināšana ir galvenais izaugsmes un labklājības virzītājspēks.

VALSTS FINANŠU SISTĒMA UN KAPITĀLA TIRGUS	KAPITĀLA TIRGUS	Kapitāla tirgus attīstība veicina valsts izaugsmi un iedzīvotāju iesaisti materiālo labumu radīšanas vadīšanā un sadalē, kā arī stimulē valstij piederības sajūtu.	Kapitāla tirgus attīstība veicina izaugsmi, nodrošinot latviešu valodas un kultūras vidi.	Paaudzēs uzkrātās bagātības veicina labklājību.
	VALSTS BUDŽETA UN NODOKĻU SISTĒMA	Valsts budžets ir valsts pastāvēšanas priekšnoteikums, jo nodrošina valsts funkciju veikšanu.	Valsts budžeta finansējums ir kritiski svarīgs avots un ietekmes instruments kultūras un valodas attīstībai. Globalizācijas un migrācijas ietekmē būs nepieciešams aizvien lielāks valsts finansējums valodas un kultūras aktivitātēm.	Budžets ir ekonomisko labumu pārdalīšanas mehānisms, kas samazina ienākumu nevienlīdzību, kura Latvijā ir salīdzinoši liela.
PILSONISKĀ SABIEDRĪBA		Pilsoniskās sabiedrības noturības spējas stiprināšana palielina cilvēku līdzdalību lēmumu pieņemšanas un rīcībspolitiku ieviešanas procesos, kā arī veicina izpratni par dažādu rīcībspolitiku ietekmi (piem., klimata pārmaiņas) uz sabiedrību kopumā.	Caur iesaisti latviešu kultūrvīdē tiek stiprināta mazākumtautību līdzdalība demokrātiskajos procesos. Profesionālās terminoloģijas attīstība un lietojums latviešu valodā rīcībspolitikās veicina Latvijas valsts identitātes saglabāšanu.	Pilsoniskās sabiedrības iesaiste rīcībspolitiku veidošanā palielina uzticēšanos valstij un valsts spēju īstenot tādus politikas rīkus, kas veicina iedzīvotāju drošību un labklājību.
VIDES ILGTSPĒJA UN KLIMATS		Vides uzlabošana, klimata pārmaiņu negatīvās ietekmes mazināšana un vietējo resursu izmantošana sekmē valsts ilgtspējīgu attīstību.	Caur kultūrvīdi stiprināt izpratni, ka, saglabājot Latvijas dabu, var veicināt ilgtspējīgu attīstību. Informācija latviešu valodā par vides un klimata pārmaiņām veicina klimata problēmu izpratni un apzināšanos.	Vides ilgtspējai un klimata pārmaiņu mazināšanai paredzētais Latvijas un ES finansējums ir iespēja jaunu biznesa nišu attīstībai, veicinot ekonomisko aktivitāti un valsts konkurētspēju, kā arī uzlabojot iedzīvotāju dzīves kvalitāti un labklājību drošā vidē.

3. LATVIJAS ATTĪSTĪBAS IZAICINĀJUMI UN SABIEDRĪBAS GAIDAS

3.1. STRATĒGIJAS LV2030 UN JAUNIE ILGTERMIŅA IZAICINĀJUMI

Nodaļā ir analizēti “Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam” (LV2030) izaicinājumi, kas ir joprojām aktuāli, kā arī jaunie izaicinājumi līdz 2050. gadam. Izaicinājumu apskats sniedz pamatu ilgtermiņa scenāriju izstrādei un ekonomisko instrumentu izvēlei.

Ārējā un iekšējā drošība

Stratēģijā LV2030 drošība nav izdalīta kā patstāvīga prioritāte, bet gan aplūkota caur citām jomām – cilvēkkapitāla attīstību, enerģētikas neatkarību, sabiedrības līdzdalību, telpisko attīstību un valsts starptautisko pozicionējumu, saglabājot cilvēkā centrētu pieeju kā centrālo vadmotīvu. Tādējādi drošība tiek interpretēta plaši — kā valsts un sabiedrības spēja pārvaldīt riskus, mazināt ievainojamību un stiprināt noturību pret ārējiem un iekšējiem apdraudējumiem. Šī pieeja paredzēja drošības stiprināšanu ne tikai militārā, bet arī sociālā, ekonomiskā, informatīvā un enerģētikas dimensijā.

Stratēģijā LV2030 minētie izaicinājumi, kas joprojām ir aktuāli uz nākamo LV2050 periodu:

- Straujās sabiedrības novecošanās, depopulācijas un migrācijas ietekme uz valsts drošību. Samazinoties darbaspējīgo iedzīvotāju skaitam, sarūk personāla bāze iekšējās drošības institūcijām, bruņotajiem spēkiem un civilajai aizsardzībai.
- Enerģētiskās drošība: lai gan atkarība no Krievijas energoresursiem ir mazināta, piegāžu un cenu svārstības, ierobežoti vietējie resursi un sabiedrības pretestība atjaunojamo projektu ieviešanai kavē enerģētiskās drošības nodrošināšanu (European Commission, 2023; International Energy Agency, 2024).
- Infrastruktūras un mobilitātes drošums: Stratēģijā LV2030 tika akcentēta transporta un komunikāciju tīklu drošības nozīme, tostarp dzelzceļa, ostu un starptautiskās savienojamības uzturēšana krīzes apstākļos. Pieaug hibrīdapdraudējumu risks, tostarp sabotāža pret zemūdens kabeļiem, gāzesvadiem, LNG termināļiem un elektropārvades tīkliem (Singh, N., 2025; The World Economic Forum, 2026, p.46).
- Pierobežas reģionu noturība un sasniedzamība: telpisko disbalansu un austrumu pierobežas reģionu nevienlīdzība un infrastruktūras atpalicība pierobežā ir drošības jautājums. Mobilitātes, sakaru un pakalpojumu pieejamība šajos reģionos nosaka valsts noturību un uzticēšanos pārvaldei. nevienlīdzīgā attīstība ir drošības jautājums (Rīcības plānu Latvijas Austrumu pierobežas ekonomiskajai izaugsmei un drošības stiprināšanai 2025.–2027. gadam, 2025).
- Zems sociālais kapitāls un sabiedrības uzticēšanās līmenis: zema uzticēšanās institūcijām kavē ātru un efektīvu rīcību krīzēs (Struberga, S., Teperik, D., Bankauskaite, D, 2024; OECD, 2024).

Jaunie izaicinājumi līdz 2050. gadam:

- Globālo apdraudējumu dinamika, tehnoloģiskā transformācija un karadarbības pieredze Eiropā ir radījusi jaunu drošības paradigmu, kas prasa visaptverošu, elastīgu un digitālo rīku integrācijā balstītu pieeju (NATO, 2022; Valsts aizsardzības koncepcija, 2023; European Commission, 2024).
- Ir nepieciešams pilnveidot visaptverošās valsts aizsardzības un krīžu vadības sistēmu, t. sk. valsts, pašvaldību un privātā sektora sadarbību krīžu pārvaldībā; stiprināt krīzes vadības centra kapacitāti; izveidot adaptīvu indikatoru un agrīnās brīdināšanas sistēmu, kas spēj uztvert kumulatīvos riskus, ne tikai vienreizējus incidentus, nodrošinot visaptverošu pieeju pārnozaru pārraudzības ietvarā (OECD, 2017).
- Izmaiņas drošības vidē un jauno tehnoloģiju radītās pārmaiņas pieprasa integrētu drošības pārvaldību un stratēģiskā koordināciju- veidot vienotu drošības arhitektūru, kas apvieno militāro, civilo, kibernetiskās drošības un informatīvās telpas (NATO, 2022; NATO, 2026).
- Kibernetiskā drošība un informatīvās telpas aizsardzība: pieaug hibrīddraudu un dezinformācijas intensitāte. Prioritāte ir kognitīvā drošība, sabiedrības medijpratība un pirmsatspēkošanas stratēģija, lai mazinātu manipulāciju un ārvalstu ietekmes riskus (European External Action Service, 2025; NATO, 2026).
- Militāras industrijas un pētniecības attīstība: nepieciešamas investīcijas pētniecībā, testēšanas infrastruktūrā un inovatīvās tehnoloģijās — mākslīgajā intelektā, kvantu drošībā, sensortehnoloģijās un autonomajās sistēmās.
- Līdzsvarota telpiskā attīstība, kas ir būtiska ne tikai sociālās kohēzijas stiprināšanai, bet arī valsts drošības un noturības nodrošināšanai.

Cilvēkkapitāla dimensijas

Demogrāfija un ģimenes

Stratēģijā LV2030 minētie izaicinājumi, kas joprojām ir aktuāli uz nākamo LV2050 periodu:

- Depopulācijas apturēšana vai mazināšana, t. sk. reģionos, sabalansējot iedzīvotāju dabisko pieaugumu un migrācijas saldo, un stiprinot cilvēkkapitāla izaugsmi.
- Demogrāfiskās slodzes samazinājums sabiedrības novecošanās kontekstā, palielinot nodarbinātību, sekmējot reemigrāciju un darbaspēka piesaisti.
- Reģionālās atšķirības iedzīvotāju koncentrācijā, īpaši starp Rīgas metropoli un pārējo Latviju.
- Ģimeņu un bērnu nozīmes saglabāšana, ņemot vērā mājsaimniecību struktūras izmaiņas, darba-ģimenes līdzsvara izaicinājumus un sabiedrības ilgtspēju.
- Ienākumu nevienlīdzības samazināšana starp mājsaimniecībām ar un bez bērniem.

Jauni izaicinājumi periodam līdz 2050. gadam

- Vērtību maiņa: tiekšanās pēc individuālās autonomijas, pašrealizācijas, līdzvērtīgāka pienākumu sadalījuma ģimenē, sekularizācija. Jaunieši daudz biežāk pieņem neregistrētu kopdzīvi, retāk uzskata, ka ir vajadzīgi bērni, lai rastu sevis piepildījumu (Koroļeva, I., 2019).
- Mājokļu pieejamība - mājokļu cenas turpina augt, padarot tos jaunām ģimenēm grūti pieejamus (Eurostat, 2024c), kas ir viens no galvenajiem faktoriem, kas aizkavē bērna ienākšanu ģimenē (Koroļeva, I., 2019).
- Mūsdienīgi bērnu pieskatīšanas pakalpojumi un risinājumi - vecāki vairs nevar paļauties uz vecvecāku būtisku iesaisti bērna audzināšanā, bet maksas pieskatītāju nevar atļauties.
- Atbalsts vientuļajiem vecākiem, lai nodrošinātu bērnam atbilstošus dzīves apstākļus, tostarp gan psihoemocionālo gan finansiālo drošību. Stingrāki pasākumi alimentu piedzišanai no patreiz registrētajiem ~40–42 tūkstošiem uzturlīdzekļu (alimentu) parādniekiem.
- Viendzimuma partnerattiecības – nākotnē jaunākās paaudzes var aktualizēt jautājumu par viendzimuma laulību atzīšanu un pilnvērtīgu tiesību nodrošināšanu viendzimuma pāriem līdzīgi kā tas jau šobrīd ir nodrošināts daudzās citās Eiropas Savienības valstīs.

Talantu vadības (migrācijas) politika

Stratēģijā LV2030 minētie izaicinājumi, kas ir joprojām aktuāli uz nākamo LV2050 periodu:

- Reemigrācijas veicināšana un diasporas cilvēkkapitāla piesaiste.
- Reģionu kapacitātes stiprināšana, nodrošinot policentrisku apdzīvojama struktūru, līdzsvarotu reģionu attīstību un mazinot iedzīvotāju aizplūšanu no reģioniem.
- Mērķtiecīga migrācijas politika un darbaspēka mobilitāte atbilstoši augošam pieprasījumam pēc ārvalstu darbaspēka, īpaši tehniskajās profesijās, rēķinoties ar globālo konkurenci.
- Imigrācijas un integrācijas nosacījumu attīstība un pilnveide, vienlaikus rūpējoties par sabiedrības drošību un nevairojot spriedzi sabiedrībā (Mieriņa, I., Kaprāns, M., 2023).
- Pašvaldību instrumentu attīstība un finanšu resursu pieejamība reemigrantu piesaistei (Mieriņa, I. (vad.), 2023).

Jauni izaicinājumi līdz 2050. gadam

- Adekvāta diasporas finansējuma nodrošināšana, lai nodrošinātu ilgtermiņa kultūras un zināšanu saikni ar Latviju un veicinātu reemigrāciju (Bela, B., Mieriņa, I., 2025).
- Nelegālās migrācijas spiediens, Krievijas un Baltkrievijas hibrīddraudi.
- Globālais pret-migrācijas noskaņojums var radīt sabiedrības pretestību imigrācijas politikas mīkstināšanai vai stratēģiskas migrācijas politikas īstenošanai.

Sabiedrības veselība

Stratēģijā LV2030 minētie izaicinājumi, kas ir joprojām aktuāli uz LV2050 periodu:

- Neapmierinoši sabiedrības veselības rādītāji: dzīves ilgums, veselīgi nodzīvoto gadu skaits.
- Nepietiekams ārstniecības konkrētu jomu speciālistu (īpaši, medicīnas māsu) skaits, motivācijas ierobežojumi (Brasliņa, L. et al., 2024).
- Veselības aprūpes zemāka pieejamība un kvalitāte reģionos (Brasliņa, L. et al., 2024).
- Sabiedrības profilakses pasākumi, veselīga dzīvesveida un veselības pratības veicināšana (Gatulytė, I., Verdiņa, V., Vārpiņa, Z., & Lublōy, Ā., 2022).
- Augsti ārējās nāves rādītāji: ceļu satiksmes negadījumi, pašnāvības, noslīkšana ([CSP, 2024](#)).
- Sociālās aprūpes pakalpojumu attīstība netiek līdzī sabiedrības novecošanās tendencēm.
- Infrastruktūras pieejamība cilvēkiem ar invaliditāti (Labklājības ministrija, 2021).
- Sociālo pakalpojumu pieejamības un kvalitātes nevienmērība; nemotivējošs atalgojums aprūpētājiem, vienotu standartu, finansēšanas modeļa trūkums (Labklājības ministrija, 2024a).

Jauni izaicinājumi periodam līdz 2050. gadam

- Garīgās un mentālās veselības problēmas, īpaši jauniešu vidū (WHO, 2024).
- Atkarību problēmas – alkohols (Yanatma, S., 2025), smēķēšana un digitālā atkarība (Boniel-Nissim, M., Marino, C., Galeotti, T., Blinka, L., Ozoliņa, K. et al., 2024).
- Straujš veselības aprūpes izmaksu pieaugums – nepieciešama ilgtermiņa stratēģija, efektīvāks veselības aprūpes finansēšanas modelis (Brasliņa, L. et al., 2024; [BCP 2024](#)).
- Pandēmiju riski, uzticēšanās mazināšanās ekspertiem.

Izglītība

Stratēģijā LV2030 minētie izaicinājumi, kas ir joprojām aktuāli uz LV2050 periodu:

- Mūžizglītības kultūras veicināšana sabiedrībā; iedzīvotājiem jābūt gataviem apgūt jaunas iemaņas, kas atbilst dinamiskām darba tirgus prasībām MI un digitalizācijas laikmetā.
- Digitālo resursu attīstība un digitālo prasmju būtiska uzlabošana, īpaši reģionos, ņemot vērā, ka digitālo pamatprasmju ziņā Latvija šobrīd ir vienā no pēdējām vietām ES (Eurostat, 2023).
- Radošuma kā caurviju prasmes attīstība gan vispārējā izglītībā, gan profesionālajā un augstākajā izglītībā (OECD, 2024).
- Izglītības kvalitātes atšķirību mazināšana (Čakša, A., Kiseļova, R. OECD PISA 2022).
- Darba vidē balstītas mācības (DVBM) un NVA bezdarbnieku apmācību programmas pielāgošana uzņēmēju vajadzībām (darbinieku apmācības pēc pieprasījuma, nevis otrādi).
- Kvalitatīva un iekļaujoša izglītība visiem bērniem, tostarp bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, kā to paredz Skola2030 (Domāt. Darīt. Zināt., 2020; OECD, 2024b).
- Skolotāju trūkuma novēršana, veicinot skolotāja profesijas prestižu sabiedrībā, adekvātu slodzi un atalgojumu (LSM, 2023; OECD, 2023).
- Izglītības (gan profesionālās, gan augstākās) internacionalizācija, fragmentācijas mazināšana.
- Uzņēmējdarbības kompetenču un inovāciju prasmju attīstība (Mieriņa, I. (vad.), 2023).
- LV2030 tika ierosināts līdz 2020. gadam pilnībā ieviest obligātu vidējo izglītību, taču šāds solis joprojām nav īstenots un pat plaši apspriests.

Jauni izaicinājumi periodam līdz 2050. gadam

- Digitalizācijas, jauno tehnoloģiju un mākslīgā intelekta paātrinātā ietekme uz darba tirgu un prasmju pieprasījumu.
- Pašvaldību līmenī nepieciešams koordinēt izglītības programmu pieejamību atbilstoši darba tirgus pieprasījumam, kā arī nodrošināt biznesa inkubatoru padziļinātu integrētu attīstību ar augstākās izglītības iestādēm (Mieriņa, I. (vad.), 2023).
- Skolu tālāka konsolidācija rada izglītības pieejamības mazināšanās risku, pieprasot balansēt starp budžeta iespējām un bērnu vajadzībām (izglītības pieejamību tuvāk dzīves vietai).
- Studentu skaita samazinājums demogrāfisko procesu un starptautiskās konkurences ietekmē pastiprinās nepieciešamību pēc strukturālām reformām izglītības sistēmā.
- Izglītības sistēmai vairāk jāspēj labāk sagatavot bērnus un jauniešus aktuālajiem mūsu laika izaicinājumiem, t. sk. sniegt medijpratību un spēju atpazīt dezinformāciju.

Globālā konkurētspēja

Izmaksu konkurētspēja

Stratēģijā LV2030 minētie izaicinājumi, kas ir joprojām aktuāli uz LV2050 periodu:

- Ražošanas un pakalpojumu izmaksu samazināšana, lai saglabātu eksportspējas un investīciju pievilcību.
- Nodokļu sloga un darbaspēka izmaksu optimizācija.
- Energoefektivitātes un resursu taupības paaugstināšana.
- Izmaksu konkurētspējas veicināšana saglabā aktualitāti mainīgas globālās ekonomiskās vides, cenu svārstību, energoresursu izmaksu pieauguma vai citu faktoru dēļ. Starptautiskā konkurence un neskaidrības resursu tirgos prasa turpināt darbu pie izmaksu samazināšanas un konkurētspējas paaugstināšanas.

Jauni izaicinājumi periodam līdz 2050. gadam

- Nepieciešams integrēt modernas tehnoloģijas gan ražošanā, gan pakalpojumos, vienlaikus apmācot darbiniekus darbam ar jaunām sistēmām.
- Pieaug prasība, pēc ilgtspējības un zaļās enerģijas risinājumiem, kas īstermiņā var radīt papildu izmaksas, bet ilgtermiņā veicina konkurētspēju.
- Uzņēmumiem jāspēj efektīvi pārvaldīt riska faktorus, piemēram, svārstības starptautiskajos piegādes tīklos, dažādu resursu pieejamību un cenu – tas viss prasa stratēģisku plānošanu un nepārtrauktu inovāciju ieviešanu.
- Telpiskā attīstība ir vitāli nepieciešama, jo nosaka, cik efektīvi tiek izmantota valsts teritorija, dabas resursi un infrastruktūra.

Produktivitāte

Stratēģijā LV2030 minētie izaicinājumi, kas ir joprojām aktuāli:

- Ražošanas apjoma un pievienotās vērtības palielināšana uz darba vienību.
- Darba ražīguma pieauguma veicināšana, inovāciju ieviešana ražošanā un pakalpojumu sniegšanā.
- Uzņēmumu un darbinieku prasmju attīstība.
- Sociālekonomisko atšķirību mazināšana starp pilsētām un lauku teritorijām, sekmējot uzņēmējdarbības attīstību un darba ražīgumu ārpus galvaspilsētas.
- Produktivitātes pieauguma temps Latvijā joprojām atpaliek no Eiropas Savienības vidējā līmeņa. Šī atpalicība padara produktivitātes jautājumu īpaši aktuālu arī šobrīd.

Jauni izaicinājumi periodam līdz 2050. gadam

- Strauja tehnoloģiskā un digitalizācijas attīstība prasa uzņēmumu spēju ātri pielāgoties mainīgajiem apstākļiem.
- Nepieciešamība pēc mākslīgā intelekta risinājumu integrācijas, kā arī pieaugošie kibernetiskie draudumi, kuriem nepieciešama gan tehnoloģiju modernizācija, gan sabiedrības prasmju atjaunošana.
- Telpiskā attīstība, nodrošinot produktivitātes pieaugumu reģionos.

Publiskā pārvalde

- Stratēģijā LV2030 minētie izaicinājumi, kas joprojām aktuāli uz LV2050 periodu.
- Stratēģijā LV2030 valsts pārvalde nav izdalīta kā patstāvīga prioritāte, bet gan aplūkota caur citām jomām, galvenokārt, caur inovatīvas pārvaldības un sabiedrības līdzdalības veidiem, kas joprojām ir aktuāli.

Jauni izaicinājumi periodam līdz 2050. gadam

- Pieaugošs iekšējs un ārējs spiediens uz publiskās pārvaldības demokrātiskajiem mehānismiem, kas ietekmē lēmumu pieņemšanas procesa leģitimitāti un sabiedrības uzticēšanos.
- Spēja pārveidot publiskās pārvaldes modeli, nodrošinot līdzsvaru starp centralizāciju un decentralizāciju, valsts līmeņa koordināciju un pašvaldību autonomiju.
- Spēja nodrošināt institucionālo noturību, efektīvu krīžu pārvaldību un valsts funkciju nepārtrauktību.
- Demokrātiskās līdzdalības un pārstāvniecības modeļu pielāgošana digitālajai videi, nodrošinot iekļaujošu, caurskatāmu un manipulācijām noturīgu pārvaldību.
- Publiskās pārvaldes pielāgošanās digitālajai transformācijai, tostarp mākslīgā intelekta, datu analītikas un automatizācijas integrēšanai, vienlaikus aizsargājot cilvēku pamattiesības.
- Publiskā sektora cilvēkkapitāla kompetences, līderības un pārvaldības kultūras transformācija, augsti kvalificēta darbaspēka piesaistē un noturēšanā.

Tehnoloģiskā un digitālā attīstība

Stratēģijā LV2030 minētie izaicinājumi, kas ir joprojām aktuāli uz LV2050 periodu:

- Digitālās infrastruktūras attīstība, tai skaitā platjoslas interneta pieejamība visā valstī.
- Publisko pakalpojumu digitalizācija un e-pārvalde.
- Digitālo prasmju attīstība sabiedrībā un uzņēmējdarbībā.
- Tehnoloģiju attīstībā izaicinājumi neizzūd – tie transformējas, mainās un bieži kļūst vēl sarežģītāki: nevienlīdzīga interneta pieejamība reģionos, īpaši lauku apvidos, digitālo prasmju trūkums gados vecākai sabiedrības daļai un mazo uzņēmumu sektorā, digitālā drošība un kiberdraudi.

Jauni izaicinājumi periodam līdz 2050. gadam

- Pieaugoša nepieciešamība pēc mākslīgā intelekta risinājumu integrācijas valsts pārvaldē un uzņēmējdarbībā.
- Kiberapdraudējumu dinamiska attīstība, kas prasa pastāvīgu prasmju atjaunošanu un tehnoloģiju modernizāciju.
- Datu aizsardzības un privātuma jautājumi, kas kļūst sarežģītāki līdz ar digitālo pakalpojumu izplatību.

Inovācijas

Stratēģijā LV2030 minētie izaicinājumi, kas ir joprojām aktuāli uz LV2050 periodu:

- Pētniecības, attīstības un inovāciju investīciju palielināšana.
- Sadarbības stiprināšana starp zinātni un uzņēmējdarbību.
- Inovatīvu uzņēmumu atbalsts un jaunuzņēmumu ekosistēmas attīstība.
- Inovāciju kapacitātes veicināšanā nozīmīgākie izaicinājumi saistīti ar nepietiekamu ilgtermiņa finansējumu pētniecībai un inovācijām, kā arī ar vāju sasaisti starp zinātniskajām institūcijām un uzņēmumiem.

Jauni izaicinājumi periodam līdz 2050. gadam

- Globālo tehnoloģiju megatendences (zaļās inovācijas, digitālā transformācija) prasa straujāku pielāgošanos un specializāciju.
- Talantu trūkums, īpaši tehnoloģiju un inženierzinātņu jomās.
- Starptautiskā konkurence – Latvijas inovāciju uzņēmumi saskaras ar izaicinājumu piesaistīt investīcijas un partnerības, lai nepaliktu reģionālo un globālo līderu ēnā.
- Zems investīciju apjoms reģionos: neraugoties uz reģionālo augstskolu klātbūtni, trūkst investīciju inovatīvu nozaru attīstībai. Privātais sektors nereti izvairās no ieguldījumiem reģionos, tādēļ nepieciešama valsts un pašvaldību aktīvāka iesaiste un riska dalīšana.

Valsts finanšu sistēma un kapitāla tirgus

Valsts budžets un nodokļi

Stratēģijā LV2030 minētie izaicinājumi, kas joprojām ir aktuāli uz LV2050 periodu:

- Sabiedrības novecošanās un depopulācija arvien vairāk palielina spiedienu uz publiskajām finansēm.
- Nepieciešama “zaļā budžeta reforma” — nodokļu, subsīdiju un citu fiskālo instrumentu pārstrukturēšana, lai stimulētu veicinātu dabas kapitāla saglabāšanu un ilgtspējīgu izaugsmi.
- Budžeta caurskatāmība un sabiedrības iesaiste: jāpaplašina iespējas iedzīvotājiem redzēt, kā tiek izmantoti viņu nodokļi, un piedalīties lēmumos.

Jauni izaicinājumi periodam līdz 2050. gadam

- Būtiski pieaug aizsardzības izdevumi atbilstoši Latvijas, NATO un ES prioritātēm. Nākotnē, saglabājot ievērojamus izdevumus aizsardzībai, pieaugs nepieciešamība palielināt izdevumus citiem publiskiem pakalpojumiem, bet darbaspēks, kas nodrošina izaugsmi un budžeta ienākumus, saruks.
- Milzīgs izaicinājums būs saglabāt fiskālo ilgtspēju, nepieļaut valsts parāda strauju pieaugumu, ievērojami nepalielināt nodokļu slogu un uzlabojot budžeta resursu izlietojuma efektivitāti.
- Nepieciešams uzlabot nodokļu sistēmu un budžeta resursu pārdali, kas būtu mērķēta uz iedzīvotāju nevienlīdzības izskaušanu un reģionālās nelīdzsvarotības mazināšanu.

Kapitāla tirgus

Stratēģijā LV2030 kapitāla tirgus attīstība netiek pieminēta kā viens no prioritāriem attīstības virzieniem.

Jauni izaicinājumi periodam līdz 2050. gadam

- Latvijas kapitāla tirgus attīstību bremzē no valdības neatkarīga ģeopolitiskā spriedze.
- Nācijas sociālpsiholoģiskais raksturs, kuru veidojusi Latvijas vēsture neveicina individuālās atbildības kultūras struktūras, kas stimulētu iedzīvotājus investēt un uzkrāt materiālās bagātības, tādējādi veicinot kapitāla tirgus attīstību.
- Ilgtermiņā, politiski izaicinoši ir veikt valsts un pašvaldības uzņēmumu publisko akciju piedāvājumu (IPO), kas palielinātu Latvijas kapitāla tirgus kapitalizāciju.
- Nepieciešams turpināt uzlabot investīcijām labvēlīgo vidi, tai skaitā nodokļu konkurētspēju.

Pilsoniskā sabiedrība

Stratēģijā LV2030 minēti izaicinājumi, kas joprojām aktuāli uz LV2050 periodu:

- Uzticēšanās demokrātiskajām institūcijām joprojām ir zema, īpaši parlamentam un valdībai, kas ierobežo valsts politikas īstenošanas efektivitāti.
- Vēlēšanu aktivitātes atpaliek no LV2030 prognozēm, turpinot pastāvēt sociālas un teritoriālas nevienlīdzības radītiem šķēršļiem. Elektroniskās balsošanas un politiskās pārstāvniecības trūkums vēl vairāk samazina iedzīvotāju iesaisti.
- Centra un perifērijas plaisa: komunikācijas un uzticēšanās trūkums starp centrālajām institūcijām un reģionu iedzīvotājiem samazina līdzdalību un piederības sajūtu.
- Nelielas sabiedrības daļas iesaiste lēmumu pieņemšanā – aktīvas ir galvenokārt ietekmīgas interešu grupas, bet mazāk pārstāvētas sabiedrības grupas netiek pietiekami iesaistītas. Ierobežota deliberatīvo metožu, piemēram, pilsoņu paneļu un žūriju, izmantošana. Lēmumu pieņemšanas procesa reformas nepieciešamība – subsidiaritātes principa ievērošana joprojām nav pietiekami attīstīta.
- Iedzīvotāju līdzdalība sabiedrisko pakalpojumu izstrādē – User Experience (UX) principu izmantošana joprojām ir ierobežota, kas mazina pakalpojumu kvalitāti un sabiedrības apmierinātību.
- E-pārvaldība – digitālo rīku ierobežota izmantošana referendumos un parakstu vākšanā vietējā un nacionālā līmenī, mazina iedzīvotāju iesaisti.
- Vēlēšanu aktivitātes atpaliek no LV2030 prognozēm, turpinot pastāvēt sociālas un teritoriālas nevienlīdzības radīti šķēršļi.

Jauni izaicinājumi periodam līdz 2050. gadam

- Digitālā līdzdalība kļūst par nozīmīgu demokrātiskās pārvaldības izaicinājumu. Tehnoloģiju un digitālo rīku plašāka izmantošana sabiedrības līdzdalības veicināšanai, tostarp e-pārvaldes un deliberatīvo metožu paplašināšana.
- Pilsonisko prasmju ziņā Latvija joprojām ir zem vidējā līmeņa (ICCS, 2022). Apstākļos, kad arvien izplatītāki ir dezinformācijas un radikalizācijas riski, nepieciešamas zināšanas, kas veicinātu kritisko domāšanu, valstiskās identitātes, kultūras un vēstures izpratnes, pilsoniskuma un demokrātisko ideālu uzturēšanu.
- Noturība pret hibrīddraudiem (kiberuzbrukumi, dezinformācija un kritiskās infrastruktūras apdraudējumi). Šo draudu pieaugums liek stiprināt gan tehnoloģisko drošību, gan sabiedrības psiholoģisko noturību un uzticēšanos valsts institūcijām.

Vides ilgtspēja un klimats

Stratēģijā LV2030 minēti izaicinājumi, kas ir joprojām aktuāli uz LV2050 periodu:

- Latvijas labklājība ir tieši saistīta ar enerģētiku, jo enerģijas pieprasījums pieaug (Enerģētikas stratēģija 2050; IEA, 2024), radot fosilo resursu izsīkumu riskus, cenu pieaugumu un klimata pārmaiņu negatīvo ietekmi uz ekonomiku un ekosistēmām.
- Latvija līdz 2030. gadam sasniegs AER vairāk nekā pusi no kopējā patēriņa (NEKP, 2030), taču vēja un saules enerģijas potenciāls tiek izmantots nepilnīgi, biometāna un biogāzes ražošana attīstās lēni, jaunu hidroenerģijas jaudu izveide ir ierobežota.

- Nepietiekami attīstīti uzglabāšanas un elastības risinājumi ierobežo AER integrāciju; līdz 2030. gadam tie tiks ieviesti, bet potenciāls vēl nebūs izsmelts. (Gorenstein Dedecca J., Ansarin, M., Bene, C., van Delzen, T., van Nuffel, L., Jagtenberg, H., 2025)
- Nepieciešams mazināt atkarību no importa, attīstot vietējos resursus (biogāze, vēja un saules enerģija, ūdeņradis) un diversificējot importa avotus.
- Patēriņā un ražošanā energoefektivitāte joprojām ir zem ES vidējā līmeņa. (Eurostat, 2024) Renovācija un modernizācija notiek, bet tās intensitāte nav pietiekama.
- LV2030 paredz fosilā kurināmā mazināšanu centralizētajā siltumapgādē, pārejot no dominējošās dabasgāzes uz vietējiem ilgtspējīgiem resursiem. Līdz 2050. gadam – elektrifikācija un ilgtspējīgi energoresursi, atsakoties no kūdras un salmiem. (KEM, 2025)
- Elektroauto skaits un uzlādes infrastruktūra pieaug, bet transporta sektors joprojām ir atkarīgs no naftas produktiem, ietekmējot tirdzniecības bilanci un energoapgādes drošību. (CSP, 2025)
- Bioloģiskās daudzveidības saglabāšana un apdraudēto sugu aizsardzība nav pietiekami nodrošināta, jo trūkst integrētas pieejas dabas kapitāla pārvaldībai, pielāgojoties attīstības procesiem un izmaiņām sabiedrībā un ekonomikā. (EU Biodiversity Strategy 2030)
- Piesārņojuma un emisiju apjoms joprojām ir augsts, īpaši transporta sektorā. (CSP, Klimata pārmaiņu informācijas panelis, 2025)
- Ekosistēmu pakalpojumu ekonomiskā vērtība netiek pilnībā atzīta un izmantota ilgtspējīgu un konkurētspējīgu produktu un pakalpojumu radīšanai. (EU Biodiversity Strategy for 2030)
- Klimata pārmaiņu adaptācijas mehānismi joprojām ir fragmentēti. Nepieciešams stiprināt pašvaldību iesaisti un starpnozaru sadarbības mehānismu. (Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plāns 2030)

Jauni izaicinājumi periodam līdz 2050. gadam

- Valsts ekonomikas reaģētspēja un pielāgošanās pārmaiņām, t. sk. paradumu maiņas un ilgtspējīgu, pašpietiekamību veicinošu investīciju izaicinājumi.
- Sociāli taisnīgie kompensācijas mehānismi ilgtspējīgas pārejas procesā.
- Pieaugošas AER ģenerācijas jaudas rada pieprasījumu pēc uzkrāšanas un elastības risinājumiem. Tikla izmantošanas optimizācijas potenciāls.
- Elektrifikācijas un elektroenerģijas patēriņa pieauguma temps var nesakrist ar ģenerācijas attīstības tempu, atstājot negatīvu ietekmi uz elektroenerģijas cenām.
- Kritiskās infrastruktūras aizsardzība. Kiberdrošības un datu aizsardzības riski, t. sk. digitalizācijas un decentralizācijas ietekmē.
- Tehnoloģiju, resursu un materiālu piegādes traucējumi var kavēt projektus un palielināt izmaksas. Riskus mazina diversifikācija un stratēģiska partnerība.
- Latvijas atpalcība no Lietuvas un Igaunijas enerģijas ģenerācijas projektu īstenošanā ierobežo investīciju piesaisti Latvijas ekonomiskās aktivitātes radīšanai.
- Transporta sektors atpaliek AER integrācijā, kavējot dekarbonizāciju un vietējo ilgtspējīgo degvielu ražošanu. Nepieciešama infrastruktūras attīstība.
- Centralizētās siltumapgādes modernizācija, samazinot zudumus un palielinot AER izmantošanu, t. sk. ar energoefektīviem risinājumiem, triģenerāciju u. c.
- Energoefektivitātes uzlabošana enerģijas galapatēriņā, ražošanā un pārvadē – pasākumi ēku siltināšanā, modernajās tehnoloģijās un viedajos tīklos.
- Kvalitatīva datu pārvaldība, t. sk. apvienojot datus par enerģijas ražošanu, patēriņu, uzkrāšanu un pārvadi reāllaikā.

- Prognozējamās un ilgtermiņā drošas finansēšanas vides izveide, mazinot atkarību no ES fondu cikliem un veicinot publisko, gan privāto ieguldījumu plūsmu.
- Uzņēmējdarbības vides un tirgus mehānismu nodrošināšana AER attīstībai, radot stabilus un pievilcīgus nosacījumus investoriem un uzņēmējiem.
- Dabas kapitāla pārvaldības stiprināšana, ieviešot pašvaldību klimata un ilgtspējīgas ekonomikas budžetus, sasaistot noturību, emisiju samazināšanu un vietējo attīstību.

KOPSAVILKUMS

Galvenie secinājumi

- Gandrīz visi Latvijas ilgtspējīgas attīstības LV2030 izvirzītie izaicinājumi saglabā aktualitāti pēc vairāk nekā desmit gadiem kopš tās pieņemšanas. Tas liecina par to, ka stratēģijā identificētie jautājumi ir dziļi iesakņojušies valsts sistēmā.
- Arvien spēcīgāk izceļas aspekti (riski), kas LV2030 tika uzsvērti mazāk vai netika identificēti vispār. Pie šādiem riskiem pieskaitāmi kibernetikas un informatīvās telpas apdraudējumi, dezinformācija, kritiskās infrastruktūras aizsardzības izaicinājumi, kā arī starptautisko piegādes ķēžu traucējumi.
- Nozīmīgi kļuvuši tehnoloģiju eksponenciālās attīstības procesi, tostarp mākslīgā intelekta un automatizācijas straujā izplatība, kas rada jaunas pārvaldības un darba tirgus pielāgošanās prasības un stratēģisku elastību.
- Salīdzinot LV2030 ar Latvijas attīstības vīziju līdz 2050. gadam, iezīmējas izmaiņas:
 - Drošības dimensija, kas LV2030 dokumentā bija aplūkota netieši, 2050. gada skatījumā ir kļuvusi par centrālo politikas aspektu kā valsts attīstības pamatnosacījumu.
 - Kultūras un radošuma dimensija, kas LV 2030 tika definēta kā patstāvīga prioritāte, 2050. gada skatījumā ir integrēta citās jomās, īpaši identitātes, sabiedrības saliedētības un valsts nepārtrauktības kontekstā.

3.2. LATVIJAS SABIEDRĪBAS GAIDAS

Izstrādājot ieteikumus Latvijas nākotnes attīstībai līdz 2050. gadam, pētnieku grupa veica vairāku līmeņu sabiedrības viedokļu un gaidu apzināšanu. Tā norisinājās trijos līmeņos: 1) sabiedriskās domas aptauja, 2) fokusgrupu diskusijas četros Latvijas novados un 3) intervijas ar savu nozaru ekspertiem un sociālo partneru organizāciju pārstāvjiem. Kā papildus informācijas avots tika izmantoti Latvijas Lauku foruma un Fonda DOTS rīkoto Dialoga apļu svarīgākie secinājumi.

Sabiedriskās domas aptauja

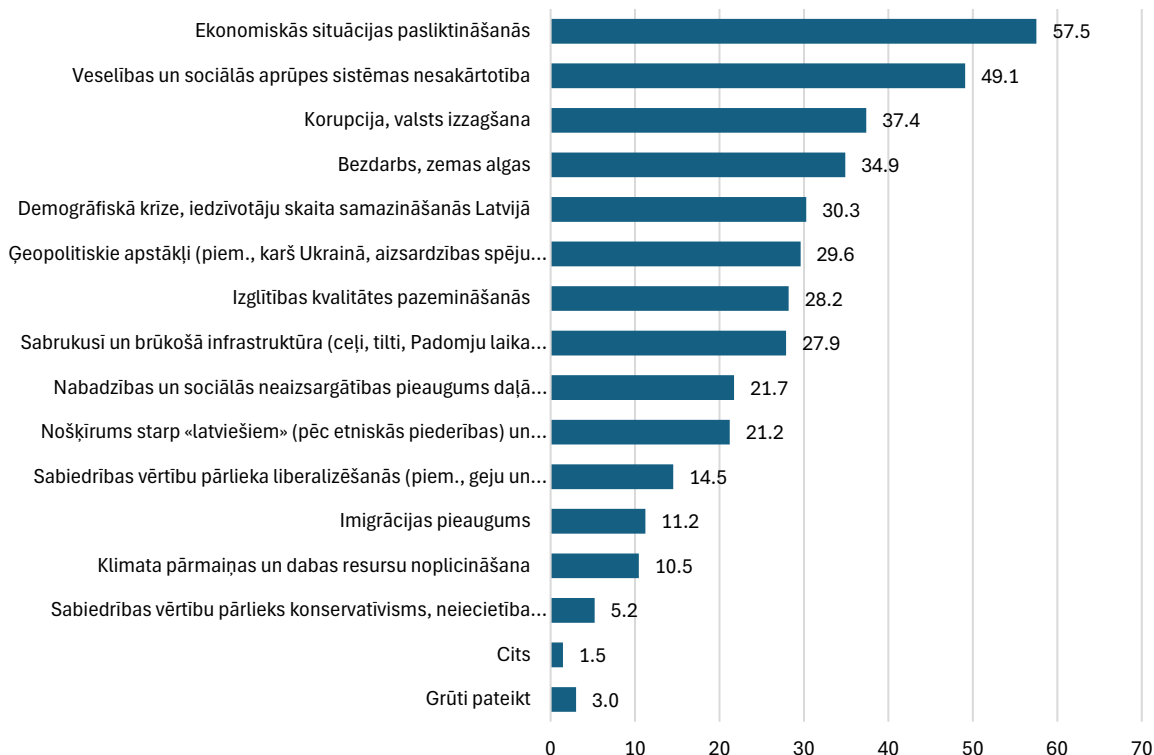
Sabiedriskās domas aptauju veica Kantar Latvia laikā no 2024. gada 4. decembra līdz 2024. gada 12. decembrim. Iegūtie rezultāti pilnībā ir atspoguļota pētījuma “Valsts attīstības vīzija laika posmam līdz 2050. gadam: vērtības, aksiomas un sabiedrības gaidas” pirmā nodevuma atskaitē ([LV2050_Julījs_2025.pdf](#)).

Nozīmīgākie sabiedriskās domas aptaujas secinājumi:

- 1) Sabiedrības ieskatā kā lielākie izaicinājumi nākotnē minēti - iespējamā ekonomiskās situācijas pasliktināšanās, veselības, sociālās aprūpes sistēmas nesakārtotība un citi ar dzīves kvalitāti saistīti apdraudējumi.
- 2) Lielu risku grupu veido ar uzticēšanos valsts institūcijām, politiskajam procesam, un valsts-sabiedrības attiecībām saistīti jautājumi. Aptaujātie minējuši bažas par valsti valdošu korupciju, valsts izzagšanu, taisnīgumu likumu piemērošanā, nespēju ietekmēt politiskos lēmumus, atsvešinātību no politiskajiem procesiem, demokrātijas kvalitāti, politiķu atsaucību pilsoņu prasībām, pārvaldes efektivitāti, dialoga trūkumu ar sabiedrību.
- 3) Aptaujāto vidū ir bažas par ģeopolitiskajām pārmaiņām un pieaugošo sāncensību valstu starpā. Tajā pašā laikā pastāv bažas par aizsardzības izdevumu palielinājumu apstākļos, kad līdzekļi nepieciešami veselībai un izglītībai.

3.1. attēls.

Kas, Jūsaprāt, ir lielākie Latvijas izaicinājumi tuvāko 25 gadu laikā, kuriem Jūs vēlētos, lai politiķi pievērstos vairāk – aktualizējot tos un meklējot risinājumus?

Piezīme: bija iespējams atzīmēt līdz 5 atbildes

Fokusgrupu diskusijas Latvijas novados

Ekspertu fokusgrupu diskusijas tika rīkotas četros Latvijas novados (Kurzeme, Latgale, Vidzeme, Zemgale), lai noskaidrotu dažādu nozaru ekspertu un sabiedrības pārstāvju skatījumu uz valsts ilgtermiņa attīstību no reģionālā un lokālā skatu punkta laika posmā no 2025. gada 15. septembra līdz 3. oktobrim. Reģionālo fokusgrupu diskusiju gaitā a) noskaidrots kopīgais un atšķirīgais skatījums uz Latvijas attīstību dažādos valsts novados; b) apzināts katra novada konkurētspējas potenciāls un skatījums uz riskiem; c) likts uzsvars uz risinājumiem, nevis esošās situācijas konstatāciju. Katrā diskusijā bija aicināti piedalīties 7–10 savu jomu eksperti, kuru profesionālā joma ir saistīta ar vienu no pētījuma virzieniem. Visu grupu sastāvā piedalījās eksperti no sekojošām jomām – biznesa, pašvaldības, izglītības, nevalstiskā sektora un neformālie līderi. Papildus uzaicināto vidū bija 2-3 jauniešu pārstāvji, kuru viedoklis par valsts nākotnes attīstības tendencēm ir svarīgs, izstrādājot pētījuma secinājumus un rekomendācijas.

Liepāja un Dienvidkurzeme

Diskusijas dalībnieki vienprātīgi atzina, ka pētījumā definētās vērtības un attīstības aksiomas kopumā atbilst Latvijas sabiedrības interesēm un ilgtermiņīgas attīstības mērķiem. Sarunu caurvija trīs dominējošas tēmas: drošība kā centrālā vērtība, konkurētspējas nozīme visās sabiedrības dzīves jomās un demokrātisko vērtību aizsardzība.

Drošība tika identificēta kā galvenā rīcībpolitikas prioritāte līdz 2050. gadam, ņemot vērā ģeopolitiskās vides saspīlējumu, Krievijas karu Ukrainā un citu starptautisko konfliktu ilgtermiņa ietekmi. Diskusijas dalībnieku ieskatā, iekšējās un ārējās drošības stiprināšana ir priekšnoteikums valsts pastāvēšanai un noturībai. Viena laiku tika uzsvērts, ka konkurētspēja nav reducējama tikai uz ekonomiku, bet aptver arī izglītību, zinātni, pārvaldi, reģionālo attīstību un individa spēju pielāgoties pārmaiņām. Demokrātisko vērtību apdraudētība nacionālā un Eiropas līmenī aktualizēja nepieciešamību politiskos lēmumus balstīt cilvēciskumā un vērtībās, stiprinot iedzīvotāju piederības sajūtu valstij un mazinot pieaugošo apātiju un polarizāciju.

Kā būtiskākais Latvijas attīstības risks tika identificēta depopulācija, ko izraisa gan zema dzimstība, gan emigrācija. Dalībnieki uzsvēra, ka depopulācijas neapturēšana apdraud visu pārējo attīstības mērķu īstenošanu, jo tai ir tieša negatīva ietekme uz darbaspēka pieejamību, izglītības kvalitāti, veselības aprūpi un ekonomikas attīstību kopumā. Papildu riski ietver latviskās identitātes vājināšanos jauniešu vidū, neuzticēšanos politiskajām institūcijām, sociālo un teritoriālo noslāņošanos, kā arī globalizācijas un ģeopolitiskos izaicinājumus.

Tautsaimniecības attīstības kontekstā diskusijas dalībnieki pauda piesardzīgu optimismu, uzsverot nacionālās stratēģiskās autonomijas nozīmi un spēju nodrošināt gan iedzīvotājiem nepieciešamās preces krīzes apstākļos, gan augstas pievienotās vērtības eksportu. Kā prioritārās nozares tika identificētas būvniecība, lauksaimniecība, veselība un medicīna, mežsaimniecība, izglītība, infrastruktūra un energodrošība, apstrādes rūpniecība un pārtikas ražošana.

Reģionālās konkurētspējas veicināšanā izšķiroša nozīme tika piešķirta transporta infrastruktūrai un cilvēkkapitālam, kā arī sadarbības un specializācijas principu ieviešanai reģionālā, nozares un nacionālā līmenī. Izglītības jomā diskusijas bija īpaši intensīvas, uzsverot kvalitātes prioritāti, nepieciešamību pārskatīt skolu un pirmsskolu profilus, mazināt pedagogu birokrātisko slogu, stiprināt reģionālo augstskolu lomu un veicināt uzņēmēju iesaisti izglītības procesos. Nozīmīgs priekšlikums bija arī datus balstītas un individualizētas mācīšanās pieejas ieviešana.

Pārvaldes efektivitātes kontekstā tika akcentēta ilgtermiņa plānošanas nepieciešamība neatkarīgi no vēlēšanu cikliem, reģionālo stratēģiju integrācija nacionālajā attīstības redzējumā un politiskās konkurences stiprināšana pašvaldību līmenī. Noslēgumā Latvijas attīstības mērķi līdz 2050. gadam tika formulēti kā droša valsts ar augošu iedzīvotāju dzīves kvalitāti, kuras centrā ir ne tikai cilvēks kā politikas objekts, bet arī cilvēcība kā pamatvērtība.

Jelgava un Jelgavas novads

Lai arī kopumā pētījumā definētos valsts prioritāros attīstības virzienus diskusijas dalībnieki vērtēja atzinīgi, tomēr kritiku izpelnījās nepietiekamais ambīciju līmenis, norādot uz nepieciešamību aktualizēt nākotnes riskus un globālās tendences.

Diskusijas gaitā kā būtiskākie riski minēti ar valsts un sabiedrības drošību, ģeopolitisko nestabilitāti un Austrumu kaimiņvalstu agresīvo politiku saistīti jautājumi. Līdztekus drošības aspektiem tika akcentēta dezinformācijas pieaugošā ietekme, kritiskās domāšanas trūkums un reģionālo mediju vājināšanās, kas apdraud sabiedrības uzticēšanos informācijas telpai. Nozīmīgi strukturāli izaicinājumi ir depopulācija, darbaspēka trūkums un urbanizācija, kas negatīvi ietekmē izglītības, veselības aprūpes un sociālo pakalpojumu kvalitāti, īpaši Jelgavā kā reģionālajā centrā.

Diskusijās plaši tika analizēta izglītības loma sabiedrības attīstībā. Lai gan STEM priekšmetu nozīme netika apšaubīta, dalībnieki uzsvēra nepieciešamību pēc līdzsvara ar sociālajām un humanitārajām zinātnēm, kas ir būtiskas demokrātijas, politisko procesu un dezinformācijas izpratnei. Izglītības kvalitātes pazemināšanās un pastāvīgais reformu diskurss bez skaidri definētiem mērķiem tika minēts kā sistēmisks risks valsts attīstībai. Papildu izaicinājumi ietver sabiedrības saliedētību pieaugošas migrācijas apstākļos, mākslīgā intelekta ietekmi uz darba tirgu, kā arī Rīgas aglomerācijas dominanci un nepietiekamu reģionu izlīdzināšanos.

Tautsaimniecības attīstības kontekstā diskusijas dalībnieki pauda piesardzīgu optimismu, uzsverot nevis nozaru izvēli, bet spēju radīt augstas pievienotās vērtības produktus. Kā stratēģiski nozīmīgas nozares tika identificētas pārtikas ražošana, mežsaimniecība, informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, tūrisms, amatniecība un būvniecība. Vienlaikus tika norādīts uz augsta līmeņa vadītāju trūkumu kā būtisku attīstības ierobežojumu.

Reģionālās konkurētspējas stiprināšanā īpaša loma tika piešķirta Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātei, infrastruktūras attīstībai, pilsētas un novada sadarbībai, kā arī lokālo resursu un nišas nozaru mērķtiecīgai izmantošanai. Izglītības jomā kā prioritātes tika noteiktas reģionālā specializācija, kvalitātes nodrošināšana visos līmeņos un izglītības sasaistišana ar uzņēmējdarbību.

Noslēgumā diskusijas uzsvēra pārvaldes efektivitātes un pilsoniskās līdzdalības nozīmi, norādot uz nepieciešamību stiprināt politiskās partijas, uzlabot ierēdniecības darbu un mazināt centra–reģionu disproporcijas. Latvijas attīstības mērķi līdz 2050. gadam tika formulēti kā izglītota un rīcībspējīga sabiedrība, augsta iedzīvotāju labklājība, drosmīga un uz bērnu labklājību orientēta valsts, kas spēj kļūt par nozīmīgu attīstības centru Eiropā.

Daugavpils un Latgales reģions

Diskusijas dalībnieki vienprātīgi atzina, ka pētījumā definētie attīstības virzieni kopumā atbilst Latvijas sabiedrības interesēm un ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai. Pozitīvi novērtēti valdības centieni

īstenot Latgalei paredzētas atbalsta programmas, taču paustas bažas par to efektivitāti un reģiona specifikai atbilstošu pasākumu trūkumu.

Būtiskākie identificētie riski saistīti ar ģeopolitisko saspīlējumu un drošības apdraudējumiem, īpaši pierobežas kontekstā, tostarp Krievijas agresīvās un grūti prognozējamās rīcības ietekmi. Nozīmīgu risku grupu veido demogrāfiskās tendences – iedzīvotāju novecošanās, jauniešu migrācija uz Rīgu un ārvalstīm, kā arī vispārēja depopulācija, kas ilgtermiņā apdraud darbaspēka pieejamību, ekonomikas izaugsmi un pilsētu kā pakalpojumu centru dzīvotspēju. Diskusijas dalībnieki īpaši akcentēja lauku teritoriju nākotnes attīstības neskaidrību, ņemot vērā iespējamo Eiropas Savienības struktūrfondu samazinājumu.

Papildu riski ietver darbaspēka kvalifikācijas kritumu, īpaši izglītības sektorā, jauniešu zemo piesaisti reģionam, lojalitātes un patriotisma vājināšanos kopienas līmenī, augstus dezinformācijas riskus informācijas telpā, nepietiekamu publiskās pārvaldes modernizāciju, zemu finansējumu pilsoniskajām aktivitātēm, kā arī mākslīgā intelekta un klimata pārmaiņu ietekmes nenoteiktību.

Tautsaimniecības attīstības kontekstā diskusijas dalībnieki uzsvēra nepieciešamību attīstīt ražošanu ar augstu pievienoto vērtību, balstoties uz vietējiem resursiem. Kā stratēģiski nozīmīgas tika identificētas lauksaimniecība, informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, apstrādes rūpniecība, finanšu nozare, mežsaimniecība, bioekonomika un nozares ar zemu resursu ietilpību.

Reģionālās konkurētspējas pamats, dalībnieku ieskatā, ir izglītots un kvalificēts darbaspēks. Latgales priekšrocība ir reģionā esošās augstskolas – Daugavpils Universitāte un RTU Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija –, tomēr viedokļi dalījās par valstspilsētu lomu reģiona attīstībā. Kā būtiski konkurētspējas veicinātāji tika minēti sadarbības mehānismu stiprināšana, mazo saimniecību kooperācija, lietišķās pētniecības attīstība, inovāciju vadības modernizācija un reģionālā specializācija.

Izglītība tika atzīta par izšķirošu valsts un reģiona attīstības faktoru, vienlaikus norādot uz pārmērīgu birokratizāciju, elastības trūkumu un nepietiekamu saikni ar darba tirgus vajadzībām. Diskusijas dalībnieki uzsvēra nepieciešamību atjaunot pedagogu sastāvu, attīstīt sociālās prasmes izglītības procesā un veidot modernu un atvērtu izglītības vidi.

Noslēgumā diskusijas dalībnieki pauda piesardzīgu optimismu par Latvijas attīstības perspektīvām, atzīstot līdzšinējos sasniegumus, bet vienlaikus uzsverot, ka ģeopolitiskā nenoteiktība un strukturālie riski prasīs mērķtiecīgu un reģionu specifikai pielāgotu rīcībpolitiku nākotnē.

Valmiera un Valmieras novads

Diskusijas dalībniekiem nebija būtisku iebildumu pret pētījumā definētajiem valsts attīstības virzieniem, uzsverot to atbilstību gan reģiona, gan valsts ilgtermiņa interesēm.

Riska analīze diskusijā tika balstīta uz izpratni par divu veidu apdraudējumiem: neprognozējamiem, pēkšņiem satricinājumiem un prognozējamiem, strukturāliem riskiem, kuriem iespējams savlaicīgi pielāgot rīcībpolitiku. Dalībnieki uzsvēra, ka līdzšinējā pieredze – ekonomiskā krīze, Covid-19 pandēmija un Krievijas uzsāktais karš Ukrainā – apliecina nepieciešamību atteikties no smagnējiem un lēniem politikas plānošanas dokumentiem par labu elastīgai un operatīvai lēmumu pieņemšanai. Kā nozīmīgākie riski tika minēta Krievijas agresīvā un neprognozējamā rīcība, sabiedrības zemā līdzdalība demokrātiskajos un uzņēmējdarbības procesos, depopulācija un tās ietekme uz darbaspēku, kā arī mākslīgā intelekta straujā ienākšana visās dzīves jomās, kas pastiprina kritiskās domāšanas un digitālo prasmju nozīmi.

Tautsaimniecības attīstības kontekstā diskusijas dalībnieki pauda optimismu, uzsverot, ka izšķiroša nozīme ir vietējo resursu apzināšanai un efektīvai izmantošanai. Tika izceltas vairākas stratēģiski nozīmīgas jomas: enerģētika un atjaunojamie energoresursi, mākslīgais intelekts un lielo datu apstrāde, aizsardzības industrija, kā arī jebkura nozare, kas rada augstu pievienoto vērtību un stiprina valsts drošību un ilgtspēju.

Reģionālās konkurētspējas analīzē īpaši tika akcentēta Valmieras valstspilsētas loma un tās sinerģija ar Valmieras novadu. Valmiera tika raksturota kā funkcionāli pilnvērtīga un dažādām vecuma grupām pievilcīga pilsēta, kuras ietekme sniedzas plašā reģionālajā telpā. Kā reģionālās konkurētspējas faktori tika minēti augsti kvalificēts darbaspēks, spēcīgas un tehnoloģiski attīstītas saimniecības, mērķtiecīgs uzņēmējdarbības atbalsts, vietējo resursu izmantošana un politiskā stabilitāte pašvaldību līmenī. Starptautiskā sadarbība un ārvalstu pieredzes pārņemšana arī tika atzīta par nozīmīgu attīstības priekšnoteikumu.

Izglītības jomā diskusijas dalībnieki Valmieru un Valmieras novadu vērtēja kā pozitīvu piemēru, īpaši uzsverot sakārtoto skolu tīklu un stabilu skolēnu skaita pieaugumu. Vienlaikus tika norādīts uz nepieciešamību mazināt reformu retoriku un koncentrēties uz praktisku kvalitātes uzlabošanu, digitālo prasmju attīstību augstākā līmenī, vērtībās balstītas izglītības stiprināšanu un radīšanas kultūras veicināšanu. Izglītībā, dalībnieku ieskatā, nepieciešamas lielākas ambīcijas, kas sekmētu inovācijas un ilgtspējīgu attīstību.

Pārvaldes efektivitātes kontekstā tika kritizēta augstā birokratizācija, elastības un drosmes trūkums publiskajā pārvaldē, kā arī nepietiekama uzticēšanās starp valsts, pašvaldību un sabiedrības līmeņiem. Noslēgumā diskusijas dalībnieki pauda piesardzīgu optimismu par Latvijas nākotnes attīstību.

Galvenie secinājumi

Visos reģionos valdība vienprātība, ka pētījumā izvirzītās vērtības un attīstības virzieni atbilst Latvijas sabiedrības ilgtermiņa interesēm. Tomēr dalībnieki uzsvēra nepieciešamību pēc cilvēciskākas, drosmīgākas un stratēģiski konsekventas politikas, kas pārsniedz īstermiņa vēlēšanu ciklus. Visās diskusijās vērojama vienotība par sekojošām prioritātēm:

1. Ilgtermiņa nacionālajai stratēģijai jābalstās reģionālajās prioritātēs.
2. Samazināt birokrātisko slogu izglītībā un pārvaldē, ieviest ātrākus, pamatotus lēmumus.
3. Veicināt reģionālo specializāciju, izmantojot vietējos resursus un augstskolu potenciālu.
4. Investēt cilvēkkapitālā – īpaši skolotāju, pētnieku un ierēdņu profesionālā.
5. Stiprināt sabiedrības noturību un medijpratību.
6. Veicināt sabiedrības līdzdalību, paplašinot līdzdalības budžeta un kopienu iniciatīvas.
7. Ieviest konsekventu, vērtībās balstītu pārvaldības kultūru, kas veicina uzticēšanos un piederību valstij.

Fokusgrupu diskusijas apliecina, ka visos Latvijas reģionos pastāv kopīgs redzējums par valsts attīstības pamatiem – drošība, izglītība, cilvēcība un sadarbība. Vienlaikus katrs reģions uzsver savas unikālās stiprās puses un izaicinājumus, kas jāņem vērā nacionālās stratēģijas veidošanā. Latvijas nākotnes attīstība līdz 2050. gadam būs atkarīga no spējas apvienot reģionu potenciālu, risināt demogrāfijas izaicinājumus, samazināt birokrātiju un radīt uzticēšanās kultūru – gan starp cilvēkiem, gan starp sabiedrību un valsti.

4. ILGTERMIŅA ATTĪSTĪBAS MAKROEKONOMISKIE SCENĀRIJI

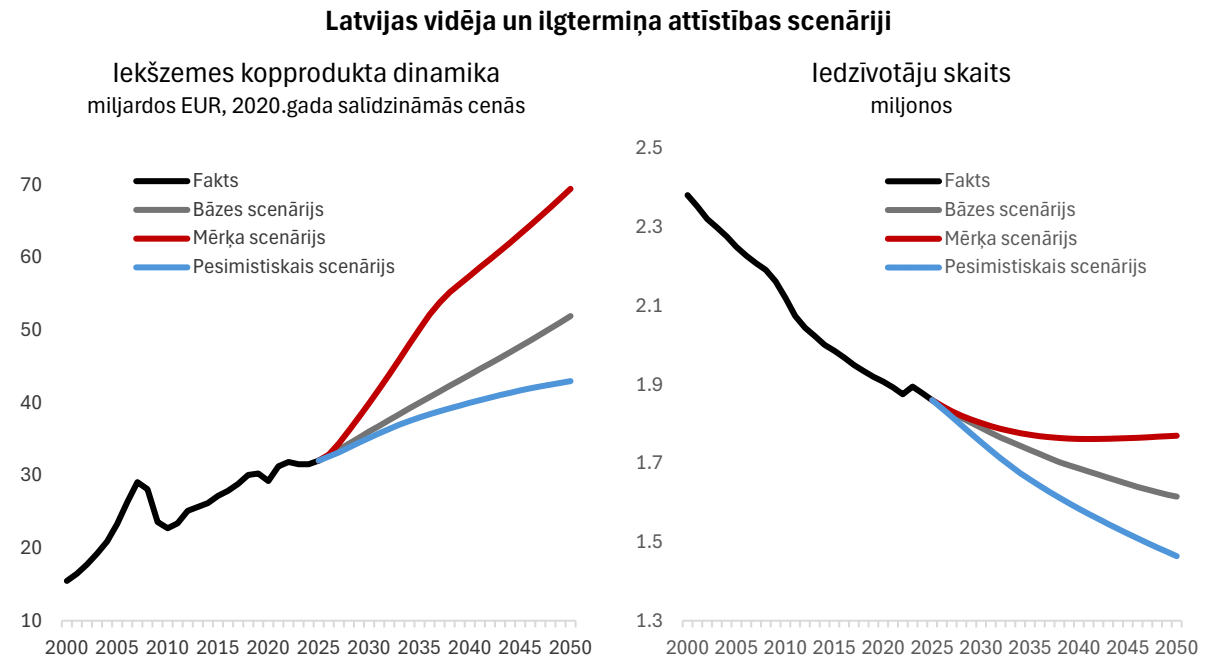
Šajā nodaļā tiek analizēti ilgtermiņa attīstības makroekonomiskie scenāriji līdz 2050. gadam. Lai nodrošinātu to atbilstību valdības noteiktajiem ilgtermiņa mērķiem, izmantoti Ekonomikas ministrijas “Informatīvā ziņojuma par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm” (Ekonomikas ministrija, 2024a) un “Informatīvā ziņojuma par Latvijas ekonomisko attīstību” (Ekonomikas ministrija, 2024b) dati, kā arī jaunākās makroekonomiskās un demogrāfijas prognozes, kuras Ekonomikas ministrija sniegusi pētniecības vajadzībām.

Nodaļā analizēti trīs scenāriji: (1) Transformējošā noturība (mērķa scenārijs), Inerce ar lēnu izaugsmi un demogrāfisko noslodzi (bāzes scenārijs)) un Negatīva spirāle (pesimistiskais scenārijs). Pesimistisko scenāriju izstrādājusi Eiropas Komisija, izmantojot Eurostat demogrāfijas prognozes, un tas ir atspoguļots publikācijā “The 2024 Ageing Report” (European Commission, 2024a).

Transformējošās noturības scenārijs veidots, pamatojoties uz Ekonomikas ministrijas “Informatīvajā ziņojumā par Latvijas ekonomikas attīstību” izvirzīto uzdevumu – līdz 2035. gadam panākt, lai Latvijas iekšzemes kopprodukta (IKP) apjoms dubultotos (Ekonomikas ministrija, 2024b). Inerces ar lēnu izaugsmi un demogrāfisko noslodzi scenārijs paredz, ka ilgtermiņā Latvijas ekonomikas izaugsme turpinās līdzšinējo, iepriekšējā desmitgadē novēroto attīstības tendenci. Negatīvās spirāles scenārijs izstrādāts, pieņemot, ka pašreizējā politika nemainīsies un līdz 2050. gadam būs ļoti vājš izaugsmes temps un ievērojams iedzīvotāju skaita samazinājums.

Visu triju scenāriju iekšzemes kopprodukta un iedzīvotāju skaita attīstības trajektorijas ir attēlotas 4.1. un 4.2. attēlā un 4.1. tabulā, savukārt šo scenāriju detalizēts apraksts sniegts turpmākajā tekstā.

4.1. attēls.

Avots: Autoru aprēķins, balstoties uz Ekonomikas ministrijas, EK, EUROSTAT un CSP datiem

4.1. tabula.

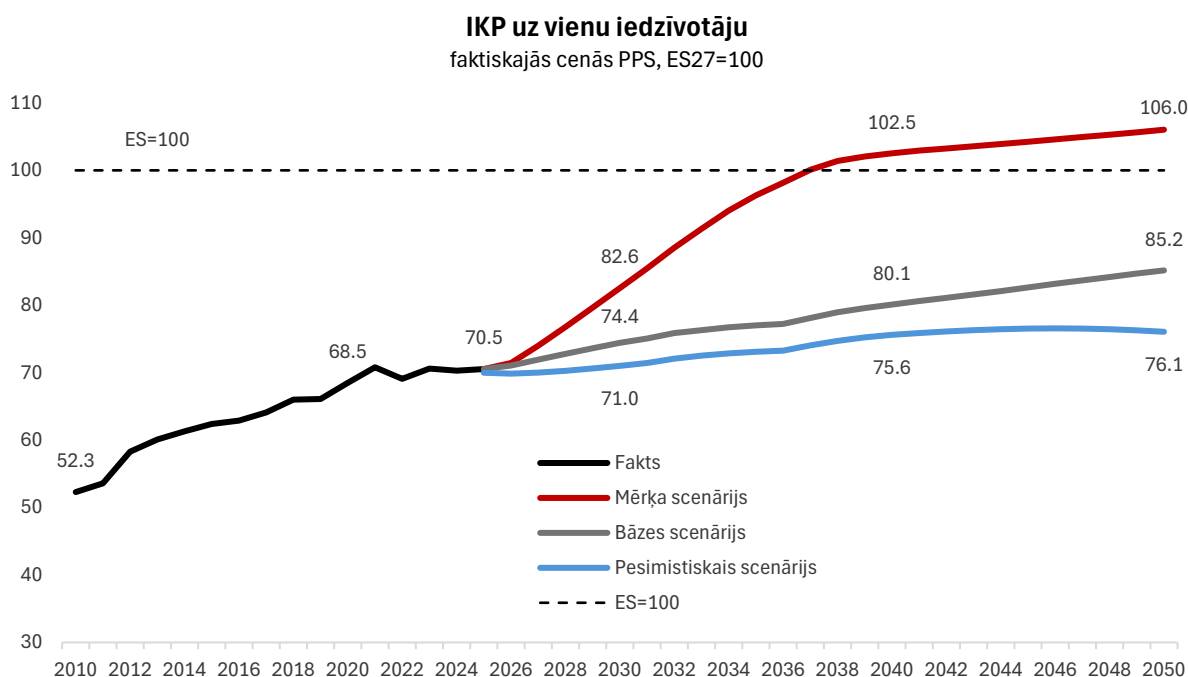
Iekšzemes kopprodukta un iedzīvotāju skaita dinamika						
	2010	Fakts 2020	2024	2030	Prognozes 2040	2050
Iekšzemes kopprodukts						
miljardos EUR 2020.gada salīdzināmās cenās	22.7	29.2	31.5			
Mērķa scenārijs				39.9	57.5	69.5
Bāzes scenārijs				36.0	43.9	51.9
Pesimistiskais scenārijs				35.2	40.0	43.0
Iedzīvotāju skaits						
gada sākumā, miljonos	2.12	1.91	1.86			
Mērķa scenārijs				1.80	1.76	1.77
Bāzes scenārijs				1.79	1.69	1.62
Pesimistiskais scenārijs				1.75	1.58	1.46

Avots: CSP, autoru aprēķins, balstoties uz Ekonomikas ministrijas, EK, EUROSTAT un CSP datiem

Kā rāda 4.2. attēlā attēlotā informācija, tikai mērķa scenārija īstenošanās gadījumā Latvijai pavērsies iespēja ap 2040. gadu sasniegt un līdz 2050. gadam pat pārsniegt Eiropas Savienības vidējo attīstības līmeni uz vienu iedzīvotāju, ja vērtē IKP pirktspējas paritātes standarta cenās. Savukārt, piepildoties bāzes vai pesimistiskajam scenārijam, līdz 2050. gadam, salīdzinot ar pašreizējo situāciju, konverģence

ar ES vidējo līmeni būs tikai neliela, un šādā gadījumā Latvijas ekonomikai draud risks iestrēgt tā dēvētajā “vidējo ienākumu slazdā”.

4.2. attēls.

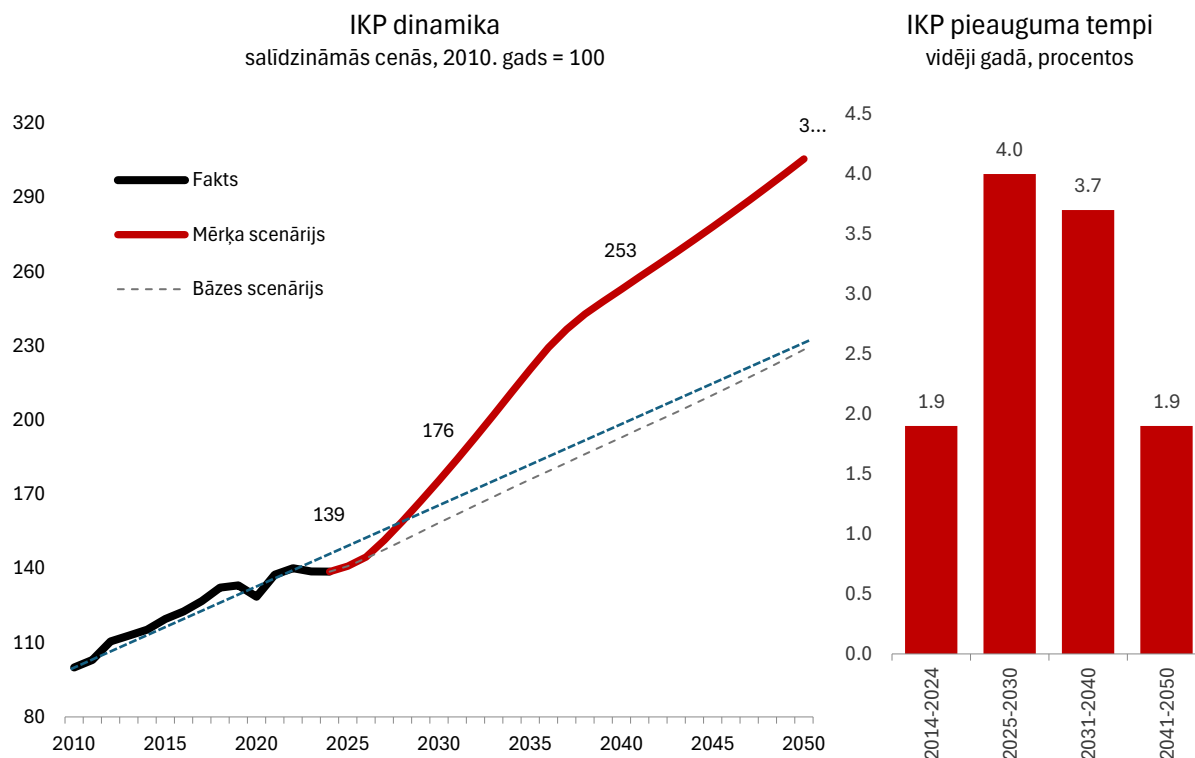

Avots: Autoru aprēķins, balstoties uz Ekonomikas ministrijas, EK, EUROSTAT un CSP datiem

Mērķa scenārija prognožu izpildīšanās priekšnosacījumi ir cieši saistīti ar Latvijas spēju realizēt nospraustos mērķus un ieviest nepieciešamās strukturālās reformas, kas būtu vērstas uz izaugsmes potenciāla stiprināšanu. Tāpēc prognozes būtu jāaplūko tiešā kontekstā ar reformu progresu un jāņem vērā iespējamās politikas uzsvāru izmaiņas (Ekonomikas ministrija, 2024a).

Mērķa scenārijs – Transformējošā noturība

Scenārijs izstrādāts atbilstoši Ekonomikas ministrijas “Informatīvajā ziņojumā par Latvijas ekonomikas attīstību” izvirzītam mērķim— līdz 2035. gadam panākt, lai Latvijas IKP apjomi dubultotos (sasniedz 83 mljrd. EUR faktiskajās cenās), salīdzinājumā ar šodienas situāciju. Lai to panāktu, tuvāko gadu laikā ir jāsasniedz 4–5 % vidējie ekonomikas pieauguma tempi ik gadu, pie nosacījuma, ka inflācija saglabājas stabila 2 % robežās. Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, nepieciešams nodrošināt darbaspēka resursus – vismaz 900 tūkst. nodarbināto gadā, jāpanāk eksporta īpatsvara pieaugums līdz vismaz 80 % no IKP, jānodrošina ikgadējs privāto investīciju apjoms vismaz 25 % apmērā no IKP (Ekonomikas ministrija, 2024b).

Mērķa scenārijs. Latvijas tautsaimniecības izaugsmes dinamika

Avots: CSP, autora aprēķini, balstoties uz Ekonomikas ministrijas datiem

Mērķa scenārija viens no galvenajiem izaicinājumiem ir jauno konkurētspējas priekšrocību veidošana, kas ir saistīts ar investīcijām cilvēkkapitālā, tehnoloģijās, inovācijā, pētniecībā, digitalizācijā. Jaunu konkurētspējas priekšrocību veidošana ir svarīgs nosacījums eksporta noietu tirgus paplašināšanai un eksporta apjoma pieaugumam, kam ir jāklūst par galveno izaugsmes dzinuli. Latvijas konkurētspēju ārējos un iekšējos tirgos noteiks spēja mazināt produktivitātes plaisu ar tehnoloģiski attīstītajām valstīm. Produktivitātes paaugstināšanas pamatā ir ne tikai tehnoloģiskās novitātes, ražošanas procesa vadības pilnveidošana, bet arī esošo resursu pārdale augstākās pievienotās vērtības produktu ražošanai, t. i. tautsaimniecības strukturālā transformācija.

Mērķa scenārijā vidējā termiņā (līdz 2030. gadam) paredzēts, ka IKP pieaugums sasniegs vidēji 4 % gadā, savukārt ilgtermiņā – līdz 2040. un 2050. gadam – ekonomikas izaugsmes tempi kļūs lēnāki, attiecīgi sasniedzot vidēji 3,7 % un 1,9 % gadā. Šādas izaugsmes noturēšanai, kā jau tika iepriekš minēts, nepieciešams stiprināt ekonomikas konkurētspēju, balstoties uz tehnoloģisko attīstību, ražošanas efektivitātes uzlabošanu, inovāciju veicināšanu, kā arī spēju veiksmīgi pielāgoties un izmantot globālo pārmaiņu sniegtās iespējas.

4.2. tabula.

Mērķa scenārijs. Ekonomikas attīstības tendences

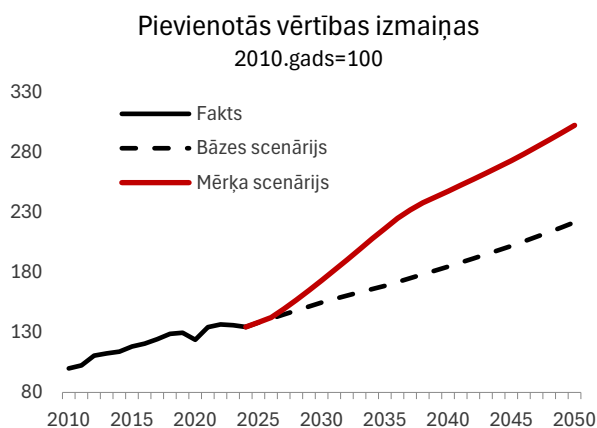
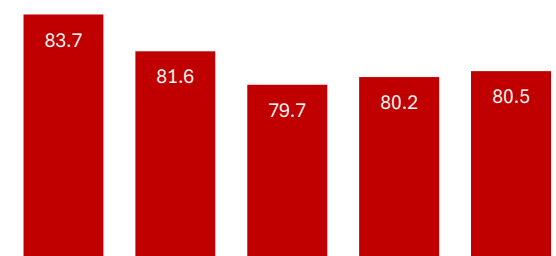
izmaiņas vidēji periodā, procentos

	2014-2024	2025-2030	2031-2040	2041-2050	2025-2050
Iekšzemes kopprodukts	1.9	4.0	3.7	1.9	3.1
No ražošanas puses					
Kopējā pievienotā vērtība	1.9	4.0	3.7	1.9	3.1
Tirgus sektors – kopā	1.8	4.3	3.5	2.0	3.1
Ražošanas nozares (A-F)	1.7	4.3	3.6	2.0	3.2
t.sk. Apstrādes rūpniecība (C)	0.6	5.5	4.3	2.3	3.8
t.sk. Būvniecība (F)	2.2	6.8	5.1	2.8	4.6
Tirgus sektora pakalpojumi (G,H,I,J,K,L,M,N,R,S,T,U)	-0.8	6.3	4.6	2.1	4.0
t.sk. Tirdzniecība, transports, izmitināšana un ēdināšana (G-I)	2.1	3.8	3.3	1.9	2.9
t.sk. Informācija un komunikācija (J)	2.4	3.6	3.2	1.8	2.8
t.sk. Pārējie komercpakalpojumi (M-N: R-U)	-1.0	2.2	1.5	0.0	1.1
Publiskais sektors (OPQ)	1.7	4.1	3.6	2.0	3.1
No izlietojuma puses					
Privātais patēriņš	1.9	3.1	3.4	1.7	2.7
Vispārējās valdības galapatēriņa izdevumi	2.5	2.2	1.9	1.9	2.0
Bruto pamatkapitāla veidošana	1.5	5.2	3.0	1.7	3.0
Eksports	2.9	5.0	3.8	1.4	3.2
Imports	3.8	4.9	3.6	1.4	3.1

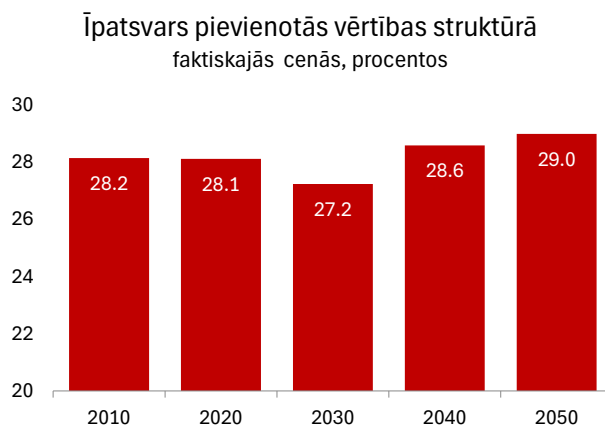
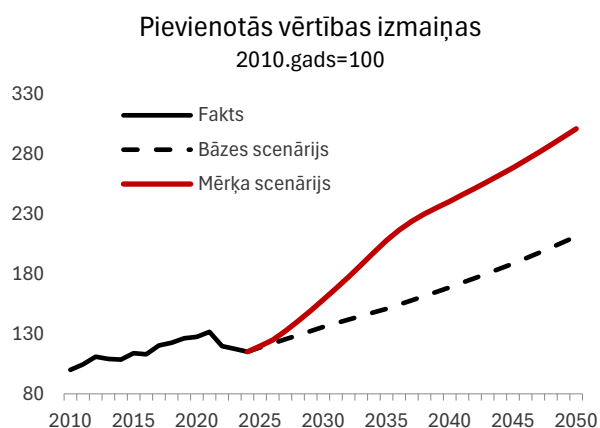
Avots: CSP, autora aprēķini, balstoties uz Ekonomikas ministrijas datiem

Mērķa scenārijs paredz strukturālu ekonomikas transformāciju. Covid-19 izraisītās pārmaiņas, globālās tehnoloģiju attīstības tendences un Eiropas Savienības Zaļais kurss paver jaunas iespējas Latvijas ekonomikas produktivitātes paaugstināšanai, ieguldot jaunās tehnoloģijās, digitalizācijā un inovācijās.

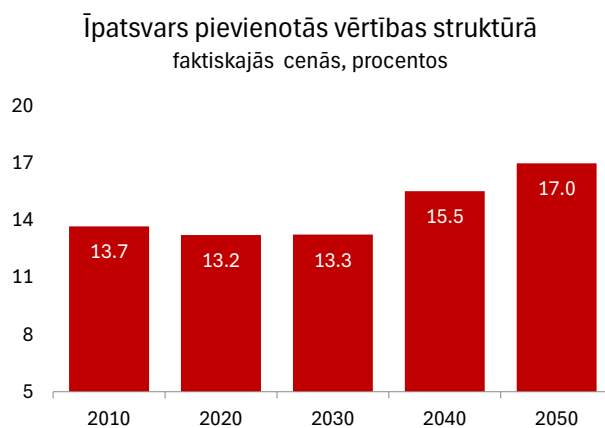
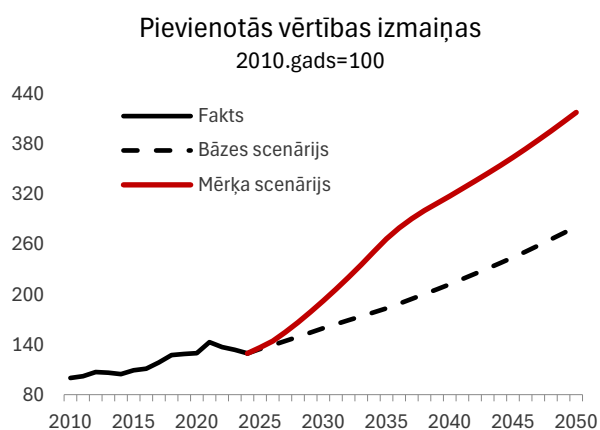
4.4. attēls.

Mērķa scenārijs. Latvijas tautsaimniecības izaugsmes dinamika nozaru griezumā**TIRGUS SEKTORS KOPĀ**Īpatsvars pievienotās vērtības struktūrā
faktiskajās cenās, procentos

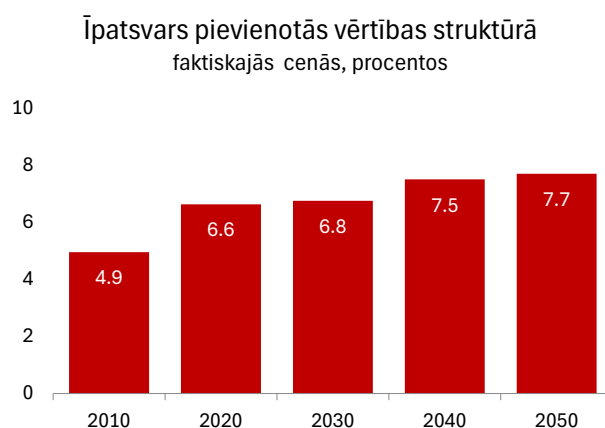
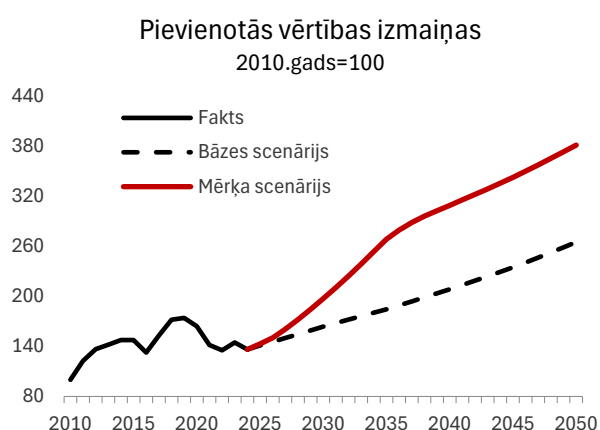
RAŽOŠANAS NOZARES [Nace kodi: A-F]

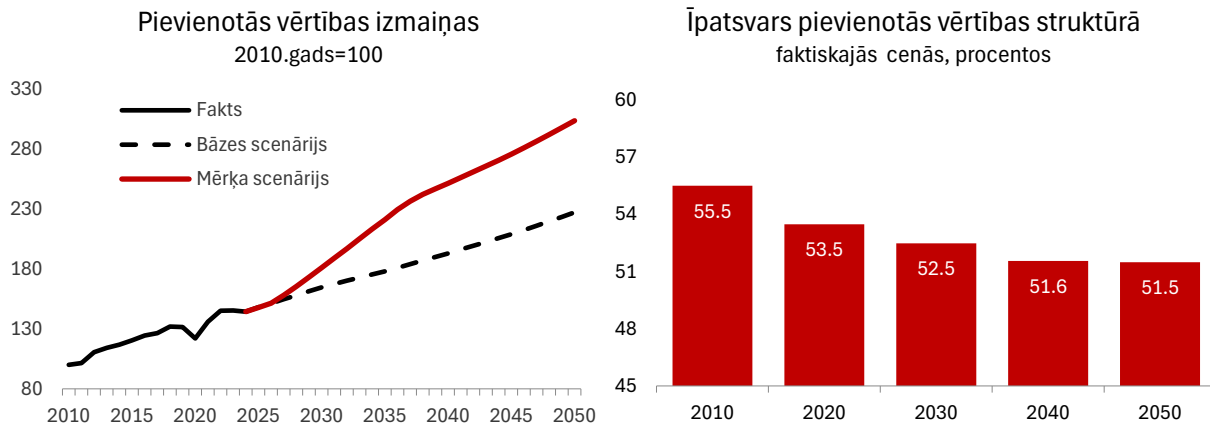
t.sk. Apstrādes rūpniecība [Nace kodi: C]

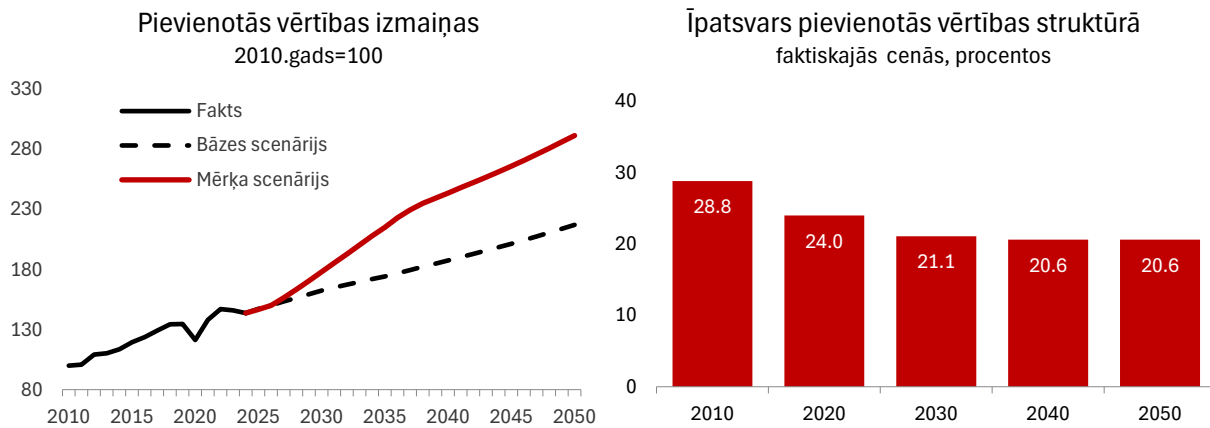
t.sk. Būvniecība [Nace kodi: F]

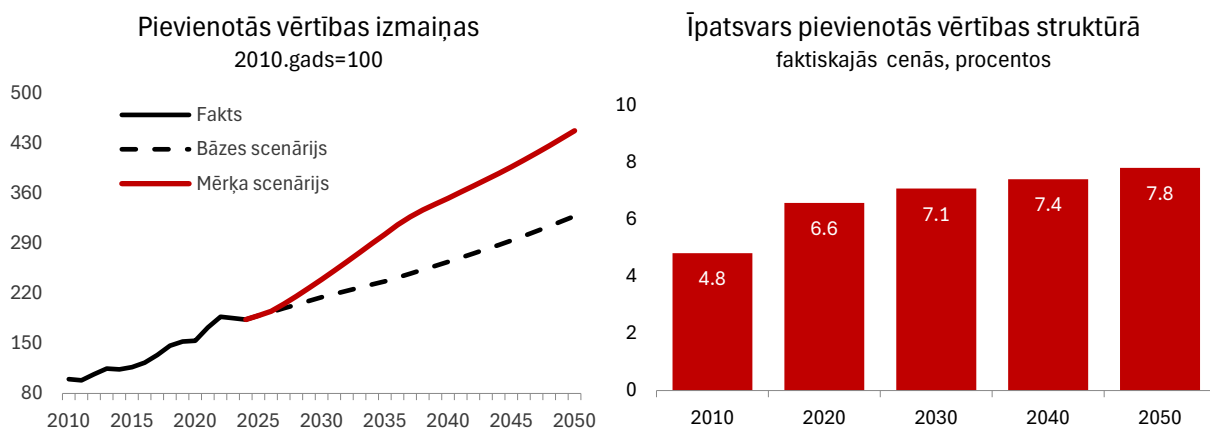
TIRGUS SEKTORA PAKALPOJUMI [Nace kod: G,H,I,J,K,L,M,N,R,S,T,U]

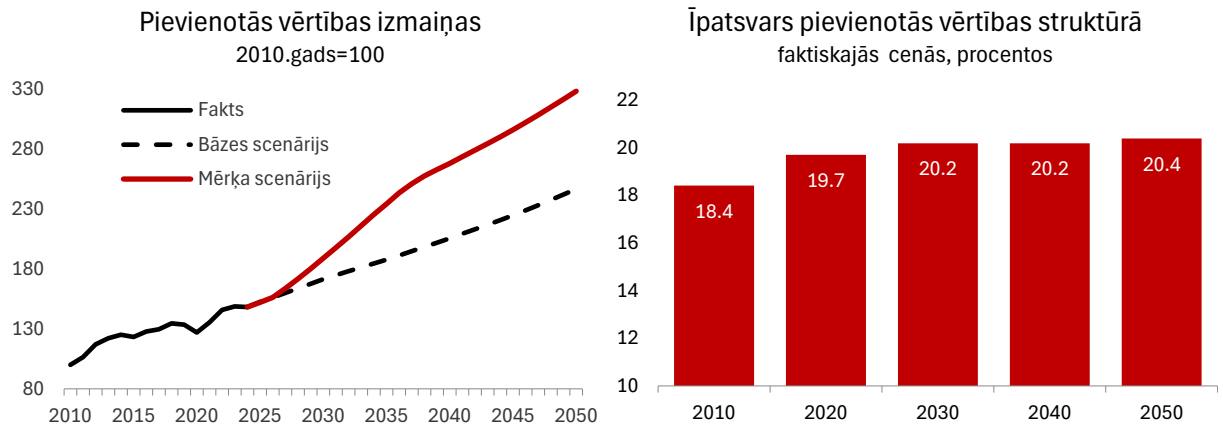
t.sk. Tirdzniecība, transports, izmitināšana un ēdināšana [Nace kod: G-I]

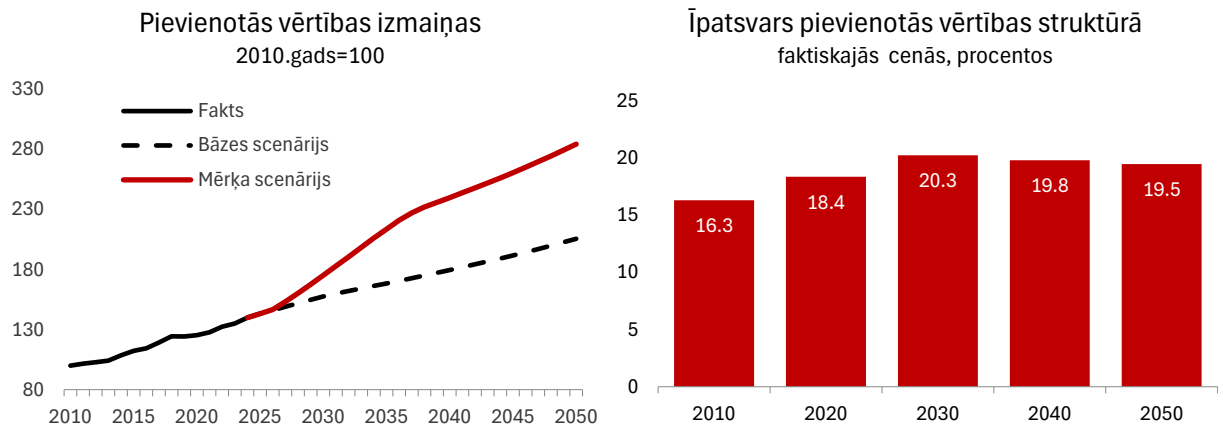
t.sk. Informācija un komunikācija [Nace kod: J]

t.sk. Pārējie komercpakalpojumi [Nace kodi: M-N: R-U]

PUBLISKAIS SEKTORS [Nace kodi: O,P,Q]

Avots: CSP, autora aprēķini, balstoties uz Ekonomikas ministrijas datiem

Mērķa scenārijā visstraujākā izaugsme sagaidāma tajos sektoros, kas balstīti uz augstu pievienoto vērtību, inovācijām un tehnoloģisko attīstību, piemēram, informācijas un komunikāciju tehnoloģiju nozare, zaļās enerģijas un vides tehnoloģiju sektors. Ražošanas nozares, īpaši tajās jomās, kur notiek digitalizācija un automatizācija, veidos nozīmīgu daļu no ekonomikas strukturālās transformācijas, piesaistot investīcijas un veicinot eksportspēju.

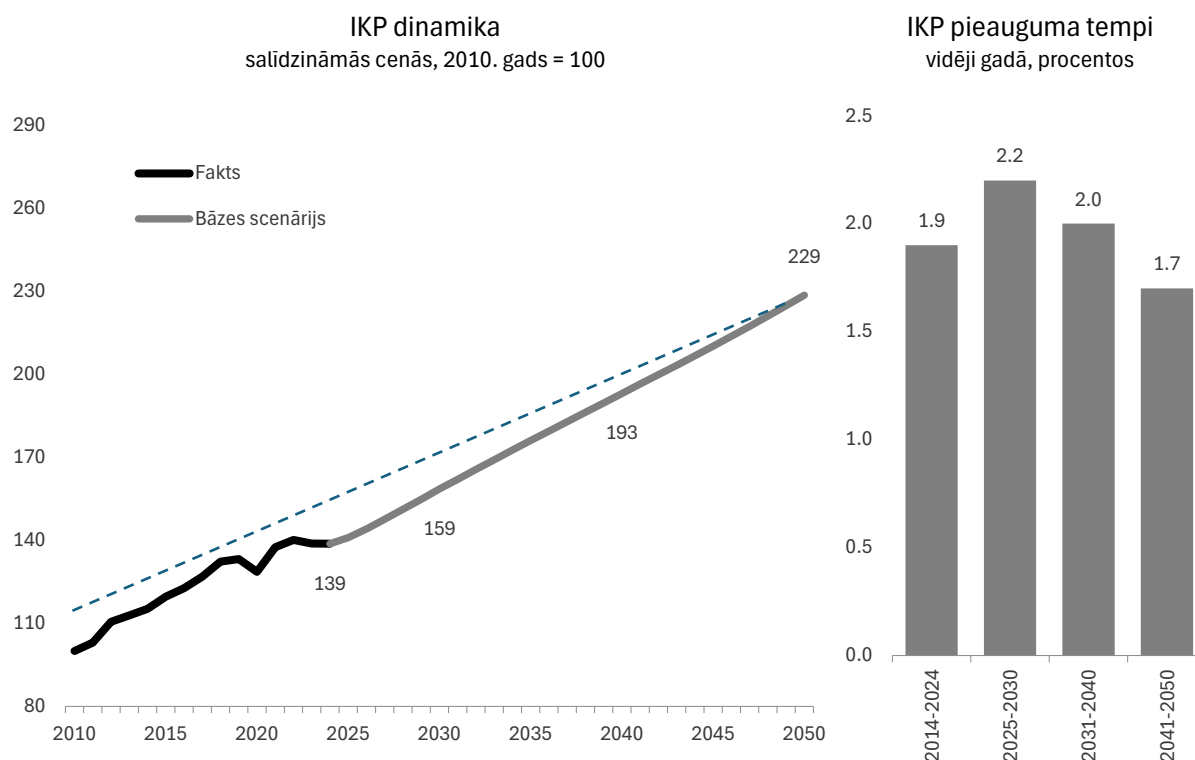
Mērķa scenārijā, no IKP izlietojuma puses, galvenie izaugsmes dzinējspēki būs eksports un privātās investīcijas. Eksporta īpatsvars ekonomikas struktūrā būtiski palielināsies un sasniegs 80 % no IKP, tāpat par 4–6 procentpunktiem pieaugs arī investīciju īpatsvars. Neskatoties uz to, ka iekšzemes patēriņa dinamika būs pakārtota kopējai tautsaimniecības izaugsmei, māsaimniecību patēriņa īpatsvars saglabāsies tuvu pašreizējam līmenim, ar stabilu patēriņa pieaugumu visā prognozējamajā periodā.

Bāzes scenārijs – Inerce ar lēnu izaugsmi un demogrāfisko noslodzi

Scenārijs (skatīt 4.5. attēlu un 4.3. tabulu) paredz, ka ilgtermiņā Latvijas ekonomikas izaugsme turpina iepriekšējās desmitgades izaugsmes trendu (laika periodā no 2014.-2024. gadam vidējais pieauguma temps gadā bija 1,9 %). Sagaidāms, ka laika posmā no 2025. līdz 2030. gadam, IKP izaugsme varētu sasniegt vidēji 2,2 % gadā, bet turpmākajos gados ekonomikas izaugsmes tempi kļūs lēnāki.

4.5. attēls.

Bāzes scenārijs. Latvijas tautsaimniecības izaugsmes dinamika

Avots: CSP, autora aprēķini, balstoties uz Ekonomikas ministrijas datiem

Atvērta darba tirgus apstākļos vidējā termiņā turpināsies algu konverģence. Rezultātā tas negatīvi ietekmēs uzņēmumu konkurētspēju zemas pievienotās vērtības segmentos. Savukārt pāreja uz augstākas pievienotās vērtības ekonomiku noritēs pakāpeniski. Iedzīvotāju skaita samazināšanās un lēnāki ienākuma pieauguma tempi ilgtermiņā ietekmēs privātā patēriņa pieaugumu. Investīciju aktivitāte būs atkarīga no Eiropas Savienības fondu pieejamības un uzņēmumu spējas pielāgoties zaļās un digitālās transformācijas prasībām. Eksports saglabās nozīmīgu lomu IKP veidošanā, taču to ietekmēs ārējo tirgu dinamika un konkurētspējas faktori. Valsts patēriņš pieaugs mēreni, galvenokārt sabiedrisko pakalpojumu un infrastruktūras attīstības vajadzībām, savukārt importa pieaugums būs pakārtots kopējai ekonomikas izaugsmei.

Bāzes scenārijs. Ekonomikas attīstības tendences

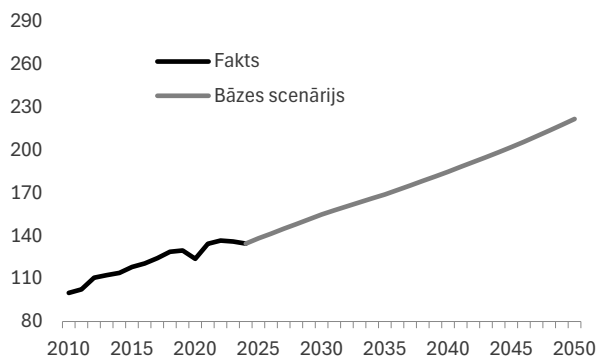
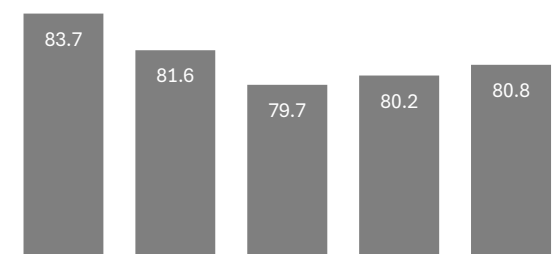
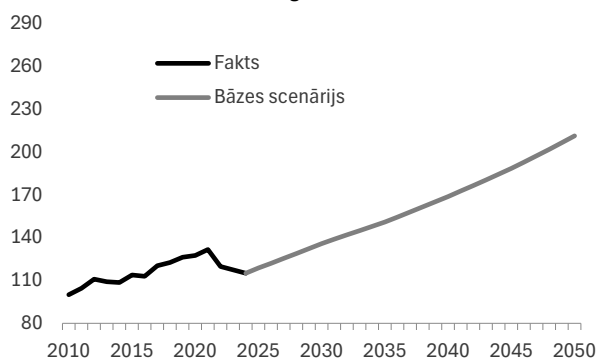
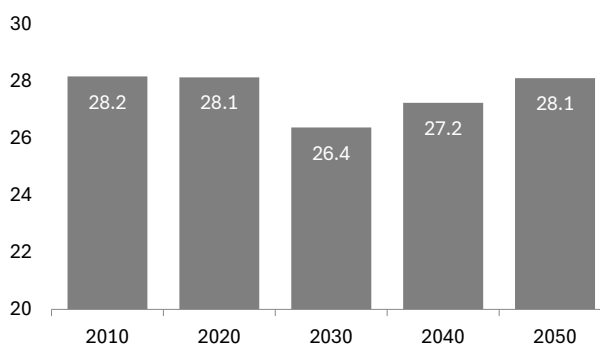
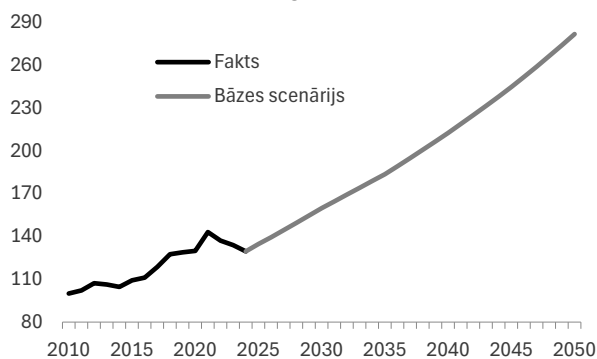
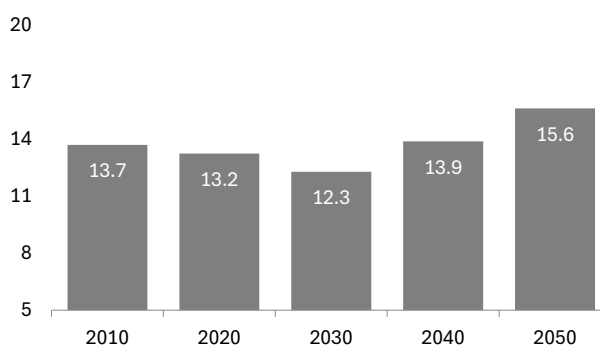
izmaiņas vidēji periodā, procentos

	2014-2024	2025-2030	2031-2040	2041-2050	2025-2050
Iekšzemes kopprodukts	1.9	2.2	2.0	1.7	1.9
No ražošanas puses					
Kopējā pievienotā vērtība	1.8	2.4	1.7	1.8	1.9
Tirgus sektors – kopā	1.7	2.4	1.8	1.8	1.9
<i>Ražošanas nozares (A-F)</i>	0.6	2.8	2.2	2.3	2.4
t.sk. Apstrādes rūpniecība (C)	2.2	3.6	2.9	2.9	3.0
t.sk. Būvniecība (F)	-0.8	3.1	2.4	2.4	2.6
<i>Tirgus sektora pakalpojumi (G,H,I,J,K,L,M,N,R,S,T,U)</i>	2.1	2.2	1.6	1.6	1.8
t.sk. Tirdzniecība, transports, izmitināšana un ēdināšana (G-I)	2.4	2.1	1.4	1.5	1.6
t.sk. Informācija un komunikācija (J)	4.9	2.7	2.1	2.2	2.3
t.sk. Pārējie komercpakalpojumi (M-N: R-U)	1.7	2.4	1.8	1.8	2.0
<i>Publiskais sektors (OPQ)</i>	2.6	2.0	1.3	1.4	1.5
No izlietojuma puses					
Privātais patēriņš	1.9	1.8	1.7	1.5	1.6
Vispārējās valdības galapatēriņa izdevumi	2.5	2.1	1.8	1.7	1.8
Bruto pamatkapitāla veidošana	1.5	3.5	1.9	1.9	2.3
Eksports	2.9	3.8	2.6	2.5	2.9
Imports	3.8	3.9	2.6	2.5	2.9

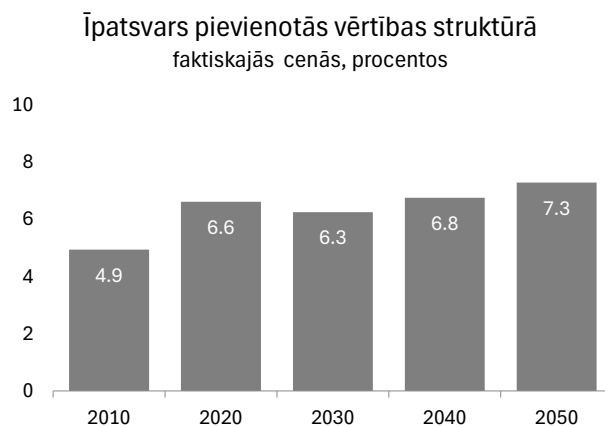
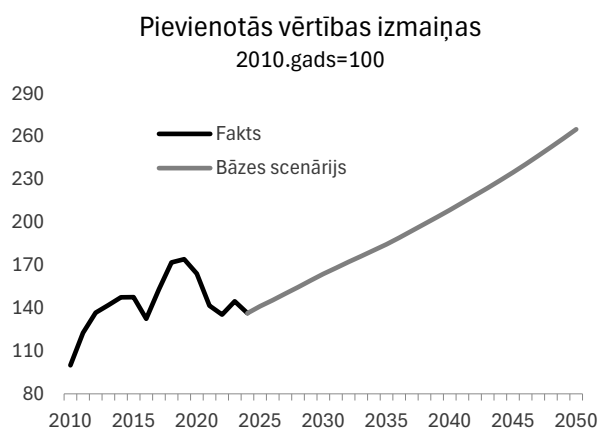
Avots: CSP, autora aprēķini, balstoties uz Ekonomikas ministrijas datiem

Bāzes scenārijā nozaru attīstība paredz nevienmērīgu izaugsmi starp tautsaimniecības segmentiem. Apstrādes rūpniecība, it īpaši augstākās pievienotās vērtības nozares, piemēram, kokapstrāde, farmācija un informācijas tehnoloģijas, turpinās virzīties uz modernizāciju un digitalizāciju, kas ļaus uzlabot produktivitāti un veidot noturīgāku eksporta struktūru. Tīkmēr tradicionālās nozares, piemēram, lauksaimniecība un pārtikas ražošana, saskarsies ar izaicinājumiem, kas saistīti ar darbaspēka trūkumu un nepieciešamību ieviest inovatīvus risinājumus. Pakalpojumu sektors, īpaši finanšu un informācijas komunikāciju tehnoloģijas, saglabās nozīmīgu lomu, veicinot ekonomikas diversifikāciju un starptautisko konkurētspēju.

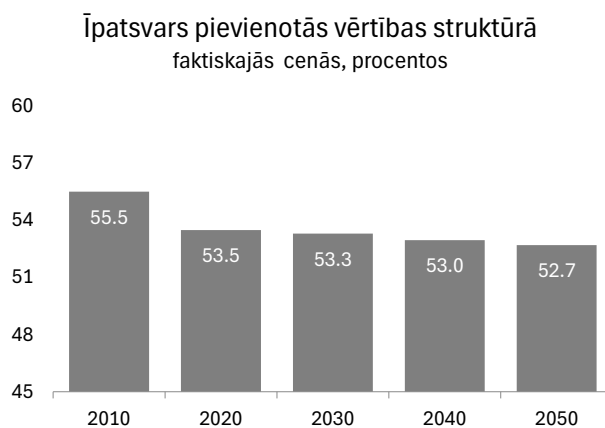
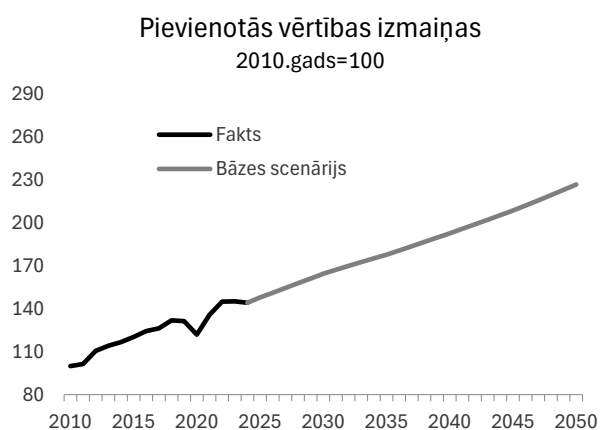
Bāzes scenārijā līdz 2050. gadam nav paredzamas būtiskas izmaiņas Latvijas tautsaimniecības nozaru struktūrā, salīdzinot ar pašreizējo situāciju. Tas nozīmē, ka galveno nozaru īpatsvars un nozīme ekonomikā saglabāsies līdzīgā līmenī – ražošanas, pakalpojumu un citu nozaru attīstības virzieni lielā mērā turpināsies esošajā tempā, neradot nozīmīgas strukturālas pārmaiņas.

Bāzes scenārijs. Latvijas tautsaimniecības izaugsmes scenāriju trendi nozaru griezumā**TIRGUS SEKTORS KOPĀ**Pievienotās vērtības izmaiņas
2010.gads=100Īpatsvars pievienotās vērtības struktūrā
faktiskajās cenās, procentos**RAŽOŠANAS NOZARES [Nace kodi: A-F]**Pievienotās vērtības izmaiņas
2010.gads=100Īpatsvars pievienotās vērtības struktūrā
faktiskajās cenās, procentos**t.sk. Apstrādes rūpniecība [Nace kodi: C]**Pievienotās vērtības izmaiņas
2010.gads=100Īpatsvars pievienotās vērtības struktūrā
faktiskajās cenās, procentos

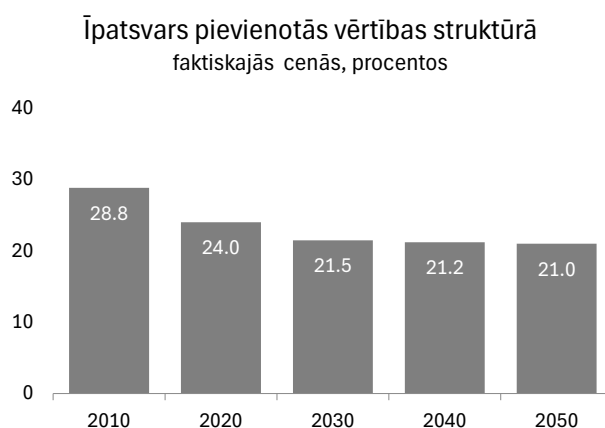
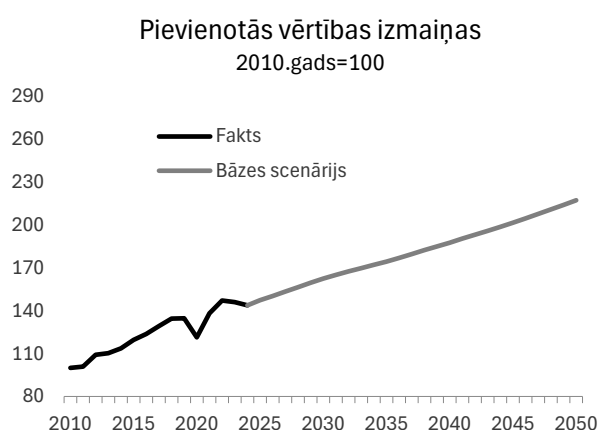
t.sk. Būvniecība [Nace kodi: F]

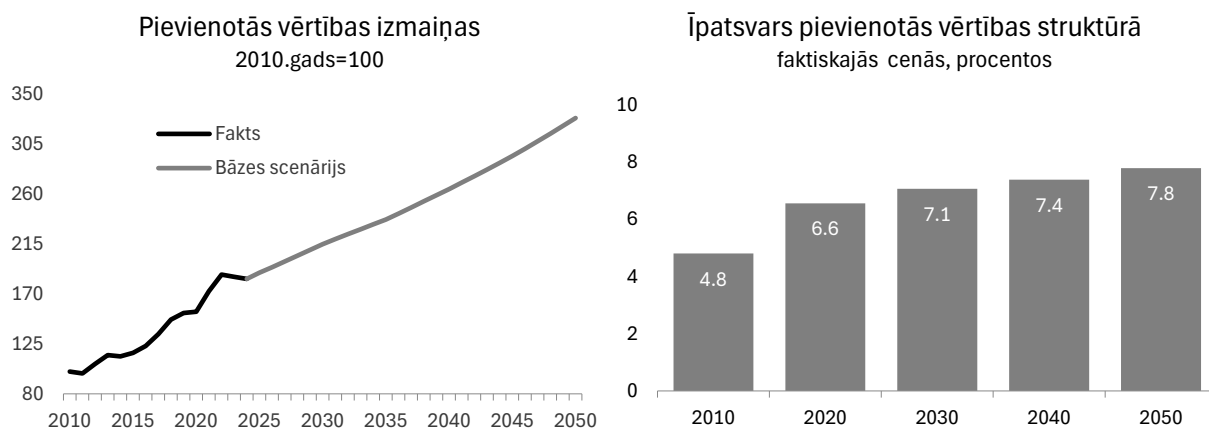
TIRGUS SEKTORA PAKALPOJUMI [Nace kodi: G,H,I,J,K,L,M,N,R,S,T,U]

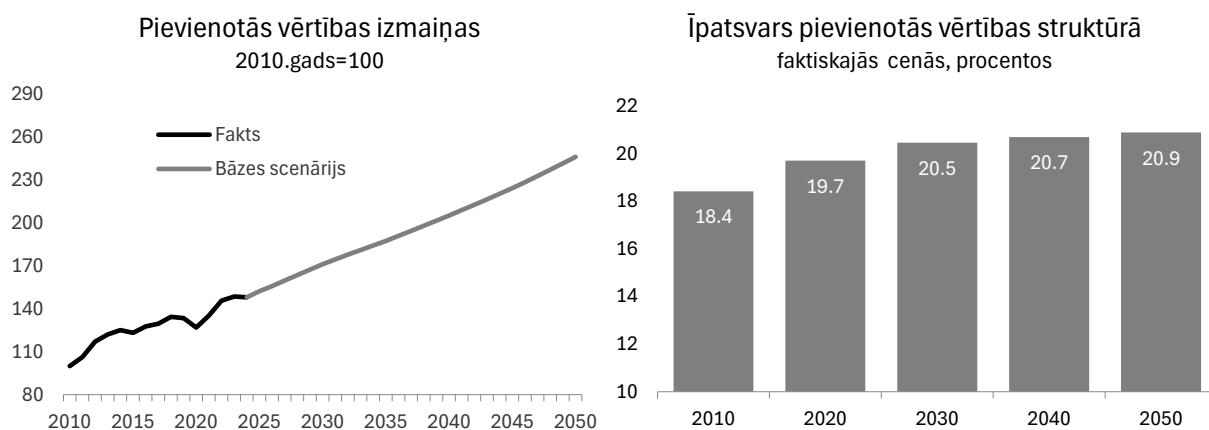
t.sk. Tirdzniecība, transports, izmitināšana un ēdināšana [Nace kodi: G-I]

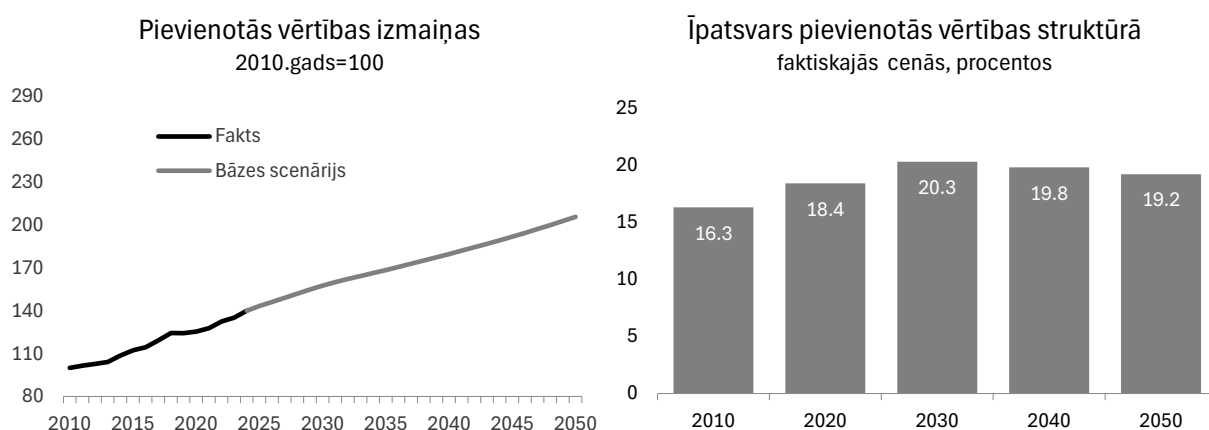
t.sk. Informācija un komunikācija [Nace kodi: J]

t.sk. Pārējie komercpakalpojumi [Nace kodi: M-N: R-U]

PUBLISKAIS SEKTORS [Nace kodi: O,P,Q]

Avots: CSP, autora aprēķini, balstoties uz Ekonomikas ministrijas datiem

Pesimistiskais scenārijs – Negatīva spirāle

Scenārijs ir ņemts no Eiropas Komisijas dokumenta “The 2024 Ageing Report” (European Commission, 2024a). Eiropas Komisijas aprēķini balstās uz vispārīgu pieņēmumu par “nemainīgas politikas” scenāriju. Šis prognozes ilustrē, kāda varētu būt nākotne, ja pašreizējā politika paliktu nemainīga.

“The 2024 Ageing Report” norādīts, ka ES dalībvalstu ilgtermiņa prognozes ir balstītas uz kopīgi saskaņotām metodoloģijām un pieņēmumiem. Tajos par izejas punktu ir ņemtas EUROSTAT iedzīvotāju prognozes laika posmam no 2023. līdz 2070. gadam. Turklāt Padomes Ekonomikas politikas komiteja (EPC), pamatojoties uz Eiropas Komisijas dienestu un EPC novecošanās darba grupas sagatavotajiem priekšlikumiem, vienojās par pieņēmumiem un metodoloģijām, kas ir kopīgas visām dalībvalstīm, lai prognozētu galveno makroekonomisko mainīgo kopumu - darbaspēku (līdzdalība, nodarbinātība un bezdarba līmenis), darba ražīgumu un procentu likmes. Šis mainīgo kopums tika ņemts par pamatu, aprēķinot IKP visām dalībvalstīm līdz 2070. gadam.

4.4. tabulā ir parādīti galvenie demogrāfiskie un makroekonomiskie pieņēmumi par Latvijas attīstību līdz 2050. gadam, kas ir atspoguļoti minētajā publikācijā. Kā redzams, tad EUROSTAT prognozē iedzīvotāju skaita samazinājumu Latvijā no 1,9 miljoniem 2024. gadā līdz 1,5 miljoniem 2050. gadā, tai skaitā turpinoties negatīvajai migrācijai. Ekonomikas ministrijas un EUROSTAT demogrāfisko prognožu atšķirības lielā mērā var skaidrot ar to, ka EUROSTAT tika veidotas, pieņemot, ka politika netiks mainīta. Savukārt Ekonomikas ministrijas prognozes balstās uz pieņēmumu, ka īstenosies mērķa scenārijs t. i. Latvija spēs pielāgoties un izmantot globālo pārmaiņu radītās iespējas un mainīt ekonomikas struktūru par labu nozārēm ar augstāku pievienoto vērtību, un tas gala rezultātā nodrošinās paātrinātu ekonomikas izaugsmi.

4.4. tabula.

Pesimistiskais scenārijs. Galvenie demogrāfiskie un makroekonomiskie pieņēmumi
izmaiņas vidēji periodā

	2024 fakts	2030	2040	2050
Iedzīvotāju skaits, miljonos	1.9	1.75	1.58	1.46
Neto migrācija, procentos no iedzīvotāju skaita	-0.2	-0.4	-0.2	0.0
Potenciālais IKP, pieauguma temps procentos	1.9	1.4	1.2	0.4
Nodarbināto skaits, pieauguma temps procentos	-1.8	-1.6	-1.0	-1.6
Darba produktivitāte pieauguma temps procentos	0.9	3.1	2.2	2.0

Avots: CSP, “The 2024 Ageing Report”

Trīs scenāriji kvantificē attīstības trajektorijas, taču nepietiekami atspoguļo risku savstarpējo pastiprināšanos — situācijas, kurās negatīvs notikums vienā jomā izraisa ķēdes reakciju citās. Tādēļ stratēģijas izstrādes posmā scenārijus nepieciešams papildināt ar integrētu risku jutīguma analīzi, modelējot vismaz trīs savstarpēji saistītas risku ķēdes un novērtējot to kumulatīvo ietekmi uz mērķa scenārija trajektoriju.

KOPSAVILKUMS

Tikai mērķa scenārija īstenošanās gadījumā Latvijai pavērsies iespēja ap 2040. gadu sasniegt un līdz 2050. gadam pat pārsniegt ES vidējo attīstības līmeni uz vienu iedzīvotāju.

Savukārt, piepildoties bāzes vai pesimistiskajam scenārijam, līdz 2050. gadam, salīdzinot ar pašreizējo situāciju, konverģence ar ES vidējo līmeni būs tikai neliela, un šādā gadījumā Latvijas ekonomikai draud risks iestrēgt tā dēvētajā “vidējo ienākumu slazdā”.

Mērķa scenārija prognožu izpildīšanās priekšnosacījumi ir cieši saistīti ar Latvijas spēju ieviest nepieciešamās strukturālās reformas, kas būtu vērstas uz izaugsmes potenciāla stiprināšanu, balstoties uz cilvēkkapitāla kvalitātes paaugstināšanu, tehnoloģisko attīstību, ražošanas efektivitātes uzlabošanu, inovāciju un digitalizācijas veicināšanu, kā arī spēju veiksmīgi pielāgoties un izmantot globālo pārmaiņu sniegtās iespējas, tostarp Eiropas Savienības Zaļā kursa radītās jaunas iespējas.

Mērķa scenārija viens no galvenajiem izaicinājumiem ir jauno konkurētspējas priekšrocību veidošana, kas ir svarīgs nosacījums eksporta noietu tirgus paplašināšanai un eksporta apjoma pieaugumam, kam ir jāklūst par galveno izaugsmes dzinuli. Latvijas konkurētspēju ārējos un iekšējos tirgos noteiks spēja mazināt produktivitātes plaisu ar tehnoloģiski attīstītajām valstīm. Produktivitātes paaugstināšanas pamatā ir ne tikai tehnoloģiskās novitātes, ražošanas procesa vadības pilnveidošana, bet arī esošo resursu pārdale augstākās pievienotās vērtības produktu ražošanai, t. i. tautsaimniecības strukturālā transformācija.

Ņemot vērā demogrāfisko situāciju un prognozes, nozīmīgs faktors straujākas izaugsmes nodrošināšanā, ir arī darbaspēka pieejamības problēmas risinājumiem. Kritiski svarīgi ir nodrošināt augošās un produktīvās nozares ar darbaspēku, kas nozīmē, ka ir jāveicina darbaspēka pārplūde no mazāk produktīviem sektoriem uz produktīvām nozarēm.

Mērķa scenārijā visstraujākā izaugsme sagaidāma tajos sektoros, kas balstīti uz augstu pievienoto vērtību, inovācijām un tehnoloģisko attīstību. Ražošanas nozares, īpaši tajās jomās, kur notiek digitalizācija un automatizācija, veidos nozīmīgu daļu no ekonomikas strukturālās transformācijas, piesaistot investīcijas un veicinot eksportspēju.

Galvenie izaugsmes dzinēji būs eksports un privātās investīcijas: eksporta īpatsvars sasniegs 80 % no IKP, investīciju īpatsvars pieaugs par 4–6 procentpunktiem. Mājsaimniecību patēriņš saglabās stabilu pieaugumu.

5. MĒRĶI-2050, DILEMMAS UN PRIORITĀRO SCENĀRIJU ĪSTENOŠANAS INSTRUMENTI

5.1. ĀRĒJĀS UN IEKŠĒJĀS DROŠĪBAS STIPRINĀŠANA

5.1.1. Tvērums un definīcijas

Šī nodaļa aptver piedāvājumu valsts ārējās un iekšējās drošības politikas ietvaram līdz 2050. gadam, kā mērķi nosakot izveidot integrētu, inovācijās balstītu un tiesiskuma principiem atbilstošu valsts drošības un aizsardzības sistēmu, kuras pamatprincips ir cilvēkā centrēta pieeja. Tā aptver ārējo robežu aizsardzību pret hibrīdiem un konvencionāliem apdraudējumiem, iekšējās drošības stiprināšanu (institucionālā efektivitāte, koordinācija), informatīvās telpas drošību, visas valsts noturības stiprināšanu kā drošības pīlāru, kā arī jaunāko tehnoloģiju izmantošanu, vienlaikus saglabājot cilvēktiesību un demokrātijas pamata principus.

Nodaļa neaptver detalizētu ieviešanas plānu vai taktisko procedūru uzskaitījumu. Tā sniedz stratēģiska drošības pārvaldības ietvara piedāvājumu, kas var kalpot kā rekomendējošs saturs tālākiem detalizētiem nozaru plāniem.

GALVENIE JĒDZIENI

Cilvēkā centrēta pieeja drošībai: drošības un aizsardzības sistēmas organizēšana tā, lai cilvēku dzīvība, cieņa, tiesības un brīvības ir galvenais mērķis, vienlaikus saglabājot valsts suverenitāti, teritoriālo integritāti, demokrātiskās iekārtas ilgtspēju un Latvijas nācijas un tās identitātes saglabāšanu un pastāvēšanu.

Noturība: sistēmas, kopienas vai sabiedrības spēja, kas pakļauta apdraudējumiem, pretoties, absorbēt, pielāgoties, transformēties un atgūties no apdraudējuma radītajām sekām savlaicīgā un efektīvā veidā, tostarp saglabājot un atjaunojot tās būtiskās pamatstruktūras un funkcijas, izmantojot riska pārvaldību (UNDRR, 2017).

Visaptverošā valsts aizsardzība: totālās valsts aizsardzības pieeja, kas balstās uz visas valsts un sabiedrības daļu iesaisti, tādējādi apvienojot civilās un militārās spējas vienotā sistēmā un nodrošinot sadarbību starp valsts, pašvaldību, privāto un pilsoniskās sabiedrības sektoriem.

GLOBALĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Lielvaru konkurence un multipolaritāte ar ilgstošu ASV–Ķīnas konkurenci

Pieaug izaicinājumi starptautiskās kārtības nosargāšanai un naidīgums starp lielvarām. Līdz 2050. gadam visticamāk turpināsies varas difūzija un multipolaritātes attīstības process. Vidējās varas un līdzīgi domājošu valstu/bloku “tikli” potenciāli var kļūt ietekmīgāki. Savukārt ĶTR militārā jauda ap 2050. gadu potenciāli varēs izaicināt ASV un tās sabiedrotos globāli visos domēnos [USDepartmentoftheAirforce.ReporttoCongressionalCommittees:TheDepartmentoftheAirForceIn2050.December, 2024]; Tas nozīmē, ka ES būs jābalansē starp daudzpolāru realitāti un multilaterālismu, jo pat apstākļos, kad ĶTR un KrF būs nomainījusies politiskā elite, tas negarantēs ārpolitiskā kursa maiņu vai agresijas mazināšanu. KF tālākā trajektorija līdz 2050. gadam ir drīzāk raksturojama ar stratēģiskās nenoteiktības virzienu [Ministry of Defence of the United Kingdom.(2024).Global Strategic Trends Out to 2055. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/68dba439dadf7616351e4bf8/GST_7_Final_post_pic_change_WEB.pdf]. Attiecīgi tas nozīmē, ka par pamata atskaites punktu pieņemama revizionistisko valstu autokrātiskas iezīmes un skatījums uz Rietumu demokrātijām kā naidniekiem [USDepartmentoftheAirforce.ReporttoCongressionalCommittees:TheDepartmentoftheAirForceIn2050.December, 2024].

Konfrontācijas intensificēšanās un ieroču kontroles erozija/iznīcināšana

Militārā, ekonomiskā, politiskā konfrontācija un konfrontācija informācijas telpā turpina pieaugt, un draudu raksturs kļūst sarežģītāks, intensīvāks un grūtāk prognozējams; jauno tehnoloģiju straujā attīstība vienlaikus rada jaunus draudus un sniedz risinājumu potenciālu ievainojamību un draudu novēršanai vai neitralizēšanai. Līdzās šim, būtiska ir nespēja starpvalstu līmenī nodrošināt ieroču kontroles saistību īstenošanu, un ieroču kontroles nolīgumi, visticamāk, nespēs ierobežot lielvaru interesi par kodolieroču vai konvencionālo spēku pielietojumu [US Department of the Airforce. Report to Congressional Committees: The Department of the Air Force In 2050. December, 2024].

Draudu kompleksās dabas padziļināšanās un hibridā konfrontācija kā “jaunā norma”.

Militārie, ekonomiskie, politiskie un informatīvie instrumenti arvien biežāk darbojas savstarpēji saistīti un kombinējoties padara draudus sarežģītākus, intensīvākus un grūtāk prognozējamus. To ietekme

palielinās. Vienlaikus tehnoloģiju progress rada gan jaunus apdraudējumus, gan rīkus šo apdraudējumu agrīnai atklāšanai un neitralizēšanai. Latvijai tas nozīmē nepieciešamību plānot drošību paplašinātā izpratnē (robežas–kibertelpa–informācijas telpa–ekonomiskā drošība), veidojot 24/7 situācijas izpratni, ieviest modernus reāllaika prognozēšanas mehānismus un skaidrus starpinstitucionālus rīcības algoritmus “pelēkajā zonā”.

Klimata pārmaiņas kā nedrošības multiplikators

Sagaidāms vairāk ekstrēmu laikapstākļu, daļa teritoriju var transformēties par neapdzīvojamām, pieaugs pārtuksnešošanās un jūras līmeņa celšanās. Šī ietekmē paredzama migrācija bezprecedenta apmēros; līdz 2055. gadam iespējams kritums globālajās ražās un ar kādu ūdensstresa pakāpi sastapsies vairāk nekā puse pasaules iedzīvotāju. Šādi spiedieni potenciāli saasinās sabiedrību polarizāciju un var ietekmēt valstu teritoriālo integritāti. Līdzīga veida apdraudējumi ir bioloģiskās daudzveidības zudums un pieaugoša konkurence par resursiem, īpaši kritiskajiem minerāliem, kas saasināsies. Šie draudi potenciāli palielina ģeostratēģiskos saspīlējumus un ietekmē pārtikas ķēdes (sk. 5.9. “Vides ilgtspēja un klimats”).

Enerģētikas pāreja un kritisko izejvielu ģeopolitika

Enerģijas pieprasījums globāli turpina augt; vienlaikus tiek prognozētas pārmaiņas enerģijas bilanci. Pieeja litijam un retzemju resursiem, kas nepieciešamie elektro akumulācijai un augsto tehnoloģiju sistēmām, kļūst par drošības jautājumu (Ministry of Defence of the United Kingdom. (2024). *Global Strategic Trends Out to 2055*. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/68dba439dadf7616351e4bf8/GST_7_Final_post_pic_change_WEB.pdf). Tas paplašina “drošības ārējo robežu”, iekļaujot tajā arī ekonomiku, tehnoloģijas un piegādes ķēdes. Tas nozīmē, ka drošības un konkurētspējas dimensijas arvien vairāk saplūdis: kritiski būs piegāžu diversifikācija, drošas piegādes ķēdes un enerģētiskās noturības plānošana kā drošības politikas daļa.

Demogrāfiskā novecošanās Eiropā un migrācija kā dubultas ietekmes faktors

Eiropā samazinās iedzīvotāju skaits un darbaspējīgo īpatsvars, pieaug slogs pensiju un veselības sistēmām un politiskās spriedzes risks; vienlaikus sarūk cilvēkresursu bāze drošības un aizsardzības funkciju nodrošināšanai. Migrācija no vienas puses kļūst par potenciālu risinājumu un ievainojamības/konkurētspējas jautājumu, no otras rada jautājumus par identitātes un eiropeskā dzīvesveida saglabāšanu. Latvijai tas nozīmē nepieciešamību drošību plānot arī caur cilvēkresursu prizmu (dienesti, križu vadība, kiberdrošība, civilā aizsardzība), vienlaikus sabalansējot prasmju piesaisti ar integrāciju un saliedētību.

Tehnoloģiju sacensība: dati, MI un kvantu skaitļošana maina varas sadali un ievainojamības

Datu apjoms un pārraides jaudu kāpums turpinās strauji augt. Pieeja datiem nostiprinās un turpinās nostiprināties kā varas resurss. MI un kvantu skaitļošana pārveido lēmumu pieņemšanu, ekonomiku un drošību, bet regulējums globāli atpaliek (un Eiropā regulējums tiek uztverts arī kā pārmērīgs). Digitalizācija pārklāj kritiskas dzīves jomas (izglītība, veselība, transports, ražošana, enerģētika), apliecinot to dzīves dimensiju skaitu, kurās tehnoloģiskā ievainojamība kļūst par drošības jautājumu.

Robežas starp valstu un kriminālajiem aktoriem izplūst. Tas nozīmē, ka drošības politika arvien vairāk būs atkarīga no kiberspējām, datu pārvaldības, kritisko sistēmu aizsardzības un spējas ātri atjaunot funkcionalitāti pēc incidentiem.

Kognitīvā drošība

Tehnoloģiju attīstība veido vidi, kur hipersoniskie un augstas enerģijas ieroči, MI atbalstītas kiberspējas un daudzpolāra kodolriskā dimensija prasa plašāku atturēšanas izpratni un jaunu kontroles arhitektūru. Vienlaikus MI ģenerēta dezinformācija un koordinēti informatīvi–ekonomiski spiedieni kļūst par ikdienas realitāti. Tas nozīmē, ka robežu, informatīvās telpas un kritiskās infrastruktūras drošība būs jānodrošina ar nepārtrauktu monitoringu, ātrāku lēmumu ciklu un sabiedrības noturību pret manipulāciju (Ministry of Defence of the United Kingdom. (2024). *Global Strategic Trends Out to 2055*. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/68dba439dacf7616351e4bf8/GST_7_Final_post_pic_change_WEB.pdf)

Kosmoss, jūra un Arktika kā arvien strīdīgāki domēni, kritiskās infrastruktūras ievainojamība

Kosmoss kļūst pārpildīts un konkurējošs; dubultā pielietojuma sistēmas sapludina komerciālo un drošības telpu. (Ministry of Defence of the United Kingdom. (2024). *Global Strategic Trends Out to 2055*. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/68dba439dacf7616351e4bf8/GST_7_Final_post_pic_change_WEB.pdf. Jūras domēnā pieaug konkurence par dziļjūras resursiem un saasinās normatīvo ietvaru spriedze; īpaši aktualizējas kritiskās (tostarp zemūdens) infrastruktūras ievainojamība, kas Baltijas jūras reģionā var kļūt par mērķiem, pastiprinot sabotāžas un psiholoģiskās ietekmes kombināciju. Turklāt Arktikas “atvēršanās” un militarizācija, kā arī Krievijas un Ķīnas sadarbība Arktikā ietekmē reģiona drošības dinamiku. Rezultātā turpinās pieaug prasības kritiskās infrastruktūras aizsardzībai, jūras telpas situācijas izpratnei un reģionālajai sadarbībai.

Veselības drošība un uzticēšanās krīžu pārvaldībai

Globālie veselības rādītāji kopumā uzlabojas, taču pandēmijas joprojām ir iespējamās. Antibiotiku rezistence var atgriezt infekcijas kā centrālu slogu. Kā liecina globālās veselības prognozes, garīgās veselības jautājumi saglabāsies aktuāli arī turpmāk. Vienlaikus daļā sabiedrību var mazināties uzticēšanās modernajai medicīnai, un straujas urbanizācijas riski atsevišķos reģionos var radīt globālas sekas (Ministry of Defence of the United Kingdom. (2024). *Global Strategic Trends Out to 2055*. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/68dba439dacf7616351e4bf8/GST_7_Final_post_pic_change_WEB.pdf). Tas norāda uz nepieciešamību veselības drošību integrēt visaptverošās drošības plānos (gatavība, komunikācija, uzticēšanās, pakalpojumu nepārtrauktība) kā vienu no nozīmīgiem drošības domēniem.

ĀRĒJIE RISKI

Lielvaru konkurences saasināšanās un multipolaritāte rada potenciālu ilgstošas militārās, ekonomiskās, politiskās un informatīvās konfrontācijas pastāvēšanai. Šajos apstākļos pieaug nenoteiktība par starptautisko noteikumu ievērošanu un kolektīvās drošības mehānismu efektivitāti. Īpaši nozīmīga ir ASV–Ķīnas konkurences saglabāšanās, kā arī pieaugošais vidējo varu un “līdzīgi domājošu valstu/bloku tīklu” svars, kas var ietekmēt ES spēju vienoti reaģēt uz krīzēm un spiedienu (US Department of the

Airforce. Report to Congressional Committees: The Department of the Air Force In 2050. December, 2024.

Autoritāru režīmu ārpolitiskā kursa noturība un agresijas riska neprognozējamība varētu saglabāt pastāvīgu drošības spriedzi Eiropā un NATO Austrumu flangā. Pat politiskās elites nomaļā lielvarās negarantē ārpolitiskā kursa maiņu, savukārt Krievijas attīstības trajektorija līdz 2050. gadam tiek raksturota kā stratēģiski nenoteikta, kas sarežģī atturēšanas un noturības plānošanu (Ministry of Defence of the United Kingdom. (2024). Global Strategic Trends Out to 2055. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/68dba439d9df7616351e4bf8/GST_7_Final_post_pic_change_WEB.pdf

Ieroču kontroles režīmu erozija varētu palielināt kodolieroču un konvencionālo spēju eskalācijas risku, kā arī veicināt jaunu ieroču (t. sk. hipersonisko un potenciāli kosmisko augstas enerģijas ieroču) izplatību. Tas var vājināt prognozējamību krīzēs un paaugstināt kļūdaina aprēķina (miscalculation) iespējamību, prasot plašāku atturēšanas izpratni un jaunu kontroles arhitektūru. (US Department of the Airforce. Report to Congressional Committees: The Department of the Air Force In 2050. December, 2024.).

Drošības “ārējo robežu” paplašināšanās uz ekonomiku un tehnoloģijām varētu padarīt piegādes ķēdes, kritiskās izejvielas un tehnoloģiskās atkarības par tiešu nacionālās drošības faktoru. Piegādes ķēžu traucējums un ģeopolitiskā spriedze var ierobežot piekļuvi kritiskajām tehnoloģijām un duālā pielietojuma komponentēm, paaugstinot ievainojamību pret ārēju spiedienu un šokiem.

Klimata pārmaiņas kā nedrošības “multiplikators” varētu palielināt ekstremālo laikapstākļu, jūras līmeņa celšanās, pārtuksnešošanās un teritoriju kļūšanas par neapdzīvojamām riskus, pastiprinot migrācijas plūsmas un spriedzi sabiedrībā. Prognozēs līdz 2055. gadam minēts potenciāls būtisks (līdz ~30 %) kritums globālajās ražās un risks, ka līdz ~60 % pasaules iedzīvotāju var saskarties ar ūdensstresu, kas var destabilizēt pārtikas ķēdes un politisko stabilitāti (Ministry of Defence of the United Kingdom. (2024). Global Strategic Trends Out to 2055. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/68dba439d9df7616351e4bf8/GST_7_Final_post_pic_change_WEB.pdf).

Konkurence par resursiem, īpaši kritiskajiem minerāliem (t. sk. litiju/retzemju elementiem) varētu saasināt ģeostratēģiskos saspīlējumus un radīt piegāžu/cenu šokus, kas tieši ietekmē gan ekonomiku, gan drošības spēju nodrošinājumu. Pieaugot atkarībai no elektroakumulācijas un augsto tehnoloģiju komponentēm, kritisko resursu pieejamība kļūst par drošības jautājumu, kas var ierobežot infrastruktūras un aizsardzības spēju attīstību (Ministry of Defence of the United Kingdom. (2024). Global Strategic Trends Out to 2055. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/68dba439d9df7616351e4bf8/GST_7_Final_post_pic_change_WEB.pdf).

Straujā tehnoloģiskā attīstība (datu apjoms, MI, kvantu skaitļošana) un regulējuma atpalcība varētu palielināt kiber- un informācijas telpas apdraudējumu intensitāti, vienlaikus izpludinot robežas starp valstiskajiem un kriminālajiem faktoriem. Digitalizācijai aptverot kritiskas dzīves jomas (enerģētiku, transportu, veselību u. c.), pieaug sistēmisku ievainojamību un kaskādes traucējumu risks. (Ministry of Defence of the United Kingdom. (2024). Global Strategic Trends Out to 2055. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/68dba439d9df7616351e4bf8/GST_7_Final_post_pic_change_WEB.pdf)

Hibridapdraudējumu intensitātes maiņa varētu nozīmēt kombinētus militārus, kiber-, informatīvus un ekonomiskus spiedienus, kuros plaši tiek izmantota MI ģenerēta dezinformācija un psiholoģiskās ietekmes instrumenti. Tas var palielināt robežu pārvaldības sarežģītību un prasīt nepārtrauktu (24/7) situācijas apziņu, kā arī mērķtiecīgu sabiedrības kognitīvās noturības stiprināšanu.

Kosmosa domēna “pārpildījums” un dubultā pielietojuma sistēmu saplūšana varētu paaugstināt risku satelītsakaru, navigācijas un novērošanas pakalpojumu traucējumiem vai ierobežošanai, īpaši krīžu

laikā. Tas palielina atkarību no sabiedroto un komerciālo kosmosa pakalpojumu noturības un rada nepieciešamību pēc alternatīvām/rezerves risinājumiem.

Jūras domēna drošības saasinājums un kritiskās (īpaši zemūdens) infrastruktūras ievainojamība Baltijas jūras reģionā varētu pieaugt, padarot kabeļus, gāzesvadus un elektropārvades savienojumus par hibrīdoperāciju mērķiem. Sabotāžas riski var kombinēties ar psiholoģisko ietekmi, radot nedrošību, ekonomiskus zaudējumus un politisku spiedienu.

Globālo veselības apdraudējumu atkārtota eskalācija varētu periodiski atgriezties: pandēmiju risks saglabājas, antibiotiku rezistence var atkal pastiprināt infekciju slogu, bet garīgās veselības problēmas var saglabāties augstā prioritātē. Uzticēšanās mazināšanās medicīnai un urbanizācijas riski (īpaši nekvalitatīva apbūve) var veicināt infekciju izplatību ar globālām sekām, palielinot slogu križu pārvaldībai un sabiedrības noturībai.

Arktikas “atvēršanās” un militarizācija varētu pastiprināt ģeopolitisko konkurenci “Augstajos Ziemeļos”, ietekmējot Ziemeļvalstu reģiona drošības dinamiku un sabiedroto resursu pārdali. Krievijas un Ķīnas bloķēšanās šajā telpā var ilgtermiņā vājināt drošības stiprināšanas centienus Ziemeļeiropā un netieši palielināt spiedienu arī uz Baltijas reģionu.

LATVIJAS TENDENCES

Nacionālā risku novērtējuma sistēma nav pilnībā nostiprināta

Latvijā šobrīd nav izveidots sistemātisks nacionālais risku novērtējums, kas ierobežo spēju vienoti prioritizēt riskus un sasaistīt resursus ar riska profilu. OECD nacionālo risku novērtējumu definē kā būtisku instrumentu uz pierādījumiem balstītai daudznazaru risku pārvaldībai (OECD (2017), National Risk Assessments: A Cross Country Perspective, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264287532-en>).

Noturības kapacitāte zemāka par ES vidējo.

Eiropas Komisijas Noturības infopaneļi (ResilienceDashboards) rāda, ka Latvijai salīdzinājumā ar ES vidējo ir zemāka kopējā kapacitāte (0,52 pret 0,67), kā arī atšķirīgs ievainojamības profils (0,41 pret 0,50) (Resilience Dashboards Update Spring 2024. Pieejams: https://jeodpp.jrc.ec.europa.eu/ftp/jrc-opendata/RESILIENCE-DASHBOARDS/Spring2024Update/Dashboard_SpringUpdate_2024.pdf

Resilience Dashboards– Latvia. Pieejams: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-foresight/2020-strategic-foresight-report/resilience-dashboards_en). Tas norāda uz nepieciešamību mērķēti stiprināt noturības “vājās vietas” un izmantot šos datus nacionālā risku novērtējuma izstrādē.

Visaptverošās valsts aizsardzības ieviešana ir nevienmērīga un vidējā termiņā pieprasīs papildus uzmanību un resursus.

Ieviestā visaptverošās aizsardzības struktūra joprojām nepietiekami skaidri nosaka atbildību sadalījumu; īpaša uzmanība pievēršama privātā sektora un sabiedrības plašākai iesaistei, kā arī vienotam starpnozaru križu vadības režīmam.

Pierobežās noturība un sasniedzamība kļūst par drošības kritisko faktoru.

Austrumu pierobeža un reģionālā nevienlīdzība turpina materializēties kā drošības izaicinājums; noteicoša ir mobilitāte, sakari (platjosla, apraide) un publisko pakalpojumu pieejamība, kā arī informatīvā noturība.

Digitalizācija un MI kļūst par drošības spēju paātrinātāju un ievainojamības avotu. Drošības sistēma arvien vairāk balstās uz digitālu pārraudzību, datu apmaiņu un MI risinājumiem; tas paaugstina efektivitāti, bet vienlaikus palielina atkarību no datu kvalitātes, pārvaldības, kiberdrošības un kognitīvās drošības.

Kritiskās infrastruktūras drošība kļūst par centrālu noturības rādītāju un darbības nepārtrauktības kritisku elementu.

Pieaug kritiskās infrastruktūras (virszemes un zemūdens) loma atturēšanā un krīžu amortizācijā; izšķirošs ir incidentu atklāšanas/novēršanas ātrums un koordinētu mācību regularitāte.

IEKŠĒJIE RISKI

Sadrumstalota drošības pārvaldība un neskaidrs atbildību sadalījums.

Ja visaptverošās valsts aizsardzības arhitektūrā nav skaidri definētas lomas (valsts–pašvaldības–privātais–NVO) un kopīga operacionālā doktrīna, krīzēs pieaug lēmumu cikla laiks, dublējas funkcijas un veidojas “nepārraudzītas zonas”.

Nepietiekams agrīnās brīdināšanas un nacionālā risku novērtējuma mehānisms.

Bez regulāri atjaunojama (reāllaika) nacionālā risku novērtējuma un risku kataloga valsts kļūst reaktīva (riski tiek vadīti pēc notikuma), nevis proaktīva (riski tiek identificēti, prioritizēti un mazināti pirms krīzes) (OECD (2017), National Risk Assessments: A Cross Country Perspective, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264287532-en>).

Zema noturības kapacitāte un nevienmērīga gatavība krīzēm.

Ja vārgumi netiek identificēti un mērķēti novērsti, krīžu ietekme kļūst ilgstošāka, dārgāka un sociāli nevienlīdzīgāka. Noturības infopaneļi uzrāda Latvijas atšķirības no ES vidējā gan kapacitātē, gan ievainojamības profilā.

Pierobežas noturības plaisas un reģionālā nevienlīdzība.

Mobilitātes, sakaru un pakalpojumu pieejamības trūkumi pierobežā samazina valsts spēju ātri izvērst atbalstu krīzē, grauj uzticēšanos pārvaldei un palielina ievainojamību pret hibrīdapdraudējumiem.

Kritiskās infrastruktūras ievainojamība un incidentu pārvaldības lēnums.

Ja nav pietiekamas preventīvās aizsardzības, risku 24/7 monitoringa un regulāru kopīgo mācību, pieaug risks, ka sabotāža vai kiberincidenti rada kaskādes traucējumus enerģētikā, sakaros, transportā un publiskajos pakalposumos.

Kiberdrošības pamatpakalpojumu finansējuma un monitoringa nepietiekamība.

Bez stabila finansējuma pamatspējām, skaidrām metrikām un periodiskiem pārskatiem kibertelpā pieaug ievainojamība un incidentu seku apjoms.

Informatīvās telpas ievainojamība un kognitīvās drošības apdraudējumi. Dezinformācija, sociālo tīklu manipulācijas un MI ģenerēta ietekmes operāciju industrializācija var graut uzticēšanos institūcijām un saliedētību, vājinot sabiedrības gribu un spēju rīkoties krīzē; tas palielina arī politiskās polarizācijas risku.

Drošības iestāžu modernizācijas temps un cilvēkresursu deficīts.

Ja policijas darba modernizācija, krīžu pārvaldības profesionālizācija un ieslodzījuma vietu sistēmas attīstība notiek lēni, pieaug iekšējās drošības “slodzes punkts”: zemāka reaģēšanas kvalitāte, augstāks izdegšanas un personāla aizplūdes risks, kā arī ierobežota spēja integrēt MI un digitālos rīkus.

Cilvēkcentrētas drošības un pamatbrīvību ievērošanas nenoturība krīzēs.

Ja ārkārtas režimos netiek konsekventi ievērota proporcionalitāte, vienlīdzība un cilvēktiesību standarti, drošības pasākumu leģitimitāte samazinās, kas var radīt sabiedrības pretestību un mazināt krīzes vadības efektivitāti ilgtermiņā.

STRATĒGISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Drošības pārvaldības modelis — vienota, centralizēta arhitektūra vs. Decentralizēta krīžu vadība

Izvēle A: Spēcīgs krīžu vadības centrs ar skaidri noteiktu pilnvarojumu un vienotu operacionālo pieeju

- Plusi: Ātrāks lēmumu cikls un vienota rīcība; vienots redzējums par aktuālo situāciju (militārais + civilais + iekšējā drošība + pašvaldības + kritiskā infrastruktūra); mazāk “zonu”, kas paliek ārpus monitoringa sistēmas; vienkāršāka starptautiskā savietojamība (NATO/ES) un vienota krīzes komunikācija
- Mīnusi: “Viena kļūmes punkta” risks (pārslogošana, kļūdas, kiberriski); lokalizētu vajadzību/zināšanu nepietiekama integrēšana vienotā sistēmā; centralizācijas inerces risks (lēnāka adaptācija jaunām situācijām, pārregulēšana)
- Ko upurējam: Daļu lokālās autonomijas un eksperimentēšanas elastības; ātru, lokāli pielāgotu lēmumu iespējas atsevišķos reģionos/pašvaldībās

Izvēle B: Nozaru/pašvaldību vadīti krīžu mezgļi ar koordināciju, saglabājot decentralizāciju un lokāla rakstura elastību

- Plusi: Labāka lokālā adaptācija un ātrāka reakcija “uz vietas”; mazāks “viena centra” noslogošanas risks; dabiskāka sadarbība ar kopienām un vietējiem krīžu vadības centriem
- Mīnusi: Sadrumstalotība, atšķirīgas pieejas un draudu uztveres; neskaidrs atbildību sadalījums; lēnāka pārnozaru koordinācija kaskādes krīzēs (enerģija–sakari–transports–veselība); sarežģītāks vienotas krīzes komunikācijas veidošanas process
- Ko upurējam: Vienotību un lēmumu ātrumu nacionāla mēroga krīzēs; caurspīdīgu “nauda–rezultāts” pārvaldību
- Kā mazinām blaknes: Lai mazinātu blaknes, viena no iespējām ir veidot hibrīdo modeli. Ar to tiek saprasts vienots stratēģiskais koordinācijas kodols centrā un izpilde — nozaru/pašvaldību līmenī ar skaidrām lomām un obligātu datu apmaiņu. Pamatā — regulāri atjaunojams nacionālais risku novērtējums un riska katalogs, kā arī cikls “trenē–mēri–uzlabo” ar auditu

DILEMMA 2: Atvērtība un strauja MI ieviešana pretstatā privātuma un kognitīvās drošības aizsardzībai

Izvēle A: Maksimāli atvērti dati inovācijām un strauja MI ieviešana drošības sektorā (ar minimāli nepieciešamajiem ierobežojumiem)

- Plusi: Straujāka prognozējoša pārvaldība (agrīnā brīdināšana, risku modeļi, krāpšanas/noziegumu analītika); efektīvāka resursu izvietošana; inovāciju ekosistēmas aktivizēšana (duālā pielietojuma risinājumi)
- Mīnusi: Datu noplūžu un “sekundārās izmantošanas” riski; algoritmiskās kļūdas un tiesiskuma riski; pieaug telpa potenciālajiem uzbrukumiem, kā arī riski, kas saistīti ar sabiedrības uzticēšanās vēl lielāku pazemināšanos
- Ko upurējam: Daļu privātuma un “drošības sajūtas” par datu lietojumu; piesardzību pret MI radītām kļūdām

Izvēle B: “Drošība vispirms” – minimizēta datu atvēršana, stingrs privātums, kognitīvās drošības aizsardzība pret manipulācijām

- Plusi: Zemāks datu noplūžu un ļaunprātīgas izmantošanas risks; lielāka atbilstība cilvēkcentrētai pieejai došības veidošanā un indivīdu papildus aizsardzība kognitīvajā aspektā
- Mīnusi: Lēnākas inovācijas un MI ieviešana; vājāka prognozēšana un situācijas izpratne; riskējam palikt reaktīvi (rīkoties pēc incidenta, nevis pirms tā)
- Ko upurējam: Ātrumu, efektivitāti un inovāciju mērogošanu; spēju izmantot datus kā stratēģisku aktīvu
- Kā mazinām blaknes: Veidot valsts drošības datu telpu ar diferencētiem piekļuves līmeņiem, noteikt datu kvalitātes standartus un ieviest MI pārvaldības ietvaru; MI izmantošanu sasaistīt ar skaidri definētiem rādītājiem un regulāriem pārskatiem

DILEMMA 4: Aizsardzības izdevumu profils - militārās atturēšanas maksimums vs. lielāks civilās noturības īpatsvars

Izvēle A: Militārās spējas kā budžeta smaguma centrs (bruņojums, infrastruktūra, mobilitāte), uzturot/paātrinot finansējumu.

- Plusi: Spēcīgāks atturēšanas signāls; labāka spēja reaģēt konvencionālam apdraudējumam; uzlabota militārā mobilitāte un savietojamība ar sabiedrotajiem.
- Mīnusi: Mazāk resursu civilajai aizsardzībai, iekšējai drošībai, patvertnēm, krīžu vadībai un sabiedrības noturībai; risks, ka “visaptverošā aizsardzība” paliek nepietiekami finansēta.
- Ko upurējam: Daļu atjaunošanās spējas un civilās sistēmas amortizācijas krīzēs; sabiedrības ikdienas drošības uzlabojumu tempu.

Izvēle B: Lielāks relatīvais finansējums civilajiem drošības pīlāriem (krīžu vadība, iekšējā drošība, pierobeža, kritiskās infrastruktūras noturība, sabiedrības iesaiste).

- Plusi: Labāka noturība pret hibrīdo draudu izraisītām krīzēm un kaskādes traucējumiem; ātrāka atjaunošanās; lielāka sabiedrības iesaiste.

- Mīnusi: Risks nepietiekami nosegt militārās spējas un infrastruktūras prasības; “atturēšanas” uztveres risks, ja militārā jauda atpaliek no drošības vides dinamiskas pasliktināšanās.
- Ko upurējam: Daļu militārās modernizācijas tempa; “cieto” spēju pieauguma ātrumu.
- Kā mazinām blaknes: Budžetu vadām kā drošības portfeli: militārās spējas un civilā noturība nav alternatīvas, bet budžetā konkurējošas, tādēļ ieviešam principu “nauda pret rezultātu” ar KPI, auditu un programmu pārskatīšanu, prioritizējot investīcijas duālā pielietojuma precēm un infrastruktūrai.

DILEMMA 5: Informatīvās telpas aizsardzība — agresīva ierobežošana vs atvērtība, medijpratība un “pre-bunking”

Izvēle A: Stingrāka platformu atbildība, ātri ierobežojoši pasākumi un sankcijas, plašāka kontrole pār saturu.

- Plusi: Ātra kaitīgas kampaņas amortizācija krīzes brīdī; zemāks akūto manipulāciju apjoms; skaidrs signāls pret koordinētām ietekmes operācijām.
- Mīnusi: Vārda brīvības un proporcionalitātes risks; politizācijas risks (“kurš nosaka patiesību”); pretnieks pielāgojas (jauni kanāli, slēgtas platformas).
- Ko upurējam: Daļu atvērtības un demokrātiskās telpas elastības; uzticēšanos, ja pasākumi šķiet pārmērīgi.

Izvēle B: Sistēmiska medijpratība, uzticamas informācijas ekosistēma, preventīva dezinformācijas atmakošana un pilsoniskā līdzdalība.

- Plusi: Kognitīvās noturības stiprināšana ilgtermiņā; mazāks risks pārmērīgi ierobežot iedzīvotāju tiesības; augstāka sabiedrības spēja atpazīt manipulācijas.
- Mīnusi: Lēnāks efekts; prasa ilgstošu finansējumu un institucionālu kapacitāti; krīzēs var nepietikt bez operacionālas “ātrās reaģēšanas” spējas.
- Ko upurējam: Īstermiņa “kontroles” sajūtu; tūlītēju rezultātu.
- Kā mazinām blaknes: Ieviešam divu līmeņu pieeju: miera laikā – medijpratība, uzticamu kanālu stiprināšana un preventīva dezinformācijas atmakošana/priekšatmakošana; krīzē – skaidri definēti, tiesiski un auditējami ierobežojumi ar termiņiem, caurspīdīgumu un neatkarīgu uzraudzību.

GRŪTĀ PATIESĪBA

Ilūzija, ka drošību var nodrošināt ar fragmentētiem projektiem un iestāžu fragmentētu, izolētu pieeju, vairs nestrādā. Lai 2050. gadā reāli aizsargātu suverenitāti, ārējo robežu un ikdienas drošību hibrīdapdraudējumu, kritiskās infrastruktūras ievainojamības un tehnoloģiski pastiprinātu draudu apstākļos, Latvijai nav citas izvēles kā stabils ilgtermiņa finansējums (vismaz 5 % no IKP) un vienota, uz datiem un MI balstīta krīžu vadības un agrīnās brīdināšanas arhitektūra ar skaidru atbildību, regulāru “trenē-mēri-uzlabo” ciklu un “nauda pret rezultātu” disciplīnu, vienlaikus saglabājot cilvēktiesību un demokrātijas prasības. Bez tā ārējā un iekšējā drošība tiks veidota nevienmērīgi, sabiedrības uzticēšanās kāpumu panākt būs ļoti grūti, un krīzes (arī bez atklāta kara) kumulatīvi var paralizēt valsts pamatfunkcijas.

MĒRĶIS 2050

Līdz 2050. gadam Latvijas mērķis ir izveidot integrētu, inovācijās balstītu un tiesiskuma principiem atbilstošu ārējās un iekšējās drošības un aizsardzības sistēmu, kuras pamata fokuss ir cilvēkā balstīta pieeja. Tas nozīmē stipru un NATO/ES standartiem atbilstošu ārējo robežu aizsardzību pret dažāda rakstura draudiem, modernu iekšējās drošības un tiesiskuma īstenošanu, noturību, kā arī visu valsts aktoru iesaisti visaptverošā aizsardzībā un krīžu gatavībā. Sistēmai jābalstās uz datiem un atbildīgu MI izmantošanu, ar skaidri sadalītu atbildību, regulāru gatavības testēšanu un ilgtermiņa finansējuma disciplīnu, saglabājot cilvēktiesību un demokrātijas prasības.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. (2026–2030): Vienota krīžu vadība un drošības pārvaldības arhitektūra

- Vienota Krīžu vadības centra (24/7 situācijas telpa) izveide ar skaidru pilnvarojumu un kopēju operacionālo doktrīnu.
- Atbildību sadalījuma sakārtošana starp militāro, civilo, iekšējās drošības, kiberdrošības un informatīvās drošības aktoriem, mazinot fragmentētu un decentralizētu pieeju un nepārraudzītās zonas.
- Vienota situācijas novērtējuma ieviešana (datu savietojamība starp iestādēm, pašvaldībām un kritiskās infrastruktūras operatoriem).
- Starpinstitucionālas koordinācijas mehānismu iedzīvināšana ar ātrāku lēmumu ciklu.

2. (2026–2030): Nacionālais risku novērtējums, agrīnā brīdināšana un “trenē-mēri-uzlabo” cikls

- Nacionālā risku novērtējuma apstiprināšana un regulāra atjaunošana reāllaika režīmā. Risku kataloga uzturēšana ar nepārtrauktu datu iesniegšanu, analīzi un valdības līmeņa “riskā karšu” pārskatiem.
- Agrīnās brīdināšanas un indikatoru sistēmas izveide.
- Obligāts starpiestāžu mācību un pēcmācību uzlabojumu cikls (“trenē-mēri-uzlabo”)

3. (2026–2040): Ārējās robežas fiziskā un digitālā aizsardzība.

- Ārējās robežas nostiprināšana ar atbilstošām fiziskām barjerām.
- Digitālā perimetra attīstība (sensori, droni, reāllaika novērošana un analītika).
- Vienota procedūru kopuma ieviešana hibrīdu un konvencionālu incidentu pārvaldībai uz robežas.
- Pierobežas sakaru/apraides pārklājuma un kritisko pakalpojumu sasniedzamības nodrošināšana kā noturības priekšnoteikums.

4. (2026–2050): Iekšējās drošības modernizācija un tiesiskuma stiprināšana.

- Policijas darba modernizācija.
- Cilvēkresursu piesaistes un apmācību sistēmas stiprināšana iekšējās drošības iestādēm.
- Ieslodzījuma vietu modernizācija un resocializācijas/recidīva mazināšanas pasākumu mērogošana.
- Tiesiskuma, cilvēktiesību un vienlīdzības principu ievērošana arī ārkārtas situāciju režīmos.

5. (2026–2035): Kiberdrošības un informatīvās telpas drošības pīlārs.

- Kiberdrošības pamatpakalpojumu stabila finansēšanas modeļa ieviešana.
- Nacionālas kiberdraudu uzraudzības un incidentu reaģēšanas kapacitātes attīstīšana (24/7 monitorings, koordinēta rīcība).
- Informatīvās telpas aizsardzības stiprināšana.
- Atbildīga MI izmantošana drošības sektorā.

6. (2025–2040): Kritiskās infrastruktūras, piegādes ķēžu un stratēģisko rezervju noturība.

- Kritiskās infrastruktūras incidentu agrīnas atklāšanas un novēršanas spēju celšana.
- Publiskā–privātā partnerībā balstītas stratēģisko rezervju sistēmas izveide un regulāra testēšana.
- Piegādes ķēžu diversifikācija un alternatīvu veidošana ar demokrātiskiem, līdzīgi orientētiem partneriem
- Vienotu noturības standartu un auditu sistēmas ieviešana kritisko nozaru operatoriem.

7. (2026–2050): Visaptverošā valsts aizsardzība un sabiedrības iesaiste (“will + skill”)

- Sabiedrības iesaistes programmas tālāka stiprināšana. Civilās aizsardzības resursu pieejamības paplašināšana, ievērojot “teritoriālā taisnīguma” principus.
- Uzticēšanās un saliedētības stiprināšana, sasaistot drošību ar ikdienas vajadzībām un kopienas risku profilu.
- Pilsoņa pienākuma pret valsti un pamatbrīvību un tiesību līdzsvarošana skaidrā, saprotamā komunikācijā.

8. (2026–2050): Aizsardzības spējas, militārā mobilitāte un aizsardzības industrijas inovācijas

- Stabils aizsardzības finansējums (vismaz 5 % no IKP) ar principu “nauda pret rezultātu” un neatkarīgu snieguma izvērtējumu.
- Militārās mobilitātes infrastruktūras attīstīšana.
- Modernu bruņoto spēku attīstīšana, īpaši akcentējot jaunāko tehnoloģiju un MI pielietojumu.
- Konkurētspējīgas un inovatīvas aizsardzības industrijas attīstīšana.

9. (2026–2050): Reģionālā sadarbība un sadarbība ar sabiedrotajiem drošības stiprināšanai

- Kopējo vingrinājumu un savietojamības padziļināšana ar NATO sabiedrotajiem, iesaistot arī civilo sektoru.
- Reģionālās drošības iniciatīvu attīstīšana ar līdzīgi domājošām kaimiņvalstīm.
- Pārrobežu kritiskās infrastruktūras un piegādes ķēžu noturības vadība “vienota portfeļa” loģikā ar skaidri sadalītām atbildībām.

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Križu vadība un koordinācija	- Iedibināt vienotu Križu vadības centru ar 24/7 situācijas telpu, integrējot militāros, civilos, iekšējās drošības, veselības, kritiskās infrastruktūras un pašvaldību datus. - Ieviest vienotu operacionālo pieeju un procedūru kopumu starp iestādēm. - Nodrošināt starpiestāžu savietojamību (datu apmaiņa, kopīgi protokoli, sertifikācija) un isāku lēmumu ciklu. - Ieviest obligātu mācību ciklu ar pēcmācību uzlabojumiem - Apstiprināt nacionālo risku novērtējumu un ieviest regulāri atjaunojamu risku kataloga uzturēšanu (gadskārtējs cikls). - Ieviest regulāru plānošanas-īstenošanas-pārskatīšanas ciklu: īstermiņa pārskati par KPI/risku portfeli, gada publiskais snieguma ziņojums ar auditu, vidustermiņa ārējais novērtējums. - Budžeta lēmumu sasaistīt ar rezultātiem un neatkarīgu izvērtējumu ("nauda pret rezultātu").	- Križu vadības centrs darbojas atbilstoši starptautiskajiem križu pārvaldības standartiem. - Koordinētu starpiestāžu mācību skaits gadā (indikāti: vismaz 2 valsts mēroga un vismaz 4 nozaru/lokālās mācības). - Vienota situācijas izpratne visām galvenajām iesaistītajām pusēm. - Risku katalogs darbojas 24/7 režīmā; valdības līmeni pieejami "riskā karšu" pārskati. - Publicēts ikgadējs snieguma ziņojums ar auditu; notiek KPI revīzija atbilstoši drošības vides izmaiņām. - KPI saskaņoti ar NATO/ES ietvariem, kur tas ir piemērojams.	2026–2030
Ārējā robeža un pierobežas noturība	- Pilnībā nostiprināt Latvijas ārējo robežu ar atbilstošām fiziskām barjerām un robežapsardzības infrastruktūru. - Ieviest digitālo uzraudzību: sensori, droni, reāllaika novērošana un analītika; Izveidot vienotu procedūru kopumu hibrīdu un konvencionālu incidentu gadījumiem. - Stiprināt pierobežas sasniedzamību un noturību - Ievērot teritoriālā taisnīguma principu drošības resursu plānošanā, balstoties uz kopienas vajadzībām un riska pakāpi.	- Ārējās robežas digitālās pārraudzības pārklājums: 100 % robežas posmu ar reāllaika novērošanu/analītiku. - Ārējā robeža nostiprināta ar fiziskām barjerām atbilstoši prasībām (mērķis: 100 %). - Pierobežas sakaru/apraides pārklājums: % mājāsaimniecību un km gar robežas; kritisko pakalpojumu pieejamība (indekss).	2026–2040
Kritiskā infrastruktūra, kiberdrošība un digitālā pārraudzība	- Ieviest kiberdrošības pamatpakalpojumu stabilu finansēšanas modeli ar bāzes un mērķa līmeņiem; nodrošināt regulārus situācijas pārskatus. - Stiprināt kritiskās infrastruktūras aizsardzību un incidentu vadību; veidot koordinētu mācību portfeli kopā ar iesaistītajām pusēm. - Izveidot vienotu situācijas novērtējuma algoritmu drošības iestādēm, pašvaldībām un kritiskās infrastruktūras operatoriem; automatizētas brīdināšanas un agrīnās atklāšanas sistēmas. - Ieviest MI/generatīvā MI pārvaldību drošības sektorā: ētika, caurskatāmība, auditējamība, lokālās datu telpas; ieviešanas audits.	- Kritiskās infrastruktūras incidentu vidējais atklāšanas/novēršanas laiks (mērķis: sistematisks samazinājums; mērījumi vienotā ietvarā). - Koordinēto mācību skaits gadā ar kritiskās infrastruktūras operatoriem (indikāti: vismaz 2). - Vienotā situācijas attēla pieslēgums: % kritiskās infrastruktūras operatoru un pašvaldību križu mezglu. - MI risinājumi tiek auditēti un uzraudzīti atbilstoši augstākajām pārraudzības prasībām.	2026–2040
Militārās spējas un mobilitāte	- Nodrošināt stabilu aizsardzības finansējumu vismaz 5 % no IKP, ietverot pārdali konvencionālo spēju, pētniecības/inovāciju un visaptverošās aizsardzības iniciatīvu vajadzībām. - Pabeigt īstenot militārās mobilitātes infrastruktūras programmas. - Modernizēt NBS, balstoties jaunākajos tehnoloģiskajos standartos. - Paplašināt sadarbību NATO sabiedroto klātbūtnes ietvarā, iekļaujot civilo sektoru kopīgajās mācībās.	- Aizsardzības izdevumi: vismaz 5 % no IKP. - Militārās mobilitātes infrastruktūra ieviesta atbilstoši NATO/ES standartiem (% infrastruktūras ātrai spēku izvēršanai krīzes gadījumā). - NATO standartiem atbilstošu poligonu un testēšanas centru izmantošana mācībās (noslodze). - Kopīgo vingrinājumu skaits ar sabiedrotajiem, tostarp ar civilā sektora iesaisti.	2026–2050

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Sabiedrības iesaiste, civilā aizsardzība un cilvēkcentrēta pieeja	- Pabeigt iedzīvināt visaptverošo valsts aizsardzību kā "visa sabiedrība - viens tikls" pieeju, uzsverot sabiedrību kā aktīvu drošības veidošanas subjektu. - Nodrošināt taisnīgu aizsardzības un civilās aizsardzības resursu pieejamību visiem iedzīvotājiem, ievērojot pamatbrīvības arī ārkārtas situācijās. - Attīstīt sabiedrības iesaistes programmu: VAD un Zemessardzes kapacitātes kāpinājums, brīvprātīgo drošības. - Stiprināt uzticēšanos institūcijām un sabiedrības saliedētību kā drošības "soft" dimensiju.	- Patvertņu īpatsvars pret iedzīvotāju skaitu; apmācību skaits križu pārvaldībā un cilvēktiesību ievērošanā krīzēs. - Sabiedrības iesaistes mērķu integrācija politikas plānošanas dokumentos (skaits) un līdzdalības pasākumu apjoms. - Uzticēšanās un saliedētības rādītāji, tostarp teritoriālā taisnīguma dimensijā.	2026–2050
Iekšējā drošība un tiesiskums	- Modernizēt policijas darbu, stiprinot tehnoloģiskās spējas un operacionālo efektivitāti - Nodrošināt iestāžu kapacitāti un cilvēkresursus atbilstoši drošības vides sarežģītībai. - Modernizēt ieslodzījuma vietas un samazināt recidīvu, stiprinot rehabilitācijas un reintegrācijas pieeju. - Uzturēt tiesiskuma, demokrātijas un cilvēktiesību prasības kā drošības sistēmas pamatprincipu.	- Modernizētu policijas iecirkņu skaits; MI risinājumu pielietojuma īpatsvara kāpums noziegumu atklāšanā; jaunu, apmācītu policijas darbinieku skaits. - Atklāto noziegumu īpatsvara uzlabojums (%). - Ieslodzīto īpatsvars mūsdienīgās ieslodzījuma vietās (%); recidīva samazinājums (%).	2026–2050
Aizsardzības industrija, inovācijas un drošas piegādes ķēdes	- Attīstīt konkurētspējīgu un inovatīvu aizsardzības industriju: valsts pasūtījumi, atbalsts start-up, atbalsts pētniecībai militārā un duālā pielietojuma jomās. - Izveidot aizsardzības inovāciju fondu un iepirkumu instrumentus ar inovāciju kvotām; stiprināt sadarbību ar augstskolām un eksporta spējām. - Stiprināt drošas piegādes ķēdes, diversificējot alternatīvas ar demokrātiskiem, līdzīgi domājošiem partneriem. - Veidot stratēģisko rezervju sistēmu (degviela, pārtika, medikamenti u. c.) publiskā-privātā partnerībā.	- Aizsardzības industrijas attīstība: valsts pasūtījumu skaits; atbalsta apjoms start-up; pētniecības/duālo projektu skaits. - Drošu piegādes ķēžu alternatīvu skaits ar līdzīgi domājošiem partneriem. - Stratēģisko rezervju sistēma funkcionējoša (kategoriju segums; atjaunošanas cikls).	2026–2040

LABĀS PRAKSES AKTIVITĀTES

NATO Aizsardzības plānošanas process (NATO Defence Planning Process – NDPP) un “nauda pret rezultātu” princips – starptautiskajā praksē drošības un aizsardzības progresu vieno caurspīdīgs mērīšanas ietvars + regulārs audits + politiska izvēle sasaistīt finansējumu ar sasniegtajiem rezultātiem. NDPP nodrošina kopīgu spēju mērķu loģiku, savietajamību un plānošanas disciplīnu pilna spektra operācijām. Papildus NDPP ietvaram atsevišķas valstis to nostiprina ar nacionālu regulējumu un speciāliem finanšu instrumentiem (piem., Polijas “Valsts aizsardzības akts” (2022) un Bruņoto spēku atbalsta fonds), kas palīdz paātrināt spēju ieviešanu un investīciju pārvaldību. Adaptācijas nosacījums: Latvijas drošības arhitektūrā nepieciešams ieviest vienotu KPI + audita ciklu un budžeta lēmumu sasaisti ar rezultātu (t. sk. civilās, iekšējās, kiberdrošības un informatīvās drošības spēju attīstībā), saglabājot NATO spēju plānošanas loģiku un pārnesot “nauda pret rezultātu” principu uz visaptverošās drošības pilāriem. Avots: NATO Defence Planning Process (NDPP); Polijas “Valsts aizsardzības akts” (2022); Bruņoto spēku atbalsta fonds.

Igaunijas kiberdrošības stratēģiskā pārvaldība ar mērījumiem un regulāriem pārskatiem – Igaunijas Valsts kiberdrošības stratēģija 2024–2030 definē mērķus, metrikas un finansēšanas principus, tostarp kiberdrošības pamatpakalpojumu stabilu finansējumu un izmaksu modeļa ieviešanu ar bāzes un mērķa līmeņiem. Papildu caurspīdīgumu nodrošina Igaunijas Informācijas sistēmu iestādes (RIA) regulārie gada/kvartāla/mēneša pārskati, kas sniedz uzskatāmu situācijas attēlu par incidentiem un sniegumu. Adaptācijas nosacījums: Latvijai kiberdrošībā rekomendējams nostiprināt “mērķi–metrikas–finansējums” modeli ar stabilu bāzes finansējumu pamatpakalpojumiem, kā arī jāievieš regulāra valdības līmeņa informēšanu un publiskus, periodiskus snieguma/incidentu pārskatus, lai palielinātu uzticēšanos un operacionālo gatavību. Avots: Igaunijas Valsts kiberdrošības stratēģija 2024–2030; Igaunijas Informācijas sistēmu iestādes (RIA) kiberdrošības pārskati.

Somijas visaptverošās drošības (“visa sabiedrība – viens tīkls”) koordinācijas modelis – Somijā sabiedrības dzīves nodrošināšanas pamata funkcijas (vadība, aizsardzība, iekšējā drošība, infrastruktūra, ekonomika, pakalpojumi u. c.) tiek plānotas un nodrošinātas vienotā loģikā, iesaistot valsts institūcijas, privāto sektoru un nevalstisko sektoru visos apstākļos. Par plānošanas pamatu kalpo Aizsardzības politikas ziņojums, bet “Drošības stratēģija sabiedrībai” definē koncepciju, risku skatījumu un uzdevumus pārvaldēm, nodrošinot, ka civilās un militārās spējas tiek plānotas saskaņoti. Savstarpējo koordināciju uztur pastāvīga valdības struktūra – Drošības komiteja (Security Committee). Adaptācijas nosacījums: Latvijai visaptverošās valsts aizsardzības ietvarā iespējams nostiprināt pastāvīgu, starpsektoru koordinācijas mehānismu ar skaidrām lomām un uzdevumu katalogu (valsts–pašvaldības–kritiskās infrastruktūras operatori–NVO), lai izvairītos no “nepārraudzītām zonām” institucionālajā sadarbībā un nodrošinātu vienotu rīcības valodu krīzēs. Avots: Somijas Aizsardzības politikas ziņojums; “Drošības stratēģija sabiedrībai”; Somijas Drošības komitejas (Security Committee) modelis.

Somijas apgādes noturības sistēma un stratēģiskās rezerves – Somijas Nacionālā apgādes aģentūra (Huoltovarmuuskus, NES) Ekonomikas ministrijas pārraudzībā kopā ar nozares uzņēmumiem un citām iestādēm plāno un uztur apgādes noturību, tostarp stratēģiskās rezerves (piemēram, graudi, nafta). Publiskā–privātā partnerība, ko papildina likumā noteiktas rezerves, nodrošina reālu krīžu amortizāciju enerģijas, pārtikas un citu kritisko piegāžu jomās. Adaptācijas nosacījums: Latvijā iespējams stiprināt centralizētu apgādes noturības pārvaldību ar juridiski definētām minimālajām rezervēm un publiskā–privātā sadarbības mehānismiem, vienlaikus integrējot piegādes ķēžu diversifikācijas mērķus ar “drošu piegāžu” KPI un risku kataloga ciklu. Avots: Somijas Nacionālā apgādes aģentūra (Huoltovarmuuskus, NES); Somijas stratēģisko rezervju prakse.

“Trenē–mēri–uzlabo” princips krīžu pārvaldības apmācībā – starpinstitucionāla nepārtrauktas testēšanas pieeja, kurā mācības ir obligāta daļa no drošības un aizsardzības plānošanas cikla pēc principa “trenē–mēri–uzlabo”. Šāda pieeja ļauj pārbaudīt institūciju un sabiedrības gatavību reālām krīzes situācijām, vienlaikus pastāvīgi pilnveidojot koordinācijas mehānismus starp valsti, pašvaldībām, uzņēmumiem un brīvprātīgo struktūrām. Adaptācijas nosacījums: Latvijai iespējams ieviest regulāru un obligātu starpiestāžu mācību kalendāru ar pēcmācību uzlabojumu “slēgtā cikla” prasību (konkrēti uzdevumi, termiņi, atbildīgie), sasaistot to ar KPI un finansējumu, lai mācības būtu instruments reālu spēju kāpināšanai, nevis formāla prasība. Avots: “trenē–mēri–uzlabo” (train–measure–improve) nepārtrauktas testēšanas modelis krīžu pārvaldībā.

Nacionālais risku novērtējums un risku portfeļa pārvaldība – OECD kopš 2009. gada veicina nacionālo risku novērtējumu kā labo praksi valsts mēroga risku pārvaldībā, un ES dalībvalstīm nacionālais risku novērtējums ir būtiska prasība ES civilās aizsardzības mehānisma regulējuma kontekstā. Globāli Sendai katastrofu risku mazināšanas ietvarprogramma uzsver risku izpratnes un novērtējumu nozīmi, lai stiprinātu sagatavotību un samazinātu ievainojamību (t. sk. jaunu, vēl tikai veidojošos risku gadījumā). Papildus, Eiropas Komisijas Noturības infopaneļi (Resilience Dashboards) ļauj salīdzināt valstu kapacitāti un ievainojamību, identificējot jomas, kurās nepieciešama turpmāka analīze un mērķēti politikas pasākumi. Adaptācijas nosacījums: Latvijai rekomendējams izveidot sistemātisku nacionālo

risku novērtējumu un regulāri atjaunojamu risku katalogu ar vienotu datu telpu, validētiem datu avotiem un verifikācijas kārtību, izmantojot arī MI rīkus agrīnai brīdināšanai un risku prognozēšanai; vienlaikus KPI pārskatīšanas ciklu rekomendējams padarīt adaptīvu, sasaistot risku portfeļa izmaiņas ar rīcību un resursu pārdali. Avots: OECD (nacionālo risku novērtējumu prakse kopš 2009. gada); ES civilās aizsardzības mehānisma regulējums; Sendai katastrofu risku mazināšanas ietvarprogramma; Eiropas Komisijas Noturības infopaneli (Resilience Dashboards).

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Finansējums	- Stabils ilgtermiņa finansējums drošībai (vismaz 5 % no IKP), ietverot pārdali konvencionālajām spējām, pētniecībai/inovācijām un visaptverošās aizsardzības iniciatīvām. - Ilgtermiņa (10+ gadu) programmas ar KPI piesaisti budžetam - "nauda pret rezultātu"; ikgadēja publiska izpilde un audits. - Aizsardzības inovāciju fonds; iepirkumi ar inovāciju kvotām; atbalsts start-ups un duālā pielietojuma P&A. - Stratēģisko rezervju (degviela, pārtika, medikamenti u. c.) sistēma publiskā-privātā partnerībā.	- Aizsardzības izdevumi: vismaz 5 % no IKP. - Budžeta programmas ar KPI un auditu ciklu ieviestas; publicēts ikgadējs snieguma ziņojums ar auditu. - Aizsardzības inovāciju fonds izveidots; aizsardzības industrijas attīstība: valsts pasūtījumu skaits; atbalsta apjoms start-ups; pētniecības/duālo projektu skaits. - Stratēģisko rezervju sistēma funkcionējoša (kategoriju segums; atjaunošanas cikls).	Pastāvīgi
Dati un monitorings	- Križu vadības centra 24/7 situācijas telpa ar integrētu datu telpu (militārie, civilie, iekšējās drošības, veselības, kritiskās infrastruktūras un pašvaldību dati). - Aptiprināts nacionālo risku novērtējums un ieviesta regulāri atjaunojamu risku kataloga uzturēšana (gadskārtējs cikls; 24/7 režīms). - Vienots situācijas novērtējuma algoritms drošības iestādēm, pašvaldībām un kritiskās infrastruktūras operatoriem; automatizēta brīdināšana un agrīna atklāšana, izmantojot arī MI rīkus. - KPI saskaņošana ar NATO/ES ietvariem; adaptīvs KPI pārskatīšanas cikls un risku portfeļa pārskati.	- Križu vadības centrs darbojas atbilstoši starptautiskajiem križu pārvaldības standartiem; vienota situācijas izpratne visām galvenajām iesaistītajām pusēm. - Risku katalogs darbojas 24/7 režīmā; valdības līmeni pieejami "risku karšu" pārskati. - Vienotā situācijas novērtējuma algoritms darbojas: % kritiskās infrastruktūras operatoru un pašvaldību križu mezglu. - Publicēts ikgadējs snieguma ziņojums ar auditu; notiek KPI revīzija atbilstoši drošības vides izmaiņām.	2026–2030
Cilvēkresursi	- VAD un Zemessardzes kapacitātes kāpinājums; dienesta un iesaistes iespējas pēc nopelniem un sasniegumiem. - Iekšējās drošības iestāžu kapacitātes stiprināšana: policijas darba modernizācija, cilvēkresursi un apmācības tehnoloģiju/MI lietojumam. - Obligāts mācību cikls ar pēcmācību uzlabojumiem ("trenē-mēri-uzlabo") valsts, pašvaldību un kritiskās infrastruktūras līmenī. - Specializētu kibernetikas, datu analītikas un MI kompetenču attīstība drošības sektorā.	% kāpums jauniesaucamo VAD un Zemessardzē. - Modernizētu policijas iecirkņu skaits; jaunu, apmācītu policijas darbinieku skaits; MI risinājumu pielietojuma īpatsvara kāpums noziegumu atklāšanā. - Koordinētu starpiestāžu mācību skaits gadā (indikātivi: vismaz 2 valsts mēroga un vismaz 4 nozaru/lokālās mācības). - Apmācību skaits križu pārvaldībā un cilvēktiesību ievērošanā krīzēs.	Pastāvīgi

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Pārvaldības modelis	- Vienota atbildība un koordinācija: skaidrs drošības vadības centrs, noteiktas lomas, kopīgs plānošanas kalendārs; vienota operacionālā pieeja un procedūru kopums starp iestādēm. - Regulārs plānošanas-istenošanas-pārskatīšanas cikls: istermiņa pārskati par KPI/risku portfeli, gada publiskais snieguma ziņojums ar auditu, vidustermiņa ārējais novērtējums. - Atvērtie standarti un interoperabilitāte (NATO/ES saskaņa, datu telpas, kopīgi API, sertifikācija); isāks lēmumu cikls. - Teritoriālā taisnīguma principa ievērošana drošības resursu plānošanā, balstoties uz kopienų vajadzībām un riska pakāpi.	- Vienota situācijas izpratne visām galvenajām iesaistītajām pusēm; starpiestāžu savietojamība (datu apmaiņa, kopīgi protokoli, sertifikācija). - Publicēts ikgadējs snieguma ziņojums ar auditu; notiek KPI revīzija atbilstoši drošības vides izmaiņām. - Budžeta lēmumi sasaistīti ar rezultātiem un neatkarīgu izvērtējumu ("nauda pret rezultātu"). - Uzticēšanās un saliedētības rādītāji, tostarp teritoriālā taisnīguma dimensijā.	2026–2030
Starptautiskās programmas	- NATO Defence Planning Process (NDPP) principu un NATO/ES standartu integrācija nacionālajā plānošanā; KPI saskaņošana ar NATO/ES ietvariem, kur tas ir piemērojams. - Sadarbības paplašināšana NATO sabiedroto klātbūtnes ietvarā, iekļaujot civilo sektoru kopīgajās mācībās; reģionālā drošība caur līdzīgi domājošu kaimiņvalstu sadarbību. - Dalība NATO/ES drošības inovāciju un duālo tehnoloģiju sadarbības platformās (t. sk. NATO DIANA), piesaistot projektus un partnerus.	- Kopīgo vingrinājumu skaits ar sabiedrotajiem, tostarp ar civilā sektora iesaisti. - Reģionālās drošības iniciatīvu skaits. - Militārās mobilitātes infrastruktūra ieviesta atbilstoši NATO/ES standartiem (% infrastruktūras ātrai spēku izvēršanai krīzes gadījumā). - KPI saskaņoti ar NATO/ES ietvariem, kur tas ir piemērojams.	Pastāvīgi
Infrastruktūra	- Ārējās robežas nostiprināšana ar fiziskām barjerām un robežapsardzības infrastruktūru; digitālā uzraudzība (sensori, droni, reāllaika novērošana un analītika). - Pierobežas sasniedzamības un noturības stiprināšana (sakarū/apraides pārklājums; kritisko pakalpojumu pieejamība). - Kritiskās infrastruktūras aizsardzība un incidentu vadība; koordinēts mācību portfelis kopā ar operatoriem. - Militārās mobilitātes infrastruktūras programmu pabeigšana; NATO standartiem atbilstošu poligonu un testēšanas centru jauda. - Patvertņu pieejamības uzlabošana un vienlīdzīga pieeja civilās aizsardzības resursiem.	- Ārējās robežas digitālās pārraudzības pārklājums: 100 % robežas posmu ar reāllaika novērošanu/analītiku; ārējā robeža nostiprināta ar fiziskām barjerām (mērķis: 100 %). - Pierobežas sakarū/apraides pārklājums: % mājāsaimniecību un km gar robežas; kritisko pakalpojumu pieejamība (indekss). - Kritiskās infrastruktūras incidentu vidējais atklāšanas/novēršanas laiks - sistēmātisks samazinājums; koordinēto mācību skaits gadā (indikatīvi: vismaz 2). - Militārās mobilitātes infrastruktūra atbilstoši NATO/ES standartiem (%). - Patvertņu īpatsvars pret iedzīvotāju skaitu.	2026–2050
Sabiedrības atbalsts	- Visaptverošā valsts aizsardzība kā "visa sabiedrība - viens tīkls" pieeja; sabiedrība kā aktīvs drošības veidošanas subjekts. - Nodrošināt taisnīgu aizsardzības un civilās aizsardzības resursu pieejamību visiem iedzīvotājiem, ievērojot pamatbrīvības arī ārkārtas situācijās. - Sabiedrības iesaistes programmas attīstība: VAD un Zemessardzes kapacitātes kāpinājums, brīvprātīgo iesaiste. - Stiprināt uzticēšanos institūcijām un sabiedrības saliedētību kā drošības "soft" dimensiju; medijpratība un spēja atpazīt dezinformāciju.	- Patvertņu īpatsvars pret iedzīvotāju skaitu; apmācību skaits krīžu pārvaldībā un cilvēktiesību ievērošanā krīzēs. - Sabiedrības iesaistes mērķu integrācija politikas plānošanas dokumentos (skaits) un līdzdalības pasākumu apjoms. - Uzticēšanās un saliedētības rādītāji, tostarp teritoriālā taisnīguma dimensijā.	2026–2050

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Juridiskais ietvars	- MI/generatīvā MI pārvaldība drošības sektorā: ētika, caurskatāmība, skaidrojami modeļi, auditējamība, lokālās datu telpas; ieviešanas audits; neatkarīgs uzraugs. - Tiesiskuma, demokrātijas un cilvēktiesību prasības kā drošības sistēmas pamatprincips arī ārkārtas situāciju režimos. - Vienots procedūru kopums hibrīdu un konvencionālu incidentu gadījumiem; starpiestāžu savietojamība, protokoli un sertifikācija. - Iepirkumu un PPP ietvars ar inovāciju rezervi ("zaļās grāmatas" pieeja iepirkumiem ar inovāciju kvotām).	- MI risinājumi tiek auditēti un uzraudzīti atbilstoši augstākajām pārraudzības prasībām; ieviešanas audits veikts. - Ieviests vienots procedūru kopums hibrīdu un konvencionālu incidentu gadījumiem; nodrošināta starpiestāžu savietojamība. - Apmācību skaits križu pārvaldībā un cilvēktiesību ievērošanā krīzēs; darbojas neatkarīgs uzraudzības mehānisms.	2026–2030
Tehnoloģijas	- Digitālās pārraudzības tehnoloģijas ārējā robežā un kritiskajā infrastruktūrā: sensori, droni, reāllaika analitika; automatizēta brīdināšana un agrīna atklāšana. - NBS modernizācija atbilstoši jaunākajiem tehnoloģiskajiem standartiem, t. sk. MI pielietojums taktiskajā plānošanā un ieroču sistēmās. - Informācijas telpas aizsardzības arhitektūra: stratēģiskā komunikācija, reāllaika ciņas pret dezinformāciju spēja, mediju ekosistēmas noturība. - Pāreja uz prognozējošu drošību: viedie sensori, scenāriju modelēšana; plānošana uz risku portfeļa loģikas pamata.	- Ārējās robežas digitālās pārraudzības pārklājums: 100 % robežas posmu ar reāllaika novērošanu/analitiku. - Vienotā situācijas attēla pieslēgums: % kritiskās infrastruktūras operatoru un pašvaldību križu mezglu. - Kritiskās infrastruktūras incidentu vidējais atklāšanas/novēršanas laiks - sistēmātisks samazinājums. - NATO standartiem atbilstošu poligonu un testēšanas centru izmantošana mācībās (noslodze).	2026–2040
Partnerības	- Publiskā-privātā partnerība kritiskās infrastruktūras un stratēģisko rezervju noturībai: kopīgi vingrinājumi, rezerves, datu apmaiņa, incidentu vadības procedūras. - Aizsardzības industrijas, start-ups un augstskolu sadarbība (militārā un duālā pielietojuma P&A; testēšanas centri; eksports). - Pašvaldību iesaiste križu gatavībā un visaptverošajā aizsardzībā; kopienas vajadzību integrācija resursu plānošanā.	- Koordinēto mācību skaits gadā ar kritiskās infrastruktūras operatoriem (indikativ: vismaz 2). - Vienotā situācijas attēla pieslēgums: % kritiskās infrastruktūras operatoru un pašvaldību križu mezglu. - Aizsardzības industrijas attīstība: valsts pasūtījumu skaits; atbalsta apjoms start-ups; pētniecības/duālo projektu skaits. - Stratēģisko rezervju sistēma funkcionējoša (kategoriju segums; atjaunošanas cikls).	Pastāvīgi

KPI 2050

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots
Aizsardzības izdevumi (% no IKP)	<5 % (2026)	≥5 %	≥5 %	≥5 %	AM, FM, CSP; NATO
Križu vadības centrs (24/7 situācijas telpa) atbilstoši starptautiskajiem standartiem	Križu centrs ir nodibināts, taču nav uzsācis pilnvērtīgu darbību; 24/7 arhitektūras koordinācija fragmentēta (2026)	Izveidots un darbojas 24/7; vienota operacionālā pieeja	Integrēts ar vienoto situācijas novērtējumu; automatizēta brīdināšana	Pilnībā integrēta visaptverošās drošības vadība; prognozējoša drošība	Valsts kanceleja / Križu vadības centrs; IEM, AM; audits

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots
Nacionālais risku novērtējums un risku katalogs (atjaunošana, 24/7 "riskas kartes")	Nav sistemātiska nacionālā risku novērtējuma (2026); riska kataloga režīms pilnvērtīgi nedarbojas	Risku novērtējums apstiprināts; riska katalogs uzturēts (gadskārtējs cikls)	Risku katalogs darbojas 24/7; valdības līmeni pieejamas "riskas kartes"	Adaptīvs risku/KPI portfeļa cikls (pastāvīga aktualizācija un revīzija)	Valsts kanceleja; IEM/VUGD; nozares dati; audits
Koordinētu starpiestāžu mācību skaits gadā ("trenē-mēri-uzlabo" cikls)	Nav obligāta mācību cikla ar pēcmācību uzlabojumiem (2026)	≥2 valsts mēroga un ≥4 nozaru/lokālās mācības; pēcmācību uzlabojumi obligāti	≥2 valsts mēroga un ≥4 nozaru/lokālās; regulārs rezultātu audits	≥2 valsts mēroga un ≥4 nozaru/lokālās + simulācijas ar sabiedrotajiem un civilo sektoru	Križu vadības centrs; IEM, AM; pašvaldības; audits
Vienotā situācijas attēla / situācijas novērtējuma algoritma pieslēgums (% KII operatoru un pašvaldību križu mezglu)	Fragmentēta datu apmaiņa; nav pilna savietojamība (2026)	≥50 % kritisko operatoru un pašvaldību križu mezglu pieslēgti (minimālais segums)	100 % pieslēgums (pilnībā funkcionējošs vienotais situācijas attēls)	100 % + prognozējoša analītika un automatizēta agrīnā brīdināšana	Križu vadības centrs; KII operatori; pašvaldības; VRAA/IKT turētāji
Ārējās robežas digitālās pārraudzības pārklājums (% robežas posmu ar reāllaika novērošanu/analītiku)	Daļējs pārklājums (2026)	100 %	100 % (pilna reāllaika analītika, automatizēta brīdināšana)	100 % (viedie sensori + prognozējoša pārraudzība)	Valsts robežsardze, IEM; projektu atskaite
Ārējā robeža nostiprināta ar fiziskām barjerām atbilstoši prasībām (% robežas posmu)	Nepilnīgs segums (2026)	100 %	100 % (uzturēšana/modernizācija)	100 % (integrēta ar digitālo perimetru)	Valsts robežsardze, IEM; infrastruktūras atskaite
Pierobežas sakaru/apraides pārklājums (% māsaimniecību pierobežā un % km gar robežas)	Nevienmērīgs pārklājums; telpiskās plaisas (2026)	≥95 % māsaimniecību un ≥95 % km	≥99 % māsaimniecību un ≥99 % km	99 %+ māsaimniecību; 100 % kritisko posmu	SAK/VARAM; komersantu pārklājuma dati; CSP
Kiberdrošības pamatpakalpojumu finansēšanas modelis ar bāzes un mērķa līmeņiem	Nav stabila finansēšanas modeļa ar bāzes/mērķa līmeņiem (2026)	Modelis ieviests (definēti bāzes un mērķa līmeņi)	Stabils finansējums + regulāri situācijas pārskati (≥4/gadā)	24/7 monitorings kritiski svarīgajai infrastruktūrai integrācijā ar NATO/ES	AM / Nacionālais kiberdrošības centrs; CERT.LV; valsts budžeta dati
MI/generatīvā MI pārvaldība drošības sektorā (ētika, caurskatāmība, skaidrojami modeļi, auditējamība; neatkarīgs uzraugs)	Nav vienota MI pārvaldības ietvara un uzraudzības mehānisma (2026)	Ietvars pieņemts; neatkarīgs uzraugs izveidots; pilot-auditi/ieviešanas audits uzsākts	Pilnībā ieviesta pārvaldība; 100 % augsta riska MI risinājumu auditēti	Nepārtraukta uzraudzība + sertifikācija; NATO/ES savietojamība	Valsts kanceleja/ IEM/AM; neatkarīgais uzraugs; auditu ziņojumi
Kritiskās infrastruktūras incidentu vidējais atklāšanas/novēršanas laiks (izmaiņa pret bāzi)	Nav vienota mērijuma ietvara; atklāšana/ reaģēšana fragmentēta (2026)	Sistemātisks samazinājums (indikāti: -30 % pret bāzi)	Sistemātisks samazinājums (indikāti: -50 % pret bāzi)	Sistemātisks samazinājums (indikāti: -70 % pret bāzi)	KII operatori; AM/NKC; IEM; incidentu reģistri
Koordinēto mācību skaits gadā ar kritiskās infrastruktūras operatoriem	Neregulāras/ fragmentētas mācības (2026)	≥2	≥2	≥2 (t. sk. pārrobežu/ES-NATO scenāriji, kur piemērojams)	KII operatori; Križu vadības centrs; nozaru ministrijas
Militārās mobilitātes infrastruktūra ieviesta atbilstoši NATO/ES standartiem (% kritisko objektu ātrai spēku izvēršanai)	Daļēja atbilstība; nepieciešama programmas mērogošana (2026)	≥40 % kritisko objektu atbilst standartiem	100 % kritisko objektu atbilst standartiem	100 % + regulāra uzturēšana un modernizācija	AM, SM, NBS; ES CEF/NATO atskaite

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots
Patvertņu pieejamības segums (patvertņu īpatsvars pret iedzīvotāju skaitu; segums % iedzīvotāju)	Nepietiekams/ nevienmērīgs segums (2026)	≥30 % iedzīvotāju segums	≥70 % iedzīvotāju segums	≥90 % iedzīvotāju segums (vienlīdzīga pieeja)	VUGD; pašvaldības; civilās aizsardzības reģistri
Kopīgo vingrinājumu skaits ar NATO/ES sabiedrotajiem, t. sk. civilā sektora iesaiste (skaits/gadā)	Civilo aktoru iesaiste un kopīgo vingrinājumu portfelis ierobežots (2026)	≥2	≥3	≥4 (integrētas simulācijas ar civilo sektoru)	NBS/AM; NATO/ES vingrinājumu kalendāri
Aizsardzības industrijas un duālo tehnoloģiju inovāciju projekti (finansētu projektu skaits gadā)	Atbalsts fragmentēts; nav mērogots inovāciju fonds (2026)	Aizsardzības inovāciju fonds izveidots; ≥10 projekti/gadā	≥25 projekti/gadā; iepirkumi ar inovāciju kvotām	≥50 projekti/gadā; eksporta spējīgi duālo tehnoloģiju klasteri	AM; Aizsardzības inovāciju fonds; LIAA/EM; iepirkumu dati
Drošu piegādes ķēžu alternatīvu skaits ar demokrātiskiem, līdzīgi domājošiem partneriem	Ierobežota diversifikācija (2026)	≥5 prioritārās alternatīvas	≥10 prioritārās alternatīvas	≥15 prioritārās alternatīvas (noturīgas piegādes ķēdes)	EM; AM; nozaru ministrijas; piegāžu riska audits
Stratēģisko rezervju sistēma (kategoriju segums; atjaunošanas un testēšanas cikls)	Fragmentētas rezerves; nav vienotas PPP sistēmas (2026)	PPP modelis ieviests pilotkategorijās; segums ≥50 % kategoriju	Sistēma pabeigta un testēta; segums 100 % kategoriju	Regulārs atjaunošanas cikls + ikgadēja testēšana; segums 100 %	EM/atbildīgā iestāde; PPP partneri; audits

SCENĀRIJU ANALĪZE LĪDZ 2050. GADAM

Latvijas ārējās un iekšējās drošības attīstības trajektorijas līdz 2050. gadam ir atkarīgas no divu faktoru mijiedarbības:

- 1) Drošības vides spiediena (hibrīdapdraudējumi, kritiskās infrastruktūras ievainojamība, tehnoloģiski pastiprināti draudi, klimata stress).
- 2) Valsts spējas pāriet no reaktīvas uz prognozējošu pārvaldību, balstoties uz vienotu krīžu vadības arhitektūru, datu/MI atbalstītu agrīno brīdināšanu, stabilu ilgtermiņa finansējumu un sabiedrības iesaisti visaptverošā aizsardzībā.

Šajā sadaļā izveidotie scenāriji ir integrēti ar konsolidētajā ziņojumā lietotajām trīs pamata makro trajektorijām.

Transformējošā noturība (mērķa scenārijs):

- Aizsardzības izdevumi: stabils ilgtermiņa finansējums vismaz 5 % no IKP ar 'nauda pret rezultātu' principu un regulāru neatkarīgu snieguma izvērtējumu.
- Krīžu vadības centrs: darbojas 24/7 kā vienots drošības pārvaldības mezgls ar kopīgu operacionālo doktrīnu; integrēta datu telpa un automatizēta agrīnā brīdināšana.
- Nacionālais risku novērtējums: risku katalogs un 'riskas kartes' tiek uzturētas 24/7 režīmā; risku/KPI portfelis tiek adaptīvi aktualizēts.
- Vienotais situācijas novērtējums: 100 % kritiskās infrastruktūras operatoru un pašvaldību krīžu mezglu pieslēgums; reāllaika analītika ar prognozējošiem modeļiem un automatizētu brīdināšanu.

- Ārējās robežas aizsardzība: 100 % fizisko barjeru segums integrācijā ar digitālo perimetru (sensori, droni, reāllaika analītika) un vienotu incidentu procedūru kopumu.
- Kritiskā infrastruktūra un kiberdrošība: stabils kiberdrošības pamatpakalpojumu finansējums ar bāzes/mērķa līmeņiem un 24/7 monitoringu; incidentu atklāšanas/novēršanas laiks sistemātiski samazināts vienotā ietvarā.
- MI pārvaldība drošības sektorā: vienots regulatīvs ietvars, neatkarīgs uzraugs, 100 % augsta riska MI risinājumu audits un sertifikācija; NATO/ES savietojamība.
- Sabiedrības noturība: pilnībā iedzīvotājiem visaptverošā aizsardzība ('visa sabiedrība - viens tīkls'); patvertņu segums un civilās aizsardzības resursi nodrošina vienlīdzīgu pieeju (teritoriālā taisnīguma princips).
- Aizsardzības industrija un inovācijas: aizsardzības inovāciju fonds un iepirkumi ar inovāciju kvotām veido eksportspējīgu duālo tehnoloģiju ekosistēmu.

Galvenās sekas:

- Valsts spēj savlaicīgi identificēt un amortizēt krīzes, samazinot traucējumus kritisko pakalpojumu nepārtrauktībai un iedzīvotāju ikdienas drošībai.
- Atturēšana un sabiedroto integrācija kļūst pārliecinošāka: militārā mobilitāte, kopīgas mācības un savietojamība ļauj ātri izvērst spējas un koordinēt civilos resursus.
- Augstākas kvalitātes lēmumu pieņemšana (dati, riska portfelis, audits) samazina resursu izšķērdēšanu un palielina uzticēšanos institūcijām.
- Latvija nostiprina pozīcijas kā reģionāls kiberdrošības un duālo tehnoloģiju kompetences centrs, kas atbalsta arī ekonomisko konkurētspēju.

Inerce ar lēnu izaugsmi un demogrāfisko noslodzi (bāzes scenārijs)

- Aizsardzības izdevumi: finansējums saglabājas 5 % no IKP, taču IKP neaug pietiekami; prioritātes konkurē ar citiem fiskāliem spiedieniem.
- Krīžu vadības centrs: formāli izveidots, bet 24/7 režīms un vienota operacionālā doktrīna tiek ieviesta nevienmērīgi; koordinācija starp militāro, civilo, iekšējās drošības un kiberdrošības segmentu saglabājas fragmentēta.
- Nacionālais risku novērtējums: darbojas kā periodisks (gadskārtējs) process; risku katalogs netiek uzturēts reāllaikā, līdz ar to agrinā brīdināšana ir daļēja.
- Vienotais situācijas attēls: datu savietojamība tiek uzlabota, taču pieslēgums kritiskajai infrastruktūrai un pašvaldību krīžu mežgliem nesasniedz pilnu segumu; analītika pārsvarā reaktīva.
- Ārējās robežas aizsardzība: fiziskās barjeras un digitālais perimetrs ir izbūvēts lielā daļā posmu, bet ir 'balti plankumi' uzturēšanā, personālā un reāllaika analītikas jaudās.
- Kritiskā infrastruktūra un kiberdrošība: finansējuma modeļi tiek stabilizēti tikai daļēji; incidentu atklāšanas/novēršanas laiks sarūk, taču bez vienota mērījuma ietvara tas nav konsekvēti vadāms.
- Sabiedrības noturība: visaptverošās aizsardzības iesaiste pieaug, bet nevienmērīgi starp reģioniem; uzticēšanās un saliedētība uzlabojas lēni, saglabājot ievainojamību pret dezinformāciju.

Galvenās sekas:

- Kumulatīvi incidenti (kiberuzbrukumi, sabotāža, robežincidenti, piegāžu traucējumi) periodiski pārslogo institūciju jaudas un atklāj koordinācijas trūkumus.
- Noturības rezultāti ir nevienmērīgi: atsevišķi sektori sasniedz augstu gatavību, bet sistēmas līmenī saglabājas nepārraudzītas zonas un garāki lēmumu cikli. Iedzīvotāju gatavība nevienmērīga.
- Investoru uzticēšanās un sabiedrības drošības subjektīvā uztvere uzlabojas, bet ir jutīga pret skaļiem incidentiem un politikas svārstībām.
- Tehnoloģiju izmantošana drošībā pieaug, taču bez pilnas MI pārvaldības un audita pastāv reputācijas un tiesiskuma riski.

Negatīva spirāle (pesimistiskais scenārijs)

- Aizsardzības izdevumi: finansējums ir nepietiekams un neregulārs; prioritātes tiek pārbīdītas krīžu laikā, radot hronisku spēju deficītu un iepirkumu 'ugunsdzēsības' režīmu.
- Krīžu vadības centrs: netiek iedzīvīnāts kā 24/7 sistēma; atbildību sadalījums paliek neskaidrs, datu apmaiņa fragmentēta, lēmumu cikli gari.
- Nacionālais risku novērtējums: nav regulāri atjaunots; risku katalogs darbojas epizodiski, agrīnā brīdināšana faktiski nav sistēmiska.
- Vienotais situācijas attēls: pieslēgums kritiskajai infrastruktūrai un pašvaldībām paliek zem minimālā seguma; notiek reaģēšana pēc notikuma, nevis proaktīva risku vadība.
- Ārējās robežas aizsardzība: fiziskās un digitālās barjeras ir nepilnīgas vai slikti uzturētas; pierobežas sasniedzamībā un sakaru pārklājumā saglabājas būtiskas plaisas.
- Kritiskā infrastruktūra un kiberdrošība: nav stabila finansējuma; incidentu atklāšanas/novēršanas laiks nesamazinās vai pat pieaug, jo trūkst monitoringa un koordinētu mācību.
- MI izmantošana drošībā: nav vienota pārvaldības ietvara un audita; rodas uzticēšanās krīzes, tiesiskuma riski un tehnoloģiju izmantošana tiek ierobežota vai sadrumstalota.
- Sabiedrības noturība: demogrāfiskās tendences, nepietiekams finansējums un zema uzticēšanās samazina personāla bāzi drošības institūcijām; sabiedrība ir polarizētāka un ievainojamāka pret dezinformāciju.

Galvenās sekas:

- Kumulatīvi traucējumi (kiberincidenti, infrastruktūras bojājumi, hibrīdspiediens uz robežas) var paralizēt valsts pamatfunkcijas arī bez atklāta militāra konflikta.
- Krīzes kļūst dārgākas un to ietekme sociāli nevienlīdzīgāka: vairāk cieš pierobežas reģioni un zemāku ienākumu iedzīvotāji, kas saasina saliedētības problēmas.
- Sabiedroto atbalsta efektivitāte krīzē samazinās savietojamības un mobilitātes trūkumu dēļ atturēšana kļūst mazāk ticama.
- Pieaug spiediens uz ārkārtas režīmiem un tiesību ierobežojumiem, kas var vājināt demokrātijas un tiesiskuma ilgtspēju.

Starpsektoru sakarības

Drošība un Demokrātiska pārvaldība un tiesiskums:

- Cilvēkcentrēta drošības politika prasa pamatbrīvību, cilvēktiesību un tiesiskuma ievērošanu arī krīžu situācijās (legitimitāte + uzticēšanās).
- Krīžu vadības centra un nacionālā risku kataloga efektivitāte ir tieši atkarīga no starpiestāžu koordinācijas, vienotas pieejas un ātra lēmumu cikla.
- “Nauda pret rezultātu” (KPI, audits, publiski pārskati) drošības finansējumā stiprina atbildību, mazina neefektīvus tērīšus un palielina sistēmas adaptēšanās spēju.
- Publiskās pārvaldes kapacitāte (datu pārvaldība, iepirkumi, personāls) nosaka spēju modernizēt iekšējo drošību, robežu uzraudzību un kritiskās infrastruktūras aizsardzību.

Drošība un Pilsoniskā sabiedrība un sociālā saliedētība:

- Visaptverošā valsts aizsardzība balstās uz “visa sabiedrība – vienots tikls” pieeju: sabiedrība ir aktīvs drošības līdzveidotājs (nevis pasīvs saņēmējs).
- Uzticēšanās institūcijām un saliedētība ir drošības “soft” dimensija: vāja uzticēšanās un līdzdalības nepietiekamība palielina ievainojamību pret dezinformāciju un hibrīdapdraudējumiem.
- Teritoriālais taisnīgums (patvertņu pieejamība, apmācības, informācijas sasniedzamība) mazina nevienlīdzību apdraudējumu ietekmē un stiprina noturību.
- Brīvprātīgo tīkli, VAD un Zemessardze, medijpratība un kopienu iesaiste palielina “will + skill” krīžu noturībai.

Drošība un Tehnoloģiskā un digitālā attīstība:

- Kiberdrošība un digitālā suverenitāte kļūst par nacionālās drošības kodolu; hibrīdapdraudējumi aptver arī kibera un informatīvo telpu.
- MI risinājumi (analītika, sensori, prognozēšana) paātrina robežu un kritiskās infrastruktūras uzraudzību un incidentu atklāšanu/novēršanu.
- Modernās tehnoloģijas (t. sk. MI) integrējamās bruņoto spēku taktiskajā plānošanā un ieroču sistēmās, vienlaikus nodrošinot pārraudzību (ētika, audītējamība, skaidrojamība).
- Datu/MI politikas dilemma drošībā: inovāciju temps (atvērtāki dati) pret privātumu un kognitīvās drošības aizsardzību; nepieciešami noslāņoti piekļuves režīmi.
- Kvantu tehnoloģiju attīstība rada jaunus šifrēšanas un datu aizsardzības riskus, kas jārisina savlaicīgi.

Drošība un Inovācijas, un aizsardzības industrija:

- Konkurētspējīga aizsardzības industrija un duālā pielietojuma inovācijas rada sinerģiju starp civilo un militāro sektoru, kā arī eksporta potenciālu.
- Valsts pasūtījums un inovatīvi iepirkumi var kalpot kā tirgus veidošanas instruments (start-up atbalsts, pētniecība militārajā/duālajā jomā).
- Drošības ietekmes novērtējums P&A politikā samazina sensitīvu tehnoloģiju aizplūšanas riskus un stiprina tehnoloģisko suverenitāti.
- Aizsardzības infrastruktūras modernizācija (poligoni, testēšanas centri, noliktavas) vienlaikus stiprina atturēšanu un rada industrijas ekosistēmas attīstības pamatu.

Drošība un Ekonomika un valsts finanšu sistēma:

- Nacionālajās interesēs balstīta drošības politika sadarbībā ar ES/NATO ir valsts nepārtrauktības priekšnosacījums un investīciju vides pamats.
- Aizsardzības izdevumu līmenis ($\geq 5\%$ no IKP) un izdevumu profils konkurē ar citām publiskajām prioritātēm; nepieciešams līdzsvars starp militāro atturēšanu un civilo noturību.
- Drošas piegādes ķēdes un stratēģiskās rezerves samazina ekonomisko šoku risku krīzēs un stabilizē kritisko preču pieejamību.
- Drošības sajūta ir dzīves kvalitātes komponente, kas ietekmē demogrāfiskos lēmumus, uzņēmējdarbību un reģionu attīstību.

Drošība un Kritiskā infrastruktūra, transports, enerģētika un piegādes ķēdes:

- Militārā mobilitāte (tilti, ceļi, ostas, dzelzceļš) atbilstoši NATO/ES standartiem vienlaikus uzlabo aizsardzības spēju izvēršanu un civilās infrastruktūras kvalitāti.
- Kritiskās infrastruktūras (virszemes/zemūdens) aizsardzība prasa reāllaika monitoringu, kopīgas mācības un skaidru incidentu pārvaldību (atklāšanas/novēršanas laiks kā snieguma rādītājs).
- Pierobežas sakaru/apraides pārklājums un pakalpojumu sasniedzamība ir drošības un reģionālās noturības “kritiskā masa”.
- Piegāžu drošība nozīmē diversificēt kritisko preču un tehnoloģiju piegādes (alternatīvas ar demokrātiskiem, līdzīgi domājošiem partneriem).
- Enerģijas pieprasījuma un kritisko minerālu (piem., litijs/retzemes) pieejamības jautājumi kļūst par drošības politikas sastāvdaļu.

Drošība un Klimats, civilā aizsardzība un katastrofu riski:

- Klimata pārmaiņas darbojas kā “nedrošības multiplikators” (ekstrēmi laikapstākļi, resursu stress, migrācija), palielinot civilās aizsardzības nozīmi.
- Sistemātisks nacionālais risku novērtējums un regulāri atjaunojams risku portfelis ļauj savlaicīgi plānot gatavību, resursus un mācības (Sendai pieejas loģika).
- Patvertņu pieejamība, krīžu pārvaldības apmācības un bēdīnāšanas sistēmas ir kopējā noturības infrastruktūra, kas sasaista drošību ar veselību, sociālo aizsardzību un pašvaldību kapacitāti.

Drošība un Demogrāfija, migrācija un cilvēkkapitāls:

- Darbspējīgo iedzīvotāju īpatsvara kritums ietekmē NBS, iekšējās drošības dienestu un kibernetikas kapacitāti; nepieciešama mērķtiecīga personāla attīstība.
- VAD/Zemessardzes iesaiste un brīvprātīgās apmācības palielina rezervi un sabiedrības gatavību, bet prasa ilgtermiņa ieguldījumus prasmēs.
- Nekontrolēta imigrācija var palielināt drošības riskus, savukārt selektīva migrācija + integrācija var mazināt spiedi un stiprināt noturību; robežu drošība ir priekšnoteikums sabiedrības uzticībai migrācijas politikai.
- Drošības un kibernetikas speciālistu deficīts kļūst par sistēmisku risku kritisko projektu īstenošanai; izglītības sistēmai jānodrošina atbilstošas kompetences.

5.2. CILVĒKKAPITĀLA DIMENSIJAS

5.2.1. Demogrāfija un ģimenes

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Šī sadaļa aptver Latvijas demogrāfisko attīstību līdz 2050. gadam, ietverot dzimstības, mirstības un migrācijas procesus, kā arī valsts politikas instrumentus šo procesu ietekmēšanai. Demogrāfiskā politika ir horizontāla politika, kas ietekmē un tiek ietekmēta no ekonomikas, sociālās, izglītības, veselības un drošības politikas.

GALVENIE JĒDZIENI

Summārais dzimstības koeficients (TFR) - vidējais bērnu skaits, kas piedzimst vienai sievietei viņas dzīves laikā

Paaudžu nomaiņas līmenis - TFR 2,1, kas nepieciešams stabila iedzīvotāju skaita uzturēšanai bez migrācijas

Neto migrācijas saldo - starpība starp iebrāucējiem un izbrāucējiem

Demogrāfiskā slodze - ekonomiski neaktīvo (bērni + pensionāri) attiecība pret darbspējīgiem

GLOBALĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Dzimstības kritums attīstītajās valstīs (TFR<1,5). Pastiprināsies konkurence par jaunajām paaudzēm, aizvien grūtāk būs motivēt lielāku bērnu skaitu ģimenēs tikai ar ekonomiskiem stimuliem. Avots: UN World Population Prospects 2024; Eurostat Europop2023

Sabiedrības novecošanās - būtiska demogrāfiskā tendence, kas līdz 2050. gadam izpaudīsies ar to, ka vairāk nekā 30 % Eiropas Savienības iedzīvotāju būs vecumā virs 65 gadiem, bet iedzīvotāju skaits vecumā virs 85 gadiem dubultosies. Šāda iedzīvotāju struktūras maiņa radīs ievērojamu pieprasījuma pieaugumu pēc veselības un sociālajiem pakalpojumiem, kā arī izvirzīs nopietnus ilgtspējas izaicinājumus pensiju sistēmām. Avots: Eurostat (2023a), OECD Population projections

Ģimeņu tipu dažādošanās - pieaug vientuļo vecāku ģimenes, partnerattiecības bez laulības, transnacionālās ģimenes. Avots: UN World Family Report 2023

Medicīnas tehnoloģiju attīstība - tehnoloģijas, tostarp asistētās reprodukcijas tehnoloģiju (ART) ieviešana un ģenētiskās konsultēšanas pakalpojumu paplašināšana, sniedz iespēju palielināt dzimstības rādītājus arī sievietēm vecākā vecumā. Šo tehnoloģiju izmantošana ļauj risināt tradicionālos reproduktīvās veselības izaicinājumus, tādējādi sekmējot demogrāfiskās situācijas uzlabošanu. Avots: European Society of Human Reproduction (2023)

Attālinātais darbs – kļūst par normu, aptuveni 30–40 % darbavieta iespējams veikt attālināti. Šāda darba organizācijas forma rada priekšnoteikumus piesaistīt tā dēvētos "digitālos nomadus", kas var sekmēt darba tirgus dinamiku un veicināt augsti kvalificētu speciālistu piesaisti valstī. Avots: OECD Future of Work 2023

ĀRĒJIE RISKI

ES demogrāfiskā krīze varētu radīt spiedienu uz kopējiem sociālās aizsardzības resursiem un palielināt konkurenci par migrantiem starp dalībvalstīm.

Ģeopolitiskie satricinājumi (militāri konflikti, enerģētikas krīzes) varētu izraisīt strauju iedzīvotāju aizplūšanu un pazemināt dzimstību krīzes periodos.

Nelegālās migrācijas spiediens uz ES varētu pārslogot integrācijas sistēmas un radīt sabiedrības pretestību jebkādam imigrācijas formām, ieskaitot nepieciešamo kvalificēto darbaspēku.

Pandēmiju riski varētu atkārtoti negatīvi ietekmēt mirstību, dzimstību un migrācijas procesus, kā tas notika Covid-19 gadījumā.

Globāla ekonomiskā recesija varētu samazināt valsts spēju finansēt demogrāfiskās politikas pasākumus un pasliktināt ģimeņu materiālo situāciju.

Tehnoloģiskā bezdarba vilnis varētu samazināt jauniešu pārliecību par nākotni un atlikt lēmumus par bērnu radīšanu.

LATVIJAS TENDENCES

Iedzīvotāju skaits sarūk - Salīdzinot ar 1990. gadu, iedzīvotāju skaits Latvijā ir sarucis par 808 tūkstošiem jeb 30,3 %, tajā skaitā migrācijas rezultātā – par 454 tūkstošiem. 2025. gadā Latvijā bija 1,86 milj. iedzīvotāju, ar turpmāku iespējamību samazināties līdz 1,4 līdz 2050. gadam. Avots: CSP Demogrāfija 2025, Eurostat Europop2023

Ilgstoši zema dzimstība – TFR 1,23 (2024), kas ir viszemākais kopš 2001. gada, kad šis rādītājs bija 1,22, un ir tālu no vēlamā bērnu skaita (2,1–2,2) normālai paaudžu nomaiņai. Pēdējo reizi summārā dzimstības koeficienta vērtība 2,2 Latvijā bija 1986.–1987. gadā, kad piedzima 42 tūkstoši bērnu gadā. Avots: CSP Demogrāfija 2025

Negatīvs dabiskais pieaugums - 2024. gadā mirstība pārsniedza dzimstību par 13,8 tūkst. Lai gan negatīvais pieaugums ir mazāks nekā Covid-19 pandēmijas periodā (2021. gadā: -17,2 tūkst.), dzimstības kritums turpinās – 2024. gadā dzimstība sasniedza vēsturiski zemāko līmeni kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas. Tendence turpinās. Avots: CSP Demogrāfija 2025

Negatīvs migrācijas saldo - 2024. gadā negatīvs saldo 4,2 tūkst. 2022. gadā Ukrainas kara dēļ Latvijā iebrauca rekordliels skaits cilvēku (38,7 tūkst.), radot vienīgo pozitīvo migrācijas saldo (+22 tūkst.) kopš 1980.-iem gadiem. Latvija nepārtraukti zaudē iedzīvotājus emigrācijas dēļ. Lielākie zaudējumi bija ekonomiskās krīzes laikā (2009.–2010. g.), kad migrācijas saldo sasniedza 35 līdz 39 tūkst. gadā. Avots: CSP datu portāls

Sabiedrības strauja novecošanās - 2025. gadā vidējais iedzīvotāju vecums sasniedza 43,4 gadus. Prognozes liecina, ka līdz 2050. gadam šis rādītājs var palielināties līdz 48–50 gadiem. Iedzīvotāju vecuma grupas 65 un vairāk gadu īpatsvars var pieaugt no 21,9 % 2025. gadā līdz 26–28 % 2050. gadā. Avots: CSP (2025); Eurostat (2023a)

Demogrāfiskās slodzes pieaugums - kopējā demogrāfiskā slodze 2025. gadā bija 59 apgādājamie uz 100 darbaspējīgiem, bet vecumatkarības slodze 38 pensionāri uz 100 darbaspējīgajiem. Prognozēts pieaugums līdz 75–80 (2050). Tendence - pensionāru īpatsvars pieaug, bērnu skaits samazinās. Avots: CSP (2025); Eurostat (2023a)

Depopulācija reģionos - kopš 2000. gada Latgales reģiona iedzīvotāju skaits samazinājies par 35 %, Vidzemes - par 29 %; turpinās urbānā koncentrācija Rīgas metropoles areālā. Avots: CSP reģionālā statistika

Pieaug ģimeņu daudzveidība – 2024. gadā 37 % bērnu dzima ārpus laulības. Palielinās viena vecāka ģimeņu īpatsvars un partnerattiecības bez reģistrācijas. Avots: CSP datu portāls (2025)

Remigrācija pieaug – 2024. gadā 2/3 iebraucēju bija Latvijas pilsoņi/nepilsoņi (gandrīz 10 tūkst.), bet tas nekompensē kopējo emigrāciju. Avots: CSP datu portāls (2025)

IEKŠĒJIE RISKI

Depopulācijas process reģionos – Latvijā vērojama izteikta reģionālā depopulācija, kas sevišķi skar Latgales un Vidzemes reģionus. Šajās teritorijās veidojas tā dēvētās "tukšās teritorijas", kurās būtiski samazinās iedzīvotāju skaits un līdz ar to arī pieejamo pakalpojumu klāsts. Tas norāda uz nopietnām strukturālām izmaiņām un izaicinājumiem reģionālās attīstības jomā.

Demogrāfiskās slodzes palielināšanās – Demogrāfisko pārmaiņu rezultātā samazinās darbaspējas vecuma iedzīvotāju īpatsvars, kas rada ievērojamu spiedienu uz sociālo un ekonomisko sistēmu. Prognozēts, ka līdz 2050. gadam 100 darbaspējas vecuma cilvēku būs jāuztur 75–80 ekonomiski neaktīvi iedzīvotāji. Šī tendence signalizē par nepieciešamību pēc ilgtspējīgiem risinājumiem darbaspēka un apgādājamo attiecību līdzsvarošanai.

Pensiju sistēmas ilgtspējas apdraudējums – pieaugošā demogrāfiskā slodze rada risku pensiju sistēmai; nepieciešama reforma vai papildu finansējums.

Sabiedrības negatīva attieksme pret imigrāciju – ~60 % iedzīvotāju pret jebkādu imigrācijas veicināšanu; politiskais risks aktīvai migrācijas politikai; populisma draudi.

Latviešu valodas un tradicionālās dzīvesziņas īpatsvara samazināšanās – risks nacionālajai identitātei pieaugot imigrācijai; nepieciešams līdzsvarot ekonomiskās vajadzības ar kultūras saglabāšanu.

Institucionālā sadrumstalotība – demogrāfiskā politika fragmentēta starp vairākām ministrijām (LM, EM, IZM, VM, VARAM). Koordināciju veic Demogrāfisko lietu padome, LM.

Nepietiekams un nestabils finansējums – pabalstu sistēma atkarīga no valsts budžeta svārstībām; nepietiekama indeksācija noved pie reālās vērtības zaudēšanas; konkurence par resursiem ar citām prioritātēm (aizsardzība, veselība).

Cilvēkresursu deficīts kritiskajās jomās – trūkst sociālo darbinieku un ģimenes konsultantu reģionos; ārstu un māsu emigrācija reprodūktīvajā medicīnā; nepietiekama speciālistu sagatavošana darbam ar dažādām ģimeņu formām.

STRATĒĢISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Aktīva valsts ģimeņu atbalsta investīciju politika vs neitrāla valsts pozīcija reprodūktīvo izvēļu sfērā

Izvēle A: Aktīva dzimstības veicināšanas politika.

- Plusi: Potenciāls palielināt dzimstību (0,2–0,3 TFR izmaiņu punkti); samazināt demogrāfisko slodzi ilgtermiņā.
- Mīnusi: Augsts finansējums (1–2 % no IKP); efekts ilgtermiņā; risks diskriminēt individuālos bez bērniem.
- Ko upurējam: Resursus citām sociālajām programmām; daļēji individuālo autonomiju reprodūktīvos lēmumos.
- Kā mazināt blaknes: tiek respektētas un atbalstītas dažādas ģimenes formas, izvairoties no sankcijām pret personām bez bērniem, vienlaikus sniedzot papildu atbalstu ģimenēm ar bērniem. Šo pieeju vēlams integrēt kopā ar darba un privātās dzīves līdzsvara veicinošu politiku, kas sekmē sabiedrības labklājību un sociālo iekļaušanu.

Izvēle B: Fokuss uz individuālajām tiesībām un izvēli.

- Plusi: Augsta personiskā brīvība; progresīva vērtību sistēma.
- Mīnusi: Dzimstība turpina kristies; demogrāfiskā krīze padziļinās; pieaug atkarība no migrācijas.

- Ko upurējam: Iespēju stabilizēt iedzīvotāju skaitu dabiskā pieauguma ceļā.
- Kā mazināt blaknes: Kompensēt ar liberālu imigrācijas politiku, investēt produktivitātes pieaugumā.

DILEMMA 2: Fiskāli apjomīgas ilgtermiņa demogrāfiskās investīcijas vs pakāpenisks resursu novirzījums ar zemāku fiskālo risku

Izvēle A: Sistemātiski, lieli ieguldījumi (1,5–2 % IKP/gadā).

- Plusi: Potenciāls mainīt tendenci 10–15 gadu periodā; kompleksa ilgtermiņa ietekme uz demogrāfiskiem procesiem (dzimstība + mirstība + migrācija).
- Mīnusi: Rezultāti redzami tikai pēc 15–20 gadiem; politiski grūti uzturēt; alternatīvās izmaksas.
- Ko upurējam: Īstermiņa investīcijas infrastruktūrā, uzņēmējdarbības atbalstā.
- Kā mazināt blaknes: Ietvert ekonomiskās aktivizācijas elementus; izmantot ES fondus; pakāpeniska finansējuma celšana.

Izvēle B: Mēreni, īstermiņa pasākumi (0,3–0,5 % IKP/gadā).

- Plusi: Politiski pieņemami; zemāks budžeta spiediens; elastība.
- Mīnusi: Nepietiekams, lai mainītu tendenci; dzimstība turpina kristies; atkarība no migrācijas.
- Ko upurējam: Iespēju atrisināt demogrāfisko krīzi; nākamo paaudžu labklājību.
- Kā mazināt blaknes: Koncentrējam uz efektīvākajiem instrumentiem; eksperimentējam ar pilotprojektiem.

DILEMMA 3: Atvērtā imigrācija darbaspēka vajadzībām vs nacionālās identitātes saglabāšana

Izvēle A: Liberāla, selektīva imigrācijas politika (+ 15–20 tūkst./gadā).

- Plusi: Ātri risina darbaspēka trūkumu; mazina demogrāfisko slodzi; ekonomiskā izaugsme.
- Mīnusi: Integrācijas izaicinājumi; potenciāla sociālā spriedze; risks nacionālajai identitātei.
- Ko upurējam: Daļu no etniskās un lingvistiskās viendabības; palielināta slodze izglītības un veselības sistēmām.
- Kā mazināt blaknes: Stingras latviešu valodas prasības; fokuss uz Eiropas reģiona migrantiem; kvalitatīva integrācija.

Izvēle B: Ierobežota, piesardzīga imigrācija (+ 2–5 tūkst./gadā).

- Plusi: Saglabā kultūras viendabību; mazāki integrācijas izaicinājumi; sabiedrības atbalsts.
- Mīnusi: Neatrisina darbaspēka trūkumu; ekonomiskā stagnācija; depopulācija turpinās.
- Ko upurējam: Ekonomiskās izaugsmes potenciālu; daudzu nozaru attīstību; reģionu dzīvotspēju.
- Kā mazināt blaknes: Fokuss uz produktivitāti un automatizāciju; remigrācijas veicināšana.

GRŪTĀ PATIESĪBA

Bez neto pozitīvas migrācijas (+8–10 tūkst./gadā) iedzīvotāju skaitu nav iespējams stabilizēt pat ar agresīvu dzimstības politiku. Pat ja TFR sasniegtu 1,9, kas ir ļoti optimistiski, dabiskais pieaugums joprojām būtu negatīvs līdz ~2045. gadam sakarā ar iedzīvotāju novecošanos un mazu reproduktīvā vecuma sieviešu skaitu. Latvija ir izšķiršanās priekšā: vai nu pieņemt kontrolētu imigrāciju kā nepieciešamu risinājumu, vai arī pieļaut turpmāku iedzīvotāju skaita samazināšanos līdz 1,4–1,5 milj. (līdz 2050. gadam) ar visām sekām ekonomikai, drošībai un reģionu dzīvotspējai.

MĒRĶIS 2050

Apturēt valsts iedzīvotāju skaita samazināšanos, palielināt atbalstu ģimenēm ar bērniem un tautas ataudzei, panākot ilgtspējīgu darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju slodzi ar pensijas vecuma iedzīvotājiem.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. (2025–2030): Esošā cilvēkresursa efektīvāka izmantošana

- Pagarināt darbības periodu (pensionēšanās vecuma paaugstināšana, veselīgas novecošanas veicināšana).
- Aktivizēt ekonomiski neaktīvos (jauniešus NEET, seniori, personas ar invaliditāti).
- Attīstīt elastīgas nodarbinātības formas (nepilns laiks, attālinātais darbs).

2. (2025–2035): Ģimeņu atbalsta sistēmas pilnveide

- Reformēt bērnu pabalstu sistēmu (palielināt par 50 % reālajā vērtībā, indeksācija).
- Nodrošināt universālu un pieejamu bērnu aprūpi 1–6 gadi (pirmsskola, dienas aprūpe).
- Attīstīt mājokļu atbalstu jaunām ģimenēm (subsīdijas, atviegloti kredīti, sociālā īre).

3. (2025–2030): Remigrācijas pasākumu intensifikācija

- Realizēt "Atgriešanās programmu" ar finansiālu atbalstu (pārceļšanās, darba meklēšana).
- Stiprināt diasporas skolu un kultūras centru tīklu ārzemēs.
- Vienkāršot kvalifikāciju atzišanas procedūras.

4. (2028–2040): Selektīvas imigrācijas politikas ieviešana

- Izveidot punktu sistēmu kvalificētu speciālistu piesaistei (modelis: Kanāda, Austrālija).
- Paplašināt Zilo karšu lietošanu Latvijai.
- Pilnveidot integrācijas programmas (valoda, kultūra, nodarbinātība).

5. (2025–2035): Priekšlaicīgas un novēršamas mirstības samazināšana

- Attīstīt veselības aprūpes pieejamību reģionos.
- Īstenot veselīga dzīvesveida programmas (alkohols, tabaka, fiziskās aktivitātes).
- Uzlabot vīriešu veselības rādītājus (paredzamā mūža ilguma dzimumu starpības mazināšana).

6. (2025–2050): Reģionālās attīstības un depopulācijas mazināšana

- Attīstīt digitālo infrastruktūru attālinātam darbam visos reģionos.
- Izveidot reģionālos "dzīves kvalitātes centrus" (kultūra, sports, pakalpojumi).
- Īstenot "gudras samazināšanās" (smart shrinking) stratēģiju mazākiem novadiem.

7. (2030–2040): Darba un privātās dzīves līdzsvara politikas ieviešana

- Ieviest elastīgu darba laiku kā standartu (ne tikai tiesības, bet aktīva veicināšana).
- Attīstīt tāldarba infrastruktūru un kultūru.
- Veicināt vīriešu iesaisti bērnu aprūpē (tēva kvota, apmaksāts atvaļinājums).

8. (2035–2050): "Sudraba ekonomikas" attīstība

- Pielāgot pakalpojumus novecojošai sabiedrībai (aprūpe, veselība, mājokļi).
- Veicināt senioru ekonomisko aktivitāti un sociālo iesaisti.
- Attīstīt paaudžu solidaritātes ("vecāki palīdz jaunākiem") programmas.

9. (2025–2030): Reproductīvās veselības un ART pieejamības uzlabošana

- Paplašināt valsts apmaksāto ART programmu (vecuma limits līdz 42 gadiem, 3 procedūras).
- Attīstīt reproductīvās veselības konsultācijas (brīvprātīgas, pieejamas).
- Mazināt neauglības faktoru iedarbību (vide, darba apstākļi).

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

A. FINANSIĀLIE INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Bērnu piedzimšanas pabalsts	2, 9	Vienreizējs pabalsts: 3000 EUR (1. bērns), 5000 EUR (2. bērns), 7000 EUR (3.+ bērns)	1000 EUR/bērns	2025–2030
Universāls bērna kopšanas pabalsts	2	200 EUR/mēn. (līdz 3 gadiem), pēc tam 100 EUR (līdz 18 gadiem), bez ienākumu testa	Fragmentēti pabalsti	2026–2028
Mājokļa subsīdijas jaunām ģimenēm	2, 6	Līdz 30 % no mājokļa vērtības (max. 30,000 EUR) ģimenēm ar bērnu <3 gadi	Nav sistemātiska	2026–2030
Atviegloti hipotekārie kredīti	2	Valsts garantijas 20 % no kredīta, samazināts % par 1–2 punktiem ģimenēm ar 2+ bērniem	Ierobežots	2026–2028

B. PAKALPOJUMU INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Universāla pirmsskolas izglītība 1–6 gadi	2, 9	Garantēta vieta visiem; maksimālā maksa 20 % no izmaksām	Rindas, augsta maksa privātajos	2025–2030
Elastīga bērnu aprūpe (0–3 gadi)	2, 7	Atbalsts ģimenes aprūpei mājās vai mikro-bērnudārzu izveidei	Ierobežots	2026–2032
Valsts apmaksātas ART programma	9	3 procedūras līdz 42 gadu vecumam	2 procedūras līdz 40 g.	2026–2028
Konsultāciju centri ģimenēm un reproduktīvajai veselībai	9	Bezmaksas konsultācijas (psiholoģiskās, medicīniskās, finansiālās) visos reģionos	Fragmentēts	2025–2030

C. REGULATĪVIE INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Tēva kvota vecāku atvaļinājumā	2, 7	3 mēneši (nevar cedēt), 80 % no algas	1,5 mēn., 70 % algas	2026–2028
Elastīgs darba laiks kā standarts	7	Tiesības strādāt attālināti 2 dienas/nedēļā vecākiem ar bērniem <12 gadi	Darba devēja ziņā	2026–2030
Integrācijas standarts imigrantiem	4	Obligāts latviešu valodas kurss (A2 līmenis 1 gadā), kultūras orientācija, eksāmens	Brīvprātīgs	2026–2028
Pilsonības iegūšanas prasību pastiprināšana	4	Latviešu valoda B2 līmenī, Latvijas vēstures un valsts iekārtas eksāmens	B1 līmenis	2027–2030

D. INFRASTRUKTŪRAS INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Digitālās infrastruktūras attīstība reģionos	6, 7	5G pārklājums 95 % teritorijas; 1Gbps platjosla visām mājām	Nevienmērīgs	2025–2032
Pirmsskolas iestāžu tīkla paplašināšana	2	+5000 jaunu vietu 2025–2030; renovācija esošajām	Deficīts 2000–3000 vietas	2025–2030
ART centru attīstība reģionos	9	2 jauni centri (Liepāja, Daugavpils)	2 centri (Rīga, Jelgava)	2028–2035

E. INFORMĀCIJAS UN KOMUNIKĀCIJAS INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
"Atgriešanās Latvijā" digitālā platforma	3	Vienots portāls: vakances, mājoņi, izglītība, kvalifikāciju atzišana, atbalsta programmas	Fragmentēts	2026–2027
Nacionāla "pozitīvas dzimstības" kampaņa	2	Kampaņa par bērnu vērtību, Darba un privātās dzīves līdzsvars un atbalstu	Sadrumstalots	2026–2050
Diasporas skolu un kultūras centru atbalsts	3	Finansējums 2 milj. EUR/gadā (~50 skolām/centriem), metodiskie materiāli, skolotāju apmācība	1 milj. EUR/gadā	2026–2050

F. INSTITUCIONĀLIE INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Demogrāfiskās ietekmes novērtējums (DIN)	1, 2, 4	Obligāts DIN visiem likumprojektiem; standartizēta metodoloģija	Nav	2026–2027
Imigrācijas un integrācijas aģentūra	4	Apvieno PMLP, NVA un IZM funkcijas; "vienotas pieturas aģentūra"	Sadrumstalots starp iestādēm	2027–2030

LABĀS PRAKSES PIEMĒRI

Ungārijas ģimenes atbalsta modelis

Ungārijā ieviesta būtiska nodokļu atvieglojumu sistēma ģimenēm ar trīs un vairāk bērniem, kā arī piešķirti labvēlīgāki nosacījumi hipotekāro kredītu saņemšanai. Šo pasākumu rezultātā summārais dzimstības koeficients (TFR) ir pieaudzis no 1,23 (2011. gadā) līdz 1,59 (2021. gadā). Šis piemērs parāda, ka visaptverošs atbalsta mehānisms, apvienojot finansiālo palīdzību un mājokļa pieejamības risinājumus, var veicināt dzimstības pieaugumu. Ieteikumi Latvijai: Latvijas apstākļiem piemērotāk būtu mazāk koncentrēties tikai uz ģimenēm ar trīs un vairāk bērniem, lielāku uzmanību pievēršot atbalsta sniegšanai arī divu bērnu ģimenēm. Tāpat būtiski ir nodrošināt atbalsta pasākumu kombināciju ar darba un ģimenes dzīves līdzsvara veicināšanu, neaprobežojoties vien ar finansiālu palīdzību.

Francijas universālā pirmsskolas sistēma

Francijas modelī tiek nodrošināta bezmaksas pirmsskolas izglītība bērniem no 3 gadu vecuma, savukārt dienas aprūpes pakalpojumi ir pieejami jau no 1 gada vecuma. Šai sistēmai raksturīga ļoti augsta pieejamība – 99 % bērnu vecumā no 3 līdz 5 gadiem ir iesaistīti pirmsskolas izglītībā. Summārais dzimstības koeficients (TFR) Francijā 2023. gadā bija 1,79 (augstākais rādītājs ES). Latvijas adaptācijas iespējas: Ieteicams pakāpeniski ieviest bezmaksas pirmsskolas izglītību, sākot ar bērniem vecumā no 3 līdz 6 gadiem. Finansējuma modelī jāparedz valsts un pašvaldību līdzekļu kombinācija, kā arī jāattīsta elastīgas aprūpes formas, neaprobežojoties tikai ar lielu institucionālo iestāžu izveidi.

Somijas "kela" (bērnu soma) un konsultāciju tīkls

Visi vecāki saņem tā saukto "bērna somu", kurā iekļautas bērna aprūpei nepieciešamās preces, kā arī tiek nodrošinātas bezmaksas konsultācijas gan grūtniecības laikā, gan bērna kopšanas periodā. Šī prakse sekmē būtisku mirstības rādītāju samazinājumu un veicina augstu sabiedrības uzticību atbalsta sistēmai. Simboliska un praktiska atbalsta apvienojums sekmē labvēlīgu vidi jaunajiem vecākiem un veicina sabiedrības saliedētību. Latvijas adaptācijas priekšlikumi: Ieteicams pielāgot "bērna somas" saturu atbilstoši Latvijas specifiskajiem apstākļiem, kā arī būtiski stiprināt konsultāciju tīklu reģionos, ņemot vērā pašreizējo šīs sistēmas vājumu.

Igaunijas "Talent Back to Estonia" programma

Tiek īstenota koordinēta remigrācijas programma, kas nodrošina atbalstu pārcelšanās procesam, darba meklēšanai un ārvalstīs iegūto kvalifikāciju atzišanai. Laika periodā no 2015. līdz 2023. gadam Igaunijā atgriezušies vairāk nekā 15 000 personu. Šī programma apliecina, ka sistemātiski organizēta pieeja veicina remigrācijas apjoma pieaugumu. Latvijas adaptācijas nosacījumi: Nepieciešams pastiprināt finansiālo atbalstu, ņemot vērā, ka Igaunijā tas ir ierobežots; uzlabot koordināciju ar pašvaldībām, kā arī attīstīt digitālu platformu remigrācijas procesu efektīvizēšanai.

Dānijas flexicurity modelis

Dānijas modelis apvieno elastīgu darba tirgu ar spēcīgu sociālās aizsardzības sistēmu un aktīvu darbaspēka apmācību. Tas nodrošina augstu nodarbinātības līmeni (78 %) un salīdzinoši augstu dzimstības līmeni (1,67). Šis modelis ilustrē, ka elastības un sociālās drošības apvienojums veicina gan nodarbinātības, gan dzimstības rādītāju uzlabošanu. Latvijas adaptācijas nosacījumi: Ieteicams ieviest šo modeli pakāpeniski, jo pilnīga sistēmas integrācija var prasīt vairāk nekā desmit gadus. Sākotnēji nepieciešams attīstīt elastīgas darba formas vecākiem, kā arī stiprināt Nodarbinātības valsts aģentūras kapacitāti.

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Īstenošanas resursi demogrāfiskās politikas īstenošanai

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Finansējums	- Pakāpeniski palielināt demogrāfijas politikas finansējumu - Diversificēt finansējuma avotus - Ieviest ilgtermiņa finansējuma garantijas	- Mērķis: 1,0 % no IKP (bāze: ~0,4 % IKP, 2025) - Avoti: valsts budžets 70 %, ES fondi 20 %, pašvaldības 10 % 5 gadu plānošana	Līdz 2035
Dati un monitorings	- Izveidot "Demogrāfisko paneli" - reāllaika datu platforma - Regulāras iedzīvotāju aptaujas - Integrēt dažādu institūciju datus	- Dati: dzimstība, migrācija, pabalsti - Aptaujas par reprodūktīvajiem plāniem ik pa 2 gadiem - Vienota sistēma: CSP, PMLP, VSAA, pašvaldības	Pastāvīgi
Cilvēkresursi	- Apmācīt ģimeņu atbalsta speciālistus - Piesaistīt reprodūktīvās medicīnas speciālistus - Stiprināt pašvaldību kapacitāti	500+ speciālisti (sociālie darbinieki, konsultanti) 50+ speciālisti reprodūktīvajā medicīnā (ART) - Demogrāfijas plānotājs katrā novadā	Pakāpeniski
Pārvaldības modelis	"Vienās pieturas" centri katrā novadā - Digitalizēt pabalstu pieteikšanos - Ieviest "proaktīvu" atbalstu	- Viena platforma, automatizēta apstrāde - Sistēma pati piedāvā atbalstu - Centralizēta pieeja ģimeņu atbalstam	2026–2030
Starptautiskās programmas	- ES Kohēzijas fondi - Nordplus/Erasmus+ programmas - Dalība ES Talent Pool	300 milj. EUR (2027–2035) infrastruktūrai un pakalpojumiem - Labās prakses pārņemšana - Kvalificētu migrantu piesaiste	2027–2035
Infrastruktūra	- Digitālās infrastruktūras attīstība - Pirmsskolas vietu paplašināšana - Digitālā platforma remigrantiem	5G pārklājums 95 % teritorijas (tāldarbs) +5000 pirmsskolas vietas "Atgriešanās Latvijā" platforma	2025–2032

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Sabiedrības atbalsts	- Regulāra komunikācija - Iesaistīt NVO, baznīcas, kopienas - Veicināt starppaaudžu solidaritāti	- Komunikācija par demogrāfisko situāciju bez panikas - Plašāka sabiedrības iesaiste politikas veidošanā "Vecāki palīdz jaunākiem" iniciatīvas	Pastāvīgi
Juridiskais ietvars	- Ieviest "Ģimenes kodu" - Ratificēt starptautiskos līgumus	- Likums: mērķi, atbildības, finansējums (2026) - Konsolidēts akts par ģimenes atbalstu - Līgumi par migrāciju/integrāciju	2026–2028
Tehnoloģijas	- MI ieviešana datu analizē - E-pakalpojumu attīstība - Blockchain tehnoloģijas	- Prognozes, riska grupu identificēšana - Pabalstu pieteikšana, konsultācijas tiešsaistē - Drošība pilsonības/uzturēšanās atļauju vadībā	2026–2032
Partnerības	- Sadarbība ar darba devējiem - Pētījumu sadarbība ar universitātēm - Pašvaldību programmas	- Darba un privātās dzīves līdzsvara politikas izstrāde un īstenošana - Pētījumi par demogrāfijas politikas efektivitāti - Lokālas programmas, konkurss labākajai praksei	Pastāvīgi

DEMOGRĀFISKĀS POLITIKAS GALVENIE REZULTATĪVIE RĀDĪTĀJI (KPI)

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024–2025)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots	Biežums
Iedzīvotāju skaits (milj.)	1,86 (2025)	1,82	1,78	1,75	CSP	Gada sākumā
Summārais dzimstības koeficients (TFR)	1,23 (2024)	1,50	1,70	1,88	CSP	Gada
Demogrāfiskā slodze (koeficients)	0,59 (2025)	0,70	0,75	0,80	CSP	Gada
Paredzamais mūža ilgums (gadi) – Vidēji (Vīrieši/Sievietes)	76,4 (71,3 / 81,1) (2024)	78,0	80,0	82,0 (78,8 / 85,2)	CSP	Gada
Dzimušo skaits (gadā)	12 887 (2024)	18 000	20 000	22 000	CSP	Gada

Papildus galvenajiem snieguma rādītājiem (KPI) demogrāfiskās politikas efektivitātes izvērtēšanai, var tikt izmantoti papildu monitoringa rādītāji, kas sniedz padziļinātu ieskatu specifiskās politikas jomās, ļaujot precīzāk analizēt un uzraudzīt attīstības tendences. Piemēram, vidējais mātes vecums pirmā bērna piedzimšanas brīdī (atspoguļo izmaiņas dzimstības plānošanas paradumos), bērnu nabadzības risks (ģimeņu sociālā stāvokļa un valsts atbalsta sistēmas efektivitātes indikators), ģimeņu ar trim vai vairāk bērniem īpatsvars, u. c.

SCENĀRIJU ANALĪZE LĪDZ 2050. GADAM

Latvijas demogrāfiskās attīstības scenāriji līdz 2050. gadam tiek definēti, ņemot vērā ekonomiskās izaugsmes tempu un īstenotās demogrāfiskās politikas intensitāti. Ir izdalāmi trīs galvenie attīstības scenāriji.

Mērķa scenārijs (augsta ekonomiskā izaugsme ar aktīvu demogrāfisko politiku)

- Iedzīvotāju skaits 2050. gadā: 1,75 miljoni (samazinājums par 6 % salīdzinājumā ar 2025. gadu).
- Summārais dzimstības koeficients: 1,88.
- Migrācijas saldo: +9 tūkstoši gadā (stabili pozitīvs).

Galvenās sekas:

- Stabilizēta darbaspēka piedāvājuma situācija ar pietiekamu kvalificētu speciālistu skaitu.
- Ilgtspējīga pensiju sistēma ar sabalansētu apgādības koeficientu.
- Dzīvotspējīgi reģioni ar attīstītu pakalpojumu un infrastruktūras tīklu.
- Pozitīva ekonomiskā izaugsme, ko atbalsta labvēlīga demogrāfiskā struktūra.

Mērķa scenārijā paredzētais summārais dzimstības koeficients ir ambiciozs rādītājs, kura sasniegšana prasa būtisku pieaugumu — rezultātu, ko neviena Eiropas valsts nav spējusi ilgtspējīgi panākt, balstoties tikai uz fiskālajiem instrumentiem. Tādēļ stratēģijas izstrādes posmā nepieciešams modelēt arī alternatīvu scenāriju ar konservatīvāku dzimstības dinamiku, vienlaikus analizējot kompensējošās politikas — produktivitātes kāpināšanu, automatizāciju un mērķētu migrācijas politiku —, kas ļautu sasniegt ekonomiskos mērķus arī zemākas dzimstības apstākļos.

Bāzes scenārijs (mērena ekonomiskā izaugsme bez aktīvas demogrāfiskās politikas)

- Iedzīvotāju skaits 2050. gadā: 1,44 miljoni (samazinājums par 22 % salīdzinājumā ar 2025. gadu).
- Summārais dzimstības koeficients: 1,2–1,3 (turpina samazināties).
- Migrācijas saldo: –2 tūkstoši gadā (pastāvīgi negatīvs).

Galvenās sekas:

- Strukturāls un pieaugošs darbaspēka deficīts, kas ierobežo ekonomisko izaugsmi.
- Būtiski apdraudēta pensiju sistēmas fiskālā ilgtspēja.
- Reģionu depopulācija un pakalpojumu tīkla sabrukums ārpus lielākajām pilsētām.
- Pieaugošs sociālās aprūpes un veselības sistēmas slogs uz strādājošo paaudzi.

Pesimistiskais scenārijs (ekonomiskā stagnācija ar vāju demogrāfisko politiku)

- Iedzīvotāju skaits 2050. gadā: 1,2–1,3 miljoni (samazinājums par 30–35 % salīdzinājumā ar 2025. gadu).
- Summārais dzimstības koeficients: zem 1,2.
- Migrācijas saldo: –5 tūkstoši gadā (masveida emigrācija).

Galvenās sekas:

- Ekonomiskais stagnācija un valsts fiskālās kapacitātes kritisks vājums.
- reģionu depopulācija un pamatiedzīvotāju koncentrācija tikai Rīgā.
- valsts funkciju nodrošināšanas apdraudējums visās jomās.
- nacionālās drošības riski un potenciāls valsts neatkarības ilgtermiņa apdraudējums.

Starpsektoru sakarības

Demogrāfija ↔ Ekonomika:

- Iedzīvotāju skaits tieši ietekmē IKP (+1 % iedzīvotāju = +0,5–0,7 % IKP ilgtermiņā)
- Darbspēka pieejamība nosaka ekonomisko izaugsmi (bez papildu iedzīvotājiem IKP pieaugums ierobežots 1–1,5 %/gadā)
- Ekonomiskā labklājība sekmē dzimstību (+10 % IKP/uz iedzīvotāju = +0,05–0,10 TFR)

Demogrāfija ↔ Drošība:

- Depopulācija Latgalē rada drošības riskus (neapdzīvotā teritorija, grūti aizstāvēt)
- Nepieciešams saglabāt vismaz 250 tūkst. iedzīvotāju Latgalē (2024: 264 tūkst.)
- Mobilizācijas potenciāls: katrs 100 tūkst. iedzīvotāju = +20–25 tūkst. potenciālie karavīri

Demogrāfija ↔ Izglītība:

- Iedzīvotāju skaita samazināšanās ļauj koncentrēt resursus uz kvalitāti (mazāk skolēnu = vairāk resursu uz 1 skolēnu)
- Bet: reģionos skolu slēgšana samazina pakalpojumu pieejamību → veicina turpmāku emigrāciju
- Nepieciešams līdzensvars: konsolidēt skolas, bet saglabāt pieejamību (<30 km)

Demogrāfija ↔ Veselība:

- Sabiedrības novecošanās palielina veselības izdevumus par 1–1,5 % IKP līdz 2050. gadam
- Bet: veselības uzlabojumi (īpaši vīriešiem) palielina darbības ilgumu un samazina demogrāfisko slodzi
- Mūža ilguma pieaugums par 1 gadu = ekonomiskais ieguvums ~0,5 % IKP/gadā

Demogrāfija ↔ Migrācija:

- Pozitīva migrācija (+9 tūkst./gadā) var kompensēt negatīvo dabisko pieaugumu
- Bet: pārāk liela imigrācija (>15 tūkst./gadā) rada integrācijas riskus
- Optimālā migrācija: 50 % remigrācija, 50 % jaunpieņacēju imigrācija

Demogrāfija ↔ Sociālā aizsardzība:

- Demogrāfiskās slodzes pieaugums (0,65→0,80) palielina pensiju un sociālo pabalstu izmaksas par ~2 % IKP
- Nepieciešama pensiju sistēmas reforma (ilgāks darba mūžs, seguma paplašināšana)
- Pabalstu sistēmas ilgtspēja: ja TFR<1,5, nepieciešams palielināt finansējumu par +0,5 % IKP katrus 10 gadus

Bez aktīvas un visaptverošas demogrāfiskās politikas Latvija saskaras ar būtiskiem valstiskuma apdraudējumiem. Mērķa scenārija īstenošana prasa ne vien ievērojamus finansiālus ieguldījumus, bet arī sistēmisku pieeju, kas ietver ekonomisko, sociālo, infrastruktūras un institucionālo reformu kopumu. Scenāriju starpība pārsniedz 500 tūkst. iedzīvotāju, kas var būtiski ietekmēt Latvijas ekonomisko potenciālu, sociālo noturību un ģeopolitisko pozīciju.

5.2.2. Migrācijas politika un talantu vadība

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Šī sadaļa aptver Latvijas migrācijas politiku līdz 2050. gadam, ietverot gan remigrāciju (Latvijas pilsoņu/nepilsoņu atgriešanos), gan selektīvu imigrāciju (ārvalstnieku piesaisti), gan integrācijas procesus. Migrācijas politika ir kritisks instruments demogrāfisko izaicinājumu risināšanā un ekonomikas attīstībā.

GALVENIE JĒDZIENI:

Remigrācija - Latvijas valstspiederīgo atgriešanās Latvijā pēc dzīves/darba ārzemēs

Selektīva imigrācija - Mērķtiecīga augsti kvalificētu ārvalstnieku piesaiste specifiskām nozarēm

Integrācija - abpusējs process, kurā imigranti iegūst zināšanas, prasmes un attieksmes, lai pilnvērtīgi iekļautos sabiedrībā

Punktu sistēma - Objektīvs mehānisms imigrantu atlasei, pamatojoties uz izglītību, prasmēm, valodu u.c.

Neto migrācijas saldo - Iebraucēju mīnus izbraucēju skaits

GLOBĀLĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Globāla konkurence par talantiem → Latvijas kontekstā: Latvija konkurē ar bagātākām valstīm (ASV, Kanāda, Vācija, Zviedrija) par speciālistiem; nepieciešama unikāla vērtības priekšlikums (dzīves kvalitāte, startup vide, digitālā infrastruktūra). Avots: OECD International Migration Outlook 2023

Klimata migrācijas pieaugums - līdz 2050. gadam 200+ milj. klimata bēgļu, primāri no Āfrikas, Dienvidāzijas → Latvijas kontekstā: Spiediens uz ES migrācijas politiku; risks pārslodzes krīzei; iespēja selektīvi piesaistīt kvalificētus speciālistus no ārvalstīm. Avots: World Bank Groundswell Report 2021

Svārstmigrācija un pārrobežu darbs - 15–20 % darbaspēka strādā citā valstī periodiski → Latvijas kontekstā: Latvieši var dzīvot Latvijā, bet strādāt attālināti Rietumeiropas uzņēmumiem; nepieciešams pielāgot nodokļu sistēmu gan Latvijas, gan ES līmenī. Avots: Eurostat Labour Force Survey 2023

Attālinātais darbs maina migrācijas modeļus - 30–40 % darbu var veikt attālināti → Latvijas kontekstā: Iespēja piesaistīt "digitālos nomadus" un ārvalstu tālstrādniekus; nepieciešams vīzu/uzturēšanās atļauju reforma. Avots: ILO Future of Work 2023

"Digital nomad" fenomens - 40+ milj. cilvēku pasaulē dzīvo un strādā attālināti dažādās valstīs → Latvijas kontekstā: Igaunija jau ieviesusi "digital nomad" vīzu (2020); Latvija var piesaistīt līdz 5–10 tūkst./gadā. Avots: MBO Partners Digital Nomad Report 2023. Digitālo nomadu vīza kopš 2022. gada ieviesta arī Latvijā, taču pieprasījums šobrīd nav bijis liels - nepieciešams vairāk informācijas par šo iespēju.

Nelegālās migrācijas spiediens uz ES - 2023. gadā 330 tūkst. nelegālo ieceļošanu → Latvijas kontekstā: Risks Baltkrievijas/Krievijas instrumentalizētai migrācijai; nepieciešama stingra robežkontrole. Avots: Frontex Annual Report 2023

Klimata pārmaiņu izraisīta migrācija - līdz 2050. gadam pasaulē varētu parādīties vairāk nekā 200 miljoni klimata bēgļu, kas radīs būtisku spiedienu uz Eiropas Savienības migrācijas politiku. Šāda migrācijas plūsma potenciāli var kalpot par imigrācijas avotu, tomēr tā saistīta ar ievērojamiem izaicinājumiem integrācijas jomā. Avots: World Bank Groundswell Report 2021

ĀRĒJIE RISKI

Krievijas/Baltkrievijas hibrīddraudi varētu izmantot migrantus kā "ieroču" (kā 2021. gadā); risks robežu pārslogošanai un sabiedrības polarizācijai.

Globāla konkurence par kvalificētu darbaspēku varētu saasināties; Latvija zaudē talantus Vācijai, Zviedrijai, Kanādai (augstākas algas, labāki dzīves apstākļi).

Klimata migrācijas vilnis no dienvidu valstīm varētu radīt spiedienu uz ES kvotu sistēmu; risks, ka Latvija saņem nepārprotami vairāk migrantu, nekā spēj integrēt.

ES migrācijas politikas maiņa (piemēram, obligātās kvotas) varētu ierobežot Latvijas spēju kontrolēt imigrācijas apjomu un sastāvu.

Ekonomiskā recesija ES varētu samazināt emigrāciju no Latvijas (pozitīvs), bet arī pasliktināt imigrācijas kvalitāti (negatīvs).

Ģeopolitiskā spriedze (Krievija-Rietumi) varētu ierobežot imigrāciju no bijušās PSRS valstīm, kas vēsturiski bijis nozīmīgs avots.

LATVIJAS TENDENCES

Negatīvs migrācijas saldo. Latvija nepārtraukti zaudē iedzīvotājus emigrācijas dēļ. 2024. gadā migrācijas saldo bija negatīvs – mīnus 4,2 tūkstoši. Vienīgais pozitīvais saldo kopš 1980. gadiem tika reģistrēts 2022. gadā (+22 tūkst.), kad Ukrainas kara dēļ Latvijā iebruca rekordliels skaits cilvēku (38,7 tūkst.). Lielākie iedzīvotāju zaudējumi bija ekonomiskās krīzes laikā (2009.–2010. g.), kad negatīvais migrācijas saldo sasniedza 35–39 tūkstošus gadā. (CSP datu portāls)

Plaša diaspora ārzemēs. Ārpus Latvijas dzīvo aptuveni 400 tūkstoši Latvijas izcelsmes iedzīvotāju. Lielākās kopienas atrodas Apvienotajā Karalistē (~120 tūkst.), Īrijā (~40 tūkst.), Vācijā (~30 tūkst.) un ASV (~25 tūkst.). Diasporas apjoms atspoguļo vairākus emigrācijas viļņus, kas sākās jau 1990. gados, pastiprinājās pēc iestāšanās ES, un īpaši augstu apmēru sasniedza t.s. "Lielās recesijas" laikā 2009.–2010. gadā. (Ārlietu ministrija; diasporas aptaujas)

Remigrācija pieaug. Pozitīva tendence ir remigrācijas palielināšanās: 2024. gadā 67,8 % no visiem iebrucējiem bija Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi (aptuveni 10 tūkst.), salīdzinot ar 45 % 2015. gadā. Tas liecina par pieaugošu interesi atgriezties dzimtenē, lai gan absolūtajos skaitļos remigrācija vēl nespēj kompensēt emigrācijas zaudējumus. (PMLP). Nozīmīgs atbalsts Latvijas remigrantu integrācijai sabiedrībā tiek veikts, pateicoties izveidotajam reģionālo remigrācijas koordinātoru tīklam (Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē, Latgalē un Rīgā), kas Latvijā darbojas no 2018. Gada.

Remigranti saskaras ar grūtībām adaptēties Latvijā. Daudzi atgriežas nesagatavoti, nereti nespēj atrast sev pieņemamu darbu, mājokli, vietu bērnu dārzā. Rezultātā 40 % 10 gadu laikā aizbrauc atkārtoti (LU DMPC pētījumi). Nepieciešams veicināt ilgtspējīgu, pārdomātu atgriešanos.

Imigrācija dominē vienkāršās profesijās. Pašreizējā imigrācijas struktūra ir nelīdzsvarota: 60 % imigrantu strādā zemas kvalifikācijas darbos (būvniecībā, transportā, loģistikā), un tikai 15 % ir augsti kvalificēti speciālisti. Tas ierobežo imigrācijas pozitīvo ietekmi uz ekonomisko produktivitāti un inovācijām. (NVA statistika)

Vāja imigrantu integrācija. Tikai 35 % imigrantu ir apguvuši latviešu valodu vismaz A2 līmenī pēc trim gadiem Latvijā, un 40 % dzīvo etniski izolētās grupās. Arī Ukrainas bēgļu integrācija ir nepilnīga: no aptuveni 25 tūkstošiem ar pagaidu aizsardzības statusu (2025. g.) 60 % ir nodarbināti, taču tikai 20 % apguvuši latviešu valodu. (IZM integrācijas monitorings; Labklājības ministrija) Sabiedrības negatīva attieksme pret imigrāciju. 58 % iedzīvotāju ieilst pret papildu imigrāciju, un 75 % atbalsta stingrāku migrācijas kontroli. Šī attieksme ierobežo politiskās iespējas veidot aktīvu kvalificētas imigrācijas politiku pat apstākļos, kad demogrāfiskā situācija to prasa. (SKDS aptaujas, 2023)

Integrāciju neveicinoša politika. Uz negatīva sabiedrības attieksmes fona, imigrācijas un integrācijas nosacījumi Latvijā saglabājas diezgan neapmierinoši, īpaši attiecībā uz politisko līdzdalību, veselību, izglītību un iesaisti darba tirgū (MIPEX 2025), tostarp nepietiekami koordinēti latviešu valodas apguves kursi, iespēja iesaistīties augstākajā izglītībā, atrast mājokli u. tml. (Civita 2023).

Nelegālās migrācijas spiediens. 2024. gadā reģistrēti 2100 nelegālās robežas šķērsošanas mēģinājumi uz Baltkrievijas robežas – četrpadsmit reizes vairāk nekā 2020. gadā (150). Tas rada papildu slogu robežapsardzei un pastiprina sabiedrības bažas par migrācijas kontroli. (Valsts robežsardze)

Zema dalība starptautiskajos talantu piesaistes mehānismos. Latvija nav aktīvi iesaistījusies ES Talent Pool mehānismā (atšķirībā no Lietuvas), kas ierobežo iespējas mērķtiecīgi piesaistīt augsti kvalificētus speciālistus no trešajām valstīm. Netiek mērķtiecīgi uzrunāti un aicināti darbinieki no ārvalstīm kā to dara kaimiņvalstis, piemēram, caur platformām <https://jobs.workinlithuania.com/> un <https://workinestonia.com/>. Vienlaikus tikai 15 % ārvalstu studentu paliek Latvijā pēc studiju pabeigšanas, salīdzinot ar 40–50 % Čehijā un Polijā – būtisks neizmantots cilvēkkapitāla potenciāls. (Eiropas Komisija; IZM statistika). Kopumā vērojams stratēģiskas migrācijas politikas trūkums, kurā būtu definēts kāpēc, cik un kādi iebraucēji Latvijai nepieciešami un kā tieši tos piesaistīt, vienlaikus neveicinot spriedzi sabiedrībā.

IEKŠĒJIE RISKI

Institucionālie riski:

- Migrācijas pārvaldība sadrumstalota (PMLP, NVA, IZM, LM) - nav vienotas koordinācijas.
- Lēna lēmumu pieņemšana par vizām/uzturēšanās atļaujām (vidēji 3–6 mēneši vs. 1–2 nedēļas Igaunijā).
- Nepietiekami integrācijas koordinācijas mehānismi vietējā līmenī.
- Ārvalstīs iegūtu diplomu atzīšanas grūtības dažkārt kavē veiksmīgu iekļaušanos darba tirgū.
- Daudziem ārvalstīs dzīvojošajiem Latvijas valstspiederīgajiem nav e-ID kartes, kas ierobežo pieeju valsts sniegtajiem e-pakalpojumiem un e-paraksta lietošanai.

Finansējuma riski:

- Nepietiekošs finansējums integrācijas programmām (2025: ~2 milj. EUR/gadā, nepieciešams 8–10 milj.).
- Atkarība no ES fondiem (70 % integrācijas finansējuma) - risks pēc 2027.
- Pašvaldību ierobežotie resursi vietējai integrācijai, remigrantu piesaistei un atbalstam.

Cilvēkresursu riski:

- Trūkst latviešu valodas skolotāju migrantiem (tikai 50 sertificēti).
- Nepietiekami tulki un kultūras mediatori (īpaši retākām valodām).
- Robežsardzes ierobežotās kapacitātes (risks krīzes situācijā).

Uzticēšanās un attieksmes riski:

- Zema sabiedrības uzticēšanās valsts spējai pārvaldīt imigrāciju.
- Negatīvi stereotipi par imigrantiem ("atņem darbu vietējiem", "atšķirīgas kultūras draudi").
- Polarizācija starp "pro" un "anti" imigrācijas grupām.
- Latvijas un citu valstu, kas īsteno t.s. "atgrūšanas" politiku starptautisks nosodījums, izpratnes trūkums par migrāciju kā hibrīdkara elementu.

Izpildes kapacitātes riski:

- Lēni administratīvie procesi (vīzas, PUĀ, kvalifikāciju atzīšana).
- Nepietiekama latviešu valodas kursu pieejamība (īpaši reģionos), nepietiekama koordinētība, pēctecības un izsekojamības trūkums.
- Vāja integrācijas rezultātu monitoringa sistēma (grūti izmērīt efektivitāti).

STRATĒGISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Darbaspēka piesaiste no ārvalstīm vs nacionālās identitātes saglabāšana

Izvēle A: Liberāla, mērķtiecīga imigrācija (+12–15 tūkst./gadā).

- Plusi: Ātri risina darbaspēka trūkumu; ekonomiskā izaugsme +0,5–1 % IKP/gadā; fiskālais ieguvums (nodokļi).
- Mīnusi: Integrācijas izaicinājumi; potenciāla sociālā spriedze; risks kultūras/lingvistiskai identitātei.
- Ko upurējam: Daļu no etnolingvistiskās viendabības; papildu slodze izglītības/veselības sistēmām.
- Kā mazināt blaknes: Stingri latviešu valodas prasību (B1 līdz PUĀ pagarināšanai); punktu sistēma ar prioritāti Eiropai/Baltijai; konkrētu valstu definēšana, no kurām piesaistīt darbaspēku, neradot spriedzi; darba atļauju piešķiršana uz noteiktu laiku; kvalitatīva integrācija (ne tikai formāla).

Izvēle B: Ierobežota, piesardzīga imigrācija (+3–5 tūkst./gadā).

- Plusi: Saglabā kultūras identitāti; mazāki integrācijas izaicinājumi; sabiedrības atbalsts.
- Mīnusi: Neatrisina darbaspēka trūkumu; ekonomiskā stagnācija; depopulācija turpinās.
- Ko upurējam: Ekonomiskās izaugsmes potenciālu; daudzu nozaru konkurētspēju; reģionu dzīvotspēju.
- Kā mazināt blaknes: Maksimāli fokusēties uz produktivitāti un automatizāciju; intensificēt remigrāciju.

DILEMMA 2: Bēgļu uzņemšanas pienākumi vs kapacitātes ierobežojumi

Izvēle A: Aktīva dalība ES kvotu sistēmā (500–1000 bēgļi/gadā).

- Plusi: Solidaritāte ar ES; starptautisko saistību izpilde; humānisms.
- Mīnusi: Papildu slodze integrācijas sistēmai; potenciāla sociālā spriedze; ilgtermiņa fiskālā slodze.
- Ko upurējam: Resursus citiem migrācijas virzieniem (remigrācija, ekonomiskā imigrācija); daļu sabiedrības atbalsta.
- Kā mazināt blaknes: Rūpīga individuāla izvērtēšana; intensīva integrācija (valoda, darbs, kultūra); izvietošana daudzveidīgos novados.

Izvēle B: Minimāla dalība, ar izņēmumiem.

- Plusi: Mazāka slodze; saglabā sabiedrības atbalstu; koncentrē resursus uz ekonomisko imigrāciju.
- Mīnusi: ES kritika; humānās reputācijas riski; iespējami sankcijas.
- Ko upurējam: Solidaritāti ar ES; humānās vērtības; starptautisko reputāciju.
- Kā mazināt blaknes: Alternatīvs ieguldījums ES mehānismā (finanses, personāls robežām); uzsvērt Ukrainas bēgļu uzņemšanu.

DILEMMA 3: Augsti kvalificēti vs zemāku prasmju migranti

Izvēle A: Fokuss uz augsti kvalificētiem (>75 % no imigrācijas).

- Plusi: Augstāka pievienotā vērtība; labāka integrācija; mazāka sociālā slodze.
- Mīnusi: Neatrisina zemas kvalifikācijas darbu trūkumu (būvniecība, aprūpe); ierobežots pieejamais skaits, starptautiskā konkurence.
- Ko upurējam: Dažu nozaru attīstību (būvniecība, lauksaimniecība, viesnīcas); mazāks kopējais imigrācijas apjoms.
- Kā mazināt blaknes: Automatizācija un produktivitāte; sezonas darba vīzas; pārkvalifikācija vietējiem.

Izvēle B: Zemāku prasmju migranti

- **Plusi:** Risina plašāku darbaspēka trūkumu; iespējams lielāks imigrācijas apjoms, veicina daļas uzņēmumu starptautisko konkurētspēju.
- **Mīnusi:** Zemāka vidējā kvalifikācija; lielāki integrācijas izaicinājumi; risks "zemāko algu" migrācijai, spiediens uz zemajām algām, algu stagnācija.
- **Ko upurējam:** Daļu no cilvēkkapitāla kvalitātes; potenciāli lielāka sociālā slodze.
- **Kā mazināt blaknes:** Stingri uzturēšanās noteikumi; ceļi uz pārkvalifikāciju; sektorālas kvotas, sezonas darba vīzas.

GRŪTĀ PATIESĪBA

Latvijai vajag 8–10 tūkst. neto pozitīvu imigrāciju gadā, lai stabilizētu iedzīvotāju skaitu un nodrošinātu ekonomisko izaugsmi, bet sabiedrība tam nav gatava. 58 % iedzīvotāju ir pret lielāku imigrāciju (lai gan viedokļi attiecībā uz dažādām ieбраucēju grupām izteikti atšķiras). Šīs pretrunas dēļ:

1. Ir jārosina diskusija par migrācijas nepieciešamību (datiem pamatota diskusija).
2. Ir jānodrošina integrācijas kvalitāte (latviešu valoda, darbs, kultūra) - bez tās neuzticība palielināsies.
3. Ir jākoncentrējas uz remigrāciju (50 %) un Eiropas reģionu (30 %) - tas ir politiski pieņemamāks.
4. Ir jāveido pozitīvs naratīvs - imigranti kā risinājums, nevis problēma (piemēri: veiksmīgi uzņēmēji, ārsti, zinātnieki).
5. Ir jāveido selektīva, stratēģiska migrācijas politika, koncentrējoties uz konkrētām jomām un konkrētām valstīm - politika, kas atbilstu valsts ekonomiskajām interesēm, vienlaikus neveicinot spriedzi sabiedrībā.

Bez šīs vienošanās migrācijas politika būs fragmentēta, neefektīva un riska pārpolitizēt, kā tas notiek daudzās Rietumeiropas valstīs.

MĒRĶIS

Latvijas ekonomiskās izaugsmes nodrošināšanai panākt pozitīvu migrācijas saldo, veicinot remigrāciju, piesaistot augsti kvalificētus speciālistus un talantus, sekmējot imigrantu integrāciju, nodrošināt robežu drošību, kā arī garantējot imigrantu latviešu valodas prasmi atbilstošā līmenī.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. (2025–2030): Selektīvas imigrācijas sistēmas izveide

- Ieviest punktu sistēmu kvalificētai imigrācijai (2027–2028).
- Izstrādāt "kritisko profesiju" sarakstu ar atvieglotu procedūru (2026).
- Vienoties par valstu sarakstu, no kurām prioritizēt migrāciju (2026).
- Pievienoties ES Talantu kopuma (EU Talent Pool) mehānismam un/vai attīstīt citus ārvalstu darbaspēka piesaistes instrumentus (2026–2027).
- Ieviest "start-up vīzu" inovatīviem uzņēmējiem (2026).

2. (2025–2035): Integrācijas programmu stiprināšana

- Izveidot vienotu, sakārtotu integrācijas kursu sistēmu (valoda + kultūra + darba tirgus) (2026–2028).
- Ieviest obligātus latviešu valodas un kultūrorientācijas kursus visiem patvēruma meklētājiem, kā arī ārvalstu studentiem (2026).
- Attīstīt pašvaldību līmeņa remigrācijas veicināšanas un ieobraucēju integrācijas programmas (2026–2030).
- Nodrošināt stabilu un atbilstošu finansējumu integrācijas veicināšanai (mentori, valodu kursi u. tml.) (2026–2030).

3. (2025–2030): Robežu drošības nodrošināšana

- Pabeigt fizisko barjeru uz Baltkrievijas/Krievijas robežas (2025–2026).
- Ieviest modernas uzraudzības tehnoloģijas (droni, sensori, MI) (2026–2028).
- Palielināt Valsts robežsardzes kapacitāti par 30 % (2026–2028).
- Uzlabot koordināciju ar Frontex (Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūra) un kaimiņvalstīm (2025–2030).

4. (2026–2030): Pilsonības un uzturēšanās atļauju sistēmas pārvērtēšana

- Paaugstināt latviešu valodas prasības pilsonībai (B1→B2) (2027).
- Vienkāršot procedūras kvalificētiem speciālistiem (2026–2028).
- Ieviest "ātro ceļu" investoriem un augsti kvalificētiem (2027).
- Pastiprināt kontroli pār fiktīvajām laulībām/uzņēmumiem/studijām (2026–2030).

5. (2025–2040): Diasporas ieguldījuma veicināšana Latvijā

- Attīstīt "Atgriešanās programmu" ar finansiālu atbalstu (2026–2028), tomēr pārliecinoties, ka atbalsts ir samērīgs un nenostāda tos, kas palikuši, neizdevīgā pozīcijā.
- Izveidot "Diasporas biznesa atbalsta fondu" (2027), turpināt atbalsta programmu remigrantu uzņēmējdarbības uzsākšanai.
- Stiprināt diasporas skolas (2025–2040).

- Stiprināt reģionālos remigrācijas koordinatorus, atbalstīt to darbu (2026–2030).
- Attīstīt sadarbību ar diasporu uzņēmējdarbībā, izglītībā un zinātnē, kultūrā, starptautiskajās organizācijās utml. (2026–2030).

6. (2027–2035): Ārvalstu absolventu iesaiste darba tirgū

- Studentu piesaiste Latvijas profesionālajām izglītības iestādēm un augstskolām no Latvijas diasporas (2026–2030).
- Atļaut ārvalstu studentiem strādāt 20 st./nedēļā studiju laikā (2027).
- Ieviest "absolventu vīzu" (2 gadi darba meklēšanai pēc absolvēšanas) (2027–2028).
- Attīstīt programmas "no universitātes uz darba tirgu" sadarbībā ar darba devējiem (2028–2032).
- Vienkāršot kvalifikāciju atzīšanu (2027–2030).

7. (2026–2030): Migrācijas datu un prognozes sistēmas attīstība

- Ieviest "migrācijas barometru" - kvartāla ziņojumi (2027).
- Attīstīt prognožu modeli (MI bāzēts) (2028–2030).
- Regulāras imigrantu aptaujas par integrāciju (2027–2050).
- Regulāras remigrantu un diasporas aptaujas par atgriešanās plāniem, nosacījumiem un rezultātiem (2026–2050).

8. (2028–2040): "Digital nomad" un attālinātā darba veicēju piesaistes veicināšana

- Popularizēt "digital nomad" vīzu (2028).
- Attīstīt kopstrādes telpas reģionos (2028–2035).
- Izveidot "digital nomad" kopienas (tiklošanās, pakalpojumi) (2029–2040).
- Nodokļu atvieglojumi attālinātā darba veicējiem pirmajā gadā (2028–2030).
- Konsultācijas un informatīvi materiāli par pārrobežu attālināto darbu.

9. (2026–2035): Sezonas darba regulējuma pilnveide

- Vienkāršot sezonas darba vīzu procedūras (2026–2027).
- Ieviest "sezonas darba kvotu" sistēmu (2027).
- Stiprināt sezonas darbinieku tiesību aizsardzību (2027–2030).
- Attīstīt sadarbību ar avota valstīm (Ukraina, Centrālāzija) (2028–2035).

10. (2025–2030): Sabiedrības informēšana par migrācijas politiku

- Regulāras publikācijas par migrācijas datiem (caurspīdīgi) (2025–2050).
- Pozitīvo piemēru kampaņas (veiksmīgi imigranti, remigranti) (2026–2050).
- Dialogs skolās par kultūru daudzveidību (2027–2035).
- Dialogs ar skeptiķiem (ne ignorēt, bet iesaistīt diskusijā) (2025–2050).

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

A. REGULATĪVIE INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Punktu sistēma kvalificētai imigrācijai	1, 5	Kritēriji: - Izglītība: max 30 punkti (doktorantūra 30, maģistrs 25, bakalaurs 20) - Darba pieredze: max 20 punkti (10+ gadi = 20, 5–10 gadi = 15, 3–5 gadi = 10) - Latviešu valoda: max 15 punkti (C1 = 15, B2 = 12, B1 = 8, A2 = 4) • Vecums: max 10 punkti (25–35 gadi = 10, 36–45 = 7, 18–24 = 5, 46–55 = 3) - Kritiskās nozares: max 15 punkti (IT, veselība, inženierzinātnes, STEM) - Ģimene Latvijā: max 10 punkti (laulātais/bērni LV pilsoņi/rezidenti) - Kopā minimum 60 punkti nepieciešami	Nav	2027–2028
Obligāts latviešu valodas kurss imigrantiem	2, 6	- Obligāts 200 st. kurss (A1-A2 līmenis) pirmajā gadā - Bezmaksas (valsts finansēts) - Eksāmens nepieciešams UA pagarināšanai - Sankcijas: PUĀ nepagarināšana, ja nav nokārtots	Brīvprātīgs	2026–2027
Pilsonības iegūšanas prasību paaugstināšana	4	- Latviešu valoda: B2 līmenis (bāze: B1) - Latvijas vēstures un valsts iekārtas eksāmens (paplašināts) - Dokumentēta integrācija (darbs/izglītība/sabiedriskā iesaiste)	B1 līmenis	2027–2028
"Ātro ceļu" procedūra kvalificētiem speciālistiem	1, 5	- Lēmums par vīzu/PUĀ 2 nedēļās (bāze: 3–6 mēneši) - Kritēriji: punktu sistēmā >80 punkti vai kritiskā nozare - Vienots kontaktpunkts	Nav	2027–2028
"Absolventu vīza"	6	2 gadi pēc absolvēšanas darba meklēšanai Latvijā - Nosacījums: maģistrs vai bakalaurs Latvijas akreditētā augstskolā - Atļauja strādāt jebkurā profesijā	Nav	2027–2028

B. FINANSIĀLIE INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Atgriešanās pabalsts remigrantiem	5	300–500 EUR vienreizējs atbalsts pārcelšanās izmaksām 6 mēn. ienākumu atbalsts (50 % no iepriekšējās algas, max 1000 EUR/mēn.) - Nosacījums: dzīvojis ārzemēs 3+ gadus, atgriežas uz pastāvīgu dzīvi - Budžets: 3 milj. EUR/gadā	Nav	2026–2028
Diasporas biznesa atbalsta fonds	5	- Līdz 50,000 EUR grants start-up izveidei Latvijā - Līdz 200,000 EUR aizdevums ar atvieglotiem nosacījumiem - Nosacījums: diaspora uzņēmējs, bizness Latvijā, radis darbavietas - Budžets: 10 milj. EUR/gadā	Nav	2027–2028

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Integrācijas programmu finansējums	2	- Latviešu valodas kursi: 5 milj. EUR/gadā - Vienas pieturas aģentūra, integrācijas atbalsts: 2 milj. EUR/gadā - Mentoringa programmas: 1 milj. EUR/gadā - Budžets: 8 milj. EUR/gadā (2030+)	2 milj. EUR/gadā	2026–2030
Diasporas skolu atbalsts	5	2 milj. EUR/gadā diasporas skolām/centriem - Metodiskie materiāli, skolotāju apmācība, digitālie rīki - Budžets: 2 milj. EUR/gadā	1 milj. EUR/gadā	2026–2050

C. PAKALPOJUMU INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Vienotas pieturas integrācijas centri	2, 6	- Centri 6 lielākajās pilsētās (Rīga, Daugavpils, Liepāja, Jelgava, Jūrmala, Rēzekne) - Pakalpojumi: latviešu valodas kursi, konsultācijas (darbs, izglītība, veselība), kultūras orientācija - Darba laiks: 8:00–20:00 (elasti)	Fragmentēts	2027–2030
Mentoringa programma jauniem imigrantiem	2	- Katram jaunam imigrantam, kas to vēlas, vietējais mentors (brīvprātīgs) - Mentora uzdevumi: palīdzēt orientēties, mācīt latviešu valodu, iepazīstināt ar kultūru - Apmācība mentoriem + neliela kompensācija (200 EUR/mēn.)	Nav	2028–2032
"Atgriešanās Latvijā" digitālā platforma	5	Vienots portāls ar vakancēm (integrācija ar NVA u. c.) - mājokļiem (integrācija ar sludinājumu portāliem) - izglītību (skolas, bērnudārzi) - Kvalifikāciju atzišanu (tiešsaistes pieteikšanās) - Atbalsta programmām (pabalsti, konsultācijas)	Fragmentēts	2026–2027
Kvalifikāciju atzišanas vienas pieturas aģentūra	6	- Apvieno AIC (Akadēmiskās informācijas centrs) un nozaru funkcijas - Lēmums 1 mēnesī (bāze: 3–6 mēneši) - Online pieteikšanās un statusa izsekošana	Sadrumstalots	2027–2028

D. INFRASTRUKTŪRAS INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Robežas fiziskā barjera	3	- Žogs uz Krievijas un Baltkrievijas robežas - Uzraudzības tehnoloģijas (droni, sensori, MI) (2026–2028)	Daļējs	2025–2028
Valsts robežsardzes kapacitātes palielināšana	3	+300 robežsargi (2026–2028) - Modernas tehnoloģijas (droni, nakts redzamība, MI) - Apmācības centrs (2027) - Budžets: 15 milj. EUR/gadā (personāls) + 10 milj. EUR (tehnoloģijas)	~1200 robežsargi	2026–2028

E. INSTITUCIONĀLIE INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Imigrācijas un integrācijas aģentūra	1, 2, 4	- Apvieno PMLP, NVA (migrācijas funkcijas), IZM (integrācijas funkcijas) "Vienotas pieturas aģentūra" migrantiem (vīza → PUĀ → integrācija → pilsonība) - Direktors tieši pakļauts Ministru prezidentam	Sadrumstalots starp 3+ iestādēm	2027–2029
Migrācijas politikas koordinācijas padome	1, 4, 5	- Padome PM vadībā ar LM, EM, IZM, VARAM, AM pārstāvjiem - Tiesības pieprasīt ziņojumus, koordinēt starpresoru aktivitātes	Nav formālas	2025–2026
Migrācijas datu un prognozes centrs	7	- Apvieno CSP, PMLP, NVA migrācijas datus vienotā platformā - MI bāzēts prognozes modelis "Migrācijas barometrs" (publiskais ziņojums)	Fragmentēts	2026–2028

F. KOMUNIKĀCIJAS UN INFORMĀCIJAS INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Pozitīvo imigrantu un remigrantu stāstu kampaņa	10	- Regulāras publikācijas par veiksmīgiem imigrantiem un remigrantiem (uzņēmēji, zinātnieki, ārsti) - Video stāsti sociālajos medijos - Budžets: 500,000 EUR/gadā	Fragmentēts	2026–2050
Caurspidīga migrācijas datu publikācija	7, 10	- Atvērti dati par imigrāciju, emigrāciju, integrāciju (atjaunoti ceturksnī) - Infografikas ar vizualizācijām (valstis, profesijas, vecums) - Regulāri preses brifingi (bez "panikas", bet arī bez "slēpšanas")	Ierobežots	2026–2027
Diasporas komunikācijas stratēģija	5	- Regulārs informatīvais biļetens diasporai (jaunumi Latvijā, iespējas) - Online pasākumi (vebināri par atgriešanos, biznesu Latvijā) - Diasporas vēstnieki (ietekmīgi cilvēki, kas dalās pieredzē) - Budžets: 300,000 EUR/gadā	Fragmentēts	2026–2030

LABĀS PRAKSES AKTIVITĀTES

Kanādas punktu sistēma imigrācijai

Kanādas imigrācijas sistēma balstīta uz caurspīdīgu punktu piešķiršanas mehānismu, kurā tiek vērtēta pretendenta izglītība, darba pieredze, valodas prasmes un vecums. Šis pieejas rezultātā Kanādā ik gadu ierodas 300–500 tūkstoši imigrantu ar augstiem integrācijas rādītājiem. Selektīva, uz kvalifikāciju balstīta atlases metode ļauj mazināt politizācijas riskus un nodrošina, ka prioritāri tiek piesaistīti augsti kvalificēti speciālisti. Latvijas adaptācijas nosacījumi: Ieteicams punktu sistēmā iekļaut vērtējumu par latviešu valodas prasmēm, noteikt prioritāti kandidātiem no Eiropas reģiona, kā arī paredzēt zemāku kvotu (8–10 tūkstoši personu gadā) un cieši sasaistīt atlasi ar Latvijas darba tirgus vajadzībām.

Igaunijas "Talent Back to Estonia"

Koordinētā remigrācijas programma, kas tiek īstenota kopš 2015. gada, ietver digitālo platformu, kurā pieejama informācija par darba iespējām, mājokli un izglītības iestādēm, kā arī paredz finansiālu atbalstu pārcelšanās procesam un tīklošanās pasākumu organizēšanu. Programmas rezultātā no 2015. līdz 2023. gadam atgriezušies vairāk nekā 15 000 cilvēku, kas apliecina, ka strukturēta un mērķtiecīga pieeja veicina remigrācijas apjoma palielināšanos. Ieteikumi Latvijas programmas uzlabošanai ietver lielāka finansiālā atbalsta nodrošināšanu (ņemot vērā, ka Igaunijā atbalsts ir ierobežots), ciešāku sadarbību ar pašvaldībām mājokļa un pirmsskolas izglītības pieejamības jautājumos, kā arī mentoringa programmas ieviešanu, kas Igaunijas piemēra gadījumā nav iekļauta.

Austrālijas integrācijas modelis

Austrālijas integrācijas modelis paredz obligātus valodas kursus (510 stundas angļu valodas apguvē), "Australian Values" kursa apmeklēšanu, kā arī mentoringa programmas īstenošanu. Šīs aktivitātes tiek finansētas no valsts budžeta. Programmas rezultāts ir augsts integrācijas līmenis – vairāk nekā 85 % dalībnieku trīs gadu laikā veiksmīgi integrējas sabiedrībā. Šis piemērs apliecina, ka intensīva un obligāta integrācijas programma, īpaši apvienojumā ar mentoringu, ir efektīva. Latvijas adaptācijas nosacījumi: ieteicams paredzēt īsāku kursu – 200 stundas, ņemot vērā latviešu valodas mazāku izplatību. Integrācijas programmā būtu uzsverams ne tikai valodas apguve, bet arī fokuss uz Latvijas kultūras un vēstures izpratni. Mentoringa programmas ieviešana būtu īstenojama ciešā sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām, nevis tikai valsts institūciju ietvaros.

Vācijas "Blue Card" programma

Eiropas Savienības "Blue Card" programma, papildināta ar Vācijas specifiskajiem paplašinājumiem, paredz ātru pieteikumu izskatīšanas procesu (2–4 nedēļas), samazinātu algu sliekšni informācijas tehnoloģiju un STEM jomās, kā arī ģimenes atkalapvienošanās iespējas. Šīs sistēmas ietvaros Vācijā ik gadu izsniegto "Blue Card" skaits pārsniedz 40 000, kas ir lielākais rādītājs Eiropas Savienībā. Piemērotība Latvijai: Minētais piemērs apliecina, ka procedūru vienkāršošana un ātrums veicina augsti kvalificētu speciālistu piesaisti, savukārt uzsvars uz STEM nozarēm atbilst Latvijas attīstības prioritātēm. Ieteicams noteikt zemāku algu sliekšni, kas atbilst Latvijas ekonomiskajai situācijai, kā arī ieviest papildu atlases kritērijus, piemēram, latviešu valodas zināšanas kā bonusa punktus punktu sistēmā. Turklāt paātrinātās procedūras ("ātrā ceļa") piemērošanu ieteicams attiecināt tikai uz tiem kandidātiem, kuri punktu sistēmā iegūst vairāk nekā 80 punktus.

Portugāles "Tech Visa"

Īpaša viza informācijas tehnoloģiju (IT) speciālistiem, kas tika ieviesta Portugālē kopš 2018. gada, paredz paātrinātu pieteikumu izskatīšanas procedūru (divu nedēļu laikā), ciešu sadarbību ar tehnoloģiju uzņēmumiem, kā arī nodokļu atvieglojumus piecu gadu periodā. Šīs iniciatīvas rezultātā no 2018. līdz 2023. gadam valstī ir piesaistīti vairāk nekā 5000 IT speciālistu; Lisabona ir izveidojusies par tehnoloģiju centru ("tech hub"). Šis piemērs apliecina, ka stratēģiski fokusēta, nišas pieeja migrācijas politikā var būt veiksmīga, īpaši ņemot vērā, ka informācijas tehnoloģijas ir viena no Latvijas stiprajām nozarēm. Latvijas adaptācijas nosacījumi: Ieteicams paplašināt īpašās vīzas programmu ne tikai uz IT jomu, bet arī uz STEM (zinātne, tehnoloģijas, inženierzinātnes, matemātika) un veselības aprūpes speciālistiem. Nodokļu atvieglojumus būtu nepieciešams saistīt ar konkrētiem nosacījumiem – piemēram, atbalstu

piešķirt tiem speciālistiem, kuri pastāvīgi dzīvo Latvijā un maksā nodokļus vismaz piecu gadu garumā. Tāpat integrācijas procesā jāparedz obligāti latviešu valodas kursi, lai veicinātu iebrucēju sekmīgu iekļaušanos Latvijas sabiedrībā.

Zviedrijas integrācijas rezultātu mērīšana

Zviedrija regulāri (ik pa 2 gadiem) aptaujā imigrantus par integrācijas pieredzi: darbs, valoda, diskriminācija, apmierinātība. Rezultāti publiski; izmanto politikas korekcijām. Pierāda, ka regulārs monitorings uzlabo politiku; dati palīdz argumentēt. Latvijas adaptācijas nosacījums: Mazāks apjoms (1000–2000 respondentu vs 10,000+ Zviedrijā); fokuss uz latviešu valodu un kultūras integrāciju; saistīt ar KPI (85 % integrācijas mērķis).

Ungārijas īslaicīgā darbaspēka piesaistes programma

Ungārija masveidā piesaista rūpnīcu strādniekus, pamatā no Āzijas, kā daļu no savas re-industrializācijas politikas. Šie strādnieki ir piesaistīti konkrētam uzņēmumam, tiek jāseko stingriem noteikumiem un pēc noteikta laika perioda (2–3 gadiem) ir jāaizbrauc. Mērķis ir mierīga, nošķirta līdzāspastāvēšana bez gaidām integrēties vai palikt. Šis piemērs izaicina skatījumu uz integrāciju kā pašmērķi, prioritizējot pienesumu ekonomikai, tostarp uz piesaistīto darbinieku labklājības rēķina. Tomēr šāda pieeja rada arī saspīlējuma un diskriminācijas riskus (Vigh, P., 2024). Līdzīga veida programmas būtu pieļaujamas, piemēram, konkrētos gadījumos, konkrētiem mērķiem, bet ne kā pamata pieeja darbaspēka piesaistei ilgtermiņā.

Lietuva aktīva darbaspēka piesaiste

Lietuva ir pievienojusies EU Talent Pool caur EURES portālu (piedalījās pilotprogrammā). Līdzīgi kā Igaunijā, darbojas mājas lapa workinlithuania.lt. Lietuva piesaista darbaspēku caur kontaktpunktiem Austrumāzijā un Centrālāzijā, pamatā darbam būvniecības, transporta un pakalpojumu nozarē (Idarbinimo Centras, 2025). Tomēr, baidoties no radikalizācijas riskiem, šo programmu šobrīd pārvērtē, ar mērķi koncentrēties uz kultūrāli tuvākām valstīm (Times of Central Asia, 2024). Latvijas gadījumā svarīgi mācīties no kaimiņu kļūdām un prioritizēt darbaspēka piesaisti no valstīm, kuru iedzīvotāju radītie riski sabiedrības drošībai un sociālajai spriedzei ir mazākie.

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Finansējums	- Migrācijas politikas budžets: 30 milj. EUR/gadā līdz 2030 (bāze: 10 milj., 2025) - Struktūra: - Integrācija: 8 milj. EUR - Robežas drošība: 15 milj. EUR - Remigrācija: 5 milj. EUR - Administrācija un dati: 2 milj. EUR - Avoti: valsts budžets (60 %), ES fondi (35 %), starptautiskas programmas (5 %)	30 milj. EUR/gadā (2030) 100 % izlietojums saskaņā ar plānu	2026–2030
Dati un monitorings	- Vienota migrācijas datu platforma (PMLP + CSP + NVA + IZM) "Migrācijas barometrs" (publikācija) - Imigrantu, diasporas un remigrantu aptauja ik pa 2 gadiem - MI prognozes modelis - Atvērti dati	- Platforma darbībā (2027) 4 barometri/gadā - Aptaujas ik pa 2 gadiem - Visi dati pieejami publiski	2026–2028
Cilvēkresursi	+300 Valsts robežsargi 100 latviešu valodas skolotāji imigrantiem 50 integrācijas koordinatori (pa 1 katrā novadā ar >500 imigrantiem) 200 mentori (brīvprātīgi + kompensācija) 20 konsultanti kvalificētiem migrantiem	1500 robežsargi kopā (2028) 100 skolotāji (2027) 50 koordinatori (2028) 200 mentori (2030) 20 case managers (2028)	2026–2030
Pārvaldības modelis	- Imigrācijas un integrācijas aģentūra (apvieno PMLP, NVA, IZM funkcijas) - Migrācijas politikas koordinācijas padome (PM vadībā) - Vienots kontaktpunkts migrantiem (online + 6 pilsētas) - Digitalizēta procedūra (lēmums 2 nedēļās)	- Aģentūra darbojas (2029) - Padome sanāksmes 4x/gadā 6 kontaktpunkti (2028) 80 % procedūru tiešsaistē (2029)	2025–2029
Starptautiskās programmas	- ES Kohēzijas fondi: 100 milj. EUR 2027–2035 - Frontex sadarbība - ES Talent Pool dalība (2026+) - Erasmus+ - Sadarbība ar avota valstīm (Ukraina, Gruzija, Moldova - readmission līgumi)	100 milj. EUR piesaistīti 3 readmission līgumi - Dalība Talent Pool 10+ Erasmus projekti	2026–2035
Infrastruktūra	- Robežas fiziskā barjera (497 km) 6 integrācijas centri reģionos - Digitālā platforma "Atgriešanās Latvijā" - Valsts robežsardzes apmācības centrs	497 km žogs (2028) 6 centri (2030) - Platforma darbībā (2027) - Apmācības centrs (2027)	2025–2030
Sabiedrības atbalsts un komunikācija	- Regulāra, caurspīdīga komunikācija par migrācijas datiem - Pozitīvo piemēru kampaņa - Iesaistīt NVO, baznīcas, kopienas - Skolu programma par migrāciju un daudzveidību - Dialogs ar skeptiķiem	12 publikācijas/gadā 50+ pozitīvi stāsti/gadā 100+ sadarbības partneri - Programma 100 skolās (2030) - Atbalsts migrācijai >50 % (2030)	2026–2035
Juridiskais ietvars	"Imigrācijas un integrācijas likums" (konsolidē visu regulējumu) - Grozījumi "Pilsonības likumā" - Grozījumi "Uzturēšanās likumā" - Starptautiskie līgumi par readmission	- Likums pieņemts (2027) - Grozījumi spēkā (2027–2028) 3 readmission līgumi (2028)	2026–2028

Joma	Galvenie pasākumi	Mērkrādītāji	Periods
Tehnoloģijas	• MI robežu uzraudzībā (droni, sensori) • Blockchain pilsonības/ • Datu analītikas rīki	• MI sistēma darbībā (2028) • Blockchain ieviests (2029) • Platforma 100 % online (2028) • Prognozes precizitāte >85 %	2026–2030
Partnerības	• Darba devēji: speciālistu piesaiste, mentorings • Universitātes: pētījumi, studentu paturēšana • NVO: integrācijas pakalpojumi • Pašvaldības: vietējā integrācija • Diasporas organizācijas: reemigrācijas veicināšana	• 100+ darba devēji iesaistīti • Sadarbība ar visām augstskolām • 50+ NVO partneri • Visi 43 novadi iesaistīti • 30+ diasporas organizācijas	2026–2030

STRATĒĢISKAS MIGRĀCIJAS POLITIKAS UN TALANTU PIESAISTES POLITIKAS GALVENIE KPI RĀDĪTĀJI

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024–2025)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots	Biežums
Neto migrācijas saldo	-3,5 tūkst.	+3 tūkst./gadā	+7 tūkst./gadā	+9 tūkst./gadā	CSP	Gada
Remigrantu skaits (kumulatīvs)	-	+12 tūkst. (kumulatīvi)	38 tūkst. (kumulatīvi)	60 tūkst. (kumulatīvi)	CSP	Gada
Imigrantu nodarbinātības līmenis	~60 %	65 %	70 %	75 %	NVA, CSP	Gada
Ārvalstu absolventu nodarbinātība pēc studijām	~10 %	15 %	22 %	30 %	IZM, CSP	Gada
Augsti kvalificētu imigrantu īpatsvars	~15 %	35 % (punktu sistēmas ietekme)	50 %	60 %	PMLP	Gada
"Digital nomad" vīzu skaits	0	2000	2000	3000	PMLP	Gada

Papildu monitoringa rādītāji var ietvert vairākus nozīmīgus mērķus, kas attiecas uz imigrācijas un integrācijas procesu Latvijā. Sabiedrības attieksme pret imigrāciju tiek vērtēta pēc pozitīvi noskaņoto īpatsvara, un mērķis ir sasniegt vismaz 50 % pozitīvu novērtējumu līdz 2040. gadam.

Integrācijas indekss, kas raksturo imigrantu īpatsvaru, kas atbilst noteiktiem integrācijas kritērijiem, piemēram, latviešu valodas prasmei B1 līmenī vai augstāk, nodarbinātībai vai dalībai izglītības sistēmā, nesodāmībai, kā arī aktīvai līdzdalībai sabiedriskajā dzīvē.

SCENĀRIJU ANALĪZE LĪDZ 2050. GADAM

Bāzes scenārijs (mērens pieaugums, bez aktīvas migrācijas politikas):

- Neto migrācijas saldo: -2 tūkst./gadā (turpinās emigrācija)
- Remigrācija: 8 tūkst./gadā (esošais līmenis)
- Integrācija: 50 % (nepilnīga)
- Sekas: Darbaspēka deficīts; iedzīvotāju skaits 1,44 milj. (2050); ekonomiskā stagnācija

Mērķa scenārijs (augsta izaugsme + aktīva migrācijas politika):

- Neto migrācijas saldo: +9 tūkst./gadā.
- Remigrācija: 60 tūkst. kumulatīvs līdz 2050.
- Integrācija: 85 %.
- Sekas: Darbaspēka pieejamība; iedzīvotāju skaits 1,75 milj.; ekonomiskā izaugsme; kultūras daudzveidība ar saglabātu latviešu identitāti.

Pesimistiskais scenārijs (krīze + neko nedara):

- Neto migrācijas saldo: -5 tūkst./gadā (masveida emigrācija).
- Remigrācija: minimāla.
- Integrācija: 40 % (sociālā spriedze).
- Sekas: iedzīvotāju skaits 1,2–1,3 milj.; sekas ekonomikai; sociālā fragmentācija; drošības riski.

Starpsektoru sakarības

Migrācija ↔ Demogrāfija:

- Pozitīva migrācija (+9 tūkst./gadā) kompensē negatīvo dabisko pieaugumu
- Bez migrācijas iedzīvotāju skaits samazinātos līdz 1,44 milj. (2050)
- Imigranti ir jaunāki (vidēji 30–35 gadi) → mazina sabiedrības novecošanos
- Imigranti paaugstina dzimstību (TFR imigrantiem ~1,8–2,0 vs 1,36 vietējiem)

Migrācija ↔ Ekonomika:

- +10 tūkst. kvalificētu imigrantu = +0,3–0,5 % IKP pieaugums gadā
- Darbaspēka pieejamība ļauj uzņēmumiem augt (citādi deficīts)
- Imigranti maksā nodokļus → fiskālais ieguvums ~50 milj. EUR/gadā (pie +10 tūkst. neto)
- Remigrācija atnes arī kapitālu un pieredzi (starptautiskie tīkli, know-how)

Migrācija ↔ Izglītība:

- Ārvalstu studenti palielina universitāšu ieņēmumus (mācību maksas)
- Ja motivē palikt ārvalstu absolventus → potenciāli +500–800 kvalificēti speciālisti gadā
- Imigrācija palielina pieprasījumu pēc latviešu valodas kā svešvalodas (ekonomiskā iespēja skolotājiem)
- Daudzveidīgas klases sagatavo bērnus globālai sabiedrībai

Migrācija ↔ Drošība:

- Nekontrolēta imigrācija rada riskus (terorisms, kriminalitāte, sociālā spriedze)
- Kontrolēta, selektīva imigrācija mazina riskus
- Robežu drošība ir priekšnoteikums uzticībai migrācijas politikai
- Integrācija novērš "paralēlo sabiedrību" veidošanos

Migrācija ↔ Sociālā saliedētība:

- Vāja integrācija → sociālā fragmentācija, etniskā spriedze
- Kvalitatīva integrācija → daudzveidīga, bet saliedēta sabiedrība
- Latviešu valodas prasmes ir kritiskas (bez tām nav integrācijas)
- Sabiedrības attieksme ir "pašpiepildošs pravietojums" (negatīva → sliktāka integrācija → vēl negatīvāka)

Migrācija ↔ Kultūra un identitāte:

- Imigrācija var bagātināt kultūru (kulīnārija, māksla, valodas)
- Bet: pārāk ātra, nekontrolēta imigrācija rada identitātes krīzi
- Latviešu valoda un kultūra ir jāsaņem aktīvi (nevis pasīvi)
- "Integrācija" ir divvirzienu process, kura laikā viens no otra mācās gan iebraucēji, gan latvieši

5.2.3. Sabiedrības veselība

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Šī sadaļa aptver Latvijas veselības aprūpes sistēmas attīstību līdz 2050. gadam, ietverot profilaksi, primāro, sekundāro un terciāro aprūpi, kā arī garīgās veselības pakalpojumus un ilgtermiņa aprūpi. Veselība ir ne tikai individuāla vērtība, bet arī ekonomiskās produktivitātes un sociālās labklājības pamats.

GALVENIE JĒDZIENI

Veselīgi nodzīvotie gadi (HLY) - gadu skaits, ko cilvēks dzīvo bez būtiskiem veselības ierobežojumiem

Paredzamais mūža ilgums - vidējais gadu skaits, ko jaundzimušais varētu nodzīvot

Priekšlaicīga mirstība - nāves gadījumi līdz 65 gadu vecumam no novēršamiem cēloņiem

Novēršamas slimības (NCD) - hroniskas neinfekciozas slimības (sirds, vēzis, diabēts, elpceļi)

OOP maksājumi - tiešie pacienta maksājumi (out-of-pocket) veselības aprūpē

SAVA - sekundārā ambulatorā veselības aprūpe

GLOBĀLĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Pieaugošs spiediens uz sabiedrības veselību. Klimata pārmaiņas, urbanizācija un stresa pilna dzīves vide veicina hronisko slimību izplatības pieaugumu visā pasaulē. Latvijas kontekstā tas nozīmē nepieciešamību būtiski uzlabot profilakses sistēmu un stiprināt sabiedrības noturību pret veselības riskiem. (WHO Global Health Estimates, 2023)

Garīgās veselības krīze. Depresija, trauksme un pašnāvību skaits pieaugums, īpaši 15–29 gadu vecuma grupā, kļūst par vienu no nopietnākajiem globālajiem izaicinājumiem. Latvijā jau šobrīd ir viens no augstākajiem pašnāvību līmeņiem ES, kas prasa sistēmiskas garīgās veselības infrastruktūras izveidi. (WHO Mental Health Atlas, 2023)

Personalizētā medicīna un enomikas attīstība. Ārstēšana, kas balstīta pacienta ģenētiskajā profilā, kļūst par realitāti. Latvijā ir iespēja kļūt par reģionālo līderi šajā jomā, izmantojot Latvijas Genomu datubāzi, taču tam nepieciešamas mērķtiecīgas investīcijas. (Nature Medicine, 2023)

Digitālā veselība un telemedicīna. Prognozēts, ka līdz 2030. gadam ap 40 % konsultāciju notiks attālināti. Latvijā tas var būtiski uzlabot pakalpojumu pieejamību reģionos, tomēr priekšnosacījums ir atbilstoša infrastruktūra un personāla apmācība. (McKinsey Digital Health Report, 2023)

Sabiedrības novecošanās un pieprasījuma pieaugums. Demogrāfiskās tendences palielina veselības pakalpojumu pieprasījumu. Latvijā veselības izdevumi var pieaugt par 1–1,5 % no IKP līdz 2050. gadam, kas prasa efektivitātes reformas. (OECD Health Statistics, 2023)

Mūža ilguma pieaugums bez garantētas dzīves kvalitātes. Globāli pieaug paredzamais mūža ilgums līdz 85+ gadiem, taču ne vienmēr tie ir "veselīgi gadi". Latvijai pastāv risks, ka iedzīvotāji dzīvo ilgāk, bet ar invaliditāti, tāpēc jāfokusējas uz "veselīgu novecošanu". (Lancet Commission on Healthy Ageing, 2023)

Antimikrobiālā rezistence (AMR). Līdz 2050. gadam AMR varētu izraisīt 10 miljonus nāves gadījumu gadā globālā mērogā. Latvijai nepieciešama racionāla antibiotiku lietošana un efektīva uzraudzības sistēma. (WHO AMR Report, 2023)

Digitālās atkarības un problemātiska tehnoloģiju lietošana ir jauns izaicinājums, kas īpaši skar jauniešus. Daudzos pētījumos tā raksturota kā augoša problēma.

ĀRĒJIE RISKI

Globāls veselības personāla trūkums varētu pasliktināt kvalifikācijas prasības un veicināt "race to the bottom" (zemas algas, slikti apstākļi).

Pandēmiju riski (jauni vīrusi, rezistentas baktērijas) varētu pārslogot sistēmu, kā tas notika ar Covid-19.

Veselības aprūpes izmaksu eksplozija - jaunas tehnoloģijas, medikamenti, novecošanās varētu palielināt izmaksas ātrāk nekā IKP pieaugums. Ambulatorās aprūpes sniedzēju izdevumi eiro uz vienu iedzīvotāju Latvijā laika posmā no 2013. līdz 2021. gadam ir auguši četras reizes, taču finansējuma kāpums nav bijis ne tuvu pietiekams un lielākoties nenosedz pat inflācijas radīto izmaksu pieaugumu.

Farmācijas ķēžu traucējumi (ģeopolitika, klimats) varētu radīt medikamentu deficītu.

Klimata pārmaiņas varētu palielināt infekciju slimības (ērces, odi), karstuma viļņus, gaisa piesārņojumu.

"Brain drain" medicīnā - ES brīva darbaspēka kustība varētu turpināt izraisīt ārstu/māsu emigrāciju uz bagātākām valstīm.

LATVIJAS TENDENCES

Veselīgi nodzīvotie gadi. 2023. gadā Latvijas rādītājs ir 52,7 gadi – zemākais Eiropas Savienībā, kur vidējais ir 63,1 gads. Vīriešiem rādītājs ir vēl zemāks (51,8 gadi), sievietēm – 53,6 gadi. (Eurostat, 2024b)

Invaliditātes izplatība. 41,2 % Latvijas iedzīvotāju ziņo par ilgstošiem veselības ierobežojumiem – gandrīz divreiz vairāk nekā ES vidējais rādītājs (23,9 %). (Eurostat Health Survey, 2023)

Ārstniecības personāla deficīts. Latvijā ir 3,3 ārsti un 4,5 māsas uz 1000 iedzīvotājiem, kamēr ES vidēji – 4,0 ārsti un 8,0 māsas. Laikposmā no 2015. līdz 2023. gadam no Latvijas emigrējuši aptuveni 500 ārstu un 1000 māsu. Personāla vidējais vecums ir augsts: ārstiem 52 gadi, māsām 50 gadi. (OECD Health Statistics, 2024; Veselības ministrija)

Augsta priekšlaicīgā mirstība. Standartizētā mirstība līdz 65 gadiem ir 280 uz 100 000 iedzīvotājiem – būtiski augstāka par ES vidējo (180/100 000). To pastiprina augsts alkohola patēriņš (12,2 L uz vienu iedzīvotāju, ES vidēji 9,5 L) un smēķēšanas izplatība (28 % pieaugušo, ES vidēji 19 %). (Eurostat, 2023b; WHO Alcohol Report, 2023). Ārējo nāves cēloņu skaits kopumā Latvija ir starp augstākajiem Eiropā – 1040 gadījumu 2024. gadā.

Atkarību problēma. Dati liecina, ka, lai gan Eiropā vidēji alkohola patēriņš kopš 2010. gada samazinās, Latvijā tendence, tieši pretēji, ir bijusi pieaugoša, un šobrīd patērētā alkohola apjoms litros Latvijā ir augstākais Eiropā. Arī smēķēšanas prevalence ir viena no augstākajām Eiropā.

Veselības aprūpes pieejamības problēmas. Vidējais gaidīšanas laiks pie speciālista sasniedz 3–6 mēnešus, un 39 % iedzīvotāju ziņo par pieejamības pasliktināšanos. Speciālisti ir koncentrēti galvaspilsētā: 65 % ārstu strādā Rīgā un Pierīgā (kur dzīvo 42 % iedzīvotāju), kamēr Latgalē – tikai 8 % ārstu (14 % iedzīvotāju). (VM monitorings; Brasliņa et al., 2024)

Hronisks finansējuma trūkums. 2024. gadā Latvijā veselības aprūpei tiek atvēlēti 6,2 % no IKP, kamēr ES vidēji – 10,1 %. Finansējuma deficīts ir aptuveni 600 miljoni EUR gadā. Tiešie pacientu maksājumi (OOP) veido 37 % no kopējiem veselības izdevumiem – viens no augstākajiem rādītājiem ES. (Veselības ministrija; OECD)

Garīgās veselības un paliatīvās aprūpes nepietiekamība. Latvijā ir 12 psihiatri uz 100 000 iedzīvotājiem (ES vidēji 18), un 70 % iedzīvotāju nevēlas atklāt garīgās veselības problēmas stigmatas dēļ. Hospisa pakalpojumi ir pieejami tikai divos stacionāros hospisos (Rīgā un Liepājā). (VM; SKDS aptauja, 2023)

Zemā iedzīvotāju veselības pratība. Latvijā tā ir sliktāka nekā Rietumvalstīs un atpaliek arī no Igaunijas un Lietuvas (79 % tā ir vāja).

Augošā iedzīvotāju veselības stāvokļa nevienlīdzība. Pieaugot SAVA pakalpojumu pieejamībai par privātiem līdzekļiem, iedzīvotāju turības līmenis arvien vairāk ietekmē pakalpojumu pieejamību.

IEKŠĒJIE RISKI

Institucionālie riski:

- Veselības aprūpes pārvaldība sadrumstalota (VM, NVD, SPKC, slimnīcas) - vāja koordinācija.
- Primārās aprūpes sistēma vāja (ģimenes ārsti pārslogoti, ierobežotas funkcijas).
- Nav efektīvas veselības tehnoloģiju novērtēšanas sistēmas (HTA).
- IT sistēmu nesakārtotība un nekonsekvents lietojums Latvijas veselības aprūpes iestādēs.

Finansējuma riski:

- Nepietiekošs valsts finansējums (6,2 % vs. nepieciešamie 8–9 % IKP).
- Augsti OOP maksājumi (37 % no kopējiem veselības izdevumiem vs 15 % ES).
- Neefektīva resursu izlietošana (terciārā aprūpe pārāk dārga).
- Nav efektīva veselības aprūpes finansēšanas modeļa (darbs pastāvīgā krīzes režīmā).

Cilvēkresursu riski:

- Ārstu un māsu novecošanās (vidējais vecums: 52 gadi ārstiem, 50 māsām).
- Nepietiekoša jauno speciālistu sagatavošana (50–60 jauni ārsti/gadā vs. nepieciešamie 150).
- Emigrācija (algas Latvijā 3–5x zemākas nekā Vācijā, Zviedrijā).

Uzticēšanās riski:

- Zema uzticība veselības sistēmai (tikai 35 % uzticas).
- "Aplokšņu medicīna" joprojām izplatīta (20–30 % pacientu).
- Negatīva pieredze ar rindām, attieksmi.

Izpildes kapacitātes riski:

- Lēna administratīvā reforma (20+ gadi runā par primārās aprūpes reformu).
- Grūtības īstenot e-veselības risinājumus (fragmentētas sistēmas).
- Reģionālā infrastruktūra novecojusi (70 % slimnīcu ēkas >50 gadi vecas).

STRATĒGISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Publiskā finansējuma bāzes palielināšana (līdz 9% IKP) vs privātā līdzfinansējuma modeļu attīstība

Izvēle A: Universāla, bezmaksas veselības aprūpe (Beveridge modelis).

- Plusi: Vienlīdzīga pieejamība; zemi OOP; sociālais taisnīgums.
- Mīnusi: Augsts valsts finansējums (9–10 % IKP); rindas; ierobežota izvēle.
- Ko upurējam: Budžeta elastību; ātru piekļuvi (ja nav papildu maksas opcijas).
- Kā mazināt blaknes: Efektivitāte (HTA, digitalizācija); publisko-privātā partnerība noteiktos pakalpojumos; prioritizācija (medicīniski nepieciešamais pirmais), adekvātas kvotas, likmes.

Izvēle B: Jaukts modelis (valsts bāze + privātā papildus).

- Plusi: Elastīgāks; mazāks valsts budžeta spiediens; izvēle pacientiem.
- Mīnusi: Nevienlīdzība (bagātie pērk labāku aprūpi); 2 līmeņu sistēma; augsti OOP.
- Ko upurējam: Vienlīdzību; sociālo taisnīgumu.
- Kā mazināt blaknes: Stiprs valsts "bāzes" pakalpojums (70–80 % vajadzību); cenu regulācija privātajā sektorā; apdrošināšanas pieejamība, adekvāts finansējums speciālistiem, kas sadarbojas ar NVD.

DILEMMA 2: Profilaksē un dzīvesveida veicināšanā balstīta pieeja vs uz ārstēšanu centrēta veselības sistēma

Izvēle A: Uzsvars uz indivīda atbildību (veselīgs dzīvesveids, profilakse).

- Plusi: Samazina hronisko slimību slogu; zemākas izmaksas ilgtermiņā; veicina proaktīvu attieksmi.
- Mīnusi: Risks "vainot upuri" (ne visi var kontrolēt veselību); nevienlīdzība (bagātie var atļauties veselīgāk dzīvot, veselīgāk ēst).
- Ko upurējam: Solidaritāti ar tiem, kam veselības problēmas nav "viņu vaina".

- Kā mazināt blaknes: Profilakse pieejama visiem (bezmaksas); nav diskriminācijas aprūpē; sociālais atbalsts nelabvēlīgā situācijā esošajiem.

Izvēle B: Valsts atbildība aprūpēt visus neatkarīgi no dzīvesveida.

- Plusi: Solidaritāte; sociālais taisnīgums; nav morālā sprieduma.
- Mīnusi: Augstākas izmaksas (ārstē arī "pašradītas" slimības); mazāka motivācija uzturēt veselību.
- Ko upurējam: Iespēju motivēt cilvēkus rūpēties par veselību; daļu resursu (tērē uz novēršamām slimībām).
- Kā mazināt blaknes: Profilakses kampaņas; veselīga dzīvesveida veicināšana (ne sodīšana).

DILEMMA 3: Veselīgi nodzīvoto gadu skaits vs. veltīga ārstēšana un dzīvības uzturēšana

Izvēle A: Fokuss uz "veselīgi nodzīvotiem gadiem" un dzīves kvalitāti.

- Plusi: Resursi profilaksei un rehabilitācijai; mazāk ciešanu; cilvēka cieņa.
- Mīnusi: Grūti lēmumi par "līdzīgu ārstēšanu"; ētiskas dilemmas; risks diskriminēt vecākos/invaliditāti.
- Ko upurējam: Daļu no "dzīvības uzturēšanas par katru cenu" principa.
- Kā mazināt blaknes: Skaidri kritēriji (medicīniski, ne ekonomiski); individuāla pieeja; paliatīvā aprūpe kā alternatīva.

Izvēle B: Maksimāla dzīvības uzturēšana neatkarīgi no kvalitātes.

- Plusi: Nevienam netiek "pamests"; reliģiskās/ētiskās vērtības; visi ārstēti vienlīdzīgi.
- Mīnusi: Ļoti augstas izmaksas; resursi, kas varētu palīdzēt daudziem, tiek tērēti vienam; ciešanas pacientiem.
- Ko upurējam: Resursu efektivitāti; pacientu dzīves kvalitāti (ilgi, bet ar ciešanām).
- Kā mazināt blaknes: Paliatīvā aprūpe; sāpju vadība; pacienta griba (advance directives).

GRŪTĀ PATIESĪBA

6 % IKP veselībai ir nepietiekami, lai nodrošinātu ES vidējam līmenim atbilstošu veselības aprūpi. Latvija var izvēlēties:

1. Palielināt finansējumu līdz 8–9 % IKP - nepieciešami ~300–400 milj. EUR/gadā papildus, kas nozīmē nodokļu celšanu vai citu izdevumu samazināšanu.
2. Pieņemt zemāku pakalpojumu kvalitāti/pieejamību - rindas, ierobežots valsts apmaksātu pakalpojumu klāsts, personāla deficīts.
3. Palielināt OOP maksājumus - pacienti maksā vairāk, bet tas palielina nevienlīdzību un var novest pie "katastrofāliem" izdevumiem.

Nav iespējams vienlaikus: būt ar zemu finansējumu + augstu kvalitāti + bezmaksas + īsām rindām. Kaut kas jāupurē. Politiskā izvēle ir: kas tiek upurēts?

MĒRĶIS 2050

Paaugstināt vidējo paredzamo mūža ilgumu, palielināt veselīgi nodzīvoto gadu skaitu, samazināt iedzīvotāju ar ilgstošiem veselības ierobežojumiem īpatsvaru, tuvojoties ES vidējiem rādītājiem.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. (2025–2035): Palielināt un reformēt veselības finansējumu

- Pakāpeniski celšana: +0,3 % IKP/gadā līdz 2035 (2025: 6,5 %, 2030: 7,5 %, 2035: 8 %, 2050: 9 %).
- Ieviest obligāto veselības apdrošināšanu (pēc Vācijas/Nīderlandes modeļa) (2028–2032).
- Samazināt OOP maksājumus līdz 20 % (bāze: 37 %) (2025–2040).

2. 2025–2040): Pāriet uz profilaksē balstītu veselības aprūpes modeli

- Ieviest vai paplašināt valsts apmaksātas profilakses programmas (vēzis, sirds, diabēts, garīgā veselība) (2026–2030).
- Attīstīt "veselīga novecošana" programmu (fiziskās aktivitātes, uzturs, sociālā iesaiste) (2028–2035).
- Izveidot veselības veicināšanas centrus visos novados (2027–2035).
- Ieviest skolu veselības programmu (fiziskā audzināšana, uzturs, garīgā veselība) (2026–2030).

3. (2025–2035): Reformēt primāro aprūpi

- Stiprināt ģimenes ārstu lomu: paplašinātas funkcijas, vairāk resursu, komandu darbs (2026–2030).
- Ieviest "ģimenes veselības komandas": ārsts + māsa + sociālais darbinieks + fizioterapeits (2028–2035).
- Digitalizēt primāro aprūpi: e-pieraksts, e-receptes, telemedicīna (2026–2030).
- Palielināt ģimenes ārstu atalgojumu par 50 % (2026–2030).

4. (2025–2040): Samazināt novēršamo mirstību un hronisko slimību slogu

- Nacionālās programmas: sirds veselība, vēzis, diabēts, elpceļi, garīgā veselība (2026–2035).
- Agrīna atklāšana: skrīningi (krūts vēzis, zarnu vēzis, priekšdziedzera vēzis) (2026–2035).
- Smēķēšanas/alkohola samazināšana: akcīzes celšana, reklāmas aizliegums, atbalsts atmešanai (2025–2030).

- Fizisku aktivitāšu veicināšana un atbalsts: infrastruktūra (veloceliņi, parki), skolu sports, tautas sports, citas fiziskās aktivitātes (2026–2040).

5. (2027–2040): Attīstīt garīgās veselības pakalpojumus

- Izveidot garīgās veselības centrus visos reģionos (15 centri) (2028–2035).
- Ieviest skolu psihologu katrā skolā (2027–2032).
- Attīstīt krīžu intervences dienestus (24/7 tālrunis, mobilās komandas) (2027–2030).
- Samazināt stigmu: kampaņas, izglītība, slavenību iesaiste (2026–2050).

6. (2025–2040): Palielināt veselības aprūpes personāla skaitu un kvalitāti

- Dubultot ārstu sagatavošanu: 150 jauni ārsti/gadā (bāze: 60) (2026–2030).
- Trīskāršot māsu sagatavošanu: 600 jaunas māsas/gadā (bāze: 200) (2026–2030).
- Paaugstināt atalgojumu: ārsti +30 %, māsas +50 % (2026–2030).
- Studiju līgumi ar "atpakaļmaksas" nosacījumu: strādā Latvijā 5 gadus vai atmaksā (2026–2030).
- Atgriezt emigrējušos: finansiāls atbalsts, kvalifikācijas atzišana (2027–2032).

7. (2027–2040): Attīstīt telemedicīnu un digitālo veselību

- E-veselības platforma: vienota pacientu karte, e-receptes, e-pieraksts, rezultāti online (2027–2032).
- Telemedicīnas pakalpojumi: konsultācijas video, attālināta monitoringa (2028–2035).
- MI diagnostikā: rentgena/MRI analīze, riska novērtēšana (2030–2040).
- Personalizētā medicīna: genomika, mērķtiecīga terapija (2032–2040).

8. (2028–2040): Izveidot hospiss un paliatīvās aprūpes sistēmu

- 10 stacionāri hospisi (pa 1 katrā plānošanas reģionā) (2028–2035).
- Mājas hospiss: mobilās komandas, aprīkojums, apmācība ģimenēm (2028–2035).
- Paliatīvās aprūpes apmācība visiem ārstiem/māsām (2028–2032).
- Sāpju vadība: pieejami narkotiskie analgētiķi, speciālisti (2028–2035).

9. (2025–2035): Optimizēt veselības infrastruktūras tīklu reģionos

- Slēgt neefektīvās mazās slimnīcas, stiprināt lielākās (konsolidācija) (2026–2032).
- Izveidot 6 reģionālās slimnīcas (Rīga, Liepāja, Daugavpils, Jelgava, Ventspils, Rēzekne) (2026–2035).
- Modernizēt ēkas un aprīkojumu: renovācija, jauna tehnika (2025–2040).
- Attīstīt ātrās palīdzības sistēmu: 15 min urbāni, 30 min reģioni (2026–2035).

10.(2026–2035): Ieviest veselības tehnoloģiju novērtēšanu (HTA)

- Izveidot HTA aģentūru (pēc UK NICE modeļa) (2027–2028).
- Novērtēt jaunas tehnoloģijas/medikamentus pirms iekļaušanas valsts apmaksātajā grozā (2028–2035).
- Prioritizēt efektīvākās intervences (izmaksu efektivitātes analīze) (2028–2050).
- Deprioritizēt neefektīvās (vai zemāka prioritāte) (2030–2050).

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

A. Finansiālie instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instrumenti	Bāze (2025)	Ieviešana
Pakāpeniska veselības finansējuma celšana	1, 6	+0,3 % IKP/gadā no valsts budžeta (2025: 6,5 % / +50 milj. EUR; 2030: 7,5 % / +200 milj. EUR; 2035: 8,0 % / +350 milj. EUR; 2050: 9,0 % / +600 milj. EUR). Finansējuma avots: PVN +1 % vai īpašs veselības nodoklis	6,2 % IKP	2025–2035 (pakāpeniski)
Obligātā veselības apdrošināšana	1	Modelis pēc Vācijas/Nīderlandes: darba ņēmēji 5 % (darba devējs) + 2 % (darbinieks); pašnodarbinātie 7 %; bezdarbnieki, bērni, pensionāri – valsts sedz. Konkurence starp apdrošinātājiem ar vienu bāzes paketi	Nav obligātās apdrošināšanas	2028–2032
OOP maksājumu samazināšana	1	Maksimālais gada maksājums: 500 EUR/personai (pēc tam valsts sedz 100 %); sociāli mazaizsargātie: 200 EUR/gadā; bērni, grūtnieces: 0 EUR. Mērķis: OOP 20 % līdz 2040	Nav limita; OOP 37 %	2028–2032

B. Pakalpojumu instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instrumenti	Bāze (2025)	Ieviešana
Profilakses programmas	2, 4	Vēža skrīningi (krūts, zarnu, dzemdes kakla); sirds veselības pārbaudes (40+); diabēta glikozes tests (45+); garīgās veselības PHQ-9 skrīnings pie ģimenes ārsta. Budžets: 15 milj. EUR/gadā	Fragmentētas programmas	2026–2030
Ģimenes veselības komandas	3	Komanda: ģimenes ārsts + māsa + sociālais darbinieks + fizioterapeits (+ psihologs). Vismaz 1 komanda uz 5000 iedzīvotājiem katrā novadā. Budžets: 50 milj. EUR/gadā	Tikai ģimenes ārsts	2028–2035
Garīgās veselības centri	5	15 centri (2–3 katrā plānošanas reģionā): ambulatorā aprūpe, dienas stacionārs, križu intervence, rehabilitācija. Pieejams bez nosūtījuma. Budžets: 20 milj. EUR/gadā	Fragmentēta sistēma	2028–2035
Telemedicīnas pakalpojumi	7	Video konsultācijas; attālinātā monitoringa (asinsspiediens, cukurs, EKG) ar automātisku brīdinājumu; e-receptes, e-nosūtījumi, rezultāti online. Budžets: 10 milj. EUR (infrastruktūra) + 3 milj. EUR/gadā	Ierobežots	2028–2035
Hospiss un paliatīvā aprūpe	8	10 stacionāri hospisi (100–150 vietas); mājas hospiss ar mobilām komandām 24/7; pieejami narkotiskie analgētiķi. Budžets: 25 milj. EUR (celtniecība) + 8 milj. EUR/gadā	2 stacionāri hospisi	2028–2035

C. Regulatīvie instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Tabakas/alkohola akcīzes celšana	4	Tabakas akcīze +10 %/gadā (mērķis: smēķēšana 15 %); alkohola akcīze +5 %/gadā (mērķis: 9 L/capita). Reklāmas aizliegums. Fiskālais ieguvums: +30 milj. EUR/gadā	Pašreizējā akcīze	2026–2030
Studiju līgumi ar atpakaļmaksas nosacījumu	6	Valsts apmaksā medicīnas/māsu studijas. Absolventam jāstrādā Latvijā 5 gadus (deficīta specialitātēs – reģionos). Neatbilstības gadījumā atmaksa: 50 000–100 000 EUR	Nav	2026–2028
Veselības tehnoloģiju novērtēšana (HTA)	10	HTA aģentūra (pēc UK NICE modeļa): novērtē efektivitāti, drošību, cost-effectiveness. Rekomendācija par iekļaušanu valsts apmaksātajā grozā. Lēmums saistošs NVD	Nav HTA	2027–2028
Primārās aprūpes funkciju paplašināšana	3	Ģimenes ārstiem: plašāka preskripcija, vairāk izmeklējumu, hronisko slimību vadība. Mērķis: -30 % nosūtījumu pie speciālistiem. Papildus sertifikācijas apmācība	Ierobežotas funkcijas	2026–2030

D. Infrastruktūras instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Reģionālo slimnicu modernizācija	9	6 reģionālās slimnīcas: renovācija, jauns aprīkojums. Slēgt 10–15 mazās neefektīvās slimnīcas (pārvērst par veselības centriem). Investīcijas: 500 milj. EUR	Fragmentēts, novecojis tīkls	2026–2035
E-veselības platforma	7	Vienota pacientu karte; e-receptes, e-nosūtījumi, e-rezultāti; pacienta pieeja online. Budžets: 30 milj. EUR (izstrāde) + 5 milj. EUR/gadā	Fragmentētas sistēmas	2027–2032
Garīgās veselības centru celtniecība	5	15 jauni centri (2000–3000 m ² katrs): ambulatorā aprūpe, dienas stacionārs, križu intervence. Budžets: 45 milj. EUR	Nav	2028–2035

E. Cilvēkresursu instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Ārstu/māsu sagatavošanas palielināšana	6	Medicīna: 150 jauni ārsti/gadā; māsas: 600/gadā. Valsts finansētas vietas: 100 % ārstiem, 80 % māsām. 60 ārsti, 200 māsas/gadā. Budžets: +15 milj. EUR/gadā		2026–2030
Atalgojuma paaugstināšana	6	Ārsti: +30 % (no 2500 uz 3250 EUR neto); māsas: +50 % (no 1200 uz 1800 EUR neto); deficīta specialitātes: +50 %. Budžets: +120 milj. EUR/gadā	Pašreizējās algas	2026–2030 (pakāpeniski)

F. Komunikācijas un izglītības instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instrumenti	Bāze (2025)	Ieviešana
Veselīga dzīvesveida kampaņas	2, 4	Nacionālās kampaņas: fiziskā aktivitāte, uzturs, atteikšanās no kaitīgiem ieradumiem. Skolu programmas. Slavenību iesaiste. Pašvaldību iesaiste. Budžets: 3 milj. EUR/gadā	Fragmentētas aktivitātes	2026–2050
Garīgās veselības stigmatizācijas mazināšana	5	Kampaņa "Garīgā veselība ir veselība" (pēc UK "Time to Change" modeļa); slavenību stāsti; skolu programma. Budžets: 2 milj. EUR/gadā	Augsta stigma	2026–2040
Pacienta tiesību un veselības prātības veicināšana	1, 2	Izglītības materiāli; online portāls par slimībām, tiesībām; "pacienta advokātu" (ombuds) funkcija. Budžets: 1 milj. EUR/gadā	Zema veselības prātība	2026–2030

LABĀS PRAKSES AKTIVITĀTES

UK National Health Service (NHS) - universālā pieejamība

Universāls, bezmaksas veselības aprūpes modelis, ar atsevišķiem izņēmumiem, tiek finansēts no valsts nodokļu ieņēmumiem. Sistēmas galvenā uzmanība tiek vērsta uz primārās aprūpes un profilakses nodrošināšanu. Veselības tehnoloģiju novērtēšanas (HTA) sistēma, piemēram, NICE Apvienotajā Karalistē, tiek izmantota efektivitātes izvērtēšanai. Prakse pierāda, ka universāla veselības aprūpes sistēma var nodrošināt augstu kvalitāti, ja tai piešķirts pietiekams finansējums. Latvijas apstākļos pilnībā bezmaksas veselības aprūpes modeļa realizēšana nav finansiāli realizējama, kā tas ir Apvienotajā Karalistē. Tādēļ nepieciešams ieviest mērenus pacientu līdzmaksājumus (OOP), vienlaikus nosakot maksimālo summas ierobežojumu, lai pasargātu iedzīvotājus no pārmērīgas finansiālās slodzes. Veselības tehnoloģiju novērtēšanas sistēmas ieviešana Latvijā būtu jāveic pakāpeniski, ņemot vērā valsts ekonomiskās iespējas un veselības nozares kapacitāti.

Nīderlandes obligātā apdrošināšana

Visiem valsts iedzīvotājiem tiek noteikta obligātā veselības apdrošināšana, kuru nodrošina privātie apdrošināšanas uzņēmumi, kas atrodas stingras valsts uzraudzības un regulācijas ietvaros. Apdrošinātāju savstarpējā konkurence tiek veicināta, tomēr visiem apdrošinātajiem tiek garantēta vienāda bāzes pakete. Pacientu tiešie maksājumi (OOP) tiek saglabāti zemā līmenī, nepārsniedzot 385 EUR gadā. Sistēmas finansējums tiek nodrošināts gan no iedzīvotāju iemaksām, gan no valsts subsidijām. Šāda pieeja apvieno universālu veselības aprūpes pieejamību ar tirgus efektivitāti, zemu pacientu finansiālo slogu un ilgtspējīgu finansējuma modeli. Latvijas apstākļos šīs sistēmas ieviešanai nepieciešama īpaši stingra regulācija, valsts kontrole pār nodrošināto bāzes paketi, kā arī mērķētas subsīdijas sociāli mazāk aizsargātām iedzīvotāju grupām.

Somijas primārās aprūpes modelis

Somijas modelis nodrošina veselības centrus katrā kopienā, kuros darbojas multidisciplināras komandas – ģimenes ārsti, medicīnas māsas un sociālie darbinieki. Šāds komandu darbs īpaši akcentē profilakses pasākumu īstenošanu, savukārt telemedicīnas risinājumi tiek plaši izmantoti, lai uzlabotu piekļuvi veselības pakalpojumiem un veicinātu efektīvu resursu izmantošanu. Pieredze liecina, ka spēcīga primārā aprūpe būtiski samazina nepieciešamību pēc dārgas stacionārās ārstēšanas, turklāt multidisciplināras komandas nodrošina augstāku efektivitāti un labāku pacientu aprūpi. Latvijas kontekstā, ņemot vērā relatīvi zemo iedzīvotāju blīvumu, būtiska loma jāpiešķir telemedicīnas attīstībai un ģimenes ārstu skaita palielināšanai, lai primārā aprūpe būtu pieejama visos reģionos.

Zviedrijas garīgās veselības modelis

Garīgās veselības aprūpe tiek pilnībā integrēta primārās veselības aprūpes sistēmā, nodrošinot pakalpojumu pieejamību bez nepieciešamības pēc iepriekšēja speciālista nosūtījuma. Nepārtrauktu psiholoģisko atbalstu nodrošina krīžu intervences dienesti, kas pieejami 24 stundas diennaktī, septiņas dienas nedēļā. Visās izglītības iestādēs tiek nodrošināta skolu psihologu klātbūtne, tādējādi veicinot agrīnu psiholoģisko problēmu identificēšanu un atbalstu skolēniem. Šāds modelis rezultējas zemākā pašnāvību līmenī un augstā pakalpojumu pieejamībā iedzīvotājiem. Prakse rāda, ka pilnvērtīga garīgās veselības integrācija primārajā aprūpē, nevis atsevišķas psihiatrijas nozares izdalīšana, kā arī skolu psihologu pieejamība ir būtiski faktori efektīvas garīgās veselības politikas īstenošanā. Latvijas situācijā, ņemot vērā sabiedrībā valdošo augsto stigmatizāciju attiecībā uz garīgās veselības jautājumiem, nepieciešamas intensīvākas informatīvās kampaņas, kā arī ieteicams uzsākt ar pilotprojektiem lielākajās pilsētās, piemēram, Rīgā un Liepājā.

Dānijas hospiss modelis

Attīstīta hospiss un paliatīvās aprūpes sistēma ietver gan stacionāros, gan mājas aprūpes pakalpojumus, nodrošinot, ka 85 % mirstošo pacientu saņem paliatīvo aprūpi. Sistēmas galvenā uzmanība ir vērsta uz efektīvu sāpju kontroli un dzīves kvalitātes uzlabošanu, kā arī visaptveroša atbalsta sniegšanu pacienta ģimenei. Pieredze liecina, ka hospiss pakalpojumu pieejamība būtiski samazina ciešanas un uzlabo dzīves kvalitāti pēdējos dzīves mēnešos, turklāt šī pieeja ir izmaksu ziņā efektīvāka, salīdzinot ar intensīvās terapijas izmaksām. Latvijas apstākļos ieteicams sākt ar stacionāru hospisu izveidi tajās teritorijās, kur šādi pakalpojumi vēl nav pieejami, un pakāpeniski attīstīt arī mājas hospisa aprūpes iespējas.

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Finansējums	Pakāpeniska celšana līdz 9 % IKP; struktūras pārveidošana (primārā aprūpe 25 %, profilakse 10 %, garīgā veselība 8 %); avoti: budžets 60 %, obligātā apdrošināšana 30 %, ES fondi 10 %	9 % IKP; primārā aprūpe no 15 % uz 25 %; profilakse no 3 % uz 10 %	2025–2050
Dati un monitorings	E-veselības platforma ar reāllaika datiem; Valsts Veselības Statistikas reģistrs; regulāras pacientu un veselības aprūpes speciālistu aptaujas; HTA aģentūras analīzes	Pilnvērtīga e-veselības platforma; HTA sistēma darbībā	2027–2035
Cilvēkresursi	Dubultot ārstu/māsu sagatavošanu; atalgojums +30–50 %; atgriezt 200–300 emigrējušos; apmācīt 1000+ speciālistus jaunās jomās	4,5 ārsti, 9,0 māsas uz 1000 iedz.; 1000+ apmācīti speciālisti	2026–2035
Pārvaldības modelis	Centralizēta plānošana (VM), decentralizēta izpilde; NVD kā vienots pircējs; HTA aģentūra; pacientu padomes	Darbojas HTA, NVD monopsons, pacientu padomes	2026–2035
Starptautiskās programmas	ES Kohēzijas fondi (400 milj. EUR); EU4Health apmācības; WHO sadarbība profilaksē; Eiropas Referenču tīkli retām slimībām	400 milj. EUR apgūti; ERN integrācija	2027–2035
Infrastruktūra	6 modernizētas reģionālās slimnīcas; 15 garīgās veselības centri; 10 stacionāri hospisi; e-veselības un telemedicīnas infrastruktūra	Visi objekti ekspluatācijā	2026–2040
Sabiedrības atbalsts un komunikācija	Caurspīdīga komunikācija par sistēmas izaicinājumiem; pozitīvas veselīga dzīvesveida kampaņas; pacientu organizāciju iesaiste; medicīnas personāla cieņas atjaunošana	Uzticība veselības sistēmai ≥60 % (bāze: 35 %)	2025–2050
Juridiskais ietvars	"Veselības aprūpes likums" (konsolidēts); "Obligātās veselības apdrošināšanas likums"; "Pacientu tiesību likums" (stiprināts); profesionālie standarti (atjaunināti)	Visi likumi pieņemti un spēkā	2026–2029
Tehnoloģijas	E-veselība (vienota pacientu karte); telemedicīna; MI diagnostikā (rentgena/MRI analīze); genomika (personalizētā medicīna); wearables (preventīvais monitorings), elektroniskie vīziņu atgādinājumi, vienota pacienta informācija IT sistēmās, informācijas apmaiņa starp pakalpojumu sniedzējiem, t. sk. nosūtījumu izsekošana	MI diagnostika ≥3 jomās; telemedicīna ≥30 % konsultāciju	2027–2040
Partnerības	Darba devēji (darbavieta veselības programmas); universitātes (pētniecība, inovācijas); NVO (advokācija, atbalsta grupas); privātais sektors (PPP diagnostikā, rehabilitācijā); pašvaldības (infrastruktūra)	PPP projekti ≥10; visi novadi ar veselības veicināšanas partneriem	2025–2050

SABIEDRĪBAS VESELĪBAS UZLABOŠANAS KPI 2050

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024–2025)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots	Biežums
Veselīgi nodzīvotie gadi (HLY)	52,7 gadi (2023)	57 gadi	62 gadi	67 gadi	Eurostat, CSP Veselības apsekojums	Ik pa 2 gadiem
Paredzamais mūža ilgums	76,2 gadi vidēji (vir. 71,3; siev. 81,1)	78 gadi	80 gadi	82 gadi (vir. 78,8; siev. 85,2)	CSP, Eurostat	Gada
Ārsti uz 1000 iedzīvotājiem	3,3 (2024)	3,8	4,2	4,5	VM Ārstniecības personu reģistrs	Gada
Māsas uz 1000 iedzīvotājiem	4,5 (2024)	6,0	7,5	9,0	VM Ārstniecības personu reģistrs	Gada
Primārās aprūpes pieejamība – urbāni	Nav mērīts sistemātiski	85 % (<15 min)	90 %	95 %	GIS analīze (VM + VARAM)	Ik pa 2 gadiem
Primārās aprūpes pieejamība – reģioni	Nav mērīts sistemātiski	75 % (<30 min)	85 %	90 %	GIS analīze (VM + VARAM)	Ik pa 2 gadiem
Priekšlaicīgā mirstība (uz 100 000 iedz.)	280 (2023)	250	210	170	CSP, Eurostat	Gada
Pacientu līdzmaksājumi (% no kopējiem veselības izdevumiem)	37 % (2024)	30 %	25 %	20 %	OECD Health Statistics	Gada
Subjektīvais veselības stāvokļa vērtējums (labs vai ļoti labs)	49 % (2024)	60 %	70 %	75 %	Eurostat	Gada

Lai nodrošinātu veselības aprūpes pakalpojumu kvalitātes un efektivitātes uzlabošanu, iespējami papildu monitoringa rādītāji - pacientu apmierinātība ar sniegtajiem pakalpojumiem (mērķis: vismaz 75 % pacientu atzīst sevi par apmierinātiem); Rindu ilgums pie speciālistiem (mērķis: vidēji mazāk nekā 30 dienas); Garīgās veselības pakalpojumu pieejamība (mērķis: konsultācijas pieejamas mazāk nekā 15 dienu laikā); Skrīningu pārklājuma apjoms (mērķis: vairāk nekā 70 % iedzīvotāju piedalās skrīninga programmās). Šo rādītāju sasniegšana veicinās veselības aprūpes sistēmas caurspīdīgumu, efektivitāti un ilgtspējīgu attīstību, kā arī uzlabos sabiedrības veselības rādītājus ilgtermiņā.

SASAISTE AR ILGTERMIŅA IZAUGSMES SCENĀRIJIEM UN STARPSEKTORU ATKARĪBĀM

Mērķa scenārijs (reformas + finansējums):

- Finansējums: 9 % IKP.
- Veselīgi nodzīvotie gadi: 67.
- Personāls: 4,5 ārsti, 9,0 māsas.
- Sekas: Pieejama, kvalitatīva veselības aprūpe; sabiedrības veselība uzlabojas; ekonomiskā produktivitāte pieaug.

Bāzes scenārijs (mērens pieaugums, bez reformām):

- Finansējums: 6,5 % IKP (2050).
- Veselīgi nodzīvotie gadi: 55 (2050).
- Personāls: deficīts turpinās.
- Sekas: Sistēma pārslogota; rindas palielinās; emigrācija turpinās; sabiedrības veselība pasliktinās.

Pesimistiskais scenārijs (krīze, samazina finansējumu):

- Finansējums: 5,5 % IKP (2050).
- Veselīgi nodzīvotie gadi: 50 (2050).
- Personāls: masveida emigrācija.
- Sekas: Sistēma sabrūk; rindas 12+ mēneši; sabiedrības veselība dramatiski pasliktinās; iedzīvotāji dodas ārstēties ārzemēs.

Starpsektoru sakarības

Veselība ↔ Demogrāfija:

- Veselības uzlabojumi (īpaši vīriešiem) palielina paredzamo mūža ilgumu → mazāka demogrāfiskā slodze (ilgāks darbaspējīgais periods)
- Sabiedrības novecošanās palielina veselības izdevumus par 1–1,5 % IKP līdz 2050
- Veselīgi nodzīvotie gadi ietekmē "aktīvās novecošanas" potenciālu

Veselība ↔ Ekonomika:

- Veselāka sabiedrība = augstāka produktivitāte (+1 veselīgs gads = +0,5 % IKP/gadā)
- Priekšlaicīgās mirstības samazināšana = ekonomiskais ieguvums ~500 milj. EUR/gadā
- Veselības izdevumi ir arī "investīcija" (ne tikai "izmaksas")
- "Veselības tūrisms" var būt ekonomiskā iespēja (piesaistīt pacientus no citām valstīm)

Veselība ↔ Izglītība:

- Veselīgi bērni mācās labāk → augstāki izglītības rezultāti
- Garīgā veselība skolās → mazāka atbīrums, augstāka labklājība
- Veselības pratība jāmāca skolās (profilakse)

Veselība ↔ Sociālā saliedētība:

- Vienlīdzīga piekļuve veselības aprūpei → sociālā taisnīguma sajūta
- Augsti OOP maksājumi → nevienlīdzība, sociālā spriedze
- "Aplokšņu medicīna" → korupcijas sajūta, zema uzticība

Veselība ↔ Drošība:

- Pandēmiju gatavība → nacionālā drošība (Covid-19 pierādīja)
- Veselības personāls ir "kritiskā infrastruktūra" (aizsargāt no emigrācijas)
- Garīgā veselība → samazināta vardarbība, augstāka sabiedrības noturība

Veselīgi nodzīvotie gadi, ilgāks paredzamais mūža ilgums, priekšlaicīgās mirstības samazinājums un veselības aprūpes personāla nodrošinājums ES vidējā līmenī prasa ilgtermiņa politisko gribu, konsekvētu finansējuma pieaugumu un sabiedrības iesaisti – taču ieguvums ir ne tikai labāka veselība, bet arī augstāka ekonomiskā produktivitāte, mazāka demogrāfiskā slodze un stiprāka sociālā saliedētība.

5.2.4. Izglītības sistēmas pilnveide

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Šī sadaļa aptver Latvijas izglītības sistēmas attīstību līdz 2050. gadam visos līmeņos: pirmsskolas, pamatzglītība, vidējā izglītība (vispārējā un profesionālā), augstākā izglītība un pieaugušo izglītība (mūžizglītība). Izglītība ir cilvēkkapitāla pamats un valsts ilgtermiņa konkurētspējas atslēga.

GALVENIE JĒDZIENI

PISA - OECD starptautiskais 15 gadīgo skolēnu novērtējums (lasītprasme, matemātika, dabaszinātnes).

STEM - Science, Technology, Engineering, Mathematics (zinātne, tehnoloģijas, inženierzinātnes, matemātika).

Mūžizglītība - izglītība visa mūža garumā (lifelong learning).

Funkcionālā prasība - spēja pielietot zināšanas reālās situācijās.

Agriņā skolas pamešana - izglītības pārtraukšana pirms vidusskolas beigšanas.

GLOBĀLĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Digitalizācija un tehnoloģiju integrācija. Strauji mainīgs darba tirgus prasa nepārtrauktu izglītības satura pielāgošanu. Izglītības sistēmām jānodrošina elastīgs mācību saturs un digitālo prasmju apguve visos līmeņos, sagatavojot cilvēkus darbam, kas vēl nepastāv. (OECD Education 2030 Framework)

Mākslīgais intelekts transformē izglītību. MI kļūst par instrumentu, kas fundamentāli maina mācību saturu, vērtēšanas metodes un didaktiku. Personalizēta mācīšanās, kur MI darbojas kā "personīgais skolotājs" katram skolēnam, kļūst par realitāti, taču prasa pedagogu apmācību un ētisku ietvaru. (UNESCO AI in Education Report, 2023)

Izglītības personalizācija. Notiek pāreja no universālas pieejas ("viens izmērs der visiem") uz individuālām mācību trajektorijām, kuras nodrošina adaptīvas MI platformas. Tas ļauj katram izglītojamajam mācīties savā tempā un stilā. (McKinsey Future of Learning, 2023)

Pieprasījums pēc augstākās izglītības pieaug. Zemas kvalifikācijas darbavietu skaits globāli samazinās automatizācijas un MI ietekmē. Augstākās izglītības absolventu īpatsvars kļūst par valsts konkurētspējas priekšnosacījumu. (OECD Skills Outlook, 2023)

Mūžizglītība kļūst par normu. Prognozes liecina, ka cilvēki dzīves laikā mainīs profesiju 5–7 reizes. Tradicionālais modelis "vispirms mācies, tad strādā" kļūst novecojis, un izglītības sistēmai jānodrošina nepārtrauktas pārkvalifikācijas iespējas visa mūža garumā. (World Economic Forum Future of Jobs Report, 2023)

STEM un digitālās prasmes kļūst kritiski svarīgas. Tehnoloģiskā transformācija rada pieaugošu pieprasījumu pēc STEM speciālistiem. Valstis, kas nespēj sagatavot pietiekamu skaitu STEM absolventu,

riskē zaudēt konkurētspēju augsto tehnoloģiju nozarēs. (European Commission Digital Skills Gap Analysis, 2023)

Dezinformācijas, populisma un citu apdraudējumu kontekstā pieaug arī caurviju prasmju nozīme (piem., medijpratība, pilsoniskās prasmes, radošums, uzņēmējdarbības prasmes utml.) Izglītības un darba tirgus sasaiste. Globāli pieaug izpratne, ka izglītības sistēmai jābūt cieši saistītai ar darba devēju vajadzībām. Duālā izglītība, prakses un darba vidē balstīta mācīšanās kļūst par kvalitātes standartu profesionālajā izglītībā. (CEDEFOP Skills Forecast, 2023)

ĀRĒJIE RISKI

"Smadzeņu aizplūšana"/talantu mobilitāte uz augstāk apmaksātiem tirgiem varētu turpināt izsūknēt labākos absolventus (īpaši STEM).

Strauja prasmju novecošanās varētu nozīmēt, ka izglītības saturs noveco ātrāk nekā to atjaunina (tehnoloģiju ātrums).

Cilvēki ar nepietiekamām zināšanām un zemām sociālajām prasmēm varētu palikt "aiz borta" digitālajā ekonomikā - plaša starp uzvarētājiem un zaudētājiem.

Vispārējās izglītības līmeņa pazemināšanās (PISA rezultātu kritums pasaulē) varētu ietekmēt arī Latviju, ja neseko līdzī tendencēm.

Universitāšu konkurences pieaugums globāli varētu apdraudēt Latvijas universitāšu spēju piesaistīt studentus un finansējumu.

MI "aizstāj" skolotājus risks - ja pārāk liels uzsvars uz tehnoloģijām, var zaudēt cilvēcisko elementu (mentorings, empātija).

LATVIJAS TENDENCES

Vispārējās izglītības kvalitātes pasliktināšanās. Centralizēto eksāmenu vidējie rezultāti laikposmā no 2015. līdz 2023. gadam ir kritušies: matemātikā par 8 %, latviešu valodā par 5 %. Vienlaikus PISA rezultāti (2022: vidēji 483 punkti) ir nedaudz virs ES vidējā, taču stagnē un kļūst arvien polarizētāki – labāko un sliktāko skolēnu rezultātu plaša palielinās. (VISC CE statistika; OECD PISA 2022)

Augsts studējošo īpatsvars, bet fragmentēta augstākā izglītība. Latvijā 2023./24. mācību gadā studē aptuveni 65 000 studentu (3,5 % no iedzīvotāju skaita) – viens no augstākajiem rādītājiem ES. Latvija ir arī līdere studējošo sieviešu īpatsvara ziņā (60 %). Tomēr 25 augstskolas uz 1,86 miljoniem iedzīvotāju rada resursu izkliedi un kvalitātes atšķirības. (IZM statistika; Eurostat)

Zema pieaugušo iesaiste mūžizglītībā. 2023. gadā tikai 10,7 % pieaugušo (25–64 gadi) bija iesaistīti izglītībā vai apmācībā – zemāk par ES vidējo (12,7 %) un tālu no ES 2030. gada mērķa (60 %). Tas ierobežo darbaspēka spēju pielāgoties mainīgajam darba tirgum. (Eurostat, 2025b)

Zemas digitālās pamatprasmes. Tikai 45 % Latvijas iedzīvotāju ir vismaz pamata līmeņa digitālās prasmes, salīdzinot ar 56 % ES vidēji. Digitālā plaša apdraud gan ekonomisko konkurētspēju, gan sociālo iekļaušanu. (Eurostat Digital Skills Survey, 2023)

Pedagogu trūkums un novecošanās. Skolotāju vidējais vecums ir 52 gadi, docenšu – 54 gadi. Deficīts sasniedz aptuveni 500 skolotāju, īpaši STEM un valodu jomās. Pedagogu vidējais atalgojums (aptuveni 90 % no vidējās algas valstī) nespēj konkurēt ar privāto sektoru, kas kavē jaunu speciālistu piesaisti. (IZM personāla statistika).

Būtiska reģionālā nevienlīdzība. Rīgas skolu vidējie centralizēto eksāmenu rezultāti ir par 15–20 % augstāki nekā Latgales skolās. Vienlaikus valstī joprojām darbojas aptuveni 700 skolas (uz 160 000 skolēniem), no kurām daudzas ir mazas (mazāk par 50 skolēniem) un neefektīvas – konsolidācijas process kavējas. (VISC CE dati; IZM skolu reģistrs)

IEKŠĒJIE RISKI

Institucionālie riski:

- Lēnas reformas (mācību saturs, finansējuma modelis, kvalitātes novērtēšana) - diskusijas gadiem, īstenošana aizkavējas.
- Fragmentēta augstākā izglītība (25 augstskolas) - resursu izkliede, zema kvalitāte dažās augstskolās.
- Vāja saikne starp izglītību un darba tirgu - absolventi ar prasmēm, kas nav pieprasītas.
- Ņemot vērā straujo tehnoloģiju attīstību, grūti prognozēt profesiju pieprasījumu nākotnē.
- Starptautiskā konkurence (jaunieši brauc mācīties uz ārzemēm).

Finansējuma riski:

- Nepietiekošs finansējums (4,2 % IKP vs nepieciešamie 5–6 %).
- Ierobežots finansējums pieaugušo izglītībai (<1 % no izglītības budžeta).
- Augstākās izglītības atkarība no mācību maksām (58 % studentu maksā paši) - pieejamības problēma.
- Mazas klases skolās, kuru uzturēšana prasa lielus resursus; skolu reforma saskaras ar sabiedrības pretestību.

Cilvēkresursu riski:

- Pedagogu novecošanās (52 gadi vidēji) un deficīts.
- Zemas algas (pedagogiem vidēji 1400 EUR neto) - nespēj konkurēt ar privāto sektoru.
- Emigrācija (īpaši STEM jomās).
- Nepietiekams skolotāja profesijas prestižs.

Uzticēšanās riski:

- Zema uzticība izglītības sistēmai (tikai 40 % uzticas, ka skola sagatavo dzīvei).
- Zems profesionālās izglītības prestižs.
- Negatīva attieksme pret reformām ("atkal maina, neko nedod").

Izpildes kapacitātes riski:

- Lēna digitalizācija (e-klase, e-mācības fragmentētas).
- Grūtības ieviest jaunus mācību modeļus (piem., projektiem balstīta mācīšanās).
- Nepietiekama infrastruktūra (70 % skolu ēkas >40 gadi vecas).

STRATĒĢISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Individāla izvēles brīvība vs valsts ilgtermiņa attīstības prioritātes

Izvēle A: Pilnīga izvēles brīvība (students izvēlas jebkuru specialitāti).

- Plusi: Individuālā autonomija; motivācija; daudzveidība.
- Mīnusi: Neatbilstība darba tirgum; pārprodukcija dažās jomās (piemēram, sociālās zinātnes); deficīts citās (STEM, veselība).
- Ko upurējam: Valsts spēju plānot cilvēkresursu vajadzības; efektivitāti.
- Kā mazināt blaknes: Informēt par darba tirgus vajadzībām; finansiāli stimuli (stipendijas, subsīdijas) prioritārajās jomās; nevis aizliegt, bet motivēt.

Izvēle B: Valsts nosaka kvotas atbilstoši darba tirgus vajadzībām.

- Plusi: Atbilstība darba tirgum; mazāks bezdarbs; efektīva resursu izmantošana.
- Mīnusi: Ierobežota individuālā izvēle; risks kļūdām prognozēs; var nomākt radošumu.
- Ko upurējam: Individuālo autonomiju; risku, ka talantīgs cilvēks netiek iekšā vēlamajā jomā.
- Kā mazināt blaknes: Elastīgas kvotas (pārskata ik pa 2 gadiem); izņēmumi talantīgiem; iespēja mainīt specialitāti.

DILEMMA 2: Pievērsties tūlītējai darba tirgus vajadzību apmierināšanai vs. investēt ilgtermiņa izaugsmes veicināšanai

Izvēle A: Fokuss uz tūlītējām darba tirgus vajadzībām.

- Plusi: Ātri rezultāti; samazina bezdarbu; uzņēmēji apmierināti.
- Mīnusi: Īstermiņa domāšana; prasmes noveco ātri; negatīvība pārmaiņām.
- Ko upurējam: Fundamentālās zināšanas; radošumu; kritisko domāšanu; spēju pielāgoties.
- Kā mazināt blaknes: Kombinēt ar caurviju prasmēm (kritiskā domāšana, problēmu risināšana, mācīšanās prasme).

Izvēle B: Fokuss uz fundamentālajām zināšanām un ilgtermiņa prasmēm.

- Plusi: Gatavi pārmaiņām; radošums; inovācija; spēj pielāgoties jebkuram darbam.
- Mīnusi: Lēnāki rezultāti; augstākais bezdarbs īstermiņā; uzņēmēju sūdzības.
- Ko upurējam: Tūlītēju darba tirgus vajadzību apmierināšanu.
- Kā mazināt blaknes: Ieviest prakses, duālo izglītību; sadarbība ar uzņēmumiem; mūžizglītība.

DILEMMA 3: Resursu koncentrācija Rīgā (efektivitāte) vs reģionālā pieejamība (taisnīgums)

Izvēle A: Koncentrēt resursus lielākajās pilsētās (Rīga, Liepāja, Daugavpils).

- Plusi: Efektivitāte (mazākas izmaksas uz 1 skolēnu); augstāka kvalitāte; starptautiska konkurētspēja.
- Mīnusi: Nevienlīdzība; depopulācija reģionos; sociālā spriedze; "tukšie" reģioni.
- Ko upurējam: lauku dzīvotspēju; vienlīdzību; daļu talantu (kas nespēj pārcelties).
- Kā mazinām blaknes: Attālinātā mācīšanās; internāti; transporta kompensācija vai organizēts transports; reģionālie centri.

Izvēle B: Saglabāt maksimālu pieejamību visos reģionos.

- Plusi: Vienlīdzība; lauku dzīvotspēja; sociālā taisnīgums; atbalsts katram skolēnam; talantu saglabāšana vietējā līmenī, latviskā pašapziņa.
- Mīnusi: Neefektivitāte (augstas izmaksas uz 1 skolēnu); zemāka kvalitāte (mazas skolas, ierobežotas iespējas).
- Ko upurējam: Efektivitāti; starptautisko konkurētspēju; daļu no kvalitātes.
- Kā mazināt blaknes: Digitalizācija; dalīto resursu centri; mobilitāte (skolotāju rotācija).

GRŪTĀ PATIESĪBA

Neskatoties uz ilgstošām reformām izglītībā (Mācību satura reformas 2006, 2018, 2023; finansējuma modeļa maiņas; kvalitātes novērtēšana) - KVALITĀTE NEUZLABOJAS! Centralizēto eksāmenu rezultāti krītas, PISA rezultāti stagnē, darba devēji sūdzas par absolventu sagatavotību. Iemesli:

1. Reformas ir "papīra" līmenī - tās netiek īstenotas klasē (skolotāji turpina mācīt "pa vecam").
2. Finansējums ir nepietiekošs - 4,2 % IKP (vajag 5–6 %) - nespēj piesaistīt labākos pedagogus, modernizēt infrastruktūru.
3. Nav sistēmiskas pieejas - katrs ministrs ievieš savu reformu, nav pēctecības.
4. Vāja izpildes kontrole - nav mehānismu, kā pārliecināties, ka reformas notiek praksē.

Latvija var izvēlēties turpināt "reformēt" bez reālām izmaiņām - rezultāts: turpinās pasliktināšanās vai arī radikāli mainīt pieeju - fokuss uz izpildi, nevis plānošanu; finansējums; atbildība; monitorings.

MĒRĶIS 2050

Kļūt par Eiropas TOP 5 izglītības sistēmu, sasniegt vismaz 530 punktu līmeni PISA rezultātos lasītprasmē, matemātikā un dabaszinātnēs, kas ir pielīdzināma tādām valstīm kā Singapūra, Igaunija un Somija; dubultot STEM absolventu skaitu, sekmējot valsts konkurētspēju zinātnes, tehnoloģiju, inženierijas un matemātikas nozarēs.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. (2025–2030): Obligātā izglītība līdz 18 gadu vecumam

- Pagarināt obligāto izglītību no 16 uz 18 gadiem (2026–2028).
- Izveidot daudzveidīgas trajektorijas 16–18 gadiem (vispārējā, profesionālā, duālā).
- Atbalsts ģimenēm (transporta kompensācija, bezmaksas ēdināšana).

2. (2025–2035): Augstākās izglītības starptautiskās konkurētspējas palielināšana

- Konsolidēt universitātes: no 25 līdz 10–12 spēcīgām (2026–2032).
- Palielināt zinātnes finansējumu līdz 1,5 % IKP (bāze: 0,6 %) (2025–2035).
- Piesaistīt starptautiskus akadēmiskos līderus (100+ ārzemju profesori) (2027–2035).
- Ieviest akadēmiskās karjeras sistēmu (kā ASV) - konkurētspējīgas algas, skaidri karjeras ceļi (2028–2032).

3. (2025–2040): Pieaugušo izglītības ekosistēmas izveide

- Ieviest izglītības vaučerus pieaugušajiem - 1000 EUR/persona/gadā valsts subsīdija (2027–2030).
- Attīstīt mikroapliecinājumu sistēmu (micro-credentials) - īsi kursi ar atzītiem sertifikātiem (2027–2032).
- Izveidot "Pieaugušo izglītības platformu" - vienots portāls ar visiem kursiem, iespēja pieteikties online (2026–2028).
- Elastdrošības ieviešana - bezdarbniekam tiesības uz apmācību + ienākumu atbalsts (2028–2032).

4. (2026–2035): Pedagogu un docētāju profesijas prestiža celšana

- Paaugstināt atalgojumu līdz 120 % no vidējās algas (2026–2032).
- Ieviest skolotāju rezidentūras programmas - praktiski orientēta pedagogu sagatavošana (2027–2030).
- Izveidot Pedagoģiskās izcilības programmu - bonusi labākajiem pedagogiem (2028–2035).
- Samazināt administratīvo slogu (digitalizācija, asistenti) (2026–2030).

5. (2026–2040): Digitālo prasmju universāla integrācija

- Ieviest Digitālo pratību, t. sk. MI, kā obligātu priekšmetu visās skolās (2026–2028).
- "Viena ierīce uz vienu skolēnu" (datori, planšetes) (2027–2032).
- Skolotāju digitālo prasmju apmācība (100 % skolotāju ar avancētām digitālajām prasmēm) (2026–2030).
- MI rīku integrācija mācībās (personalizēta mācīšanās, automatiska vērtēšana) (2028–2035).

6. (2028–2035): "MI skolotājs katram skolēnam"

- Izveidot MI platformu, kas personalizē mācību saturu (adaptīvā mācīšanās), sniedz nekavējošu atgriezenisko saiti, identificē grūtības un iesaka intervences, atbrīvo skolotāju no rutīnas (vērtēšana, plānošana) - pilotprojekti (2028–2030), pilna ieviešana (2030–2035).

7. (2026–2035): Izglītības iestāžu konsolidācija

- Slēgt skolas ar mazu skolēnu/ klašu skaitu (<50 skolēni vai <5 skolēni/klase) (2026–2032).
- Izveidot "resursu centrus" reģionos (labs aprīkojums, labākie skolotāji) (2027–2032).
- Attīstīt internātus/kopmītnes skolēniem no attāliem rajoniem (2027–2032).
- Transporta kompensācija (bezmaksas autobusi) (2026–2030).

8. (2025–2035): Doktora grāda ieguvēju dubultošana

- Palielināt doktorantūras vietu skaitu par 100 % (2026–2030).
- Paaugstināt doktorantu stipendijas (no līdz 1200 EUR/mēn.) (2026–2028).
- Ieviest "industry PhD" programmas (doktorantūra uzņēmumā) (2027–2032).
- Piesaistīt atpakaļ Latvijā dzimušos, kas aizstāvējuši doktora grādu ārzemēs (grants, darbavietas) (2027–2035).

9. (2027–2032): Mācību satura reforma - fokuss uz kompetencēm

- Samazināt faktisko zināšanu slogu, palielināt caurviju prasmes (kritiskā domāšana, radošums, sadarbība, komunikācija).
- Uzlabot Skola2030 ieviešanu praksē, sniedzot skolotājiem adekvātu atbalstu, apmācību un materiālus.
- Ieviest projektiem balstītu mācīšanos (20–30 % no mācību laika).
- Palielināt prakšu īpatsvaru profesionālajā izglītībā (duālā izglītība - 50 % uzņēmumā).
- Ieviest "portfolio" jeb skolēna darbu krājumu vērtēšanu (ne tikai eksāmeni).
- Likt lielāku uzsvāru mācību procesā uz pilsonisko izglītību un medijpratību.

10. (2025–2030): STEM speciālistu sagatavošanas dubultošana

- Palielināt STEM studentu uzņemšanu par 100 % (2026–2030).
- Stipendijas STEM studentiem (100 % valsts finansētas vietas).
- STEM skolas/klares visās lielākajās pilsētās (2026–2030).
- Sadarbība ar tehnoloģiju uzņēmumiem (prakses, mentorings, aprīkojums).

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

A. Finansiālie instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Izglītības finansējuma celšana līdz 5 % IKP	Visi	Pakāpeniski +0,1 % IKP/gadā (2025: 4,3 % / +20 milj. EUR; 2030: 4,5 % / +80 milj. EUR; 2050: 5,0 % / +200 milj. EUR)	4,2 % IKP	2025–2035
Individuālie mācību konti pieaugušajiem	3	Katram pieaugušajam 1000 EUR/gadā valsts subsidija mūžizglībai; izmantojama sertificētiem kursiem; uzkrājas, ja neizmanto. Budžets: 800 milj. EUR/gadā (ja 80 % izmanto)	Nav	2027–2030
Pedagogu atalgojuma paaugstināšana	4	+30 % pakāpeniski; mērķis 120 % no vidējās algas; bonusi labākajiem (+20–50 % no bāzes). Budžets: +150 milj. EUR/gadā	Vidēji 1400 EUR neto (~90 % no vidējās algas)	2026–2032
Doktorantu stipendiju paaugstināšana	8	Paaugstināt uz 1200 EUR/mēn. Budžets: +7 milj. EUR/gadā	600 EUR/mēn.	2026–2028
STEM stipendijas	10	100 % valsts finansētas vietas STEM programmās + 200 EUR/mēn. stipendija. Budžets: +20 milj. EUR/gadā	~60 % valsts finansētas	2026–2030

B. Pakalpojumu instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
MI personalizētās mācīšanās platforma	6	MI platforma: pielāgo saturu katram skolēnam; nekavējoša atgriezeniskā saite; grūtību identifikācija; skolotāju atbrīvošana no rutīnas. Budžets: 50 milj. EUR (izstrāde) + 10 milj. EUR/gadā	Nav	Pilots 2028–2030, pilna ieviešana 2030–2035
Pieaugušo izglītības platforma	3	Vienots online portāls: visi kursi (valsts + privātie); pieteikšanās online; mikroapliecinājumu sistēma; integrēts ar mācību kontiem. Budžets: 5 milj. EUR + 2 milj. EUR/gadā	Fragmentēts	2026–2028
Skolotāju rezidentūras programmas	4	Jaunais skolotājs 1 gadu strādā ar pieredzējušu mentoru (kā medicīnas rezidents); samazināta slodze pirmajā gadā. Budžets: 5 milj. EUR/gadā	Nav	2027–2030

C. Regulatīvie instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Obligātā izglītība līdz 18 gadiem	1	Grozījumi likumā "Par izglītību": obligātā izglītība no 16 uz 18 gadiem; daudzveidīgas trajektorijas (vispārējā, profesionālā, duālā)	Līdz 16 gadiem	2026–2028
Augstskolu konsolidācija	2	MK lēmums: no 25 līdz 10–12 augstskolām; kritēriji: kvalitāte, finansiālā ilgtspēja, specializācija; piespiedu apvienošana, ja neizpilda kritērijus	25 augstskolas	2026–2032
Mikroapliecinājumu atzīšana	3	MK noteikumi: kvalitātes kritēriji, atbilstība standartiem; atzīto mikroapliecinājumu reģistrs	Nav	2027–2028
Akadēmiskās karjeras modelis augstskolās	2	Jauna karjeras sistēma; skaidri kritēriji; konkurētspējīgas algas	Vecā sistēma	2028–2032

D. Infrastruktūras instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Viena ierīce uz vienu skolēnu	5	Katram skolēnam (5.–12. kl.) datori vai planšete; valsts apmaksāts; atjaunošana ik pa 4 gadiem. Budžets: 80 milj. EUR + 20 milj. EUR/gadā	Fragmentēts	2027–2032
Skolu modernizācija un konsolidācija	7	Slēgt 200–300 mazās skolas; modernizēt 400 lielākās (renovācija, aprīkojums, energoefektivitāte); reģionālie resursu centri. Budžets: 500 milj. EUR	~700 skolas	2026–2035 (mērķis ~450 skolas)
Internāti/kopmitnes skolēniem	7	10–15 internāti pie lielākajām skolām skolēniem no attāliem rajoniem; bezmaksas/subsidēts. Budžets: 30 milj. EUR + 5 milj. EUR/gadā	Daži	2027–2032

E. Cilvēkresursu instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Pedagogu sagatavošanas palielināšana	4	+50 % uzņemto studentu; 100 % valsts finansētas vietas; studiju līgumi (5 gadi Latvijā vai atmaksa). Budžets: +5 milj. EUR/gadā	~300 pedagogi/gadā	2026–2030 (mērķis: 450/gadā)
Ārzemju profesoru piesaiste	2	100 starptautiski atzīti profesori; konkurētspējīgas algas (80 % no Vācijas/Zviedrijas); pētniecības finansējums; vizu vienkāršošana. Budžets: 20 milj. EUR/gadā	~10	2027–2035 (mērķis: 100)
Doktorantu skaita dubultošana	8	Vietu skaits +100 %; stipendijas 1200 EUR/mēn.; "industry PhD" programmas. Budžets: +15 milj. EUR/gadā	~200/gadā	2026–2032 (mērķis: 400/gadā)

F. Komunikācijas un izglītības instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
"Izglītība ir vērtība" kampaņa	Visi	Nacionāla kampaņa: veiksmīgo absolventu stāsti; pedagogu profesijas prestiža celšana; mūžizglītības popularizēšana. Budžets: 2 milj. EUR/gadā	Fragmentēts	2026–2050
Vecāku iesaiste	Visi	Programmas vecāku iesaistei: informācija par mācību procesu; vecāku skolas; digitāli rīki (e-klase, komunikācija). Budžets: 1 milj. EUR/gadā	Ierobežots	2026–2030

LABĀS PRAKSES AKTIVITĀTES

Igaunijas digitalizācija un MI

Igaunija jau 2000. gados uzsāka vērienīgo "Tiger Leap" programmu, kas kalpoja par pamatu izglītības digitalizācijai valstī. Kopš 2020. gada Igaunijā īpaša uzmanība tiek pievērsta mākslīgā intelekta (MI) risinājumu ieviešanai izglītībā: tiek attīstīta personalizēta mācīšanās pieeja, automatizēta vērtēšanas sistēma un nodrošināts skolotāju atbalsts ar digitālajiem rīkiem. Šīs pieejas efektivitāti apliecina Igaunijas PISA rezultāti – 2018. gadā Igaunija ieņēma 1. vietu Eiropā. Minētais piemērs pierāda, ka izglītības digitalizācija, papildināta ar MI iespējām, var būtiski paaugstināt izglītības kvalitāti, un Igaunijas pieredze šajā jomā ir tieši pārņemama arī Latvijā. Tomēr jāņem vērā, ka Latvija šobrīd atpaliek no Igaunijas aptuveni piecus gadus, tādēļ Latvijas veiksmīgai adaptācijai nepieciešama daudz straujāka

digitalizācijas risinājumu ieviešana, ar īpašu uzsvaru uz skolotāju apmācību un profesionālās kompetences stiprināšanu, ne tikai tehnoloģiju iepirkumu.

Somijas pedagogu prestižs un autonomija

Somijā skolotāja profesija tiek uzskatīta par augsti prestižu, kas salīdzināms ar ārsta statusu sabiedrībā. Skolotāju atalgojums ir ievērojami augstāks par valsts vidējo līmeni, sasniedzot aptuveni divkārtu vidējo algu. Pedagogiem tiek piešķirta plaša profesionālā autonomija – viņi ir tiesīgi patstāvīgi izvēlēties gan mācību metodes, gan saturu, kas veicina radošuma un inovāciju ieviešanu izglītības procesā. Pateicoties šiem faktoriem, izcilākie augstskolu absolventi izvēlas kļūt par skolotājiem, kas būtiski ietekmē Somijas izglītības kvalitāti; to apliecina arī valsts nemainīgi augstie rezultāti starptautiskajā PISA novērtējumā, kur Somija atrodas starp trim labākajām valstīm. Minētais piemērs pierāda, ka skolotāja profesijas prestiža stiprināšana, atbilstoša algu politika un profesionālās autonomijas nodrošināšana veicina augstu izglītības kvalitāti, un šis modelis ir universāli piemērojams arī citās valstīs. Latvijas kontekstā būtiskākie izaicinājumi ir zemākas skolotāju algas un profesijas prestižs; tādēļ nepieciešama pakāpeniska atalgojuma celšana un mērķtiecīga sabiedriskā komunikācija, uzsverot skolotāja lomu kā sabiedrības varonim.

Nīderlandes duālā izglītība

Profesionālās izglītības jomā mācību process tiek organizēts pēc duālā modeļa, kurā 50 % laika izglītojamais pavadu uzņēmumā, iegūstot praktiskās iemaņas, savukārt atlikušos 50 % apgūst teorētiskās zināšanas izglītības iestādē. Šāda modeļa pamatā ir cieša un strukturēta sadarbība ar uzņēmumiem. Rezultātā valstī tiek sasniegts viens no zemākajiem jauniešu bezdarba līmeņiem Eiropas Savienībā, kā arī nodrošināts augsts atalgojums profesionālās izglītības absolventiem.

Minētais piemērs apliecina, ka duālās izglītības sistēma efektīvi risina darba tirgus pieprasījuma un izglītības piedāvājuma nesakritības, kā arī paaugstina profesiju prestižu sabiedrībā. Latvijas kontekstā būtiskākais izaicinājums ir nepietiekama sadarbība starp izglītības iestādēm un uzņēmumiem. Lai šo situāciju uzlabotu, nepieciešams ieviest valsts līmeņa uzdevumu uzņēmumiem aktīvi iesaistīties profesionālās izglītības procesā, kā arī paredzēt finansiālus stimulus uzņēmumiem par dalību izglītojamu praktiskajā apmācībā.

Singapūras "teach less, learn more"

2005. gadā Singapūras izglītības sistēmā tika veikta būtiska reforma, samazinot mācību satura apjomu par 30 %. Tika īpaši uzsvēta nepieciešamība padziļināti apgūt tematus, pievēršot uzmanību starpdisciplinārajām prasmēm un satura kvalitātei, nevis apjomam. Šādas pieejas rezultātā Singapūra ierindojās starp vadošajām pasaules valstīm starptautiskajā PISA novērtējumā (1.–2. vieta), kā arī panāca augstu radošuma un inovāciju spēju līmeni skolēnu vidū. Minētais piemērs apliecina principa "mazāk ir vairāk" efektivitāti izglītībā: uzsvars uz kvalitāti, mācību dziļumu un prasmju attīstību sniedz labākus rezultātus nekā plašs, bet virspusējs mācību apjoms. Latvijas izglītības sistēmā šobrīd aktuāla problēma ir pārlietu apjomīgs un sarežģīts mācību saturs, kas var kavēt skolēnu padziļinātu izpratni un prasmju attīstību. Lai veiksmīgi pielāgotu Singapūras pieeju Latvijas apstākļiem, nepieciešams pārvarēt sabiedrības un īpaši vecāku pretestību, kas saistīta ar priekšstatu, ka bērniem jāapgūst maksimāli daudz informācijas. Efektīvai reformas ieviešanai ieteicams organizēt pilotprojektus un veikt skaidrojošu darbu, akcentējot satura kvalitātes nozīmi un ieguvumus skolēnu attīstībā.

Austrālijas mikroapliecinājumi

Austrālija kopš 2018. gada ir ieviesusi mikroapliecinājumu sistēmu (digitālās nozīmītes) pieaugušo izglītībā, kas paredz īsu kursu (10–40 akadēmisko stundu) apgūšanu ar starptautiski atzītu sertifikātu izsniegšanu. Šie kursi ir integrēti valsts kvalifikāciju ietvarā, nodrošinot to oficiālu atzīšanu. Rezultātā 40 % Austrālijas pieaugušo aktīvi iesaistās mūžizglītības procesā. Minētais piemērs apliecina, ka elastīga un modulāra izglītības sistēma būtiski veicina pieaugušo iesaisti izglītībā, savukārt mikroapliecinājumi tiek augstu novērtēti darba devēju vidū. Latvijas kontekstā veiksmīgai adaptācijai nepieciešams izveidot centralizētu mikroapliecinājumu reģistru un izstrādāt vienotus standartus, kā arī īstenot mērķtiecīgu skaidrojošo darbu darba devēju vidū, lai veicinātu mikroapliecinājumu atzīšanu darba tirgū.

Polijas augstākās izglītības reforma

2018. gadā Polijā tika veikta augstākās izglītības iestāžu konsolidācija, samazinot universitāšu skaitu no 400 līdz 130. Tika ieviesta izcilības iniciatīva, kas paredz papildu finansējuma piešķiršanu labākajām universitātēm, kā arī ieviesta akadēmiskās karjeras sistēma ("tenure track"). Šo reformu rezultātā Polijas universitātes ir būtiski uzlabojušas savas pozīcijas pasaules reitingos un ieguvušas plašāku starptautisku atzinību. Minētais piemērs apliecina, ka izglītības iestāžu konsolidācijas apvienojums ar mērķtiecīgu finansējuma novirzīšanu kvalitātes celšanai sniedz pozitīvus rezultātus. Jāatzīmē, ka Polijas sākotnējā situācija daudzējādā ziņā līdzinās Latvijas kontekstam, raksturojoties ar lielu skaitu nelielu un nepietiekami spēcīgu universitāšu. Lai Latvija varētu veiksmīgi adaptēt Polijas pieredzi, nepieciešama stingra valdības politiskā griba, kā arī mehānismi reģionu interešu kompensācijai, piemēram, saglabājot filiāles vai attīstot digitālās izglītības iespējas.

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Finansējums	Pakāpeniska celšana līdz 5 % IKP; struktūras pārveidošana (pirmsskola + pamatzglītība 35 %, vidējā 25 %, augstākā 25 %, pieaugušo izglītība 10 %, zinātne 5 %); avoti: budžets 70 %, ES fondi 20 %, mācību maksas 10 %	5,0 % IKP; +200 milj. EUR/gadā	2025–2050
Dati un monitorings	Vienota izglītības datu platforma (sasniegumi, kvalifikācija, finansējums); regulāri starptautiskie pētījumi (PISA, TIMSS, PIRLS); "Izglītības barometrs" – kvartāla ziņojums; MI analīze risku prognozēšanai	Platforma darbībā; barometrs publicēts regulāri	2026–2032
Cilvēkresursi	Pedagogu sagatavošana +50 %; 100 ārzemju profesoru piesaiste; doktorantu dubultošana; 10 000+ pedagogu apmācīti digitālajās prasmēs/MI	450 pedagogi/gadā; 100 profesori; 400 doktoranti/gadā	2026–2035
Pārvaldības modelis	Izm – stratēģiskā plānošana; VISC – mācību saturs un metodika; IKVD – kvalitātes novērtēšana; augstskolas/skolas – autonomija izpildē; skaidri standarti un atbildība	Decentralizēts, ar skaidriem standartiem	2025–2030
Starptautiskās programmas	ES Kohēzijas fondi (600 milj. EUR infrastruktūrai un digitalizācijai); Erasmus+ (mobilitāte, apmaiņa); Horizon Europe (pētniecība); Nordplus (Ziemeļvalstu sadarbība)	600 milj. EUR apgūti; Erasmus+ dalībnieku skaits dubultots	2027–2035
Infrastruktūra	450 modernizētas skolas; MI mācīšanās platforma; pieaugušo izglītības platforma; "viena ierīce uz vienu skolēnu" (100 000+ ierīces); 10–15 internāti	Visi objekti ekspluatācijā; 100 % skolēnu ar ierīcēm	2026–2035

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Sabiedrības atbalsts un komunikācija	"Izglītība ir vērtība" kampaņa; pedagogu prestiža celšana; vecāku iesaiste; dialogs ar skeptiķiem	Uzticība izglītības sistēmai ≥60 % (bāze: 40 %)	2026–2050
Juridiskais ietvars	"Izglītības likums" (atjaunināts); "Augstskolu likums" (reformēts); "Profesionālās izglītības likums" (reformēts); mikroapliecinājumu atzīšanas noteikumi	Visi likumi pieņemti un spēkā	2026–2028
Tehnoloģijas	MI personalizētā mācīšanās platforma; pilnveidota e-klase; MOOCs pieaugušajiem; VR/AR mācībās (STEM, medicīna); blockchain sertifikātu vadībā	MI platforma darbībā; VR/AR ≥50 skolās	2027–2035
Partnerības	Darba devēji (prakses, duālā izglītība, mikroapliecinājumi); universitātes (pētniecība, skolotāju sagatavošana); starptautiskās augstskolas (kopīgas programmas); NVO (neformālā izglītība); vecāki (atbalsts reformām)	Duālā izglītība ≥50 % profesionālo programmu; 100+ kopīgas starptautiskas programmas	2025–2050

IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS PILNVEIDES KPI 2050

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024–2025)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots	Biežums
PISA rezultāts (vidējais 3 jomās)	483 punkti (2022)	500	515	530+	OECD PISA	Ik pa 3 gadiem
Pieaugušo izglītībā iesaistīto īpatsvars (25–64 g.)	10,7 % (2023)	25 %	50 %	70 %	CSP	Gada
Izglītības finansējums (% no IKP)	4,2 % (2024)	4,5 %	4,8 %	5,0 %	CSP, Eurostat	Gada
STEM absolventu skaits (gadā)	~2000 (2023)	2600	3300	4000	IZM augstākās izglītības statistika	Gada
Pedagogu atalgojums (% no vidējās algas)	~90 % (2024)	105 %	115 %	120 %	IZM, CSP	Gada
Iedzīvotāju ar doktora grādu īpatsvars (25–64 g.)	0,9 % (2023)	1,2 %	1,6 %	2,0 %	CSP, Eurostat	Gada
Augstskolu skaits	25 (2025)	18	14	10–12	IZM augstskolu reģistrs	Gada

Lai visaptveroši novērtētu izglītības sistēmas attīstību un progresu - kā papildus KPI rādītāji varētu būt arī agrīnā skolas pamešana (mērķis: <5 % salīdzinājumā ar pašreizējiem 7,3 %), skolotāju deficīts (mērķis: 0, pašreiz apmēram 500), Latvijas universitāšu pozīcija QS World Ranking, Mikroapliecinājumu skaits (mērķis: 100 000 izdoti apliecinājumi gadā līdz 2035. gadam), digitālo prasmju līmenis (mērķis: 80 % iedzīvotāju ar vismaz pamata digitālajām prasmēm). Šo papildus KPI ieviešana sekmētu detalizētāku un uz rezultātiem balstītu izglītības politikas izvērtējumu, kā arī ļautu savlaicīgi identificēt izaicinājumus un iespējas, kas nepieciešamas ilgtspējīgai izglītības sistēmas attīstībai.

SASAISTE AR ILGTERMIŅA IZAUGSMES SCENĀRIJIEM UN STARPSEKTORU ATKARĪBĀM

Mērķa scenārijs (reformas + finansējums 5 % IKP):

- PISA: 530+ punkti (TOP 5).
- Pieaugušo izglītība: 70 %.
- STEM absolventi: 4000/gadā.
- Sekas: Augsta kvalitāte; konkurētspēja; inovācijas; talanti paliek Latvijā.

Bāzes scenārijs (bez reformām, finansējums 4,2 % IKP):

- PISA: 475 punkti (2050) – kritums.
- Pieaugušo izglītība: 15 % (2050).
- STEM absolventi: 1800/gadā (samazinājums).
- Sekas: Prasmju neatbilstība; augsts bezdarbs; zems produktivitāte; "smadzeņu aizplūšana".

Pesimistiskais scenārijs (lejupslīde, finansējums 3,5 % IKP):

- PISA: 450 punkti (2050) – kritums.
- Pieaugušo izglītība: 8 %.
- STEM absolventi: 1000/gadā.
- Sekas: "smadzeņu aizplūšana"; ekonomiskā stagnācija; sociālā fragmentācija.

Starpsektoru sakarības

Izglītība ↔ Ekonomika:

- Augstāka izglītība = augstāka produktivitāte (+1 gads izglītības = +5–10 % IKP ilgtermiņā)
- STEM speciālisti ir ekonomiskās transformācijas pamats (uz augstu tehnoloģiju)
- Pieaugušo izglītība ļauj darbiniekiem pāriet no zemas uz augsto produktivitāti
- Mūžizglītība mazina strukturālā bezdarba risku

Izglītība ↔ Demogrāfija:

- Augstāka izglītība korelē ar zemāku dzimstību (bet augstāku bērnu kvalitāti)
- Pieejama pirmsskola veicina dzimstību (vecāki var strādāt)
- "Smadzeņu aizplūšana" samazina dzimstību (labākie emigrē reprodūktīvā vecumā)

Izglītība ↔ Veselība:

- Augstāk izglītoti cilvēki ir veselīgāki (labāks dzīvesveids, profilakse)
- Veselības prātība jāmāca skolās
- Garīgā veselība skolās → mazāks atbīrums, augstāka labklājība

Izglītība ↔ Sociālā saliedētība:

- Kvalitatīva, pieejama izglītība → vienlīdzīgas iespējas → mazāka nevienlīdzība
- Kritiskā domāšana → noturība pret dezinformāciju, populismu
- Pilsoniskā izglītība → aktīva sabiedrība, demokrātija

Izglītība ↔ Inovācijas:

- STEM izglītība + pētniecība = inovācijas
- Universitātes ir inovāciju centri (sadarbība ar uzņēmumiem)
- Pieaugušo izglītība ļauj ieviestāraitnīgās tehnoloģijas (darbinieki pielāgojas)

Izglītība ↔ pilsoniskā līdzdalība

- Pilsoniskā izglītība = demokrātijas kvalitāte

Latvijas izglītības sistēma atrodas krustcelēs: neskatoties uz ilggadējām reformām, vispārējās izglītības kvalitāte pasliktinās, PISA rezultāti stagnē, pedagogu novecošanās un deficīts apdraud sistēmas ilgtspēju. Galvenā problēma nav reformu trūkums, bet gan to īstenošanas vājums – pārmaiņas paliek "uz papīra", nerasniedzot klasi.

2050. gadam izvirzīto mērķu sasniegšana prasa ne tikai finansējumu un reformas, bet fundamentālu kultūras maiņu – izglītībai jāķļūst par sabiedrības augstāko prioritāti, pedagogam – par vienu no prestižākajām profesijām, bet mācīšanās visa mūža garumā – par ikviena dzīves neatņemamu sastāvdaļu. Tikai šāda pieeja nodrošinās Latvijas konkurētspēju laikmetā, kad zināšanas un pielāgošanās spēja ir galvenais valsts kapitāls.

5.3. GLOBĀLĀ KONKURĒTSPĒJA

5.3.1. Izmaksu konkurētspēja

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Šī sadaļa aptver Latvijas izmaksu konkurētspējas attīstību līdz 2050. gadam, ietverot darbaspēka izmaksas, produktivitāti, enerģijas un resursu izmantošanas efektivitāti, kā arī valsts politikas instrumentus šo faktoru līdzsvarošanai. Izmaksu konkurētspējas politika ir starpsektoru politika, kas ietekmē un tiek ietekmēta no ekonomikas, izglītības, enerģētikas, inovāciju un demogrāfijas politikas.

GALVENIE JĒDZIENI

Izmaksu konkurētspēja - valsts, uzņēmuma vai nozares spēja piedāvāt preces un pakalpojumus par zemākām vai konkurētspējīgām cenām, salīdzinot ar citiem tirgus dalībniekiem, saglabājot vai palielinot tirgus daļu.

Vienības darbaspēka izmaksas (ULC - Unit Labour Cost) - darbaspēka izmaksu attiecība pret darba ražīgumu. Ja produktivitāte aug straujāk par algām, tad ULC samazinās, kas liecina par izmaksu konkurētspējas palielināšanos.

Reālais efektīvais valūtas kurss (REER - Real Effective Exchange Rate) - rādītājs, kas atspoguļo valsts cenu konkurētspēju pret tirdzniecības partnervalstīm, ņemot vērā inflācijas atšķirības.

Eksporta tirgus daļa - valsts eksporta īpatsvars pasaules vai reģiona kopējā eksportā, kas atspoguļo konkurētspējas dinamiku starptautiskajos tirgos.

Resursu produktivitāte - iekšzemes kopprodukts uz patērēto materiālu tonnu, kas raksturo resursu izmantošanas efektivitāti.

GLOBĀLĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Automatizācija un digitalizācija samazina darbaspēka izmaksu ietekmi - globalizācijas procesa rezultātā ražošanas izmaksas arvien biežāk tiek optimizētas, izmantojot tehnoloģiskos jauninājumus, automatizāciju un digitalizāciju, kas ļauj uzņēmumiem samazināt darbaspēka izmaksas un paaugstināt produktivitāti. Masveida automatizācija, robotizācija un MI samazina darbaspēka izmaksu īpatsvaru kopējās izmaksās, bet palielina nepieciešamību pēc kapitāla, datu un augsti kvalificēta darbaspēka. Latvijai tas nozīmē nepieciešamību straujāk automatizēt ražošanu un pakalpojumus, lai kompensētu augošās darbaspēka izmaksas un samazināšanos darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju skaitā. Avots: Baldwin (2016), OECD Future of Work (2023)

Zaļā transformācija maina izmaksu struktūru - ES īpašu uzmanību pievērš ilgtspējīgai attīstībai un zaļajai pārejai, kas nozīmē, ka nākotnē izmaksu konkurētspēju arvien vairāk ietekmēs investīcijas viedajās tehnoloģijās un atjaunojamajā enerģijā. Stingrāki klimata un ilgtspējas regulējumi, CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism) instrumenti rada augstākas prasības energoefektivitātei un emisijām. Latvijai zaļā pāreja faktiski nozīmē efektīvāku vietējo resursu izmantošanu ar augstu pievienoto vērtību un konkurētspējas priekšrocību caur zemākām enerģijas izmaksām salīdzinājumā ar fosilo resursu importētājiem. Avots: European Commission (2021, 2023, 2024), M.Draghi ziņojums (2024)

Nearshoring un reshoring pārveido globālās ķēdes - "nearshoring" (ražošanas pārcelšana uz tuvajām valstīm) ļauj uzņēmumiem samazināt transporta un loģistikas izmaksas, mazināt piegādes ķēžu riskus, kā arī nodrošināt lielāku elastību reaģējot uz tirgus svārstībām. "Reshoring" (ražošanas atgriešana mītnes valstī) stiprina vietējo ekonomiku, veicina darbavietu radīšanu un var samazināt atkarību no ārējiem piegādātājiem, īpaši nestabilos ģeopolitiskos apstākļos. Latvijai tas rada iespēju piesaistīt ražošanu no Rietumeiropas uzņēmumiem, ja nodrošina konkurētspējīgas loģistikas un enerģijas izmaksas, kā arī produktivitātes līmeni. Avots: Pisani et al. (2021), De Backer et al. (2016), Kinkel (2014)

Demogrāfiskās pārmaiņas palielina darbaspēka izmaksu spiedienus - novecojošs darbaspēks un migrācijas plūsmas maina darba tirgus struktūru, ietekmējot darbaspēka izmaksas un pieejamību. Novecošana un darbaspēka deficīts attīstītajās valstīs ilgtermiņā rada spiedienus uz algu kāpumu un paātrina automatizācijas nepieciešamību. Latvijai ar strauju sabiedrības novecošanos un emigrāciju tas nozīmē strukturālu darbaspēka trūkumu, kas spiedīs uz algu pieaugumu ātrāk nekā produktivitāte, apdraudot izmaksu konkurētspēju bez būtiskas automatizācijas. Avots: Baldwin (2016), Eurostat Europop2023

Enerģijas izmaksu atšķirības starp reģioniem - ES enerģijas cenas ir 2–3x augstākas par ASV, kas rada strukturālu konkurētspējas trūkumu enerģijietilpīgajās nozarēs. M.Draghi ziņojums (2024) uzsver enerģijas izmaksu kritisku nozīmi ES konkurētspējai. Latvijai enerģētiskā neatkarība 80 %+ un zemākās elektrības pārvades/sadales izmaksas Ziemeļeiropā var kļūt par konkurētspējas priekšrocību pret citām ES valstīm. Avots: M.Draghi ziņojums (2024), European Commission (2024)

Necenu faktoru pieaugošā nozīme - globālajos tirgos mainās izmaksu konkurētspējas nozīme, un arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta necenu faktoriem, kā produktu kvalitātei, inovācijām, zīmolam, ilgtspējai un piegādes ātrumam. Latvijai tas nozīmē, ka konkurēt ar zemām cenām ilgtermiņā nav iespējams - nepieciešama pāreja uz augstākas pievienotās vērtības un kvalitātes konkurenci. Avots: OECD, European Commission (2023)

ĀRĒJIE RISKI

Energoresursu un izejvielu cenu svārstības varētu radīt situāciju, kurā uzņēmumiem ir grūti prognozēt savas ražošanas izmaksas un efektīvi plānot ilgtermiņa ieguldījumus. Globālo tirgu nestabilitāte, ģeopolitiskie konflikti un resursu koncentrācija atsevišķās valstīs var izraisīt straujus cenu lēcienus.

Izejvielu deficīts varētu apdraudēt ražošanas procesu nepārtrauktību. Retzemju metālu, pusvadītāju, kritisku minerālu vai fosilā kurināmā piegāžu traucējumi var izraisīt strauju izmaksu kāpumu un ražošanas apstāšanos, īpaši valstīm ar ierobežotiem vietējiem resursiem.

Ģeopolitiskie konflikti un tirdzniecības kari varētu novest pie būtiskiem piegādes ķēžu pārrāvumiem un tirgus pieejamības samazināšanās. Sankcijas, muitas tarifu celšana vai importa/eksporta ierobežojumi liek uzņēmumiem meklēt alternatīvus piegādātājus vai pārstrukturēt loģistikas risinājumus, kas nozīmē papildu izmaksas.

ES enerģijas cenu strukturāls trūkums varētu saglabāties ilgtermiņā. Ja ES enerģijas cenas paliek 2–3x augstākas par ASV un Āziju, tas radīs pastāvīgu konkurētspējas trūkumu enerģijietilpīgajām nozarēm un veicinās ražošanas pārcelšanu uz citiem reģioniem.

Klimata pārmaiņas varētu ietekmēt gan ražošanas, gan transportēšanas procesus. Ekstrēmi laikapstākļi vai dabas katastrofas var izraisīt ne tikai tiešus materiālos zaudējumus, bet arī apdrošināšanas izmaksu pieaugumu un piegāžu kavēšanos, kā arī radīt masveidu klimata migrāciju.

Stingrākas ilgtspējības prasības varētu likt uzņēmumiem investēt videi draudzīgākās tehnoloģijās un ieviest ilgtspējas pārvaldības sistēmas, kas sākotnēji palielina izmaksas. CBAM un citi ES Zaļā kursa instrumenti var radīt papildu izmaksas uzņēmumiem, kas nespēj ātri pielāgoties.

Globālā konkurence par talantiem varētu palielināt darbaspēka izmaksu spiedienus. Augsti kvalificētu speciālistu trūkums globāli un konkurence starp valstīm par talantiem var likt mazākām ekonomikām maksāt arvien augstākas algas, lai noturētu speciālistus.

LATVIJAS TENDENCES

ULC pieaugums būtiski pārsniedz ES vidējo - nominālais ULC pieaugums no 2020. līdz 2024. gadam Latvijā sasniedza 42,7 %, kas būtiski pārsniedz vidējo pieaugumu ES (20,9 %) un eirozonā (19,8 %). Igaunijā ULC pieauga par 47,6 %, Lietuvā par 55,8 %. Latvija kopš 2013. gada pārsniedz ES Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūras (MIP) noteikto brīdināšanas sliekšni eirozonai (9 % trīs gados). Tas liecina par strukturālu nelīdzsvarotību starp algu un produktivitātes pieaugumu. Avots: Eurostat (2024)

REER pieaugums pārsniedz MIP sliekšni - reālais efektīvais valūtas maiņas kurss (REER), kas aprēķināts pēc patēriņa cenu indeksa pret 42 tirdzniecības partnervalstīm, laika posmā no 2022. līdz 2024. gadam pieauga par 9,6 %, pārsniedzot MIP noteikto sliekšni eirozonas valstīm (3 %). Tas nozīmē, ka Latvijas

preces kļūst dārgākas salīdzinājumā ar konkurentiem, vājinot cenu konkurētspēju. Avots: ECB, Latvijas Banka (2024)

Eksporta tirgus daļas samazinājums - eksporta tirgus daļas dinamika Latvijai pasaules tirgos ilgtermiņā kļūst lēnāka. Trīs gadu laikā (2022–2024) tā samazinājās par 2,8 %, tostarp attīstīto valstu tirgos par 2,9 %. Šīs negatīvās tendences galvenokārt saistītas ar eksporta kritumu 2023. un 2024. gadā. Lai gan eksporta tirgus daļa kopumā pieaug salīdzinot ar ilgtermiņu, tās izaugsmes temps kļūst arvien lēnāks. Avots: Eurostat, CSP (2024)

Algu pieaugums straujāks par produktivitāti - pandēmijas izraisītās krīzes ietekmē Latvijā ir palielinājusies atšķirība starp darbaspēka izmaksu pieaugumu un produktivitātes uzlabojumiem, kas rada draudus izmaksu konkurētspējai. Nominālās algas pēdējos gados pieauga par 8–12 % gadā, bet produktivitāte tikai par 2–4 % gadā. Ja darbaspēka izmaksu pieaugumu nekompensēs produktivitātes uzlabojumi, ilgtermiņā tas var mazināt uzņēmumu konkurētspēju un peļņu. Avots: CSP, Latvijas Banka (2024)

Darba tirgus saspīlējums - darbaspēka izmaksu straujo kāpumu veicina gan algu konverģence ES darba tirgū (Latvijas algas konverģē uz ES vidējo), gan saspringta situācija valsts iekšējā darba tirgū (bezdarba līmenis ~6–7 %, bet strukturāls darbaspēka trūkums vairākās nozarēs). Demogrāfiskās tendences (novecošana, emigrācija) pastiprina šo spiedienu. Avots: NVA, CSP (2024)

Enerģijas cenas virs ES vidējā rietumu daļā - lai gan Latvijas enerģijas cenas nav augstākās ES, tās atrodas augstākās grupas apakšdaļā, īpaši elektroenerģijā uzņēmumiem. Atkarība no importa un NordPool tirgus dinamika rada cenu svārstības. Pozitīvi, ka attīstās vietējie atjaunojamie resursi, bet infrastruktūras modernizācija notiek lēni. Avots: Eurostat, AST (2024)

Loģistikas izmaksas augstākas par ES vidējo - Latvijas ģeogrāfiskā atrašanās (perifērija, neliels tirgus) rada augstākas loģistikas izmaksas uz vienību salīdzinot ar centrālākām ES valstīm. Rail Baltica projekta kavēšanās pagarina šo trūkumu. Pozitīvi - ostas infrastruktūra ir salīdzinoši laba. Avots: Pasaules Banka Logistics Performance Index (2023)

Darbaspēks koncentrēts zemās un vidējas pievienotās vērtības nozarēs - Latvijas eksports joprojām lielā mērā balstās uz zemas un vidējas pievienotās vērtības produktiem (koksne, metāli, pārtika), kur cenu konkurence ir izšķiroša. Maz liela mēroga eksportējošu uzņēmumu ar Latvijas kapitālu. Tas rada strukturālu ievainojamību pret izmaksu konkurētspējas zudumu.

Investīcijas 22 % no IKP - Latvijas investīciju līmenis (bruto kapitāla veidošana ~22–23 % no IKP) ir tuvu ES vidējam, bet kvalitāte un fokuss uz produktivitātes celšanu ir nepietiekams. Pārāk liels īpatsvars nekustamajā īpašumā, pārāk mazs - mašīnās, iekārtās un pētniecībā. Avots: Eurostat, CSP (2024)

Lēnā automatizācija un robotizācija - automatizācijas, robotizācijas un MI ieviešana tradicionālajās nozarēs notiek lēni. Daudzi uzņēmumi joprojām balstās uz "lēta darbaspēka" investīciju loģiku, kas kļūst arvien mazāk dzīvotspējīga ar algu pieaugumu. Robotizācijas līmenis rūpniecībā ir viens no zemākajiem ES. Avots: International Federation of Robotics (2023), Eurostat

IEKŠĒJIE RISKI

Algu-cenu spirāle bez produktivitātes pieauguma - ja algas turpina augt straujāk par produktivitāti (pašreizējais trends), tas rada makroekonomisku nelīdzsvarotību un inflācijas spiedienus. Uzņēmumi cenšas pārnest izmaksas uz cenām, bet tas samazina konkurētspēju eksportā. Risks zaudēt eksporta tirgu daļu un ekonomiskās izaugsmes potenciālu.

Energoresursu cenu svārstības un infrastruktūras nepilnības - relatīvi augstās enerģijas izmaksas, īpaši elektrības un gāzes jomā, var būtiski palielināt ražošanas pašizmaksu. Atkarība no importa un lēnā infrastruktūras modernizācija (elektrotīkls, gāzes pieslēgumi) rada risku enerģijas pieejamībai un cenu stabilitātei.

Neefektīva infrastruktūra un loģistika - gan transporta, gan loģistikas infrastruktūra palielina uzņēmumu izdevumus, kavē preču plūsmu un samazina piegādes ātrumu. Rail Baltica projekta kavēšanās, reģionālo ceļu kvalitāte, ostu savienojamība ar iekšzemi - visi šie faktori rada papildu izmaksas.

Administratīvais slogs un birokrātija - sarežģīta nodokļu sistēma, biežas izmaiņas regulējumā, ilgas procedūras atļauju saņemšanai kavē uzņēmējdarbības attīstību un palielina uzņēmumu fiksētās izmaksas. Mazāks uzņēmums mēroga efekts nozīmē, ka fiksētās izmaksas uz vienu uzņēmumu ir proporcionāli augstākas.

Investīciju trūkums modernizācijā un inovācijās - ja Latvijas uzņēmumi pietiekami neiegulda jaunos tehnoloģiskos risinājumos (automatizācija, robotika, MI), ilgtermiņā tas mazina produktivitātes kāpumu un palielina izmaksu atpalicību no konkurentiem. Zemas P&A investīcijas (0,9 % IKP) ierobežo inovāciju kapacitāti.

Kvalificētu darbinieku trūkums - izglītības sistēmas neatbilstība darba tirgus prasībām rada situāciju, kurā uzņēmumi ir spiesti palielināt algas, lai piesaistītu speciālistus, kas vēl vairāk palielina darbaspēka izmaksas. Prasmju neatbilstība un STEM absolventu trūkums ierobežo tehnoloģiju ieviešanu.

Vājš privātā sektora P&A un kapitālintensitāte - privātais sektors investē tikai ~0,3 % IKP P&A, kas ir viena no zemākajām proporcijām ES. Bez P&A un kapitālintensitātes pieauguma produktivitātes lēciens nav iespējams. Kultūra balstīta uz "lēta darbaspēka" modeli kavē transformāciju.

Maza mēroga ekonomika un tirgus - Latvijas mazais iekšējais tirgus (1,86 milj. iedzīvotāju) nozīmē, ka mēroga efekts ir ierobežots. Fiksētās izmaksas (regulācija, infrastruktūra, birokrātija) uz vienu uzņēmumu vai iedzīvotāju ir proporcionāli augstas. Nepieciešama fokusēšanās uz eksportu un integrāciju lielākos tirgos.

STRATĒĢISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Algu un nodokļu pieaugums sociālajai labklājībai vs. konkurētspējas saglabāšana

Izvēle A: Algu un nodokļu pieaugums sociālajai labklājībai.

- Plusi: Sociālā taisnīguma uzlabošanās, konverģence ar ES vidējo, labklājības pieaugums, pieprasījuma stimulēšana iekšējā tirgū.
- Mīnusi: ULC straujš pieaugums, konkurētspējas zudums eksportā, inflācijas spiediens, fiskālais slogs.
- Ko upurējam: Eksporta konkurētspēju, ekonomiskās izaugsmes potenciālu, darba vietu radīšanu.

Izvēle B: Konkurētspējas saglabāšana ar ierobežotu algu kāpumu.

- Plusi: Stabila izmaksu konkurētspēja, eksporta pieaugums, darba vietu radīšana, investoru piesaiste.
- Minusi: Lēnāka konverģence ar ES, sociālā spriedze, talantu aizplūde, pieprasījuma vājums iekšējā tirgū.
- Ko upurējam: Īstermiņa sociālo labklājību un taisnīgumu, konverģences tempu.
- Kā mazinām blaknes: Fokuss uz produktivitātes strauju celšanu caur automatizāciju, robotiku, MI un inovācijām. Ja produktivitāte aug par 5–7 % gadā, algas var augt par 6–8 % bez ULC pieauguma. Selektīvs nodokļu sloga pārdalījums - samazināt uz darbaspēku, palielināt uz kapitālu un patēriņu. Investēt izglītībā un pārkvalifikācijā, lai palielinātu darbaspēka produktivitāti.

DILEMMA 2: Zaļā pāreja ar augstākām izmaksām vs. īstermiņa un ilgtermiņa konkurētspēja

Izvēle A: Ātra zaļā pāreja ar augstām investīcijām.

- Plusi: Ilgtermiņa enerģētiskā neatkarība, konkurētspējas priekšrocība caur zemākām enerģijas izmaksām, atbilstība ES regulējumam, jaunu nozaru attīstība.
- Minusi: Augstas sākotnējās investīcijas, īstermiņa izmaksu pieaugums, sociālās pārejas izmaksas.
- Ko upurējam: Īstermiņa izmaksu konkurētspēju, resursus citām prioritātēm.

Izvēle B: Pakāpeniska pāreja ar zemākām investīcijām.

- Plusi: Zemākas sākotnējās izmaksas, mazāks sociālais stress, elastība.
- Minusi: Ilgāka atkarība no fosilajiem resursiem, risks neievieš prasības termiņos, zaudēta konkurētspējas priekšrocība.
- Ko upurējam: Ilgtermiņa konkurētspējas priekšrocību, enerģētisko neatkarību.
- Kā mazinām blaknes: Koncentrēties uz Latvijas konkurētspējas priekšrocībām zaļajā pārejā - bioekonomika, koksnes pārstrāde, vēja un saules enerģija. Izmantot ES finansējumu (modernization fund, REPowerEU) zaļajām investīcijām. Attīstīt vietējos atjaunojamos resursus, nevis importēt dārgu enerģiju. Fokuss uz enerģijas pieejamību lieliem rūpniecības projektiem kā konkurētspējas faktoru.

DILEMMA 3: Imigrācijas paplašināšana darbaspēka trūkuma risināšanai vs. sociālā spriedze un integrācijas izmaksas

Izvēle A: Liberāla imigrācijas politika darbaspēka trūkumam.

- Plusi: Ātri risina darbaspēka trūkumu, var konkurēt par zemākām algām mazāk kvalificētās profesijās, samazina spiedienu uz ULC.
- Minusi: Integrācijas izmaksas, sociālā spriedze, populisma draudi, risks nacionālajai identitātei, ilgtermiņā var samazināt motivāciju automatizācijai.
- Ko upurējam: Daļu etniskās viendabības, sociālo saliedētību, stimulu automatizācijai.

Izvēle B: Ierobežota imigrācija ar fokusu uz automatizāciju.

- Plusi: Saglabā sociālo saliedētību, stimulē produktivitātes un automatizācijas pieaugumu, attīsta vietējo cilvēkkapitālu.
- Mīnusi: Neatrisina darbaspēka trūkumu īstermiņā, algas turpina augt, ULC spiediens, dažas nozares nespēj attīstīties.
- Ko upurējam: Īstermiņa darbaspēka pieejamību, dažu nozaru attīstību.
- Kā mazinām blaknes: Selektīva, uz kvalifikāciju balstīta imigrācijas politika (punktu sistēma) ar fokusu uz ES valstīm un kultūras tuvību. Obligātas latviešu valodas prasības un integrācijas programmas. Paralēli - masveida automatizācijas un robotizācijas atbalsts uzņēmumiem. Fokuss uz reemigrāciju (diaspora) kā prioritāru avotu.

GRŪTĀ PATIESĪBA

Zemu algu un lētas enerģijas "konkurences modelis" vairs nestrādā. Lai 2050. gadā sasniegtu Eiropas līmeņa algas un sociālo valsti, Latvijai nav citas izvēles kā straujš produktivitātes un kapitālintensitātes kāpums caur automatizāciju, robotiku, MI un efektīvu valsts pārvaldi. Bez produktivitātes pieauguma par 3–4 % gadā Latvija zaudēs izmaksu konkurētspēju un nespēs finansēt Eiropas līmeņa labklājību.

MĒRĶIS 2050

Panākt sabalansētu darbaspēka izmaksu un produktivitātes attīstību, nodrošinot valsts globālo izmaksu konkurētspēju caur produktivitātes strauju celšanu.

Šāda līdzsvara rezultātā tiek stiprināta valsts spēja konkurēt starptautiskajos tirgos, palielināta eksporta tirgus daļa ar augstākas pievienotās vērtības produktiem un pakalpojumiem, resursu produktivitāte, kā arī veicināta ilgtspējīga ekonomiskā izaugsme. Pareiza līdzsvara trūkums var izraisīt makroekonomiskās nelīdzsvarotības - darba tirgus saspīlējumus, uzņēmumu konkurētspējas samazināšanos vai pārāk strauju darbaspēka izmaksu kāpumu, kas negatīvi ietekmē eksportu un kopējo ekonomisko attīstību.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. (2025–2030): Produktivitātes kāpināšana caur kapitālintensitāti

- Masveida automatizācijas, robotizācijas un MI ieviešanas atbalsta programmu izveide uzņēmumiem (fokuss uz ražošanu un loģistiku).
- Nodokļu atvieglojumi investīcijām produktivitātes celšanā (paātrināta nolietojuma amortizācija mašīnām/iekārtām).
- "Produktivitātes lēciens" programma top-100 eksportētājiem ar diagnostiku un atbalstu.
- Kapitālintensitātes palielināšana no pašreizējā līmeņa līdz ES vidējam.

2. (2025–2030): Regulāra izmaksu konkurētspējas monitoringa sistēma

- Regulāra darbaspēka izmaksu un produktivitātes dinamikas sabalansētības izvērtēšana, Latvijai piedaloties ES Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūrā (MIP).
- ULC dinamikas uzraudzība - mērķis: pieaugums nepārsniedz +9 % trīs gadu periodā.
- Eksporta tirgus daļas dinamikas monitorings - mērķis: kritums nepārsniedz -6 % trīs gadu periodā.
- Resursu produktivitātes indikatoru dinamikas uzraudzība - mērķis: atbilstība vismaz ES vidējam līmenim.
- Valsts un privāto institūciju sadarbība monitoringā.

3. (2025–2035): Enerģētiskās neatkarības un izmaksu konkurētspējas palielināšana

- Atjaunojamo energoresursu jaudas trīskāršošana (vējš, saule, biomasas).
- Enerģijas pārvades un sadales sistēmas modernizācija - mērķis: zemākās izmaksas Ziemeļeiropā.
- Enerģijas pieejamības nodrošināšana lieliem rūpniecības projektiem ar stabilām cenām.
- Enerģētiskā neatkarība 80 %+ līdz 2035.

4. (2025–2035): Loģistikas efektivitātes uzlabošana un multimodālo koridoru attīstība

- Rail Baltica projekta pabeigšana līdz 2030.
- Ostu infrastruktūras modernizācija un savienojamības uzlabošana ar iekšzemi.
- Multimodālo loģistikas centru attīstība.
- Mērķis: zemākās loģistikas izmaksas Ziemeļeiropā.

5. (2026–2035): Nodokļu sistēmas optimizācija darbaspēkam, investīcijām, P&A

- Darbaspēka nodokļu sloga pakāpeniska samazināšana (fokuss uz zemākiem ienākumiem).
- P&A nodokļu super-atskaitījuma palielināšana līdz 300 %.
- Investīciju nodokļu atvieglojumi automatizācijai, robotikai, MI ieviešanai.
- Īpašs nodokļu režīms holdinguzņēmumiem (skatīt nodokļu sistēmas sadaļu).
- Nodokļu sloga pārnese no darba uz kapitālu un patēriņu.

6. (2025–2035): Eksporta strukturālās transformācijas programma

- Palielināt to produktu daļu eksportā, kuru konkurences priekšrocības balstās kvalitatīvos faktorus, nevis zemās izmaksās.
- Atbalsts augstākas pievienotās vērtības produktu un pakalpojumu eksportam.
- Nišu specializācija: bioekonomika, zaļās tehnoloģijas, IT pakalpojumi, inženierizstrādājumi.
- Eksporta diversifikācija ārpus ES tradicionālajiem tirgiem.

7. (2025–2050): Inovāciju un jaunu tehnoloģiju izplatības veicināšana

- P&A intensitātes palielināšana līdz 3 % IKP (privātais 1,5 %).
- Tehnoloģiju pārneses sistēmas attīstība no universitātēm uz uzņēmumiem.
- Inovāciju vaučeru programma MVU automatizācijai un digitalizācijai.
- Pilotēšanas un testēšanas infrastruktūras attīstība ražošanas tehnoloģijām.

8. (2025–2040): Resursu izmantošanas efektivitātes palielināšana

- Aprites ekonomikas principu ieviešana rūpniecībā.
- Materiālu un enerģijas produktivitātes palielināšana.
- Atkritumu minimizācija un otrreizējās izejvielu izmantošana.
- Resursu produktivitāte: vismaz ES vidējais līmenis.

9. (2025–2050): Uzņēmējdarbības vides uzlabošana produktīviem uzņēmumiem

- Administratīvā sloga samazināšana par 50 % (digitalizācija, vienkāršošana).
- Regulatīvo barjeru mazināšana jauniem uzņēmumiem un skalas palielināšanai.
- Publisko iepirkumu orientācija uz inovācijām un vietējo produkciju.
- Valsts pārvaldes efektivitātes celšana - Top-10 ES e-pārvaldē.

10. (2030–2045): Cilvēkkapitāla pielāgošana augstākas produktivitātes vajadzībām

- STEM izglītības stiprināšana un prasmju paātrinātāji.
- Mūžizglītības un pārkvalifikācijas sistēmas attīstība (target: 70 % pieaugušo iesaistīti).
- Digitālo un tehnisko prasmju universālā integrācija.
- Industrijas doktorantūra un mobilitāte starp akadēmisko vidi un uzņēmumiem.

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Automatizācijas atbalsts	• Automatizācijas/robotizācijas investīciju subsīdijas MVU (30–50 % izmaksu) • MI ieviešanas granti ražošanas un loģistikas uzņēmumiem • "Produktivitātes lēciens" programma top-100 eksportētājiem • Tehnoloģiju diagnostikas un konsultāciju pakalpojumi bez maksas	• Atbalsts: 500+ uzņēmumiem gadā • Robotu blīvums: 100+ uz 10K darbiniekiem (no ~20) • MI ieviešana: 50 % lielo eksportētāju • Produktivitātes pieaugums: +3–4 % gadā	2025–2035
Nodokļu optimizācija	• Darbaspēka nodokļu sloga samazināšana (IIN 15–18 % zemākajiem ienākumiem) • P&A super-atskaitījums 300 % (no 200 %) • Paātrināta amortizācija mašīnām/iekārtām (3 gadi) • Holdingu nodokļu režīms (0 % WHT, participation exemption)	• Darba nodokļi: -3 p.p. līdz 2030 • P&A atskaitījums: 300 % • Amortizācija: 3 gadi • Holdingu režīms: Top-5 ES	2026–2030

Joma	Galvenie pasākumi	Mērkrādītāji	Periods
Enerģētika	- Atjaunojamo energoresursu jaudas trīskāršošana - Elektrības pārvades/sadales modernizācija - Enerģijas cenu stabilizācijas mehānisms lieliem patērētājiem - Energoefektivitātes granti uzņēmumiem	- AER jauda: x3 līdz 2035 - Pārvades izmaksas: zemākās Ziemeļeiropā - Enerģoneatkarība: 80 %+ - Energoefektivitāte: +30 %	2025–2035
Loģistika	- Rail Baltica pabeigšana - Ostu infrastruktūras modernizācija - Multimodālo centru attīstība - Ceļu kvalitātes uzlabošana	- Rail Baltica: 2030 - Ostu kapacitāte: +30 % - Multimodālie centri: 3 - Loģistikas izmaksas: -20 %	2025–2035
Monitorings	- ES MIP procedūras regulāra dalība - ULC un REER uzraudzība - Eksporta tirgus daļas analīze - Resursu produktivitātes monitorings - Ministriju un zinātnisko institūtu kapacitātes stiprināšana	- ULC pieaugums: <+9 % / 3 gadi - REER pieaugums: <+3 % / 3 gadi - Eksporta daļa: >-6 % / 3 gadi - Resursu produktivitāte: ES vidējais	Pastāvīgi
Eksporta atbalsts	- Eksporta kredītu garantijas - Tirgus izpētes un iekļūšanas atbalsts - Starptautisko izstāžu līdzfinansējums - Eksportu orientētas ATI piesaiste	- Eksporta garantijas: 500 milj. EUR - Atbalsts: 200+ uzņēmumiem/gadā - FDI greenfield: 50+ projekti/10 gadi	2025–2050
Administratīvā reforma	- E-pārvaldes pakalpojumi 100 % "Guillotine" pieeja regulējumam - Vienas pieturas pakalpojumi uzņēmumiem - Lēmumu pieņemšanas ātruma standarti	- E-pakalpojumi: 100 % - Regulējumu skaits: -30 % - Administratīvais slogs: -50 % - Lēmumu laiks: 48h standartā	2025–2030

LABĀS PRAKSES AKTIVITĀTES

Eiropas Savienības Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūra (MIP) - ES izmanto MIP, kurā regulāri tiek vērtēti galvenie rādītāji, tostarp ULC, REER, eksporta tirgus daļa un citi makroekonomiskie indikatori. Procedūra ietver gan preventīvo, gan korigējošo daļu. Latvijai šī procedūra ir kritiska, jo Latvija jau pašlaik pārsniedz vairākus brīdināšanas sliekšņus (ULC, REER). Adaptācijas nosacījums: Nepieciešams pastiprināts fokuss uz ULC dinamikas mazināšanu caur produktivitātes celšanu un regulāra ministriju līmenī analīze ar konkrētiem rīcības plāniem. Avots: European Commission MIP Scoreboard

OECD valstu produktivitātes un ULC analīze - OECD regulāri analizē ULC un darba ražīguma rādītājus, sagatavojot salīdzinošus pārskatus par dalībvalstīm. Īpaši vērša uzmanību strukturālajiem faktoriem, kas ietekmē produktivitāti - izglītība, inovācijas, kapitālintensitāte, tirgus regulējums. Latvijai OECD metodoloģija un labās prakses sniedz vērtīgus ieskatus par to, kā citas valstis risina līdzīgas problēmas. Adaptācijas nosacījums: Regulāra OECD Economic Surveys izmantošana politikas plānošanā un Latvijas dalība OECD produktivitātes darba grupās.

Vācijas "Industrie 4.0" iniciatīva - valsts atbalsta programma ražošanas digitalizācijai un automatizācijai, kas ietver konsultācijas, subsīdijas un demonstrācijas centrus MVU. Rezultātā Vācija saglabā augstu produktivitāti un konkurētspēju, neraugoties uz augstām algām. Latvijai līdzīga pieeja varētu būtiski paātrināt produktivitātes pieaugumu ražošanas sektorā. Adaptācijas nosacījums: Izveidot "Industrie 4.0 Latvia" programmu ar 3–5 demonstrācijas/testēšanas centriem reģionos un intensīvu MVU atbalstu automatizācijai. Finansējums: 50 milj. EUR / 5 gadi (ES fondi + valsts budžets).

Singapūras produktivitātes kampaņa un fonds - valsts izveidoja National Productivity Fund ar mērķi palīdzēt uzņēmumiem automatizēt un digitalizēt procesus. Sniedz gan finansējumu (līdz 70 % izmaksu), gan konsultācijas, gan apmācības. Singapūra sasniedza produktivitātes pieaugumu 2–3 % gadā, neraugoties uz darbaspēka trūkumu. Latvijai līdzīgs modelis varētu būt ļoti efektīvs, jo problēmas ir līdzīgas - darbaspēka trūkums, algu pieaugums, nepieciešamība celt produktivitāti. Adaptācijas nosacījums: Izveidot Produktivitātes fondu ar ALTUM bāzi, kas piedāvā līdzfinansējumu 30–50 % automatizācijas/robotizācijas investīcijām ar vienkāršu pieteikuma procesu.

Dānijas "flexicurity" modelis ar fokusu uz prasmju attīstību - apvieno elastīgu darba tirgu ar spēcīgu sociālās aizsardzības sistēmu un aktīvu darbaspēka pārkvalifikāciju. Nodrošina augstu nodarbinātības līmeni (78 %) un produktivitāti, kas ļauj maksāt augstas algas bez konkurētspējas zaudēšanas. Latvijai būtu jāadaptē šī modeļa elements par mūžizglītību un ātru pārkvalifikāciju, lai darbaspēks varētu pielāgoties tehnoloģiju izmaiņām un pāriet no zemākas uz augstāku produktivitāti darbavietām. Adaptācijas nosacījums: Izveidot "prasmju konti" visiem darbiniekiem ar 1000 EUR/gadā izglītībai, ko līdzfinansē valsts un darba devējs.

Īrijas nodokļu režīms investīcijām un P&A - konkurētspējīgs nodokļu režīms uzņēmumu peļņai (12,5 %), P&A nodokļu atvieglojumi (25 % kredītiem) un īpašs režīms intelektuālajam īpašumam (Knowledge Development Box). Rezultātā Īrija piesaistīja ĀTI masveidā un kļuva par vienu no augstākās produktivitātes valstīm ES. Latvijai līdzīgs režīms varētu piesaistīt augstākas pievienotās vērtības investīcijas un stimulēt vietējo uzņēmumu P&A. Adaptācijas nosacījums: leviest līdzīgu, bet Latvijas specifikai pielāgotu režīmu ar fokusu uz ražošanu un eksportu, nevis tikai finanšu/IT pakalpojumiem.

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Finansējums	- ES fondu mērķtiecīga izmantošana produktivitātes celšanai (30 % no kopējā) - Valsts līdzfinansējums automatizācijai (100 milj. EUR / 5 gadi) - EIB/EBRD kreditlīnijas produktivitātes investīcijām - Produktivitātes fonds (modelis: Singapūra)	- ES fondi: 30 % uz produktivitāti - Valsts: 20 milj. EUR/gadā - EIB/EBRD: 200 milj. EUR - Produktivitātes fonds: 50 milj. EUR	Pastāvīgi
Dati un monitorings	- ULC un produktivitātes reāllaika monitoringa sistēma - Eksporta konkurētspējas indeksa izstrāde - Uzņēmumu līmeņa produktivitātes salīdzinājumi (benchmarking) - Integrēta datu platforma (FM, EM, CSP, Latvijas Banka)	- Monitoringa sistēma: 2026 - Konkurētspējas indekss: ceturkšņa - Benchmarking: 1000+ uzņēmumu - Datu platforma: reāllaiks	2026–2027
Cilvēkresursi	- STEM izglītības dubultošana - Mūžizglītības un pārkvalifikācijas programmas (flexicurity) - Industrijas doktorantūra un praktiskās apmācības - Digitālo un tehnisko prasmju universālā integrācija	- STEM absolventi: dubultošana - Mūžizglītībā: 70 % pieaugušo - Industrijas doktoranti: 100/gadā - Digitālās prasmes: 90 % iedzīvotāju	Pastāvīgi
Pārvaldības modelis	- Produktivitātes padome PM vadībā (kā Singapūrā) - Ceturkšņa analīze par ULC, REER, eksporta dinamiku - Vienotas KPI sistēmas ieviešana visos līmeņos "One-stop-shop" uzņēmumu atbalstam	- Padome: ceturkšņa sanāksmes - Analīze: publicēta un publiski pieejama - KPI: vienota sistēma - One-stop-shop: 2027	2026–2027

Joma	Galvenie pasākumi	Mērkrādītāji	Periods
Starptautiskās programmas	- ES MIP procedūras aktīva dalība - OECD produktivitātes darba grupu iesaiste - Horizon Europe projekti produktivitātes tehnoloģijās - Baltijas sadarbība automatizācijas atbalstā	- MIP: regulāra dalība - OECD: aktīva līdzdalība - Horizon: 20+ projekti - Baltijas: kopīgas programmas	Pastāvīgi
Infrastruktūra	- Enerģijas infrastruktūras modernizācija - Rail Baltica un multimodālie centri - Digitālā infrastruktūra (5G 99 % pārklājums) - Automatizācijas/robotizācijas testēšanas centri (3–5)	- Enerģija: modernizācija 80 % - Rail Baltica: 2030 5G: 99 % pārklājums - Testēšanas centri: 5	2025–2035
Sabiedrības atbalsts	- Produktivitātes un automatizācijas popularizācijas kampaņa "Success stories" programma (Latvijas uzņēmumi) - Sociālais dialogs par darba tirgus pārmaiņām - Atvērtība pret tehnoloģiju izmaiņām	- Kampaņa: 100k sasniegtība/gadā - Success stories: 50/gadā - Sociālais dialogs: regulārs - Sabiedrības atbalsts: 60 %+	Pastāvīgi
Juridiskais ietvars	- Nodokļu likumu grozījumi (IIN, UIN, amortizācija) - Holdingu nodokļu režīma ieviešana - Darba likuma elastīguma palielināšana - Automatizācijas/robotizācijas atbalsta likums	- Nodokļi: 2026–2027 - Holdingu režīms: 2027 - Darba likums: 2026–2028 - Atbalsta likums: 2026	2026–2028
Tehnoloģijas	- MI, robotika, automatizācija kā prioritātes "Industrie 4.0 Latvia" programma - Demonstrācijas centri MVU - Tehnoloģiju pārnese no universitātēm	- MI/robotika: 500+ uzņēmumi - Industrie 4.0: 2026 starts - Demonstrācijas centri: 5 - Tech transfer: 20 projekti/gadā	2026–2035
Partnerības	- Darba devēju organizāciju iesaiste produktivitātes celšanā - Arod biedrību dialogs par algu-produktivitātes līdzsvaru - Universitāšu un uzņēmumu sadarbība prasmju attīstībā - Starptautisko investoru piesaiste produktīvai ražošanai	- Darba devēji: 500+ aktīvi - Sociālais dialogs: regulārs - Universitātes: 10 partnerības - FDI: 50 projekti/10 gadi	Pastāvīgi

KPI 2050

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots
Vienības darbaspēka izmaksas - ULC pieaugums (% / 3 gadi)	+42,7 % (2020–2024)	<+9 %	<+9 %	<+9 %	Eurostat, CSP
Reālais efektīvais valūtas kurss - REER pieaugums (% / 3 gadi)	+9,6 % (2022–2024)	<+3 %	<+3 %	<+3 %	ECB, Latvijas Banka
Eksporta tirgus daļas izmaiņas (% / 3 gadi)	-2,8 % (2022–2024)	>-6 %	Stabilizācija	Pieaugums	Eurostat, Pasaules Banka
Darba produktivitāte (IKP uz 1 nodarbināto, EUR)	~35 000 (2024)	~45 000	~60 000	~80 000 (75 % no ES vidējā)	Eurostat, CSP
Produktivitātes pieauguma temps (% gadā)	~2–3 % (2024)	3–4 %	3–4 %	2–3 %	Eurostat, CSP
Robotu blīvums ražošanā (uz 10 000 darbiniekiem)	~20 (2023)	50	80	100+	IFR, CSP
Kapitālintensitāte (kapitāla krājums uz 1 nodarbināto, EUR)	~80 000 (est. 2024)	~100 000	~130 000	~160 000	Eurostat, CSP, Latvijas Banka
Enerģētiskā neatkarība (vietējie resursi % no kopējā)	~45 % (2024)	65 %	75 %	80 %+	IEM, CSP

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots
Elektrības pārvades/sadales izmaksas (ranking Ziemeļeiropā)	Vidējs (2024)	Top-5	Top-3	Zemākās	AST, Eurostat
Loģistikas izmaksas (% no eksporta vērtības)	~8–10 % (est. 2024)	~7 %	~6 %	~5 %	Pasaules Banka LPI, uzņēmumu aptaujas
Resursu produktivitāte (EUR IKP / tonna materiālu)	~2,0 (2023)	2,5	3,0	3,5 (ES vidējais)	Eurostat
Administratīvais slogs uzņēmumiem (indekss)	Bāze 100 (2025)	70	55	50	Pasaules Banka Doing Business, FICIL
Eksporta izsmalcinātība (augstās tehnoloģijas % no eksporta)	~15 % (2024)	25 %	35 %	50 %	Eurostat, CSP

SCENĀRIJU ANALĪZE LĪDZ 2050. GADAM

Latvijas izmaksu konkurētspējas attīstības scenāriji līdz 2050. gadam tiek definēti, ņemot vērā produktivitātes pieauguma tempus un algu dinamiku. Ir izdalāmi trīs galvenie attīstības scenāriji.

Mērķa scenārijs (aktīva produktivitātes celšanas politika)

- ULC dinamika: <+9 % / 3 gadi (atbilst MIP kritērijam).
- Produktivitātes pieaugums: 3–4 % gadā (2025–2040), 2–3 % (2040–2050).
- Darba produktivitāte 2050: ~80 000 EUR (75 % no ES vidējā).
- Robotu blīvums 2050: 100+ uz 10K darbiniekiem (ES vidējais).

Galvenās sekas:

- Produktivitātes pieaugums kompensē algu kāpumu, ULC paliek zem brīdināšanas sliekšņa.
- Izmaksu konkurētspēja saglabājas, REER pieaugums kontrolēts.
- Eksporta tirgus daļa stabilizējas un aug, īpaši augstākās vērtības produktos.
- Algas sasniedz 75 % no ES vidējā, bet produktivitāte atbalsta to ilgtspējīgi.
- Masveida automatizācija, robotizācija un MI ieviešana ražošanā un pakalpojumos.
- Ekonomiskā izaugsme 3–4 % gadā, pietiekama finansēt Eiropas līmeņa labklājību.
- Strukturālais darbaspēka trūkums mazinās caur produktivitātes pieaugumu.
- Latvija kļūst par augstās produktivitātes ekonomiku ar konkurētspējīgu izmaksu struktūru.

Bāzes scenārijs (turpinās pašreizējās tendences)

- ULC dinamika: Turpina pārsniegt +9 % / 3 gadi (pašreiz +42,7 % / 4 gadi).
- Produktivitātes pieaugums: 1,5–2 % gadā (nepietiekams).
- Darba produktivitāte 2050: ~50 000 EUR (stagnācija ~60 % no ES vidējā).
- Robotu blīvums 2050: ~40 uz 10K darbiniekiem (zemākais ES).

Galvenās sekas:

- ULC turpina augt straujāk par produktivitāti, vājinot izmaksu konkurētspēju.
- REER turpina pārsniegt MIP sliekšni, cenūkonkurētspēja samazinās.
- Eksporta tirgus daļa pakāpeniski samazinās, zaudējot pozīcijas konkurentiem.
- Algas tuvojas ES vidējam, bet produktivitāte atpaliek - uzņēmumi zaudē peļņu.
- Investīcijas produktivitātē nepietiekamas, automatizācija notiek lēni.
- Risks ekonomiskajai stagnācijai - nespēja finansēt Eiropas līmeņa algas un sociālo valsti.
- Strukturāls darbaspēka trūkums bez risinājuma - emigrācija turpinās.

Pesimistiskais scenārijs (produktivitātes stagnācija, algu spirāle)

- ULC dinamika: Turpina pārsniegt +12–15 % / 3 gadi (paātrināšanās).
- Produktivitātes pieaugums: <1 % gadā (stagnācija).
- Darba produktivitāte 2050: ~40 000 EUR (kritums līdz ~50 % no ES vidējā).
- Robotu blīvums 2050: <30 uz 10K darbiniekiem (zemākais ES).

Galvenās sekas:

- ULC straujš pieaugums bez produktivitātes atbalsta - izmaksu konkurētspējas kolapss.
- REER pieaugums >+10 % / 3 gadi - cenu konkurētspējas kritisks zudums.
- Eksporta tirgus daļas straujš kritums -10–15 % - konkurenti aizstāj Latvijas produktus.
- Algu-cenu spirāle - uzņēmumi paceļ cenas, zaudē tirgus, samazina darbiniekus, algas aug vēl straujāk.
- Masveida uzņēmumu bankroti vai pārceļšanās uz citām valstīm.
- Ekonomiskā stagnācija vai recesija - nespēja finansēt ne Eiropas līmeņa algas, ne sociālo valsti.
- Fiskālā krīze - ieņēmumi sarūk, bet sociālās saistības pieaug.
- Masveida emigrācija kvalificētu speciālistu - paliek tikai zemākās kvalifikācijas.
- Latvija kļūst par "zemu produktivitātes slazdā" - nespēj izlauzties no zemās pievienotās vērtības.

Scenāriju starpība: Starp mērķa un pesimistisko scenāriju darba produktivitātes atšķirība 2050. gadā ir 2x (80 000 EUR vs 40 000 EUR). Tas nozīmē fundamentāli atšķirīgu ekonomiku - vai nu Latvija ir augstās produktivitātes ekonomika ar Eiropas līmeņa labklājību, vai arī zemās produktivitātes "slazdā" ar strukturālām problēmām un masveidu emigrāciju.

Starpsektoru sakarības

Izmaksu konkurētspēja ↔ Produktivitātē balstīta konkurētspēja:

- Izmaksu konkurētspēja ilgtermiņā ir atkarīga no produktivitātes. Bez produktivitātes pieauguma 3–4 % gadā ULC turpinās augt
- Produktivitātes pieaugums ļauj algām augt bez izmaksu konkurētspējas zaudēšanas - +4 % produktivitāte = +6–7 % algu pieauguma telpa
- P&A intensitātes palielināšana līdz 3 % IKP (privātais 1,5 %) ir priekšnoteikums produktivitātes lēcienam
- Inovācijas un tehnoloģiju ieviešana (automatizācija, robotika, MI) tieši paaugstina produktivitāti un samazina ULC
- Bez inovāciju kapacitātes uzlabošanas izmaksu konkurētspējas mērķi nav sasniedzami

Izmaksu konkurētspēja ↔ Demogrāfija un migrācija:

- Darbaspēka trūkums rada spiedienu uz algu kāpumu. Katrs 10 000 darbinieku trūkums = +0,5–1 % papildu algu spiediens
- Sabiedrības novecošanās samazina darbaspējīgā vecuma iedzīvotājus no 1,2 milj. (2025) līdz ~0,95 milj. (2050) - strukturāls trūkums
- Emigrācija vājina produktivitātes potenciālu - labākie speciālisti aizbrauc, paliek zemākas kvalifikācijas
- Selektīva imigrācija var palīdzēt, bet tikai margināli (8–10 tūkst./gadā) - galvenais risinājums ir produktivitātes celšanu
- Bez produktivitātes pieauguma darbaspēka trūkums kļūst nerisināms - nevar samaksāt pietiekami augstas algas, lai noturētu talantus

Izmaksu konkurētspēja ↔ Izglītība un cilvēkkapitāls:

- Prasmju kvalitāte tieši ietekmē produktivitāti. STEM izglītība, digitālās prasmes un tehniskā kompetence paaugstina darba ražīgumu
- Bez mūžizglītības (70 % pieaugušo iesaistīti) darbaspēks nespēj pielāgoties jaunām tehnoloģijām un produktivitātes pieaugums apstājas
- Industrijas doktorantūra un mobilitāte starp akadēmisko vidi un uzņēmumiem veicina tehnoloģiju pārnesei un produktivitātes celšanu
- Prasmju neatbilstība darba tirgum nozīmē, ka algas aug, bet produktivitāte - nē (uzņēmumi maksā vairāk, bet iegūst mazāk)
- Investīcijas izglītībā un prasmju attīstībā atmaksājas caur 0,5–0,8 % produktivitātes pieaugumu ilgtermiņā

Izmaksu konkurētspēja ↔ Enerģētika un vide:

- Enerģijas izmaksas ir 8–12 % no kopējām ražošanas izmaksām enerģijietilpīgajās nozarēs. ES enerģijas cenas 2–3x augstākas par ASV
- Enerģētiskā neatkarība 80 %+ un zemākas elektrības pārvades izmaksas Ziemeļeiropā var dot +3–5 % konkurētspējas priekšrocību
- Zaļā pāreja ar vietējiem atjaunojamiem resursiem samazina importa atkarību un stabilizē izmaksas ilgtermiņā
- CBAM un citi ES Zaļā kursa instrumenti palielina izmaksas īstermiņā, bet ilgtermiņā rada konkurētspējas priekšrocību "zaļajām" ekonomikām
- Resursu produktivitātes palielināšana (aprites ekonomika) samazina materiālu izmaksas par 15–20 % un uzlabo konkurētspēju

Izmaksu konkurētspēja ↔ Digitālā attīstība:

- Digitalizācija, automatizācija un MI tieši paaugstina produktivitāti par 20–30 % uzņēmumos, kas tās ievieš
- 5G/6G infrastruktūra, datu telpas un digitālie rīki ir priekšnoteikums mūsdienu ražošanas efektivitātei
- E-pārvalde un administratīvā sloga samazināšana par 50 % samazina uzņēmumu fiksētās izmaksas par 2–3 %
- Robotu un MI ieviešana ražošanā kompensē darbaspēka trūkumu un samazina atkarību no algu pieauguma
- Bez digitālās attīstības produktivitātes lēciens nav iespējams - digitalizācija ir enabler visām citām produktivitātes pacelšanas iniciatīvām

Izmaksu konkurētspēja ↔ Valsts finanšu sistēma:

- Nodokļu slogs uz darbaspēku (IIN, SSC) ietekmē ULC. Katrs 1 p.p. samazinājums IIN = ~0,8 % ULC samazinājums
- P&A nodokļu atvieglojumi (super-atskaitījums 300 %) stimulē privātā sektora inovācijas, kas paaugstina produktivitāti
- Investīciju nodokļu režims (paātrināta amortizācija, holdingu režims) veicina kapitālintensitātes pieaugumu
- Fiskālā telpa produktivitātes atbalstam ir ierobežota - nepieciešams izvēlēties starp dažādām prioritātēm (aizsardzība, veselība, izglītība)
- Nodokļu politikai jābūt orientētai uz produktivitātes celšanu, nevis tikai ieņēmumu maksimizāciju īstermiņā

Latvijas izmaksu konkurētspējas saglabāšana un stiprināšana līdz 2050. gadam ir eksistenciāls izaicinājums. Bez būtiskas produktivitātes celšanas Latvija nespēs finansēt Eiropas līmeņa algas un sociālo valsti, zaudējot gan talantus emigrācijā, gan eksporta tirgus daļu konkurentiem.

5.3.2. Produktivitāte

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Produktivitāte šajā kontekstā ietver darbaspēka produktivitāti (IKP uz nodarbināto vai nostrādāto stundu), kopējo faktoru produktivitāti (TFP), kā arī inovāciju kapacitāti, digitalizācijas ieguldījumu un strukturālo transformāciju ekonomikā. Produktivitātes pieaugums ir galvenais ilgtermiņa dzīves līmeņa celšanās virzītājs un pamats Latvijas konkurētspējai globālajā ekonomikā. Produktivitātes pieaugums ir kritisks faktors, lai kompensētu demogrāfiskā krituma sekas — sarūkošu darbaspējīgo iedzīvotāju skaitu un novecojošu sabiedrību.

GALVENIE JĒDZIENI

Ekonomiskā sarežģītība (Economic Complexity Index, ECI) - Valsts spējas radīt un eksportēt zināšanu ietilpīgus, tehnoloģiski sarežģītus produktus un pakalpojumus. Jo augstāka sarežģītība, jo lielāka potenciālā produktivitāte un noturība globālajās vērtības ķēdēs.

Vērtības ķēdes integrācija - Uzņēmuma vai valsts iesaiste starptautiskajās piegādes un ražošanas ķēdēs, radot pievienoto vērtību kādā no to posmiem (dizains, ražošana, montāža, pakalpojumi u. c.). Augstāks integrācijas līmenis nozīmē lielāku produktivitāti un augstākas algas.

Tehnoloģiju absorbcijas spēja - Uzņēmumu un institūciju kapacitāte adoptēt, pielāgot un efektīvi izmantot jaunākās tehnoloģijas (MI, robotiku, mākoņrisinājumus). Zema absorbcijas spēja ir viens no būtiskiem TFP bremsētājiem.

Inovāciju difūzija - Inovāciju izplatīšanās ekonomikā, īpaši no tehnoloģiski attīstītākajiem uzņēmumiem ("frontiera") uz plašo MVU sektoru. Jo ātrāka difūzija, jo lielāks produktivitātes pieaugums valstī kopumā.

Kapitālintensitāte - Kapitāla (tehnikas, iekārtu, robotikas, digitālās infrastruktūras) apjoms uz darbinieku. Augstāka kapitālintensitāte bieži tieši korelē ar augstāku darbaspēka produktivitāti.

Automatizācijas potenciāls - Uzdevumu un procesu īpatsvars, ko varētu automatizēt, izmantojot robotiku, MI vai citus risinājumus. Augsts potenciāls nozīmē iespēju strauji celt produktivitāti un kompensēt darbaspēka trūkumu.

Organizatoriskās inovācijas - Uzlabojumi vadības procesos, darba organizācijā, lēmumu pieņemšanā un kvalitātes vadībā, kas palielina efektivitāti pat bez būtiskām tehnoloģiju investīcijām.

Digitalizācijas gatavība - Uzņēmuma vai valsts tehnoloģiskā un kompetenču sagatavotība digitālo risinājumu ieviešanai (IT prasmes, datu pārvaldība, kibersdrošība, digitālā infrastruktūra).

Datu ekonomika - Ekonomikas modelis, kurā pievienotā vērtība tiek radīta ar datu vākšanu, apstrādi un analīzi (analītika, MI, digitālās platformas). Datu ekonomikas attīstība kļūst par centrālo produktivitātes dzinēju.

Intelektuālais īpašums (IP) un komercializācija - Radīto zināšanu pārvēršana tirgus produktos – patenti, licencēšana, spin-off uzņēmumi. Augsta IP aktivitāte ir raksturīga ekonomikām ar augstu produktivitāti un TFP.

Mēroga ekonomija un tīkla efekti - Izmaksu priekšrocības, kas rodas palielinot ražošanas vai pakalpojumu sniegšanas apjomu. Tīkla efekti rodas, kad pakalpojuma vērtība aug līdz ar lietotāju skaitu (piemēram, digitālajās platformās).

Nearshoring un friendshoring - Ražošanas un pakalpojumu pārvietošana tuvāk galvenajiem tirgiem vai uz ģeopolitiski uzticamām valstīm. Tas rada iespējas piesaistīt investīcijas un paātrināt strukturālo transformāciju.

Augstas pievienotās vērtības nozares - Nozares, kurās produkts vai pakalpojums radīts ar augstu zināšanu un tehnoloģiju intensitāti (IKT, biotehnoloģijas, finanšu tehnoloģijas, zaļās tehnoloģijas, inženiertehniskie pakalpojumi).

Produktivitātes plaša - Atšķirība starp vadošajiem un atpaliekošajiem uzņēmumiem, reģioniem vai nozarēm produktivitātes līmeņa ziņā. Liela plaša liecina par inovāciju un tehnoloģiju nevienmērīgu izplatību.

Vienības darbaspēka izmaksas (ULC) - Darba izmaksu un darbaspēka produktivitātes attiecība. Ja ULC aug straujāk nekā produktivitāte, pasliktinās eksporta konkurētspēja.

Produktivitātes ķēde - Sistēmiska kopsakarība starp kapitālu, tehnoloģijām, inovācijām, cilvēkkapitālu un vadību, kas rada produktivitātes pieaugumu. Vājākais posms ierobežo visas ķēdes potenciālu.

GLOBALĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Mākslīgā intelekta un automatizācijas revolucionārā ietekme uz produktivitāti. MI un automatizācija pārveido ražošanas procesus globāli. OECD prognozes liecina, ka līdz 2030. gadam MI varētu palielināt produktivitāti par 0,8–1,4 % gadā attīstītajās valstīs, bet līdz 2050. gadam kumulatīvā ietekme varētu sasniegt 20–40 % produktivitātes pieaugumu. McKinsey aplēses norāda, ka līdz 2050. gadam 60–75 % darba uzdevumu varētu būt automatizējami. Latvijas ekonomikai tas nozīmē nepieciešamību ātri adaptēt MI risinājumus, lai kompensētu darbaspēka sarukumu — pretējā gadījumā produktivitātes atpalicība no ES līdera valstīm turpinās palielināties. ([McKinsey Global Institute, 2023](#); [OECD AI Policy Observatory, 2024](#))

Globālo vērtības ķēžu reorganizācija un nearshoring. Ģeopolitiskās spriedzes un pandēmija paātrina globālo vērtības ķēžu reorganizāciju — uzņēmumi pārceļ ražošanu tuvāk galvenajiem tirgiem. WEF prognozē, ka līdz 2030. gadam 25–30 % no globālās ražošanas tiks pārstrukturēta, prioritāti piešķirot drošībai un noturībai. Latvijai tas rada iespēju piedāvāt stabilas ražošanas jaudas Centrāleiropas un Skandināvijas tirgiem, taču konkurētspēja būs atkarīga no augstākas produktivitātes, nevis zemākām darbaspēka izmaksām. ([WEF Global Risks Report, 2024](#))

Zaļā transformācija un produktivitātes izmaiņas. Pāreja uz klimatneitrālu ekonomiku prasa būtiskus strukturālus pārkārtojumus — IEA prognozē, ka globālie ieguldījumi zaļajā transformācijā sasniegs 4–5 triljonus USD gadā. Īstermiņā tas var pazemināt produktivitāti tradicionālajās nozarēs, bet vidējā termiņā stimulēs inovācijas un radīs jaunas augstākas vērtības nozares. Latvija var specializēties zaļo tehnoloģiju, bioekonomiku un ilgtspējīgu mežsaimniecību nišās. ([IEA Net Zero by 2050, 2023](#))

Demogrāfiskā krīze un "talantu karš". Globāli darbaspēka novecošanās kļūst par nopietnu produktivitātes izaicinājumu. OECD prognozē, ka līdz 2050. gadam ES darbaspēka vecuma iedzīvotāji samazināsies par 15–20 %. Latvija piedzīvo vienu no straujākajiem sarukumiem — darbaspējīgo skaits var kristies par 30–35 %, padarot produktivitātes pieaugumu par vismaz 2–3 % gadā par vienīgo veidu uzturēt ekonomikas apjomu. ([OECD Demographic Outlook, 2024](#))

Digitālo platformu un datu ekonomikas dominēšana. Platformu ekonomika un datu analīze kļūst par galvenajiem produktivitātes dzinējiem — UNCTAD aplēses liecina, ka globālās datu plūsmas rada lielāku ekonomisko pievienoto vērtību nekā preču tirdzniecība. Latvijas uzņēmumiem jāspēj integrēties digitālajās platformās un izmantot datu analīzi, specializējoties nišu risinājumos (kiberdrošība, fintech, agritech). ([UNCTAD Digital Economy Report, 2023](#))

Darba organizācijas maiņa un attālinātā darba ietekme. Covid-19 neatgriezeniski mainījis darba organizāciju — McKinsey lēš, ka līdz 2030. gadam 20–25 % no darba laika globāli tiks nostrādāts attālināti. Tas pavēr Latvijas uzņēmumiem iespēju piekļūt globālajam talantu tirgum, bet arī rada risku zaudēt talantus starptautiskiem konkurentiem, ja netiek piedāvāti konkurētspējīgi apstākļi. ([McKinsey Global Survey, 2024](#))

Ekonomiskās sarežģītības un vērtības uztveršanas kritiskā nozīme. Produktivitātes pieaugums pats par sevi negarantē labklājības celšanos — izšķiroša ir spēja uztvert (capture) radīto vērtību un noturēt to valsts ekonomikā. Valstis ar zemu ekonomisko sarežģītību (Economic Complexity Index — ECI) produktivitātes pieauguma labums bieži aizplūst caur ārvalstu uzņēmumu peļņu, transfertcenām un dividendēm. Latvijas ECI ir 38. vietā pasaulē (vidēja sarežģītība), kas nozīmē, ka eksportā joprojām dominē zemākas un vidējas sarežģītības produkti. Pāreja uz augstākas sarežģītības produktiem un pakalpojumiem ir priekšnoteikums, lai produktivitātes pieaugums transformētos labklājībā. ([Atlas of Economic Complexity, Harvard, 2024](#))

Uzņēmumu polarizācija un "frontiera vs atpalcēji" plaša. Globāli produktivitātes atšķirības starp vadošajiem uzņēmumiem ("frontiera") un pārējo ekonomiku pieaug — neliela daļa uzņēmumu darbojas pie tehnoloģiskās robežas, bet lielākā daļa nespēj absorbēt inovācijas. Latvijā šī polarizācija ir īpaši izteikta: IKT sektora produktivitāte ir 2,5 reizes augstāka par vidējo, bet vairums MVU tradicionālajās nozarēs atpaliek par 40–60 %. Produktivitātes politikai jāadresē abas grupas — čempioniem nepieciešams scaleup atbalsts, atpalcējiem — tehnoloģiju absorbcijas granti un digitalizācijas vaučeri. ([OECD The Future of Productivity, 2024](#))

Industrija 5.0 — cilvēka un tehnoloģiju sinerģija. Eiropas Komisija ir definējusi Industriju 5.0 kā nākamo ražošanas paradigmu, kurā robotika un MI nevis aizstāj cilvēku, bet papildina tā spējas, fokusējoties uz ilgtspēju, noturību un cilvēkcentrētu pieeju. Šī pieeja ir īpaši relevanta Latvijā, kur pilna automatizācija daudzās nozarēs nav ekonomiski pamatota mazā apjoma dēļ, bet cilvēka-robotu kooperācija var būtiski celt produktivitāti. ([European Commission, Industry 5.0](#))

ĀRĒJIE RISKI

Globālo ekonomisko satricinājumu ietekme. Pieaugoša ģeopolitisko spriedžu, klimata, finanšu nestabilitātes un pandēmiju risku intensitāte var radīt strukturālus produktivitātes zaudējumus caur investīciju samazinājumu un piegādes ķēžu pārtraukumiem.

Tehnoloģiskās atstāšanas risks. Latvija var nespēt sekot globālajam inovāciju tempam MI, kvantu skaitļošanas un biotehnoloģiju jomās, kļūstot atkarīga no ārvalstu tehnoloģijām un zaudējot konkurētspēju.

Energoresursu cenu svārstīgums. Energoietilpīgās Latvijas nozares (ķīmija, kokrūpniecība, metālapstrāde) ir neaizsargātas pret energocenu kāpumu, kas var būtiski samazināt to produktivitāti.

Klimata pārmaiņu fiziskā ietekme. Ekstrēmo laikapstākļu biežuma pieaugums var traucēt ražošanu, sabojāt infrastruktūru un samazināt produktivitāti dabas resursiem saistītajās nozarēs.

Globālā talantu konkurence. Lielās ekonomikas un tehnoloģiju uzņēmumi var piedāvāt būtiski labākus apstākļus, izraisot "smadzeņu aizplūšanu" no Latvijas.

Ārvalstu investīciju samazinājums. Ģeopolitiskās spriedzes un investoru riska uztveres maiņa attiecībā uz Baltijas reģionu var ierobežot ĀTI plūsmu, palēninot tehnoloģiju pārnesei un produktivitātes pieaugumu.

LATVIJAS TENDENCES

Produktivitātes atpalcība no ES vidējā. Latvijas darbaspēka produktivitāte (IKP uz nodarbināto) 2023. gadā sasniedza aptuveni 65 % no ES vidējā līmeņa — uzlabojums salīdzinājumā ar 55 % 2010. gadā, taču atpalcība joprojām ir būtiska. Pēdējos desmit gados produktivitātes pieauguma temps bija vidēji 2,1 % gadā — zemāks nekā Igaunijā un Lietuvā (2,5–3 %) un nepietiekams, lai būtiski samazinātu plaisu līdz 2050. gadam. ([Eurostat, 2024](#))

Zema kopējā faktoru produktivitāte. Latvijas TFP pieaugums 2010.–2023. gadā bija tikai 0,5–0,8 % gadā, kamēr ES vidēji — 0,9 %, bet Vācijā un Zviedrijā — 1,2–1,5 %. Tas liecina, ka produktivitātes pieaugums lielā mērā balstās uz kapitāla un darbaspēka ieguldījumiem, nevis uz inovācijām un efektivitātes uzlabojumiem. ([OECD Productivity Database, 2023](#))

Būtiskas nozaru produktivitātes atšķirības. IKT sektora produktivitāte 2023. gadā bija aptuveni 2,5 reizes augstāka nekā vidēji ekonomikā, bet lauksaimniecībā — tikai 40 % no vidējās. Mazumtirdzniecībā, būvniecībā un daži pakalpojumu segmenti atpaliek par 40–60 % no ES vidējā. Strukturālā transformācija — pāreja uz augstākas produktivitātes nozarēm — ir kritiski svarīga. ([CSP, 2024](#))

Zemi P&A ieguldījumi. 2023. gadā P&A ieguldījumi bija tikai 0,72 % no IKP — viens no zemākajiem ES (vidēji 2,2 %, Igaunijā 2,0 %, Zviedrijā 3,4 %). Tikai aptuveni 35 % nāk no privātā sektora, kas liecina par zemu uzņēmumu inovāciju kapacitāti un vāju pētniecības komercializāciju. ([CSP, Zinātnes un inovācijas statistika, 2024](#))

Digitalizācijas nevienmērīgums uzņēmumos. 2023. gadā tikai 28 % MVU izmantoja mākoņpakalpojumus, 15 % — MI risinājumus un 12 % — lielos datus (ES vidēji attiecīgi 38 %, 22 %, 18 %). Lielie uzņēmumi un IKT sektors ir digitalizācijas līderi, bet MVU, īpaši reģionos, būtiski atpaliek. ([Eurostat DESI, 2024](#))

Darbaspēka izmaksu kāpums bez atbilstoša produktivitātes pieauguma. Vidējā darba samaksa 2023. gadā bija par 48 % augstāka nekā 2018. gadā (nomināli), bet reālā produktivitāte palielinājās tikai par 12 %. Vienības darbaspēka izmaksas pieauga par 32 %, pasliktinot Latvijas uzņēmumu konkurētspēju eksporta tirgos. ([CSP, Darba samaksas statistika, 2024](#))

Reģionālā produktivitātes plaisa. Produktivitāte Rīgā un Pierīgā 2023. gadā bija par 65–70 % augstāka nekā Latgalē un citās perifērajās reģionos. Rīgas reģions koncentrē 60 % no IKP, bet tikai 47 % no nodarbinātības. Reģionos dominē zemākas pievienotās vērtības nozares, kas ierobežo vietējo potenciālu un veicina migrāciju uz galvaspilsētu. ([CSP, Reģionālā statistika, 2024](#))

Uzņēmumu mazais vidējais izmērs. 96 % uzņēmumu ir mikro vai mazie (mazāk par 50 darbiniekiem), vidējais darbinieku skaits — tikai 4,8 (ES vidēji 6,2). Mazie uzņēmumi nespēj izmantot mēroga ekonomiju, investēt P&A un digitalizācijā, un tiem ir ierobežota piekļuve starptautiskiem tirgiem. ([CSP, Uzņēmumu statistika, 2024](#))

Vāja tehnoloģiju pārnese. 2023. gadā Latvijā reģistrēti tikai 127 patenti uz 1 miljonu iedzīvotāju (ES vidēji 180, Vācijā 340). Tikai 23 % MVU sadarbojas ar augstskolu vai pētniecības institūciju. Zinātniskais potenciāls netiek pietiekami pārvērsts komerciālos produktos. ([Eurostat Innovation Statistics, 2024](#))

Nepietiekama kapitāla piekļuve. Riska kapitāla ieguldījumi 2023. gadā bija tikai 0,02 % no IKP (ES vidēji 0,08 %, Igaunijā 0,15 %), kas ierobežo inovatīvu uzņēmumu izaugsmi. ([Invest Europe, 2024](#))

Eksporta sarežģītības zemais līmenis. Latvijas ekonomiskās sarežģītības indekss (ECI) ir 38. vietā pasaulē, kas atspoguļo eksporta struktūras dominēšanu zemākas un vidējas sarežģītības produktos: koksne un koka izstrādājumi (18 %), metāli (12 %), pārtikas produkti (11 %). Lai gan IKT un digitālo pakalpojumu eksports pieaug, industriāli un digitāli produktu "čempioni" ir nedaudzi. Pāreja uz augstākas sarežģītības eksportu ir priekšnoteikums, lai produktivitātes pieaugums transformētos augstākā labklājībā. ([Atlas of Economic Complexity, 2024](#))

"Zombiju uzņēmumu" problēma un investīciju neefektivitāte. Latvijas ekonomikā pastāv risks, ka daļa uzņēmumu turpina darboties bez reāla produktivitātes pieauguma, piesaistot darbaspēku un kapitālu, kas citādi varētu tikt novirzīts produktīvākiem uzņēmumiem. Šie "zombiju uzņēmumi" kavē strukturālo transformāciju, samazina kopējo investīciju efektivitāti un palēnina resursu pārvirzi uz augstākas pievienotās vērtības nozarēm. Nepieciešami mehānismi, kas veicina neefektīvu uzņēmumu restrukturizāciju vai izstāšanos no tirgus, vienlaikus atbalstot darbinieku pārkvalifikāciju. ([OECD, 2024](#))

Produktivitātes paradokss — tehnoloģijas vien negarantē pieaugumu. Latvijā novērojams produktivitātes paradokss: uzņēmumi investē digitālajās tehnoloģijās, bet produktivitātes pieaugums ir lēnāks nekā gaidīts. Tas izskaidrojams ar to, ka digitalizācija bez procesu pārveidošanas, organizatoriskām inovācijām un vadības kvalitātes uzlabošanas bieži rezultējas tikai esošo procesu digitalizācijā ("digitalizēti papīra procesi"), nevis fundamentālā efektivitātes pieaugumā. Nepieciešama integrēta pieeja, kas apvieno tehnoloģiju ieviešanu ar vadības apmācībām un organizatoriskajām reformām.

IEKŠĒJIE RISKI

Institucionālā sadrumstalotība. Produktivitātes politika tiek īstenota fragmentēti starp vairākām ministrijām bez pietiekamas koordinācijas, radot dubultošanos vai pretrunīgus stimulus.

Nepietiekama izpildes kapacitāte. Publiskajam sektoram trūkst kompetenču un resursu kompleksu produktivitātes politiku īstenošanai — vāja izpratne par tehnoloģiskajām iespējām un uzņēmējdarbības vajadzībām.

Finansējuma nepietiekamība un nestabilitāte. Risks, ka P&A, digitalizācijas un infrastruktūras finansējums būs svārstīgs atkarībā no fiskālajiem cikliem un politiskajām prioritātēm.

Cilvēkresursu trūkums un "smadzeņu aizplūšana". Augsta konkurence par STEM un digitālajiem talantiem ar Rietumeiropas valstīm, kur atalgojums ir būtiski augstāks.

Inovāciju absorbcijas spēju vājums. Latvijas uzņēmumiem, īpaši MVU, trūkst kapacitātes absorbēt un adaptēt jaunākās tehnoloģijas — ne tikai finanšu, bet arī vadības kompetenču un organizatorisko procesu līmeni. Tas nozīmē, ka pat pieejamu tehnoloģiju gadījumā ieviešana ir lēna un fragmentēta.

"Nāves ieleja" komercializācijā. Pārāk maz inovāciju sasniedz tirgu — plaša starp zinātnes rezultātu un komerciālu produktu ir plašāka nekā lielākajā daļā ES valstu. Trūkst proof-of-concept finansējuma, mentoringa un tirgus validācijas mehānismu.

Vadības kvalitātes deficīts. Zema vadības un īpašnieku gatavība riskam un transformācijas investīcijām. Daudzos Latvijas uzņēmumos lēmumu pieņemšana balstās uz īstermiņa izmaksu loģiku, nevis ilgtermiņa produktivitātes stratēģiju. Vadības apmācības un starptautiskās pieredzes trūkums ir sistēmisks šķērslis.

Sadarbības kultūras trūkums. Vāja uzticēšanās starp uzņēmumiem, zinātni un publisko sektoru kavē kolektīvo mācīšanos un inovāciju izplatīšanos.

Izglītības sistēmas lēnā adaptācija. Risks, ka programmas nespēs sekot mainīgajam darba tirgus pieprasījumam pēc jaunām prasmēm.

Regulatīvais slogs. Sarežģīti licencēšanas procesi, nodokļu administrēšana un būvatļauju sistēma patērē resursus, kas varētu tikt ieguldīti inovācijās.

Datu pieejamības ierobežojumi. Trūkst sistemātiskas uzņēmumu līmeņa datu vākšanas, kas ļautu identificēt produktivitātes šķēršļus reāllaikā.

STRATĒGISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Nozaru specializācija vs. ekonomikas dažādošana

Izvēle A: Šaura specializācija dažās augsto tehnoloģiju nišās.

- **Plusi:** Ātrāka kritiskās masas veidošanās un starptautiska atpazīstamība, Efektīvāka resursu koncentrēšana — mazāks sadrumstalotības risks, Lielāks potenciālais produktivitātes kāpums īsākā termiņā.
- **Mīnusi:** Ekonomika kļūst ievainojamāka pret nozares specifiskiem šokiem, Reģionālā plaša var padziļināties, ja specializētās jomas koncentrējas galvenokārt Rīgā, Mazāk iespēju dažādām iedzīvotāju grupām un reģioniem iesaistīties augstvērtīgā nodarbinātībā.
- **Ko upurējam:** Daudzveidību, nodarbinātības plašumu un noturību pret cikliskiem satricinājumiem.
- **Kā mazināt blaknes:** izveidot riska mazināšanas mehānismus (piemēram, diversificēt eksporta tirgus), Attīstīt satelīt–kompetenču centrus reģionos, Nodrošināt sociālos un izglītības instrumentus, kas palīdz pārkvalificēties.

Izvēle B: Plaša ekonomikas dažādošana.

- **Plusi:** Augstāka noturība pret ārējiem šokiem un cikliskām krīzēm, Plāšāks nodarbinātības iespēju klāsts visos reģionos, Lielāka sociālā un ekonomiskā stabilitāte.
- **Mīnusi:** Resursi tiek izkliedēti – zemāka koncentrācija uz augstākas pievienotās vērtības nišām, Lēnāks produktivitātes kāpums un inovāciju kritiskās masas veidošanās risks, Mazāka konkurētspēja globālajās augsto tehnoloģiju vērtību ķēdēs.
- **Ko upurējam:** Strauju, uz izrāvienu orientētu izaugsmi konkrētās tehnoloģiju nišās.
- **Kā mazināt blaknes:** leviest “fokusētas dažādošanas” modeli – ierobežots skaits prioritāro jomu, kas savstarpēji sinerģē, saglabāt tehnoloģisko fokusu, vienlaikus neapdraudot nodarbinātības dažādību, Veidot specializētus reģionālus centrus.

DILEMMA 2: Publiskais finansējums vs privātā sektora ieguldījumi

Izvēle A: Dominējošs publiskais finansējums.

- **Plusi:** Ātrāka un koordinētāka resursu mobilizācija stratēģiskajās jomās, Nodrošina P&A, infrastruktūras un inovāciju bāzi, ko tirgus vienatnē nespēj finansēt, Samazina privātā riska barjeras agrīnajā inovāciju posmā.
- **Mīnusi:** Palielināts fiskālais slogs un ilgtermiņa budžeta atkarība, Iespējams zemāks efektivitātes līmenis – “pārvaldes neefektivitātes risks”, Privātais kapitāls var kļūt pasīvs, gaidot valsts impulsu.
- **Ko upurējam:** Tirgus mehānismu efektivitāti un komercializācijas dinamiku.
- **Kā mazināt blaknes:** Ieviest līdzfinansējuma principu (matching grants), Līdzekļus virzīt tikai uz fundamentālajiem un publiskajiem labumiem, Regulārs neatkarīgs izvērtējums un rezultātu monitorings.

Izvēle B: Dominējošs privātais finansējums.

- **Plusi:** Efektīvāka kapitāla izmantošana un spēcīgāka komercializācija, Tirgus signāli nodrošina labāku prioritāšu izvēli, Lielāka inovāciju dinamika un riska uzņemšanās kultūra.
- **Mīnusi:** Privātais kapitāls izvairās no agrīna posma P&A un riskantām tehnoloģijām, Tipiski nepietiekams ieguldījumu līmenis mazos tirgos kā Latvijā, Var ignorēt sociāli svarīgas, bet komerciāli mazāk pievilcīgas jomas.
- **Ko upurējam:** Būtiskus pamata ieguldījumus zinātnē, infrastruktūrā un tehnoloģiju pārnēsē.
- **Kā mazināt blaknes:** Valsts nodrošina “pamata slāni”: zinātne, infrastruktūra, nodokļu stimuli, Riska kapitāla fondu fonds, Publiskā–privātā partnerība P&A projektos.

DILEMMA 3: Tehnoloģiju ieviešana vs darbvietu saglabāšana

Izvēle A: Agresīva automatizācija un MI ieviešana.

- **Plusi:** Straujš produktivitātes lēciens, Kompensē darbaspēka trūkumu un demogrāfisko kritumu, Uzlabo uzņēmumu konkurētspēju globāli.
- **Mīnusi:** Īstermiņā var pieaugt bezdarbs noteiktās profesijās, Sociālie satricinājumi, ja pārkvalifikācijas sistēma ir vāja, Vecākās paaudzes darbiniekiem var būt grūti adaptēties.
- **Ko upurējam:** Sociālo stabilitāti pārejas periodā.
- **Kā mazināt blaknes:** Masveida pārkvalifikācijas un mūžizglītības programmas, Sociālā atbalsta mehānismi īstermiņa adaptācijas periodam, Digitālās prasmes kā obligāts pamata kompetenču komplekts izglītībā.

Izvēle B: Pakāpeniska, piesardzīga tehnoloģiju ieviešana.

- **Plusi:** Mazāki sociāli satricinājumi un mazāks bezdarba risks, Vairāk laika darbinieku pārkvalifikācijai, Saglabājas īstermiņa nodarbinātība.
- **Mīnusi:** Latvija riskē zaudēt konkurētspēju reģionā un ES, Zems produktivitātes kāpums nekompensē darbaspēka kritumu, Lielāka iespēja ieslīgt “vidējo ienākumu slazdā”.
- **Ko upurējam:** Produktivitātes izrāviena iespēju un ekonomikas ilgtermiņa izaugsmi.

- Kā mazināt blaknes: Definēt stingrus terminus tehnoloģiju ieviešanai kritiskajos procesos, Atbalstīt MVU digitālo transformāciju ar vaučeriem un konsultācijām, Godīgi komunicēt sabiedrībai par nepieciešamajām pārmaiņām.

DILEMMA 4: Rīgas dominēšana vs reģionālā līdzsvarota attīstība

Izvēle A: Resursu koncentrācija Rīgā.

- Plusi: Ātrāks ekonomiskais un produktivitātes kāpums, Aglomerācijas efekti paaugstina inovāciju intensitāti, Viegla talantu piesaiste un investoru interese.
- Mīnusi: Reģionu iztukšošanās un depopulācija, Nevienlīdzības un sociālās spriedzes pieaugums, Vienpusēja ekonomikas struktūra valstī kopumā.
- Ko upurējam: Teritoriālo līdzsvaru un reģionu ekonomisko dzīvotspēju.
- Kā mazināt blaknes: Reģionos attīstīt specializētus industriju centrus, Digitalizācija un attālinātais darbs kā “lielais izlīdzinātājs”, Transporta un loģistikas infrastruktūras uzlabošana.

Izvēle B: Spēcīgs fokuss uz reģionālo attīstību.

- Plusi: Samazina sociālo nevienlīdzību un veicina sabiedrības saliedētību, Attīsta vietējās industrijas un nodarbinātību, Samazina spiedienu uz Rīgas infrastruktūru.
- Mīnusi: Lēnāks kopējās ekonomikas izaugsmes temps, Fragmentēti ieguldījumi var samazināt ietekmi uz produktivitāti, Grūtības piesaistīt kritisko talantu un investīciju apjomu.
- Ko upurējam: Maksimālo iespējamo ekonomisko izaugsmi īstermiņā.
- Kā mazināt blaknes: Izmantot “diferencētās politikas” pieeju — nevis visiem vienādi, bet reģionu specializācijai atbilstoši, Veidot reģionālos inovāciju, izglītības un tehnoloģiju centrus, Nodrošināt augstas kvalitātes digitālo infrastruktūru.

DILEMMA 5: Ārvalstu investīciju piesaiste vs vietējā kapitāla stiprināšana

Izvēle A: ĀTI kā primārais virzītājspēks.

- Plusi: Straujāka tehnoloģiju pārnese un vadības kompetenču ienākšana, Pieeja starptautiskajiem tirgiem un piegādes ķēdēm, Lielāks eksporta potenciāls īstermiņā.
- Mīnusi: Liela daļa radītās vērtības var aizplūst dividendēs un transfertcenās, Ārvalstu uzņēmumi var pieņemt stratēģiskus lēmumus ārpus Latvijas interesēm, Riskē ar ekonomikas “ārējo atkarību”.
- Ko upurējam: Vērtības uzturēšanu valstī un vietējā kapitāla attīstības tempu.
- Kā mazināt blaknes: ĀTI piesaiste ar skaidriem nosacījumiem: R&D centri, vietējie piegādātāji, zināšanu pārnese, Regulārs izvērtējums ar vērtības uztveršanas indikatoriem, Sadarbības platformas starp vietējiem un ārvalstu uzņēmumiem.

Izvēle B: Vietējā kapitāla un čempionu stiprināšana.

- Plusi: Lielāka radītās vērtības daļa paliek valstī, Noturīgāka, lokāli vadāma ekonomikas struktūra, Spēcīgāka inovāciju un riska uzņemšanās kultūra ilgtermiņā.
- Mīnusi: Lēnāks izaugsmes temps mazā tirgus dēļ, Finanšu tirgus sekli — kapitāls pieejams ierobežotā apjomā, Nepietiekama kompetenču un tehnoloģiju bāze agrīnajā posmā.
- Ko upurējam: Ātru tehnoloģiju pārneši un strauju eksporta kāpumu.
- Kā mazināt blaknes: Riska kapitāla ekosistēmas attīstība (“fond-of-funds”), Eksporta atbalsta platformas un scale-up programmas, Stratēģiska sadarbība ar ārvalstu uzņēmumiem zināšanu pārnesei.

GRŪTĀ PATIESĪBA

Latvijas mazais tirgus un ierobežotie resursi nepieļauj vienlaicīgu līderību daudzās jomās — jāveic sāpīgas izvēles par to, kur koncentrēt talantus un finansējumu. Privātā sektora kapacitāte ir pārāk vāja, lai paļautos tikai uz tirgu, bet valstij šobrīd trūkst gan naudas, gan kompetenču efektīvai resursu virzīšanai. Demogrāfiskais kritums un globālā konkurence nepieļauj tehnoloģiju ieviešanas palēnināšanu — daļa darbinieku zaudēs darbu, un sabiedrībai jābūt godīgai par šo realitāti.

MĒRĶIS 2050

Produktivitātes līmenis — konverģence ar ES vidējo. Latvijas stratēģiskais mērķis produktivitātes jomā ir līdz 2050. gadam panākt Eiropas Savienības vidējo līmeni (100 %).

Produktivitātes konverģence ar Eiropas Savienības vidējo līmeni ir sasniedzama tikai ar aktīvu privātā sektora līdzdalību — nevis tikai kā politikas instrumentu saņēmējam, bet arī kā līdzradītājam. Ietvars paredz būtisku privāto investīciju un pētniecības un attīstības ieguldījumu pieaugumu, taču šo mērķu sasniegšanai nepieciešams strukturēts dialogs ar uzņēmējdarbības pārstāvjiem par reformu prioritātēm, regulatīvajiem šķēršļiem un investīciju stimuliem. Tādēļ stratēģijas izstrādes posmā nepieciešams izveidot pastāvīgu privātā sektora iesaistes mehānismu, kas nodrošina uzņēmēju perspektīvas sistemātisku integrāciju politikas instrumentu izstrādē.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. (2025–2030): Masīva digitalizācijas un MI ieviešanas programma

- Vispusīga digitalizācijas programma visiem ekonomikas sektoriem ar īpašu uzmanību MVU.
- Digitalizācijas konsultāciju centri reģionos, digitālie auditi, subsīdijas risinājumu ieviešanai.

2. (2025–2035) P&A finansējuma trīskāršošana

- Publiskais P&A: 1 % IKP līdz 2030, 1,5 % līdz 2040.
- R&D nodokļu atlaides, matching granti, publiskās-privātās partnerības.
- Kopējais mērķis: 2,5 % IKP.

3. (2025–2030) Tehnoloģiju pārneses mehānismi

- Tehnoloģiju pārneses biroji, komercializācijas fondi, proof-of-concept finansējums, spin-off atbalsts, universitāšu-uzņēmumu kopīgi P&A projekti.

4. (2025–2030): Nacionālā inovāciju un produktivitātes aģentūra

- Centrāla koordinējoša aģentūra, kas apvieno datu vākšanu, šķēršļu identifikāciju, politikas izstrādi un "vienas pieturas" atbalstu uzņēmumiem.

5. (2025–2040) Augsto tehnoloģiju nozaru mērķtiecīga attīstība

- Stratēģijas 4–6 prioritārajām nozarēm (IKT, biotehnoloģijas, zaļās tehnoloģijas, fintech, progresīvā ražošana) ar konkrētiem mērķiem, finansējumu un starptautisko sadarbību.

6. (2025–2035) Pārkvalifikācijas un mūžizglītības sistēma

- Mikroqualifikācijas, digitālo prasmju programmas, "prasmju konti" katram darbiniekam ar valsts finansētu kredītu.

7. (2030–2040) Riska kapitāla ekosistēma

- Valsts "fondu fonds" 100–150 milj. EUR, starptautisko VC piesaiste, nodokļu stimuli, business angels tīkls.

8. (2030–2040): Infrastruktūras modernizācija

- 5G/6G pārklājums visā Latvijā, datu centri, kiberdrošība, augstvērtīga platjosla reģionos.

9. (2025–2035) Regulatīvās vides vienkāršošana

- Licencēšanas, būvatļauju, nodokļu administrēšanas pārskatīšana; "vienas pieturas" princips; regulatīvās smilškastes.

10.(2030–2040) Publiskā iepirkuma inovāciju stimuli

- 10 % iepirkuma inovatīviem risinājumiem, 15 % MVU un start-up rezervācija.

11.(2030–2040) Starptautiskās sadarbības platformas

- Aktīva dalība Horizon Europe, ESA, NATO Science for Peace.
- koordinācijas punkts.
- projektu sagatavošanas atbalsts.

12.(2035–2050) Reģionālie produktivitātes centri

- Sekundārie inovāciju centri Liepājā, Daugavpilī, Valmierā, Rēzeknē ar universitāšu, profesionālās izglītības un nozaru bāzi.

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
P&A nodokļu atvieglojumi	2, 5	200 % nodokļu atlaide R&D izdevumiem; "patent box" režīms ar samazinātu UIN likmi intelektuālā īpašuma ieņēmumiem	Nav sistēmiskas R&D atlaides	2026–2030
Digitalizācijas granti MVU	1, 5	Valsts sedz 50–70 % no MVU digitalizācijas projektu izmaksām (līdz 50 000 EUR/uzņēmumam); prioritāte MI, lielo datu, mākoņrisinājumu un automatizācijas projektiem	Fragmentēts atbalsts	2025–2035
Valsts riska kapitāla fonds (fund-of-funds)	7, 3	100–150 milj. EUR fonds, kas investē privātajos VC fondos (nevis tieši uzņēmumos); komerciāli principi; ekosistēmas attīstība	Embrionisks VC tirgus (0,02 % IKP)	2027–2035
Tehnoloģiju pārnese granti	3, 2	Proof-of-concept granti (līdz 100 000 EUR/projektam) zinātnes rezultātu komercializācijai — prototipi, tirgus validācija, biznesa modeļa testēšana	Nav sistēmiskas programmas	2026–2032
Publiskā iepirkuma inovāciju stimuli	10, 5	10 % no iepirkuma apjoma "inovatīvajam iepirkumam"; 15 % rezervēts MVU un start-up; novērtēšanā iekļauj inovāciju un ilgtspēju	Cenas kritērijs dominē	2027–2035
Mūžizglītības voucher sistēma	6, 1	"Izglītības konts" katram pieaugušajam ar valsts kredītu 3 000–5 000 EUR mikrokvalifikācijām, digitālo prasmju un pārkvalifikācijas kursiem	Nav sistēmiska	2027–2032
Regulatīvā smilškaite	9, 5	Uzņēmumi testē jaunus biznesa modeļus un tehnoloģijas bez pilna regulatīvā sloga ierobežotā laikā un mērogā; piemērojams fintech, healthtech, MI	Nav	2026–2030
Universitāšu-uzņēmumu sadarbības stimuli	2, 3, 5	Granti kopīgiem P&A projektiem (uzņēmums iegulda ≥30 %); "industrial PhDs" programma; doktorantūra uzņēmumā	Fragmentēta sadarbība	2026–2035
Infrastruktūras ieguldījumu programma	8, 12, 5	500 milj. EUR (2025–2035) digitālajā infrastruktūrā (5G/6G, datu centri, kiberdrošība) un fiziskajā (laboratorijas, tehnoparki, koworking reģionos); ES fondi + EIB	Novecojusi daļēji	2025–2035
Produktivitātes monitoringa platforma	4, 1	Digitāla platforma uzņēmumu pašnovērtējumam, nozares salīdzinājumam, personalizētām rekomendācijām; anonimizēti dati politikas analīzei	Nav	2026–2030
Starptautisko programmu koordinācija	11, 2	Nacionālais koordinācijas punkts ES un starptautiskajām P&A programmām; konsultācijas, projektu sagatavošanas atbalsts, nacionālā līdzfinansēšana	Fragmentēta	2026–2032
Nodokļu reforma produktivitātei	2, 1, 5	Samazināts IIN augsti kvalificētiem STEM speciālistiem; paātrinātais nolietojums digitālajām/zaļajām tehnoloģijām; atcelts/samazināts nodoklis reinvestētajai peļņai P&A	Nespecifiska nodokļu sistēma	2026–2030
P&A super-atskaitījuma paplašināšana	2, 5	Paplašināt esošo 300 % super-atskaitījumu visiem kvalificētiem P&A izdevumiem; vienkāršot kvalifikācijas kritērijus; paplašināt attiecināmo izdevumu loku	Ieviests kopš 2014; šaura piemērošana	2026–2030
Tehnoloģiju absorbcijas granti	1, 5	Mērķēts atbalsts MVU tehnoloģiju absorbcijai: vadības konsultācijas + organizatorisko pārmaiņu atbalsts + tehnoloģiju ieviešanas līdzfinansējums (līdz 70 tūkst. EUR)	Nav	2026–2035

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Inovāciju ielejas (reģionālie centri)	12, 5	3 reģionālie inovāciju centri (Liepāja, Daugavpils, Valmiera) ar universitāšu, profesionālās izglītības un industrijas koncentrāciju; kopīga infrastruktūra un R&D	Fragmentēti	2027–2035
Eksporta diversifikācijas atbalsts	5	Atbalsts uzņēmumiem, kas pāriet uz augstākas sarežģītības produktiem: tirgus izpēte, produktu attīstība, sertifikācija, starptautiskais mārketinga (līdz 100 tūkst. EUR)	LIAA programmas ierobežotas	2026–2035

LABĀS PRAKSES PIEMĒRI

Vācijas Fraunhofer institūtu lietojumbūvniecības modelis

Fraunhofer ir pasaulē vadoša lietišķās pētniecības organizācija ar ~€3,6 mljrd. biznesa apjomu (2024) un finansēšanas modeli, kur ~1/3 bāzes finansējums nāk no federālās/zemju budžeta, bet ≥2/3 – no konkurētspējīgiem līgumiem ar industriju un publisku projektu konkursa līdzekļiem; tas strukturāli piesaista zinātni tirgus vajadzībām un paātrina tehnoloģiju pārnēsi. [\[fraunhofer.de\]](https://www.fraunhofer.de), [\[projects.r...europa.eu\]](https://projects.r...europa.eu) Modelis spiež uz kontraktu iegūšanu un industrijas problēmu risināšanu, kas savukārt nodrošina augstu komercializācijas intensitāti un nepārtrauktu spēju attīstīt tirgum gatavus risinājumus (standarti, patentu izmantošana, spin-off u. c.). [\[fraunhofer.de\]](https://www.fraunhofer.de). Ieteikumi Latvijai: Sākt ar 2–3 šauras specializācijas centriem (piem., bioekonomika/koksnes ķīmija; MI/automatizācija) un 1/3–1/3–1/3 finansēšanu (valsts–industrija–konkursi), nodrošinot kopīgus padomdevēju padomes mehānismus ar uzņēmumiem un skaidrus komercializācijas KPI.

Polijas ES fondu izmantošana tradicionālo industriju modernizācijai

Polija 2014–2020 saņēma ~€77,6 mljrd. Kohēzijas politikas finansējumu, ko mērķēja infrastruktūras, inovāciju un digitalizācijas uzlabojumiem, tai skaitā rūpniecības modernizācijai un uzņēmumu konkurētspējas kāpināšanai. [\[ec.europa.eu\]](https://ec.europa.eu) Valsts mērķtiecīgi virzās uz Industry 4.0 (valsts platforma kopš 2019. g.), pieprasot automatizāciju, datu analītiku un mākoņrisinājumus kā produktivitātes sviras; Valsts un ES atbalsts ir nozīmīgs katalizators modernizācijai. Ieteikumi Latvijai: Ieviest principu “fondi pret produktivitāti”: saikne starp grantu piešķirumu un izmērāmiem efektivitātes/automatizācijas rezultātiem (OEE, vienības izmaksas, kvalitātes defekti), kā arī nozares Industry 4.0 konsultāciju centru tīkls MVU.

Somijas meža/bioekonomikas transformācija uz augstākas pievienotās vērtības produktiem

Somija īsteno Bioekonomikas stratēģiju (atjaunināta 2022), veicinot pāreju no izejvielu eksporta uz biomateriāliem, bioķīmiju, koksnes bāzētiem tekstiliem un augstvērtīgām iepakojuma tehnoloģijām, balstoties VTT/Luke u. c. kompetencēs. [\[stm.fi\]](https://stm.fi), [\[vttresearch.com\]](https://vttresearch.com) VTT/Luke baltsaragos parāda briedušu produktivitātes kāpumu tieši no vērtības ķēdes pagarināšanas – dizains, materiālzinātne, pārstrādes blakusplūsmu monetizācija (lignīns, kompozīti, CLT u. c.), kas padara sektoru noturīgu un eksportspējīgu. Ieteikumi Latvijai: Veidot bioekonomikas kompetenču centrus (universitāte–institūts–uzņēmumi), fokusējot uz biopolimēriem/koksnes ķīmiju un kopīgiem pilotprojektiem (TRL 5–7), ar uzdevumu “no apaļkoka uz biomateriālu portfeli”.

Izraēlas valsts inovāciju ekosistēma (YOZMA/fonds-fondu pieeja + inkubatori)

YOZMA kā valsts atbalstīts fonds-fondu mehānisms katalizēja riska kapitāla tirgus rašanos Izraēlā 1990. gados un turpina sistēmiski piesaistīt privāto kapitālu (t. sk. jaunākās paaudzes programmas). [\[yozmagroup.com\]](http://yozmagroup.com). 2026. gadā Izraēlas Inovāciju pārvalde paziņoja par ~USD450mln. YOZMA ieguldījumu, kas paredzēts >USD2mljrd. kopējai piesaistei, stiprinot VC tirgu un “deep-tech” finansēšanu stagnējošos tirgus apstākļos. Ieteikumi Latvijai: Izveidot nacionālu fonds-fondu (100–150mln.EUR) ar starptautisku pārvaldību un līdzdalības/nosacījumu sistēmu (pirmā slēgšana 6mēn., “deep-tech” kvotas), sasaistot to ar universitāšu inkubatoriem un tehnoloģiju pārnese grantiem.

Dienvidkorejas konsekventā R&D vadītā industrializācija

Koreja ir 2. augstākais R&D intensitātes līmenis OECD (ap 5 % IKP), sistēmiski fokusējoties uz pusvadītājiem, 6G, MI, biotehnoloģiju u. c.; liela daļa pētniecības tiek veikta industrijā, nodrošinot ātru tehnoloģiju ieviešanu eksportā. [\[oecd.org\]](http://oecd.org), [\[asiae.co.kr\]](http://asiae.co.kr). Oficiālie statistikas apkopojumi rāda, ka ~79 % R&D veic uzņēmumi, un kopējā R&D/IKP attiecība 2023–2024 pārsniedza 4,9–5 % robežu, noturot Koreju starp pasaules līderiem inovācijā un tehnoloģiju eksportā. Ieteikumi Latvijai: Sasaistīt publisko P&A pieaugumu ar konkrētām nozaru ceļakartēm (IKT/elektronika, zaļās tehnoloģijas, biomedicīna), palielinot uzņēmumu finansējuma līdzdalību un veidojot “lielos kopprojektus”.

Īrijas universitāšu–industrijas sadarbības sistēma (SFI/Enterprise Ireland)

Science Foundation Ireland un Enterprise Ireland veido saskaņotu akadēmijas–industrijas ekosistēmu: SFI pētniecības centri, industrijas līdzdalība un mobilitātes instrumenti (industrijas doktoranti/fellowships), kas raksturīgi “spēcīgai zināšanu difūzijai”. [\[sfi.ie\]](http://sfi.ie), [\[enterpriseireland.com\]](http://enterpriseireland.com). Valsts konsekventi finansē SFI centrus (piem., €193mln. ieguldījums piecos centros), kā arī uztur >1700 industrijas sadarbību ar MNC un MVU – tas sistemātiski palielina komercializāciju un prasmju piedāvājumu. Ieteikumi Latvijai: Ieviest industrial PhD/industrial postdoc programmas un obligātu industrijas partneri valsts P&A grantu shēmās; veidot SFI-līdzīgus centrus ar daudzgadu finansējumu un rezultātu KPI (patenti/licences/jaunuzņēmumi).

Dānijas inovāciju infrastruktūra (Innovation Fund Denmark + GTS/DTI testi un demonstrācija)

Dānijas Inovāciju fonds ir galvenais “soft-funding” instruments (Grand Solutions, Industrial PhD/Postdoc, Inno-programmas), savukārt Danish Technological Institute un GTS tīkls nodrošina 70+ industrijai gatavas laboratorijas testēšanai un demonstrācijām. [\[stip.oecd.org\]](http://stip.oecd.org), [\[innovationsfonden.dk\]](http://innovationsfonden.dk), [\[dti.dk\]](http://dti.dk). IFD pārvalda plašu programmu spektru (no proof-of-concept līdz lieliem PPP), bet DTI/GTS nodrošina reālos testēšanas laukus un sertifikācijas pakalpojumus, kas būtiski paātrina inovāciju difūziju uz MVU. Ieteikumi Latvijai: Izveidot nacionālu “Grand Solutions” tipa konkursu ar industrijas līdzfinansējumu un testēšanas/demonstrācijas infrastruktūru (atvērtās laboratorijas) prioritārajās jomās; ieviest Industrial PhD/Postdoc programmas.

Igaunijas digitālā valsts un “startup-friendly” regulējums (e-Estonia)

Igaunija ir uzbūvējusi pilnīgu digitālās pārvaldes arhitektūru (ID, X-Road, “once-only”), kur lielākā daļa pakalpojumu ir pieejami tiešsaistē; tas samazina administratīvo berzi uzņēmējdarbībai un paātrina jaunuzņēmumu izveidi.[\[e-estonia.com\]](http://e-estonia.com) Uzņēmuma reģistrācija minūtēs, nodokļi un līgumi tiešsaistē, konsekvēnti augsti mērījumi startup ekosistēmas jaudā (vairāk nekā 1,5 tūkst. jaunuzņēmumu un nozīmīgs nodokļu devums 2023–2025) – efektivitāte un prognozējamība kļūst par konkurētspējas pamatu. Ieteikumi Latvijai: Prioritāri digitalizēt “kritiskos saskares punktus” (nodokļi, būvatļaujas, uzņēmumu reģistrācija) un paplašināt regulatīvās smilškastes (fintech/MI/health-tech), ieviešot “once-only” principu un obligātu e-pakalpojumu izmantošanu publiskajos iepirkumos.

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Publiskais un ES finansējums	≥30 % no ES kohēzijas līdzekļiem 2028–2034 P&A, digitalizācijai un inovācijām; Horizon Europe, Digital Europe, InvestEU maksimāla izmantošana	P&A publiskais finansējums 1 % IKP līdz 2030, 1,5 % līdz 2040	2025–2040
Privātais kapitāls un ĀTI	Stimuli ĀTI augsto tehnoloģiju sektoros; vietējā VC tirgus attīstība; fondu fonds 100–150 milj. EUR	VC ieguldījumi 0,15 % IKP; ĀTI augsto tehnoloģiju sektoros +50 %	2027–2050
Datu infrastruktūra un analītika	Valsts līmeņa datu platforma (CSP, administratīvie dati, uzņēmumu aptaujas); reāllaika produktivitātes analītika	Platforma darbībā; reāllaika dati politikas veidotājiem	2026–2032
Cilvēkresursi	STEM izglītības stiprināšana; mūžizglītība un "prasmju konti"; vadības apmācības; talantu piesaiste un noturēšana	1 000+ jauni STEM speciālisti/gadā; vadības apmācības 500+ uzņēmumu vadītājiem	2025–2050
Pārvaldības modelis	Nacionālā inovāciju un produktivitātes aģentūra; starpministriju koordinācija; MK līmeņa atbalsts	Aģentūra darbībā līdz 2027; vienota produktivitātes stratēģija	2026–2030
Starptautiskās programmas	Horizon Europe, ESA, COSME, EIT, NATO DIANA; nacionālais koordinācijas punkts; līdzfinansēšana	≥200 milj. EUR piesaistīti no ES programmām līdz 2035	2025–2035
Digitālā un fiziskā infrastruktūra	5G/6G pārklājums; datu centri; laboratorijas; tehnoparki; coworking reģionos	5G 95 %+ līdz 2030; 4 tehnoparki reģionos	2025–2035
Regulatīvā vide	Procesu vienkāršošana; digitalizācija; "vienas pieturas" princips; regulatīvās smilškastes	Administratīvā sloga samazinājums 30 %	2025–2032
Inovāciju kultūra	Sabiedriskā diskusija; veiksmīgo piemēru popularizēšana; izglītības reforma; uzņēmējdarbības ekosistēma	Start-up skaits +100 % līdz 2035	2025–2050
Fiskālā telpa	Līdzsvars starp tekošajiem izdevumiem un ieguldījumiem nākotnē; makroekonomiskā stabilitāte	Fiskālā telpa P&A un infrastruktūrai ≥1 % IKP	Pastāvīgi
Zaļā enerģija un resursu efektivitāte	Atjaunīgās enerģētikas jaudu trīskāršošana; enerģētiskā neatkarība kā konkurētspējas instruments; CBAM gatavība	Enerģētiskā neatkarība 75 %+; AER īpatsvars 90 %	2025–2050
Rail Baltica un loģistikas savienojamība	Multimodālo koridoru attīstība; loģistikas digitalizācija; ostu modernizācija	Loģistikas izmaksu samazinājums 20 %; Rail Baltica darbībā	2025–2040
Bioekonomikas resursu bāze	Latvijas mežu, lauksaimniecības un biomasas resursu augstākas vērtības izmantošana; biotehnoloģiju attīstība	Bioekonomiku eksporta vērtība +100 %	2025–2050
Drošības garantijas un NATO dalība	Ģeopolitiskā stabilitāte kā investoru uzticības priekšnoteikums; dual-use tehnoloģiju ekosistēma	Investoru uzticības indekss stabilizēts	Pastāvīgi

PRODUKTIVITĀTES KPI 2050

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots
Darbaspēka produktivitāte (% no ES vidējā)	~65 % (2023)	72 %	78 %	85 %	Eurostat , CSP
TFP pieauguma temps (% gadā)	0,5–0,8 %	1,0 %	1,3 %	1,5 %	OECD Productivity Database , LB
P&A ieguldījumi (% no IKP)	0,72 % (2023)	1,2 %	1,8 %	2,5 %	CSP , Eurostat
Uzņēmumu digitalizācija (% ar progresīvām tehnoloģijām)	~28 % MVU (2023)	50 %	75 %	90 %	Eurostat DESI
Rādītājs	Bāzes vērtība (2024)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots
Augstākas pievienotās vērtības nozaru īpatsvars (% IKP)	~40 % (2023)	48 %	56 %	65 %	CSP
Reģionālā produktivitātes plaisa (Rīga vs. pārējie)	65–70 % (2023)	58 %	48 %	40 %	CSP
ULC dinamika (3 gadu pieaugums)	>30 %	≤15 %	≤12 %	≤9 %	Eurostat
Inovativo uzņēmumu īpatsvars (%)	~35 %	50 %	70 %	85 %	Eurostat CIS
ECI pozīcija	38. vieta	32.	25.	20.	Atlas of Econ. Complexity
Spin-off uzņēmumi (skaits gadā)	~10	20	35	50	CSP, IZM
Patentu skaits (uz 1 milj. iedz.)	127 (2023)	160	200	250	EPO , LR Patentu valde
Riska kapitāla ieguldījumi (% no IKP)	0,02 % (2023)	0,05 %	0,10 %	0,15 %	Invest Europe

SCENĀRIJU ANALĪZE LĪDZ 2050. GADAM

Mērķa scenārijs (aktīva politika, strukturālas reformas). Produktivitātes pieaugums paātrinās līdz 2,7–3 % gadā, pateicoties masīvai digitalizācijai, P&A ieguldījumu trīskāršošanai, strukturālai transformācijai uz augstākas vērtības nozarēm un tehnoloģiju pārneses uzlabošanai. Līdz 2050. gadam Latvija sasniedz 85 % no ES vidējā līmeņa, kas ļauj uzturēt ekonomikas apjomu un labklājību, neskatoties uz demogrāfisko kritumu. Fiskālā telpa palielinās, radot iespēju finansēt sociālās programmas un turpināt ieguldījumus — pozitīva atgriezeniskā saite starp produktivitāti, labklājību un investīcijām.

Bāzes scenārijs (mērena izaugsme, bez strukturālām reformām). Produktivitātes pieaugums turpinās pašreizējā tempā (~2,1 % gadā), kas ir nepietiekams, lai kompensētu demogrāfisko kritumu. Līdz 2050. gadam Latvija sasniedz tikai 70–72 % no ES vidējā produktivitātes līmeņa. Ekonomikas apjoms stagnē vai samazinās, fiskālā kapacitāte ir ierobežota, bet sociālais slogs (pensijas, veselība) pieaug. Latvija paliek "vidējo ienākumu slazdā" — pārāk attīstīta, lai konkurētu ar zemām izmaksām, bet nepietiekami inovatīva, lai konkurētu ar zināšanām un tehnoloģijām.

Pesimistiskais scenārijs (ārējie šoki, vāja politika). Produktivitātes pieaugums palēninās līdz 1–1,5 % gadā ārējo šoku (energokrīzes, ģeopolitiski konflikti), investīciju samazinājuma un "smadzeņu aizplūšanas" ietekmē. Līdz 2050. gadam produktivitāte stagnē pie 60–65 % no ES vidējā. Ekonomika sarūk, fiskālā krīze padziļinās, sociālā spriedze pieaug un depopulācija paātrinās. Latvija kļūst par ES "perifēriju" ar zemām izaugsmes perspektīvām — bezdarbs un emigrācija pastiprinās, un valsts nespēj finansēt ne sociālās programmas, ne investīcijas nākotnē.

Starpsektoru sakarības

Demogrāfija un ģimenes ↔ Produktivitāte

Darbaspēka sarukums (–30–35 % līdz 2050) ir galvenais strukturālais spiediens uz produktivitātes celšanu — bez pieauguma vismaz 2,7 % gadā ekonomika sarūk absolūtajos apmēros. Sabiedrības novecošanās (vidējais vecums 48–50 gadi) maina darbaspēka struktūru, samazina mobilitāti un palielina veselības un sociālo izdevumu slogu, kas konkurē ar produktivitātes investīcijām. Depopulācija reģionos likvidē kritisko masu vietējām ekonomikām. Produktivitātes pieaugums ir vienīgais instruments, kas var kompensēt demogrāfisko kritumu un uzturēt fiskālo kapacitāti pensijām un sociālajai aizsardzībai.

Izglītība ↔ Produktivitāte

STEM izglītība, digitālās prasmes un mūžizglītība ir tiešs TFP priekšnoteikums — bez kvalificēta darbaspēka tehnoloģiju ieviešana palēninās. Matricā identificētā izglītības kvalitātes pasliktināšanās (CE rezultātu kritums, PISA stagnācija), pedagogu trūkums un pieaugušo izglītības zemā iesaiste (10 % vs. ES mērķis 60 %) tieši bremzē inovāciju absorbcijas spēju uzņēmumos. Produktivitātes pieaugums rada fiskālo telpu izglītības investīcijām (mērķis 5 % IKP) un pieprasījumu pēc augstāk kvalificētiem darbiniekiem, stimulējot sistēmas reformu.

Veselība ↔ Produktivitāte

Latvijas zemākie ES veselīgi nodzīvotie gadi (55 vs. ES 65), augstā invaliditāte (41,2 % vs. ES 23,9 %) un priekšlaicīgā mirstība tieši samazina darbaspēka pieejamību un produktivitāti. Hronisks veselības finansējuma deficīts (6 % vs. 10 % ES) un ārstniecības personāla trūkums (3,3 ārsti vs. 4 ES) pasliktina darbaspēka veselības stāvokli un palielina slimības prombūtni. Produktivitātes pieaugums ir priekšnoteikums, lai radītu resursus veselības sistēmas finansēšanai līdz mērķa 9 % IKP.

Talantu vadība (migrācija) ↔ Produktivitāte

Neto emigrācija un "smadzeņu aizplūšana" (~30 % IT speciālistu plāno emigrēt) tieši samazina augsti kvalificēto darbaspēku un bremzē inovāciju ekosistēmu. Imigrācijas struktūra (60 % zemas kvalifikācijas darbos) neveicina produktivitātes celšanu. Diaspora (~400 tūkst.) ir neizmantots potenciāls tehnoloģiju pārnesei, investīcijām un attālinātam darbam. Produktivitātes pieaugums (augstākas algas, labāki apstākļi) ir galvenais remigrācijas un talantu noturēšanas instruments.

Tehnoloģijas un digitalizācija ↔ Produktivitāte

MI, automatizācija, mākoņrisinājumi un datu analīze ir galvenie produktivitātes pieauguma instrumenti — matricā norādīts, ka 90 % TOP-100 eksportētāju jāievieš robotika/MI kritiskajos procesos. Digitalizācijas nevienmērīgums (85 % lielo uzņēmumu vs. 28 % MVU), zemā MI ieviešana (15 %) un IT speciālistu aizplūde ir tiešie šķēršļi. Kiberdrošības kapacitātes nepietiekamība apdraud digitālās produktivitātes pamatu. "Digitālo čempionu" programma un scaleup finansējums ir tieši produktivitātes instrumenti.

Izmaksu konkurētspēja ↔ Produktivitāte

Matricā identificēta kritiska sakarība: vienības darbaspēka izmaksas (ULC) pieaug straujāk par produktivitāti — algu pieaugums +48 % vs. produktivitāte +12 %. Šī plaša tieši erodē eksporta konkurētspēju. Enerģijas cenas ES augstākā grupā papildus sloga energoietilpīgās nozares. Produktivitātes pieaugums caur kapitālintensitāti (automatizācija, robotika) ir vienīgais ilgtspējīgais risinājums, kā uzturēt algu kāpumu bez konkurētspējas zaudēšanas. Matricas "grūtā patiesība": zemu algu modelis vairs nestrādā.

Inovāciju kapacitāte ↔ Produktivitāte

P&A ieguldījumi (0,72 % IKP vs. mērķis 3 %) un tehnoloģiju pārnesei efektivitāte (127 patenti vs. mērķis 80 uz 1 milj.) ir tiešs TFP dzinējs. Matricā norādīts "Emerging Innovator" statuss, vāja zinātnes-biznesa saikne, "nāves ieleja" komercializācijā un riska kapitāla deficīts (0,02 % IKP). Pozitīva atgriezeniskā saite: produktivitāte → fiskālā kapacitāte → P&A finansējums → inovācijas → produktivitāte. Matricas "grūtā patiesība": 3 % IKP P&A nav sasniedzams bez privātā sektora radikālas iesaistes.

Kapitāla tirgus un finanšu sistēma ↔ Produktivitāte

Kapitāla pieejamība ir priekšnoteikums uzņēmumu investīcijām produktivitātes celšanā. Latvijas vājais vietējais VC tirgus, banku dominance finansējumā, IPO kultūras neesamība un pensiju fondu pasivitāte ierobežo augsta potenciāla uzņēmumu izaugsmi. Matricā norādīts, ka scaleup finansējuma "nāves ieleja" (5–50 milj. EUR) tieši kavē čempionu izaugsmi. Produktivitātes pieaugums palielina uzņēmumu vērtību un kapitāla tirgus pievilcību.

Investīcijas ↔ Produktivitāte

Kopējās investīcijas (~23 % IKP) un to struktūra tieši nosaka produktivitātes trajektoriju. Matricā norādīts: privātā sektora investīcijas ir tikai 40 % (ES 80 %), ES fondu atkarība (~60 % publisko investīciju), ĀTI koncentrācija dažās nozarēs. Nearshoring un friendshoring rada iespējas, bet darbaspēka trūkums un tirgus mazums ierobežo. Produktivitātes pieaugums ir galvenais ĀTI piesaistes arguments ilgtermiņā.

Nodokļu sistēma un valsts budžets ↔ Produktivitāte

Zems nodokļu ieņēmumu līmenis (33,2 % vs. 40 % ES) ierobežo publiskos ieguldījumus P&A, izglītībā un infrastruktūrā — tiešos produktivitātes iespējotājos. Aizsardzības izdevumu pieaugums (mērķis 5 %+ IKP) konkurē par fiskālajiem resursiem. Nodokļu sistēmas struktūra (augsts PVN, zems kapitāla nodoklis) ietekmē investīciju stimulus. Produktivitātes pieaugums paplašina nodokļu bāzi un rada fiskālo telpu, tādējādi veidojot pozitīvu atgriezenisko saiti.

Drošība un ģeopolitika ↔ Produktivitāte

Ģeopolitiskā stabilitāte ir priekšnoteikums investoru uzticībai un ĀTI piesaistei. Matricā norādīts: aizsardzības budžets 5 % + IKP atstāj mazāk resursu produktivitātes investīcijām (P&A, infrastruktūra). Kiberdrošība ir nepieciešamais nosacījums digitālās ekonomikas funkcionēšanai. Aizsardzības industrija (mērķis 5 % IKP) var kļūt par dual-use tehnoloģiju avotu, kas veicina civilo produktivitāti (droni, sensori, komunikācijas, MI).

Vide un klimats ↔ Produktivitāte

Zaļā transformācija īstermiņā var samazināt produktivitāti tradicionālajās nozarēs (papildu regulējums, CBAM prasības), bet vidējā termiņā rada jaunas augstas vērtības nišas (bioekonomika, zaļās tehnoloģijas, ilgtspējīga mežsaimniecība). Matricā norādītā "grūtā patiesība": Latvijas zaļā pāreja faktiski nozīmē efektīvāku vietējo resursu izmantošanu — tas ir konkurētspējas avots, ne slogs. Enerģētiskā neatkarība (mērķis 75 %+) samazina enerģijas cenu volatilitātes ietekmi uz ražošanas produktivitāti.

Transports un loģistika ↔ Produktivitāte

Loģistikas izmaksas ģeogrāfiskās atrašanās dēļ tieši ietekmē eksportējošo uzņēmumu produktivitāti. Rail Baltica, ostu modernizācija un aviācijas konnektivitāte uzlabo piekļuvi eksporta tirgiem. Multimodālo koridoru attīstība un loģistikas digitalizācija (TMS platformas) ir tieši produktivitātes instrumenti.

Publiskā pārvalde ↔ Produktivitāte

Birokrātiskais slogs un regulatīvie šķēršļi tieši samazina uzņēmumu produktivitāti — resursi tiek patērēti administrācijai, nevis inovācijām. Matricā norādīts: zema uzticēšanās valdībai, personāla novecošanās, fragmentārisms. Publiskā iepirkuma reforma (Inovativais iepirkums) var kļūt par inovāciju katalizatoru. "Valdība kā platforma" modelis un administratīvā sloga samazinājums (mērķis –50 %) tieši atbrīvo uzņēmumu kapacitāti produktīvām aktivitātēm.

Reģionālā attīstība ↔ Produktivitāte

Rīgas–reģionu produktivitātes plaisa (65–70 %) atspoguļo ekonomikas polarizāciju. Reģionos dominē zemākas pievienotās vērtības nozares (lauksaimniecība, kokapstrāde). Matricā norādītais demogrāfijas kritums reģionos ("tukšās teritorijas") likvidē kritisko masu vietējām ekonomikām. Digitalizācija un attālinātais darbs var kalpot kā izlīdzinātājs, bet tikai ar kvalitatīvu infrastruktūru (5G 99 %).

Pilsoniskā sabiedrība ↔ Produktivitāte

Vāja sociālā kapitāla līmenis un zema sadarbības kultūra (uzņēmumu, zinātnes un publiskā sektora starpā) kavē kolektīvo mācīšanos, inovāciju izplatīšanos un kopīgu projektu īstenošanu — tiešs produktivitātes šķērslis. Sabiedrības polarizācija mazina politisko konsensu par sāpīgām strukturālām reformām, kas nepieciešamas produktivitātes celšanai.

5.4. PUBLISKĀ PĀRVALDE

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Šī sadaļa iztirzā publiskās pārvaldes attīstības politikas izaicinājumus līdz 2050. gadam. Tā aptver nacionālo, reģionālo un vietējo līmeni, kurā notiek publisko rīcībpolitiku izstrāde un ieviešana, kā arī publisko pakalpojumu definēšana un sniegšana.

GALVENIE JĒDZIENI

Administratīvais slogs – ir laika, finanšu un psiholoģisko resursu izmaksas, kas veidojas un izriet no aktivitātēm, ko persona vai organizācija brīvprātīgi neveiktu jeb apgrūtinājums saskarsmē ar publisko pārvaldi. Administratīvā sloga tvērumu starptautiskie pētnieki skata plašāk, ietverot mācīšanās, atbilstības un psiholoģiskās izmaksas (Herd et al, 2023; Benish et al, 2024). Administratīvais slogs ir regulatīvā sloga sastāvdaļa.

DESI (Digital Economy and Society Index) – Eiropas Komisijas izstrādāts Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss, kas novērtē ES dalībvalstu digitālo attīstību četrās dimensijās (cilvēkkapitāls, savienojamība, digitālo tehnoloģiju integrācija, digitālie publiskie pakalpojumi).

EGDI (E-Government Development Index) – Apvienoto Nāciju Organizācijas E-valdības attīstības indekss sniedz visaptverošu valstu e-pār-valdes attīstības līmeņa novērtējumu. EGDI veido trīs apakšindeksi: tiešsaistes pakalpojumu indekss; telekomunikāciju infrastruktūras indekss; cilvēkkapitāla indekss.

Subsidiaritātes princips – publiskos pienākumus pēc iespējas realizē tas varas līmenis, kas atrodas vistuvāk pilsoņiem. Uzdodot kāda pienākuma izpildi citam varas līmenim, ņem vērā uzdevuma apjomu un dabu, kā arī efektivitātes un ekonomijas nosacījumus.

Regulatīvais slogs – ir publiskās varas noteikto normatīvo prasību radīto izmaksu kopums, kas ietekmē personu un organizāciju rīcības brīvību un resursu izmantošanu.

LOBĀLĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Pārvaldības un vērtību demokrātisko modeļu izaicinājumi, ja notiekošā demokrātiskās pārvaldības mazināšanās turpināsies. Tā ietekmēs gan jau iesakņojušās, gan jaunas demokrātijas. Demokrātisko sistēmu ilgtermiņa sniegums būs atkarīgs no to spējām pielāgoties jaunai realitātei un saglabāt noturību iekšēju un ārēju problēmu gadījumā (EC. 2021 Strategic Foresight Report).

Publiskās pārvalde saskarsies ar pastāvīgu spiedienu uz pārvaldības elastīgu transformāciju, ko ietekmēs globālu un lokālu faktoru kopums - demogrāfiskās izmaiņas, ģeopolitiskie notikumi, demokrātisko mehānismu samazināšanās, tehnoloģiskā attīstība, vides un ilgtspējas izaicinājumi, fiskālie ierobežojumi, arvien pieaugošās prasības pēc pārredzamības un efektivitātes u. c.

Publiskajā pārvaldē dominēs cilvēkorientētas pieejas kultūra, kas nodrošinās personalizētus un proaktīvus publiskos pakalpojumus atbilstoši lietotāju vajadzībām, gaidām un pieredzei

(OECD. Global Trends in Government Innovation 2024. Fostering Human-Centred Public Services, 2024; OECD. Recommendation of the Council on Human-Centred Public Administrative Services, 2024; OECD. Government at Glance -2025).

Digitāla publiskā pārvalde būs personalizēta un turpat neredzama – tā darbosies fonā, automātiski nodrošinot pakalpojumus bez iesniegumiem un nepieciešamības apmeklēt iestādes klātienē. Svarīgu lēmumu pieņemšanā arvien lielāku lomu ieņems digitālie algoritmi.

Digitālā publiskā infrastruktūra kļūs par nozīmīgāko kritiskās infrastruktūras objektu.

Digitālās pārvaldes personāla izvēlē dominēs jauni cilvēkresursu pārvaldības modeļi un stratēģijas, kas respektēs indivīda tehnoloģiskās prasmes un paaugstinātās prasības saistībā ar elastīgumu. Tehnoloģisko pārmaiņu ātrums un darba tirgus elastība nozīmēs, ka apmācība un tālākizglītība kļūs par pastāvīgu prasību darbiniekiem neatkarīgi no viņu vecuma vai līmeņa. Pastiprināsies konkurence par talantiem starp publisko un privāto sektoru

(OPSI, Futures of public administration. Scenarios for Talent Management in Slovenia, 2021).

Regulatīvā un administratīvā sloga samazināšana un tiesību aktu vienkāršošana būs sistemātiska pieeja visā Eiropā, vienlaikus elastīgi pilnveidojot to īstenošanu un izpildi

(EC. 2025 Overview Report on Simplification, Implementation and Enforcement, 2025).

ĀRĒJIE RISKI

ES ir lielākā demokrātiju grupa pasaulē, taču demokrātiskā pārvalde globālā līmenī pasliktinās.

Ģeopolitisko un ideoloģisko konfliktu rezultātā pastiprinās kibernetiskās drošības apdraudējumi publiskās pārvaldes informācijas un datu sistēmu pārvaldības infrastruktūrai.

ES regulatīvais un administratīvais slogs, fragmentēts un lēns lēmumu pieņemšanas process bremzē Eiropas konkurētspēju. Eurochambres 2025. gada aptaujā 98 % uzņēmēju norāda, ka birokrātiskā sloga samazinājumu nejut un administratīvās izmaksas turpina "apēst" resursus, kas būtu jānovirza inovācijām un izaugsmei (The Draghi report: A competitiveness strategy for Europe, 2024; EC. Competitiveness Compass, 2025; Eurochambres Economic Survey (EES2025)).

Sabiedrības uzticēšanās krīze publiskajai pārvaldei atspoguļo plašu starp pilsoņu gaidām un publiskās pārvaldes iestāžu sniegumu. 2023. gada aptaujas dati OECD valstīs parāda, ka turpat pusei aptaujāto (44 %) uzticība savas valsts valdībai ir zema vai tās nav vispār (OECD. Government at Glance -2025).

LATVIJAS TENDENCES

Digitālā pārvalde Latvijā ir labi attīstīta. Digitāli pieejami 94 % valsts pakalpojumi iedzīvotājiem, bet uzņēmējiem domātie - 96 % (VARAM). Līdztekus tiek izstrādāta datu pārvaldības stratēģija, ir paplašināts pieejamo atvērto datu klāsts, kā arī attīstītas datu pārvaldības platformas. Taču augstie publisko pakalpojumu digitalizācijas rādītāji paši par sevi nenodrošina gaidīto pozitīvo ietekmi uz publisko pakalpojumu sniegšanas efektivitāti, ja iedzīvotāju digitālās prasmes ir zemas.

Sabiedrības līdzdalības infrastruktūra publiskajā pārvaldē Latvijā piedāvā plašas iespējas un daudzveidīgus mehānismus, kā indivīdi var sekot un iesaistīties publiskās pārvaldes darbā gan nacionālajā, gan vietējā līmenī. Turklāt līdzdalības procesa īstenošanai izmantojami arī demokrātiski mehānismi ārpus oficiālā līdzdalības ietvara.

Birokrātijas un administratīvā sloga mazināšana ir pastāvīgs dažādu publiskās pārvaldes politikas dokumentu reformu virziens vai iniciatīva turpat 20 gadus. Tomēr veiktās darbības nav sniegušas gaidīto efektu. Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras indeksa dati par 2025. gada 4. ceturksni rāda, ka 82 % aptaujāto uzņēmumu vadītāju pašreizējo birokrātijas apjomu valsts pārvaldē joprojām vērtē kā augstu.

Zema uzticēšanās politiskajām partijām, parlamentam un valdībai - Saskaņā ar Eurobarometra 2025. gada rudens aptaujas datiem politiskajām partijām Latvijā uzticas vien 18 % Latvijas respondentu, 79 % - neuzticas. Uzticēšanās rādītāji ir zemāki kā vidējais rādītājs ES dalībvalstīs un zemākie starp Baltijas valstīm. Arī parlamentam un valdībai Latvijas iedzīvotāji uzticas mazāk nekā vidēji ES dalībvalstīs. Parlamentam Latvijā uzticas 28 % un valdībai - 31 % iedzīvotāju. Turpat divas reizes augstāka uzticēšanās (61 %) ir pašvaldībām Latvijā, kas atbilst vidējam rādītājam ES dalībvalstīs (Standard Eurobarometer 104, 2025. gada rudens aptaujas dati).

IEKŠĒJIE RISKI

Fragmentārisms un starpnozaru pārvaldības vājums publiskajā pārvaldē Latvijā ir ilggadīga publiskās pārvaldības problēma. Publiskās pārvaldes sistēmas “vertikālie” elementi ir relatīvi spēcīgi, bet horizontālās saiknes, kā arī stratēģiskā koordinācija un virzība ir vāja.

Publiskās pārvaldes cilvēkresursu attīstības politikas neskaidrība: politizācija pret profesionālismu aktualizē konceptuāla risinājuma nepieciešamību – vai un kāds būs civildienesta modelis valsts pārvaldes attīstības politikā Latvijā. Kamēr cilvēkresursu attīstība kā viens no Valsts pārvaldes modernizācijas plāna 2023–2027 rīcības virzieniem ir izstrādes stadijā, tikmēr praktiskā īstenošana saskaras ar dažādiem cilvēkresursu pārvaldības izaicinājumiem, tai skaitā vāji regulētām attiecībām starp politiskajām un administratīvajām amatpersonām (VK. Valsts pārvalde – “quo vadis”? Valsts pārvaldes reformā plānotais un sasniegtais, 2022).

Personāla novecošanās un aizplūde - Valsts kancelejas dati par 2024. gadu parāda, ka nodarbināto īpatsvars vecumā no 18 līdz 29 gadiem valsts pārvaldē ir gandrīz divreiz mazāks (14 %) nekā vecumā no 50 līdz 64 gadiem - 27 %. Pie šādas nodarbinātības struktūras un ņemot vērā sabiedrības novecošanos, jārēķinās, ka nākotnē jaunākās paaudzes nodarbināto pieaugums nebūs pietiekams, lai pēctecīgi nodrošinātu gados vecāku nodarbināto nomaiņu (Keņģe, R., Radziņa, D., Todjēre, Ē., Seimuškāne, L. Paaudžu pēctecības problēmjaudājumi nodarbinātības jomā valsts pārvaldē Latvijā, LU, 2025).

Liels regulatīvais un administratīvais slogs, kas ir saistīts ar publiskās pārvaldes amatpersonu nepietiekamu izpratni par sloga tvērumu, mazināšanas nepieciešamību.

STRATĒGISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Valsts funkciju centralizācija efektivitātes nolūkos vs decentralizācija subsidiaritātes principam

Izvēle A: Centralizācija efektivitātei.

- Plusi: varas un resursu koncentrācija.
- Mīnusi: demokrātijas deficīts, kurā princips “viens risinājums visiem” ignorē konkrētas vietējās un/vai specifiskas vajadzības.
- Ko upurējam: daudzveidības un subsidiaritātes principu.
- Kā mazināt blaknes: variēt un kombinēt centralizētāku vai decentralizētāku pieeju publiskās pārvaldes sistēmā atbilstoši konkrētajai situācijai.

Izvēle B: Decentralizācija demokrātijai.

- Plusi: jautājumu risināšana tiek nodota to personu rokās, kuras vislabāk pārzina situāciju un identificē konkrētās vajadzības.
- Mīnusi: decentralizēta sistēma var veicināt nevienlīdzību.
- Ko upurējam: resursus.
- Kā mazināt blaknes: variēt un kombinēt centralizētāku vai decentralizētāku pieeju publiskās pārvaldes sistēmā atbilstoši konkrētajai situācijai.

DILEMMA 2: Operatīvā līmeņa ātra izpilde vs stratēģiskā līmenī digitāli nodrošināta sabiedrības līdzdalība

Izvēle A: Ātra lēmumu pieņemšana.

- Plusi: mazāka birokrātija un operatīvāka rīcība.
- Mīnusi: pilsoniskās kompetences deficīts.
- Ko upurējam: sabiedrības balsi, lēmumu kvalitāti un caurskatāmību.
- Kā mazināt blaknes: līdzsvarot ātrumu un iesaisti.

Izvēle B: Plaša sabiedrības iesaiste.

- Plusi: nodrošināts varas līdzsvars un iespēja ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesu.
- Mīnusi: laikietilpīgs lēmumu pieņemšanas process un atsevišķu interešu grupu dominance.
- Ko upurējam: laiku un pacietību.
- Kā mazināt blaknes: ar skaidru un elastīgu līdzdalības struktūru un patiesu ieinteresētību.

GRŪTĀ PATIESĪBA

Zema uzticēšanās publiskās varas institūcijām ir demokrātijas krīzes simptoms - nepieciešama varas un sabiedrības attiecību sistēmas transformācija.

MĒRĶIS 2050

Nodrošināt vienkāršu, efektīvu, cilvēkorientētu un cieņpilnu publisko pārvaldību.

Mērķa scenārijā pieņemts, ka publiskā pārvalde spēj vienlaikus īstenot reformas visos deviņos virzienos, lai gan pati analīze norāda uz būtiskiem kapacitātes ierobežojumiem. Šis cirkulārais risks — lai reformētu pārvaldi, ir nepieciešama pietiekami efektīva pārvalde — ir skaidri jāatzīst un mērķtiecīgi jāpārvalda. Tādēļ stratēģijas izstrādes posmā nepieciešams veikt pārvaldes kapacitātes stresa testu, nosakot, kuras reformas iespējams īstenot pie esošās kapacitātes un kurām kapacitātes stiprināšana ir priekšnosacījums.

STRATĒĢISKI UZDEVUMI

1. (2025–2050): Digitālās pārvaldes attīstība.
2. (2025–2050): Publisko pakalpojumu personalizācija.
3. (2025–2050): Administratīvā sloga samazināšana.
4. (2025–2050): Pārvaldes profesionalizācija.
5. (2025–2050): Sabiedrības digitālās līdzdalības mehānismu attīstība.

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

Nosaukums	Uzdevumi	Instrumenti	Bāze (2025)	Ieviešana
Vienotas digitālās pārvaldes platformas izveide un integrācija	1	Institucionāls & finansiāls instruments – digitālās arhitektūras un datu pārvaldības platformas	Esošās e-pārvaldes sistēmas ir fragmentētas	2025–2040
Mākslīgā intelekta izmantošanas regulējums publiskajā sektorā	1	Regulatīvs instruments	Sākumposms	2025–2028
Vismaz pamata digitālās prasmes iedzīvotājiem	1, 2, 3, 5	Finansiāls instruments – apmācībām; informācijas un komunikācijas instruments kampaņai par prasmju nepieciešamību	Nepietiekams iedzīvotāju īpatsvars ar vismaz pamata digitālajām prasmēm, īpaši vecākajās vecuma grupās un reģionos	2026–2032
E – līdzdalības, t. sk. deliberatīvās līdzdalības mehānismi digitālajā vidē	1, 2, 3, 4, 5	Institucionāls, finansiāls & digitāls instruments	Privāta e-līdzdalības platforma “ManaBalss”.lv, atkarība no finansējuma piesaistes	2027–2050
Proaktīvo pakalpojumu modelis (valsts piedāvā pati)	2, 3	Institucionāls, finansiāls & digitāls instruments	E-pakalpojumu daļēja pieejamība	2026–2036
“Vienreiz iesniedzamo datu” principa uzraudzības mehānisma nostiprināšana	3	Institucionāls instruments	Daļējs, fragmentēts	2026–2033
Metodika regulatīvā un administratīvā sloga mazināšanai publiskajā pārvaldē, t. sk. vērtējot ES tiesību aktus to izstrādes stadijā	3	Institucionāls instruments	Neskaidra	2026–2027
Cilvēkresursu attīstības modelis	4, 3, 5	Stratēģisks & institucionāls instruments	Neskaidrs	2026–2027
Publiskās pārvaldes digitālo kompetenču attīstība	4	Finansiāls & institucionāls instruments – apmācības	Publiskās pārvaldes digitālā akadēmija (Valsts administrācijas skola) terminēts finansējums	2026–2050
Publiskās pārvaldes kā pievilcīga darba devēja tēla stiprināšana. Administratīvās kultūras transformācija	4	Attīstības, institucionāls & izglītojošs instruments	zema publiskā publiskās pārvaldes pievilcība, tai skaitā gados jauniem cilvēkiem; nozaru vadības principa dominante un procesu centrēta kultūra	2026–2036

LABĀS PRAKSES PIEMĒRI

Igaunijas digitālās pārvaldes modelis - 100 % digitāli & 0 % birokrātiski

Igaunija ir kļuvusi par valsti, kas 100 % digitalizējusi savus publiskos pakalpojumus. No 2024. gada decembra visi pakalpojumi, tai skaitā laulības šķiršanas pieteikumi, tiek nodrošināti tiešsaistē, iezīmējot jaunu ēru cilvēkorientētas publiskās pārvaldības pieejā. Šķiršanās digitalizācija atspoguļo Igaunijas spēju piedāvāt vienkāršākus risinājumus un pieejamākus pat vissarežģītākos cilvēka dzīves notikumus. Igaunijas Digitālās pārvaldības plāns uzsver tās inovatīvo pieeju pārvaldībai:

- 100 % tiešsaistes pakalpojumi: Igaunija ir likvidējusi birokrātiju, izmantojot vienotus digitālos risinājumus.
- Mērogojami jauninājumi: Igaunijas e-pārvaldes modelis ir pieejams visā pasaulē, piedāvājot rīkus un sistēmas, ko var ieviest jebkura valsts.
- Cilvēkorientētas tehnoloģijas: priekšroka vienkāršībai un pieejamībai, vienlaikus nodrošinot drošību un pārredzamību (Kriisa, Kr., 2025).

Talantu pārvaldības stratēģija Slovēnijas publiskajā pārvaldē

Slovēnijas publiskās pārvaldes ministrija izstrādājusi stratēģisku dokumentu par Talantu pārvaldību publiskajā sektorā. Tā mērķis ir izprast un prognozēt publiskās pārvaldes darba raksturu, ietekmi un izaicinājumus nākotnē, tai skaitā saistībā ar cilvēkresursu potenciālu un pārvaldību, prasmju prasībām un konkurenci darba tirgū, kā arī sabiedrības novecošanos, tai skaitā publiskajā pārvaldē. Talantu pārvaldība tiek uztverta kā proaktīva stratēģija sistemātiskai talantu identificēšanai, piesaistīšanai, attīstīšanai un noturēšanai publiskās pārvaldes institūcijās (OPSI, Futures of public administration. Scenarios for Talent Management in Slovenia, 2021).

Mazāks regulējuma slogs Nīderlandē

Nīderlande tiek uzskatīta par vienu no ES aizsācējām sistemātiskas pieejas īstenošanā administratīvā sloga mērišanā un samazināšanā. Jau gadsimta sākumā tika izveidota neatkarīga Regulējuma sloga novērtēšanas konsultatīvā padome (Adviescollege toetsing regeldruk (ATR)), kuras funkcija ir izvērtēt jaunu normatīvo aktu ietekmi uz administratīvo slogu, sniegt saistošus atzinumus par regulējuma kvalitāti, novērst nepamatotu ziņošanas pienākumu ieviešanu. Bez pozitīva ATR atzinuma normatīvais akts tālāk virzīts netiek. 2025. gadā Nīderlandes parlaments apstiprināja likumu par Regulējuma sloga novērtēšanas konsultatīvā padomes strukturālu nostiprināšanu par neatkarīgu institūciju. Līdz ar to ATR iegūst arī plašākas pilnvaras, tostarp obligātu iesaisti jaunu tiesību aktu izstrādē, kas būtiski ietekmē regulējuma slogu; ES regulējuma pārbaudē ATR var sniegt ieteikumus par nevajadzīgas regulatīvās slodzes novēršanu jauna Eiropas regulējuma izstrādes laikā; ieteikumus ministrijām par to plānoto politiku, lai regulatīvās slodzes sekas varētu novērtēt jau agrīnā stadijā.

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Īstenošanas resursi publiskās pārvaldes attīstībai

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Finansējums	- Publiskā finansējuma mehānisms, atsevišķos aspektos - publiskā – privātā partnerība	- Mērķis: no birokrātiskā sloga atbrīvota, efektīva publiskā pārvalde - Avoti: publiskais finansējums; ES fondi; partnerība ar privāto sektoru	Pastāvīgi līdz 2050
Starptautiskās programmas	ES fondu finansējums	Labās prakses pārņemšana	Pastāvīgi
Tehnoloģijas	- Digitālās pārvaldes attīstība - Digitālās prasības attīstība	Prognozes, risku identificēšana	Pastāvīgi
Partnerības	- Sadarbība ar NVO, ekspertiem, komersantiem (ārpakalpojumi) - Pētījumu sadarbība ar universitātēm	Pētījumi par publiskās pārvaldes aktuālajām tēmām	Pastāvīgi

PUBLISKĀ PĀRVALDES POLITIKAS GALVENIE REZULTATĪVIE RĀDĪTĀJI (KPI)

Rādītājs	Bāzes vērtība (gads)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots	Biežums
Publiskās pārvaldes efektivitāte (vērtība skalā -2,5 līdz +2,5)	0,74 (2024)	0,8	1,2	1,6	Vispasaules pārvaldības indikators, Pasaules Banka	katru gadu
Vispārējā valdības sektorā nodarbināto skaits no kopējā nodarbināto skaita, %	23,6 (2023)	zem OECD vidēja	zem OECD vidēja	zem OECD vidēja	OECD	katru gadu
Digitāli publiskie pakalpojumi iedzīvotājiem, %	88,2 (2024)	100	100	100	DESI indekss (EK)	katru gadu
Digitāli publiskie pakalpojumi uzņēmumiem, %	87 (2024)	100	100	100	DESI indekss (EK)	katru gadu
E- valdības attīstības indekss	29. vieta (2024)	25. vieta	15. vieta	Top -10	EGDI (ANO)	Reizi divos gados
Valdības mākslīgā intelekta gatavības indekss	48. vieta (2024)	40. vieta	20. vieta	Top-15	“Oxford Insights” & Starptautiskā attīstības pētījumu centrs	katru gadu
Iedzīvotāju īpatsvars, kuri uzskata, ka valsts 3 gadu laikā ir vienkāršojuši pakalpojumu sniegšanas/ saņemšanas procedūras, %	43 (2024)	55	70	85	Valsts kanceleja “Klientu apmierinātības pētījums”	Katru gadu
Uzticēšanās valdībai, %	31 (2025)	35	45	55	Standard Eurobarometer (EK)	2 reizes gadā
Uzticēšanās publiskajai pārvalde, i%					OECD	katru gadu
Korupcijas uztveres indekss (punkti)	59 (2024)	67	75	80	Starptautiskā pretkorupcijas organizācija Transparency International	katru gadu

SCENĀRIJU ANALĪZE LĪDZ 2050. GADAM

Publiskās pārvaldes attīstības scenāriji līdz 2050. gadam tiek definēti, ņemot vērā ekonomiskās izaugsmes tempus. Ir izdalāmi trīs galvenie attīstības scenāriji.

Transformējošā noturība (mērķa scenārijs):

- Stratēģiska, institucionāli un administratīvi efektīva, cilvēkorientēta publiskā pārvalde nodrošina apstākļus un rada priekšnoteikumus cilvēku drošībai un labklājības pieaugumam. Publiskās pārvaldes efektivitātes rādītājs (Pasaules Banka) ir starp 10 valstu augstākajiem efektivitātes rādītājiem (~1,6).
- Publiskās pārvaldības kvalitāte nodrošina konkurētspēju un pievilcīgu vidi uzņēmējdarbībai, tai skaitā reģionos, un investīcijām.
- Reģionālās politikas rezultātā izlīdzinās teritoriālās attīstības līdzsvars un nostiprinās reģioni ar attīstītu pakalpojumu un infrastruktūras tīklu.
- Pašvaldības kļūst fiansiāli un funkcionāli patstāvīgākas.

- Publiskā pārvalde kļūst par pievilcīgu darba devēju, nodrošinot spēcīgu konkurenci augsti profesionāla darbaspēka piesaistē, kas balstās kompetencē.
- Publiskie pakalpojumi ir 100 % digitalizēti, proaktīvi un personalizēti, vienlaikus nodrošinot kvalitatīvu datu pārvaldību.
- Sabiedrības uzticēšanās valdībai un publiskajai pārvaldei palielinās un pārsniedz ES un OECD valstu vidējo rādītāju līmeni.
- U.c.

Galvenās sekas:

- Latvija kļūst par valsti ar augstu dzīves kvalitāti un pievilcīgu vidi dzīvošanai un investīcijām.
- Palielinās starptautiskā konkurētspēja, autoritāte un ietekme.
- Veidojas vidusšķiras slānis.
- Samazinās emigrācija un palielinās reemigrācija.
- Samazinās reģionālās atšķirības un nevienlīdzība.
- Publiskā politika kļūst profesionālāka un mazāk polarizēta.
- Pieaug sabiedrības interese par iesaisti gan politiskajās, gan pilsoniskajās aktivitātēs.
- Pieaug patriotisms un lojalitāte pret savu valsti un uzticēšanās gan starp cilvēkiem, gan institūcijām.

Inerce ar lēnu izaugsmi un demogrāfisko slodzi (bāzes scenārijs):

- Fragmentētas reformas. Funkciju optimizācijas un pakalpojumu digitalizācijas rezultātā mainīsies publiskās pārvaldes institucionālā uzbūve, tai skaitā samazinot atsevišķas institūcijas un personālu.
- Publiskie pakalpojumi turpat pilnībā būs digitalizēti un pieejami tiešsaistē ar personalizētu piekļuvi. Klātienē apkalpošana saglabāsies kā alternatīva specifiskos pakalpojumu veidos, gadījumos (saglabājot cilvēka kontroli konfliktu un digitālo lēmumu apstrīdēšanas gadījumos), kā arī atsevišķām sociālajām grupām (senioriem, sociāli mazāk aizsargātām grupām u. c.).
- Publiskās pārvaldes darba forma būs elastīga, attālinātais darbs būs norma.
- Palielinās nodarbināto vidējais vecums (~50 gadiem) publiskajā pārvaldē.
- Pašvaldību teritoriālās vienībās pieaugs vietējo kopienu darbības aktivitātes.
- Uzticēšanās līmenis valdībai ir palielinājies un sasniegs ES vidējo rādītāju līmeni, kas Eirobarometra 2025. gada rudens aptaujā bija 31 %.

Galvenās sekas:

- Mērena publiskās pārvaldes administratīvā efektivitāte, kas veicina atpalcību no attīstītajām valstīm un mazina konkurētspēju investīciju un talantu piesaistē.
- Nostiprinās reģionālā nevienlīdzība, tai skaitā publisko pakalpojumu pieejamībā, kas veicina depopulāciju.
- Birokrātija un administratīvais slogs kļūst digitāls.
- Izjūtams darbaspēka deficīts publiskajā pārvaldē jaunākajās vecuma grupās.

Negatīva spirāle (pesimistiskais scenārijs):

Publiskās pārvaldes politika nav valdības prioritāte, tā “dreifē” pašvadīti bez skaidri formulētiem mērķiem un izpildes rādītājiem. Reformām nav politiska atbalsta.

- Stratēģiskā plānošana ir formālitate.
- Nozaru politikas konfliktē, lēmumi tiek pieņemti īstermiņa politisko kompromisu rezultātā.
- Pārvalde institucionāli “uzblīdusi” ar lielu iestāžu un darbinieku skaitu, ar savstarpēji dublējošām funkcijām.
- Kampaņveidīgas un fragmentāras darbības regulatīvā un administratīvā sloga mazināšanā gan uzņēmējiem, gan iedzīvotājiem.
- Publiskie pakalpojumi ir digitalizēti, taču maza interese par lietotāju vajadzībām un viņu pieredzes izmantošanu pakalpojumu pilnveidošanā.
- “Vājas” pašvaldības, to darbība un funkciju izpilde lielā mērā ir atkarīga no valsts budžeta un finanšu izlīdzināšanas fonda.
- Pieaug reģionālā nevienlīdzība, tai skaitā publisko pakalpojumu pieejamībā.
- Uzticēšanās valdībai un publiskajai pārvaldei samazinās un ir starp zemākajiem rādītājiem ES un OECD dalībvalstu vidū.
- Iedzīvotāju zema uzticēšanās rada draudus sabiedrības noturībai krīzes situācijās.
- Pieaug iedzīvotāju skepse par viņu iesaisti politiskās līdzdalības formās.
- U.c.

Galvenās sekas:

- Latvija kļūst par perifēru, zemas pievienotās vērtības ekonomikas ES dalībvalsti ar zemu konkurētspēju, saglabājot gan pievilcību dzīvošanai, bet ne investīcijām.
- Pieaug reģionālā nevienlīdzība, kas veicina gan iekšēju migrāciju un iedzīvotāju darbaspējas vecumā koncentrēšanos Rīgā, gan emigrāciju.
- Publiskās pārvaldes vāja administratīvā kapacitāte sasaistē ar augstu neuzticēšanos publiskās varas institūcijām un tās pieņemtajiem lēmumiem kļūst par draudu ģeopolitisko satricinājumu apstākļos.
- Palielinās iedzīvotāju atsvešinātība no politisko un administratīvo lēmumu pieņemšanas institūcijām.

Starpsektoru sakarības

Publiskā pārvaldes politika ir horizontāla politika un ir saistīta ar visām publiskās politikas jomām

5.5. TEHNOLOĢISKĀ UN DIGITĀLĀ ATTĪSTĪBA

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Šī sadaļa aptver Latvijas digitālās un tehnoloģiskās transformācijas attīstību līdz 2050. gadam, ietverot digitālās ekonomikas, mākslīgā intelekta (MI), automatizācijas un robotizācijas, kibernetikas, kvantu tehnoloģijas, kā arī digitālās pārvaldes jautājumus. Tehnoloģiskā attīstība ir horizontāla politika, kas ietekmē un tiek ietekmēta no ekonomikas, izglītības, darba tirgus, drošības un publiskās pārvaldes politikas. Tehnoloģijas tiek vērtētas no valsts drošības un divejāda pielietojuma perspektīvas.

GALVENIE JĒDZIENI

Digitālā ekonomika — ekonomikas daļa, kas balstās uz digitālajām tehnoloģijām un datu izmantošanu

Mākslīgais intelekts (MI) — tehnoloģijas, kas ļauj datoriem veikt uzdevumus, kuriem parasti nepieciešama cilvēka inteliģence

Automatizācija un robotizācija — tehnoloģiju izmantošana, lai aizstātu vai papildinātu cilvēka darbu ražošanas un pakalpojumu procesos

Kibernetika — pasākumu kopums, kas aizsargā datorus, tīklus, programmas un datus no neatļautas piekļuves vai uzbrukumiem

Kvantu tehnoloģijas – tehnoloģiju joma, kas izmanto kvantu mehānikas likumus, lai radītu jaunas paaudzes skaitļošanas, sakaru un sensoru risinājumus.

Digitālā plaista — atšķirības digitālo tehnoloģiju pieejamībā, prasmēs un izmantošanā starp dažādām iedzīvotāju grupām

Digitālā suverenitāte – valsts spēja patstāvīgi kontrolēt, aizsargāt un attīstīt kritisko infrastruktūru, datus, tehnoloģijas un piegādes ķēdes, nodrošinot to drošību, noturību un atbilstību nacionālajām interesēm.

Divejāda pielietojuma tehnoloģijas – tehnoloģijas un risinājumi, kurus iespējams izmantot gan civilām, gan militārām vajadzībām. Šīs tehnoloģijas ir ne tikai aizsardzības politikas jautājums, bet konkurētspējas, suverenitātes un investīciju stratēģijas jautājums.

Kritiskās tehnoloģijas – tehnoloģijas, kas ir būtiskas valsts drošībai, ekonomiskajai noturībai un tehnoloģiskajai suverenitātei.

DESI indekss — Eiropas Komisijas digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss, kas novērtē ES dalībvalstu progresu digitālajā transformācijā, saskaņojot to ar “Digitālās desmitgades 2030” mērķiem 4 galvenajās jomās: digitālās prasmes, savienojamība (infrastruktūra), digitālā uzņēmējdarbība un sabiedriskie pakalpojumi.

GLOBALĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Mākslīgā intelekta revolucionāra ietekme. MI kļūst par pamattehnoloģiju lielākajā daļā nozaru, transformējot gan ražošanu, gan pakalpojumus. Generatīvais MI turpina attīstīties, radot jaunas iespējas automatizācijai un produktivitātes pieaugumam, kā arī ietekmē gan aizsardzības nozares operacionālās spējas, gan nozares struktūru. Latvijas kontekstā tas nozīmē nepieciešamību ātri adaptēt MI risinājumus prioritārajās nozarēs un veidot nišu kompetences, lai nepaliktu tikai tehnoloģiju patērētāja lomā un garantētu arī aizsardzības nozares operacionālās spējas. ([McKinsey Global Institute, 2023](#); [WEF Future of Jobs Report, 2024](#), [NATO AI Strategy](#))

Kvantdatoru attīstība un 6G tīklu ieviešana. Kvantdatori sāks komerciālu izmantošanu dažās jomās, fundamentāli mainot aprēķinu iespējas. 6G tīkli nodrošinās 100 reizes ātrāku datu pārraidi nekā 5G, paverot ceļu jauniem lietojumiem reāllaika datu apstrādē un kiberfiziskajās sistēmās. Kvantu tehnoloģijas un 6G tehnoloģiju attīstība ir kritiski svarīgas digitālajai suverenitātei un valstsdrošībai. Latvijai tas rada izaicinājumu savlaicīgi investēt infrastruktūrā un pētniecībā, lai nodrošinātu piekļuvi jaunākajām tehnoloģijām. ([ITU, 2023](#); [IEEE Future Networks, 2024](#), [NATO Quantum Technologies Strategy, 2023](#))

Digitālo dvīņu un kiberfizisko sistēmu plaša ieviešana. Digitālie dvīņi kļūst par standartu ražošanā, pilsētu plānošanā, veselības aprūpē un infrastruktūras pārvaldībā. Latvija var izmantot šīs tehnoloģijas efektivitātes uzlabošanai, īpaši eksporta orientētajās nozarēs un publiskajā infrastruktūrā. ([Gartner, 2024](#); [Deloitte Industry 4.0, 2023](#))

Kiberdrošības kritiski svarīgā nozīme. Pieaugot digitalizācijai, kiberuzbrukumi kļūst arvien sarežģītāki un biežāki. MI vadīti kiberdraudi un MI balstīta aizsardzība rada jaunu konkurences dimensiju. Latvijā, kur kiberdrošības kapacitāte jau šobrīd ir nepietiekama, šī tendence prasa steidzamas investīcijas speciālistu sagatavošanā un infrastruktūrā. ([ENISA, 2024](#); [NATO CCDCOE, 2023](#))

Tehnoloģiju ģeopolitizācija. Tehnoloģiju nozare kļūst par ģeopolitiskās konkurences arēnu starp ASV, Ķīnu un ES. Valstīm nāksies izvēlēties tehnoloģiju partnerus un attīstīt digitālo suverenitāti. Latvijā kā ES un NATO dalībvalstij tas nozīmē stratēģisku izvēli par datu lokalizāciju, mākoņpakalpojumu piegādātājiem un kritisko tehnoloģiju piegādes ķēdēm. ([EC Digital Strategy, 2024](#); [M. Draghi Report, 2024](#))

Masveida automatizācija ražošanā. Līdz 2050. gadam vairāk nekā 50 % ražošanas uzdevumu būs automatizēti, izmantojot robotiku, MI un digitālos dvīņus. Tas fundamentāli mainīs darba tirgus struktūru un produktivitātes standartus, kā arī aizsardzības spēju struktūru pārejot no darbaspēka intensīvas aizsardzības uz tehnoloģiski intensīvu aizsardzību. Latvijā, kur automatizācijas līmenis ražošanā ir viens no zemākajiem ES, šī transformācija ir gan izaicinājums, gan iespēja kompensēt darbaspēka trūkumu. ([IFR, 2024](#); [MIT Technology Review, 2023](#))

Aizsardzības nozares integrācija. Pieaugot apdraudējumu intensitātei aizsardzības nozares integrācija digitālās suverenitātes un tehnoloģiskās noturības politikā atbilst mūsdienu starptautiskajām tendencēm, kur drošības, digitālās infrastruktūras un kritisko tehnoloģiju attīstība tiek skatīta vienotā stratēģiskā ietvarā.

ĀRĒJIE RISKI

Tehnoloģiskā atkarība no lielajiem spēlētājiem varētu radīt situāciju, kurā Latvija un ES ir atkarīga no ASV vai Ķīnas tehnoloģiju platformām (mākoņpakalpojumi, MI sistēmas, programmatūra), apdraudot digitālo suverenitāti un datu drošību.

Tehnoloģiju un datu drošības draudi varētu ietvert masīvus kiberuzbrukumus valsts infrastruktūrai, datu noplūdes un izlūkošanas operācijas, MI sistēmu manipulācijas, valstisko aktoru koordinētus kiberdraudus pret kritiski svarīgo infrastruktūru.

Kvantu un kriptogrāfijas attīstība var radīt esošās kriptogrāfijas ievainojamību un nepietiekamu sagatavotību pārejai uz post-quantum kriptogrāfiju.

Nākamās paaudzes komunikācijas riski var rasties ārvalstu telekomunikāciju tehnoloģiju atkarības, satelītu sistēmu traucējumiem vai to iznīcināšanas, signālu traucēšanas un elektroniskās karadarbības, kā arī nepietiekamas tīklu noturības daudzdomēnu operācijās.

Digitālā plaisa starp ES un ASV/Ķīnu varētu palielināties, ja ES nespēj piesaistīt pietiekamu finansējumu tehnoloģiju attīstībai. ES investīcijas tehnoloģijās ir 2–3 reizes mazākas nekā ASV.

Protekcionisms, sankcijas un tirdzniecības kari varētu ierobežot piekļuvi kritiskajām tehnoloģijām (pusvadītāji, MI čipi, specializēta programmatūra) un palielināt izmaksas.

Globālo piegādes ķēžu traucējumi varētu ietekmēt piekļuvi pusvadītājiem, elektronikas komponentēm, programmatūras licencēm un mākoņpakalpojumiem, kavējot digitalizāciju.

Konkurence par talantiem, kapitālu un inovāciju resursiem varētu ierobežot Latvijas spēju noturēt un piesaistīt IT speciālistus un attīstīt scaleup uzņēmumus globālā "tehnoloģiju karu" kontekstā.

ES regulatīvais slogs (AI Act, Data Act, Digital Services Act) varētu palēnināt inovāciju tempu un radīt papildu izmaksas uzņēmumiem, it īpaši MVU un jaunuzņēmumiem.

LATVIJAS TENDENCES

DESI indeksā vidējā pozīcija. Latvija DESI 2024. gada novērtējumā ieņem 15. vietu ES ar 54,1 punktu (ES vidējais 52,5). Labākie rādītāji ir e-pārvaldē (3. vieta ES) un interneta pieejamībā (8. vieta), taču vājākie – digitālajās prasmēs (19. vieta) un uzņēmumu digitalizācijā. Tas norāda uz pamata infrastruktūras un valsts digitālo pakalpojumu labā līmeņa kontrastu ar iedzīvotāju un uzņēmumu digitālo gatavību. ([EC DESI Report, 2024](#))

Augsta interneta pieejamība, zema digitālā prasība. Platjoslas internets ir pieejams 99 % mājsaimniecību, taču tikai 54 % iedzīvotāju ir vismaz pamata digitālās prasmes (ES vidēji 56 %). Digitālā plaisa ir īpaši izteikta vecāka gadagājuma iedzīvotāju vidū (65+: tikai 25 % ar pamata prasmēm) un lauku teritorijās, kas apdraud sociālo iekļaušanu un ierobežo digitālo pakalpojumu efektivitāti. ([CSP Informācijas tehnoloģiju lietošana, 2024](#); [DESI, 2024](#))

IKT sektors ar strauju izaugsmi. IKT sektorā 2023. gadā bija nodarbināti 43 219 speciālisti (+2,8 % pret 2022. gadu) ar kopējo apgrozījumu 5,6 miljardi EUR (+6,7 %) un IKT produktu eksportu 1,6 miljardi EUR. IKT sektora īpatsvars pievienotajā vērtībā sasniedz 3,8 %. Tomēr vairāk nekā 30 % IT profesionāļu plāno emigrēt uz augstāk apmaksātiem tirgiem (Skandināviju, Vāciju) nākamo piecu gadu laikā, kas apdraud sektora ilgtspēju. ([CSP IKT statistika, 2023](#))

E-pārvalde labi attīstīta. Latvija.lv portālā pieejami vairāk nekā 500 e-pakalpojumi – viens no augstākajiem rādītājiem ES. 92 % iedzīvotāju, kas mijiedarbojas ar valsts pārvaldi, izmanto digitālos risinājumus (ES vidēji 80 %). E-paraksts, e-receptes un e-veselība ir plaši ieviestas. ([VARAM E-pārvaldes vērtējums, 2024](#))

Nevienmērīga digitalizācija uzņēmumos. 85 % lielo uzņēmumu (250+ darbinieki) izmanto MI, datu analītiku vai mākoņpakalpojumus, bet tikai 28 % MVU. Automatizācija un robotizācija ražošanā ieviesta tikai 15 % ražošanas uzņēmumu. MVU digitalizācijas līmenis ir viens no zemākajiem Baltijā, kas ierobežo produktivitātes izaugsmi plašākā ekonomikā. ([CSP Uzņēmumu IKT lietošana, 2024](#))

Kiberdrošība attīstās, bet nepietiekama. CERT.LV 2024. gadā reģistrējis vairāk nekā 3 800 kiberincidentus (+18 % pret 2023. gadu). Tikai 38 % uzņēmumu ir izstrādāta kiberdrošības stratēģija un apmācīts personāls. Kritiski svarīgā infrastruktūra nav pietiekami aizsargāta pret sarežģītiem uzbrukumiem. ([CERT.LV gada pārskats, 2024](#))

Eksporta struktūra ar zemāku pievienoto vērtību. Latvijas preču eksportā joprojām dominē zemākas un vidējas pievienotās vērtības produkti: koksne un koka izstrādājumi (18 %), metāli (12 %), pārtikas produkti (11 %). IKT produktu eksports veido 10–12 % no kopējā preču eksporta. Nepieciešama strukturāla transformācija uz augstākas vērtības produktiem un zināšanu intensīviem pakalpojumiem. ([CSP Ārējā tirdzniecība, 2024](#))

Lēna MI un automatizācijas ieviešana. Tikai 22 % ražošanas uzņēmumu izmanto robotiku, un tikai 8 % izmanto MI lēmumu pieņemšanā vai procesu optimizācijā. Latvija atpaliek no Igaunijas un Lietuvas MI ieviešanas tempā, kas rada risku zaudēt konkurētspēju reģionā. ([Eurostat; CSP IKT statistika, 2024](#))

Mērogošanas posmauzņēmumu(scale-up)⁴finansējuma ierobežojumi. Latvijas kapitāla tirgus un riska kapitāla ekosistēma nespēj nodrošināt finansējumu 5–50 milj. EUR diapazonā ("nāves ieleja"). Rezultātā daudzi perspektīvie tehnoloģiju uzņēmumi pārceļas uz Igauniju vai Lietuvu vai tiek pārdoti ārvalstu investoriem agrīnā stadijā. ([Latvijas Startup asociācija, 2024](#))

IEKŠĒJIE RISKI

IT speciālistu aizplūde un akūts trūkums. 2024. gadā atvērtas 5 000+ IT speciālistu vakances. Vairāk nekā 30 % IT profesionāļu plāno emigrēt nākamo piecu gadu laikā. Atalgojuma starpība ar Skandināviju ir 40–60 %, ar Vāciju 30–40 %. Trūkst ne tikai izstrādātāju, bet arī datu zinātnieku, MI speciālistu un kiberdrošības ekspertu.

Kiberdrošības kapacitātes kritiskā nepietiekamība. Trūkst aptuveni 2 000 kiberdrošības speciālistu. SOC kapacitāte ir nepietiekama 24/7 monitoringam, un kritiski svarīgā infrastruktūra (enerģētika, transports, telekomunikācijas) nav pietiekami aizsargāta.

Digitālā plaisa starp reģioniem un paaudzēm. 65+ vecuma grupā tikai 25 % ir pamata digitālās prasmes. Lauku teritorijās piekļuve kvalitatīvam internetam un digitālajiem pakalpojumiem ir zemāka. Rīgas un reģionu atšķirība digitalizācijas līmenī sasniedz 2–3 reizes.

⁴ Mērogošanas posma uzņēmums (scale-up) – uzņēmums ar validētu un tirgū pārbaudītu biznesa modeli, kas atrodas straujas izaugsmes fāzē un mērogo savu darbību, būtiski palielinot apgrozījumu, nodarbināto skaitu vai tirgus daļu.

Tehnoloģiju atpalicība publiskajā sektorā. Daudzās valsts iestādēs darbojas novecojušas IT sistēmas ar nepilnīgu datu integrāciju. MI potenciāls praktiski netiek izmantots publiskajā pārvaldē, un e-pakalpojumi bieži ir "digitalizēti papīra procesi", nevis pārveidoti pakalpojumi.

Tradicionāli zemas produktivitātes biznesa modeļi. Daudzi uzņēmumi joprojām konkurē ar zemām izmaksām, nevis inovācijām. Zema vadības gatavība riskam un transformācijas investīcijām, trūkst izaugsmes domāšanas ('growth mindset') kultūras

Ierobežota scaleup finansēšana un kapitāla tirgus vājums. Kapitāla tirgus ir fragmentēts un nelikvīds. Pensiju fondi un institucionālie investori praktiski nav iesaistīti riska kapitāla tirgū. Valsts instrumenti (ALTUM) ir nepietiekami scaleup stadijā.

Vāja integrācija starp zinātni un biznesu. Tehnoloģiju pārnese no universitātēm uz uzņēmumiem ir neefektīva, spin-off uzņēmumu skaits ir zems, privātā sektora P&A finansējums ir tikai 0,3 % no IKP.

Segmentēta politikas pārvaldība. Digitalizācijas politika ir sadalīta starp vairākām ministrijām (VARAM, EM, IZM, AM) bez efektīvas koordinācijas un vienotas stratēģijas.

Drošības un regulējuma riski. Liela daļa šo tehnoloģiju ir divejāda pielietojuma un potenciāli sensitīvas eksporta kontroles jomā, tādēļ ir nepieciešams padziļināta investīciju pārbaude, ir augsts kritisko tehnoloģiju aizplūšanas risks, kā arī risks, ka normatīvā bāze atpaliek no tehnoloģiju attīstības.

STRATĒĢISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Digitālā suverenitāte pret globālo tehnoloģiju platformu izmantošanu

Izvēle A: Digitālā suverenitāte - investīcijas vietējās/ES platformās.

- Plusi: kontrole pār datiem, mazāka ģeopolitiskā atkarība, atbalsts vietējai IT nozarei.
- Mīnusi: augstākas izmaksas, zemāka funkcionalitāte, lēnāka ieviešana.
- Blakņu mazināšana: fokusēties uz kritiski svarīgām sistēmām, pārējā izmantot hibrīdpieeju, atbalstīt ES platformas.

Izvēle B: Globālo platformu izmantošana.

- Plusi: zemākas izmaksas, augstāka kvalitāte, plaša ekosistēma.
- Mīnusi: stratēģiskā atkarība, datu drošības riski, vāja vietējās industrijas attīstība.
- Blakņu mazināšana: stingri līgumi, datu lokalizācija ES, multi-cloud stratēģija.
- Izvēlētā stratēģija: Hibrīdpieeja — kritiski svarīgajās sistēmās (valsts pārvalde, veselība, aizsardzība) prioritāte ES/vietējām platformām, pārējās jomās pragmatiska globālo risinājumu izmantošana ar stingriem drošības nosacījumiem.

DILEMMA 2: MI un automatizācija efektivitātei pret darba vietu saglabāšana

Izvēle A: Ātra un plaša MI/automatizācijas ieviešana.

- Plusi: produktivitātes pieaugums 30–50 %, starptautiskā konkurētspēja.
- Mīnusi: strukturāls bezdarbs, sociālā spriedze.
- Blakņu mazināšana: intensīvas pārkvalifikācijas programmas (100 milj. EUR "Prasmju fonds"), sociālā tīkla stiprināšana.

Izvēle B: Pakāpeniska, sociāli atbildīga automatizācija.

- Plusi: sociālā stabilitāte, pakāpeniska pielāgošanās.
- Mīnusi: konkurētspējas zaudēšana, produktivitātes atpalicība, talantu aizplūde.
- Izvēlētā stratēģija: Ambicioza, bet sociāli atbildīga automatizācija — ātra ieviešana prioritārajās nozarēs ar paralēlu masveida pārkvalifikāciju un sociālo atbalstu skartajiem darbiniekiem.

DILEMMA 3: Zemas izmaksas pret augsta pievienotā vērtība

Izvēle A: Konkurence ar zemām izmaksām.

- Plusi: īstermiņa konkurētspēja, darba vietu saglabāšana.
- Mīnusi: neilgtspējīgs ilgtermiņā, zemas algas, talantu aizplūde.

Izvēle B: Fokuss uz augstu pievienoto vērtību.

- Plusi: ilgtspējīga konkurētspēja, augstākas algas, talantu piesaiste.
- Mīnusi: ievērojamas investīcijas, strukturālās izmaiņas.
- Izvēlētā stratēģija: Pāreja uz augstu pievienoto vērtību prioritārajās nišās, ar mērķtiecīgu valsts atbalstu transformācijai un pārkvalifikācijai.

DILEMMA 4: Horizontāls atbalsts visiem pret vertikāls fokuss uz čempioniem

Izvēle A: Horizontāls atbalsts visiem MVU.

- Plusi: sociāli taisnīgs, plašs ieguvums.
- Mīnusi: izkliedēti resursi, nav globālo čempionu.

Izvēle B: Vertikāls atbalsts 10–20 potenciālajiem čempioniem.

- Plusi: spēcīga ietekme, globāli konkurētspējīgi uzņēmumi.
- Mīnusi: koncentrācijas risks, reģionālā nevienlīdzība.
- Izvēlētā stratēģija: Hibrīdpietve - bāzes digitalizācijas atbalsts visiem MVU (vaučeri, konsultācijas), intensīvs, rezultātos balstīts atbalsts 10–20 potenciālajiem čempioniem ar skaidriem kritērijiem.

DILEMMA 5: Centralizēta pret decentralizēta tehnoloģiju un digitālā attīstība

Izvēle A: Veidot centralizētu valsts vadītu tehnoloģiju modeli.

- Plusi: nodrošina kontroli un drošību, labāku sensitīvu tehnoloģiju pārvaldību un resursu koncentrāciju stratēģiskajos virzienos.
- Mīnusi: Zemāks inovāciju temps, birokrātiska inerce, ierobežota pielāgošana.

Izvēle B: Stimulēt decentralizētu jaunuzņēmumu un universitāšu ekosistēmu.

- Plusi: decentralizācija veicina inovāciju ātrumu, starptautisko sadarbību un talantu piesaisti.
- Mīnusi: drošības fragmentācija, koordinācijas trūkums, kritisko tehnoloģiju aizplūšanas iespēja.
- Izvēlēta stratēģija: Hibrīdpieeja – apvieno centralizētu stratēģisko koordināciju valsts līmenī ar decentralizētu tehnoloģiju attīstību. Valsts nosaka prioritārās un kritiskās tehnoloģiju jomas, nodrošina drošības, investīciju pārbaudes un eksporta kontroles mehānismus, savukārt tehnoloģiju attīstība tiek īstenota dinamiskā universitāšu, jaunuzņēmumu un industrijas ekosistēmā. Visas prioritārās tehnoloģijas tiek izvērtētas no valsts drošības, ekonomiskās drošības un divējāda pielietojuma perspektīvas, nodrošinot koordinētu pieeju starp civilo un aizsardzības sektoru.

GRŪTĀ PATIESĪBA

Latvija nevar konkurēt ar ASV, Ķīnu vai ES gigantiem pamattehnoloģiju izstrādē - nav ne resursu, ne kritiskās masas, ne ekosistēmas. Vienīgā reālistiskā stratēģija: (1) nišu specializācija konkrētās jomās (kiberdrošība, valodas tehnoloģijas, fintech, agritech), (2) ātra globālo tehnoloģiju adaptācija un pielietojums, (3) čempionu radišana šajās nišās. Bez skaidras nišas stratēģijas un koncentrētas valsts politikas Latvija paliks tehnoloģiju importētāja ar zemu pievienoto vērtību un turpinās zaudēt talantus.

MĒRĶIS 2050

Latvijas tehnoloģiskās un digitālās attīstības stratēģiskais mērķis līdz 2050. gadam ir nostiprināt valsts pozīciju starp desmit vadošajām ES digitālajām ekonomikām, nodrošināt universālu digitālo prasību visiem iedzīvotājiem, kļūt par kiberdrošības līderi Baltijā, integrēt MI galvenajās nozarēs, kvantu un citas kritiskās divējāda pielietojuma tehnoloģijas, transformēt eksporta struktūru uz augstas pievienotās vērtības produktiem un pakalpojumiem, radīt globālus tehnoloģiju čempionus un nodrošināt eksportētāju digitālo transformāciju ar robotikas un MI risinājumiem.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. (2025–2050): Digitālo prasmju universāla attīstība

- Integrēt digitālās prasmes un MI pamatus visos izglītības līmeņos; izveidot nacionālu digitālās prasības sertifikācijas programmu; īstenot mērķētas programmas senioriem (65+) un lauku iedzīvotājiem. Mērķis: no 54 % līdz >90 % ar pamata digitālajām prasmēm.

2. (2025–2035): Kiberdrošības kapacitātes būtiska celšana

- Izveidot Nacionālo kiberdrošības akadēmiju (sadarbībā ar NATO Kooperatīvās kibersardzības izcilības centru (NATO CCD COE) ar kapacitāti 500+ speciālistu gadā.
- Ieviest obligātus kiberdrošības standartus (ISO 27001) kritiski svarīgajai infrastruktūrai līdz 2028.
- Izveidot pilnvērtīgu nacionālo kiberdrošības centru (Security Operations Center (SOC)) uz esošo institucionālo struktūru bāzes, nodrošinot nepārtrauktu (24/7) kiberdraudu uzraudzību, incidentu analīzi un koordinētu reaģēšanu.
- Attīstīt kiberdrošības atbalsta programmu MVU.

3. (2025–2035): Publiskā sektora radikāla digitālā transformācija

- Ieviest “Valdība kā platforma” modeli, nodrošinot iedzīvotājiem un uzņēmumiem vienotu piekļuvi valsts pakalpojumiem, izmantojot API (Application Programming Interface)savienojumus, kas apvieno vairākas sistēmas vienotā digitālā platformā.
- Attīstīt proaktīvus pakalpojumus.
- Integrēt MI asistentu visās galvenajās e-pakalpojumu jomās.
- Izveidot vienotu datu pārvaldības modeli ar "once-only" principu⁵.

4. (2026–2040): MI ekosistēmas attīstība un komercializācija.

- Izveidot Nacionālo MI pētniecības un inovāciju centru ar fokusu uz nišām (valodas tehnoloģijas, kiberdrošība, fintech).
- Attīstīt MI testbed⁶ infrastruktūru; izmantot publisko iepirkumu kā MI risinājumu katalizatoru (2 % no iepirkuma summas inovatīviem risinājumiem).
- Izveidot MI ētikas regulatīvo ietvaru.

⁵ *Once-Only* princips (vienreizējas iesniegšanas princips) nozīmē, ka pilsoņiem un uzņēmumiem, piesakoties valdības un sabiedriskajiem pakalpojumiem, noteikta informācija un dokumenti ir jāiesniedz tikai vienu reizi. Publiskās iestādes var atkārtoti izmantot datus un apmainīties ar tiem savā starpā.

⁶ *MI testbed* - kontrolēta tehniskā vide, kurā tiek izstrādāti, testēti un novērtēti mākslīgā intelekta risinājumi, nodrošinot drošu eksperimentēšanu ar algoritmiem un datiem pirms to ieviešanas praksē.

5. (2025–2035): Lielo eksportētāju padziļināta digitalizācija un automatizācija

- Izveidot "Digitālo čempionu" programmu TOP100 eksportētājiem.
- Veicināt tehnoloģisko attīstību, nodrošinot valsts līdzfinansējumu robotizācijas, MI un digitālo dvīņu infrastruktūras un risinājumu ieviešanai (50 % līdz 5 milj. EUR/projekts).
- Organizēt sadarbību ar globāliem tehnoloģiju līderiem.

6. (2025–2050): Eksporta klasteru un čempionu identifikācija un intensīvs atbalsts

- Identificēt un atbalstīt 5–7 prioritāros eksporta klasterus (koksnes pārstrāde, pārtika/bioekonomika, inženierija, kibernetika/valodas tehnoloģijas, loģistika).
- Izveidot kopīgas P&A platformas un industriālās datu telpas.
- Attīstīt divejāda pielietojuma tehnoloģiju programmu.

7. (2026–2040): Scaleup⁷ finansējuma un starptautiskās ekspansijas atbalsts

- Izveidot Nacionālo scaleup fondu 200-500 milj. EUR (ALTUM + pensiju fondi + EIB/EIF) investīcijām no 5 līdz 50 milj. EUR diapazonā.
- Organizēt ko investīcijas ar privātajiem riska kapitāla (VC)fondiem.
- Attīstīt eksporta kapitāla instrumentu.

8. (2025–2050): Talantu piesaiste, noturēšana un diasporas iesaiste

- Ieviest "Tech Talent" vīzu programmu⁸ ar paātrinātu procesu (3 mēneši).
- Nodrošināt nodokļu atvieglojumus IT sektoram.
- Piesaistīt 20+ ārvalstu korporāciju P&A centrus.
- Aktivizēt diasporu caur Skills Bridge programmu⁹.

9. (2025–2032): Datu infrastruktūras un regulatīvās vides sakārtošana

- Izveidot industriālās datu telpas galvenajiem klasteriem.
- Nodrošināt 5G pārklājumu >95 % teritorijas līdz 2030 un sākt 6G pilotprojektus.
- Attīstīt nacionālo mākoņdatošanas (cloud) infrastruktūru, nodrošinot valsts datu un IT resursu drošu pārvaldību.
- Izveidot regulatīvo smilškasti MI un IoT risinājumiem.

⁷ Scaleup finansējums – kapitāls vai atbalsts, kas paredzēts strauji augošiem uzņēmumiem (*scaleup*) to izaugsmes posmā, lai veicinātu uzņēmuma paplašināšanos, jaunu tirgu iekarošanu un starptautisko ekspansiju.

⁸ Tech Talent vīzu programma – imigrācijas instruments, kas paredzēts augsti kvalificētu tehnoloģiju speciālistu, inovatoru un tehnoloģiju uzņēmēju piesaistei, piedāvājot īpašas vīzas nosacījumus, lai atvieglotu viņu uzturēšanos, darbu un ilgtermiņa iesaisti valsts tehnoloģiju ekosistēmā.

⁹ Skills Bridge programma – iniciatīva, kas aktivizē diasporas profesionāļus, lai veicinātu zināšanu, prasmju un pieredzes pārnešanu, stiprinātu sadarbību un veicinātu inovāciju vietējās institūcijās.

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

A. Finansiālie instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Digitālo čempionu programma	5	Līdzfinansējums TOP-100 eksportētājiem robotizācijai, MI un digitālo dvīņu ieviešanai: 50 % līdz 5 milj. EUR/projekts	Nav sistematiskas programmas	2026–2035
Nacionālais scaleup fonds	7	200–500 milj. EUR fonds (ALTUM + pensiju fondi + EIB/EIF) investīcijām 5–50 milj. EUR diapazonā; koinvestīcijas ar privātajiem VC	50 milj. EUR (ALTUM)	2027–2035
MVU digitalizācijas vaučeri	5	Līdz 50 tūkst. EUR/uzņēmumam konsultācijām un digitālo risinājumu ieviešanai	5 milj. EUR/gadā	2025–2035
Kiberdrošības atbalsts MVU	2	Bezmaksas kiberdrošības auditi; 70 % līdzfinansējums risinājumiem līdz 30 tūkst. EUR	Nav	2026–2032

B. Regulatīvie instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
IT speciālistu nodokļu atvieglojums	8	50 % IIN atbrīvojums pirmajiem 5 gadiem; 50 % sociālā nodokļa samazinājums tehnoloģiju uzņēmumiem (Igaunijas modelis)	Nav	2026–2030
Obligāti kiberdrošības standarti	2	Kritiski svarīgās infrastruktūras operatoriem obligāts ISO 27001 vai ekvivalents; regulāras revīzijas un sertifikācija	Nav obligātu standartu	2026–2028
Datu pārvaldības likums	9	Vienota pieeja datu ipašumtiesībām, piekļuvei, aizsardzībai; obligāts "once-only" princips publiskajā sektorā	Nav	2026–2028
MI ētikas un atbildības ietvars	4	Skaidri noteikumi MI sistēmām (pārredzamība, atbildība, taisnīgums); īpašs regulējums "augsta riska" MI sistēmām ¹⁰ ; saskaņošana ar ES AI Act (<i>European Artificial Intelligence Act</i>)	Nav	2026–2029
Tech Talent vīzas	8	Paātrināts vīzu un migrācijas process IT speciālistiem (līdz 3 mēnešiem) ar zemākām algas prasībām - 70 % no vidējās, salīdzinot ar parastajiem 100 %	Nav	2026–2028

C. Infrastruktūras instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
5G/6G tīklu attīstība	9	5G pārklājums 95 %+ teritorijas līdz 2030; 6G pilotprojekti no 2030; 1 Gbps platjosla 99 % mājāsaimniecību	30 % 5G pārklājums	2025–2032
Datu centru infrastruktūra	9	Vietējie suverēnie datu centri ar Tier III sertifikāciju ¹¹ ; kapacitāte 50 MW līdz 2035; 100 % zaļā enerģija	Ierobežota	2027–2035
Industriālās datu telpas	6, 9	Kopīgas datu platformas eksporta klasteriem (koksne, pārtika, ražošana); vienoti standarti un API; GAIA-X integrācija	Nav	2026–2032
MI superdatora kapacitāte	4	Piekļuve ES kopīgajam MI superdatoram; vietējā MI testbed infrastruktūra pētniecībai un biznesam	Nav	2026–2030
Nacionālais SOC	2	24/7 monitorings kritiski svarīgajai infrastruktūrai; incidentu reaģēšanas komanda; integrācija ar NATO un ES struktūrām	Ierobežots	2026–2028

¹⁰ Īpašs regulējums "augsta riska" MI sistēmām – regulējums, kas nosaka stingrākas prasības sistēmām, kuru darbība būtiski ietekmē cilvēku drošību, tiesības vai kritiskas sabiedriskās funkcijas, nodrošinot to drošu un atbildīgu izmantošanu.

¹¹ valsts kontrolēti datu centri, kas nodrošina augstu pieejamību, drošību un datu suverenitāti, atbalstot kritiskās IT un digitālās infrastruktūras vajadzības.

D. Izglītības un apmācību instrumenti

Nosaukums	Uzdevumi	Instruments	Bāze (2025)	Ieviešana
Digitālā pratība skolās	1	Obligāts "Digitālā pratība" priekšmets visos līmeņos; MI pamati vidusskolā; programmēšanas pamati no 5. klases	Fragmentēts	2026–2030
Nacionālā kiberdrošības akadēmija	2	Specializēta apmācību iestāde ar kapacitāti 500 speciālistu/gadā; sadarbība ar NATO CCDCOE; sertificētas programmas	Nav	2026–2030
Prasmju fonds	1, 8	100 milj. EUR fonds pieaugušo pārkvalifikācijai digitālajās prasmēs; individuālie izglītības konti 1000 EUR/persona; fokuss uz MI, datu analītiku, kiberdrošību	Nav	2026–2035
STEM programmu paplašināšana	1	Mērķis: 40 % studentu STEM programmās (pret 25 %); stipendiju programma; sadarbība ar industriju	25 % STEM	2026–2035
Digitālā pratība senioriem (65+)	1	Bezmaksas apmācību programmas; "digitālie mentori" katrā pašvaldībā; mērķis: 50 %+ ar pamata prasmēm līdz 2035. g.	25 % ar prasmēm	2026–2035

LABĀS PRAKSES PIEMĒRI

Igaunijas e-rezidencība. Programma sniedz iespēju ārvalstu pilsoņiem attālināti reģistrēt un pārvaldīt uzņēmumus. Šīs iniciatīvas rezultātā ir iegūti vairāk nekā 100 000 e-rezidentu un reģistrēti vairāk nekā 20 000 uzņēmumu, nodrošinot ekonomisko ieguvumu, kas pārsniedz 100 miljonus eiro gadā. Latvijai ir potenciāls piesaistīt starptautiskos uzņēmējus, īpaši koncentrējoties uz tādām nišām kā loģistika, koksnes produktu pārstrāde un finanšu tehnoloģijas (fintech). Lai nodrošinātu veiksmīgu adaptāciju, nepieciešams pilnībā digitalizēts reģistrācijas process, reģistrācijas iespējamība 24 stundu laikā, kā arī angļu valodas pieejamība. Stratēģiskais mērķis būtu sasniegt 50000 e-rezidentu līdz 2035. gadam. (E-Residency)

Singapūras Smart Nation. Visaptveroša "viedās valsts" programma, kurā mākslīgais intelekts tiek integrēts pilsētu plānošanā, infrastruktūrā tiek ieviesti sensori, un digitālo dvīņu tehnoloģijas tiek izmantotas, kas ļāvuši sasniegt augstāko digitālās konkurētspējas līmeni pasaulē. Latvijai tās nelielais izmērs var kalpot kā priekšrocība, lai nodrošinātu efektīvāku un ātrāku inovāciju ieviešanu. Ieteicams uzsākt pilotprojektus trīs lielākajās pilsētās – Rīgā, Liepājā un Daugavpilī –, tādējādi veicinot viedās infrastruktūras attīstību un sekmējot digitālo transformāciju valstī.

Zviedrijas Northvolt — Eiropas čempions ar valsts atbalstu. Zviedrijas valdība sniedza būtisku atbalstu uzņēmuma Northvolt izveidei, kas šobrīd ir atzīts par vadošo bateriju ražotāju Eiropā ar tirgus vērtību, kas pārsniedz 10 miljardus eiro. Šis piemērs uzskatāmi demonstrē, kā valsts stratēģiska rīcība – nodrošinot piekļuvi zaļajai enerģijai, attīstītu infrastruktūru un atbilstošu finansējumu – var veicināt globāla līmeņa uzņēmuma izveidi konkrētā nozarē. Latvija varētu attīstīt savas konkurētspējas priekšrocības tādās nišās kā koksnes biomasas augstas pievienotās vērtības pārstrāde, valodas tehnoloģijas un kiberdrošība, mērķtiecīgi piesaistot investīcijas un veicinot inovāciju attīstību šajās jomās.

Izraēlas divejāda pielietojuma tehnoloģijas. Izraēla konsekventi īsteno militāro tehnoloģiju pārnesei uz civilo sektoru, tādējādi nostiprinot savu pozīciju kā globāls līderis kiberdrošības jomā ar ievērojamu tehnoloģiju eksporta apjomu. Latvijas ģeopolitiskā situācija, kā arī pieaugošās investīcijas aizsardzībā rada līdzvērtīgas iespējas attīstīt divejāda pielietojuma tehnoloģijas, tostarp dronus, kiberdrošību, komunikācijas sistēmas un sensorus, sadarbojoties ar NATO DIANA iniciatīvu.

Dānijas GovTech - publiskais iepirkums kā inovāciju katalizators. Dānijas pieredze liecina, ka publiskais iepirkums, veidojot 15–20 % no IKP, tiek efektīvi izmantots kā instruments inovāciju veicināšanai. Šāda pieeja sekmē tehnoloģiju uzņēmumu attīstību, kuri sākotnēji nodrošina pakalpojumus valdības

vajadzībām, bet turpmāk eksportē radītos risinājumus ārējos tirgos. Latvijā publiskā iepirkuma apjoms ir līdzvērtīgs, un, rezervējot 2 % no kopējā apjoma inovatīviem risinājumiem, iespējams izveidot tirgu, kura vērtība sasniedz 50 miljonus eiro gadā.

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Finansējums	ES fondi (Digitālā Eiropa, InvestEU, Horizon Europe) — 500 milj. EUR; nacionālais budžets pakāpeniski līdz 1,5 % IKP (bāze: 0,8 %); privātais kapitāls (scaleup fonds, VC, pensiju fondu iesaiste) — 300 milj. EUR/gadā	Digitalizācijas finansējums 1,5 % IKP; avoti: budžets 60 %, ES 25 %, privātais sektors 15 %	Līdz 2035
Dati un monitorings	"Digitālās ekonomikas panelis" — reāllaika monitoringa platforma (DESI, kiberincidenti, MI ieviešana, scaleup attīstība); regulāras aptaujas; vienota datu sistēma (CSP, VARAM, EM, CERT.LV, LIAA integrācija)	Reāllaika dati politikas veidotājiem; aptaujas ik pa 2 gadiem; vienota platforma ar API	Pastāvīgi
Cilvēkresursi	1 000+ jaunu IT speciālistu pieaugums gadā (STEM programmas, pārkvalifikācija, talantu piesaiste); 500 jauni kiberdrošības speciālisti līdz 2030; digitalizācijas koordinatori visās ministrijās un >15 lielākajos novados	1 000+ IT speciālisti/gadā; 500+ kiberdrošības speciālisti; koordinators katrā ministrijā	Pakāpeniski līdz 2035
Pārvaldības modelis	Digitālās transformācijas aģentūra ar vienotu koordināciju; digitālās transformācijas ministrs vai valsts sekretārs ar koordinācijas pilnvarām; "one-stop-shop" platforma uzņēmējiem un iedzīvotājiem	Aģentūra ar skaidru mandātu līdz 2027; vienota stratēģija un budžets	2026–2030
Starptautiskās programmas	ES Digitālā Eiropa un Horizon Europe maksimāla izmantošana; NATO Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic (DIANA) ¹² ; Nordic-Baltic 8 sadarbība (NB8) ¹³ ; starptautisko tehnoloģiju partneru piesaiste (Microsoft, Google, AWS (Amazon Web Services), SAP (Systems, Applications, and Products in Data Processing))	500 milj. EUR no ES programmām; 5+ DIANA projekti; 20+ starptautisku P&A centru piesaiste	2027–2035
Infrastruktūra	5G: 95 %+ pārklājums līdz 2030; 6G pilotprojekti no 2030; suverēnie datu centri Tier III līdz 2035; MI testbed pētniecībai un biznesam	5G 95 %+; datu centri 50 MW; MI testbed pieejams visiem	2025–2035
Juridiskais ietvars	Datu pārvaldības likums; MI ētikas un atbildības regulējums; saskaņošana ar ES regulējumu (AI Act ¹⁴ , Data Act ¹⁵ , DSA ¹⁶)	Likumi pieņemti līdz 2027–2028; pilnīga ES saskaņošana	2026–2029
Tehnoloģijas	MI datu analizē un prognozēšanā; e-pakalpojumi ar MI asistentu funkcionalitāti; blockchain ¹⁷ drošībai (pilsonības pārvaldība, zemes reģistrs)	MI visos galvenajos e-pakalpojumos; blockchain piloti 3+ jomās; automatizēti 70 %+ publiskās pārvaldes procesi	2026–2035
Partnerības	Sadarbība ar darba devējiem (digitālā transformācija); pētījumu partnerības ar universitātēm; atbalsts pašvaldību digitalizācijas programmām	100+ uzņēmumu iesaistīti dual-use programmās; 10+ universitāšu -industrijas projekti/gadā; 15+ pašvaldības ar programmām	Pastāvīgi

¹² NATO inovāciju paātrinātājs, kas atbalsta dziļtehnoloģiju risinājumu attīstību un testēšanu ar divējādu pielietojumu, nodrošinot finansējumu, piekļuvi testēšanas infrastruktūrai un starptautisku sadarbību, lai risinātu kritiskus drošības un aizsardzības izaicinājumus.

¹³ reģionāla sadarbības formāts, kas apvieno Ziemeļvalstis un Baltijas valstis, veicinot politisko koordināciju, drošības un aizsardzības sadarbību, kā arī ekonomisko un tehnoloģiju inovāciju iniciatīvas.

¹⁴ Artificial Intelligence Act

¹⁵ European Data Act

¹⁶ Digital Services Act

¹⁷ Blockchain drošība – kriptogrāfiski aizsargāta un decentralizēta tehnoloģija, kas nodrošina nemainīgus ierakstus, caurspīdīgumu un drošu datu apmaiņu kritiskās sistēmās.

VALSTS TEHNOLOĢISKĀS UN DIGITĀLĀS ATTĪSTĪBAS KPI 2050

Rādītājs	Bāzes vērtība (gads)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots	Biezums
DESI pozīcija ES (atsevišķās jomās)				TOP-10	EC DESI	Gada
Digitālās prasmes (% iedzīvotāju ar pamata prasmēm)	54 %	70 %	85 %	90 %+	CSP/EC	Gada
Uzņēmumi ar digitālajiem rīkiem (%)	72 %	85 %	92 %	95 %+	CSP	Gada
E-pārvaldes pakalpojumu izmantošana (%)	92 %	95 %	98 %	100 %	VARAM	Gada
TOP-100 eksportētāji ar MI/robotiku (%)	15 %	45 %	70 %	90 %+	LIAA/CSP	Gada
Tehnoloģiju čempioni (>1 mljrd. EUR)	0	1	2	3–5	LIAA	Gada
Scaleup uzņēmumi (>50 milj. EUR apgrozījums)	8–10	15	20	25+	LIAA	Gada
IKT sektora nodarbinātie	43 200	50 000	60 000	70 000+	CSP	Gada

Papildu monitoringa rādītāji liecina par būtisku progresu nepieciešamību digitālās attīstības jomā. Digitālās prasmes starp dažādām vecuma grupām joprojām atšķiras, uzsverot nepieciešamību mazināt digitālo plaisu. 5G pārklājuma uzlabošana no 30 % 2024. gadā līdz vairāk nekā 95 % 2030. gadā veicinās piekļuvi modernām tehnoloģijām visā valstī. Mākslīgā intelekta izmantošana uzņēmumu lēmumu pieņemšanā tiek plānota no 8 % līdz vairāk nekā 70 % 2050. gadā, savukārt augsto tehnoloģiju eksporta īpatsvars paredzēts palielināt no 12 % līdz pārsniegt 40 %. Investīciju apjoms digitalizācijā tiek mērķēts palielināt no 0,8 % IKP 2024. gadā līdz 1,5 % 2050. gadā, nodrošinot ilgtspējīgu digitālās ekonomikas attīstību Latvijā.

SCENĀRIJU ANALĪZE LĪDZ 2050. GADAM

Bāzes scenārijs (mērena ekonomiskā izaugsme, ierobežota tehnoloģiju politika). Šajā scenārijā Latvija saglabā pašreizējo politikas virzienu bez būtiskām reformām vai papildu investīcijām. DESI pozīcija vairākās jomās stagnē, MI ievieš tikai 40 % lielo uzņēmumu un 15 % MVU, digitālās prasmes sasniedz 65 % līdz 2050. gadam. Scaleup finansējums paliek nepietiekams, un talantu aizplūde turpinās — vairāk nekā 30 % IT speciālistu emigrē. Sekas: produktivitātes plaisa ar ES līdervalstīm (Somiju, Dāniju, Zviedriju) palielinās, eksports saglabā zemākas pievienotās vērtības struktūru, digitālā plaisa starp vecuma grupām un reģioniem saglabājas, un kibernetikas riski pastiprinās.

Mērķa scenārijs (augsta ekonomiskā izaugsme, aktīva digitalizācijas politika). Šajā scenārijā tiek īstenota visaptveroša digitālās transformācijas stratēģija ar finansējumu 1,5 % no IKP un mērķtiecīgu nišu politiku. Latvija sasniedz DESI jomās TOP-10, MI ievieš 90 % lielo uzņēmumu un 70 % MVU, digitālās prasmes pārsniedz 90 %. Izaug 3–5 globāli tehnoloģiju čempioni un 25+ scaleup uzņēmumi. Sekas: produktivitātes konverģence ar ES līderiem, eksporta struktūra būtiski uzlabojas, digitālā plaisa ir samazināta, Latvija kļūst par kibernetikas līderi Baltijā, un valsts spēj piesaistīt un noturēt talantus.

Pesimistiskais scenārijs (ekonomiskā stagnācija, vāja tehnoloģiju politika). Šajā scenārijā ekonomiskā krīze vai politiskā nekonsekvenca kavē digitālo transformāciju. DESI pozīcija vairākās jomās krītas zem 20. vietas, MI ievieš tikai 25 % lielo uzņēmumu un 10 % MVU, scaleup ekosistēma neattīstās. Sekas: masveida talantu emigrācija (40–50 % IT speciālistu), ekonomiskā stagnācija un vājā konkurētspēja,

Latvija kļūst par "digitālo koloniju" - pilnībā atkarīgu no ārvalstu tehnoloģijām ar zemu pievienoto vērtību. Kiberdrošības riski kļūst kritiski, un reģionālā un vecuma digitālā plaša sasniedz dramatisku līmeni.

Starpsektoru sakarības

Tehnoloģijas ↔ Izglītība

Digitālā transformācija prasa STEM absolventu skaita dubultošanu līdz 2035. gadam. Bez digitālo prasmju universālas attīstības tehnoloģiju ieviešana palēninās. Automatizācija rada nepieciešamību pēc mūžizglītības, savukārt izglītības sistēmas digitalizācija uzlabo kvalitāti un pieejamību.

Tehnoloģijas ↔ Demogrāfija

Automatizācija un robotizācija kompensē darbaspēka trūkumu. MI sistēmas mazina demogrāfisko slodzi, efektīvāk organizējot veselības aprūpi un sociālos pakalpojumus. Attālinātais darbs ļauj piesaistīt diasporu un ārvalstu talantus, bet digitalizācija uzlabo reģionu pievilcību.

Tehnoloģijas ↔ Drošība

Kiberdrošība kļūst par nacionālās drošības prioritāti — NATO 5. pants attiecas arī uz kibertelpu. Divejāda pielietojuma tehnoloģijas stiprina gan ekonomiku, gan aizsardzību. Digitālā suverenitāte ir nepieciešama nacionālajai drošībai, un MI un autonomās sistēmas fundamentāli maina aizsardzības raksturu.

Tehnoloģijas ↔ Ekonomika

Digitalizācija ir produktivitātes pieauguma galvenais dzinējs. MI un robotizācija ļauj konkurēt ar kvalitāti, nevis kvantitāti. Scaleup uzņēmumi rada augstas algas darbavietas un eksportu, bet kiberdrošības risks var radīt būtiskas finansiālas sekas.

Tehnoloģijas ↔ Vide

Digitālā transformācija mazina oglekļa pēdu (mazāk ceļojumu, papīra, efektīvāka resursu izmantošana). Viedās sistēmas optimizē enerģijas patēriņu, bet datu centri prasa daudz enerģijas - nepieciešams nodrošināt 100 % atjaunīgo enerģiju.

Bez aktīvas, mērķtiecīgas un finansiāli nodrošinātas digitālās transformācijas Latvija saskaras ar risku kļūt par "digitālo koloniju" — patērēt ārvalstu tehnoloģijas, zaudēt talantus un palikt ar zemu pievienoto vērtību. Latvijas pozīcija ir pretrunīga: labi attīstīta e-pārvalde un interneta infrastruktūra pastāv līdzās zemām digitālajām prasmēm, lēnai MI un automatizācijas ieviešanai uzņēmumos, kritiskai kiberdrošības speciālistu nepietiekamībai un nespējai noturēt tehnoloģiju talantus. Papildus izaicinājums ir nepietiekama iesaiste DeepTech attīstībā, tostarp kvantu tehnoloģijās, kas nākotnē noteiks digitālās drošības, sakaru un augstas veiktspējas skaitļošanas konkurētspēju. Realistiskā stratēģija ir nišu specializācija (kiberdrošība, valodas tehnoloģijas, fintech, agritech, kā arī kvantu drošības un sakaru risinājumi), ātra globālo tehnoloģiju adaptācija un mērķtiecīga čempionu radīšana šajās nišās. Vienlaikus tehnoloģiju attīstība jāisteno kā horizontāla prioritāte, kur visas kritiskās un stratēģiskās tehnoloģijas tiek vērtētas arī no valsts drošības un divejāda pielietojuma perspektīvas, nodrošinot sinerģiju starp civilo un aizsardzības sektoru.

Mērķu scenārija īstenošana prasa investīcijas P&A 1,5 % no IKP līdz 2035. gadam, sistēmisku pieeju ar vienotu pārvaldības koordināciju, un spēcīgu politisko gribu.

5. 6. INOVĀCIJAS

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Šī sadaļa aptver Latvijas inovāciju ekosistēmas attīstību līdz 2050. gadam, ietverot pētniecības un attīstības (P&A) kapacitātes celšanu, tehnoloģiju pārneses mehānismus, talantu attīstību un privātā sektora iesaisti. Inovāciju politika ir starpsektoru politika, kas tieši ietekmē un tiek ietekmēta no ekonomikas, izglītības, digitalizācijas, demogrāfijas un valsts drošības politikas. Prioritārās tehnoloģijas tiek vērtētas no divejāda pielietojuma perspektīvas, veicinot sinerģiju starp civilo un aizsardzības nozari.

GALVENIE JĒDZIENI

Inovācija - jaunu vai būtiski uzlabotu produktu, procesu, organizatorisko vai mārketinga risinājumu izstrāde un ieviešana (OECD Oslo rokasgrāmata)

Inovāciju kapacitāte - spēja nepārtraukti pārvērst zināšanas un idejas jaunos produktos, pakalpojumos un procesos, kas rada pievienoto vērtību uzņēmumiem un sabiedrībai

Nacionālā inovāciju kapacitāte - valsts spēja ģenerēt un komercializēt inovācijas noteiktā laika periodā, ko nosaka inovāciju infrastruktūra, klasteru dinamika un institūciju kvalitāte (Furman, Porter, Stern)

TRL (Technology Readiness Level) - tehnoloģijas gatavības līmenis, starptautiski izmantota skala (1–9), kas raksturo tehnoloģijas attīstības stadiju:

- TRL 1–3 (Fundamentālā pētniecība): Pamata principu novērošana (TRL 1), tehnoloģijas koncepcijas formulēšana (TRL 2), koncepcijas eksperimentāls pierādījums (TRL 3).
- TRL 4–6 (Lietišķā pētniecība un validācija): Tehnoloģijas validācija laboratorijas vidē (TRL 4), validācija pielietojumam pietuvinātā vidē (TRL 5), demonstrācija pielietojumam pietuvinātā vidē (TRL 6).
- TRL 7–9 (Industrializācija un komercializācija): Sistēmas prototipa demonstrācija reālā vidē (TRL 7), sistēma pabeigta un kvalificēta (TRL 8), sistēma pierādīta reālos darba apstākļos/tirgū (TRL 9).

PoC (Proof of Concept) - koncepcijas pierādījums, ierobežota apjoma praktisks demonstrējums, kas pierāda konkrētas idejas vai tehnoloģiskā risinājuma tehnisko īstenojamību

Publiskais stratēģiskais pasūtījums – valsts vai aizsardzības nozares loma kā pirmajam inovācijas pasūtītājam, kas palīdz tehnoloģijai pāriet no TRL 6–7 uz komercializāciju.

Drošības ietekmes novērtējums – inovācijas vai investīciju projekta izvērtēšana no valsts drošības un divejāda pielietojuma riska perspektīvas.

DeepTech inovācijas – zinātniski intensīvas, kapitālietilpīgas tehnoloģijas ar augstu tehnoloģisko barejeru un ilgāku komercializācijas ciklu, bieži ar divejāda pielietojuma potenciālu.

GLOBALĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Tehnoloģiju konverģence un straujā attīstība - MI, biotehnoloģiju, kvantu tehnoloģiju un datu ekonomikas paātrināta izplatība būtiski mainīs inovāciju radīšanas un ieviešanas dinamiku. MI, biotehnoloģijas un datu ekonomika maina inovāciju izmaksas, prasmes un tirgus struktūras. Latvijai kritiski svarīgi koncentrēt resursus RIS3 jomās un radīt nišas starptautiski konkurētspējīgām zināšanu sistēmām. Avots: OECD (2025), WIPO (2024)

Ģeopolitiskā fragmentācija un tehnoloģiskā suverenitāte - globālo piegādes ķēžu pārstrukturēšanās rada valstīm nepieciešamību pēc lielākas tehnoloģiskās autonomijas un stratēģisku partnerību veidošanas. Globālās vērtību ķēdes saīsinās, valstis aizsargā stratēģiskās tehnoloģijas, investīcijas un intelektuālo īpašumu. Latvijai jāveido drošas tehnoloģiju piegādes ķēdes, jāiesaistās ES partnerībās, jāstiprina vietējā pētniecības suverenitāte. Avots: WIPO (2024)

Drošības un tehnoloģiju integrācija – pieaugot kiberdraudiem, hibrīdapdraudējumiem un militārajam nestabilitātei, digitālās infrastruktūra un kritisko tehnoloģiju attīstība arvien biežāk tiek skatīta vienotā stratēģiskā ietvarā. Aizsardzības nozare kļūst par inovāciju katalizatoru, bet divejāda pielietojuma tehnoloģijas par centrālu inovācijas politikas elementu. Latvijai jāintegrē drošības ietekmes novērtējums P&A politikā un jāveicina sinerģija starp civilo sektoru un aizsardzības nozari. Avots: European Commission (2024), NATO Strategic Concept, NATO Emerging and Disruptive Technologies.

Zaļā transformācija un klimata tehnoloģijas - līdz 2050. gadam inovācijas enerģētikā, aprites ekonomikā un dekarbonizācijā būs centrālās. Valstis ar ambiciozām zaļajām stratēģijām gūst konkurētspējas priekšrocības. Latvijai ir iespēja attīstīt nišas - atjaunojamā enerģija, CO₂ uztveršana, koksnes biokompozīti, bioekonomika. Avots: European Commission (2024)

Darbaspēka transformācija - digitālās prasmes kļūst par inovāciju priekšnoteikumu. Darbaspēka kvalifikācijas pārmaiņas, digitalizācija un profesionālo prasmju polarizācija būtiski ietekmēs inovāciju kapacitāti. Strauji aug augsti kvalificēta darbaspēka deficīts gandrīz visās valstīs. Latvijai ir nepieciešama mērķtiecīga doktorantūras, STEM un tehnoloģiju pārneses profesionāļu sagatavošana. Avots: OECD (2025), WEF

Riska kapitāla un investīciju ciklu pārmaiņas - riska kapitāla (Venture Capital) tirgus Eiropā līdz 2050. gadam kļūs selektīvāks, ar izteiktu fokusu uz DeepTech un zinātnietilpīgiem risinājumiem. Industrializācija arvien vairāk balstīsies uz publiski-privātiem kopfinansējuma mehānismiem. Tas rada iespējas valstīm, kuras spēj izveidot augsta tehnoloģiju gatavības līmeņa (TRL) pilotēšanas infrastruktūru un nodrošināt starptautiski konkurētspējīgu zinātnes un tehnoloģiju attīstības bāzi. Latvijai jāpalielina līdzfinansējuma un akceleratoru kapacitāti, kā arī jāveido PoC un tehnoloģiju pilotēšanas fondi. Avots: European Commission (2024)

ĀRĒJIE RISKI

Zems privāto investīciju temps Eiropā varētu ierobežot finansējuma pieejamību riskantiem un zinātnietilpīgiem projektiem, īpaši DeepTech un divejāda pielietojuma tehnoloģiju segmentā, kur investīciju cikli ir ilgāki un kapitāla intensitāte augstāka.

Regulatīvā nenoteiktība starptautiskajās tehnoloģijās rada draudus mazajām valstīm, tostarp Latvijai, integrēties globālajās vērtību ķēdēs. Stingrāki tehnoloģiju eksporta ierobežojumi, investīciju kontrole, sankciju režīmi, datu drošības standarti un pētniecības drošības prasības var mazināt piekļuvi kritiskajām un divejāda pielietojuma tehnoloģijām.

Pieejā stratēģiskajiem datiem un tehnoloģijām varētu tikt ierobežota drošības apsvērumu dēļ, piemēram, kibernetikas risks, kritiskās infrastruktūras aizsardzības vai pētniecības drošības politiku rezultātā. Tas ir īpaši svarīgi datu ekonomikā, MI attīstībā un digitalizētajās industrijās.

Pieaugoša divējāda pielietojuma regulējuma harmonizācija ES un NATO telpā var radīt papildu administratīvo slogu inovāciju projektiem, īpaši starptautiskās partnerībās, palēlinot tehnoloģiju komercializācijas ciklu.

Riska kapitāla sarūkšana agrīnās stadijās ir būtisks izaicinājums, jo investori kļūst piesardzīgāki un dod priekšroku vēlākas stadijas projektiem ar zemāku risku. Tas īpaši ietekmē zinātnē balstītus jaunuzņēmumus, tostarp drošības un divējāda pielietojuma tehnoloģiju izstrādātājus.

Talantu migrācija uz valstīm ar augstākiem atalgojumiem un labākiem pētniecības nosacījumiem (Rietumeiropa, Ziemeļamerika) varētu būtiski vājināt Latvijas inovāciju ekosistēmas pamatu - augsti kvalificētos pētniekus, inženierus un drošības speciālistus.

ES inovāciju plaša ar ASV un Ķīnu varētu palielināties, radot risku Latvijai atpalikt tehnoloģiju pieejamībā, talantu konkurencē un tirgus iespējās, ja ES kopumā nespēj noturēt konkurētspēju globālā inovāciju sacensībā.

LATVIJAS TENDENCES

P&A izdevumi joprojām zemi - 2024. gadā P&A kopējie izdevumi sasniedza ~0,92 % no IKP, kas ir ievērojami zem ES vidējā līmeņa (~2,2 % no IKP). Uzņēmumu P&A ieguldījumi veido tikai ~0,3 % no IKP, kas norāda uz vāju inovāciju pieprasījumu privātajā sektorā un dominējošo publiskā sektora lomu P&A finansēšanā. Tas īpaši ierobežo DeepTech un divējāda pielietojuma tehnoloģiju attīstību, kur nepieciešams ilgtermiņa kapitāls un augstāks riska tolerances līmenis. Avots: Eurostat, CSP (2024)

"Emerging Innovator" statuss ES - Latvija 2025. gada Eiropas Inovāciju indeksā (EIS) ilgstoši saglabājas kā "Emerging Innovator", sasniedzot aptuveni 54 % no ES vidējā līmeņa. Tas liecina par nenoturīgu inovāciju ekosistēmu un nepietiekamu progresu, salīdzinot ar ES līderiem. Avots: European Commission EIS (2025)

Augsts izglītības līmenis, bet fragmentēta komercializācija - Latviju raksturo augsts iedzīvotāju ar augstāko izglītību īpatsvars un spēcīga digitālo prasmju bāze. Zinātnisko publikāciju apjoms pieaug (Scopus, Web of Science), taču tehnoloģiju pārneses biroji (TTO) ir fragmentēti un nespēj nodrošināt pietiekamu licencēšanas un komercializācijas apjomu. Maz licenču un komercializācijas darījumu, kas norāda uz plašu zinātni un tirgu.

Zema inovāciju difūzija MVU - inovatīvo uzņēmumu īpatsvars 2022. gadā bija 33,1 %, kas ir zem ES vidējā. Īpaši MVU sektorā vērojama zema inovāciju absorbcijas spēja un nepietiekama prasme integrēt jaunas tehnoloģijas. Strukturāli ierobežojumi ekonomikas specializācijā - maz augsto tehnoloģiju nozaru. Avots: CSP (2022)

Spin-off infrastruktūra attīstās, bet lēni - universitātēs sāk attīstīties spin-off infrastruktūra, bet apjoms ir nepietiekams. Trūkst skaidra atbildīgā mehānisma tehnoloģiju pārnesi no universitātēm uz tirgu, kā arī nepietiekams finansējums PoC un pilotēšanas posmiem, kas ir kritiski DeepTech un divējāda pielietojuma tehnoloģijām.

Pieaug patentu pieteikumi - patentu pieteikumu skaits uz 1 miljonu iedzīvotāju ir ~15 (2024), kas ir būtiski zemāks par ES vidējo (~80–100). Lai gan tendence ir pozitīva, apjoms joprojām nepietiekams starptautiskai konkurētspējai Avots: EPO, Eurostat

Horizon Europe dalība aug, bet nepietiekami - Latvijas dalība ES pētniecības programmās pieaug, sasniedzot >100 milj. EUR kumulatīvi (2025), taču koordinēto projektu skaits un vidējais projekta apjoms joprojām atpaliek no ES vidējā. Nepieciešama lielāka stratēģiskā fokusēšanās un kapacitātes celšana.

Inovāciju politikas instrumentu sadrumstalotība - atbalsta programmas ir daudzas, bet tām trūkst vienotas pārvaldības un skaidra stratēģiskā fokusa. Pārklāšanās starp instrumentiem palielina administratīvo slogu un samazina efektivitāti.

Reģionālā nevienlīdzība - inovāciju infrastruktūra un aktivitātes koncentrējas Rīgā un lielajās pilsētās, radot būtisku plaisu ar reģioniem. Trūkst reģionālo inovāciju centru ar pietiekamu kapacitāti.

Nepietiekams pētnieku blīvums - pētnieku un inženieru blīvums uz iedzīvotāju ir zemāks par ES vidējo. Doktorantu caurplūdums ir nepietiekams, lai nodrošinātu ilgtermiņa P&A kapacitātes pieaugumu. Avots: Eurostat

Ierobežota iesaiste kritisko un divejāda pielietojuma tehnoloģiju ekosistēmās – Latvijā vēl nav izveidojusies stabila kritisko tehnoloģiju industriālā bāze. Aizsardzības un civilā sektora sadarbība pieaug, bet joprojām iztrūkst sistemātiska integrācija inovāciju politikā.

IEKŠĒJIE RISKI

Cilvēkkapitāla un prasmju struktūras vājums - zems pētnieku un inženieru blīvums uz iedzīvotāju un nepietiekams doktorantu caurplūdums, salīdzinot ar ES līderiem, ierobežo spēju īstenot lielapjoma P&A projektus un komercializācijas programmas. Nepietiekama mobilitāte starp akadēmisko vidi un industriju - trūkst elastīgu karjeras ceļu un stimulējošu atlīdzības mehānismu industrijas doktorantiem un pētniekiem uzņēmumos. Prasmju neatbilstība - digitālās un starpdisciplinārās prasmes pieaug, taču MVU sektorā to absorbcijas spējas ir fragmentētas. Papildus risks ir drošības un kritisko tehnoloģiju speciālistu deficīts, kas ierobežo divejāda pielietojuma inovāciju attīstību.

Institucionālā pārvaldība un koordinācija - inovāciju instrumentu sadrumstalotība un pārklāšanās bez vienotas pārvaldības samazina efektivitāti un palielina administratīvo slogu. Nepietiekama starpinstitucionālā koordinācija - trūkst skaidru atbildību sadalījuma un kopīgās rezultātu kartes. Datu trūkums par programmu ietekmi (impact evaluation) ierobežo iespējas balstīt lēmumus uz pierādījumiem un savlaicīgi pielāgot politikas īstenošanu. Drošības dimensijas integrācija inovāciju politikā nav sistēmiska, un nav vienota mehānisma drošības ietekmes novērtēšanai P&A projektos.

Finansējuma struktūras ierobežojumi - pārlika atkarība no ES fondu cikliem - finansējuma "viļņošanās" traucē noturīgu P&A komandu un infrastruktūras attīstību. Nepietiekams privātais līdzfinansējums agrīnajos posmos (PoC, prototipēšana) rada plaisu starp laboratoriju un tirgu. Ierobežota finanšu instrumentu dažādība DeepTech un divejāda pielietojuma projektiem kavē riskantu tehnoloģiju komercializāciju. Trūkst ilgtermiņa publiskā stratēģiskā pasūtījuma mehānisma kritiskajās tehnoloģijās.

Tehnoloģiju pārneses sistēmas nepilnības - tehnoloģiju pārneses biroju (TTO) kapacitāte un prakses atšķirības: dažādi intelektuālā īpašuma (IP) regulējumi, licences nosacījumi un "royalty-sharing" modeļi ierobežo tehnoloģiju mērogošanu. Zema PoC un pilotēšanas projektu caurlaidība (TRL 4–7) - nepietiek inženiertehniskās un sertifikācijas kapacitātes, lai tehnoloģijas sasniegtu tirgus gatavību. Nepietiekami

attīstīti publiskie iepirkumi inovācijām (PPI, PCP), tostarp aizsardzības un drošības sektorā, kavē jaunu tehnoloģiju komercializāciju.

Ekonomikas struktūras ierobežojumi – zems augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozaru īpatsvars IKP struktūrā un MVU dominējošais svars ar ierobežotu mērogu un vāju P&A ieguldījumu finansēšanas kapacitāti samazina pieprasījumu pēc P&A un augstākām prasmēm. Ierobežots vietējais tirgus kritiskajām un divejāda pielietojuma tehnoloģijām samazina mēroga efektus un komercializācijas potenciālu.

Zema uzticēšanās un sadarbības kultūra - nepietiekama akadēmiskās un biznesa vides savstarpējā komunikācija un uzticēšanās kavē kopīgu projektu īstenošanu, zināšanu apmaiņu un talantu mobilitāti starp sektoriem. Aizsardzības un civilā sektora sadarbība pieaug, bet joprojām nav sistemātiska un strukturēta, īpaši attiecībā uz sensitīvām un kritiskām tehnoloģijām.

STRATĒĢISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Fundamentālo pētījumu finansējuma proporcija (min. 30% no P&A) vs fokusēšanās uz lietišķo pētniecību ar tirgus atdevi

Izvēle A: Fundamentālā pētniecība.

- Plusi: Veido zinātnisko bāzi, augsts potenciāls transformējošām inovācijām, starptautiska reputācija, ilgtermiņa paradigmu maiņas iespējas.
- Mīnusi: Lēna tirgus ietekme, augsts risks neveiksmēm, ilgāks ROI, grūti mērīt tiešo ekonomisko ieguvumu.
- Ko upurējam: Tūlītēju tirgus ieguvumu un ātru ekonomisko atdevi.

Izvēle B: Lietišķā pētniecība.

- Plusi: Ātrs komercializācijas potenciāls, tiešs ekonomiskais ieguvums, labāka sadarbība ar industriju, skaidrāki KPI.
- Mīnusi: Ierobežots ilgtermiņa paradigmu potenciāls, koncentrēšanās uz īstermiņa ieguvumiem, mazāk fundamentālu atklājumu.
- Ko upurējam: Fundamentālas zināšanas un ilgtermiņa transformējošu inovāciju potenciālu.
- Kā mazinām blaknes: Portfeļa līdzsvara nodrošināšana - mērķtiecīgi atbalstīt fundamentālo pētniecību agrīnās tehnoloģiskās gatavības pakāpēs (TRL 1–3) un lietišķo pētniecību vidējās tehnoloģiskās gatavības līmeņos (TRL 4–7), vienlaikus veicinot starpdisciplināru PoC un pilotprojektu konkursu īstenošanu. Sadalījums: 30 % fundamentālā, 70 % lietišķā ar obligātu fundamentālās bāzes stiprināšanu katrā RIS3 jomā..

DILEMMA 2: Visu atbalstīt pret koncentrēt resursus (specializācija) - horizontālā vai vertikālā pieeja?

Izvēle A: Visu atbalstīt (horizontālā pieeja).

- Plusi: Plaša nozaru aptvere, augstāka iekļaušana, inovāciju ekosistēmas stabilitāte, mazāk politiskas pretestības.
- Mīnusi: Resursu izkliede, samazināta koncentrētā ietekme, lēnāki rezultāti, kritiskās masas nesasniegšana.
- Ko upurējam: Koncentrētās ietekmes ātrumu un spēju sasniegt starptautisku konkurētspēju nišās.

Izvēle B: Koncentrēt resursus (specializācija)

- Plusi: Ātrāka ietekme, kritiskās masas sasniegšana, starptautiska konkurētspēja, efektīvāka resursu izmantošana.
- Mīnusi: Ierobežota horizontālā inovācija, politiska pretestība, lokālo vajadzību nepietiekama ievērošana, riski nozaru monopolizācijai.
- Ko upurējam: Horizontālo aptveri un dažu nozaru attīstības iespējas.
- Kā mazinām blaknes: Divkanālu pieeja - 1) 60–70 % resursu kodolspecializācijām (RIS3 jomas) ar kritisko masu un 2) 30–40 % atvērti horizontāli challenge-based konkursi, kas ļauj neparedzētām inovācijām konkurēt par finansējumu. Regulāra specializācijas jomu pārskatīšana ik pa 5 gadiem.

DILEMMA 3: Pašu P&A attīstība pret tehnoloģiju absorbcija no ārvalstīm

Izvēle A: Pašu P&A attīstība

- Plusi: Ilgtermiņa neatkarība, augstāka lokālā ekspertīze, potenciāls eksporta inovācijām, intelektuālā īpašuma kontrole.
- Mīnusi: Augsti sākotnējie izdevumi, lēna tirgus ietekme, riskanti projekti, nepieciešams ilgtermiņa finansējums.
- Ko upurējam: Ātru rezultātu un zemākas sākotnējās izmaksas.

Izvēle B: Tehnoloģiju absorbcija no ārvalstīm

- Plusi: Ātrs tirgus rezultāts, zemāks sākotnējais risks, piekļuve jaunākajām tehnoloģijām, ātrāka ekonomiskā ietekme.
- Mīnusi: Atkarība no ārvalstu tehnoloģijām, zemāks vietējās ekspertīzes attīstības līmenis, licencēšanas izmaksas.
- Ko upurējam: Neatkarību, vietējo kapacitāti un kontroli pār intelektuālo īpašumu.
- Kā mazinām blaknes: Hibrīda pieeja - importēt tehnoloģijas ar obligātu lokālu pielāgošanu un zināšanu pārnesi, attīstīt vietējos PoC un pilotprojektus. Fokuss uz tehnoloģiju adaptāciju un pielāgošanu Latvijas kontekstam, vienlaikus attīstot savas spēcīgās jomas (piemēram, IT, bioekonomikas, materiālzinātnes).

DILEMMA 4: Brīvas zinātniskās izpētes granti vs mērķorientēts ligumiskais P&A finansējums

Izvēle A: Akadēmiskā brīvība.

- Plusi: Veicina fundamentālo atklājumu radīšanu, starptautisku reputāciju, "open science" kultūru, augstu zinātnisko kvalitāti.
- Mīnusi: Lēna komercializācija, zems tirgus gatavības līmenis, grūtāk pierādīt ekonomisko ieguvumu.
- Ko upurējam: Tirgus gatavību un tiešu ekonomisko ietekmi īstermiņā.

Izvēle B: Tirgus orientācija.

- Plusi: Ātra komercializācija, patentu un spin-off aktivitātes, tūlītēja ekonomiskā ietekme, labāka sadarbība ar industriju.
- Mīnusi: Ierobežota fundamentālo atklājumu veidošanās, akadēmiskās brīvības samazinājums, risks "pārdot zinātnei".
- Ko upurējam: Fundamentālo atklājumu potenciālu un ilgtermiņa zinātnisko izcilību.
- Kā mazinām blaknes: Divkanālu akadēmiskās novērtēšanas sistēmas ieviešana, kas integrē zinātniskās izcilības rādītājus (publikācijas) un komercializācijas rezultātu rādītājus (KPI), vienlaikus nosakot prasību PoC grantu ietvaros izstrādāt IP stratēģiju pirms tehnoloģijas validācijas pielietojumam pietuvinātā vidē (TRL 4–6). Akadēmisko vērtē pēc publikācijām, bet komercializācijas centrus - pēc spin-off un licencēm.

DILEMMA 5: Atvērtā inovācija pret drošības kontrole

Izvēle A: Atvērtā inovācija.

- Plusi: Plašāka starptautiskā sadarbība, ātrāka zināšanu aprīte, lielāka piekļuve finansējumam un infrastruktūrai, spēcīgāka integrācija globālajās vērtību ķēdēs.
- Mīnusi: Kritisko un divejāda pielietojuma tehnoloģiju aizplūšanas risks, sensitīvu datu noplūdes iespējamība, IP kontroles vājināšanās.
- Ko upurējam: Stratēģisko kontroli pār daļu tehnoloģiju un zināšanu plūsmām.

Izvēle B: Pastiprināta drošības kontrole.

- Plusi: Labāka kritisko tehnoloģiju aizsardzība, samazināts tehnoloģiju un datu aizplūšanas risks, stiprināta tehnoloģiskā suverenitāte.
- Mīnusi: Samazināta starptautiskā sadarbība, lēnāka inovāciju dinamika, administratīvā sloga pieaugums, ierobežota piekļuve ārvalstu kapitālam un kompetencēm.
- Ko upurējam: inovāciju ātrumu un starptautiskās sadarbības dinamiku.

GRŪTĀ PATIESĪBA

3 % no IKP P&A nav sasniedzams bez privātā sektora būtiskas iesaistes - nepieciešama inovāciju kultūras maiņa. Lai sasniegtu 3 % no IKP, privātajam sektoram jāpalielina P&A ieguldījumi no pašreizējiem 0,3 % līdz 1,5 % no IKP, kas prasa ne tikai finansējumu, bet fundamentālu uzņēmējdarbības kultūras transformāciju - no zemas pievienotās vērtības modeļa uz zināšanu intensīvu ekonomiku. Bez uzņēmumu strukturālas pārorientācijas uz tehnoloģiju radīšanu un komercializāciju Latvija turpinās adaptēt, nevis radīt tehnoloģijas. Tas ierobežo gan eksporta struktūras transformāciju, gan tehnoloģisko suverenitāti, gan spēju attīstīt kritiskās un drošībai nozīmīgās tehnoloģijas.

MĒRĶIS 2050

Latvijai kļūt par vienu no vadošajām inovāciju valstīm Eiropas Savienībā, izceļoties inovāciju reitingos un nodrošinot augstu pētniecības un attīstības intensitāti ar aktīvu privātā sektora iesaisti.

Politikas stratēģiskais mērķis ir panākt konkurētspējīgas inovāciju ekosistēmas attīstību, izcilu pētniecības centru izveidi un ilgtspējīgas inovāciju kultūras stiprināšanu, kas balstīta uz skaidru stratēģisko fokusu, efektīvu pārvaldību, akadēmisko brīvību un atbildīgu drošības dimensijas integrāciju, veicinot Latvijas ekonomikas transformāciju un starptautisko atpazīstamību.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. (2025–2030): Tehnoloģiju pārneses sistēmas reformēšana un pamata nostiprināšana

- Izveidot vienotu intelektuālā īpašuma (IP) politiku visām publiskajām pētniecības institūcijām ar standartizētiem licencēšanas nosacījumiem un "royalty-sharing" modeli (70 % izgudrotājam, 30 % institūcijai).
- Izveidot Nacionālo PoC fondu centralizētai projektu izvērtēšanai ar profesionālu pārvaldību un skaidru TRL 3–5 fokusu.
- Profesionalizēt TTO tīklu, stiprinot kapacitāti ar sertificētiem tehnoloģiju pārneses speciālistiem.
- Ieviest publisko inovāciju iepirkumu (PPI/PCP) prioritārajās nozarēs (veselība, enerģētika, drošība), nodrošinot vismaz 1 % no publiskā iepirkuma apjoma.

2. (2025–2030): Talantu attīstības un piesaistes sistēmas izveide

- Dubultot doktorantūras vietu skaitu STEM jomās līdz 500/gadā ar stipendijām, kas konkurētspējīgas ar ES vidējo.
- Ieviest industrijas doktorantūras programmu ar 100 vietām/gadā, kur uzņēmumi līdzfinansē 50 %.
- Izveidot "atgriešanās profesoru" programmu ar konkurētspējīgu atalgojumu.
- Ieviest digitālo un STEM prasmju paātrinātājus ar 5000 speciālistu apmācību gadā.

3. (2026–2031): P&A finansējuma stabilitātes un pieauguma nodrošināšana

- Palielināt valsts P&A bāzes finansējumu par 0,1 % IKP katru gadu līdz 1,5 % (2030).
- Ieviest P&A nodokļu super-atskaitījumu 300 % uzņēmumiem (pašlaik 200 %).
- Izveidot DeepTech līdzinvestīciju fondu (50 milj. EUR) ar EIF un privāto VC līdzdalību.
- Garantēt ES fondu atbalsta nepārtrauktību ar nacionālo līdzfinansējumu starp plānošanas periodiem.

4. (2026–2032): MVU inovāciju kapacitātes celšana un digitalizācija

- Ieviest inovāciju vaučeru programmu MVU (5 milj. EUR/gadā) ar vienkāršotu pieteikšanos.
- Izveidot digitālo inovāciju centrus 5 reģionos ar piekļuvi modernām iekārtām.
- Attīstīt centralizētu datu infrastruktūru zinātnē un inovācijām ar drošības un piekļuves slāņiem.
- Paplašināt automatizācijas un robotizācijas atbalsta programmas ražošanas uzņēmumiem.

5. (2028–2038): Kompetences centru 2.0 un pilotēšanas infrastruktūras attīstība

- Transformēt esošos kompetences centrus uz pilotēšanas un testēšanas orientāciju (TRL 5–7).
- Izveidot 3–5 nozaru pilotēšanas kompleksus ar starptautiski konkurētspējīgu aprīkojumu.
- Ieviest regulatīvās smilškastes biomedicinā, enerģētikā un digitālajā ekonomikā.
- Nodrošināt augstas pievienotās vērtības infrastruktūras pieejamību ar konkurētspējīgām cenām.

6. (2028–2038): Reģionālo inovāciju centru stiprināšana

- Ieviest "hub-and-spoke" modeli ar 3 galvenajiem centriem (Rīga, Jelgava, Daugavpils) un 5 satelītcentriem.
- Izveidot reģionālos inovāciju konsultantu tīklus ar 100+ speciālistiem.
- Attīstīt digitālo infrastruktūru attālinātam darbam ar P&A iekārtām.
- Stiprināt reģionālo universitāšu un uzņēmumu sadarbību ar mērķfinansējumu.

7. (2030–2040): DeepTech un augsto tehnoloģiju atbalsta mehānismu konsolidācija

- Palielināt publisko inovāciju iepirkumu īpatsvaru līdz 2 % no kopējā iepirkuma apjoma.
- Izveidot "čempionu" programmu 50 augstākā potenciāla DeepTech uzņēmumiem ar intensīvu atbalstu.
- Attīstīt spin-off akceleratoru programmas ar mentoringu, tīkliem un pirmfinansējumu.
- Ieviest "patient capital" instrumentus ar 7–10 gadu investīciju horizontu.

8. (2032–2042): Starptautiskās infrastruktūras integrācija

- Savienot Latvijas inovāciju platformas ar Baltijas un Ziemeļvalstu pētniecības ekosistēmām.
- Izveidot kopīgus Baltijas pētniecības centrus 3 prioritārajās jomās.
- Attīstīt starptautiskus kopražošanas un tehnoloģiju pārneses tīklus.
- Palielināt Horizon Europe koordinēto projektu skaitu līdz 30 gadā.

9. 2035–2045): Industriālas pilotēšanas un mērogošanas kompleksu attīstība

- Izveidot 5 industriālas pilotēšanas platformas ar demonstrācijas ražošanas līnijām.
- Attīstīt testēšanas un sertifikācijas kapacitāti starptautiskajiem standartiem.
- Stiprināt uzņēmumu spēju mērogot inovācijas ar valsts garantijām un līdzfinansējumu.
- Veicināt augstas pievienotās vērtības ražošanas atgriešanos Latvijā (reshoring).

10.(2035–2050): Ilgtermiņa misiju programmu īstenošana

- Ieviest "Grand Challenge" programmas zaļās enerģijas, biotehnoloģiju un drošības tehnoloģiju jomās.
- Izveidot starpdisciplinārus konsorcijs ar 50+ milj. EUR finansējumu uz 10 gadiem.
- Attīstīt sistēmiskas inovācijas ar sociālo ietekmi (climate-tech, health-tech, agri-tech).
- Stabilizēt P&A finansējumu 3 % no IKP ar privātā sektora 1,5 %.

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

A. FINANSIĀLIE INSTRUMENTI

Instrumenti	Uzdevumi	Bāze (2025)	Ieviešana
Valsts P&A bāzes finansējuma palielināšana +0,1 % IKP gadā līdz 1,5 %	3	0,92 % no IKP	2026–2032
Nacionālā PoC fonda izveide (10 milj. EUR/gadā) TRL 3–5	1, 3	Nav	2026–2032
P&A nodokļu super-atskaitījuma ieviešana (300 %)	3	200 %	2026–2032
DeepTech līdzinvestīciju fonda izveide (50 milj. EUR) ar valsts/EFI/VC	3, 7	Nav	2026–2032
Inovāciju vaučeru programma MVU (5 milj. EUR/gadā)	4	Nestrukturēti instrumenti	2026–2032
Industrijas doktorantūras līdzfinansējums (50/50 valsts/uzņēmums)	2, 4	Fragmentēts	2026–2032

B. TEHNOLOĢIJU PĀRNESES / PAKALPOJUMU INSTRUMENTI

Instrumenti	Uzdevumi	Bāze (2025)	Ieviešana
Tehnoloģiju pārneses biroju profesionālais tīkls ar 50+ sertificētiem speciālistiem	1	Zema kapacitāte	2026–2030
Vienotas IP politikas ieviešana ar 70/30 royalty-sharing modeli	1	Atšķirīgi IP noteikumi	2026–2030
Spin-off veicināšanas likums	1, 7	Fragmentēti noteikumi	2026–2030
Publisko inovāciju iepirkumu programma (PPI/PCP): līdz 2 % no publiskā iepirkuma	1, 7	Ierobežots	2026–2030

C. REGULATĪVIE INSTRUMENTI

Instruments	Uzdevumi	Bāze (2025)	Ieviešana
Regulatīvās smilškastes jaunajām tehnoloģijām biomedicinā, enerģētikā un digitālajā ekonomikā	7	Nav	2026–2032
Vienotā intelektuālā īpašuma pārvaldības regulējuma instruments	1	Dažādi IP regulējumi	2026–2030
Integrētā inovāciju atbalsta aģentūra ar konsolidētām LIAA/ALTUM/ZM funkcijām	6	Sadrumstalots	2026–2030
Vienotā inovāciju politikas rezultātu un KPI monitoringa sistēma	6	Nav	2026–2030

D. INFRASTRUKTŪRAS INSTRUMENTI

Instruments	Uzdevumi	Bāze (2025)	Ieviešana
Nacionālā pilotēšanas un testēšanas infrastruktūra TRL 5–7 līmenim	5	Nepietiekama TRL kapacitāte	2028–2038
Digitālās inovācijas centru tīkls ar 5 reģionālajiem centriem	4, 6	Centralizēti Rīgā	2026–2045
Centralizēts zinātnes datu ezers ar 10 PB kapacitāti	4	Nav	2026–2045
Industriālās pilotēšanas un mērogošanas platformas ar 5 demonstrācijas līnijām	9	Nepietiekama mērogošana	2035–2045
Baltijas valstu kopīgie pētniecības centri trīs prioritārajās jomās	8	Nav	2026–2050

E. CILVĒKRESURSU / KAPACITĀTES INSTRUMENTI

Instruments	Uzdevumi	Bāze (2025)	Ieviešana
STEM doktorantūras kapacitātes dubultošana līdz 500 doktorantiem gadā	2	~250	2026–2035
Industrijas doktorantūras programma ar 100 vietām gadā	2	Nav	2026–2035
Starptautiski konkurētspējīga pētnieku piesaistes programma ar 50 pozīcijām	2	Nav	2026–2035
Digitālo un STEM prasmju paātrinātāju programma 5000 speciālistiem gadā	2, 4	Mazs apjoms	2026–2035

F. STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA / PĀRVALDĪBA

Instruments	Uzdevumi	Bāze (2025)	Ieviešana
Horizon Europe dalības palielināšana: koordinēto projektu atbalsts – 30 projekti gadā	8	~5	2026–2050
Baltijas valstu inovāciju koordinācijas un sadarbības forums – 2 sanāksmes gadā	6, 8	Nav	2026–2030
Divpusējās zinātnes un inovāciju partnerības	8	Sadrumstalotas iniciatīvas	2026–2050
Eiropas Inovāciju un Tehnoloģiju institūtu un Ziemeļvalstu partnerības	8	Ierobežota	2026–2050

LABĀS PRAKSES AKTIVITĀTES

Vācijas Fraunhofer modelis

Izveidota strukturēta tehnoloģiju pārneses biroju (TTO) vide, kur galvenā uzmanība liekti ir pētniecībai un ciešai sadarbībai ar industriju. Fraunhofer institūti darbojas kā tilts starp universitātēm un uzņēmumiem, īstenojot kopprojektus, kas paātrina inovāciju testēšanu un ieviešanu reālajos apstākļos. Latvijai šāds modelis palīdzētu efektīvi piesaistīt industrijas pasūtījumus, validēt inovācijas un uzlabot intelektuālā īpašuma aizsardzību. Adaptācijas nosacījums: Latvijā jāizveido 3–5 Fraunhofer tipa institūti ar skaidru nozaru specializāciju (bioekonomikas, materiālzinātne, digitālās tehnoloģijas), kur 70 % finansējuma nāk no industrijas projektiem un 30 % no bāzes finansējuma.

Somijas Business Finland "vienas pieturas" princips inovāciju atbalstam

Business Finland ir valsts izveidots integrēts mehānisms, kas apvieno finansējumu, konsultācijas un starptautiskās izaugsmes atbalstu, lai veicinātu uzņēmumu inovāciju aktivitātes un globālo konkurētspēju. Atbalsts aptver visus inovāciju posmus – no tehnoloģijas tirgus atbilstības pārbaudes, pētniecības un izstrādes līdz pilotēšanai un demonstrācijai, un finansējums var segt nozīmīgu daļu no projekta izmaksām. Business Finland sniedz arī konsultācijas, vadlīnijas un tīklu veidošanas iespējas, palīdzot uzņēmumiem attīstīt inovācijas un paplašināt tirgus darbību ārvalstīs. Modelis veicina sadarbību starp uzņēmumiem, pētniecības organizācijām un citiem ekosistēmas dalībniekiem, atbalstot kopīgus projektus un zināšanu pārnesi, vienlaikus saglabājot uzņēmumu neatkarību un nodrošinot, ka ieguvumi atgriežas Somijas ekonomikā. Latvijai šāda pieeja ļautu koncentrēt resursus un samazināt birokrātiju, atvieglojot piekļuvi inovāciju atbalstam. Adaptācijas nosacījums: Konsolidēt LIAA, ALTUM un ZM inovāciju funkcijas vienā aģentūrā ar 48h lēmumu pieņemšanas standartu un digitālu platformu.

Nīderlandes High Tech Campus Eindhoven

High Tech Campus Eindhoven - inovāciju ekosistēmas centrs, kur kopā darbojas uzņēmumi, pētniecības institūti un jaunuzņēmumi, efektīvi izmantojot kopīgu infrastruktūru un resursus. Šāda vide veicina zināšanu apmaiņu un inovāciju komercializāciju. Latvijai šāds modelis nodrošinātu MVU piekļuvi modernām iekārtām un atvieglotu tehnoloģiju pāreju no laboratorijas uz tirgu. Adaptācijas nosacījums: Izveidot Rīgas Tehnoloģiju kampusu kā nacionālo "hub" ar satelītiem Daugavpilī un Liepājā, nodrošinot 24/7 piekļuvi iekārtām un kopējām telpām.

Beļģijas Innovation Income Deduction (IID)

Innovation Income Deduction (IID) - būtiski nodokļu atvieglojumi uzņēmumiem par ienākumiem no patentiem un citiem intelektuālā īpašuma objektiem, kas radīti pētniecībā un attīstībā. Sistēma motivē patentēt un komercializēt izgudrojumus. Latvijai šāds režīms stimulētu IP radīšanu. Adaptācijas nosacījums: Ieviest 80 % nodokļu atlaidi ienākumiem no patentiem un autoratlīdzības, ja P&A veikta Latvijā, ar vienkāršotu pieteikšanās procedūru MVU.

Zviedrijas misiju orientētā inovāciju politika

Misiju orientētā inovāciju politika - resursu koncentrēšana uz ilgtermiņa prioritātēm un sabiedrībai nozīmīgiem izaicinājumiem (piemēram, fosilo degvielu brīvība). Tas veicina zinātnes un industrijas sadarbību mērķtiecīgai inovāciju izstrādei. Latvijai šāda sistēma palīdzētu efektīvāk izmantot resursus un veicināt starpnozaru sadarbību. Adaptācijas nosacījums: Definēt 3–5 nacionālās misijas (klimata neitralitāte, digitālā suverenitāte, bioekonomika) ar 10 gadu horizontu un 50+ milj. EUR finansējumu katrai.

Izraēlas Yozma programma

Izraēlas Yozma programma - valsts kā "pirmais investors" riska kapitālā, kas piesaista privātos investorus un rada VC ekosistēmu. Sākotnējā Yozma programma (1993) stimulēja privātā kapitāla plūsmu uz tehnoloģiju jaunuzņēmumiem, kombinējot valsts līdzfinansējumu ar privātā sektora partnerību. Mūsdienā Yozma 2.0 iniciatīva mobilizē vietējo institucionālo kapitālu, atbalsta DeepTech fondu darbību un stiprina tirgus noturību, nodrošinot pieejamu finansējumu tehnoloģiju uzņēmumiem. Latvijai šis modelis palīdzētu izveidot VC ekosistēmu, kas šobrīd praktiski neeksistē DeepTech jomā. Adaptācijas nosacījums: Izveidot 50 milj. EUR valsts fondu ar obligātu 2:1 privāto līdzfinansējumu un "izejas" mehānismu, kur peļņa reinvestējas ekosistēmā.

ASV DAPRA modelis

Defence Advanced Research Projects Agency darbojas, kā augsta riska – augstas atdeves pētniecības finansētājs ar skaidru mērķi. Fokusējas uz transformējošām tehnoloģijām ar potenciāli stratēģisku ietekmi. Latvijā izveidojot nelielu "Latvijas tehnoloģiju paātrinātāju" ar mandātu finansēt augsta riska, stratēģiski nozīmīgus projektus, piemēram, kvantu un drošības tehnoloģiju jomā. Šādas programmas mērķis būtu paātrināt tehnoloģiju pāreju no TRL 2–3 uz TRL 6–7 (aptver tā saukto valley of death posmu TRL 4–6, kur visbiežāk pietrūkst finansējums), kas vērsts uz stratēģiski nozīmīgu, augsta riska un divejāda pielietojuma projektu attīstību.

Dienvietkorejas tehnoloģiju industriālās politikas modelis

Spēcīga valsts un industrijas koordinācija kritisko tehnoloģiju jomā, ilgtermiņa investīcijas pusvadītājos, elektronikas un digitālajās tehnoloģijās. Valsts loma nav tikai finansētājs, bet arī stratēģiskais koordinators un tirgus veidotājs. Latvijā izveidot ilgtermiņa publisko pasūtījumu mehānismu kritiskajās tehnoloģijās un divejāda pielietojuma tehnoloģijās ar mērķi radīt vietējo industriālo bāzi, samazinot atkarību no ārvalstu piegādes ķēdēm, definējot 2–3 prioritārās tehnoloģiju jomas, garantējot daudzgadīgu pieprasījumu caur publisko iepirkumu un aizsardzības sektora vajadzībām.

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Finansējums	- Valsts budžeta stabils finansējums ar 5 gadu plānošanas periodu - P&A palielināšana no 0,92 % līdz 1,5 % IKP (publiskais, 2030) un 3 % (2050) - Dažādu formu finansējums: granti (TRL 1–3), līdzfinansējums (TRL 4–7), nodokļu atvieglojumi - DeepTech investīciju fondi (50 milj. EUR) ar valsts/EIF/VC līdzdalību - ES fondu stratēģiska izmantošana (30 % uz inovāciju infrastruktūru) "Patient capital" instrumenti ar 7–10 gadu investīciju horizontu	- Publiskais finansējums: 1,5 % IKP (2030), 3 % (2050) - Privātais finansējums: 1,5 % IKP (2050) - ES fondi: 30 % uz inovācijām - DeepTech fonds: 20–30 investīcijas/gadā "Patient capital": 100 milj. EUR apjoms	Pastāvīgi
Dati un monitorings	- Zinātnes datu ezers ar 10 PB kapacitāti - Nozaru datu telpas (veselība, enerģētika, transports) 5G/6G tīkls P&A vajadzībām - Kiberdrošības protokoli (ISO 27001) - Open data portāls ar skaidriem lietošanas noteikumiem - Vienota KPI paneļa sistēma ar reāllaika datiem - Regulāri ex-post izvērtējumi visām programmām	- Datu ezers: 10 PB - Datu telpas: 3+ nozarēs 5G/6G: 95 % pārklājums P&A zonās - ISO 27001: 100 % datu telpu - Open data: 50 % industrijas datu - KPI panelis: ceturkšņa atjaunojums - Izvērtējumi: 100 % programmu	Pastāvīgi
Citvēkresursi	- Doktorantūras vietu dubultošana līdz 500/gadā STEM jomās - Industrijas doktorantūra 100 vietas/gadā (50/50 finansējums) - Prasmju pašātrinātāji (digitālās, inženiertehniskās, starpdisciplinārās) "Atgriešanās profesoru" programma (50 pozīcijas ar 3x vidējā alga) - Mobilitātes programmas (pētnieku rotācija akadēmija-industrija) - Konkurētspējīgs atalgojums (doktoranti 1500 EUR, pēcdoktoranti 2500 EUR, vadošie 4000+ EUR) - Starptautisko doktorantu kvota 30 %, pēcdoktorantu 50 %	- Doktoranti: 500/gadā - Industrijas doktoranti: 100/gadā - Prasmju pašātrinātāji: 5000/gadā - Atgriešanās profesori: 50 - Pētnieku blīvums: 15 uz 1000 nodarbināto - Mobilītāte: 30 % ar industrijas pieredzi - Starptautiskie: 25 % no visiem pētniekiem	Pastāvīgi
Pārvaldības modelis	- Inovāciju politikas koordinācijas padome PM vadībā "Vienas pieturas" aģentūra (Business Finland modelis, konsolidē LIAA/ALTUM/ZM) - Vienota KPI paneļa sistēma ar reāllaika uzraudzību - Rezultātu orientēta pārvaldība (30 % finansējuma saistīts ar KPI) 48h lēmumu pieņemšanas standarts programmās - Birokrātijas samazināšana (vienas lapas pieteikumi līdz 50k EUR) - Regulāri ex-post izvērtējumi	- Koordinācijas padome: ceturkšņa sanāksmes - Aģentūra: konsolidē 3+ iestādes - KPI panelis: reāllaika dati - Rezultātu finansējums: 30 % - Lēmumu laiks: -70 % - Administratīvais slogs: -60 % - Izvērtējumi: 100 % programmu	2026–2030

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Starptautiskās programmas	• Horizon Europe aktīva dalība (koordinētie projekti 30/gadā) • Baltijas kopīgie pētniecības centri (3 prioritārās jomas) • Ziemeļvalstu partnerības (Nordic Council of Ministers) • Divpusējās vienošanās (Vācija/Fraunhofer, Somija/Business Finland, Izraēla) • EIT (European Institute of Innovation & Technology) dalība • COST akcijas un ERA-NET programmas • Starptautisko talantu piesaiste	• Horizon finansējums: 300 milj. EUR (2026–2035) • Koordinētie projekti: 30/gadā • Baltijas centri: 3 • Divpusējās programmas: 5+ valstis • EIT dalība: 2+ kopienas • Starptautiskie projekti: 40 % no P&A • Starptautiskie pētnieki: 25 %	Pastāvīgi
Infrastruktūra	• Augstas pievienotās vērtības laboratoriju modernizācija (20 laboratorijas) • Pilotēšanas kompleksi (3–5) ar TRL 5–7 infrastruktūru • Testēšanas un sertifikācijas centri (starptautiski atzīti 5 jomās) • Reģionālā specializācija "hub-and-spoke" modelis • Kopīgās lietošanas infrastruktūra (90 % pieejama) • Digitālā platforma infrastruktūras rezervācijai • Industriālās pilotēšanas platformas (5)	• Modernizācija: 20 laboratorijas • Pilotēšanas kompleksi: 3–5 • Sertifikācijas centri: 5 • Hub-and-spoke: 3 hubs, 5 spokes • Kopīgā lietošana: 90 % pieejamība • Digitālā platforma: 100 % infrastruktūras • Pilotēšanas platformas: 5	2026–2045
Sabiedrības atbalsts	• STEM popularizācijas kampaņa (jauniešiem, vecākiem, skolotājiem) • "Success stories" programma (Latvijas inovāciju stāsti) • Zinātnes festivāli un pasākumi (10+ gadā) • Mediju partnerības (pozitīva zinātnes komunikācija) • Skolu programmas (STEM klubi, konkursi, olimpiādes) • Publisko iesaiste inovāciju politikā • NVO sektora iesaiste popularizācijā	• STEM kampaņa: 100k jauniešu sasniegtība/gadā • Success stories: 50+ stāstu/gadā • Festivāli: 10+ gadā ar 50k apmeklētāju • Mediju partneri: 5+ galvenie mediji • Skolu programmas: 200+ skolas • Publiskā apspriešana: 100 % programmu • NVO: 20+ aktīvas organizācijas	Pastāvīgi
Juridiskais ietvars	• Vienota IP politika publiskajām institūcijām (70/30 royalty-sharing) • Spin-off veicināšanas likums • Regulatīvo smilškastis biomedicinā, enerģētikā, digitālajā ekonomikā • Open data likums zinātnei • P&A nodokļu atvieglojumu likums (300 % super-atskaitījums) • Starptautiskie līgumi par P&A sadarbību • Data protection un kiberdrošības regulējums	• IP politika: 2026 • Spin-off likums: 2027 • Smilškastis: 3 jomās līdz 2030 • Open data likums: 2027 • Nodokļu atvieglojumi: 2026 • Starptautiskie līgumi: 10+ valstis • GDPR un kiberdrošība: 100 % atbilstība	2026–2030
Tehnoloģijas	• MI ieviešana P&A projektu vadībā un datu analīzē • Digitālie dvīņi pētniecības infrastruktūrai • Blockchain tehnoloģijas IP un datu pārvaldībā • Kvantu skaitļošanas pieejamība caur EuroHPC • Attālinātā piekļuve pētniecības iekārtām (cloud labs) • E-pakalpojumi visiem atbalsta instrumentiem • Automatizēta projektu izvērtēšana (līdz 50k EUR)	• MI: 50 % projektu izmanto • Digitālie dvīņi: 20 galvenajām iekārtām • Blockchain: pilotprojekts IP pārvaldībā • Kvantu piekļuve: 10+ projektiem • Attālinātā piekļuve: 50 % iekārtu • E-pakalpojumi: 100 % • Automatizēta izvērtēšana: <50k EUR	2026–2035

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Partnerības	- Sadarbība ar darba devējiem (industrijas doktorantūra, prakses, kopīgie projekti) - Universitāšu-industrijas partnerības (kopīgie P&A centri) - Pētniecības sadarbība ar ES līderiem (Horizon konsorcijs) - Publisko un privāto partnerību (PPP) infrastruktūrai - Sadarbība ar diasporu (zinātnieki, investori, mentori) - Starptautisko investoru piesaiste (VC, PE, korporatīvie fondi) - NVO un think-tank iesaiste politikas veidošanā	- Darba devēji: 200+ aktīvi partneri - Universitāšu-industrijas: 10 kopīgie centri - Horizon konsorcijs: 30 koordinēti/gadā - PPP: 5 lieli infrastruktūras projekti - Diaspora: 500+ aktīvi saistīti - Investori: 20+ aktīvi fondi - NVO/think-tanks: 10+ regulāri partneri	Pastāvīgi

KPI 2050

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024-2025)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots
P&A intensitāte (% no IKP)	0,92 % (2024)	1,8 %	2,5 %	3,0 %	Eurostat, CSP
Uzņēmumu P&A intensitāte - BERD (% no IKP)	0,3 % (2024)	0,8 %	1,2 %	≥1,5 %	Eurostat, CSP
Eiropas Inovāciju indekss - EIS (% no ES vidējā)	~54 % (2025) Emerging Innovator	65 % Moderate Innovator	80 % Strong Innovator	≥90 % Strong Innovator	European Commission (EIS)
Inovatievie uzņēmumi (%)	33,1 % (2022)	50 %	70 %	85 %	CSP (CIS aptauja)
Patenti (uz 1 milj. iedzīvotāju)	~15 (2024)	30	55	80	EPO, Eurostat
Horizon Europe finansējums (milj. EUR, kumulatīvi)	>100 (2021–2025)	≥300 (2026–2035)	≥500 (2036–2045)	≥700 (2046–2050)	EC eCORDA, IZM, LZP
Koordinēto Horizon projektu skaits (gadā)	~5 (2025)	15	25	≥30	EC eCORDA, IZM, LZP
Spin-off uzņēmumi (skaits/gadā)	Jānosaka (2024–2026)	20	35	≥50 (no tiem ≥30 DeepTech)	Valsts TTO tīkls, LIAA
Unicorn uzņēmumi (skaits kumulatīvi)	0 (2025)	0	1	3	CB Insights, Dealroom, LIAA

SCENĀRIJU ANALĪZE LĪDZ 2050. GADAM

Latvijas inovāciju kapacitātes attīstības scenāriji līdz 2050. gadam tiek definēti, ņemot vērā finansējuma apjomu, institucionālo koordināciju un privātā sektora iesaistes intensitāti. Ir izdalāmi trīs galvenie attīstības scenāriji.

Mērķa scenārijs (aktīva reforma un investīcijas)

- P&A intensitāte 2050: 3,0 % no IKP.
- BERD: 1,5 % no IKP (aktīva privātā sektora iesaiste).
- EIS statuss: "Strong Innovator" (≥90 % no ES vidējā).
- Spin-off: 50+ gadā, no tiem 30+ DeepTech.
- Unicorni: 3.
- Patenti: 80 uz 1 milj. iedzīvotāju.

Galvenās sekas:

- Latvija iegūst efektīvu tehnoloģiju pārneses sistēmu ar profesionāliem TTO, vienotu IP politiku un konsolidētu “vienas pieturas” inovāciju aģentūru.
- Nacionālais PoC fonds finansē agrīnās validācijas.
- Industrijas doktorantūra veicina akadēmiskās un biznesa mobilitāti.
- P&A nodokļu super-atskaitījums stimulē privātā sektora ieguldījumus.
- DeepTech līdzinvestīciju fonds un publiskie inovāciju iepirkumi stiprina riska kapitāla ekosistēmu.
- Pilotēšanas kompleksi paātrina tehnoloģiju komercializāciju.

Rezultātā Latvija pāriet uz vidējās un augstas tehnoloģiju intensitātes ekonomiku un valsts iegūst starptautisku atpazīstamību kā inovāciju centrs Baltijā ar specializāciju bioekonomikā, IT un materiālzinātnē.

Bāzes scenārijs (inerce bez būtiskām reformām)

- P&A intensitāte 2050: 1,2–1,4 % no IKP (lēns pieaugums).
- BERD: Paliek ~0,4–0,5 % no IKP (minimāls privātā sektora pieaugums).
- EIS statuss: "Moderate Innovator" (~65–70 % no ES vidējā).
- Spin-off: 10–15 gadā (fragmentēta TTO sistēma).
- Unicorni: 0–1.

Galvenās sekas:

- Latvijas inovāciju ekosistēma saglabā sadrumstalotību, jo politikas instrumenti paliek nepietiekami koordinēti un bez skaidra fokusa.
- Tehnoloģiju pārneses un TTO reforma neizdodas, radot zemu komercializācijas apjomu, savukārt talantu aizplūde turpinās, jo labākie pētnieki un inženieri dodas uz valstīm ar augstāku atalgojumu.
- Atkarība no ES fondu finansējuma bez stabila nacionālā līdzfinansējuma noved pie līdzekļu “viļņošanās”, kas kavē ilgtermiņa inovāciju projektus.

Rezultātā Latvija paliek zemās un vidējās tehnoloģiju intensitātes ekonomikā, nenotiek strukturāla transformācija, un pastāv iespēja, ka Latvija neatbildīs ES inovāciju dinamikas prasībām, kas var vājināt tās starptautisko konkurētspēju.

Pesimistiskais scenārijs (krīzes un neveiksmes)

- P&A intensitāte 2050: <1,0 % no IKP (kritums vai stagnācija).
- BERD: <0,3 % no IKP (privātais sektors neiesaistās).
- EIS statuss: "Emerging Innovator" (~50 % no ES vidējā vai zemāk).
- Spin-off: <5 gadā.
- Unicorni: 0.

Galvenās sekas:

- Tehnoloģiju pārneses biroju (TTO) reforma neizdodas, saglabājot fragmentāciju, dažādus intelektuālā īpašuma (IP) regulējumus un zemu licencēšanas aktivitāti.
- Investori izvairās no Latvijas DeepTech projektiem.
- Datu infrastruktūra netiek izveidota, radot izolētu darbību zinātnieku un uzņēmumu vidē, talantu aizplūde turpinās, bet privātais sektors nepalielina pētniecības un attīstības (P&A) ieguldījumus, saglabājot zemas pievienotās vērtības modeļus.
- Ģeopolitiskās nesaskaņas ierobežo piekļuvi ES fondiem un ierobežo starptautisko sadarbību.
- Latvijas universitātes zaudē pievilcību studentiem, un ekonomiskā stagnācija kavē pāreju uz augstākas pievienotās vērtības ekonomiku, radot risku kļūt par "zinātnisko perifēriju" ar ierobežotu spēju absorbēt globālās tehnoloģijas.

Starpsektoru sakarības

Inovācijas ↔ Ekonomiskā konkurētspēja:

- P&A intensitāte tieši korelē ar produktivitāti
- Inovatīvie uzņēmumi rada 2–3x augstāku pievienoto vērtību uz darbinieku nekā neinovatīvie
- Patenti un IP portfolio palielina uzņēmuma vērtību un atvieglo piekļuvi starptautiskajiem tirgiem
- Bez inovāciju kapacitātes pieauguma Latvija nespēj sasniegt produktivitātes mērķus (100 % no ES vidējā līdz 2050)
- Kritisko un divejāda pielietojuma tehnoloģiju attīstība palielina ekonomisko noturību un samazina atkarību no ārējām piegādes ķēdēm.

Inovācijas ↔ Demogrāfija un cilvēkkapitāls:

- Talantu aizplūde tieši apdraud inovāciju kapacitāti
- Nepietiekams doktorantu caurplūdums ierobežo spēju īstenot P&A projektus
- Novecojošā sabiedrība rada spēcīgu pieprasījumu pēc veselības un aprūpes inovācijām (silver economy)
- Inovatīvie uzņēmumi piedāvā augstākas algas, kas palīdz noturēt talantus Latvijā
- Bez migrācijas politikas reformas (talantīgo migrantu piesaiste) P&A sektors saskarsies ar akūtu darbaspēka trūkumu
- Drošības un kibernetikas speciālistu deficīts rada sistēmisku risku kritisko projektu īstenošanai.

Inovācijas ↔ Izglītības sistēma:

- Doktorantūras kvalitāte un apjoms ir kritisks faktors
- Industrijas doktorantūra ir tilts starp akadēmisko vidi un uzņēmumiem, sekmē mobilitāti
- Prasmju paātrinātāji un mūžizglītība kritiski svarīgi tehnoloģiju absorbcijai
- Bez fundamentālas izglītības reformas (STEM, digitālās prasmes, uzņēmējdarbība) inovāciju ekosistēma nevarēs atrast kvalificētus darbiniekus
- Kritisko tehnoloģiju attīstībai nepieciešamas specializētas programmas

Inovācijas ↔ Valsts finanšu sistēma:

- 3 % IKP P&A mērķis prasa ~900–1000 milj. EUR/gadā (2050), no tiem publiskais finansējums ~450 milj. EUR
- P&A nodokļu atvieglojumu izmaksas ~30–50 milj. EUR/gadā
- ES fondi nodrošina ~30 % no publiskā P&A finansējuma - nepieciešams stabils nacionālais līdzfinansējums
- Riska kapitāla fondi ar valsts līdzdalību
- Bez fiskālās telpas inovācijām (stabilizējot citus izdevumus) mērķi nav sasniedzami
- Publiskais stratēģiskais pasūtījums kritiskajās tehnoloģijās var kalpot kā tirgus veidošanas instruments un investīciju drošības signāls.

Inovācijas ↔ Digitālā attīstība:

- Digitālā infrastruktūra (5G/6G, datu centri, kiberdrošība) ir priekšnoteikums mūsdienu P&A
- Datu telpas un "open data" nodrošina produktivitātes pieaugumu P&A projektos
- MI/mašīnmācīšanās paātrina pētniecību (drug discovery, materiālu zinātne, klimata modelēšana)
- Kiberdrošības riski var apdraudēt sensitīvus P&A projektus - nepieciešama ISO 27001 sertifikācija
- Digitālo prasmju trūkums MVU ierobežo inovāciju absorbciju - 40 % MVU neizmanto digitālos rīkus
- Kvantu drošības riski nākotnē var ietekmēt šifrēšanas infrastruktūru un datu aizsardzību

Inovācijas ↔ Zaļā transformācija:

- Klimata tehnoloģijas (CO₂ uztveršana, atjaunojamā enerģija, biokompoziti) ir Latvijas konkurētspējas nišas
- Zaļās tehnoloģijas piesaista ES Green Deal finansējumu un starptautiskos investorus
- Bioekonomika (koksnes pārstrāde, biorafinācija) var radīt 5–10 unicorn kandidātus līdz 2050
- ES taksonomijas prasības stimulē zaļo inovāciju pieprasījumu - publisko iepirkumu potenciāls
- Bez zaļās specializācijas Latvija zaudē iespēju izmantot globālo klimata tehnoloģiju tirgu (500+ mljrd. EUR līdz 2050)

Inovācijas ↔ Valsts drošības un tehnoloģiskā suverenitāte:

- Kritisko tehnoloģiju attīstība stiprina valsts noturību
- Divejāda pielietojuma inovācijas rada sinerģiju starp civilo un aizsardzības nozari
- Drošības ietekmes novērtējums P&A politikā samazina sensitīvu tehnoloģiju aizplūšanas riskus
- Inovāciju politika kļūst par daļu no ekonomiskās drošības politikas

Latvijas inovāciju kapacitātes palielināšana līdz 2050. gadam ir priekšnoteikums ekonomikas strukturālai transformācijai no zemās un vidējās pievienotās vērtības modeļa uz zināšanu intensīvu, tehnoloģiju un eksporta balstītu attīstību. Bez būtiska P&A intensitātes kāpuma un privātā sektora iesaistes Latvija nespēs sasniegt produktivitātes, konkurētspējas un labklājības mērķus.

Inovāciju kapacitāte vienlaikus ir arī tehnoloģiskās suverenitātes un ekonomiskās drošības pamats. Valsts, kas nespēj radīt un komercializēt stratēģiski nozīmīgas tehnoloģijas ir atkarīga no ārvalstu risinājumiem un negūst ietekmi globālajās vērtību ķēdēs. Inovāciju politika ir horizontāls balsts, kas noteiks Latvijas izaugsmes kvalitāti turpmākajos gados.

5.7. VALSTS FINANŠU SISTĒMA UN KAPITĀLA TIRGUS

5.7.1. Kapitāla tirgus

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Šī sadaļa aptver Latvijas kapitāla tirgus attīstību līdz 2050. gadam: kotēšanas un pārrobežu finansējuma pieejamību, tirgus infrastruktūru (CSD/CCP), likviditātes mehānismus, institucionālo ieguldītāju (t. sk. pensiju fondu) lomu, kā arī iedzīvotāju iesaisti un finanšu pratību. Mērķis – padziļināt kapitāla tirgu, pazemināt kapitāla izmaksas un veicināt augstas pievienotās vērtības investīcijas.

GALVENIE JĒDZIENI

Kapitāla tirgus kapitalizācija – biržā kotēto uzņēmumu tirgus kapitalizācijas attiecība pret IKP.

Brīvi tirgots akciju īpatsvars (free float) – tirgū pieejamo akciju daļa, kas ietekmē likviditāti un indeksu iekļaušanu.

Likviditāte un spreads – pirkšanas–pārdošanas cenu starpība un darījumu apjoms- ietekmē kapitāla izmaksas.

CSD/CCP – centrālais vērtspapīru depozitārijs un centrālais klīringa partneris- nodrošina drošus norēķinus.

Tirgus veidošana (market-making) – līgumbāzē nodrošināta kotāciju sniegšana likviditātei.

Krusteniskā kotācija (dual-listing) – vienlaicīga kotācija vairākās biržās.

ETF (biržā tirgoti fondi) – fondi ar biržas tirdzniecību, kas seko indeksam vai stratēģijai.

REIT – biržā tirgots nekustamo īpašumu fonds ar regulārām dividendēm.

Privātais kapitāls (PE) un riska kapitāls (VC) – nepubliski ieguldījumi uzņēmumu izaugsmei un inovācijām.

Privātais kredīts – nestrukturēti aizdevumi ārpus banku sistēmas uzņēmumu finansēšanai.

TER (Total Expense Ratio) – kopējo gada izmaksu attiecība pret fondu/portfeli (% gadā).

EET princips – iemaksas atskaitāmas, ienesīgums netiek aplūkts, izmaksa aplūkta (pensiju produktiem).

GLOBALĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Pieaug kapitāla tirgus savienības nepieciešamība ES. Lai finansētu zaļo, digitālo un drošības pāreju, ES ik gadu jāmobilizē vismaz **750–800 miljardi eiro** papildu investīciju, taču fragmentēti kapitāla tirgi un sekas riska kapitāla plūsmas kavē finansējuma piesaisti. Tāpēc pieaug politiskais spiediens padziļināt Kapitāla tirgus savienību (piem., vienotāka uzraudzība, dziļāki vērtspapīru tirgi, uzlabota pieeja finansējumam MVU). Vienlaikus dati rāda, ka ES kapitāla tirgi vairākos rādītājos atpaliek no ASV, saglabājas sadrumstalotība un zemāka tirgus likviditāte, kas tiešā veidā ietekmē konkurētspēju. Latvijai ir svarīga ir iekšējā kapitāla tirgus padziļināšana (emisiju aktivitāte, pensiju uzkrājumu mobilizācija), lai samazinātu atkarību no banku kredītēšanas un piesaistītu ilgtermiņa investīcijas. Avots: European Commission (2020) [finance.ec.europa.eu]; Draghi ziņojums (2024) [commission.europa.eu].

Kriptoalūtas, tokenizācijas, decentralizētās finanšu sistēmas (DeFi)- risinājumi, kas ļauj sniegt finanšu pakalpojumus bez tradicionālajiem starpniekiem - un FinTech, jeb finanšu tehnoloģijas, kas digitalizē tradicionālos pakalpojumus, maina kapitāla tirgus struktūru. ES vienotais regulējums MiCA stājas spēkā 2023. gadā, ieviešot vienotu licencēšanu kriptoaktīvu pakalpojumu sniedzējiem un centralizētu reģistru, kas mazina sadrumstalotību un paaugstina patērētāju aizsardzību. Paralēli centrālo banku un uzraugu darbam arvien vairāk uzmanības piesaista reālo aktīvu pārvēršana digitālos tokenos. Starptautiskā norēķinu banka (BIS) piedāvā vienotu digitālo reģistru (“*unified ledger*”), kurā glabāt tokenizētu naudu un citus aktīvus. Savukārt *Project Guardian*, ko vada Singapūras centrālā banka (MAS), jau virzās uz praktisku ieviešanu — tiek veidoti banku tīkli un attīstīta iniciatīva GL1, kuras mērķis ir izveidot kopīgu, starptautiski savietojamu digitālo infrastruktūru tokenizētiem finanšu aktīviem.

Latvijai: FinTech politikas ietvara un uzraudzības kapacitātes turpināta stiprināšana (DORA, AMLA, MiCA īstenošana) var dot priekšrocību starptautisku CASP un tokenizācijas projektu piesaistei. Avots: ESMA (MiCA); BIS Annual Economic Report (2023); MAS/Project Guardian (2024). [esma.europa.eu], [bis.org], [sgpc.gov.sg]

Ilgtermiņu (ESG) investīciju standartizācija. Starptautiskā ilgtspējas atskaišu padome (ISSB) ir publicējusi globālos atklāsmju standartus IFRS S1 (vispārīgās prasības par ilgtspējas informāciju) un IFRS S2 (klimata informācijas atklāšana), kas veido vienotu “globālo bāzi” investoru vajadzībām. Savukārt Eiropas Savienībā Korporatīvās ilgtspējas ziņošanas direktīva (CSRD) un Eiropas ilgtspējas ziņošanas standarti (ESRS) padara ilgtspējas atskaites obligātas plašam uzņēmumu lokam; pirmie ziņojumi par 2024. finanšu gadu tiks publicēti 2025. gadā. 2024. gadā Starptautisko finanšu pārskatu standartu fonds (IFRS Foundation) un Eiropas finanšu pārskatu padomdevēja grupa (EFRAG) publicēja saderības (interoperabilitātes) vadlīnijas, lai mazinātu dubulto ziņošanas slogu, savukārt ES ilgtspējas klasifikācijas (taksonomijas) interpretācijas norādes precizēja atbilstības un atklāsmju kārtību. Tas veicina lielāku salīdzināmību un uzticamību.

Latvijai: uzņēmumiem un finanšu starpniekiem jāparedz datu pārvaldības un nodrošinājuma (assurance) jaudas, lai vienlaikus izpildītu ESRS/ISSB prasības un uzlabotu pieeju ilgtspējīgam kapitālam. Avots: IFRS/ISSB (2023); IFRS–EFRAG interoperabilitāte (2024); European Commission (CSRD/ESRS; Taksonomija). [ifrs.org], [ifrs.org], [finance.ec.europa.eu], [eur-lex.europa.eu]

Privātā kapitāla lomas pieaugums. Pēdējos gados ir strauji audzis privātais kredīts kā alternatīva banku finansējumam, taču redzamas caurskatāmības un likviditātes riska vājās vietas, īpaši daļēji likvidos produktos - uz to norāda gan SVF, gan Finanšu stabilitātes padome. McKinsey dati rāda, ka kapitāla piesaiste cikliski piebremzējusies, tomēr investoru interese saglabājas, un turpina augt gan privātais kredīts, gan darījumi otrreizējā tirgū. Vienlaikus līdz 2028. gadam alternatīvo aktīvu pārvaldīto līdzekļu apjoma pieaugums joprojām tiek prognozēts būtisks. Preqin lēš, ka globālais alternatīvo aktīvu (AUM) apjoms 2028. gadā var sasniegt aptuveni 24,5 triljonus ASV dolāru, bet Eiropā arvien lielāku lomu ieņems privātais parāds.

Latvijai: politikas uzdevums — radīt pievilcīgu vidi privātā kapitāla un privātā parāda fondiem (nodokļu neitralitāte, otrreizējo tirgu pieejamība, pensiju plūsmu kanāli), saglabājot makroprudenciālu skatījumu uz privātā kredīta risku pārnesi. Avots: IMF GFSR (2024); FSB Annual Report (2024); McKinsey Global Private Markets (2024/2025); Preqin (Future of Alternatives 2028) [[imf.org](https://www.imf.org)], [[fsb.org](https://www.fsb.org)], [[mckinsey.com](https://www.mckinsey.com)], [en.paperjam.lu]

ĀRĒJIE RISKI

ES kapitāla tirgu fragmentācija varētu uzturēt noturīgas atšķirības kapitāla izmaksās starp dalībvalstīm. Heterogēnas aizņemšanās procentu likmes, atšķirīgi maksātnespējas režīmi un investoru aizsardzības standarti mazina pārrobežu finansējuma plūsmas, palielina transakciju un atbilstības izmaksas un kavē uzņēmumu mērogošanu. Rezultātā pieaug efektivitātes trūkuma risks kapitāla sadalē, palielinoties finansēšanas plaisai inovāciju intensīvām un kapitāla intensīvām nozarēm.

Kapitāla aizplūde uz ASV tirgiem varētu paaugstināt kapitāla cenu Eiropas uzņēmumiem un mazināt vietējo tirgu likviditāti. Dziļāki un likvidāki ASV tirgi, starptautiskā rezerves valūtas statusa priekšrocības un atšķirīgi vērtējumu līmeņi veicina institucionālo investoru portfeļu pārsvēršanu ārpus ES. Tas var samazināt IPO un sekundāro emisiju aktivitāti, vājināt inovāciju finansējumu un palielināt atkarību no banku kreditēšanas, līdz ar to palielinot ciklisko ievainojamību.

Regulatīvā sarežģītība Eiropas Savienībā varētu palielināt regulatīvās nenoteiktības prēmiju un atlikt investīciju lēmumus. Daudzpakāpju institucionālās struktūras, atšķirības starp ES līmeņa regulējumu un nacionālajām transpozīcijām, kā arī biežas likumdošanas izmaiņas paaugstina atbilstības izmaksas, jo īpaši pārrobežu darījumos. Nesaskaņota uzraudzības prakse un interpretāciju dispersija ierobežo finanšu produktu mērogošanu un kavē kapitāla tirgu integrāciju, uzturot fragmentāciju.

Kriptovalu tirgus nestabilitāte varētu pastiprināt finanšu nosacījumu svārstīgumu un radīt izplatīšanās riskus uz tradicionālo finanšu sektoru. Augsts cenu un likviditātes svārstīgums, sviras izmantošana un iespējama stabilo monētu piesaistes zaudēšana var izraisīt straujas korekcijas un izpiršanas skrējienus, kas skar maksājumu infrastruktūru un starpniekus ar tiešu vai netiešu ekspozīciju. Jurisdikciju atšķirīgā uzraudzība un regulējuma nenoteiktība palielina juridisko un operacionālo risku, kavējot institucionālo dalībnieku drošu iesaisti tirgū.

LATVIJAS TENDENCES

Nasdaq Riga - mazākais Baltijas tirgus. Pēc kotēto emitentu skaita, kapitalizācijas un tirgus dziļuma Rīgas birža ir mazākā Baltijā. 2025.gada 2.ceturksnī Nasdaq Riga regulētajā tirgū bija 8 uzņēmumi un 5 First North emitenti ar kapitalizāciju virs €0,5mljrd., kamēr Nasdaq Tallinn regulētajā tirgū bija 20 uzņēmumi un 12 First North emitenti ar kapitalizāciju virs €5,9mljrd. Šī nelīdzsvarotība nozīmē zemāku likviditāti, lielāku transakciju izmaksu jutību un augstāku zemas likviditātes prēmiju kapitāla piesaistē Latvijas uzņēmumiem. Avots:[[nasdaq.com](https://www.nasdaq.com)], [[nasdaq.com](https://www.nasdaq.com)]

Banku dominance finansējumā. Ārējās finansēšanas struktūra Latvijā joprojām ir banku-centrēta: kredīti nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām veidoja tikai ~27,5 % no IKP (2024.gada 1.cet.), turklāt procentu likmes — it īpaši mājokļu segmentā — bija vienas no augstākajām eirozonā, kas atspoguļo ierobežotu konkurenci un stingras nodrošinājuma prasības. Tas signalizē par vājāku alternatīvo avotu (akciju un obligāciju tirgu, nebanku starpnieku) spēju aizvietot banku kreditēšanu, īpaši mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Vienlaikus 2024.gadā korporatīvo obligāciju aktivitāte pieauga (piem., Latvijā

€691milj. jaunu emisiju; Baltijā kopā >€3mljrd.), tomēr mērogs joprojām ir neliels salīdzinājumā ar banku aizdevumu apjomu, un tirgus likviditāte paliek ierobežota. Avots: [\[macroeconomics.lv\]](#), [\[datnes.lat..asbanka.lv\]](#) [\[signetbank.com\]](#), [\[view.news...nasdaq.com\]](#)

Vājš vietējā riska kapitāla piedāvājums. Latvija atpaliek no Igaunijas un Lietuvas gan darījumu skaita, gan piesaistīto apjomu ziņā, kas norāda uz nepietiekamu agrinās un izaugsmes stadijas kapitāla pieejamību vietējiem uzņēmumiem. Reģionālajos pārskatos 2024.gadā fiksēta zemāka Latvijas aktivitāte un kapitāla koncentrācija kaimiņvalstīs. Baltijas privātā un riska kapitāla tirgū pieaug agrinās stadijas darījumi, bet lielie izpirkumi un vēlinie raundi piebremzējas. Pozitīvs pavērsiens – valsts atbalsta instrumentu iedarbināšana: 2024.gadā atlasīti trīs jauni fondu pārvaldnieki ar ~€62milj. agrinās stadijas finansējumam, taču sagaidāmā ietekme ir vidējā termiņā, un sistēmiskā “naudas plaša” izaugsmes stadijā saglabājas. Avots: [\[eng.lsm.lv\]](#), [\[assets.kpmg.com\]](#), [\[latvia.eu\]](#)

Pensiju fondi un iedzīvotāju uzkrājumi kā potenciāls resurss. 2.pensiju līmeņa (obligātais) un 3.līmeņa (brīvprātīgais) uzkrājumi, kā arī mājsaimniecību noguldījumi var kalpot par nozīmīgu vietējā kapitāla avotu ilgtermiņai tirgus attīstībai. 2025.gada decembrī rezidentu noguldījumi Latvijas MFI sasniedza ~€21,3mljrd., kas ilustrē piesaistāmu resursu mērogu, ja tiek attīstīti efektīvi investīciju kanāli (piem., vietējās obligācijas, infrastruktūras un privātā kapitāla fondi). Regulatora plenārajos dokumentos 2024.gadā izcelti likumdošanas uzlabojumi 2.līmenī (mērķis — palielināt uzkrājumus un elastību), kā arī *MiCA* ieviešana, kas stiprina tirgus infrastruktūru. Savukārt akadēmiskā analīze norāda, ka koncentrācijas un ekspozīciju ierobežojumi var kavēt ieguldījumus Latvijas ekonomikā, attiecīgi ieteicams atvieglot noteikumus, lai pensiju un citi ieguldītāji varētu vairāk līdzekļu novirzīt alternatīvajiem aktīviem (piem., infrastruktūra, privātais kapitāls, privātais parāds). Avots: [\[bank.lv\]](#), [\[gadaparska..asbanka.lv\]](#), [\[bank.lv\]](#), [\[datnes.lat..asbanka.lv\]](#)

IEKŠĒJIE RISKI

Likviditātes trūkums vietējā tirgū. Zems tirgus dziļums un šauri investoru loki palielina pirkšanas–pārdošanas cenu starpību un darījumu ietekmi uz cenu, kas uzņēmumiem nozīmē augstāku kapitāla cenu un grūtības veikt lielāka apjoma emisijas. Zemas likviditātes piemaksa un svārstīgāka cenu dinamika samazina institucionālo investoru interesi un ierobežo sekundārā tirgus signāla funkciju (taisnīgas vērtības atspoguļošanu), vājinot arī nodrošinājuma vērtības banku finansēšanā. Rezultātā bremsējas kapitāla tirgus pieejamība biznesa projektiem, un uzņēmumi palielina atkarību no īstermiņa vai banku finansējuma.

Finanšu pratības zemais līmenis ir ierobežotas zināšanas par vērtspapīriem, riskiem un diversifikāciju, kas noved pie zemas mājsaimniecību un MVU līdzdalības kapitāla tirgos un uzkrājumu nepietiekamas transformācijas produktīvās investīcijās. Tas samazina vietējo investoru bāzi IPO/SPO un palielina uzņēmumu kapitāla izmaksas, vienlaikus padarot mājsaimniecības ievainojamākas pret krāpnieciskiem piedāvājumiem un tirgus svārstībām. Ilgtermiņā tas maza mēroga tirgū rada piedāvājuma–pieprasījuma “saišu” efektu: mazāk investoru → mazāk emisiju → vēl zemāka tirgus aktivitāte.

IPO kultūras neesamība. Latvijā eksistē vēsturiska piesardzība pret publisku kotēšanu, ir mazs pieredzējušu investoru un padomdevēju loks, ierobežots biržas jaunumu un analīzes daudzums. Tāpat uzņēmumi vilcinās iet biržā, jo viņus attur pienākums atklāt daudz informācijas par savu darbību. Neliels brīvi tirgots akciju apjoms un zems tirgus apgrozījums pazemina novērtējuma kvalitāti, palielina svārstīgumu un samazina investoru uzticību, veidojot pašpastiprinošu loku ar mazu IPO skaitu un vāju sekundārā tirgus likviditāti. Rezultātā augošiem uzņēmumiem dominē privātā finansējuma ceļš, kas sašaurina publiskā tirgus lomu inovāciju finansēšanā.

Regulatīvais slogs mazajiem emitentiem veido salīdzinoši augstas fiksētās atbilstības izmaksas (prospekti, auditēšana, iekšējās kontroles, tirgus ļaunprātīgas izmantošanas novēršanas režīms, investoru komunikācija) un biežas normatīvo prasību izmaiņas relatīvi vairāk nospiež MVU. Šīs izmaksas un nenoteiktības prēmija samazina ieguvumus no kotēšanas un attur uzņēmumus no publiskā tirgus, virzot tos uz banku kredītiem vai privātiem darījumiem. Ilgtermiņā tas samazina uzņēmumu skaitu, kas ir gatavi kotēties biržā, sašaurina nozaru pārklājumu un bremzē kapitāla tirgus izaugsmi.

STRATĒGISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Baltijas tirgu integrācija pret nacionālās suverenitātes finanšu jomā

Izvēle A: Dziļa integrācija Baltijas/Ziemeļvalstu mērogā.

- **Plusi:** Mēroga efekts un augstāka likviditāte; plašāka investoru bāze; zemākas transakciju izmaksas; vienoti standarti un viēglāka dubultā kotācija; lielāka piekļuve indeksam un pasīvajam kapitālam.
- **Mīnusi:** Mazāka nacionālā manevra telpa (noteikumu, uzraudzības, tirgus attīstības instrumentu pielāgošanā); pārejas izmaksas (sistēmu, procesu, normatīvu harmonizācija); risks, ka lokālās nianšes pazūd.
- **Ko upurējam:** Daļu neatkarīgas politikas ietekmes un “vietējo īpatnību” priekšrocību, atsevišķu nacionālo institūciju lomas lielumu.

Izvēle B: Suverenitātes prioritāte ar nacionālu tirgus arhitektūru.

- **Plusi:** Pilna kontrole pār noteikumiem un atbalsta instrumentiem; iespēja mērķēt politiku vietējiem emitentiem/IPO, valodas un atskaišu pielāgošana vietējām vajadzībām.
- **Mīnusi:** Sadrumstalotība un zemāka likviditāte, dublētas izmaksas infrastruktūrai, grūtāka piekļuve starptautiskam kapitālam, mazāka pievilcība lielākiem emitentiem un institucionāliem investoriem.
- **Ko upurējam:** Reģionālo mērogu un konkurētspēju, ātrumu, ar kādu pieaug tirgus dziļums.
- **Kā mazinām blaknes:** Hibrīdmodelis: kopīga biržas/CSD infrastruktūra un standarti, bet nacionāli politikas instrumenti (piem., mērķēti atbalsta mehānismi IPO/obligācijām). Vienots prospekta un kotācijas minimums Baltijā (un saderība ar Ziemeļvalstīm), ar skaidrām vietējām papildprasībām tikai tur, kur tas pamatoti vajadzīgs. Pārrobežu nodokļu un atskaišu vienkāršošana (dividenžu/procentu ieturējumi, WHT atvieglojumi Baltijas ietvarā). Kopīgi tirgus veidotāji (market-makers) un pārrobežu likviditātes līgumi; kopīgas analītikas un IR platformas. Valsts kapitālsabiedrību “Baltic-first” kotācijas politika, lai palielinātu mērogu un investoram saprotamu piekļuvi.

DILEMMA 2: Pensiju fondu investīcijas vietējā ekonomikā pret starptautisko diversifikāciju

Izvēle A: Augstāks vietējo/Baltijas aktīvu īpatsvars pensiju portfeļos.

- **Plusi:** Kapitāls vietējiem uzņēmumiem un infrastruktūrai, tirgus dziļums un likviditāte, augstāks ekonomikas multiplikators, stiprāka saikne starp uzkrājumiem un izaugsmi.
- **Mīnusi:** Koncentrācijas un likviditātes risks mazā tirgū, potenciāli zemāka riska/atdeves efektivitāte, pārvaldītāju fiduciārās atbildības spiediens.
- **Ko upurējam:** Globālās diversifikācijas priekšrocības un ciklisko risku izlīdzināšanu.

Izvēle B: Lielāka starptautiskā diversifikācija.

- **Plusi:** Zemāks portfeļa risks, piekļuve lieliem un likvidiem tirgiem, labāka riska/atdeves efektivitāte, stabilāka atdeve ilgtermiņā.
- **Mīnusi:** Mazāks tiešais atbalsts vietējam kapitāla tirgum, “naudas aizplūde” uz ārvalstīm; valūtas riski, vājāks impulss vietējiem IPO/emisijām.
- **Ko upurējam:** Vietējās ekonomikas stimulēšanas potenciālu un tirgus kritisko masu.
- **Kā mazinām blaknes:** Noteikt vietējo ieguldījumu kvotu 5–15 % apmērā ar skaidriem riska ierobežojumiem, vienlaikus ievērojot prātīga investora principu. Veidot pārrobežu Baltijas fondus un privātā kredīta/infrastruktūras platformas ar pietiekamu mērogu un profesionālu pārvaldību. Valsts/attīstības finanšu institūcijas kā enkura investori (bez tirgus kropļošanas) – lai iedarbinātu instrumentus, pēc tam piesaistot privāto kapitālu. Uzlabot vietējo vērtspapīru likviditāti: ieviest tirgus veidotājus, noteikt regulārus fonda daļu atpirkšanas periodus un attīstīt biržā tirgotus fondus Baltijas aktīviem. Nodrošināt nodokļu un atskaišu vienlīdzību starp vietējiem un ārzemju instrumentiem; vienoti ESG standarti reģionā.

GRŪTĀ PATIESĪBA

Latvijas kapitāla tirgus atsevišķi nav pietiekami dzīvotspējīgs- ilgtermiņai izaugsmei nepieciešama dziļa integrācija ar Baltiju un Ziemeļvalstīm. Tas nav tikai vēlams politikas elements, bet priekšnoteikums likviditātei, zemākām izmaksām un investoru bāzes paplašināšanai.

MĒRĶIS 2050

Panākt sabalansētu nacionālā kapitāla tirgus padziļināšanos un iedzīvotāju finanšu iesaisti, nodrošinot uzņēmumu piekļuvi kapitālam par konkurētspējīgām izmaksām caur vietējo uzkrājumu mobilizāciju, vietējā riska kapitāla attīstību un finanšu pratības strauju celšanu.

Šāda līdzsvara rezultātā tiek stiprināta valsts starptautiskā konkurētspēja: samazinās kapitāla izmaksas un riska prēmijas, pieaug inovatīvu, augstas pievienotās vērtības uzņēmumu skaits un eksporta spēja, paaugstinās resursu produktivitāte un uzkrājumu atdeve, kā arī pieaug iedzīvotāju finanšu labklājība. Līdzsvara trūkums var radīt makro-finansiālas nelīdzsvarotības — finansējuma deficītu MVU segmentā, pārmērīgu atkarību no ārējā kapitāla, vietējo uzkrājumu “noplūdi” uz ārzemēm, paaugstinātas kapitāla izmaksas un zemāku investīciju dinamiku, kas bremzē eksportspēju un ilgtermiņa izaugsmi.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. (2025–2032): Baltijas/Ziemeļvalstu kapitāla tirgus integrācija

- Vienots tirgus pieejas ietvars: harmonizēt prospektu, atklātības un pārvaldības prasības ar Ziemeļvalstu praksi, ieviest paātrinātu procedūru pārrobežu kotācijām.
- Infrastruktūra: norēķini 1 dienā (T+1), vienkārša piekļuve depozitārijam un kliringam, zemākas pārrobežu maksas, brokeriem viena licence visam reģionam.
- Kopīgi produkti: Baltijas/Ziemeļvalstu ETF un tematiskie grozi, uzņēmumiem iespēja kotēties vairākās biržās vienlaikus (īpaši MVU un izaugsmes segmentā).
- Emitentu atbalsts: IPO gatavības programma MVU, prospekta sagatavošanas vaučeri, valsts līdzfinansēti analītiķu pētījumi mazā un vidējā kapitalizācijas segmentam.
- Investoru bāzes paplašināšana: kopīgas Nordic-Baltic investoru dienas, mazumtirdzniecības kanālu attīstība (mobilās lietotnes, mikro-investēšana).

2. (2025–2035): Riska kapitāla ekosistēmas attīstība

- Fondu fonds (1:1 ar privāto kapitālu): finansējums no sēklas līdz izaugsmei, atsevišķas līnijas dziļajām (deep-tech) un zaļajām tehnoloģijām.
- Biznesa enģeļi: līdzinvestēšanas (“angel-matching”) programma un nodokļu atvieglojumi, atbalsts reģionālajiem investoru sindikātiem.
- No zinātnes uz tirgu (komercializācijas tilts): universitāšu tehnoloģiju pārnese biroju stiprināšana, idejas dzīvotspējas pārbaudes granti, prototipēšanas laboratorijas, regulatīvās smilškastes.
- Akseleratori un starptautiskā piesaiste: atbalsts ārvalstu jaunuzņēmumu ienākšanai, kopīgi Ziemeļvalstu–Baltijas akseleratori ar korporatīvajiem partneriem.
- Iziešanas kanāli: specializēts izaugsmes segments biržā, zemākas kotācijas izmaksas, vienkāršots darbinieku akciju opciju (ESOP) nodokļu režīms.

3. (2025–2032): Pensiju fondu ieguldījumu veicināšana vietējā ekonomikā

- Noteikt vietējo ieguldījumu daļu 5–15 % apmērā ar skaidriem riska ierobežojumiem (diversifikācija, likviditāte, kredītrisks), ievērojot prātīga investora principu.
- Piemēroto aktīvu spektra paplašināšana: infrastruktūras un zaļo obligāciju programmas, MVU obligācijas, privātais kredīts, vietējie privātā kapitāla un riska kapitāla fondi, kotēto akciju un REIT tirgi.
- Kopieguldījumu platformas ar attīstības finanšu institūcijām, standartizēta dokumentācija un zemākas darījumu izmaksas.
- Caurspīdīgums un izmaksas: Maksimālais kopējo izmaksu līmenis (TER) griesti pasīvajām stratēģijām (piem., ≤0,5 %), atsevišķs izmaksu pārskats par vietējo daļu, salīdzinājums pret etaloniem.
- Zaļo/ilgtspējīgo emisiju (ZIBO) attīstība: valsts un pašvaldību projekti kā enkuri institucionālajiem ieguldījumiem.

4. (2025–2030): Finanšu izglītības programmas

- Integrēta izglītība skolās: finanšu pratības modulis 1.–12. klasēs, centralizēti materiāli un skolotāju kvalifikācijas programma.
- Mācības darba vietā: nodokļu atvieglojumi darba devējiem; standartizētas programmas un ‘dzīves situāciju’ kursi (piem., mājokļa iegāde, bērna piedzimšana, pensijas plānošana).
- Digitālie rīki: valsts platforma ar individuāli pielāgotām mācību takām, simulācijām un portfeļa izmēģinājumu vidi bez riska.
- Mediju kampaņas un maldinošas informācijas kļiedēšana, krāpniecības risku atpazīšanas apmācības.
- Regulāri mērījumi: nacionālais finanšu pratības monitorings ik pēc 2 gadiem, atvērtie dati.

5. (2026–2032): Iedzīvotājiem lielāka iespēja pārvaldīt savu pensiju kapitālu

- Pašpārvaldes līmenis pensiju plānos: izvēles periods reizi ceturksnī, zemu izmaksu indeksu portfeļi un tematiskie grozi (ESG, Baltijas), dzīves cikla stratēģija kā noklusējums.
- “Mācies un iegūsti” modelis: pēc mācību moduļu pabeigšanas atveras papildu izvēles un tiek piemērotas zemākas komisijas noteiktu laiku.
- Atvērta platforma un pārnesamība: vienkāršota plānu maiņa 1–2 darba dienās, bezmaksas plānu pārnese reizi gadā, vienots digitālais panelis.
- Stimuli jauniešiem: sākumkapitāla iemaksa 18–25 gadu vecumā pēc moduļu pabeigšanas, līdzfinansēti izaicinājumi dalībai un uzkrājumiem.
- Aizsardzības mehānismi: risku profilēšana, koncentrācijas limiti, atelpas periods lielām plāna maiņām.

6. (2025–2030): Labvēlīga nodokļu režīma ieviešana pensiju uzkrājumu produktiem

- Nodokļu atvieglojumu optimizācija: iemaksu atskaitījumu griestu paaugstināšana un vienkāršota saskarsme ar VID.
- Ilgtermiņa turēšanas stimuli: papildus atvieglojumi par turēšanu 10+ gadi.
- Nodokļu neitralitāte starp produktiem: līdzvērtīgs režīms 3. līmenim, darba devēja plāniem un valsts atbalstītām shēmām, bez diskriminācijas pret zemu izmaksu indeksu produktiem.
- Pārnese un mobilitāte: beznodokļu pārnese starp pensiju produktiem, netraucējot ilgtermiņa mērķim.
- Izmaksu caurskatāmība: obligāti jānorāda kopējo izmaksu attiecība un darījumu izmaksas, pievienojot gada izmaksu piemēru eiro.

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Tirgus integrācija (Baltija/Ziemeļvalstis)	Harmonizēt prasības; paātrināta pārrobežu kotācija; T+1; CSD/CCP piekļuve; brokeru licenču atzišana; reģionāli ETF, tematiskie grozi, dual-listing; Nordic-Baltic investoru dienas.	Pārrobežu izmaksas –50 %; dual-listing ≥30; ETF ≥5; +100 000 vietējo investoru kontu ar vietējiem VP.	2025–2032
Emitentu atbalsts (MVU, growth)	IPO gatavības programma; prospekta vaučeri; valsts līdzfinansēti analītiķu pētījumi.	≥50 MVU; coverage ×2.	2025–2032
Riska kapitāla ekosistēma	Fondu fonds 1:1; enģeļu līdzinvestēšana; TTO/PoC/prototipi/smilšskastes; Nordic-Baltic akseleratori; vienkāršots ESOP.	VC/PE kā % IKP ×2; sēkla+A ≥60/≥90; deep-tech ≥25 %; ESOP ≥60 %; ārvalstu līdzinvestori ≥40 %.	2025–2035
Pensiju fondu ieguldījumi vietējā ekonomikā	Vietējā daļa 5–15 % ar riska limitiem; aktīvu spektra paplašināšana; kopieguldījumu platformas; TER griesti; ZIBO.	Vietējā ekonomika ≥20 %; vietējās emisijas ≥€1 mljrd. līdz 2032; ZIBO ≥30 %; TER ≤0,5 %.	2025–2032
Finanšu izglītība un mazumtirdzniecības investoru iesaiste	Skolu modulis; mācības darba vietā; valsts digitālā platforma ar simulācijām; kampaņas; regulārs monitorings.	Pratība ≥70 %; darba vietu dalība ≥40 %; skolu aptvere 100 %; platforma ≥300 000; krāpniecība –25 %.	2025–2030
Pensiju kapitāla pašpārvalde	Ceturkšņa izvēles; indeksu/tematiskie grozi; “Mācīes un iegūsti”; atvērta arhitektūra un pārnese; jauniešu stimuli; aizsardzības sliekšņi.	Aktīva izvēle ≥60 %; digitālie rīki ≥80 %; maiņas ≤15 %/gadā; TER ≤0,4 %; moduļi ≥300 000.	2026–2032
Nodokļu režīms pensiju uzkrājumiem	EET optimizācija; 10+ g. stimuli; neitralitāte; rollover; pilna izmaksu atklāšana.	Brīvprātīgās iemaksas ×2; darba devēju aptvere ≥35 %; TER ≤0,7 %; rollover ≥20 %; 10+ g. līgumi ≥60 %.	2025–2030
Pārvaldība un monitorings	Kapitāla tirgus padome; ceturkšņa KPI un atvērtie dati; ikgadējs audits; patērētāju aizsardzība.	Ceturkšņa pārskati; ikgadējs audits; korekcijas pie nobīdes >25 %.	Pastāvīgi

LABĀS PRAKSES AKTIVITĀTES

Vienotas Baltijas biržas izveide

Kas tas ir: strukturāla Baltijas kapitāla tirgus padziļināšana, lai palielinātu likviditāti, samazinātu darījumu izmaksas un paplašinātu investoru bāzi. Ja pilnīga institucionāla apvienošana nav iespējama, alternatīvas: elektroniskās tirdzniecības slānis ar kopīgu order-book (Nasdaq Baltic jau apvieno tirdzniecību tehniski), regulatīvās harmonizācijas turpināšana, kā arī starpvalstu indeksi un Baltijas/Nordic ETF, lai “iepakotu” aktīvus plašākiem investoriem. Adaptācijas nosacījums: īstenot pa posmiem — T+1 norēķini, brokeru “passporting”, vienkāršota piekļuve CSD/CCP, market-making līgumi likviditātei, WHT (dividenžu/procentu) vienkāršošana Baltijas ietvarā, un vienots kotācijas/prospekta minimums ar pamatotām nacionālām papildprasībām.

Valsts riska kapitāla fonds ar privāto līdzfinansējumu

Kas tas ir: fondu-fonds vai kopieguldījumu mehānisms, kur valsts nauda 1:1 veidā piesaista privāto kapitālu (sēkla → agrinā → izaugsme), ar fokusētām līnijām dziļajām un zaļajām tehnoloģijām, lai mazinātu “finansējuma plaisu” MVU izaugsmē. Adaptācijas nosacījums: neatkarīga pārvaldība un investīciju komiteja, skaidra kop-investoru paritāte un atdeves/zaudējumu sadale, EIB/EBRD līdzfinansējums (garantijas, līnijas) un ex-ante definēti mērķi, lai nekropļotu tirgu.

Regulējuma vienkāršošana mazajiem emitentiem

Kas tas ir: proporcionāls regulējums SME/“growth” segmentam: vienkāršots prospekts un MAR pienākumi atbilstoši mērogam, “sponsor/listing partner” modelis, standartizēta dokumentācija un zemākas biržas maksas, lai paātrinātu IPO/obligāciju emisijas.

Adaptācijas nosacījums: izstrādāt SME Growth režīma “komplekta” vadlīnijas (dokumenti, termiņi, izmaksu griesti) un valsts līdzfinansētu analītisko segumu mazās/vidējās kapitalizācijas segmentam.

Finanšu pratības programma skolās

Kas tas ir: integrēts modulis 1.–12. klasēs, skolotāju kvalifikācijas programma, digitāla platforma ar simulācijām/“sandbox”, kampaņas un regulārs nacionālais monitorings (ik pēc 2 gadiem), lai palielinātu iedzīvotāju līdzdalību kapitāla tirgū un mazinātu krāpniecības riskus.

Adaptācijas nosacījums: vienoti mācību materiāli, kompetenču vērtējums pa vecumposmiem un sasaite ar “Mācies un iegūsti” mehānismu (pēc moduļiem — papildu izvēles/zemākas komisijas uz laiku).

M&A (Mergers & Acquisitions) darījumu finansējuma instrumentu pieejamība

Kas tas ir: M&A vajadzībām pielāgoti kanāli — mezanīna aizdevumi, privātais kredīts, garantijas un kopfinansējums ar attīstības finanšu institūcijām — vietējo uzņēmumu konsolidācijai un mērogošanai.

Adaptācijas nosacījumi: standartizēts darījuma nosacījumu kopsavilkumu komplekts, paātrināta izvērtēšana, skaidri riska sadales parametri; EIB/EBRD finansējuma līnijas ar piesaisti tirgus etalonam un ievērojot “nekaitē” principu.

ALTUM M&A finansēšanas fondi ar izejas limitu (×3) un risku pārvaldību

Kas tas ir: ALTUM pārvaldīti vai līdzpārvaldīti M&A finansēšanas fondi, kas nodrošina mezanīna un kvazikapitāla finansējumu ar valsts atdeves griestiem (līdz trīskāršam ieguldījumam), lai piesaistītu privāto kapitālu, veicinātu uzņēmumu konsolidāciju un paaugstinātu produktivitāti. Adaptācijas nosacījums: skaidra riska matrica (subordinācija, pirmā zaudējuma slānis), kop-investoru līdztiesība, neatkarīgs investīciju komitejas mandāts, konkurences neitralitāte, ES valsts atbalsta regulējuma ievērošana un ex-post novērtējumi.

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
ES Kapitāla tirgus savienības iniciatīvas (CMU)	Saskaņot prasības, īstenot CMU pasākumus; vienkāršot pārrobežu kotācijas un prospektus; uzlabot datu caurskatāmību.	CMU transpozīcija 100 %; zemākas pārrobežu izmaksas; lielāks dual-listing/ETF skaits.	2025–2032
EIB un EBRD atbalsts	Līdzfinansējums un garantijas infrastruktūras, zaļo obligāciju un privātā kredīta programmām; kopfondi MVU finansēšanai.	Līdzfinansējuma apjoms un projektu skaits; garantijas; piesaistītais privātais kapitāls.	2025–2035
Starptautiskie investori	Roadshow un IR programma; Nordic-Baltic forumi; neatkarīga analitika (research coverage).	Ārvalstu līdzinvestoru īpatsvars ≥40 %; emitentu coverage ×2.	2025–2032
Fintech inovācijas	Regulatīvās smilškastes (sandbox) un atvērto datu/API risinājumi; DORA/MICA ieviešana; tokenizācijas pilotprojekti.	Sandbox pilotu skaits; licencēto FinTech/CASP skaits; digitālo pakalpojumu izmantošanas pieaugums.	2025–2030

KPI 2050

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots
Tirgus kapitalizācija (no IKP)	5,9 %	10 %	30 %	55 %	Latvijas banka
Kopējais privātā un riska kapitāla (PE/VC) ieguldījumu apjoms Latvijas uzņēmumos	38m				KPMG
Pensiju kapitāla daļa, kas ieguldīta Latvijas aktīvos	~7 %	10 %	20 %	25 %	Latvijas Banka
Tirgus kapitalizācija (no IKP)	5,9 %	10 %	30 %	55 %	Latvijas banka
Kopējais privātā un riska kapitāla (PE/VC) ieguldījumu apjoms Latvijas uzņēmumos	38m				KPMG

Starpsektoru sakarības

Kapitāla tirgus ↔ Produktivitātē balstīta konkurētspēja:

- Kapitāla tirgus attīstība lielā mērā ir atkarīga no produktivitātes – jo vairāk uzņēmumu ar augstu produktivitāti, jo lielāks aktīvu piedāvājums Latvijas kapitāla tirgum
- Un arī pretēja atkarība – jo attīstītāks kapitāla tirgus, jo lētāka aizņemšanās uzņēmumiem, kas veicina produktivitātes pieaugumu

Kapitāla tirgus ↔ Demogrāfija un migrācija:

- Latvijas iedzīvotāju skaita ievērojamā samazināšanās samazina pieprasījumu pēc vietējiem aktīviem.
- Savukārt sabiedrības novecošanās var nedaudz kompensēt iedzīvotāju skaita samazināšanos, jo pasaules pieredze rāda, ka lielākie investīciju veicēji ir vidējās un vecākās paaudzes cilvēki, kam jau ir nostabilizējies karjera un ienākumi

Kapitāla tirgus ↔ Izglītība un cilvēkkapitāls:

- Jo izglītotāks cilvēks, jo lielāka varbūtība, ka viņš apzināsies naudas līdzekļu taupību un investīciju nepieciešamību komfortablu vecumdienu nodrošināšanā un piedalīsies kapitāla tirgū
- Svarīgs aspekts – iedzīvotāju izpratne par finanšu un investēšanas pamatprincipiem

Kapitāla tirgus ↔ Digitālā attīstība:

- Digitalizācija paver jaunas tehnikas iespējas investīciju veikšanai.
- Diemžēl digitalizācija arī globalizē investēšanas iespējas un Latvijas kapitālam ir iespēja aizplūst uz zemēm, kur ir objektīvi labvēlīgāki apstākļi lielākai peļņai vai arī labvēlīgāks nodokļu režīms.

Kapitāla tirgus ↔ Valsts budžeta un nodokļu sistēma:

- Latvijā pēdējos gados ir bijusi atbildīga fiskālā politika un, pēc pievienošanās eirozonai – stabila valūta. Tie ir svarīgi priekšnoteikumi, lai Latvija būtu pievilcīga zeme investēšanai.
- Lai arī Latvijā ir salīdzinoši laba nodokļu sistēma, kapitāla pieauguma nodoklis 25,5 % ir viens no augstākajiem reģionā. Tam ir ievērojama ietekme uz kapitāla tirgus attīstību.
- Tāpat Latvija ir viena no retajām OECD valstīm pasaulē, kur ar nodokli tiek aplikti pensiju produkti. Un 25,5 % likme ir otrā augstākā pasaulē.

5.7.2. Valsts budžeta un nodokļu sistēma

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Šī sadaļa veltīta Latvijas valsts budžeta un nodokļu sistēmas attīstībai līdz 2050. gadam, ietverot fiskālo ilgtspēju, valsts parāda dinamiku, nodokļu ieņēmumu līmeni un struktūru, nodokļu konkurētspēju, politikas instrumentus ieņēmumu bāzes paplašināšanai un administrēšanas efektivitātes celšanai, kā arī budžeta izdevumu efektivitātes uzlabošanai. Valsts budžeta un nodokļu politika ir starpsektoru politika, kas ietekmē un tiek ietekmēta no demogrāfijas, sociālās aizsardzības, veselības, izglītības, inovāciju, aizsardzības, reģionālās attīstības un klimata politikas.

Ilgttermiņa mērķis ir izveidot fiskāli ilgtspējīgu un investīcijām pievilcīgu sistēmu, kas spēj finansēt pilnvērtīgu publisko pakalpojumu kopu (veselība, izglītība, pētniecība un attīstība (R&D), aizsardzība, infrastruktūra u. c.), vienlaicīgi veicinot ienākumu un reģionu līdzsvarotību.

GALVENIE JĒDZIENI

Valsts budžets - valdības ieņēmumu un izdevumu plāns noteiktam periodam, kas atspoguļo valsts fiskālās prioritātes un resursu sadalījumu.

Fiskālā ilgtspēja - valsts spēja ilgtermiņā finansēt izdevumus un parāda saistības, saglabājot parādu kontrolētā līmeni un nepaliekot parāda apkalpošanas izmaksas līdz ekonomiski nedrošam sliekšnim.

Nodokļu ieņēmumi (% no IKP) - kopējie nodokļu ieņēmumi attiecībā pret iekšzemes kopproduktu, kas raksturo valsts spēju finansēt publiskos pakalpojumus.

Nodokļu bāze - ienākumu, patēriņa, īpašuma un kapitāla plūsmu kopums, uz kuru attiecas nodokļi; plašāka bāze ļauj uzturēt zemākas likmes un stabilākus ieņēmumus.

Nodokļu konkurētspēja - nodokļu regulējuma pievilcība investoriem un uzņēmumiem, ņemot vērā likmju līmeni, stabilitāti, administrēšanas vienkāršību un juridisko prognozējamību.

Ēnu ekonomika - ekonomiskā aktivitāte, kas netiek deklarēta vai tiek daļēji uzrādīta, radot nodokļu ieņēmumu zudumus un negodīgu konkurenci.

Nodokļu bāzes erozija (BEPS) - nodokļu ieņēmumu samazināšanās peļņas pārvirzīšanas, digitālās ekonomikas un starptautisku struktūru dēļ, kas samazina ar nodokļiem apliekamo bāzi konkrētā valstī.

Zaļie nodokļi - nodokļi un maksājumi, kas iekļauj piesārņojuma un resursu izmantošanas ārējās izmaksas (emisijas, atkritumi, enerģija), lai mainītu uzvedību un finansētu pāreju uz klimatneitralitāti.

GLOBALĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Fiskālais spiediens novecojošās sabiedrībās. Demogrāfiskā novecošanās palielina izdevumu slogu pensijām, veselībai un ilgtermiņa aprūpei, vienlaikus samazinot darbaspējīgo iedzīvotāju īpatsvaru. Tas nozīmē, ka nodokļu ieņēmumu telpa kļūst strukturāli ierobežota, bet izdevumu vajadzības pieaug. Attīstītās valstis līdz 2050. gadam arvien biežāk kombinēs ieņēmumu palielināšanu ar izdevumu efektivitātes reformām un pakāpenisku sociālo sistēmu pielāgošanu. Avots: European Commission (2024) Ageing Report; OECD (2025) Ageing populations – fiscal implications.

Nodokļu konkurence pret harmonizāciju. Globālās kapitāla mobilitātes apstākļos valstis konkurē ar uzņēmumu un kapitāla nodokļiem, administrēšanas kvalitāti un juridisko stabilitāti. Vienlaikus pieaug starptautiskā koordinācija (īpaši ES un OECD līmenī), lai mazinātu nodokļu arbitrāžu, agresīvu nodokļu plānošanu un bāzes eroziju. Līdz 2050. gadam sagaidāma turpmāka harmonizācija noteiktās jomās, saglabājot telpu nacionālām konkurētspējas nišām. Avots: OECD/G20 BEPS (2021–) un ES Padomes Direktīva (ES) 2022/2523 (Pillar Two).

Digitālās ekonomikas aplikšana ar nodokļiem. Digitālie uzņēmējdarbības modeļi ļauj ģenerēt vērtību valstī bez fiziskas klātbūtnes, radot plaisu starp vērtības radīšanas vietu un nodokļu maksāšanas jurisdikciju. Tendence ir pāreja uz jauniem piesaistes kritērijiem (lietotāju bāze, digitālā klātbūtne), kā arī uz vienotāku starptautisku pieeju uzņēmumu ienākuma aplikšanai. Nodokļu administrācijai būtiski pieaug datu, analītikas un automatizācijas loma. Avots: OECD/G20 BEPS (2021–) par digitālās ekonomikas aplikšanu (Pillar One/Pillar Two); ES – Direktīva (ES) 2022/2523.

Zaļie nodokļi un CBAM (oglekļa robežkorekcijas mehānisms). Klimata politika palielina nepieciešamību pārorientēt nodokļu ietekmi uz emisijām, resursu izmantošanu un piesārņojumu, vienlaikus mazinot slogu darbaspēkam. CBAM ieviešana palielina nozīmi oglekļa cenu signāliem un samazina 'oglekļa noplūdes' risku, taču rada pārejas izmaksas nozarēm ar augstu emisiju intensitāti. Līdz 2050. gadam zaļie nodokļi kļūs par būtisku ieņēmumu un uzvedības maiņas instrumentu, īpaši enerģētikā, transportā un būvniecībā. Avots: Eiropas Komisija – CBAM informācija un ieviešana (2026); Eiropas Komisija – CBAM stāšanās spēkā 01.01.2026.

ĀRĒJIE RISKI

Nodokļu bāzes erozija digitālās ekonomikas ietekmē palielina uzņēmumu ienākuma un kapitāla nodokļu bāzes samazināšanas riskus, jo peļņa un intelektuālais īpašums var atrasties ārpus Latvijas. Tas var palielināt atkarību no patēriņa nodokļiem un mazināt ieņēmumu stabilitāti.

Valsts parāda pieaugums eirozonā un citās attīstītās valstīs draud ar potenciālo krīzi finanšu tirgos. Finanšu tirgu stress palielina aizņemšanās izmaksas arī valstīm ar salīdzinoši zemāku parādu. Tas sašaurina fiskālo telpu, pastiprina budžeta konsolidācijas spiedienu un sociālo risku.

Ģeopolitiskā nestabilitāte un starptautiskās sankcijas ietekmē tirdzniecību, investīcijas, piegādes ķēdes un rezultātā arī nodokļu bāzes un budžeta izdevumu struktūru. Ģeopolitiskās spriedzes apstākļos pieaug nepieciešamība palielināt aizsardzības izdevumus.

LATVIJAS TENDENCES

Latvijas nodokļu ieņēmumu līmenis ir būtiski zemāks par ES vidējo (2024. gadā Latvijā 35,5 %, bet ES 40,4 % no IKP), kas strukturāli ierobežo publisko pakalpojumu finansējumu un valsts investīciju apjomu, kā arī palielina spiedienu uz budžeta prioritāšu 'nulles summas' izvēlēm un mazina elastību krīžu periodos. Avots: Eurostat (2025) Tax revenue statistics / DDN-20251031–2.

Nodokļu sistēmā ir augsts PVN īpatsvars, bet relatīvi zems tiešo nodokļu un ieņēmumu no kapitāla īpatsvars. Ieņēmumu struktūrā dominē patēriņa nodokļi, kamēr ienākumu un kapitāla aplikšana ar nodokļiem rada salīdzinoši mazāku ieguldījumu budžetā. Šāda ieņēmumu struktūra ir mazāk noturīga pret patēriņa cikliem un ierobežo iespēju mērķēti atbalstīt produktivitāti un investīcijas. Avots: Eiropas Komisija (2025) European Semester Country Report – Latvia.

Ēnu ekonomika Latvijā ir virs ES vidējā, kas samazina budžeta ieņēmumus, palielina nevienlīdzību un kropļo konkurenci. Ilgtermiņā tā mazina uzticību nodokļu sistēmai un apgrūtina nodokļu bāzes paplašināšanu. Avots: SSE Riga Shadow Economy Index 2009–2024; VID (2025) par ēnu ekonomikas apmēru 2024. gadā.

Salīdzinoši zems vispārējās valdības parāds (48,3 % no IKP 2025. gada beigās) rada sākuma pozīciju fiskālajai ilgtspējai, taču straujš izdevumu kāpums (aizsardzība, veselība, pensijas, infrastruktūra) var ātri samazināt šo priekšrocību, ja ieņēmumu bāze netiek stiprināta. Šobrīd EK prognozē, ka Latvijas parāds sasniegs 54,5 % no IKP 2027. gadā. Avots: Eiropas Komisija (2025) – Latvija (Autumn 2025 Forecast/EK dokuments)

Lai arī Latvija saglabājas zemā parāda valstu grupā, kas ievēro fiskālos nosacījumus, tomēr parāda apkalpošanas izdevumu īpatsvars IKP turpina pieaugt, un, visticamāk, turpinās pieaugt arī vidējā termiņā. Ja 2025. gadā parāda apkalpošanai tikai iztērēti 1,2 % no IKP, tad tiek prognozēts, ka 2026. gadā šie izdevumi pieaugs līdz 1,4 %, bet 2027. un 2028. gadā līdz 1,5 % no IKP. Avots: Fiskālā disciplīnas padome(2025) Uzraudzības ziņojums

Starptautiski atzīts, ka Latvijā ir laba nodokļu sistēma un ka Latvijas nodokļu regulējums un administrācijas digitalizācijas potenciāls ir konkurētspējas aktīvs. Galvenais izaicinājums ir stabilitāte, administrēšanas vienkāršība un nodokļu bāzes paplašināšana, lai reputāciju pārvērstu izmērāmos ieņēmumos un investīciju piesaistē. Avots: OECD (2024) Economic Surveys: Latvia; Eiropas Komisija (2025) Country Report – Latvia.

IEKŠĒJIE RISKI

Nepietiekams ieņēmumu līmenis ierobežo iespēju finansēt publisko pakalpojumu kopu un uzturēt infrastruktūru, īpaši pieaugot demogrāfiskajam un drošības spiedienam.

Izvairīšanās no nodokļu maksājumiem izraisa ieņēmumu zudumus un nevienlīdzīgu slogu starp godprātīgajiem un negodprātīgajiem maksātājiem.

Veselības aprūpe un sociālā aizsardzība kļūst dārgāka novecošanās un medicīnas tehnoloģiju pieaugušo izmaksu dēļ, radot pastāvīgu spiedienu uz budžeta izdevumiem.

Aizsardzības izdevumu būtisks pieaugums ilgstošā periodā bez atbilstoša ieņēmumu pieauguma nozīmē zemāku citu prioritāšu finansējumu.

Ja netiks palielināta nodarbinātība un produktivitāte, mazāks strādājošo skaits uz vienu pensionāru palielinās spiedienu uz sociālās apdrošināšanas iemaksām.

Infrastruktūras uzturēšanas slodze, t. sk. ceļi, tilti, skolas, slimnīcas, enerģētikas un digitālā infrastruktūra, prasa pieaugošus uzturēšanas izdevumus. Atlikta infrastruktūras uzturēšana palielina kopējās budžeta izmaksas.

Ja netiks nodrošināta publisko izdevumu efektivitātes uzlabojumi, pat ieņēmumu pieaugums var nenodrošināt pakalpojumu kvalitātes lēcienu. Nepieciešama rezultātos balstīta budžeta plānošana un publiskās pārvaldes reformas.

Fiskālās politikas pasliktināšanās ietekmētu valsts fiskālo ilgtspēju un šobrīd salīdzinoši augsto kreditreitingu, kas rezultētos pieaugošās parāda apkalpošanas izmaksās, kas samazinātu pieejamos līdzekļus citu vajadzību apmierināšanai.

STRATĒGISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Nodokļu celšana publisko pakalpojumu finansēšanai pret konkurētspējas veicināšanu

Izvēle A: Nodokļu likmju palielināšana publisko pakalpojumu kvalitātes lēcienam

- Plusi: stabils finansējums veselībai, izglītībai, R&D, aizsardzībai un infrastruktūrai; mazāka atkarība no ES fondu cikliem; lielāka sociālā noturība krīzēs.
- Mīnusi: risks pasliktināt izmaksu konkurētspēju un investīciju piesaisti, ja nodokļu slogs tiek celts uz darba ieņēmumiem un uzņēmējdarbību; politiskais risks; īstermiņa negatīva ietekme uz patēriņu.
- Ko upurējam: daļu īstermiņa konkurētspējas un nodokļu 'zemas slodzes' priekšrocību.
- Kā mazinām blaknes: ieņēmumu celšanu balstīt uz nodokļu bāzes paplašināšanu, ēnu ekonomikas mazināšanu un sloga pārcelšanu uz kapitālu/īpašumu/piesārņojumu; mērķēt ieņēmumu pieaugumu produktivitāti ceļošās investīcijās.

Izvēle B: Konkurētspējas saglabāšana ar ierobežotu ieņēmumu pieaugumu

- Plusi: investīciju pievilcība un izmaksu konkurētspēja uzlabo konkurētspēju; mazāks slogs darbaspēkam; lielāka elastība uzņēmējdarbības vidē.
- Mīnusi: nepietiekams finansējums publisko pakalpojumu kopai; pieaug infrastruktūras nolietojums; aug risks, ka notiek 'klusā' kvalitātes degradācija veselībā, izglītībā un drošībā.
- Ko upurējam: publisko pakalpojumu kvalitātes lēcienu un sociālās valsts konvergenci ar ES.
- Kā mazinām blaknes: agresīva izdevumu efektivitātes reforma, publisko investīciju portfeļa optimizācija, kā arī publisko-privāto partnerību izmantošana ar stingru riska pārvaldību.

DILEMMA 2: Universāli pakalpojumi pret mērķētu atbalstu

Izvēle A: Plaši universāli pakalpojumi (vienādi standarti visiem)

- Plusi: augstāka sociālā kohēzija; vienkāršāka administrēšana; politiski stabilāks modelis ilgtermiņā.
- Mīnusi: augstas izmaksas; risks finansēt arī tās grupas, kurām atbalsts nav nepieciešams; grūtāk noturēt kvalitāti pie ierobežotas fiskālās telpas.
- Ko upurējam: iespēju strauji koncentrēt resursus uz visneaizsargātākajām grupām un uz produktivitāti vērstām investīcijām.
- Kā mazinām blaknes: universālos pakalpojumus kombinēt ar līdzmaksājumu sistēmu un ienākumu testētiem atvieglojumiem; ieviest rezultātos balstītu finansēšanu (quality-based funding).

Izvēle B: Mērķēts atbalsts (fokuss uz riska grupām un prioritātēm)

- Plusi: labāka izmaksu efektivitāte; lielāka fiskālā telpa investīcijām; spēja ātri reaģēt uz krīzēm un nevienlīdzības riskiem.
- Mīnusi: sarežģītāka administrēšana; lielāks kļūdu risks (izslēgšana/iekļaušana); sabiedrības uzticības risks, ja kritēriji nav skaidri.
- Ko upurējam: universāluma principu un daļu sociālās kohēzijas.
- Kā mazinām blaknes: automatizēt ienākumu un pabalstu administrēšanu, balstoties datos; skaidra kritēriju sistēma; regulāra ietekmes izvērtēšana un 'one-stop-shop' pieeja iedzīvotājiem.

DILEMMA 3: Valsts parāda samazināšana augošās ekonomikas periodos pret budžeta deficīta noturēšanas pieļaujamo griestu līmeni

Izvēle A: Parāda samazināšana izaugsmes periodos (fiskālās rezerves veidošana)

- Plusi: zemāks parāds un zemākas parāda apkalpošanas izmaksas vidējā termiņā. Lielāks “fiskālais drošības spilvens” nākamajām krīzēm, recesijām un fiskālajiem šokiem. Augstāka finanšu tirgus uzticība un zemāka riska prēmija valsts vērtspapīriem. Mazāks spiediens uz nākotnes nodokļu paaugstināšanu. Tiek ievērots paaudžu savstarpējās atbildības princips.
- Mīnusi: īstermiņā mazāk līdzekļu publiskām investīcijām, publiskiem pakalpojumiem un citām politikas prioritātēm. Politiski grūti īstenojama pieeja izaugsmes laikā, jo spiediens “tērēt vairāk” ir augsts. Pastāv risks nepietiekami izmantot ekonomikas izaugsmes logu infrastruktūras un produktivitātes investīcijām.
- Ko upurējam: daļu īstermiņa budžeta elastības un iespēju straujāk palielināt izdevumus publisko pakalpojumu un investīciju vajadzībām.
- Kā mazinām blaknes: politiski vienoties par fiskālo pretcikliskuma principu jebkādos apstākļos (izaugsme – uzkrājumi, krīze – atbalsts). Aizsargāt augstas atdeves investīcijas (veselība, izglītība, R&D, infrastruktūra), vienlaikus ierobežojot mazefektīvu tekošo izdevumu pieaugumu un ieviešot efektīvu izdevumu pārskatīšanas mehānismu.

Izvēle B: Deficīta uzturēšana pie pieļaujamo griestu līmeņa (maksimāla fiskālās telpas izmantošana)

- Plusi: iespējams straujāk finansēt publiskos pakalpojumus, investīcijas un reformas. Mazāks politiskais spiediens uz izdevumu samazināšanu un lielāka vēlētāju vēlmi apmierināšana. Tiek veicināta ekonomiskā izaugsme, it sevišķi, ja līdzekļi tiek ieguldīti produktīvi.
- Mīnusi: augstāks valsts parāds un parāda apkalpošanas izmaksu risks procentu likmju pieauguma apstākļos. Mazāka fiskālā rezerve ārējiem satricinājumiem un paaugstināts risks nonākt procikliskā politikā (tērēt daudz izaugsmē un trūkt telpas krīzē). Finanšu tirgu uzticības pasliktināšanās risks, it sevišķi, ja deficīta kvalitāte ir zema.
- Ko upurējam: daļu fiskālās drošības spilvena un ilgtermiņa noturības pret krīzēm.
- Kā mazinām blaknes: deficītu fokusēt uz augstas ekonomiskās atdeves investīcijām, nevis strukturāliem tekošiem izdevumiem. Izdevumus fokusēt tikai ir prioritāriem pasākumiem (produktivitāte, drošība, noturība). Ieviest parāda enkuru un automātiskus korekcijas mehānismus, ja izdevumi vai parāds pārsniedz plānoto trajektoriju.

GRŪTĀ PATIESĪBA

Bez nodokļu ieņēmumu palielināšanas nav iespējams adekvāti finansēt publisko pakalpojumu kopu. Centrālais stratēģiskais uzdevums ir palielināt ieņēmumu līmeni galvenokārt caur bāzes paplašināšanu, ēnu ekonomikas mazināšanu un sloga strukturālu pārdali, nevis caur vienkāršu likmju celšanu uz darba ienākumiem.

MĒRĶIS 2050

Izveidot fiskāli ilgtspējīgu, investīcijām pievilcīgu un administratīvi vienkāršu nodokļu sistēmu, vienlaicīgi uzlabojot budžeta izdevumu efektivitāti, kas nodrošina publisko pakalpojumu finansējumu atbilstoši ES labai praksei un veicina konkurētspējīgu uzņēmējdarbības vidi.

- Fiskālā ilgtspēja (parāds <60 % IKP), parāda apkalpošanas izmaksas nepārsniedz ES vidējos
- Valsts ar visatraktīvāko nodokļu regulējumu ES
- Nodokļu ieņēmumi 40 %+ IKP
- Ēnu ekonomikas samazināšana līdz ES vidējam
- Ieviest rezultātos balstītu publisko pakalpojumu finansēšanu
- Piesaistīt starptautiskus holdinguzņēmumus

Deviņu virzienu mērķu kopums vienlaikus paredz būtisku publisko izdevumu pieaugumu vairākās jomās. Tādēļ stratēģijas izstrādes posmā nepieciešams sagatavot konsolidētu budžeta fiskāli ilgtspējīgu ieņēmumu-izdevumu tabulu, kas parāda visu virzienu kopējo finansēšanas vajadzību un tās atbilstību ieņēmumu prognozēm un fiskāliem ierobežojumiem. Vienlaikus jānosaka skaidra prioritāšu secība gadījumam, ja pieejamie resursi neļauj pilnā apmērā vienlaikus finansēt visus virzienus.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. (2025–2030): Nodokļu bāzes paplašināšana un izņēmumu audits

- Paplašināt īpašuma, kapitāla un atsevišķu patēriņa bāžu tvērumu, samazinot izņēmumus un atvieglojumus, kas nedod izmērāmu sabiedrisko atdevi
- Ieviest regulāru un sistemātisku nodokļu atvieglojumu pārskatīšanu pēc “nulles bāzes” principa, nosakot tiem termiņu, pēc kura nepieciešams atkārtots izvērtējums, balstoties uz izmaksu un ieguvumu analīzi un nodrošinot skaidru, sabiedrībai saprotamu komunikāciju par rezultātiem
- Modernizēt īpašuma aplikšanu, balstot to uz tirgus vērtībām un konsekventu vērtēšanas metodiku, mazinot nevienlīdzību.

2. (2025–2035): Ēnu ekonomikas apkarošana

- Mērķēti pasākumi augsta riska nozarēs (būvniecība, mazumtirdzniecība, pakalpojumi), balstoties uz risku profiliem un datu analīzi.
- Plaša e-rēķinu un digitālo maksājumu izsekojamības ieviešana (e-rēķini, e-kases, datu savietošana), samazinot skaidras naudas īpatsvaru.
- Stingrāka atbildība par apzinātu krāpšanu, vienlaikus ieviešot vienkāršu nodokļu administrēšanas režīmu un konsultatīvu atbalstu godprātīgiem maksātājiem.

3. (2025–2030): Nodokļu sistēmas vienkāršošana, stabilitāte un prognozējama interpretācija

- Konsolidēt īpašos režīmus, samazināt izņēmumus un standartizēt definīcijas.
- Ieviest laika grafiku un pietiekamu pārejas periodu nodokļu izmaiņām, lai uzņēmumi varētu plānot investīcijas.
- Stiprināt nodokļu ieņēmumu administrēšanu.

4. (2026–2035): Zaļo un veselības nodokļu ieviešana ārējo izmaksu internalizācijai

- Emisiju, resursu izmantošanas un piesārņojuma aplikšana ar nodokļiem, veidojot signālus efektīvākai resursu izmantošanai un dekarbonizācijai.
- Veselībai kaitīgo patēriņu aplikšana (akcīzes, cukura/nikotīna/alkohola komponentes), akcentējot profilaksi un sabiedrības veselības ieguvumus.
- Daļu ieņēmumu novirzīt pārejas atbalstam (enerģētiskā nabadzība, uzņēmumu pielāgošanās investīcijas) un veselības profilakses programmām.

5. (2026–2030): Skaidrs holdingkompāniju regulējums ar ES labāko praksi un reputācijas vadību

- Līdzdalības atbrīvojums no nodokļa un skaidri noteikti reālas saimnieciskās darbības kritēriji, kas nodrošina režīma uzticamību un mazina agresīvas nodokļu plānošanas riskus
- Skaidra, ātra un caurskatāma iepriekšēju nodokļu piemērošanas skaidrojumu sistēma (procesi, termiņi, publiskoti principi), lai mazinātu interpretācijas nenoteiktību
- 0 % ieturējuma nodokli (0 % WHT) noteiktos gadījumos, apvienojot ar efektīvām pretizvairīšanās prasībām un caurspīdīgumu
- Pozicionēšana kā “digitāli ātra un prognozējama jurisdikcija” starptautiskajiem holdingiem, saglabājot atbilstību AML/CFT un ES standartiem.

6. (2026–2040): Nodokļu sloga pārnese no darbaspēka uz kapitālu, īpašumu un ārējām izmaksām

- Pakāpeniski mazināt slogu darbaspēkam (īpaši zemiem un vidējiem ienākumiem), lai palielinātu nodarbinātību un stimulētu produktivitāti.
- Ieņēmumu kompensācijai paplašināt kapitāla un īpašuma aplikšanu, kā arī ārējo izmaksu (emisiju, piesārņojuma) aplikšanu, saglabājot konkurētspēju.
- Nodrošināt ieņēmumu struktūru ar lielāku tiešo nodokļu un kapitāla ieņēmumu īpatsvaru, vienlaikus mazinot pārmērīgu atkarību no PVN.

7. (2026–2035): Budžeta izdevumu efektivitātes celšana un optimāla resursu izmantošana

- Ieviest regulāru publisko izdevumu pārskatīšanu (spending reviews) visās lielākajās izdevumu jomās, nosakot izmaksu, rezultātu un kvalitātes KPI un pārvirzot finansējumu uz augstākas atdeves pasākumiem.
- Pakāpeniski ieviest rezultātos balstītu budžetēšanu un vienotu snieguma rādītāju sistēmu ministrijām un padotības iestādēm, sasaistot finansējuma pieaugumu ar sasniegtajiem rezultātiem.
- Stiprināt publisko iepirkumu kvalitāti un efektivitāti, plašāk izmantojot dzīves cikla izmaksu pieeju, centralizētu iepirkumu risinājumus un digitālu datu analītiku cenu un kvalitātes salīdzināšanai.

8. (2025–2050): Valsts parāda samazināšana ekonomikas augšupejas gados un fiskālā spilvena veidošana

- Ievērot pretciklisku fiskālo politiku - ekonomikas augšupejas periodos ierobežot strukturālā deficīta pieaugumu, veidot fiskālās rezerves un samazināt parāda attiecību pret IKP.
- Ievērot ES un nacionālos fiskālos nosacījumus
- Noteikt vidēja termiņa parāda trajektoriju un fiskālo "enkuru", paredzot automātiskus korekcijas mehānismus, ja parāda vai deficīta rādītāji novirzās no plānotā ceļa.
- Aizņemšanos prioritāri novirzīt augstas ekonomiskās atdeves investīcijām (produktivitāte, drošība, kritiskā infrastruktūra), vienlaikus ierobežojot aizņemšanos strukturālu tekošo izdevumu finansēšanai.

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Nodokļu bāzes paplašināšana	- NĪN reforma ar tirgus vērtībām un plašāku tvērumu - Izņēmumu un atvieglojumu audits (automātisks termiņš (ja netiek pagarināts pēc izvērtējuma)) - Kapitāla ienākumu un īpašuma bāzes stiprināšana	- Nodokļu ieņēmumi +2–3 pp. IKP līdz 2035 - NĪN bāzes pieaugums un prognozējamība	2026–2035
Ēnu ekonomikas apkarošana	- E-rēķini un e-kases sistēmas plašā ieviešana - Risku analitika un mērķētas pārbaudes - Atbildības paaugstināšana par fiktīvu nodarbinātību	- Ēnu ekonomika: līdz ES vidējam līdz 2040 - PVN plaša samazinās par 30 %	2026–2040
Nodokļu sistēmas vienkāršošana	- Deklarēšanas automatizācijas turpmāka attīstība - Mazāk režīmu un izņēmumu - Vienota interpretācija un iepriekšējie nodokļu skaidrojumi	- Administratīvais slogs -50 % - Nodokļu strīdu ilgums -30 %	2026–2030
Zaļie un veselības nodokļi	- Emisiju un resursu nodokļi ar sociālu kompensāciju - Akcizes pārskatīšana (tabaka, alkohols, cukuroti dzērieni) - Ieņēmumu daļēja novirzīšana profilaksei un pārejai	- Emisiju intensitāte samazinās - Veselības riska patēriņš krītas	2026–2050
Holdingkompāniju režīms	- Līdzdalības atbrīvojums no nodokļa (Nīderlandes prakse) - Iepriekšēju nodokļu piemērošanas skaidrojumu sistēma ar caurskatāmiem kritērijiem (Luksemburgas prakse) 0 % WHT noteiktiem maksājumiem un substance prasības - CGT atbrīvojums noteiktos gadījumos (Īrijas prakse)	- Top-5 ES pēc holdinga pievilcības 50+ jauni starptautiski holdingi līdz 2035	2027–2035
Nodokļu sloga pārnese no darba uz kapitālu	- Pakāpeniska darbaspēka nodokļu sloga mazināšana zemajiem un vidējiem ienākumiem - Kompensācija caur kapitāla/īpašuma/zaļajiem nodokļiem - Sociālo iemaksu bāzes stiprināšana pret izvairīšanos	- Nodarbinātība aug - Produktivitātes investīcijas pieaug	2026–2040
Publisko izdevumu efektivitāte	- Rezultātos balstīta budžetēšana - Vienotas KPI sistēmas ieviešana - Publisko iepirkumu kvalitātes un izmaksu dzīves cikla pieeja	- Pakalpojumu kvalitātes uzlabojums pie kontrolētām izmaksām - Parāda apkalpošanas izmaksas <= ES vidējās	Pastāvīgi
Vispārējās valdības parāda samazināšana	Ievērot pret-ciklisko fiskālo politiku un “labajos” gados veidot fiskālo spilvenu	VV parāds < 50 % no IKP	2030–2050

LABĀS PRAKSES AKTIVITĀTES

Dānijas NĪN reformas pieredze (tirgus vērtības, pārejas mehānismi un sociālā aizsardzība). Dānijas pieeja rāda, ka īpašuma nodokļu sistēmas modernizācija ir politiski īstenojama, ja tā balstās uz regulāri atjaunotām vērtībām, skaidru metodiku un pakāpenisku ieviešanu. Tirgus vērtībām pietuvināta bāze uzlabo taisnīgumu, samazina atšķirības starp līdzīgiem īpašumiem un palielina ieņēmumu prognozējamību.

Latvijai pārņemamais elements: tirgus vērtībās balstīts NĪN ar sociālajiem drošības mehānismiem (griesti gada maksājuma pieaugumam, atlikta samaksa noteiktām grupām, pārejas periods vairākos posmos) un centralizētu, caurskatāmu vērtēšanas metodiku.

Apvienotās Karalistes (HMRC) un Igaunijas pieeja VID kapacitātes stiprināšanā

Labās prakses kodols ir nevis vienkārši lielāks budžets administrācijai, bet mērķētas investīcijas risku analītikā, datu savietojumā un specializētās kompetencēs. HMRC pieredze ar datu analītiķu un riska segmentēšanu parāda, ka pārbaudes kļūst efektīvākas, ja tās balsta datos. Savukārt Igaunijas prakse uzsver digitālu pakalpojumu un datu apmaiņas integrāciju kā brīvprātīgas atbilstības priekšnoteikumu.

Latvijai pārņemamais elements: VID analītikas platforma augsta riska nozarēm, vienota datu vide ar e-rēķinu/e-kases datiem, konkurētspējīgs atalgojums kritiskajām kompetencēm un rezultātos balstīti KPI (papildu ieņēmumi, brīvprātīgas nomaksas īpatsvars, strīdu kvalitāte).

Dānijas un Igaunijas prakse nodokļu deklarēšanas automatizācijā

Ziemeļeiropas valstīs administratīvais slogs būtiski mazināts ar iepriekš aizpildītām deklarācijām, automatisku datu ielādi no darba devējiem, bankām un citiem datu turētājiem, kā arī vienkāršu apstiprināšanas procesu iedzīvotājiem. Šī pieeja samazina kļūdas un atbilstības izmaksas, vienlaikus palielinot brīvprātīgu nodokļu nomaksu.

Latvijai pārņemamais elements: pakāpeniski paplašināt iepriekš aizpildīto deklarāciju tvērumu (darba ienākumi, standarta atvieglojumi, vēlāk arī kapitāla ienākumi un citi dati), nodrošinot vienotas datu apmaiņas saskares, datu kvalitātes standartus un drošu datu apmaiņu starp VID, finanšu sektoru un valsts reģistriem.

Holdinkompāniju nodokļu pakete: ES labākās prakses kombinēšana ar Latvijas administratīvo priekšrocību

Nīderlandes tipa līdzdalības atbrīvojums no nodokļa un skaidra iepriekšēju nodokļu piemērošanas skaidrojumu sistēma. Šādas pieejas vērtība ir prognozējamība: skaidri kvalifikācijas kritēriji mazina dubultas aplikšanas risku grupas ietvaros, bet iepriekšējie skaidrojumi ar noteiktiem termiņiem un publiskotiem principiem samazina interpretācijas nenoteiktību un paātrina investīciju lēmumus.

Luksemburgas tipa elastība un 0 % ieturējuma nodoklis (0 % WHT) noteiktos gadījumos, apvienots ar substance un pārredzamības prasībām. Labā prakse ir konkurētspēju kombinēt ar reputācijas aizsardzību - skaidri nosacījumi par reālu saimniecisko klātbūtni, patiesā labuma guvēju pārredzamību un atbilstību ES/OECD pretizvairšanās standartiem.

Īrijas tipa kapitāla pieauguma nodokļa (CGT) atbrīvojums noteiktos gadījumos un augsta biznesa uzticamība. Īrijas prakses būtība nav tikai atsevišķs atbrīvojums, bet arī konsekventa administrēšana, salīdzinoši stabils regulējums un investoriem saprotama nodokļu interpretācija, kas stiprina jurisdikcijas reputāciju kā paredzamu vietu ilgtermiņa struktūrām.

Latvijai pārņemamais elements: izveidot vienotu holdingu režīma paketi ar skaidriem kvalifikācijas kritērijiem, termiņos balstītu iepriekšējo skaidrojumu sistēmu, publiskotiem interpretācijas principiem, stingrām reālas klātbūtnes un AML/CFT prasībām, kā arī pozicionējumu kā digitāli ātrai un caurskatāmai jurisdikcijai. Konkurētspējas fokuss - juridiska noteiktība, administratīvais ātrums un augsta reputācija, nevis agresīva nodokļu plānošana.

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
ES nodokļu politikas koordinācija	- Aktīva līdzdalība ES un OECD iniciatīvās - Nacionālās pozīcijas veidošana ar datu pamatojumu - Harmonizācijas risku un iespēju vadība	- BEPS riska samazinājums - Stabilāka ieņēmumu bāze pārrobežu darījumos	Pastāvīgi
Digitālās administrēšanas rīki	- E-rēķini, e-kases, datu integrācija - Risku analītika un automatizēta atbilstība - Vienota iedzīvotāju/uzņēmumu datu platforma	- Administratīvais slogs -50 % - Pārkāpumu atklāšanas precizitāte +30 %	2026–2032
Starptautiskā informācijas apmaiņa	- Automātiska datu apmaiņa (finanšu konti, uzņēmumu struktūras) - Kopīgas pārbaudes un sadarbība ar citām valstīm	- Mazāka izvairīšanās pārrobežu shēmās - Nodokļu iekasēšanas stabilitāte	Pastāvīgi
NVO un sabiedrības iesaiste	- Sociālais dialogs par nodokļu taisnīgumu - Komunikācijas kampaņas par ieņēmumu izmantošanu - Atvērtie dati un caurspīdīgums	- Uzticība nodokļu sistēmai pieaug - Brīvprātīga nomaksa uzlabojas	Pastāvīgi
Efektīva un ātra tiesu sistēma	- Nodokļu strīdu specializācija - Termiņu standarti un digitalizācija - Prognozējama judikatūra	- Strīdu izskatīšanas laiks -30 % - Augstāka tiesiskā noteiktība investoriem	2026–2035
Atbildīgas fiskālās politikas ievērošana	- Tiek ievēroti nacionālie un ES fiskālie nosacījumi - Tiek stiprināta Fiskālās disciplīnas padome un sabiedrības izpratne par fiskālajiem jautājumiem	- ES neuzsāk pārmērīga budžeta deficīta procedūru, Nacionālie fiskālie nosacījumi tiek ievēroti - Valsts saglabā augstu kredītreitingu un samērības parāda apkalpošanas izmaksas - Pieaug sabiedrības izpratne par valsts finansēm	2026–2035

KPI 2050

Rādītājs	Bāzes vērtība (2024)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots
Nodokļu ieņēmumi (% no IKP)	33,2 %	≥ 37 %	≥ 39 %	40 %+	Eurostat / FM
Ēnu ekonomikas apjoms (%)	virs ES vidējā (novērtējumi)	≤ 15 %	≤ 12 %	10 %	SSE Rīga / VID / FM
Valsts parāds (% no IKP)	48,9 %	≤ 55 %	≤ 55 %	50 %	Eurostat / FM

SCENĀRIJU ANALĪZE LĪDZ 2050. GADAM

Latvijas valsts budžeta un nodokļu sistēmas attīstības scenāriji līdz 2050. gadam tiek definēti, ņemot vērā nodokļu ieņēmumu līmeni un struktūru, ēnu ekonomikas dinamiku, izdevumu spiedienu (demogrāfija, aizsardzība, veselība, infrastruktūra) un ārējos finanšu nosacījumus (eirozonas procentu likmes, finanšu tirgu stabilitāte). Ir izdalāmi trīs galvenie attīstības scenāriji.

Transformējošā noturība (mērķa scenārijs): īstenoto reformu rezultātā nodokļu ieņēmumi ļauj adekvāti finansēt publisko pakalpojumu kopu.

- Nodokļu ieņēmumi 2050: ≥ 40 % no IKP (salīdzināmi ar ES vidējo un Ziemeļeiropas modeli).
- Ēnu ekonomika 2050: ~ 10 % (ES vidējais līmenis).
- Valsts parāds 2050: ~ 50 % no IKP (fiskālā ilgtspēja, buferi krīzēm).
- Parāda apkalpošanas izmaksas: nepārsniedz ES vidējo; parāda portfelis diversificēts un ar kontrolētu termiņu struktūru.

Galvenās sekas:

- Stabils finansējums veselībai, izglītībai, R&D, aizsardzībai un infrastruktūras uzturēšanai bez hroniskas izdevumu samazināšanas.
- Nodokļu bāze ir plašāka: lielāks īpašuma un kapitāla nodokļu īpatsvars, samazināti izņēmumi un atvieglojumi bez izmērāmas atdeves.
- Administrēšana ir digitāla (e-rēķini, datu analītika, automatizēta deklarēšana); godprātīga atbilstība kļūst vienkārša un lēta.
- Latvija nostiprina reputāciju kā holdinguzņēmumiem pievilcīga jurisdikcija ar caurspīdīgu un starptautiski atzītu režīmu.

Inerce ar lēnu izaugsmi un demogrāfisko noslodzi (bāzes scenārijs): reformas īstenotas daļēji, ekonomika aug lēni un budžeta ieņēmumu nepietiek

- Nodokļu ieņēmumi 2050: 34–36 % no IKP (pakāpenisks pieaugums, bet zem ES vidējā).
- Ēnu ekonomika 2050: 13–15 % (samazinājums, bet virs ES vidējā).
- Valsts parāds 2050: 65–75 % no IKP (izdevumu spiediena un ciklisku krīžu dēļ).
- Parāda apkalpošanas izmaksas: periodiski pārsniedz ES vidējo; nepieciešamas konsolidācijas epizodes augstu likmju fāzēs.

Galvenās sekas:

- Publisko pakalpojumu kvalitāte uzlabojas lēni; investīcijas infrastruktūrā un R&D paliek zem mērķa līmeņa.
- PVN un darba nodokļu loma saglabājas augsta; sloga pārnese uz kapitālu/īpašumu notiek fragmentēti.
- Fiskālā telpa krīzēs ir ierobežota, jo procentu likmju kāpumi strauji sadārdzina aizņemšanos.
- Turpinās politiska spriedze par prioritātēm ("nulles summas" budžets), pieaug polarizācija par nodokļu izmaiņām.
- Valsts kreditreitinga pasliktināšanās, kas rezultējas augstākās parāda apkalpošanas izmaksās.

Negatīva spirāle (pesimistiskais scenārijs): ārējie šoki, ieņēmumu erozija un izdevumu spiediena eskalācija

- Nodokļu ieņēmumi 2050: 30–33 % no IKP (bāzes erozija un augsta ēnu ekonomika).

- Ēnu ekonomika 2050: 18–20 % (uzņēmējdarbības stress un zema uzticēšanās).
- Valsts parāds 2050: 90–110 % no IKP (finanšu tirgu stress, augstas likmes, biežas krīzes).
- Parāda apkalpošanas izmaksas: būtiski virs ES vidējā; nepieciešama strauja konsolidācija ar negatīvu ietekmi uz izaugsmi.

Galvenās sekas:

- Publisko pakalpojumu degradācija un investīciju “izspiešana” parāda apkalpošanas dēļ; pieaug sociālā spriedze.
- Nodokļu slogs koncentrējas uz vieglāk iekasējamiem avotiem (PVN, darba nodokļi), kas pastiprina regresivitāti un emigrācijas risku.
- Ārējie satricinājumi (sankcijas, piegādes ķēžu pārtraukumi) un drošības izdevumu kāpums sašaurina fiskālo telpu.
- Valsts kredītreitinga ievērojama pasliktināšanās, kas rezultējas ievērojami augstākās parāda apkalpošanas izmaksās.
- Finanšu tirgu uzticēšanās svārstības palielina refinansēšanas risku, pieaug nepieciešamība pēc ārkārtas pasākumiem.

Scenāriju starpība: starp mērķa un pesimistisko scenāriju 2050. gadā nodokļu ieņēmumu atšķirība var sasniegt ~8–10 % no IKP, bet parāda attiecības starpība - 40–60 procentpunktus. Tas nozīmē fundamentāli atšķirīgu valsts spēju uzturēt publisko pakalpojumu kopu, finansēt noturību un piesaistīt investīcijas.

Starpsektoru sakarības

Valsts budžeta un nodokļu sistēma ↔ Demogrāfija un sociālā politika:

- Sabiedrības novecošanās palielina spiedienu uz pensijām, veselību un ilgtermiņa aprūpi, vienlaikus sašaurinot darbaspēka nodokļu bāzi. Tas pastiprina nepieciešamību pēc plašākas bāzes un augstākas produktivitātes.
- Sociālās apdrošināšanas iemaksu ilgtspēja ir tieši atkarīga no nodarbinātības un algu legalizācijas. Ēnu ekonomikas samazināšana ir sociālās sistēmas ilgtspējas priekšnoteikums.
- Mērķēti ģimenes un cilvēkkapitāla pasākumi (bērnu aprūpe, veselīga novecošana, re-emigrācija) samazina ilgtermiņa fiskālo slogu un uzlabo ieņēmumu bāzes perspektīvu.

Valsts budžeta un nodokļu sistēma ↔ Konkurētspēja un investīcijas:

- Nodokļu struktūra ietekmē darba izmaksas un kapitāla piesaisti. Sloga pārcelšana no darba uz kapitālu/piesārņojumu var palielināt nodarbinātību un investīcijas produktivitātē.

Valsts budžeta un nodokļu sistēma ↔ Drošība un ģeopolitika:

- Aizsardzības finansējums ilgtermiņā prasa stabilus ieņēmumus un ātru budžeta pārprofilēšanu krīzēs; juridiskā noteiktība un sankciju atbilstība kļūst par fiskālās noturības elementu.

Valsts budžeta un nodokļu sistēma ↔ Izmaksu konkurētspēja un produktivitāte:

- Darbaspēka nodokļu slogs ietekmē vienības darbaspēka izmaksas (ULC) un uzņēmumu spēju konkurēt starptautiski. Augsts slogs darbaspēkam pie zemākas produktivitātes veicina “zemu algu–zemas produktivitātes slazdu”.
- Ieņēmumu bāzes paplašināšana un sloga pārnese no darba uz kapitālu/īpašumu/ārējām izmaksām rada telpu nodarbinātības pieaugumam, legālai darba samaksai un produktivitātes investīcijām.
- Prognozējama nodokļu politika un stabils regulējums samazina investīciju risku un uzlabo Latvijas pozīcijas reģionālajā nodokļu konkurencē, īpaši kapitāla piesaistē.

Valsts budžets un nodokļu sistēma ↔ Inovāciju kapacitāte:

- Inovāciju mērķi (piemēram, P&A intensitāte 3 % no IKP 2050. gadā) prasa stabilu un prognozējamu publisko finansējumu. Bez pietiekamas fiskālās telpas inovāciju politika kļūst fragmentēta un atkarīga no ES fondu cikliem.
- Mērķēti nodokļu instrumenti (P&A super-atskaitījumi, paātrināta amortizācija, riska kapitāla režīmi) var stimulēt privātās investīcijas tehnoloģijās un augstākas pievienotās vērtības uzņēmējdarbībā.
- Holdinguzņēmumu režīms (līdzdalības atbrīvojumi, skaidra interpretācija, caurspīdīga administrēšana) papildina inovāciju ekosistēmu, piesaistot kapitālu, IP portfeļus un centrālo funkciju pakalpojumus.

Valsts budžets un nodokļu sistēma ↔ Klimata politika, enerģētika un CBAM:

- Zaļie nodokļi un oglekļa cenu signāli (ietverot CBAM ietekmi uz konkurētspēju) var kļūt par būtisku ieņēmumu avotu, vienlaikus mainot uzvedību transportā, enerģētikā un būvniecībā.
- Ieņēmumu “pārstrāde” (daļēja novirzīšana mājāsaimniecību aizsardzībai, energoefektivitātei un pārejas atbalstam uzņēmumiem) ir kritiska sociālajai pieņemamībai un inflācijas risku amortizēšanai.
- Klimata mērķu īstenošana ietekmē nodokļu struktūru: ilgtermiņā samazinās fosilā patēriņa akciju bāze, tāpēc nepieciešami alternatīvi ieņēmumu avoti (īpašums, kapitāls, resursu maksas).

Valsts budžets un nodokļu sistēma ↔ Pilsoniskā sabiedrība, uzticēšanās un tiesiskums:

- Nodokļu maksāšanas kultūra ir cieši saistīta ar uzticēšanos institūcijām un uztverto publisko pakalpojumu kvalitāti. Caurspīdīga budžeta izlietojuma komunikācija palielina atbilstību.
- Vienkārši noteikumi, stabilitāte un prognozējama interpretācija samazina administratīvo slogu un “pelēko zonu” izmantošanu. Tas palielina brīvprātīgas atbilstības īpatsvaru.
- Efektīva un ātra tiesu sistēma, kā arī starptautiskā informācijas apmaiņa samazina izvairīšanās iespējas un paaugstina režīma reputāciju starptautiski.

Valsts budžets un nodokļu sistēma ↔ Reģionālā attīstība un infrastruktūras uzturēšana:

- Pašvaldību finanšu ilgtspēja ir tieši atkarīga no stabilas īpašuma nodokļu bāzes. NĪN reforma ar tirgus vērtībām var uzlabot ieņēmumu prognozējamību un mazināt atkarību no transfēriem.
- Infrastruktūras uzturēšanas slodze (ceļi, publiskās ēkas, digitālā infrastruktūra) pieaug, īpaši depopulācijas reģionos. Ilgtermiņa budžeta plānošana un aktīvu pārvaldība samazina atlikto ieguldījumu izmaksu spirāli.
- Reģionālo pakalpojumu optimizācija (“gudra samazināšanās”) prasa fiskālus instrumentus, kas atbalsta pakalpojumu pieejamību, vienlaikus uzlabojot izdevumu efektivitāti.

5.8. PILSONISKĀ SABIEDRĪBA

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Šī sadaļa aptver Latvijas pilsoniskās sabiedrības attīstību līdz 2050. gadam. Pilsoniskās sabiedrības attīstība vistiešākā veidā jāsasaista ar nacionālo identitāti, vienoto nacionālo kultūras telpu, demokrātisko vērtību nostiprināšanos un ekonomisko uzplaukumu.

GALVENIE JĒDZIENI

Mecenātisms – pilsoniskās sabiedrības, kultūras, sporta, zinātnes iniciatīvu materiāla un finansiālā atbalstīšana.

GLOBĀLĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Aktīvo pilsoņu platformas - 2050. gadā pilsoniskā sabiedrība visticamāk netiks strukturētā tā kā šobrīd biedrībās un kopās. bet gan visticamāk tās būs aktīvu pilsoņu platformas sociālo mediju vidē.

Neticība kolektīviem mērķiem – negatīvi ietekmēs iedzīvotāju gribu sadarboties un attiecīgi sašaurinās pilsoniskās darbības telpa

Klimata pārmaiņas - pilsoniskā sabiedrības uzmanības lokā būs jautājumi, kas saistīti ar sabiedrības noturībspēju klimata pārmaiņu kontekstā (Deloitte, 2025),

Caurskatāmības un atklātības nodrošināšana mākslīga intelekta izmantošanai lēmumu pieņemšanai (piem., publiskos iepirkumos vai krīzes pārvaldībā) (Deloitte, 2025).

Administratīvais slogs - pilsoniskās sabiedrības organizācijas ES visbiežāk sastopas ar administratīvo slogu un pār regulāciju (European Agency for Fundamental Rights, 2023).

Demokrātijas “atkāpšanās” – demokrātisko vērtību nonivilēšana globālā mērogā.

Sociālo mediju ietekme – palielinās sociālo mediju un to burbuļu ietekme uz informācijas patēriņu un lēmumu pieņemšanu

Populisma pieaugums -palielinās atbalsts populistiskam idejām sociālo mediju nekritiska patēriņa rezultātā.

ĀRĒJIE RISKI

Hibrīdie draudi, ārvalstu ietekmes operācijas un dezinformācija ietekmēs uzticēšanos valstij un valsts pārvaldei.

Dezinformācijas kampaņas, kas apšaubā Latvijas kā valsts ideju.

Politiskās polarizācijas un populisma ideju imports – ilgākā laikā periodā izraisa demokrātisko vērtību eroziju un Latvijas virzību autoritārisma virzienā.

LATVIJAS TENDENCES

Pilsoniskās sabiedrības līdzdalība - Pilsoniskās sabiedrības līdzdalības indekss Latvijā pieaug – no 0,84 2015. gadā uz 0,9 2024. gadā (Our World in Data, 2025).

Zema pilsoniskās sabiedrības aktivitāte - kopējais aktivitātes līmenis būs atkarīgs no salīdzinoši neliela skaita aktīvo pilsoņu, kas piedalās vēlēšanās, referendumos un citos pilsoniskās sabiedrības aktivitātēs.

NVO noslāņošanās – būs NVO, kas spēs piesaistīt ziedojumus un projektus, kā arī būs tādas, kas beigs pastāvēt.

Vājš sociālais kapitāls salīdzinājumā ar Skandināviju.

IEKŠĒJIE RISKI

Sabiedrības polarizācija etniskos, ekonomiskos un ģeopolitiskos jautājumos.

Vēl arvien pastāv pilsoņu un nepilsoņu plaša gan attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības aktivitātēm, gan mediju patēriņu.

Jauniešu atsvešināšanās no politikas un jauniešu nevēlēšanās iesaistīties pilsoniskās aktivitātēs

STRATĒĢISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Ekonomiskās attīstības dinamikai būs liela ietekme uz pilsonisko sabiedrību, ārvalstu finansējums pret nacionālo suverenitāti

Izvēle A: Publiskā finansējuma (ieskaitot ES) nodrošināšana pilsoniskās sabiedrības organizāciju pastāvēšanai un darbībai, lai izvairītos no ārvalstu finansējuma.

- Plusi: Publiskais finansējums stiprina pilsonisko sabiedrību.
- Mīnusi: Saistīti ar politisko iejaukšanos un atkarības izveidošanos no publiskā finansējuma.
- Ko upurējam: Resursus citām sociālajām programmām.
- Kā mazināt blaknes: Ar nodokļu politikas instrumentiem veicināt mecenātismu. Šo pieeju vēlams integrēt kopā ar pilsoniskās sabiedrības organizāciju atklātību, lai izvairītos no konkrētu ziedotāju interešu lobēšanas.

Izvēle B: Fokuss uz privāto finansējumu, privāto ziedojumu piesaisti un mecenātismu.

- Plusi: Augsta pilsoniskā brīvība; interešu daudzveidība.
- Mīnusi: Palielinās interešu lobēšana, zūd publiskais labums.
- Ko upurējam: pilsoniskās kompetences.
- Kā mazināt blaknes: ar minimālu publisko finansējuma jānodrošina pilsoniskās kompetences attīstība.

DILEMMA 2: Vārda brīvība pret naratīvu kontroli

Izvēle A: Pilnība vārda brīvība.

- Plusi: Demokrātisko vērtību pamatā ir vārda brīvība.
- Mīnusi: Netiek ierobežota dezinformācija.
- Ko upurējam: ledzīvotāju ticību saņemtās informācijas patiesumam.
- Kā mazināt blaknes: Paredzēt īpašu atbalsta mehānismus pilsoniskās kompetences celšanai un faktu pārbaudes pieejām.

Izvēle B: Ierobežot dezinformāciju

- Plusi: Samazinās dezinformācijas un kaitīgo naratīvu apjoms.
- Mīnusi: Palielinās kopējā kontrolei pār sabiedrības dažādām brīvību izpausmēm.
- Ko upurējam: Daļēji ticību demokrātiskām vērtībām.
- Kā mazināt blaknes: Naratīvu kontroli ieviest fokusēti un kontekstā ar valstiskuma apdraudējumu samazināšanu.

GRŪTĀ PATIESĪBA

Pilsoniskās sabiedrības vājums ir valsts ievainojamības avots un demokrātiskās attīstības apdraudējums, tāpēc pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai ir nepieciešamas investīcijas.

MĒRĶIS 2050

Palielināt pilsoniskās sabiedrības noturības spēju un iesaistes apjomu politisko un rīcībpolitikas lēmumu pieņemšanā.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. (2025–2050): NVO sektora stiprināšana un pilsoniskās līdzdalības veicināšana.
2. (2025–2050): Mediju pratības uzlabošana.
3. (2025–2050): Sabiedrības noturības stiprināšana.

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

A. FINANSIĀLIE INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instrumenti	Bāze (2025)	Ieviešana
Atbalsts NVO sektoram	1	Atbalsts NVO, ja tās sasniedz noteiktu biedru skaitu	Fragmentēti	2030–2040

B. INFORMĀCIJAS UN KOMUNIKĀCIJAS INSTRUMENTI

Nosaukums	Uzdevumi	Instrumenti	Bāze (2025)	Ieviešana
Pilsonisko kompetenču attīstības kampaņas un īsās mācību programmas	1, 3	Grantu konkurss pilsoniskās kompetences attīstībai	Fragmentēts	2027–2045
Mediju pratības kampaņas	2	Grantu konkursi, pētījumi	Fragmentēts	2027–2045
Dezinformācijas atpazīšanas kampaņas	3	Grantu konkursi, pētījumi	Fragmentēts	2027–2045

LABĀS PRAKSES PIEMĒRI

Lielbritānijas un Čehijas mazā apjoma aktivitātes

Maza apjoma deliberatīvās demokrātijas aktivitātes ļauj pilsoniskās aktivitātes iesaistīties arī iedzīvotājiem, kas nav saistīti ar formāli reģistrētām NVO (Hummel, S., & Janßen, V.2023), bet kuri ir gatavi veltīt savu brīvo laiku kopienai, nodrošinot to, ka pilsoniskā aktivitātes balstās uz indivīda gatavību ziedot laiku kopienai.

Lai atbalstītu un iedrošinātu iedzīvotājus neliela apjoma pilsoniskām aktivitātēm un vienlaikus sniegtu informāciju par pašvaldības pakalpojumiem, Lielbritānijā jau pirms 2. pasaules kara pašvaldībās tika izveidoti iedzīvotāju padomu biroji (Citizens Advice Bureau), kas turpina darboties vēl joprojām kā nevalstiskās organizācijas lielākā daļā Lielbritānijas pašvaldību, sniedzot iedzīvotājiem visa veida atbalstu, kas saistīts ar dzīvi vietējā kopienā (Bullain, N., & Toftisova, R. 2004). Līdzīgi padomu biroji darbojās Čehijā.

Somijas grantu modelis

Somijā Lauku ciemu rīcības kustība (Finnish Village Movement Association) (Suomen Kylät, 2025) ir Somijas valdības sadarbības modelis ar NVO, kur izmantojot kustību tiek nodrošināti granti un tehniskā palīdzība lauku kopienas projektiem ar mērķi iekļaut pilsoniskos aktivistus vietējo lēmumu pieņemšanā.

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Īstenošanas resursi pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Finansējums	- Diversificēt finansējuma avotus, līdzsvarojot publisko un privāto finansējumu - Valsts finansējuma mehānisms NVO, ja tiek sasniegti noteikti mērķi un iesaistīts noteikts iedzīvotāju skaits	- Mērķis: pilsoniskās sabiedrības organizācijas saņemt noteiktu finansējuma apjomu - Avoti: valsts budžets, ES fondi, pašvaldības	Līdz 2040
Starptautiskās programmas	ES finansējums (ES CERV programma)	Labās prakses pārņemšana	2027–2035
Tehnoloģijas	- Digitālās līdzdalības platformu attīstība - Digitālās prasmes attīstība	Prognozes, riska identificēšana	2026–2040
Partnerības	- Sadarbība ar pilsoniskās sabiedrības jumta organizāciju - Pētījumu sadarbība ar universitātēm	Pētījumi par pilsoniskās sabiedrības organizāciju attīstību un efektivitāti	Pastāvīgi

PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS STIPRINAŠANAS POLITIKAS GALVENIE REZULTĀTĪVIE RĀDĪTĀJI (KPI)

Rādītājs	Bāzes vērtība (gads)	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots	Biežums
Pilsoniskās sabiedrības līdzdalības indekss (skalā 0–1)	0,9 (2024)	0,92	0,95	0,97	Our World in Data, 2025	Reizi divos gados
Nodarbinātība NVO sektorā, %	2,6(2022)	2,8	2,9	3,0	Latvijas Pilsoniskā Alianse, VID	Reizi gadā
Iedzīvotāju iesaiste brīvprātīgā darbā un iniciatīvās, %	24 (2021)	26	29	32	Sabiedriskās domas aptauja	Reizi piecos gados
Vēlētāju aktivitāte visos vēlēšanu līmeņos, %	33,82, EP vēlēšanas (2024) 59,41, 14. Saeimas vēlēšanas (2022) 46,98, Pašvaldību vēlēšanas (2025)	50	60	68	CVK	Pēc katrām vēlēšanām
Medijpratības indekss (skalā 0–10)	5,7 (2025)	6	7	8	NEPL	Reizi divos gados

SCENĀRIJU ANALĪZE LĪDZ 2050. GADAM

Latvijas pilsoniskās sabiedrības attīstības scenāriji līdz 2050. gadam tiek definēti, ņemot vērā ekonomiskās izaugsmes tempu. Ir izdalāmi trīs galvenie attīstības scenāriji.

Mērķa scenārijs (augsta ekonomiskā izaugsme, iekļaujoša un dinamiska pilsoniskā sabiedrība)

- Latvija ir labās prakses piemērs tam, ka iedzīvotāji aktīvi iesaistās pilsoniskās iniciatīvās. Latvijas Pilsoniskās sabiedrības indekss 2050. gadā ir starp trijiem augstākajiem indeksiem ES.
- Iedzīvotāju proporcija, kas darbojas NVO un ir aktīvi kopienas aktivitātēs, ir dramatiski palielinājusies salīdzinājumā ar 2025. gadu.
- Uzticēšanas līmenis institūcijām (parlamentam, valdībām, NVO, tiesām) ir palielinājies un pārsniedz ES vidējo rādītāju līmeni.
- Aktīvo NVO skaits un pilsonisko iniciatīvu uz 1000 iedzīvotājiem palielinās pret 2025. gadu un pārsniedz vidējos ES rādītājus.

Galvenās sekas:

- Lai arī ir paredzama Latvijas ekonomiskā izaugsme, pilsoniskās sabiedrības organizāciju galvenajam finanšu avotam jābūt privātiem ziedojumiem un projektos piesaistītajam finansējumam, lai nodrošinātu NVO viedokļa neatkarību un viedokļu plurālismu

Bāzes scenārijs (mērena ekonomiskā izaugsme bez būtiskām izmaiņām esošajā politikā)

- Līdzdalība visu līmeņu vēlēšanās ir pieaugusi kopš 2025. gada, sasniedzot 68 % līdzdalību visās vēlēšanās.
- Iedzīvotāju proporcija, kas darbojas NVO un ir aktīvi kopienas aktivitātēs, ir palielinājusies pret 2025. Gadu. NVO darbosies 3,5 % iedzīvotāju no kopējo nodarbināto skaita, savukārt 35 % sabiedrības būs iesaistīta brīvprātīgās kopienas aktivitātēs.
- Uzticēšanas līmenis institūcijām (parlamentam, valdībām, NVO, tiesām) ir palielinājies un sasniedz ES vidējo rādītāju līmeni, kas 2025. gadā bija 32 %.

Galvenās sekas:

- Iedzīvotāju uzmanības lokā ir prioritāri ekonomiska un sociāla rakstura jautājumi.
- Demokrātijas attīstības jautājumi iedzīvotāju aptaujās nav starp prioritāriem uzmanības un bažu jautājumiem.

Pesimistiskais scenārijs (ekonomiskā stagnācija ar sadrumstalotu pilsonisko sabiedrību)

- Iedzīvotāju proporcija, kas darbojas NVO un ir aktīvi kopienas aktivitātēs, ir dramatiski palielinājusies salīdzinājumā ar 2025. gadu.
- Uzticēšanas līmenis institūcijām (parlamentam, valdībām, NVO, tiesām) ir zemākā par ES vidējo rādītāju līmeni, un populisma kampaņas var tik apšaubīta institūciju leģitimitāte.
- Aktīvo NVO skaits un pilsonisko iniciatīvu skaits uz 1000 iedzīvotājiem ir kritiski zems pret 2025. gadu un nesasniedz vidējos ES rādītājus.

Galvenās sekas:

- Ekonomiskā stagnācija un valsts iestāžu bezdarbība attiecībā uz hibrīdiem draudiem, dezinformāciju un ekonomiskiem satricinājumiem izraisīs smadzeņu un talantu došanos prom no Latvijas.

Starpsektoru sakarības

Pilsoniskā sabiedrība ↔ Drošība:

- Vāja un sadrumstalota pilsoniskā sabiedrība rada drošības riskus (nav vēlmes aizstāvēt valsti, sabiedrība pakļauta dezinformācijas ietekmei)
- Pilsoniskā sabiedrība ↔ Demokrātiska pārvaldība:
- Pilsoniskās sabiedrības organizācijas piedalās konsultatīvās padomes, darba grupas un attīstības plānošanas dokumentu izstrādē, kā arī pilsonisko prasmju attīstībā
- Mazāka un formālā pilsoniskās sabiedrības iesaiste negatīvi ietekmē pārvaldības kvalitāti un uzticēšanās valstij

Pilsoniskā sabiedrība ↔ Reģionu attīstība:

- Nevienmērīgas reģionu attīstības rezultāta veidojas teritoriālā nevienlīdzība
- Stipras pilsoniskās sabiedrības organizācijas var būt partneris pakalpojumu sniegšanā jomās, kurās pašvaldībām trūkst kapacitātes

Pilsoniskā sabiedrība ↔ Nozare rīcīpolitikas (piem., veselība, sociālā aizsardzība, vides aizsardzība, izglītība):

- Pilsoniskās sabiedrības organizācijas var sniegt savu ekspertīzi specifiskos jautājumos.
- Pilsoniskās sabiedrības organizācijas var pārstāvēt savas grupas (piem., pacientu, senioru, darba ņēmēju intereses), tā veicinot dialogu starp politikas veidotājiem un sabiedrību
- Bet: pārāk izteikta kādas grupas interešu dominance ierobežo citu grupu pieeju pakalpojumiem

5.9. VIDES ILGTSPĒJA UN KLIMATS

TVĒRUMS UN DEFINĪCIJAS

Šī sadaļa aptver vides ilgtspējas un klimata politiku līdz 2050. gadam, vērstu uz valsts ilgtspējīgu attīstību, jēgpilni izmantojot vietējos resursus ar augstu pievienoto ekonomisko vērtību, vides kvalitātes uzlabošanu un klimata pārmaiņu negatīvās ietekmes mazināšanu. Vides un klimata politika ir horizontāla politika, tā ietekmē un tiek ietekmēta no ekonomikas, enerģētikas, transporta, lauksaimniecības, veselības un reģionālās attīstības politikas.

GALVENIE JĒDZIENI

AER – atjaunīgie energoresursi, ir energoresursi, kas dabā atjaunojas salīdzinoši īsā laikā, piemēram, saules, vēja, hidroenerģija, biomasas un ģeotermālā enerģija.

Enerģētikas pāreja - tā attiecas tieši uz enerģijas sistēmu — kā ražojam, pārvadām un patērējam enerģiju.

Zaļā pāreja - tā aptver visas tautsaimniecības pārveidi uz klimatneitralitāti, vietējo resursu efektīvu izmantošanu un mazāku vides slodzi.

Fiziskie klimata riski - ir zaudējumu risks, ko rada klimata pārmaiņu un ekstremālu laikapstākļu fiziskā ietekme uz cilvēkiem, infrastruktūru un ekonomisko aktivitāti.

Oglekļa cena - maksa par siltumnīcefekta gāzu (parasti CO₂) emisijām, ko izsaka kā eiro par tonnu CO₂ ekvivalenta (EUR/tCO₂e) un kas rada finansiālu stimulu emisijas samazināt.

Mērķtrajektorija - plānotā rādītāja izmaiņu līkne laikā, kas jāievēro, lai noteiktā termiņā sasniegtu mērķi.

Bioekonomika - preču un enerģijas ražošana no atjaunojamiem bioloģiskajiem resursiem.

GLOBĀLĀS TENDENCES LĪDZ 2050

Klimata neitralitāte 2050 - ES neto nulles SEG emisijas - emisiju straujš samazinājums visos sektoros un atlikuma kompensēšana ar piesaisti. Pāreju nodrošina fosilo energoresursu aizvietošana ar AER, elektrifikācija, energoefektivitāte, CO₂ cenu mehānismi, aprites ekonomika un regulējums, kas veicina investīcijas uz zemu emisiju tehnoloģijām. (Avots: Eiropas Komisija, Gatavi mērķrādītājiem 55)

Bioloģiskās daudzveidības krīze - sugu un dzīvotņu zudums samazina ekosistēmu spēju nodrošināt ekosistēmu pakalpojumus (apputeksnēšanu, augsnes auglību, ūdens attīrīšanu, plūdu riska mazināšanu), palielinot ekonomikas un klimata riskus. Līdz 2050. gadam pieaugs prasības ekosistēmu atjaunošanai, biotopu un sugu stāvokļa uzlabošanai, ilgtspējīgai zemes un meža izmantošanai un upju un mitrāju atjaunošana, lai stiprinātu ekosistēmu noturību un mazinātu klimata un sociālekonomiskos riskus. (Avots: ES Dabas atjaunošanas regula un ES Biodaudzveidības stratēģija 2030)

Aprites ekonomikas attīstība - pāreja no “paņem–saražo–patērē–izmet” uz resursu apriti, kur materiāli tiek atkārtoti izmantoti, atjaunoti un pārstrādāti, samazinot atkritumus un primāro izejvielu patēriņu. Līdz 2050. gadam tas kļūs par konkurētspējas faktoru, balstoties uz produktu ilgmūžību, pārstrādājamību un piegāžu ķēžu caurspīdīgumu. (Avots: Eiropas Komisija, Ekodizaina regula ilgtspējīgiem produktiem)

Energētiskās pāreja - fosilo energoresursu aizvietošana ar AER, elektrifikāciju un energoefektivitātes kāpumu, paralēli modernizējot elektrotīklus un stiprinot sistēmas elastību (uzkrāšanas tehnoloģijas, pieprasījuma vadība). Līdz 2050. gadam decentralizētās ģenerācijas pieaugums palielinās prasības drošai, noturīgai un tehnoloģiski attīstītai infrastruktūrai, lai mazinātu cenu svārstīgumu un energoapgādes riskus. Sinhronizācija ar kontinentālās Eiropas elektroenerģijas sistēmu pēc atvienošanās no BRELL tīkla iezīmē fundamentālu institucionālu un tehnoloģisku transformāciju, kas paaugstina energosistēmas drošumu un darbības nepārtrauktību, kā arī stiprina Latvijas konkurētspēju investīciju piesaistes un kapitāla riska novērtējuma kontekstā. (Avots: Direktīva (ES) 2023/2413 (RED III), Direktīva (ES) 2023/1791, Regula (ES) 2024/1747).

ĀRĒJIE RISKI

Klimata pārmaiņu fiziskā ietekme - palielinās infrastruktūras bojājumu, ražošanas pārrāvumu, veselības risku un apdrošināšanas izmaksu pieauguma varbūtība. Tas palielina budžeta slogu, brīvo līdzekļu novirzīšanu uzkrājumu veidošanai un investīciju vajadzības pielāgošanās pasākumiem. (Avots: European Environment Agency (EEA): “Climate change impacts, risks and adaptation”, ECB ziņojums “Climate-related risk and financial stability”, European Environment Agency (EEA): “Climate change impacts, risks and adaptation”).

Stingrāki ES ar klimatu saistītie mērķi - intensīvāks SEG emisiju samazināšanas temps, paplašināts regulējums un oglekļa cenu mehānisma stingrāka darbība. Tas palielina atbilstības izmaksas un investīciju spiedienu, īpaši nozarēm ar augstu emisiju intensitāti. (Avots: Regula (ES) 2021/1119, Direktīva (ES) 2023/959, Regula (ES) 2023/857, Regula (ES) 2023/956.)

Zaļās pārejas izmaksas - nepieciešamas investīcijas elektrotīklos, AER, uzkrāšanā, ēku renovācijā un transporta infrastruktūrā, kas īstermiņā var palielināt cenas un budžeta slogu. Bez stabila finansējuma un kompensējošiem mehānismiem pieaug sabiedrības neapmierinātība un risks ierobežot prasību ieviešanu. (Avots: Regula (ES) 2022/869, Direktīva (ES) 2023/2413, Regula (ES) 2023/955, Direktīva (ES) 2023/1791)

Konkurētspējas zudums pret valstīm ar zemākiem dekarbonizācijas standartiem - stingrākas ES prasības un oglekļa izmaksas var palielināt ražošanas izmaksas salīdzinājumā ar valstīm ar vājāku regulējumu. Tas palielina oglekļa noplūdes un investīciju aizplūšanas risku, ja netiek līdzsvarots ar atbalsta instrumentiem un tirdzniecības aizsardzības mehānismiem. (Avots: Direktīva (ES) 2023/959, Regula (ES) 2023/956, Komisijas pamatnostādnes CEEAG 2022 (Guidelines on State aid for climate, environmental protection and energy 2022)).

Resursu pieejamības un cenu riski - zaļā pāreja palielina pieprasījumu pēc kritiskajiem izejmateriāliem un tehnoloģiju komponentēm, radot piegāžu traucējumu un cenu svārstību risku. Tas var kavēt projektus un sadārdzināt investīcijas, īpaši, ja piegādes koncentrētas dažās valstīs vai reģionos. (Avots: I4CE “State of Europe’s Climate Investment”, Latvijas NEKP (NECP) 2021–2030, Eiropas Revīzijas palāta – pārskats par ES elektrotīkliem un “net-zero” gatavību).

Reģionālie drošības riski - ģeopolitiskā spriedze Baltijas reģionā palielina energoapgādes traucējumu, infrastruktūras sabotāžas un kiberdraudu risku. Tas paaugstina kapitāla izmaksas un prasa papildus investīcijas kritiskās infrastruktūras aizsardzībā un piegāžu diversifikācijā. (Avots: Nacionālās drošības koncepcija 2023, MO noteikumi Nr.10 “Kritiskās infrastruktūras apzināšanas, darbības nepārtrauktības, drošības un noturības pasākumu plānošanas, īstenošanas un incidentu paziņošanas kārtība”, Par Latvijas kiberdrošības stratēģiju 2023.–2026. Gadam”, ES Kritisko vienību noturības direktīva (CER).)

LATVIJAS TENDENCES

Augsts potenciāls AER ražošanai - iespējas palielināt vēja, saules un bioenerģijas īpatsvaru, mazinot importa atkarību un cenu riskus. Galvenais ierobežojums ir projektu īstenošanas temps, tīkla pieslēgumu jaudas un elastības risinājumu attīstība. (Avots: EEA “Renewable energy sources – Latvia”, CSP par AER īpatsvaru enerģijas galapatēriņā).

Zema efektivitāte ZIZIMM sektorā - oglekļa piesaistes potenciāls netiek pilnībā izmantots, un piesaistes apjomi var samazināties mežu vecumstruktūras, apsaimniekošanas un traucējumu (kaitēkļi, vētras, ugunsgrēki) dēļ. Tas palielina risku nerasniegt klimata mērķus, jo emisijas, kuras pēc samazināšanas pasākumiem joprojām paliek, kļūst izaicinošāk kompensējamas ar dabiskajiem piesaistes risinājumiem. (Avots: EEA – “Greenhouse gas emissions and removals in land and forests (Latvia)”, EEA un EUR-Lex – ES LULUCF regulējuma 2030 neto piesaistes mērķis).

Augsti riski nerasniegt 2030. gada emisiju mērķus - emisiju samazinājuma dinamika vairākos sektoros (īpaši transports, ēkas/siltumapgāde, lauksaimniecība) var būt nepietiekama attiecībā pret mērķtrajektoriju. Galvenie riska faktori ir nepietiekamas investīcijas, lēna projektu ieviešana un vāja politikas instrumentu izpilde, kas palielina vajadzību pēc straujākiem un dārgākiem pasākumiem vēlāk. (Avots: Eiropas Komisija “Commission Staff Working Document – Latvia: Extract from SWD(2025) 140 final (assessment of the final updated National Energy and Climate Plans”, IEA “Latvia 2024 Energy Policy Review”, EK “Climate Action Progress Report” Latvijas faktu lapa 2024)

Pakāpeniski samazinās augsta atkarība no enerģijas importa - AER jaudu pieaugums un piegāžu diversifikācija mazina ārējo cenu un pieejamības šokus. Tomēr atkarība saglabājas, kamēr nav pietiekamas vietējās ģenerācijas, uzkrāšanas un elastības, kā arī joprojām tiek importēti fosilie produkti transportam un daļa kurināmā siltumapgādei. (Avots: Eurostat datu kopa Energy imports dependency (nrg_ind_id), Aktualizētais Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021–2030 (NEKP), Latvijas ilgtspējīgas enerģijas tehnoloģiju attīstības plāns līdz 2035. Gadam, Enerģētikas likums).

IEKŠĒJIE RISKI

Zaļās pārejas sociālās izmaksas - īstermiņā pieaug enerģijas un transporta izmaksas un investīciju slogs mājsaimniecībām, īpaši zemāku ienākumu grupām un reģioniem. Bez mērķēta atbalsta palielinās enerģētiskās nabadzības un sabiedrības pretestības risks, kas palēnina pasākumu ieviešanu. (Avots:

Eurostat/EEA – “Energy poverty (Latvia)”, Regula (ES) 2023/955, MK rīkojums Nr. 393 – “Latvijas Sociālā klimata fonda plāns 2026.–2032. gadam”).

Infrastrukturā investīciju nepieciešamība - pārejai uz AER un elektrifikāciju vajadzīgi ieguldījumi elektroenerģijas tīklu jaudās, pieslēgumos, uzkrāšanā, siltumapgādes modernizācijā un uzlādes infrastruktūrā. Ja finansējums un atļauju process ieilgst, veidojas kapacitātes ierobežojumi, kas aizkavē projektu īstenošanu un uztur augstas izmaksas. (Avots: MK noteikumi “Sistēmas pieslēguma noteikumi elektroenerģijas sadales sistēmai”, Regula (ES) 2023/1804 (AFIR), KEM – atbalsts siltumapgādes infrastruktūras būvniecībai un atjaunošanai.)

Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās - dzīvotņu degradācija un fragmentācija samazina ekosistēmu noturību un palielina riskus lauksaimniecībai, mežsaimniecībai un ūdens kvalitātei. Tas rada ilgtermiņa ekonomiskus zaudējumus un palielina izmaksas klimata pielāgošanās pasākumiem. (Avots: EEA “Designated terrestrial protected areas – Latvia”, Natura 2000 Prioritised Action Framework (PAF) Latvia 2021–2027, EA “Latvia – Water”).

Lauksaimniecības sektora pārkārtošanās dinamika ir nepietiekama - emisiju samazināšana un resursu efektivitāte neatbilst mērķtrajektorijai, jo investīcijas, tehnoloģiju ieviešana un prasmju pārnese notiek lēni. Tas palielina risku nesasniegt klimata mērķus un uztur augstu ievainojamību pret klimata riskiem (sausums, ražas svārstības). (Avots: VĢMC/VIDES CENTRS “Projections and PaMs 2025”, Eiropas Komisija “Commission Staff Working Document (SWD), Commission Assessment of the Final Updated National Energy and Climate Plan of Latvia (extract from SWD(2025) 140 final”).

Atkarība no fosilajiem resursiem transportā un siltumapgādē - tā saglabā augstas emisijas un pakļauj ekonomiku importa un cenu svārstību riskam. Pāreju kavē infrastruktūras trūkumi (uzlāde, alternatīvie kurināmie, centralizētās siltumapgādes modernizācija) un lēns tehnoloģiju nomaiņas temps. (Avots: KEM, Latvijas Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021–2030. gadam).

Nepietiekami energoefektivitātes attīstības tempi - ēku atjaunošana un tehnoloģiju modernizācija neatbilstoši mērķtrajektorijai, tāpēc enerģijas patēriņš un izmaksas saglabājas augstas. Tas palielina nepieciešamās investīcijas nākotnē un apgrūtina emisiju samazināšanu. (Avots: (ES) 2024/1275, (ES) 2023/1791).

STRATĒĢISKĀS IZVĒLES UN DILEMMAS

DILEMMA 1: Strauja zaļā pāreja pret pakāpenisku transformācija (kompromiss starp īstenošanas tempu un izmaksu slogu)

Izvēle A: Strauja zaļā pāreja.

- **Plusi:** Ātrāk mazinās importa atkarība un ārējo cenu šoku ietekme, stiprinās energoapgādes drošība, sasniegams SEG emisiju samazinājums, samazinās nākotnes klimata risku radītās izmaksas. Paātrinās investīciju un inovāciju piesaisti, veidojot jaunas nozares un konkurētspējas priekšrocības.
- **Mīnusi:** Augstākas īstermiņa ekonomiskās izmaksas un sākumā enerģijas cenu svārstības, kā arī sociālās adaptācijas izaicinājumi darba tirgū. Tehnoloģiju nobrieduma nepietiekamības risks var samazināt ieguldījumu efektivitāti un palielināt ieviešanas izmaksas. Sociālās spriedzes risks, ja kompensējošie un taisnīgas pārejas pasākumi nav pietiekami vai nav pietiekami mērķtiecīgi.

- Ko upurējam: Īstermiņa izmaksu stabilitāti, daļai iedzīvotāju/uzņēmumu – finansiālo prognozējamību, sociāli līdzsvarotu pāreju.

Izvēle B: Pakāpeniska transformācija.

- Plusi: Zemāks īstermiņa izmaksu un sociālais slogs, vieglāk nodrošināt sabiedrības un politisko atbalstu. Mērens transformācijas temps ļauj stiprināt infrastruktūras kapacitāti, darba tirgus prasmes, piegādes ķēdes un regulatīvo ietvaru, kā arī precīzāk mērķēt atbalstu un izlīdzināt publisko un privāto ieguldījumu slogu laika gaitā.
- Mīnusi: Ilgāk saglabājas importa atkarība un fosilo resursu cenu riski, augstāka ievainojamība pret ārējiem satricinājumiem. Risks neizpildīt 2030. gada mērķus, kas var prasīt straujākus un kapitāli intensīvākus pasākumus nākotnē. Pastāv risks zaudēt investīcijas un konkurētspēju, ja kaimiņvalstis īsteno pāreju ātrāk.
- Ko upurējam: Pārejas radītos ilgtermiņa ieguvumus tuvākajā periodā un daļu konkurētspējas kāpināšanas tempa.
- Kā mazinām blaknes: Ieviest mērķētus finanšu atbalsta mehānismus īstermiņa izmaksu samazināšanai, rūpīgu tehnoloģiju ieviešanas plānošanu un sociālās adaptācijas pasākumus darba tirgū. Paātrināt atļauju izsniegšanas un tīkla pieslēgumu procedūras, vienlaikus nodrošinot kvalitātes un vides prasību ievērošanu. Iezīmēt lokāciju ar atvieglotām procedūrām. Nodrošināt stabilu regulējumu, ilgtermiņa investīciju signālus un efektīvu ES finansējuma izmantošanu. Attīstīt energosistēmas elastību un uzlabot datu pārvaldību.

DILEMMA 2: Meža ekonomiskā izmantošana vs. oglekļa piesaiste un bioloģiskā daudzveidība

Izvēle A: Meža ekonomiskā izmantošana.

- Plusi: Palielina iekšzemes ekonomisko aktivitāti, nodarbinātību reģionos un eksporta ieņēmumus. Nodrošina vietējo izejvielu pieejamību būvniecībai un rūpniecībai, var aizvietot emisijietilpīgus materiālus (piem., betonu, tēraudu). Veicina bioekonomikas attīstību un pievienotās vērtības ķēžu izveidi, ja uzsvars ir uz pārstrādi Latvijā.
- Mīnusi: Īstermiņā samazina oglekļa piesaisti un meža oglekļa krājumus, īpaši pie augstas cirtes intensitātes un īsākiem apsaimniekošanas cikliem. Palielina risku īstermiņā neizpildīt ZIZIMM mērķus un pieaug atbilstības izmaksu risks klimata politikā. Negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību, dzīvotņu kvalitāti un ekosistēmu noturību, ja apsaimniekošana nav pietiekami diferencēta.
- Ko upurējam: Īstermiņā daļu oglekļa piesaistes potenciāla, komerciālās izstrādes vietās bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumu ilgtermiņa stabilitātes.

Izvēle B: Oglekļa piesaiste un bioloģiskā daudzveidība.

- Plusi: Īstermiņā un vidējā termiņā palielina oglekļa krājumus un piesaistes stabilitāti, uzlabojot iespējas izpildīt ZIZIMM mērķus. Saglabā dzīvotnes un ekosistēmu noturību, mazinot klimata un traucējumu (vētras, kaitēkļi, sausums) risku ietekmi. Uzlabo ūdens režīmu, augsnes kvalitāti un rekreācijas vērtību, sniedzot plašākus sabiedriskos ieguvumus.
- Mīnusi: Samazinās koksnes piedāvājums un ieņēmumi meža nozarē, iespējamie nodarbinātības un reģionālās attīstības riski. Pieaug spiediens uz izejvielu importu vai alternatīviem materiāliem, ja pieprasījums netiek samazināts. Nepieciešami kompensācijas

mehānismi īpašniekiem un sabalansēts zemes izmantošanas plānojums. Ilgtermiņā samazinās oglekļa krājumi dēļ mežu vecuma struktūras.

- Ko upurējam: Daļu īstermiņa ekonomisko ieguvumu meža nozarē un koksnes pieejamību vietējai rūpniecībai.
- Kā mazinām blaknes: Diferencēta meža politika - stingra aizsardzība augstas dabas vērtības teritorijās, intensīvāka ražošana mazāk jutīgās platībās. Uzsvars uz augstāku pievienoto vērtību: vairāk pārstrādes Latvijā, ilgdzīvojoši koksnes produkti (būvniecība), mazāk zemas vērtības produktu, koksnes blakusproduktu izmantošana enerģētikā. Oglekļa un biodaudzveidības maksājumi/kompensācijas privātajiem īpašniekiem; rezultātos balstīti atbalsta instrumenti. Mežaudžu noturības palielināšana (sugu dažādošana, atjaunošana, pielāgota apsaimniekošana), kā arī monitorings un datu caurskatāmība.

GRŪTĀ PATIESĪBA

Latvijas zaļā pāreja ir lētāka nekā daļai citu ES valstu, jo tā balstās salīdzinoši augstā AER un zemākā oglekļa intensitātē. Vienlaikus pārkārtošanās prasa konceptuālākas pārmaiņas. Sākotnējā priekšrocība negarantē ilgtermiņa konkurētspēju; ir nepieciešama strukturāla pārorientācija uz efektīvāku un produktīvāku vietējo resursu izmantošanu, pārstrādi, inovācijām un augstākas pievienotās vērtības radīšanu.

MĒRĶIS 2050

Sekmēt valsts ilgtspējīgu attīstību, jēgpilni un efektīvi izmantojot vietējos resursus ar augstu pievienoto ekonomisko vērtību, uzlabojot produktivitāti, vides kvalitāti un mazinot klimata pārmaiņu negatīvo ietekmi.

STRATĒĢISKIE UZDEVUMI

1. Mazināt atkarību no importētiem energoresursiem u. c. resursiem. Palielināt vietējo AER un vietējo resursu izmantošanu, vienlaikus attīstot uzkrāšanas un elastības risinājumus, lai nodrošinātu piegāžu drošību un cenu stabilitāti. Diversificēt piegādes ķēdes kritiskajiem materiāliem un veicināt aprites ekonomiku, samazinot primāro izejvielu importu.
2. Efektīvi izmantot Latvijai iezīmēto ES finansējumu fizisko laikapstākļu ietekmes mazināšanai. Īstenot ieguldījumus pasākumos ar lielāko riska samazinājumu un izmaksu–ieguvumu efektivitāti (plūdu riski, karstuma viļņi, infrastruktūras noturība, ūdens apsaimniekošana). Nodrošināt projektu gatavību, rezultātu mērīšanu un finansējuma koncentrēšanu uz preventīviem risinājumiem, lai mazinātu nākotnes zaudējumus un budžeta slogu.
3. Paaugstināt energoresursu u. c. resursu izmantošanas efektivitāti. Samazināt patēriņu uz vienu saražoto vienību, paātrinot ēku renovāciju, rūpniecības un siltumapgādes modernizāciju un efektīvāku transporta risinājumu ieviešanu. Vienlaikus veicināt aprites ekonomiku (remonts, atkārtota izmantošana, pārstrāde) un datu balstītu pārvaldību, lai mazinātu zudumus visā piegādes un patēriņa ķēdē.

4. AER attīstība. Veicināt vēja, saules un ilgtspējīgas bioenerģijas projektu īstenošanu, vienlaikus stiprinot tīklu jaudas, pieslēgumus un sistēmas elastību (uzkrāšana, pieprasījuma vadība). Nodrošināt prognozējamu regulējumu un tirgus nosacījumus, lai piesaistītu privātās investīcijas un mazinātu elektroenerģijas cenu svārstīgumu.
5. Ēku renovācijas programma. Attīstīt dzīvojamo un publisko ēku atjaunošanu, samazinot siltumenerģijas patēriņu un māsaimniecību izmaksas, vienlaikus mazinot emisijas un pagarinot mājokļu mūžu. Programmai jābalstās uz līdzfinansējumu, tipveida tehniskajiem risinājumiem un kvalitatīvu uzraudzību, lai nodrošinātu mērogojamību un izmērāmu enerģijas ietaupījumu.
6. Transporta dekarbonizācija. Samazināt naftas produktu īpatsvaru, veicinot elektrifikāciju, sabiedriskā transporta un dzelzceļa konkurētspēju, kā arī ilgtspējīgu degvielu izmantošanu sektoros, kur elektrifikācija ir ierobežota. Kritiski ir attīstīt uzlādes un alternatīvo degvielu infrastruktūru, kā arī ieviest stimulus autoparka atjaunošanai un pārvadājumu efektivitātei.
7. Mežsaimniecības un lauksaimniecības ilgtspēja. Jālīdzsvaro saimnieciskā izmantošana ar oglekļa piesaisti un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, lai uzlabotu ZIZIMM rezultātus un ekosistēmu noturību. Mežsaimniecībā prioritāte ir uzturēt stabilu neto piesaisti, mazinot traucējumu riskus (kaitēkļi, vētras, ugunsgrēki) un nodrošinot ilgtspējīgu atjaunošanu. Lauksaimniecībā prioritāte ir samazināt emisijas un barības vielu noplūdes, uzlabot augsnes veselību un pārvaldīt klimata riskus, balstoties uz atbilstošu saimniekošanu un mērķētu atbalstu.
8. Bioekonomikas attīstība - palielināt vietējo bioloģisko resursu izmantošanu produktos ar augstu pievienoto vērtību, attīstot pārstrādi, inovācijas un pilna cikla ražošanu Latvijā. Vienlaikus jānodrošina resursu ilgtspējība un aprites principi, lai bioekonomika samazinātu importa atkarību un emisijas, nevis palielinātu spiedienu uz dabas kapitālu.

POLITIKAS INSTRUMENTI UN REKOMENDĀCIJAS

A. FINANSIĀLIE INSTRUMENTI

Instrumenti	Uzdevumi	Bāze (2025)	Ieviešana
Modernizācijas fonda (MF) investīcijas tīklu modernizācijā, uzkrāšanā un AER integrācijā	1, 4	Pieejams finansējums tīklu projektiem, bet nepietiekams mērogam	2026–2032
Sociālais klimata fonds (SCF) — atbalsts māsaimniecībām	3, 5	ES līmeņa instruments, LV ieviešanas mehānisms nav sagatavots	2027–2032
ALTUM ēku energoefektivitātes un renovācijas programmas	3, 5	Ieviests, esošā programma noslogota	2027–2035

B. REGULATĪVIE INSTRUMENTI

Instruments	Uzdevumi	Bāze (2025)	Ieviešana
RED III pilna transponēšana (AER paātrinājuma zonas, atļauju termiņu saīsināšana)	1, 4	Normatīvi daļēji saskaņoti, nav sistēmiska paātrinājuma	2026–2028
EPBD 2024/1275 ieviešana (MEPS, ZEB, BACS)	3	Tikai daļēja atbilstība, renovācijas temps zems	2026–2032
AFIR ieviešana (uzlādes infrastruktūra visos TEN-T posmos)	6	Nepietiekama uzlādes infrastruktūras jauda (īpaši smagajam transportam)	2026–2035
ETS2 nacionālā ieviešana (ēkas + transports)	3	Regulējums jāpielāgo, mehānismi mājāsaimniecību atbalstam nav definēti	2027–2035

C. INFRASTRUKTŪRAS INSTRUMENTI

Instruments	Uzdevumi	Bāze (2025)	Ieviešana
Tīkla jaudu stiprināšana AER pieslēgumiem (110 kV & 330 kV)	1, 4	Tīklā ir brīvas jaudas, bet jāturpina attīstība nākotnes vajadzībām	2026–2040
Nacionālā elektrotransporta uzlādes un alternatīvo degvielu infrastruktūras programma	6	Uzlādes tīklam nav pietiekamas jaudas TEN-T posmos pēc AFIR noteiktiem obligātiem mērķiem	2026–2035

D. CILVĒKRESURSU / KAPACITĀTES INSTRUMENTI

Instruments	Uzdevumi	Bāze (2025)	Ieviešana
Zaļās enerģētikas prasmju akadēmija (AER, BESS, tīkli, energoauditi kopā ar inovāciju menedžmentu un MI)	3, 4	Pieejams tikai fragmentēts apmācību piedāvājums	2026–2035
Pašvaldību klimata menedžeru tīkls	2, 3, 7, 8	Kapacitāte ļoti atšķirīga	2026–2035

E. STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA / PĀRVALDĪBA

Instruments	Uzdevumi	Bāze (2025)	Ieviešana
Baltijas enerģosistēmas sinhronizācijas 2. posms - kopīgais balansēšanas tirgus + uzkrāšana	1, 4	Sinhronizācija notikusi, jāattīsta kopīgais elastības tirgus	2026–2035
Baltijas jūras AER alianse (offshore koordinācija, tīkla kopprojekti)	4	Reģionālā sadarbība pastāv, bet bez vienota investīciju plāna	2026–2040
ES klimata finansējuma kopprojekti (Horizon, CEF, LIFE) ≥20 projekti/gadā	2, 4	LV iesaiste zema	2026–2050
ZIZIMM datu un monitoringa sadarbība ar Ziemeļvalstīm	7	ZIZIMM pasākumu ieviešanas temps ir zems	2026–2035

LABĀS PRAKSES AKTIVITĀTES

Drošība un noturība: Spānija, līdzīgi kā Latvija, ir atvērta ekonomika, kuras izaugsmi būtiski ietekmē starptautiskie tirgi. OECD izvērtējums rāda, ka Net Zero scenārijs Spānijai līdz 2050. gadam uzlabotu tirdzniecības bilanci par 2,4 procentpunktiem pret IKP, galvenokārt samazinot energoatkarību. Klimatneitralitātes virzienā straujāk augtu būvniecības, mājokļu un aprīkojuma, enerģētikas un transporta nozares, savukārt lauksaimniecība un energoietilpīgās nozares piedzīvotu relatīvu samazinājumu, ja netiks stiprināta to konkurētspēja. Tādēļ šajās nozarēs īpaši svarīga ir produktivitātes celšana un resursu efektīvu risinājumu ieviešana, kas vienlaikus stiprina valsts drošību, ekonomisko un klimata noturību (OECD, 2023e).

Resursu pilna cikla izmantošana (A→E): Zviedrijas uzņēmums IKEA kopš 2016. gada ir samazinājis klimata pēdu par 24,3 %, vienlaikus palielinot ieņēmumus par 30,9 %. IKEA ir ieguldījusi >4 miljardus USD AER un plāno palielināt šo summu līdz 7,5 miljardiem līdz 2030. gadam. IKEA iesaista piegādātājus un klientus ilgtspējīgos procesos (pāreja uz AER, augu valsts piedāvājums IKEA restorānos), attīsta aprites ekonomiku (piem., IKEA Preowned) un pievēršas oglekļa piesaistei un uzglabāšanai, veidojot koku plantācijas un atjaunojot mežus degradētās teritorijās. Tas ietver arī oglekļa uzglabāšanas pagarināšanu, izmantojot koksnes produktus, kā arī efektu var pagarināt, atkārtoti izmantojot, atjaunojot, pārstrādājot un pārveidojot materiālu dzīves cikla beigās (IKEA, 2023).

Enerģētika un inovācijas: Dānija ir nozīmīgs inovāciju un ilgtspējas centrs, 2024. gadā ieņemot 10. vietu GII. Tā ir līdere jūras vēja un zaļā ūdeņraža tehnoloģijās, attīstot Ziemeļjūra kā tīras enerģijas centru un stiprinot konkurētspēju ar digitalizāciju, ilgtspējīgu pilsētplānošanu un modernu lauksaimniecību (WIPO, 2024b).

Somija ir atpazīstama ar savu tehnoloģisko izcilību un augstiem ieguldījumiem pētniecībā un attīstībā, ieņemot 7. vietu GII 2024. Tā ir līdere informācijas un komunikāciju tehnoloģijās, mežsaimniecībā un aprites bioekonomikā, attīstot bioloģiski noārdāmus materiālus un zaļās inovācijas. Spēcīga izglītības sistēma sekmē MI un kvantu skaitļošanas attīstību (WIPO, 2024b).

Zviedrija ir atzīta par vadošo valsti zaļās tehnoloģijas, elektrifikācijas un rūpnieciskās inovācijas jomā, ieņemot 2. vietu GII 2024. Volvo Cars un Northvolt veicina elektromobilitāti, bet finanšu tehnoloģiju un MI attīstība stiprina izaugsmi. Ieguldījumi ūdeņraža tērauda ražošanā un rūpniecības dekarbonizācijā nostiprina tās lomu Eiropas zaļajā pārejā (WIPO, 2024b).

Sociālekonomiskā attīstība: Portugāle stratēģiski virzās uz "intelektuālā darbaspēka aizplūšanas" (brain drain) reversiju un augsti kvalificētu speciālistu piesaisti, īstenojot kompleksu politikas pasākumu kopumu, kas galvenokārt balstās uz fiskāliem stimuliem un migrācijas procedūru efektivizāciju: fiskālās priekšrocības jauniešiem, īpašas nodokļu atlaides jaunajiem rezidentiem (augsti kvalificētiem speciālistiem un investoriem), darba meklēšanas vīzas un birokrātiskā sloga mazināšana (International Bar Association, 2025).

IESPĒJOTĀJI (ENABLERS)

Joma	Galvenie pasākumi	Mērķrādītāji	Periods
Finansējums (ES Zaļais kurss, nacionālie instrumenti)	Kartēt ES programmas (RRF, KF, LIFE, Horizon Europe), izveidot grantu–kapitāla miksus (grants + aizdevums), izstrādāt iekšējo līdzfinansējuma fondu stratēģiskajiem projektiem, izveidot “green CAPEX” portfeli ar ROI un CO ₂ e ietekmi	Piesaistītais finansējums (EUR) gadā; līdzfinansējuma īpatsvars (%); projektu apstiprināšanas īpatsvars (%); CO ₂ e samazinājums uz ieguldīto € (tCO ₂ e/mEUR)	
Starptautiskās programmas	Dalība Horizon, LIFE, Interreg konsorcijs; klasteri un nozares alianses; piesaiste pilotprojektiem	Starptautisko projektu skaits; kopējais piesaistītais finansējums (EUR); tehnoloģiju TRL paaugstinājumi	
Dati un monitorings	Centralizēta datu platforma; automatizēt emisiju (1–3 tvērumu) aprēķinus; definēt datu kvalitātes standartu; integrēt LCA un MRV; IoT sensori ražošanā un piegādē; prognozējoša analitika enerģijai, atkritumiem	Datu pilnīgums (% KPI ar datu segumu); automātiski uztverto datu īpatsvars (%); inventarizācijas pārskata regularitāte; neatbilstību skaits auditā; prognožu precizitāte (%)	
Cilvēkresursi	Pārvaldīšana uz klimatneitralitātes tehnoloģijām; jauno prasmju programma jaunām nozarēm (ūdeņradis); sadarbība ar izglītības iestādēm talantu piesaistei	Pārvaldīto darbinieku skaits; jauno tehnoloģiju prasmju segums (%); piesaistīto speciālistu un praktikantu skaits	
Tehnoloģijas un infrastruktūra	AER un energotikla attīstība; uzglabāšanas jaudas; siltumapgādes modernizācija; transporta sektora elektrifikācija; datu infrastruktūra	Uzstādītā AER jauda (MW); EA uzlādes punktu skaits; tīkla pieejamība (%)	
Vietējie resursi (biomasa, vējš, bioekonomika)	Vietējo resursu līdzsvara plāns; aprites risinājumi; partnerības ar mežsaimniecību, lauksaimniecību, pašvaldībām	Vietējo izejvielu īpatsvars (%); sertificēto piegāžu (%); aprites materiālu īpatsvars (%)	
Sabiedrības atbalsts un komunikācija	Caurskatāmu rezultātu publicēšana (ESG, klimata mērķu progress); līdzdalības pasākumi reģionos; sociālie līdzguvumi (darba vietas, prakses vietas)	Uzticības indekss; iesaistīto iedzīvotāju skaits; pozitīvo publikāciju īpatsvars	
Juridiskais ietvars	Atvieglot atļauju saņemšanu (AER, būvniecība, vide), saīsinot saskaņošanas termiņus un ieviešot “vienas pieturas principu”	Vidējais atļauju izsniegšanas laiks ↓; mazāks kavēto/atteikto atļauju skaits	
Inovācijas un pētniecība	Atvērtās inovācijas programmas; prototipu fonds; datu koplietošana ar universitātēm; LCA/LCC pētījumi	Prototipu skaits gadā; komercializācijas rādītājs (%); publicēto pētījumu skaits	
Partnerības	Zaļā publiskā iepirkuma kritēriju koprade ar pašvaldībām; PPA līgumi ar AER attīstītājiem; industrijas–zinātnes sadarbība	PPA apjoms (GWh/gadā); ilgtspējīgu iepirkumu īpatsvars (%); kopprojektu skaits	

KPI 2050

Rādītājs	Bāzes vērtība	Mērķis 2030	Mērķis 2040	Mērķis 2050	Datu avots
Importēto energoresursu īpatsvars (% bruto summārajā patēriņā)	45 % (2024)	39 %	30 %	< 25 %	Latvijas enerģētikas stratēģija 2050
AER īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā	43 % (2023)	61 %	75–80 %	90–100 %	CSP, 2025; NEKP 2021.–2030.; Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam
SEG emisiju samazinājums (% no SEG emisiju vērtības bāzes gadā)	26 299 ktCO ₂ ekv. (1990)	-65 %	-85 %	>-100 %	Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam
Valsts “Ilgtspējīgas pārejas budžets” (% no valsts kapitālinvestīcijām)	Nav uzskaites un metodoloģijas	0,7 %	1,5 %	2,5–4 %	European Commission Green budgeting in the EU

SCENĀRIJU ANALĪZE LĪDZ 2050. GADAM

Mērķa scenārijs (izaugsme un reģionāla līderība)

- Importēto energoresursu īpatsvars: < 25 %.
- AER īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā: 90–100 %.
- SEG emisiju samazinājums: pārsniedz -100 % salīdzinājumā ar 1990. gadu (26 299 ktCO₂ekv.), kas nozīmē, ka valsts ekonomika kļūst klimatpozitīva (piesaistītās emisijas > radītajām emisijām).
- Valsts "Ilgtspējīgas pārejas budžets": 2,5–4 % (% no valsts kapitālinvestīcijām tiek klasificētas kā labvēlīgas saskaņā ar ES taksonomijas mērķiem).

Galvenās sekas:

- Latvija sasniedz augstu enerģētisko neatkarību un sistēmas elastību, stabilizējot cenas un nostiprinot pozīcijas kā reģionālu enerģētikas un tehnoloģiju centru.
- Ekonomika pārorientējas uz pilna cikla vērtību radīšanu ar zināšanu un tehnoloģiju produktiem.
- Inovāciju ekosistēma kļūst starptautiski konkurētspējīga, nodrošinot zināšanu pārnesei un pētniecības komercializāciju enerģētikā, bioekonomikā un digitālajās tehnoloģijās.
- Publiskā pārvaldība balstās uz datiem un ilgtermiņa budžetēšanu.
- Sociāli veidojas augsti kvalificēts darbaspēks, pieaug reemigrācija un reģionālā konverģence.
- Klimata politikā panākts straujš emisiju samazinājums un augsta noturība pret fiziskajiem riskiem, izmantojot AER, oglekļa piesaisti un datu pārvaldību.

Bāzes scenārijs (stabilizācija ar neizmantotu potenciālu)

- Importēto energoresursu īpatsvars: 26–35 %.
- AER īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā: 80–90 %.
- SEG emisiju samazinājums: -100 % (Latvijas Republikas Ministru kabinets, 2024) (salīdzinājumā ar 1990. gadu (26 299 ktCO₂ekv.).
- Valsts "Ilgtspējīgas pārejas budžets": 1,5–2,5 % (% no valsts kapitālinvestīcijām tiek klasificētas kā labvēlīgas saskaņā ar ES taksonomijas mērķiem).

Galvenās sekas:

- Enerģētiskā drošība pakāpeniski uzlabojas, samazinoties ārējai atkarībai, taču sistēmas noturība joprojām ierobežota cenu svārstību un nepilnīgas koordinācijas dēļ.
- Ekonomika pārorientējas uz pilna cikla vērtības ķēdēm lēni, dominējot zemas pievienotās vērtības posmiem.
- AER un digitalizācija progresē nevienmērīgi, inovāciju sistēma fragmentēta.
- Cilvēkkapitāls uzlabojas, bet darbaspēka trūkums un zema produktivitāte rada konkurētspējas riskus.
- Klimata un fizisko risku pārvaldība pakāpeniska un nepietiekama.
- Sociāli migrācijas spiediens samazinās, reģionālās atšķirības saglabājas.

Pesimistiskais scenārijs (stagnācija un importa atkarība)

- Importēto energoresursu īpatsvars: 35–45 %.
- AER īpatsvars kopējā enerģijas galapatēriņā: 70–80 %.
- SEG emisiju samazinājums: no -85 līdz -90 % (salīdzinājumā ar 1990. gadu (26 299 ktCO₂ekv.).
- Valsts “Ilgtspējīgas pārejas budžets”: 0,5–1,5 % (% no valsts kapitālinvestīcijām tiek klasificētas kā labvēlīgas saskaņā ar ES taksonomijas mērķiem).

Galvenās sekas:

- Latvija saglabā augstu enerģētisko atkarību no importa un cenu svārstībām, kamēr kibernetika un kritiskā infrastruktūra attīstās lēni.
- Ekonomika dominē izejvielu un zemas pievienotās vērtības produktos, pilna cikla vērtības radīšana ir ierobežota, inovācija un digitalizācija fragmentāra.
- Sociāli pieaug kvalificēta darbaspēka trūkums, emigrācija turpinās, reģionālās atšķirības saglabājas.
- Klimata un fizisko risku pārvaldība ir nepietiekama – ekstremālu laikapstākļu zaudējumi pieaug, adaptācija un apdrošināšana nepilnīga, emisijas samazinās lēni, neatbilstot ES mērķiem.

Starpsektoru sakarības

Vides ilgtspēja un klimats ↔ Enerģētika:

- AER īpatsvars 80 %+ enerģijas patēriņā samazina cenas un importa atkarību
- Enerģijas uzkrāšanas tehnoloģijas (baterijas, ūdeņradis) ir kritisks priekšnoteikums sistēmas stabilitātei
- Centralizētās siltumapgādes dekarbonizācija samazina emisijas un ilgtermiņa izmaksas
- Energoefektivitātes uzlabošana samazina kopējo enerģijas patēriņu, stiprina konkurētspēju un mazina atkarību no energoresursu importa

Vides ilgtspēja un klimats ↔ Inovācijas:

- Klimata tehnoloģiju tirgus strauji pieaug – iespēja eksportspējīgām nišām
- CO₂ uztveršana, biogāze, ilgtspējīgi materiāli un resursi rada jaunas augstas pievienotās vērtības nišas
- Publiskie ilgtspējīgi iepirkumi stimulē pieprasījumu pēc ilgtspējīgiem risinājumiem
- Pilotprojekti un regulatīvās “smilškastītes” samazina inovāciju ieviešanas risku
- Bez P&A ieguldījumiem klimata tehnoloģijās nav iespējams sasniegt neto nulles emisiju mērķus

Vides ilgtspēja un klimats ↔ Digitālā attīstība:

- Viedie tīkli (smart grids) optimizē enerģijas patēriņu un integrē AER
- Satelītdati, klimata modelēšana un sinhronizēta datu pārvaldība uzlabo agrīno brīdināšanu par ekstremāliem laikapstākļiem
- IoT risinājumi paaugstina resursu izmantošanas efektivitāti un veicina ilgtspējīgu resursu pārvaldību
- Digitālie dviņi infrastruktūrā palīdz plānot klimata adaptāciju
- Bez datu pārvaldības un kibernetikas klimata infrastruktūra kļūst ievainojama

Vides ilgtspēja un klimats ↔ Cilvēkresursi:

- Zaļā pāreja rada pieprasījumu pēc kvalificēta darbaspēka ilgtspējas un zaļās ekonomikas sektoros.
- Bez mērķētas pārkvalifikācijas programmas darbaspēka trūkums var kļūt par būtisku šķērslī klimata mērķu sasniegšanai
- Enerģētikas, būvniecības un ražošanas dekarbonizācija rada jaunas augstas kvalifikācijas darba vietas, t. sk. reģionos
- Taisnīgas pārejas politika (Just Transition) ir kritiska sociālās spriedzes mazināšanai oglekļietilpīgajās nozarēs
- Migrācijas politika un remigrācija var kompensēt kritisko prasmju trūkumu zaļajās un ilgtspējīgās nozarēs, veicinot pārejas tempu un talantu pieejamību
- Mūžizglītība un STEM/digitālās prasmes ir priekšnoteikums tehnoloģiju absorbcijai un klimata inovāciju ieviešanai

6. LATVIJAS STRATĒĢIJAS IETVARA ATBILSTĪBA ES PAMATNOSTĀDNĒM ES ILGTERMIŅA SCENĀRIJIEM

Latvijas attīstības stratēģijas ietvars līdz 2050. gadam ir izstrādāts ne tikai kā pamats nacionāla politikas dokumenta izstrādei, bet arī kā stratēģisks instruments Latvijas pozicionēšanai Eiropas Savienības ilgtermiņa attīstības telpā. Stratēģiskā ietvara izstrādē sistemātiski analizēta Latvijas stratēģijas saskaņotība ar ES pamatnostādnēm, stratēģiskajām prioritātēm un ilgtermiņa attīstības scenārijiem.

LV2050 ietvara izstrāde notiek laikā, kad Eiropas Savienībā būtiski mainās drošības, ekonomiskās konkurētspējas un tehnoloģiskās attīstības paradigma. ES līmenī tiek akcentēta noturība (resilience), stratēģiskā autonomija, zaļā un digitālā transformācija, kā arī konkurētspējas stiprināšana globālajā kontekstā. Latvijas stratēģijas ietvars ir veidots, ņemot vērā šo paradigmas maiņu un pielāgojot to nacionālajam kontekstam.

LV2050 metodoloģijas pamatā ir trīs konstitucionālās vērtības – valsts pastāvēšana, latviešu valodas un kultūras saglabāšana un iedzīvotāju labklājības pieaugums. Šīs vērtības nav pretrunā ar ES pamatprincipiem, bet papildina tos nacionālā līmenī.

ES līmenī tiek uzsvērtā demokrātija, tiesiskums, cilvēktiesības, sociālā kohēzija un ilgtspējīga attīstība. Latvijas stratēģijas ietvars šos principus integrē caur cilvēkcentrētu attīstības modeli, kur drošība, labklājība un pilsoniskā līdzdalība tiek uzskatītas par vienotu sistēmu. Tādējādi LV2050 ne tikai atbilst ES vērtību telpai, bet stiprina Latvijas spēju darboties kā atbildīgai un noturīgai dalībvalstij.

Vienlaikus Latvijas stratēģija saglabā nacionālās identitātes dimensiju, kas ir īpaši nozīmīga mazām valstīm globalizācijas un ģeopolitiskās nestabilitātes apstākļos. ES kontekstā tas atbilst subsidiaritātes principam, kas paredz dalībvalstu kompetenci saglabāt savu kultūras un valodas telpu.

Eiropas Komisijas stratēģiskajā diskursā pēdējos gados centrālais jēdziens ir noturība – spēja pielāgoties krīzēm, saglabājot attīstības potenciālu. LV2050 ietvars ir saskaņots ar šo pieeju un analizēts kontekstā ar EK “Resilience 2.0” konceptu. Latvijas mērķa scenārijs – transformējošā noturība – paredz strukturālas reformas, digitālo un zaļo transformāciju, kā arī institucionālās kapacitātes stiprināšanu. Šī pieeja pilnībā saskan ar ES uzsvaru uz:

- Ekonomisko noturību (produktivitāte, inovācijas, kapitāla tirgi).
- Sociālo noturību (iekļaujoša izglītība, veselība, sociālā kohēzija).
- Drošības noturību (kritiskā infrastruktūra, kibernetiskā drošība, aizsardzība).
- Vides noturību (klimatneitralitāte, enerģētiskā neatkarība).

LV2050 ietvarā noturība netiek uztverta tikai kā aizsardzība pret riskiem, bet kā aktīva transformācija, kas ļauj Latvijai izmantot pārmaiņas kā attīstības iespēju. Tas atbilst ES ilgtermiņa attīstības scenārijiem, kuros konkurētspēja un ilgtspēja tiek skatītas kā savstarpēji papildinošas dimensijas.

Mario Dragi ziņojums par ES konkurētspēju uzsver, ka bez būtiska produktivitātes pieauguma Eiropa riskē zaudēt globālās pozīcijas. LV2050 stratēģijas ietvars konkurētspēju definē kā centrālo izaugsmes faktoru. Latvijas stratēģijā konkurētspēja tiek analizēta divās dimensijās – izmaksu konkurētspēja un produktivitāte. Šī pieeja atbilst ES nostājam, ka ilgtermiņā konkurētspēju nosaka inovācijas, tehnoloģijas un cilvēkkapitāla kvalitāte, nevis zemas izmaksas.

Mērķa scenārijs paredz Latvijas produktivitātes konvergenci ar ES vidējo līmeni, pētniecības un attīstības izdevumu palielināšanu līdz 3 % no IKP un plašu digitālo rīku izmantošanu uzņēmumos. Šie rādītāji ir tieši saskaņoti ar ES “Digital Decade” un inovāciju politikas mērķiem. Tādējādi Latvijas stratēģija ne tikai atbilst ES konkurētspējas pamatnostādņiem, bet arī strukturē nacionālo politiku atbilstoši Eiropas ekonomiskajai transformācijai.

ES klimata politika, tostarp Eiropas Zaļais kurss, paredz klimatneitralitāti līdz 2050. gadam. LV2050 stratēģijas ietvarā klimata un vides ilgtspējas jautājumi tiek skatīti vēl plašāk - kā drošības un konkurētspējas dimensija.

Latvija, kā energoresursu importētāja valsts, zaļo transformāciju interpretē arī kā enerģētiskās neatkarības stiprināšanas instrumentu. Stratēģijā uzsvērtā atjaunojamo energoresursu attīstība, bioekonomikas potenciāls un tehnoloģiskie risinājumi klimata mērķu sasniegšanai.

Šāda pieeja saskan ar ES ilgtermiņa scenārijiem, kuros zaļā politika tiek skatīta kā ekonomiskās modernizācijas instruments. LV2050 izvairās no pretnostatījuma starp izaugsmi un vides aizsardzību, tādējādi integrējot klimata politiku kā konkurētspējas komponenti.

ES digitālās attīstības stratēģija paredz plašu mākslīgā intelekta, datu pārvaldības un kibernetikas risinājumu ieviešanu. LV2050 ietvars paredz, ka līdz 2050. gadam 100 % iedzīvotāju izmanto e-pakalpojumus un vismaz 90 % uzņēmumu izmanto digitālos un MI rīkus. Šie mērķi ir tieši saskaņoti ar ES digitālās desmitgades uzstādījumiem. Latvijas stratēģija digitālo transformāciju sasaista ar publiskās pārvaldes efektivitāti, inovāciju kapacitāti un produktivitātes kāpumu.

Svarīgi, ka digitālā transformācija tiek skatīta arī drošības kontekstā – kibernetika un kritiskās infrastruktūras aizsardzība ir neatņemama stratēģijas sastāvdaļa. Tas pilnībā atbilst ES uzsvaram uz tehnoloģisko drošību un stratēģisko autonomiju.

ES ilgtermiņa scenāriji arvien vairāk integrē drošības dimensiju – īpaši pēc ģeopolitiskajām pārmaiņām Eiropā. LV2050 stratēģijas ietvarā ārējā un iekšējā drošība tiek definēta kā pamatnosacījums attīstībai. Latvijas apņemšanās stiprināt aizsardzības spējas un attīstīt aizsardzības industriju tiek skatīta ne tikai kā nacionāla prioritāte, bet arī kā ieguldījums ES un NATO kolektīvajā drošībā. Šī pieeja atbilst ES centieniem stiprināt Eiropas aizsardzības un tehnoloģisko bāzi. Vienlaikus LV2050 uzsver sabiedrības noturību pret hibrīdapdraudējumiem, kas saskan ar ES drošības stratēģijas plašo drošības izpratni.

ES ilgtermiņa attīstības scenārijos sociālā kohēzija ir viens no stabilitātes pamatelementiem. LV2050 ietvars cilvēkkapitālu, izglītību un veselību definē kā centrālo attīstības resursu, uzsvērot pilsoniskās sabiedrības loma un nepieciešamība stiprināt uzticēšanos valsts institūcijām. Tas atbilst ES redzējumam par demokrātisko noturību un līdzdalību kā politiskās stabilitātes priekšnoteikumu.

ES ilgtermiņa scenārijos identificēti riski, kas saistīti ar zemu produktivitāti, demogrāfisko novecošanos un tehnoloģisko atpalicību. Latvijas inerces un negatīvās spirāles scenāriji būtībā atspoguļo šos pašus riskus.

Transformējošās noturības scenārijs pilnībā saskan ar ES redzējumu par nepieciešamību veikt strukturālas reformas, stiprināt inovācijas un palielināt produktivitāti. Tas nozīmē, ka Latvijas mērķa trajektorija ir integrēta Eiropas kopējā attīstības virzienā.

7. NĀKAMIE SOĻI LV2050 STRATĒGIJAS IZSTRĀDĒ UN ĪSTENOŠANĀ

Stratēģiskais ietvars LV2050 veido pamatu Stratēģijas izstrādei. Lai īstenotu jebkuru politikas iniciatīvu, jo īpaši nacionāla līmeņa stratēģiju, ir būtiski izstrādāt skaidru ieviešanas mehānismu, kas ietver gan finanšu nodrošinājumu, gan īstenošanas gaitu un uzraudzības sistēmu. Šie elementi kopumā veido praktisku pamatu politikas mērķu sasniegšanai, nodrošinot to īstenošanu ar skaidru atbildības sadalījumu, pārskatāmiem rādītājiem un pietiekamu resursu piesaisti.

Stratēģijas ieviešanas mehānisms

LV2050 stratēģijas ieviešanas pārvaldības modelis balstīsies uz esošo pieeju, saglabājot divgadu pārskatu ciklu un regulāru ziņojumu sniegšanu Ministru kabinetam un Saeimai. Galvenais akcents tiks likts uz sasaisti starp stratēģijas mērķiem, nozaru plāniem un budžeta procesiem, tā nodrošinot mērķu un rezultātu kaskadēšanu līdz operacionālajam līmenim.

Operacionālais līmenis aptvers četru gadu nozaru plānus, kuros būs precīzi atspoguļoti visi pasākumi, kas finansējami gan no budžeta līdzekļiem, gan no papildus avotiem, tai skaitā Eiropas struktūrfondiem. Ļoti svarīgi ir saskaņot budžeta trīs gadu plānošanas ciklu ar nozaru, kā arī reģionu attīstības ambīcijām. Šo makroekonomisko, nozaru un reģionālo plānu sagatavošanā būtisks nosacījums būs saskaņotie ilgtermiņa stratēģiskie mērķi, vidēja termiņa politikas prioritātes, veikspējas rādītāji un konkrētie

ekonomiskās politikas instrumenti, kurus iespējams sasniegt ar konkrēto finansējumu, tā nodrošinot tiešu sasaisti starp resursiem un rezultātiem.

Šī pieeja atbilst Grozījumos Likumā par budžetu un finanšu vadību noteiktajām prasībām, kas paredz, ka ministrijām un centrālajām valsts iestādēm budžeta likumprojekta paskaidrojumos ir jāiekļauj sasniedzamie politikas un darbības rezultatīvie rādītāji un to plānotās vērtības. Tāpat reizi gadā — līdz 30. aprīlim — ministrijām būs jāsniedz Saeimai ziņojums par paveikto, izlietotajiem līdzekļiem, sasniegtajiem rezultātiem un to ietekmi uz nozaru politiku un turpmāku finansējumu.

Finansēšanas modelis tiks balstīts Nacionālā attīstības plāna (NAP) ietvarā, kas noteiks indikatīvo finansējumu, izmantojot Finanšu ministrijas prognozes par ekonomikas attīstību, fiskālo telpu un ES fondu sadalījumu. NAP izstrāde plānota 2026. gadā, kalpojot par pamatu nākamās ES daudzgadu finanšu shēmas (2028–2034) investīciju plānošanai.

Ieviešanas mehānisms paredz nozaru plānus un monitoringu, taču nenosaka reformu secīgumu — kuras reformas ir priekšnosacījums pārējām. Starptautiskā pieredze rāda, ka veiksmīgas transformācijas sākas ar iespējošajām reformām, kas rada fiskālo telpu, stiprina īstenošanas kapacitāti un nodrošina cilvēkresursus. Tādēļ stratēģijas izstrādes posmā nepieciešams definēt fāzētu pieeju, skaidri nosakot iespējošajām reformām prioritāti, kā arī pārējas nosacījumus nākamajām reformu posmiem.

Monitorings

Monitorings jeb uzraudzība ir neatņemama politikas plānošanas un īstenošanas procesa daļa. Tas nodrošina valsts iejaukšanās atbilstības izvērtēšanu, sociālekonomisko ietekmju analīzi un datus balstītu lēmumu pieņemšanu. Kā norāda Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK (2024), monitorings sniedz būtisku ieguldījumu valsts pārvaldes efektivitātē, savukārt EK to definē kā nepārtrauktu un organizētu datu vākšanas un analīzes procesu visā politikas ciklā.

Regulāra un sistemātiska uzraudzība ļaus savlaicīgi pamanīt novirzes no stratēģijas mērķiem, novērtēt progresu un koriģēt rīcību mainīgos apstākļos. LV2050 stratēģijas monitoringa sistēma tiks balstīta uz pārmaiņu teorijā pamatotu metodoloģisko pieeju, kas ļauj identificēt loģiskās saiknes starp aktivitātēm, rezultātiem un sagaidāmajām izmaiņām. Tiks piedāvāts trīs pakāpju uzraudzības un mērījumu ietvars:

- Kvantitatīvais novērtējums, balstīts uz definētajiem rezultativajiem (KPI) rādītājiem.
- Kvalitatīvais novērtējums, izmantojot tematiskos pētījumus, aptaujas un starptautiskos indikatorus, kā arī regulāri veicot sabiedrības viedokļa noskaidrošanu attiecībā uz stratēģijas īstenošanas gaitu (intervijas, fokusgrupu diskusijas).
- Galveno izaicinājumu un prioritāšu noteikšana, sekmējot proaktīvu stratēģijas pielāgošanu.

Monitorings tiks veikts reizi divos gados, un tā rezultāti tiks prezentēti Ministru kabinetā, Saeimā un sociālajā dialogā ar sabiedrību, pētniekiem un zinātniekiem. Šāds atgriezeniskās saites mehānisms nodrošinās caurspīdīgu, uz pierādījumiem balstītu stratēģijas īstenošanas uzraudzību un labas pārvaldības principu ievērošanu.

Stratēģiskā sasaiste ar ES budžetu

Latvijai ir unikāla iespēja sasaistīt ilgtermiņa stratēģiju LV2050 ar nākamo NAP un ES fondu investīcijām, veidojot vienotu, uz rezultātiem orientētu plānošanas un investīciju sistēmu. Šī pieeja saskan ar EK virzīto rezultātos balstītas plānošanas un snieguma budžetēšanas loģiku, kas nodrošina lielāku elastību, tematisko koncentrāciju un efektīvāku resursu sadali.

Eiropas daudzgadu budžeta prioritātes — konkurētspēja, inovācijas, digitalizācija, drošība, lauku attīstība un klimata mērķi — korelē ar Latvijas nacionālajām interesēm, veicinot investīcijas jomās, kas stiprina drošību, labklājību un ilgtspējīgu attīstību.

BIBLIOGRĀFIJA

- Acemoglu, D., & Autor, D. 2011. Skills, Tasks and Technologies: Implications for Employment and Earnings. NBER Working Paper No. 16082. Pieejams: <https://www.nber.org/papers/w16082>
- Aghion, P., Akcigit, U., Bergeaud, A., Blundell, R., & Hémous, D. 2019. Innovation and Top Income Inequality. The Review of Economic Studies, 86(1), 1–45. Pieejams: <https://academic.oup.com/restud/article/86/1/1/5026613>
- Aiginger, K., & Rodrik, D. 2020. Structural Change and Industrial Policy: A Case for Europe. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/365333162_Digitalise_to_Industrialise/fulltext/636fbd5a37878b3e87a603fa/Digitalise-to-Industrialise.pdf
- Aizsardzības ministrija. 2025. Aizsardzības industrijas un inovāciju atbalsta stratēģija 2025–2036. <https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/Aizsardz%C4%ABbas%20industrijas%20strat%C4%93%C4%A3ija.pdf>
- ALTUM. 2024. Program Fact Sheet. Pieejams: <https://investinlatvia.org/assets/upload/ALTUM%20program%20fact%20sheet.pdf>
- Andersen, A., et al. 2015. Danish Innovation Policy. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Danish_Innovation_Policy
- Andersen, T. M., & Svarer, M. 2007. Flexicurity—Labour Market Performance in Denmark. CESifo Economic Studies, 53(3), 389–429.

- Austers, A., Beitnere-La Galla, D., Rasnača, Z. 2019. Patvēruma meklētāju problēma un tās risinājumi Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Austrian Integration Fund. 2023. Integration services and migration programs. Pieejams: <https://www.integrationsfonds.at/>
- Avnimelech, G., & Teubal, M. 2006. Innovation Policy in Israel. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Innovation_Policy_in_Israel
- Barry, F. 2007. Irish Economic Transformation. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Irish_Economic_Transformation
- Bela, B., Mieriņa, I. 2025. Diaspora as a Community of Practice: Civil Society Engagement in Latvian Diaspora Organisations. *Diaspora Studies*, 1(aop), 1–25.
- Bentolila, S., et al. 2012. The Spanish Labour Market: Reforms and Outcomes. Fedea Policy Papers 2012-03.
- Bērziņa, I. 2025. Kāpēc reģionu attīstība ir mūsu kopīga atbildība. Pieejams: <https://www.varam.gov.lv/lv/jaunums/inga-berzina-kapec-regionu-attistiba-ir-musu-kopiga-atbildiba>.
- Bloom, D.E., Kuhn, M., Prettnier, K. 2024. Fertility in High-Income Countries: Trends, Patterns, Determinants, and Consequences. *Annual Review of Economics*, 16:159–184.
- Boeri, T., Garibaldi, P., Moen, E. 2022. In medio stat victus: Labor Demand Effects of an Increase in the Retirement Age. *Journal of Population Economics*, 35:519–556.
- Boniel-Nissim, M., Marino, C., Galeotti, T., Blinka, L., Ozoliņa, K. et al. 2024. A focus on adolescent social media use and gaming in Europe, central Asia and Canada: Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey. World Health Organization. Pieejams: <https://iris.who.int/handle/10665/378982>
- Borjas, G. 2013. Immigration and the American Worker. Pieejams: <https://www.cis.org/Report/Immigration-and-American-Worker>
- Brasliņa, L. et al. 2024. Sekundārās ambulatorās veselības aprūpes kvalitātes un pieejamības novērtēšana un uzlabošana. Latvijas Universitāte. Pieejams: <https://www.vmnvd.gov.lv/lv/media/33615/download?attachment>
- Brunello, G., et al. 2012. Regional Differences in Adult Education and Training in Italy. *Giornale degli Economisti e Annali di Economia*, 71(3), 295–329.
- Brücker, H., et al. 2019. Integrating Refugees and Migrants in Germany. Pieejams: <https://www.iab.de/en/daten/iab-bruecker.aspx>
- Bukowski, M. 2016. Polish Economic Policy in the EU. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Polish_Economic_Policy_in_the_EU
- Bullain, N., & Toftisova, R. 2004. A comparative analysis of European policies and practices of NGO–government cooperation. European Center for Not-for-Profit Law.
- Bundesagentur für Arbeit. 2022. Berufsvorbereitende Bildungsmaßnahmen (BvB). Pieejams: <https://www.arbeitsagentur.de/bildung/ausbildung/berufsvorbereitende-bildungsmassnahme>
- Cabinet Office, Government of Japan. 2024. 2024 Disaster Management White Paper. Tokyo: Cabinet Office. Chapter 1, Section 1, “Promotion of Disaster Risk Reduction through Self-Help and Mutual Support”
- Caldwell, J.C. 2006. Demographic Transition Theory. Springer.

- Castles, S. 2010. Integration Policies and Migrant Integration. Pieejams: <https://www.migrationpolicy.org/article/integration-policies-and-migrant-integration>
- CEDEFOP. 2020. Adult learning and continuing education in Europe. CEDEFOP Publications.
- Centrālā statistikas pārvalde. 2004. Ārējie nāves cēloņi. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/naves-celoni/21065-arejie-naves-celoni>
- Centrālā statistikas pārvalde. 2024. 2024./2025. akadēmiskajā gadā nedaudz pieaudzis studējošo skaits. CSP. Pieejams: <https://www.csp.gov.lv/lv/jaunums/20242025-akademiskaja-gada-nedaudz-pieaudzis-studejoso-skaits>
- Centrālā statistikas pārvalde. 2025. Darbaspēka apsekojuma galvenie rādītāji. Pieejams: https://stat.gov.lv/system/files/publication/2025-05/Nr_09_Darbaspeka_apsekojuma_galvenie_raditaji_2024_gada_%2825_00%29_LV.pdf
- City of Sydney. 2025. Resilient Sydney Strategy 2025–2030. Pieejams: <https://www.cityofsydney.nsw.gov.au/governance-decision-making/resilient-sydney>
- Cook, L. J. 2025. Welfare Nationalism in Europe and Russia: The Politics of 21st Century Exclusionary and Inclusionary Migrations. Cambridge: Cambridge University Press, 2024. 280 pp. \$34.99. ISBN 978-1-108-81300-6.
- Čakša, A., Kiseļova, R. OECD PISA 2022 pirmo rezultātu konference. 2023. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/media/21180/download?attachment>
- Dahs, A., Krumins, J. 2024. Machine-Learning Technique for Drafting Regional Population Policy: Cluster-Based Demographic Typology of Rural Municipalities in the Three Baltic Countries. European Population Conference, Edinburgh, 15 June 2024.
- Delica, Z. G. 2003. Community Mobilisation for Early Warning in the Philippines. In J. Zschau & A. Küppers (Eds.), Early Warning Systems for Natural Disaster Reduction. Springer, Berlin, Heidelberg. Pieejams: https://doi.org/10.1007/978-3-642-55903-7_7
- Deloitte. 2025a. Generative AI can help transform government procurement. Pieejams: <https://www.deloitte.com/us/en/insights/industry/government-public-sector-services/automation-and-generative-ai-in-government.html#introduction>
- Deloitte. 2025b. How government and innovators are building community resilience in the face of climate change. Pieejams: <https://www.deloitte.com/us/en/insights/multimedia/podcasts/climate-change-disaster-community-resilience-strategies.html>
- Demaerschalk, E., & Lescrauwaet, D. 2015. The Costs of Flemish Homeless Care. European Journal of Homelessness, 9(1).
- Demogrāfisko lietu padome. 2025. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/demografisko-lietu-padome>
- Department of Education and Skills, Ireland. 2011. National Strategy to Improve Literacy and Numeracy Among Children and Young People 2011–2020. Government of Ireland.
- Department of Enterprise, Trade and Employment (Ireland). 2023. Critical Skills Employment Permit. Pieejams: <https://enterprise.gov.ie/en/what-we-do/workplace-and-skills/employment-permits/permit-types/critical-skills-employment-permit/>
- di Lego, V. 2025. Cultural Demography / Policy Insights, 16.04.2025. Population Europe.

- Dolado, J., et al. 2013. Youth Labour Market in Spain. Pieejams:
https://www.researchgate.net/publication/Youth_Labour_Market_in_Spain
- Domāt. Darīt. Zināt. 2020. Ziņu izdevums skolotāju atbalstam pilnveidotā mācību satura un pieejas īstenošanai. Pieejams: https://skola2030.lv/admin/filemanager/files/2/NL_12.pdf
- Dumitru, M. 2011. Romanian Investment Climate. Pieejams:
https://www.researchgate.net/publication/Romanian_Investment_Climate
- Dustmann, C., et al. 2010. The Impact of Immigration on the Labour Market. Pieejams:
<https://www.ucl.ac.uk/~uctpb21/research/immig.pdf>
- Dutch Immigration and Naturalisation Service (IND). 2023. Residence permits and migration information. Pieejams: <https://ind.nl/en>
- Dutch Ministry of Social Affairs and Employment. 2021. Skills strategy and regional mobility. Pieejams:
<https://www.government.nl>
- EBRD. 2019. Poland's capital market to underpin economic growth. Pieejams: <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2019/polands-capital-market-to-underpin-economic-growth.html>
- Edquist, C., & Zabala-Iturriagagoitia, J. M. 2015. Swedish Innovation System. Pieejams:
https://www.researchgate.net/publication/Swedish_Innovation_System
- Eichhorst, W., et al. 2015. A Roadmap to Vocational Education and Training Systems Around the World. IZA Discussion Paper No. 9551.
- Eiropas Parlaments. 2025. European technological sovereignty and digital infrastructure (2025/2007(INI)). Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-10-2025-0107_EN.html
- Ekonomikas ministrija. 2024a. Informatīvais ziņojums par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm. Pieejams:
<https://www.em.gov.lv/lv/darba-tirgus-zinojums>
- Ekonomikas ministrija. 2024b. Informatīvais ziņojums par Latvijas ekonomisko attīstību. Aprīlis. Pieejams:
https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/3ee763e4-6022-41f5-a3d9-3055fdf261cb
- Ekonomikas ministrija. 2024c. Viedās specializācijas stratēģijas monitorings: 2024. gada ziņojums. Pieejams:
<https://www.em.gov.lv/lv/media/20637/download?attachment>
- Ekonomikas ministrija. 2025. Informatīvais ziņojums par Latvijas ekonomisko attīstību. Aprīlis. Pieejams:
https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/f0dbf839-6f49-4542-8632-e3c4b701e03b
- EUR-Lex. 2016. Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation). Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng>
- EUR-Lex. 2019a. Directive (EU) 2019/1024 on open data and re-use of public sector information. Pieejams:
<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1024/oj>
- EUR-Lex. 2019b. Directive on open data and the re-use of public sector information. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L1024>
- EUR-Lex. 2020. Proposal for a Regulation establishing measures for a high level of public sector interoperability across the Union. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0767>
- EUR-Lex. 2021. Regulation (EU) 2021/695 establishing Horizon Europe. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/695/oj/eng>

EUR-Lex. 2022a. Directive (EU) 2022/2555 on measures for a high common level of cybersecurity. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022L2555>

EUR-Lex. 2022b. Regulation (EU) 2022/868 on European data governance. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R0868>

EUR-Lex. 2024a. Regulation (EU) 2024/1689 on digital services. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1689>

EUR-Lex. 2024b. Regulation (EU) 2024/1689. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng>

EUR-Lex. 2025. Commission Staff Working Document. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52025SC0214>

Eurofound. 2016. Labour mobility in Sweden. Pieejams: <https://www.eurofound.europa.eu/topics/migration-and-mobility>

Eurofound. 2018. Labour mobility and migration in the UK. Pieejams: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/foundation-focus-workers-europe-mobility-and-migration>

European Agency for Fundamental Rights. 2023. Protecting civil society. Update 2023. Pieejams: <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/civic-space-2023-update?page=2#read-online>

European Commission, Joint Research Centre. 2024. Resilience Dashboards Update Spring 2024. Pieejams: https://jeodpp.jrc.ec.europa.eu/ftp/jrc-opendata/RESILIENCE-DASHBOARDS/Spring2024Update/Dashboard_SpringUpdate_2024.pdf

European Commission. 2016a. Data protection. Pieejams: https://commission.europa.eu/law/law-topic/data-protection_en

European Commission. 2016b. Digital Skills and Jobs Coalition. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-skills-and-jobs-coalition>

European Commission. 2016c. EU eGovernment Action Plan 2016–2020. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/eu-egovernment-action-plan-2016-2020>

European Commission. 2016d. Education and Training Monitor: Hungary. European Commission.

European Commission. 2017a. European Pillar of Social Rights – Principle 1. Pieejams: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-skills-and-social-rights/european-pillar-social-rights/principle-1_en

European Commission. 2017b. Integration of migrants in Greece. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/10ceae65-8cdf-11ee-8aa6-01aa75ed71a1/language-en>

European Commission. 2019a. Country Report Poland. European Commission.

European Commission. 2019b. Education and Training Monitor: Estonia. European Commission.

European Commission. 2019c. Education and Training Monitor: Poland. European Commission.

European Commission. 2020a. Data Spaces. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/data-spaces>

European Commission. 2020b. Digital Education Action Plan. Pieejams: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>

European Commission. 2020c. Digital Regulation. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-regulation>

European Commission. 2020d. Industry Strategy. Pieejams: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/strategy_en

European Commission. 2020e. Resilience Dashboards – Latvia. Pieejams: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-foresight/2020-strategic-foresight-report/resilience-dashboards_en

European Commission. 2020f. SME Strategy. Pieejams: https://ec.europa.eu/growth/smes/sme-strategy_en

European Commission. 2020g. Education and Training Monitor: Bulgaria. European Commission.

European Commission. 2020h. Education and Training Monitor: Latvia. Publications Office of the European Union. Pieejams: https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-latvia_en.pdf

European Commission. 2020i. Country Report Bulgaria 2020. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020SC0501>

European Commission. 2020j. Country Report Hungary. Pieejams: https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/2023-country-report-hungary_en

European Commission. 2020k. Action Plan on Integration and Inclusion. Pieejams: https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/action-plan-integration-and-inclusion_en

European Commission. 2020l. Labour Market Integration of Migrants and their Children. Pieejams: https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/labour-market-integration-migrants-and-their-children_en

European Commission. 2021a. Digital Decade Policy. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-decade>

European Commission. 2021b. Digital Programme. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme>

European Commission. 2021c. Europe's Digital Decade – Digital Targets 2030. Pieejams: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_en

European Commission. 2021d. European AI Act. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-ai-act>

European Commission. 2021e. Education and Training Monitor: Romania. European Commission.

European Commission. 2021f. State of Health in the EU: Bulgaria Country Health Profile. Pieejams: https://health.ec.europa.eu/state-health-eu/country-health-profiles_en

European Commission. 2021g. State of Health in the EU: Romania Country Health Profile. Pieejams: https://health.ec.europa.eu/state-health-eu/country-health-profiles_en

European Commission. 2022a. Data Governance Act. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/data-governance-act>

European Commission. 2022b. Digital Decade Policy Programme 2030. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-decade-policy-programme>

- European Commission. 2022c. Education and Training Monitor: Finland. Publications Office of the European Union. Pieejams: https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-finland_en.pdf
- European Commission. 2023a. The Green Budget in France: From an Informative Report to a Decision Making Tool Pieejams: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-06/6.%20France_Geen%20Budgeting.pdf
- European Commission. 2023b. Education and Training Monitor: Bulgaria. Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor/en/>
- European Commission. 2023c. Education and Training Monitor: Estonia. Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2023/en/monitor-toolbox/country-page/estonia.html>
- European Commission. 2023d. Education and Training Monitor: Germany. Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor/en/>
- European Commission. 2023e. Education and Training Monitor: Greece. Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2023/en/country-reports/greece.html>
- European Commission. 2023f. Education and Training Monitor: Romania. Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor/en/>
- European Commission. 2023g. Education and Training Monitor: Portugal. Pieejams: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2023/en/monitor-toolbox/country-page/portugal.html>
- European Commission. 2023h. Education and Training Monitor: Ireland. Pieejams: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2023/en/monitor-toolbox/country-page/ireland.html>
- European Commission. 2023i. Education and Training Monitor: Netherlands. Pieejams: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2023/en/monitor-toolbox/country-page/netherlands.html>
- European Commission. 2023j. Education and Training Monitor: Finland. Pieejams: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2023/en/monitor-toolbox/country-page/finland.html>
- European Commission. 2023k. Taxation Trends in the European Union. Pieejams: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation-trends-european-union_en
- European Comission. 2023l. Better regulation toolbox.– July 2023 edition. Pieejams: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/planning-and-proposing-law/better-regulation_en
- European Commission. 2024a. 2024 Ageing Report. Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2022–2070). Institutional Paper 279 / April 2024. Pieejams: https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/2024-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2022-2070_en
- European Commission. 2024b. Cyber Resilience Act. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/cyber-resilience-act>

- European Commission. 2024c. The Digital Economy and Society Index (DESI). Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>
- European Commission. 2024d. Digital Decade 2024: Country Reports. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-decade-2024-country-reports>
- European Commission. 2024e. Digital Regulation in the EU: Overview of Key Legislative Initiatives. European Commission. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-regulation-eu-overview-key-legislative-initiatives>
- European Commission. 2024f. State of the Digital Decade Report 2024. European Commission. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/state-digital-decade-report-2024>
- European Commission. 2024g. Data Protection. European Commission. Pieejams: https://commission.europa.eu/law/law-topic/data-protection_en
- European Commission. 2024h. Data Governance Act. European Commission. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/data-governance-act>
- European Commission. 2024i. European AI Act. European Commission. Pieejams: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-ai-act>
- European Commission. 2024j. New European Defence Industrial Strategy: A responsive and resilient European defence industry as a cornerstone of EU preparedness (COM/JC 52024JC0010). Pieejams: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/9ba01e49-1d3e-4617-a9a4-14e92eb34c91_en?filename=JOIN_2024_10_1_LV_ACT_part1_v2.pdf
- European Commission. 2025a. A Comprehensive Migration Approach. Publications Office of the EU. Pieejams: <https://data.europa.eu/doi/10.2837/9733751>
- European Commission. 2025b. European Innovation Scoreboard 2025. Brussels: European Commission. Pieejams: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en
- European Commission. 2025c. White paper for European defence – Readiness 2030. Pieejams: https://commission.europa.eu/document/download/e6d5db69-e0ab-4bec-9dc0-3867b4373019_en?filename=White%20paper%20for%20European%20defence%20-%20Readiness%202030.pdf
- European Commission: Directorate-General for Research and Innovation. 2025. European Innovation Scoreboard 2025. Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/3239776>
- European Defence Agency. 2025. Defence data 2024–2025. Pieejams: <https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2025/09/02/eu-defence-spending-hits-343-bln-in-2024-eda-data-shows>
- European Disability Forum. 2022. Employment of persons with disabilities in Austria. Pieejams: https://www.edf-feph.org/content/uploads/2024/10/austria-accessible_DATA_project.pdf
- European Union. 2020. Data.europa.eu strategy. Pieejams: <https://data.europa.eu/strategy>
- European Union Agency for Fundamental Rights. 2007. The RAXEN Bulletin – France. Pieejams: <https://fra.europa.eu/en/publication/2007/raxen-bulletin-france>
- European Union Agency for Fundamental Rights. 2022. Roma in 10 European countries – Main results. Pieejams: <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/roma-survey-findings>

- Eurostat. 2022. Healthy life years statistics. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Healthy_life_years_statistics
- Eurostat. 2023a. Individuals' level of digital skills. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_sk_dskl_i21__custom_9767084/bookmark/table?lang=en
- Eurostat. 2023b. People with at least basic overall digital skills in 2023. Pieejams: <https://eng.lsm.lv/article/society/education/18.12.2023-latvia-ranks-low-among-eu-countries-for-basic-digital-skills.a535816/>
- Eurostat. 2023c. Preventable and treatable mortality statistics. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Preventable_and_treatable_mortality_statistics
- Eurostat. 2024a. Government budget allocations for R&D (GBARD) — Highlights. Pieejams: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_budget_allocations_for_R%26D_\(GBARD\)#Highlights](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_budget_allocations_for_R%26D_(GBARD)#Highlights)
- Eurostat. 2024b. Healthy life years by sex. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/hlth_hlye/default/table?lang=en&category=hlth.hlth_state.hlth_hly
- Eurostat. 2024c. Housing in Europe. Pieejams: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/housing-2024>
- Eurostat. 2024d. Income distribution data. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_di12/default/table?lang=en
- Eurostat. 2024e. Living conditions in Europe – income distribution and income inequality. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_income_distribution_and_income_inequality#Explore_further
- Eurostat. 2024f. Population in private households by educational attainment level. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfs_9903__custom_18178702/default/table
- Eurostat. 2024g. R&D expenditure. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=R%26D_expenditure#Gross_domestic_expenditure_on_R.26D
- Eurostat. 2024h. Tax revenue statistics. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tax_revenue_statistics
- Eurostat. 2025a. Employment and activity by sex and age. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a__custom_18178711/default/table
- Eurostat. 2025b. Population projections EUROPOP2023. Pieejams: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography/population-projections/database>
- Eurostat. 2025c. Labour market statistics. Pieejams: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market>
- Éltető, A. 2010. Hungarian Industrial Pathways. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Hungarian_Industrial_Pathways
- Federal Ministry of Defence of Germany. 2024. National security and defence industry strategy. <https://www.bmvg.de/resource/blob/5873628/138fddf8112609dfdc3ea44a52ba9195/dl-national-security-and-defence-industry-strategy-data.pdf>

- Federal Ministry of Education and Research of Germany. 2023. Digitalpakt Schule. BMBF. Pieejams: <https://www.bmbf.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2024/09/170924-Digitalpakt.html>
- Federal Office for Migration and Refugees. 2023. The EU Blue Card. Pieejams: <https://www.bamf.de/EN/Themen/MigrationAufenthalt/ZuwandererDrittstaaten/Migrathek/BlaueKarteEU/blauekarteeu-node.html>
- Finanšu ministrija. 2025a. Pievienotās vērtības nodokļa izvērtējums. Pieejams: <https://www.fm.gov.lv/lv/media/18129/download?attachment>
- Finanšu ministrija. 2025b. Valsts kase par 90% ir izpildījusi 2025. gada aizņemšanās plānu. Pieejams: <https://www.fm.gov.lv/lv/jaunums/valsts-kase-par-90-ir-izpildijusi-2025-gada-aiznemsanas-planu>
- Fiskālās disciplīnas padome. 2025. Pieejams: <https://www.fdp.gov.lv/lv/media/5951/download?attachment>
- Fraunhofer-Gesellschaft. 2024. Impact of Fraunhofer Research. Fraunhofer. Pieejams: <https://www.fraunhofer.de/en/research/range-of-services/impact-of-fraunhofer-research.html>
- Fraunhofer Institute. 2025. Impact of Fraunhofer Research. Pieejams: <https://www.fraunhofer.de/en/research/range-of-services/impact-of-fraunhofer-research.html>
- Gatulytė, I., Verdiņa, V., Vārpiņa, Z., & Lublós, Á. 2022. Level of health literacy in Latvia and Lithuania: a population-based study. *Archives of Public Health*, 80(1), 166.
- Global Talent Competitiveness Index (GTCI). 2024. Pieejams: <https://www.insead.edu/global-talent-competitiveness-index>
- Godinho, M., & Simões, V. 2005. Innovation in Portugal. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Innovation_in_Portugal
- Government of the Netherlands. 2018. Defence industry strategy. Pieejams: <https://www.government.nl/documents/reports/2018/11/30/defence-industry-strategy>
- Government of the Netherlands. 2025. Defence strategy for industry and innovation 2025–2029. Pieejams: <https://english.defensie.nl/downloads/policy-notes/2025/04/04/defence-strategy-for-industry-and-innovation-2025-2029>
- Government Offices of Sweden. 2024. Strategic direction for defence innovation. Pieejams: <https://www.government.se/contentassets/f095f1d430164d2c9af6d66a40a30130/strategic-direction-for-defence-innovation.pdf>
- Government Offices of Sweden. 2025. Defence industry strategy for a stronger Sweden. Pieejams: <https://www.government.se/contentassets/5f28e25c735a462bb41cc5c2c6c65baa/defence-industry-strategy-for-a-stronger-sweden.pdf>
- Haddad, C., & Bergek, A. 2023. Towards an integrated framework for evaluating transformative innovation policy. *Research Policy*, 52(2), 104676. Pieejams: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2022.104676>
- Hanushek, E., & Woessmann, L. 2012. The role of education in economic growth. *Journal of Economic Literature*, 50(3), 548–568.
- Haveri, A. 2019. Decentralization and Local Government in Multilevel Systems. Public Governance Conference. Tallin.
- Hawthorne, L. 2010. Selecting for Skilled Migration: Canada. Pieejams: <https://www.migrationpolicy.org/article/selecting-skilled-migrants-canada>

- Hoffmann, R. et al. (guest editors). 2024. Population and climate change. Vienna Yearbook of Population Research, Vol. 22.
- Holzmann, R. (editor). 2009. Aging Population, Pension Funds, and Financial Markets. Regional Perspectives and Global Challenges for Central, Eastern, and Southern Europe. The World Bank. Washington, DC.
- Hummel, S., & Janßen, V. 2023. For a better knowledge of civil society organisations in Europe: A white paper to guide future research in response to CSOs knowledge needs. French Institute for Civil Society Organisations; Maecenata Foundation; Institute for Social Research. Pieejams: <https://institutfrancaisdumondeassociatif.org/wp-content/uploads/2023/04/White-paper-For-a-better-knowledge-of-civil-society-organisations-in-Europe.pdf>
- ICCS. 2022. IEA ICCS 2022 Eiropas aptaujas rezultāti īsumā. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/media/22170/download?attachment>
- Idarbinimo Centras. 2025. Darbuotojai iš Vidurinės Azijos. Pieejams: <https://www.idarbinimocentras.lt/en/uzsienieciu-idarbinimas-lietuvoje/darbuotojai-is-vidurines-azijos/>
- IKEA. 2023. Sustainability report FY23. IKEA Global. Pieejams: <https://www.ikea.com/global/en/sustainability-report-fy23>
- ILO. 2025a. ILOSTAT monitorings. Pieejams: <https://ilostat ilo.org/>
- ILO. 2025b. World Employment and Social Outlook 2025. Pieejams: <https://www ilo.org/publications/flagship-reports/world-employment-and-social-outlook-trends-2025>
- IMF. 2021. Estonia: Staff Report for the 2021 Article IV Consultation. Pieejams: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2021/06/09/Estonia-2021-Article-IV-Consultation-460915>
- IMF. 2022. Fiscal Monitor. Pieejams: <https://www.imf.org/en/Publications/FM>
- Information System Authority of the Republic of Estonia. 2024. Cyber Security in Estonia. Pieejams: <https://www.ria.ee/sites/default/files/documents/2024-02/Cyber-security-in-Estonia-2024.pdf>
- Innovation Fund Denmark. 2025. About Innovation Fund Denmark. Pieejams: <https://innovationsfonden.dk/en/about-innovation-fund-denmark>
- International Bar Association. 2025. An overview of Portugal's new IFICI regime. Pieejams: <https://www.ibanet.org/overview-Portugal-new-IFICI-regime>
- International Telecommunication Union. 2024. Global cybersecurity index 2024. ITU. Pieejams: <https://www.itu.int/epublications/publication/global-cybersecurity-index-2024>
- International Telecommunication Union. 2025. Measuring digital development: Facts and figures 2025. ITU. Pieejams: https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-ICT_MDD-2025-1-PDF-E.pdf
- Israel Innovation Authority. 2024. About Innovation Israel. Pieejams: <https://innovationisrael.org.il/en/>
- Ivanova, V. 2016. Bulgarian Infrastructure Gaps. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Bulgarian_Infrastructure_Gaps
- Jasilionis, D., Mesle, F., Vallin, J. 2023. Is East-West Life Expectancy Gap Narrowing in the Enlarged European Union. Comparative Population Studies, 48: 523–552.
- Jürgenson, A., et al. 2021. Estonian Startups. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Estonian_Startups

- Kalvet, T. 2012. E-Governance in Estonia. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/E-Governance_in_Estonia
- Kaprāns, M., Mieriņa, I., Saulītis, A. 2021. Latvijas iedzīvotāju attieksme pret imigrāciju un imigrantiem. Rīga: LU FSI. Pieejams: <https://migracija.lv/publikacijas/2021-attieksme-pret-imigraciju-zinojums/>
- Kaša, R., Barone-Upeniece, S. 2024. Migrantu uzņemšana nenoteiktības apstākļos: Pašvaldību aptaujas rezultāti. Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. DOI: 10.5281/zenodo.14315937
- Kaša, R., Barone-Upeniece, S., Koroļeva, I. Mieriņa, I. 2025. Municipal Visions of Development and Migration. Changing Migration Patterns, p.105.
- Kikas, E., et al. 2019. Estonian Digital Turn. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Estonian_Digital_Turn
- Kim, L. 2011. The Korean Miracle. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/The_Korean_Miracle
- Koroļeva, I. 2019. Latvijas ģimenes paaudzēs 2018. Analītisks ziņojums. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts. Pieejams: <https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2023/05/Latvijas-ģimenes-paaudzes-2018.pdf>
- Kravdal, O. 2025. Concerns about low fertility: Steps towards a clearer debate and perhaps less alarmism / Policy Insights, 01.09.2025. Population Europe.
- Krišjāne, Z., Krūmiņš, J. (zin. red.). 2025. Demogrāfijas un migrācijas procesu izpēti zināšanu sabiedrības attīstībai Latvijā (iesniegts publicēšanai). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Krūmiņš, J. 2024. Prezentācija Baltijas demogrāfijas pētījumu sanāksmē diskusiju panelī “Jaunākās demogrāfiskās izmaiņas un rīcīpolitikas reakcijas”. Viļņa: Rotonda Centrum Hotel, 12. aprīlis 2024.
- Krūmiņš, J. et al. 2025. Demogrāfiskā situācija Latvijā un globālās demogrāfiskās tendences pasaulē. Prezentācija Demogrāfisko lietu padomes sēdē, 1. aprīlis 2025, Rīga.
- Kvetan, V., et al. 2012. Slovak Innovation Dilemma. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Slovak_Innovation_Dilemma
- Labklājības ministrija. 2021. Analīze par vides pieejamības pašnovērtējumu valsts un pašvaldību iestādēs. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/14705/download>
- Labklājības ministrija. 2024a. Ilgtspējīga ilgtermiņa sociālās aprūpes finansēšanas modeļa piedāvājums. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/30971/download?attachment>
- Labklājības ministrija. 2024b. Informatīvais ziņojums “Par demogrāfiskās politikas attīstību”. 68 lpp.
- Latvijas Banka. 2025a. 10 soļu programma Latvijas kapitāla tirgus attīstībai 2.0. Pieejams: https://datnes.latvijasbanka.lv/files/10_solu_programma_2025.pdf
- Latvijas Banka. 2025b. Ekspertu saruna “Kāpēc Latvijā krīt dzimstības rādītāji un kā to mainīt?” un B. Brusbārdes prezentācija. Rīga, 28. maijs 2025. Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/ekspertu-sarunas/ekspertu-saruna-kapec-latvija-krit-dzimstibas-raditaji-un-ka-mainit#faq-3>
- Latvijas Banka. 2025c. Maksājumu radars. Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/maksajumu-radars>
- Latvijas Lauku forums. 2025. Dialoga apli 2025. Pieejams: <https://laukuforums.lv/category/projekti/dialoga-apli-2025/>

- Latvijas Republikas Ministru kabinets. 2024a. Ēnu ekonomikas ierobežošanas plāns 2024–2027. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/349352-enu-ekonomikas-ierobezosanas-plans-2024-2027-gadam>
- Latvijas Republikas Ministru kabinets. 2024b. Informatīvais ziņojums par Latvijas ekonomikas attīstību. Pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/3ee763e4-6022-41f5-a3d9-3055fdf261cb
- Latvijas Republikas Ministru kabinets. 2024c. Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/342214-latvijas-strategija-klimatneitralitates-sasniesganai-lidz-2050-gadam>
- Latvijas Republikas Ministru kabinets. 2025. Informatīvais ziņojums par priekšlikumiem kapitāla tirgus attīstībai un valsts un pašvaldību kapitālsabiedrībām, kas virzāmas sākotnējam publiskam piedāvājumam. Pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/26228f9b-d129-4e1a-918b-bd1e6319f747
- Latvijas Republikas Valsts kontrole. 2022. Valsts pārvalde – “quo vadis”? Valsts pārvaldes reformā plānotais un sasniegtais, 72 lpp. Pieejams: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29503-2AUhLznqlrVyEDa94OM3Y7F7vBQTOBB1.pdf>
- Latvijas Universitāte. 2025. LV2050 projekts. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/lvpeak.lu.lv/LU_domnica_LV_PEAK/Projekti/LV2050/LV2050_Julijis_2025.pdf
- Latvijas Universitāte, LV PEAK. 2025. Valsts attīstības vīzija laika posmam līdz 2050. gadam: vērtības, aksiomas un sabiedrības gaidas. Pieejams: <https://www.lvpeak.lu.lv/zinatniskie-projekti/zinatniskie-projekti/valsts-attistibas-vizija-2050/>
- Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. 2023. Izglītības pārvaldība lauku depopulācijas apstākļos: Norvēģijas un Latvijas salīdzinājums. Pieejams: <https://skolalaukos.fsi.lu.lv/post/159984796848/policy-brief>
- Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK. 2024. Cilvēkkapitāla attīstības politikas efektivitātes un progresā novērtēšana Latvijā, 2024. gada decembris <https://www.lvpeak.lu.lv/zinatniskie-projekti/cilvekkapitala-attistibas-politikas-efektivitates-un-progresa-novertesana-latvija/>
- LETA. 2024. Izglītības kvalitātes valsts dienestu satrauc liels neattaisnoto kavējumu skaits pamatzglītības posmā. Pieejams: <https://www.skolasvards.lv/news/IKVD-kavejumi>
- Liargovas, P., & Skandalis, K. 2014. Greek Entrepreneurship. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Greek_Entrepreneurship
- LSM. 2023. Nearly a third of Latvian teachers plan to leave job, survey shows. Pieejams: <https://eng.lsm.lv/article/society/education/18.05.2023-nearly-a-third-of-latvian-teachers-plan-to-leave-job-survey-shows.a509149/>
- Lutz, W. 2023. Population decline will likely become a global trend and benefit long-term human wellbeing. Vienna Yearbook of Population Research, 21: 41–56.
- Manacorda, M., et al. 2012. The Impact of Immigration on the Structure of Wages. Pieejams: <https://www.nber.org/papers/w12497>
- Matković, T. 2014. Education Reform in Croatia. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Education_Reform_in_Croatia
- Mauntfilds, R. 2000. Ziņojums Latvijas Ministru prezidentam par valsts administrācijas reformu. Latvijas Vēstnesis. 2000. gada 27. aprīlis
- May, J.F. 2012. World Population Policies. Their Origin, Evolution, and Impact. Springer.

- Mäkelä, M., & Maula, M. 2017. Finnish Startup Ecosystem. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Finnish_Startup_Ecosystem
- McGuinness, S., & Ortiz, L. 2016. Skills mismatch and lifelong learning. *International Labour Review*, 155(2), 219–237.
- Mieriņa, I. (vad.). 2023. Dzīves un darba iespējas reģionos kā veicinošie faktori ārējai un iekšējai remigrācijai. Rīga: Latvijas Universitāte. Pieejams: https://lpr.gov.lv/wp-content/uploads/2023/ir-pieejami-petijuma-rezultati-par-dzives-un-darba-iespejam-regionos-ka-veicinosiem-faktoriem-arejai-un-ieksejai-remigracijai/P%C4%93t%C4%ABjums_Dz%C4%ABves-un-darba-iesp%C4%93jas-re%C4%A3ionos.pdf
- Mieriņa, I. 2022. Sadarbība ar diasporu: politika un prakse pandēmijas apstākļos. Latvijas drošības gadagrāmata 2021, 183–194. Pieejams: https://www.lai.lv/publikacijas/latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2021-902?get_file=2
- Mieriņa, I., Batraga, A., Danusēvics, M., Brasliņa, L. 2022. Dzīves un darba iespējas reģionos kā veicinošie faktori ārējai un iekšējai remigrācijai. Rīga: Latvijas Universitāte. Pieejams: https://lpr.gov.lv/wp-content/uploads/2023/ir-pieejami-petijuma-rezultati-par-dzives-un-darba-iespejam-regionos-ka-veicinosiem-faktoriem-arejai-un-ieksejai-remigracijai/P%C4%93t%C4%ABjums_Dz%C4%ABves-un-darba-iesp%C4%93jas-re%C4%A3ionos.pdf
- Mieriņa, I., Kaprāns, M. 2023. Ietekmes izvērtējums saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības plānam. Rīga: CIVITTA. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/media/44313/download?attachment>
- Mieriņa, I., Šūpule, I. 2017. Pētījums par diasporas ekonomiskās iesaistes un zināšanu potenciāla izmantošanas iespējām. Pieejams: https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/LIAA_petijums_pareizs.pdf
- Mieriņa, I., zin. red. 2015. Latvijas emigrantu kopienas: Cerību diaspora. Rīga: LU FSI.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. 2018. Oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi. Pieejams: <https://psz.praca.gov.pl/dla-bezrobotnych-i-poszukujacych-pracy/dla-cudzoziemcow/oswiadczenia-o-powierzeniu>
- Ministry of Defence of the United Kingdom. 2024. Global Strategic Trends Out to 2055. Pieejams: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/68dba439dadf7616351e4bf8/GST_7_Final_post_pic_change_WEB.pdf
- Ministry of Economic Affairs and Communications of the Republic of Estonia. 2024. Cybersecurity Strategy 2024–2030. “CYBER-CONSCIOUS ESTONIA”. Pieejams: https://www.enisa.europa.eu/sites/default/files/ncss-map/strategies/reports/EE_NCSSL_2024_en.pdf
- Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland. 2023. Migration and integration policies. Pieejams: <https://www.gov.fi/en/frontpage>
- Ministry of Education and Culture of Finland. 2021. Digital Skills for All. Ministry of Education and Culture. Pieejams: <https://minedu.fi/en/frontpage>
- Ministry of Family and Social Policy, Poland. 2021. Powrót na rynek pracy. Pieejams: <https://www.gov.pl/web/rodzina/analizy-rynek-pracy>
- Ministry of Social Affairs and Health, Finland. 2020. Services promoting employment of persons with disabilities. Pieejams: <https://stm.fi/en/frontpage>

- Ministry of Welfare of Latvia. 2024. 2024 Ageing Report. Latvia – Country Fiche. Pieejams: https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/2024-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2022-2070_en
- Nadin, V., & Zonneveld, W. A. M. 2021. Introducing the Randstad: A polycentric metropolis. In W. A. M. Zonneveld & V. Nadin (Eds.), *The Randstad: A polycentric metropolis* (pp. 3-25). (Regions and Cities; No. 147). Routledge - Taylor & Francis Group
- Nasdaq Baltic. 2025. Issuers statistics. Pieejams: <https://nasdaqbaltic.com/statistics/en/issuers>
- NATO. 2025a. NATO Defence Planning Process. Pieejams: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49202.htm
- NATO. 2025b. Defence Production Action Plan amendments. Pieejams: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_236518.htm
- NATO Industrial Advisory Group. (n.d.). NATO Industrial Advisory Group. Pieejams: https://diweb.hq.nato.int/niag/Pages_Anonymous/oldDefault.aspx
- Navickas, V. 2012. Lithuanian Labour Market. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Lithuanian_Labour_Market
- Noack, C., & Radulescu, R. 2021. *Adult education and training: Trends and challenges*. Springer.
- O'Connell, P. 2018. Ireland's Education and Skills. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Ireland_Education_and_Skills
- OECD. 2010. *Measuring Innovation: A New Perspective*. Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264059474-en>
- OECD. 2014. *PISA 2012 Results*. OECD Publishing. Pieejams: <https://www.oecd.org/pisa/publications/pisa-2012-results.htm>
- OECD. 2015a. *Job quality*. Pieejams: <https://www.oecd.org/en/topics/job-quality.html>
- OECD. 2015b. *Education Policy Outlook: Ireland*. OECD Publishing.
- OECD. 2015c. *Improving Schools in Poland*. OECD Publishing.
- OECD. 2016a. *Education in Estonia*. OECD Publishing.
- OECD. 2016b. *United Kingdom: Skills Matter*. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/getting-skills-right-united-kingdom_9789264280489-en.html
- OECD. 2017. *National Risk Assessments: A Cross Country Perspective*. Paris: OECD Publishing. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264287532-en>
- OECD. 2018a. *Education Policy Outlook: Finland*. OECD Publishing.
- OECD. 2018b. *Skills Strategy Implementation Guidance for Greece*. Pieejams: <https://www.oecd.org/en/about/programmes/sg-reform/improving-adult-learning-in-greece.html>
- OECD. 2018c. *Hungary: Improving regional mobility*. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/tackling-labour-mismatches-and-promoting-mobility-in-hungary_5jz2px6jtpmt-en.html
- OECD. 2018d. *Working Together: Skills and Labour Market Integration of Immigrants and their Children in Sweden*. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/working-together-skills-and-labour-market-integration-of-immigrants-and-their-children-in-sweden_9789264305861-en.html

OECD. 2018e. Greece: Economic Survey. Pieejams: <https://www.oecd.org/economy/greece-economic-snapshot/>

OECD. 2019a. Education Policy Outlook: Hungary. OECD Publishing.

OECD. 2019b. Finland's digital transformation. OECD Publishing.

OECD. 2019c. Skills Strategy Implementation Guidance for Greece. OECD Publishing.

OECD. 2019d. PISA 2018 Results. OECD Publishing. Pieejams: <https://www.oecd.org/pisa/publications/pisa-2018-results.htm>

OECD. 2019e. Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World. OECD Publishing. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-skills-outlook-2019_df80bc12-en.html

OECD. 2019f. Finland's digital transformation. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/to-move-or-not-to-move-what-drives-residential-mobility-rates-in-the-oecd_5kghtc7kzx21-en.html

OECD. 2019g. International Migration Outlook: Italy. Pieejams: <https://www.oecd.org/migration/international-migration-outlook-italy.htm>

OECD. 2020a. Education Policy Outlook: Slovak Republic. OECD Publishing.

OECD. 2020b. Poland: Strengthening regions and local labour markets. OECD Publishing.

OECD. 2020c. Germany: Developing Skills for a Stronger Workforce. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-skills-strategy-2019_9789264313835-en.html

OECD. 2020d. Recruitment of Foreign Workers: Estonia. Pieejams: <https://www.oecd.org/migration/recruitment-of-foreign-workers-estonia.htm>

OECD. 2021a. Netherlands: Skills strategy and regional mobility. OECD Publishing.

OECD. 2021b. Education Policy Outlook: Estonia. OECD Publishing. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/education-policy-outlook-in-estonia_9d472195-en.html

OECD. 2021c. Netherlands: Skills strategy and regional mobility. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/the-laws-of-attraction-economic-drivers-of-inter-regional-migration-housing-costs-and-the-role-of-policies_da8e368a-en.html

OECD. 2021d. Labour Market Integration of Immigrants in Latvia. Pieejams: <https://www.oecd.org/migration/latvia.htm>

OECD. 2021e. Tax Policy Reforms. Pieejams: <https://www.oecd.org/tax/tax-policy-reforms.htm>

OECD. 2022. International Migration Outlook. Pieejams: <https://www.oecd.org/migration/international-migration-outlook-1999124x.htm>

OECD. 2023a. Driving Policy Coherence for Sustainable Development. Accelerating progress on the SDGs. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/driving-policy-coherence-for-sustainable-development_a6cb4aa1-en.html

OECD. 2023b. Education at a glance. Pieejams: https://gpseducation.oecd.org/Content/EAGCountryNotes/EAG2023_CN_LVA_pdf.pdf

OECD. 2023c. Programme for International Student Assessment (PISA). Pieejams: <https://www.oecd.org/en/about/programmes/pisa.html>

- OECD. 2023d. The Public Governance of Anticipatory Innovation Ecosystems in Latvia: Exploring Applications in Key Sectors. OECD Public Governance Reviews. Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/83170d2e-en>
- OECD. 2023e. Fiscal and economic consequences of a net-zero transition in Spain. OECD Publishing. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/fiscal-and-economic-consequences-of-a-net-zero-transition-in-spain_b9136a37-en.htm
- OECD. 2023f. Steering from the Centre of Government in Times of Complexity. Compendium of practices. Pieejams: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/04/steering-from-the-centre-of-government-in-times-of-complexity_45d505ee/69b1f129-en.pdf
- OECD. 2024a. An institutional capacity assessment of Latvia's education system (OECD Education Policy Perspectives No. 112). Paris: OECD Publishing.
- OECD. 2024b. An institutional capacity assessment of Latvia's education system. Pieejams: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/12/an-institutional-capacity-assessment-of-latvia-s-education-system_01f6671d/40166c48-en.pdf
- OECD. 2024c. Digital Government. Pieejams: <https://www.oecd.org/gov/digital-government/>
- OECD. 2024d. OECD Economic Surveys: Latvia 2024. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-latvia-2024_dfeae75b-en.html
- OECD. 2024e. The Survey of Adult Skills (PIAAC). Pieejams: <https://www.oecd.org/en/about/programmes/piaac.html>
- OECD. 2025a. Employment Database. Pieejams: <https://www.oecd.org/en/data/datasets/oecd-employment-database.html>
- OECD. 2025b. Employment Outlook 2025. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-employment-outlook-2025_194a947b-en.html
- OECD. 2025c. Share of children living with a single parent. Pieejams: <https://ourworldindata.org/grapher/share-of-children-living-with-a-single-parent?country=CAN~DNK~JPN~POL~PRT~ESP~TUR~GBR~USA~LVA>
- OECD. 2025d. TALIS Teaching and Learning International Survey. Pieejams: <https://www.oecd.org/en/about/programmes/talis.html>
- OECD. 2025e. Tax Policy Reforms 2025. Pieejams: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/09/tax-policy-reforms-2025_0e3a30a3/de648d27-en.pdf
- OECD. 2025f. Government at a glance 2025: Digital government index. OECD Publishing. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/government-at-a-glance-2025_0efd0bcd-en/full-report/digital-government-index_1edec44e.html
- OECD/Eurostat. 2018. Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation. 4th ed. Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en>
- Open Future. 2025. Europe Talks Digital Sovereignty — apskats un diskusija par digitālo suverenitāti, iekļauj perspektīvas un kritiku. Pieejams: <https://openfuture.eu/blog/europe-talks-digital-sovereignty/>
- Our World in Data. 2025. Civil society participation index. Pieejams: <https://ourworldindata.org/grapher/civil-society-participation-index?region=Europe>
- Oxford Insights. 2024. AI Readiness Index. Pieejams: <https://oxfordinsights.com/ai-readiness/ai-readiness-index/>

- Palmberg, C. 2013. Industrial Transformation in Finland. Pieejams: <https://www.oecd.org/finland/industrial-policy>
- Parr, N. 2023. Immigration and the prospects for long-run population decreases in European countries. In: The causes and consequences of depopulation. Vienna Yearbook of Population Research, 21: 181–210.
- Pasaules Banka. 2019. World Development Report 2019: The Changing Nature of Work. World Bank Group. Pieejams: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/pdf/2019-WDR-Report.pdf>
- Pasaules Banka. 2024. Cilvēkkapitāla indekss. Pieejams: <https://humancapital.worldbank.org/en/indicators>
- Patzwaldt, K. 2024. Who is responsible for population policy in the European Commission? / Policy Insights, 03.12.2024.
- Pehkonen, E., et al. 2019. Adult Education and Training in Finland. Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland.
- Petrakos, G. 2012. Crisis and Change in Greece. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Crisis_and_Change_in_Greece
- Portes, J., & Forte, G. 2017. The Economic Impact of Brexit-Induced Reductions in Migration. Pieejams: <https://www.niesr.ac.uk/publications/economic-impact-brexit-induced-reductions-migration>
- Portulans Institute. 2024. Network Readiness Index 2024. Pieejams: <https://portulansinstitute.org/wp-content/uploads/2024/11/nri-2024-3.pdf>
- Prime Minister's Office, Finland. 2023. Materiel policy strategy for the defence administration. Pieejams: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/bb2328e1-1f2c-487e-bd20-37e01f31a3d1/content>
- Pustovrh, A., et al. 2015. Innovation in Slovenia. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Innovation_in_Slovenia
- Puur, A., Klesment, M., Sakkeus, L., Sumil-Laanemaa, M., & Leppik, L. 2025. Material Deprivation of Older Persons in Europe: a Multi-level Analysis of the Role of Social Protection Programmes. Studies of Transition States and Societies, 17: 94–117.
- Radosevic, S. 2016. Science and Technology in Romania. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Science_and_Technology_in_Romania
- Reinholde, I., Danovskis, E. 2024. Valsts pārvalde. Nacionālā enciklopēdija Latvija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirkliis/22285-valsts-p%C4%81rvalde-Latvij%C4%81>
- Rinkēvičs, E. 2025. Valsts prezidenta Edgara Rinkēviča uzruna, tiekoties ar demogrāfiskās politikas veidotājiem un ekspertiem, 21. februāris 2025, Rīga. Pieejams: <https://www.president.lv/lv/jaunums/fotovideo-valsts-prezidenta-edgara-rinkevica-uzruna-tiekoties-ar-demografiskas-politikas-veidotajiem-un-ekspertiem>
- The National Emergency Management Agency. 2025. Kansalaisten omatoiminen varautuminen ja kriisinkestävyys 2023 (SPEK tutkii; No. 31). Suomen pelastusalan keskusjärjestö ry. Pieejams: <https://www.spek.fi/wp-content/uploads/2023/12/SPEK-tutkii-31.pdf>
- Rocha, R., et al. 2022. Automation and Immigration: Evidence from Europe. Pieejams: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4123456
- Roffia, P., Buccioli, A., Hashlamoun, S. 2023. Determinants of life expectancy at birth: a longitudinal study on OECD countries. International Journal of Health Economics and Management, 23: 189–212.

- RVO Netherlands. 2025. WBSO Subsidies and Financing. Pieejams: <https://english.rvo.nl/subsidies-financing/wbso>
- Saeima. 2025. Ilgtspējīgas ekonomikas līdzsvarotai attīstībai veltīta konference. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/35140-saeima-norisinaties-ilgtspejigas-ekonomikas-lidzsvartai-attistibai-veltita-konference>
- Sahlberg, P. 2011. Finnish Lessons. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Finnish_Lessons
- Sahlberg, P. 2015. Finnish Lessons 2.0. Teachers College Press.
- Salgado, L., Triculescu, R.-M., Le Coz, C., Beirens, H. 2022. Putting Migration Reintegration Programmes to the Test. Brussels: Migration Policy Institute.
- Senor, D., & Singer, S. 2009. Start-up Nation. Pieejams: <https://www.startupnationbook.com>
- Serviço de Estrangeiros e Fronteiras (SEF). 2023. Immigration and residence information. Pieejams: <https://www.sef.pt/>
- Sigma. OECD. 2018. Toolkit for the preparation, implementation, monitoring, reporting, and evaluation of public administration reform and sector strategies. Guidance for SIGMA partners. Pieejams: https://igmaweb.org/en/publications/toolkit-for-the-preparation-implementation-monitoring-reporting-and-evaluation-of-public-administration-reform-and-sector-strategies_37e212e6-en.html
- Siliņa-Osmāne, I., Ieviņa, I. 2023. Report on migration and asylum in Latvia, reference year 2023. International Organization of Migration. Pieejams: https://www.emn.lv/wp-content/uploads/2024/06/EMN_zinojums_210x297mm_eng.pdf
- Skirbekk, V. 2023. Low, but not too low, fertility can represent a positive development. In: The causes and consequences of depopulation. Vienna Yearbook of Population Research, 21: 81–92.
- Stucka, A. 2019. Latvijas pašvaldību sistēmas juridiskais raksturojums un pašvaldību reformas. Latvijas Vēstnesis.
- Šūpule, I., Apine, I., Salmiņa, L., Kārklīņa, I., Kriekle, L. 2017. Diasporas politika Latvijā un citās valstīs. Rīga: LU Diasporas un migrācijas pētījumu centrs. Pieejams: https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Reemigrācijas_Politika_Zinojums_kopaa_17-01-2017_.pdf
- Tax Foundation. 2024a. 2024 International Tax Competitiveness Index. Pieejams: <https://taxfoundation.org/research/all/global/2024-international-tax-competitiveness-index/>
- Tax Foundation. 2024b. Capital Gains Tax Rates in Europe. Pieejams: <https://taxfoundation.org/data/all/eu/capital-gains-tax-rates-europe/>
- The National Emergency Management Agency. 2025. ShakeOut 2025: One in seven New Zealanders take part in our national earthquake drill. Pieejams: <https://www.civildefence.govt.nz/resources/news-and-events/news-and-events/shakeout-2025-one-in-seven-new-zealanders-take-part-in-our-national-earthquake-drill>
- Tiits, M., Kattel, R., Kalvet, T., & Tamm, D. 2008. Estonian Knowledge Economy: Drivers, Trends, and Challenges. Estonian Development Fund. Pieejams: https://www.arengufond.ee/upload/Estonian_Knowledge_Economy.pdf
- Times of Central Asia. 2024. Lithuania to review migration policy toward Central Asian countries. Pieejams: <https://timesca.com/lithuania-to-review-migration-policy-toward-central-asian-countries/>

- Todorov, T. 2017. Bulgaria's Economic Challenges. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Bulgarias_Economic_Challenges
- Ueffing, P., Zubeldia Razquin, M., Fabrizio, N. 2025. The role of migration and fertility for the future size of the EU's population. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://data.europa.eu/doi/10.2760/8696792>
- UNFPA (United Nations Population Fund). 2025. The Real Fertility Crisis: The pursuit of reproductive agency in a changing world. State of World Population 2025. New York: UNFPA. ISBN: 978921154837
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2024. E-Government Development Index overview. UN. Pieejams: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/Overview/-E-Government-Development-Index>
- United Nations Development Programme (UNDP). 2024. Human Development Index (HDI). Pieejams: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
- United Nations. Population Division. 2021. World Population Policies. Pieejams: <https://www.un.org/development/desa/pd/data/world-population-policies>
- US Department of the Air Force. 2024. Report to Congressional Committees: The Department of the Air Force In 2050. December 2024.
- Valsts kanceleja. 2024. Valsts kanceleja. Pieejams: <https://www.mk.gov.lv/lv/valsts-kanceleja>
- Valsts kanceleja. 2025. Latvijas Sestais nacionālais atvērtās pārvaldības rīcības plāns 2026.–2027. gadam. Pieejams: <https://www.mk.gov.lv/lv/valsts-kanceleja>
- Van Wijk, D., Billari, F. C. 2024. Fertility Postponement, Economic Uncertainty, and the Increasing Income Prerequisites of Parenthood. Population and Development Review. DOI: <https://doi.org/10.1111/padr.12624>
- Vanags, E., Vilka, I. 2005. Pašvaldību darbība un attīstība. Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 132 lpp.
- Vegard, T., Spoorenberg, T. 2025. Bringing mortality back into our understanding of fertility change: Revisiting the onset of fertility transitions using net reproduction measures. Journal of Population Research, 42: 45. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12546-025-09394-x>
- Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija. 2021. Administratīvi teritoriālā reforma. Pieejams: <https://www.varam.gov.lv/lv/administrativi-teritoriala-reforma>
- Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija. 2025. Pieejams: <https://www.varam.gov.lv/lv/par-mums>
- Vigh, P. 2024. From anti-immigration to importing migrant labor. Reindustrialization, battery factories and Hungary's workforce gamble. Pieejams: <https://telex.hu/komplex/2024/10/24/from-anti-immigration-to-importing-migrant-labor-reindustrialization-battery-factories-and-hungarys-workforce-gamble>
- Vinnova. 2025. Strategic Innovation Programmes. Pieejams: <https://www.vinnova.se/en/m/strategic-innovation-programmes/>
- Vīksna, A., Bērziņš, J. 2019. Latvian Regulatory Challenges. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Latvian_Regulatory_Challenges
- Vries, M. S. de. 2000. The rise and fall of decentralization: A comparative analysis of arguments and practices in European Countries. European Journal of Political Research, 38(2): 193–224.

- WHO. 2024. Teens, screens, and mental health. Pieejams: <https://www.who.int/europe/news/item/25-09-2024-teens--screens-and-mental-health>
- Widerberg, O., Bäckstrand, K., Lövbrand, E., Marquardt, J., Nasiritousi, N. 2024. A Cautionary Tale for Polycentric Climate Governance: Sweden's Roles in Orchestrating Decarbonization. *Global Environmental Politics*, 24(3): 100–120.
- Wilkinson, R., Pickett, K. 2010. *The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*. New York: Bloomsbury Publishing.
- World Bank. 2012. Doing Business in Lithuania. Pieejams: <https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment>
- World Bank. 2025. Population estimates and projections. Pieejams: <https://databank.worldbank.org/source/population-estimates-and-projections>
- World Economic Forum. 2017. *The Global Human Capital Report*. WEF.
- World Intellectual Property Organization (WIPO). 2024. Latvia: Country Profile. WIPO. Pieejams: <https://www.wipo.int/edocs/statistics-country-profile/en/lv.pdf>
- World Intellectual Property Organization (WIPO). 2024b. Global Innovation Index 2024. Pieejams: <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/en/gii-2024-results.html>
- World Intellectual Property Organization (WIPO). 2025. Global Innovation Index. Pieejams: <https://www.wipo.int/web/global-innovation-index/>
- Yanatma, S. 2025. Which country in Europe is home to the continent's heaviest drinkers? Pieejams: <https://www.euronews.com/health/2025/04/05/dry-january-where-in-europe-is-drinking-alcohol-getting-worse-and-which-countries-have-cut>
- Zaidi, B., Morgan, S. 2017. The Second Demographic Transition Theory: A Review and Appraisal. *Annual Review of Sociology*, 43: 473–492.
- Ziedot.lv. 2025. Pieejams: <https://www.ziedot.lv/jaunumi/ziedot-lv-beglu-centra-darbibas-atskaite-aptaujas-dati-par-ukrainas-beglu-dzivi-latvija-nakotnes-planiem-un-vajadzibam-4918>
- Zonneveld, W., Nadin, V. (Eds.). 2023. *The Randstad: A polycentric metropolis* (pp. 3–25). *Regions and Cities*, No. 147. Routledge – Taylor & Francis Group.
- Zvirgzdiņš, J., & Ābeltiņa, A. 2018. Latvian Innovation Barriers. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/Latvian_Innovation_Barriers

Konsultācijas:

- Konsultācija ar Gintu Kaminski, Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdi, 2025. gada 23. oktobrī
- Konsultācija ar Jāni Endziņu, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras valdes priekšsēdētāju, Ricības grupas vadītāju birokrātijas mazināšanai, 2025. gada 24. oktobrī
- Konsultācija ar Dr. oec. Ingu Vilku, Latvijas Republikas Valsts kontroles padomes locekli, 2025. gada 28. oktobrī
- Konsultācija ar Jāni Vitoliņu, Latvijas Lielo pilsētu asociācijas prezidējošās Ventspils valstspilsētas pašvaldības domes priekšsēdētāju, 2025. gada 29. oktobrī

PIELIKUMI

1. Pielikums

Stratēģijas LV2030 un jaunie ilgtermiņa izaicinājumi

Attīstības virzieni	LV2030 izaicinājumi, kas joprojām ir spēkā	Jaunie izaicinājumi LV2050
ĀRĒJĀ UN IEKŠĒJĀ DROŠĪBA	Sabiedrības novecošanās un migrācijas ietekme uz drošību; enerģētiskā drošība; infrastruktūras un mobilitātes drošums; pierobežas reģionu nevienlīdzība; zems sociālais kapitāls un uzticēšanās.	Visaptveroša valsts aizsardzības sistēma; integrēta drošības arhitektūra (militārā, civilā, kiberdrošība); kognitīvā drošība un dezinformācijas mazināšana; militārās industrijas attīstība; agrinās brīdināšanas sistēmas.
CILVĒKKAPITĀLS (DEMOGRĀFIJA, IZGLĪTĪBA, VESELĪBA, TALANTI)	Depopulācijas mazināšana; sabiedrības novecošanās; izglītības kvalitātes atšķirības; veselības aprūpes pieejamība; mūžizglītība un darba tirgus atbilstība.	Vērtību maiņa un ģimenes modeļu transformācija; mājokļu pieejamība; mentālā veselība; MI ietekme uz prasmēm; iekļaujoša un elastīga izglītības sistēma.
GLOBĀLĀ KONKURĒTSPĒJA (IZMAKSAS UN PRODUKTIVITĀTE)	Ražošanas izmaksu samazināšana; nodokļu sloga optimizācija; energoefektivitāte; darba ražīguma kāpināšana; inovāciju ieviešana.	Zaļās un digitālās transformācijas integrācija; piegādes ķēžu riski; telpiskā attīstība; MI integrācija; reģionālās produktivitātes celšana.
PUBLISKĀ PĀRVALDE	Inovatīvas pārvaldības un sabiedrības līdzdalības stiprināšana; efektivitātes uzlabošana.	Institucionālā noturība krīzēs; līdzsvars starp centralizāciju un decentralizāciju; digitālā demokrātija; MI integrācija pārvaldē; cilvēkkapitāla transformācija.
TEHNOLOĢISKĀ UN DIGITĀLĀ ATTĪSTĪBA	Platjoslas pieejamība; e-pārvalde; digitālo prasmju attīstība; kiberdrošības riski.	MI plaša integrācija; pieaugoši kiberapdraudējumi; datu aizsardzības un privātuma izaicinājumi; tehnoloģiskā suverenitāte.
INOVĀCIJAS	Zems P&A finansējums; vāja sadarbība starp zinātni un uzņēmējdarbību; jaunuzņēmumu attīstība.	Specializācija globālo megatendenču kontekstā; talantu trūkums STEM jomās; starptautiskā konkurence par investīcijām; reģionālo inovāciju veicināšana.
VALSTS FINANŠU SISTĒMA UN KAPITĀLA TIRGUS	Sabiedrības novecošanās spiediens uz budžetu; zaļā budžeta reforma; budžeta caurskatāmība.	Aizsardzības izdevumu pieaugums; fiskālās ilgtspējas saglabāšana; nevienlīdzības mazināšana; kapitāla tirgus kapitalizācijas palielināšana; IPO izaicinājumi.
PILSONISKĀ SABIEDRĪBA	Zema uzticēšanās institūcijām; zema vēlēšanu aktivitāte; centra–reģionu plaisa; ierobežota līdzdalība.	Digitālās līdzdalības paplašināšana; noturība pret hibriddraudiem; medijpratība; kritiskās domāšanas stiprināšana.
VIDES ILGTSPĒJA UN KLIMATS	AER attīstība; energoefektivitāte; atkarība no importa; bioloģiskās daudzveidības saglabāšana; transporta emisijas.	Enerģijas uzkrāšanas risinājumi; sociāli taisnīga zaļā pāreja; kritiskās infrastruktūras aizsardzība; datu pārvaldība; finansēšanas ilgtspēja; reģionālā konkurence enerģētikā.

2. Pielikums

LV2050 stratēģiskā matrica

Apakšnozare	Globālās tendences (2050)	Ārējie riski	Latvijas tendences	Iekšējie riski	Stratēģiskās izvēles un dilemmas	Mērķi 2050	Stratēģiskie uzdevumi	Labās prakses aktivitātes	Iespējotāji (Enablers)	KPI 2050 (mērķu scenārijs)
1. Ārējās un iekšējās drošības stiprināšana										
1.1. Ārējā drošība	• Multipolāra pasaules kārtība • Hibridkaru dominance • NATO lomas evolūcija • ES aizsardzības integrācija un lomas mazināšanās aizsardzībā	• Krievijas agresija un revisionisms (Baltkrievija u.c. robežvalstis) • ASV uzmanības pārvietošanās uz Āziju • Ķīnas lomas palielināšanās Eiropā • Kiberuzbrukumi un dezinformācija	• Aizsardzības budžets 5%+ IKP • NATO klātbūtne Latvijā • Visaptverošās valsts aizsardzības attīstība • Sabiedrības atbalsts aizsardzībai augsts	• Militārā personāla trūkums • Infrastruktūras ievainojamība • Ekonomiskā atkarība no Krievijas • Sabiedrības noturības nepietiekamība	DILEMMA 1: Aizsardzības izdevumu prioritāte vs. citi prioritārie publiskie pakalpojumi DILEMMA 2: Vai ņemt sievietes obligātajā dienestā?! Dilemma 3: Centralizēts vs. fragmentēts risku novērtējums GRŪTĀ PATIESĪBA: 5% IKP aizsardzībai ir jaunā realitāte - resursi jāatrod no citām jomām	• Pilnvērtīga atturēšanas spēja ar NATO • Visaptverošā valsts aizsardzība • Kiberdrošības līderis reģionā • Līderis informatīvās telpas integritātes un drošības jomā	• Militārās kapacitātes stiprināšana • Visaptverošās aizsardzības ieviešana • Kritiskās infrastruktūras aizsardzība • Sabiedrības noturības celšana • Informatīvā noturības un kibedrošības stiprināšana	• Bruņoto spēku modernizācija • Valsts aizsardzības mācības pilsoņiem - uzņēmēju lielāka iesaiste visaptverošā valsts aizsardzībā • Kritiskās infrastruktūras drošības stiprināšana • Reģionālā sadarbība militārās drošības stiprināšanā	• NATO kolektīvā aizsardzība un atturēšana • Eiropas drošības padziļināšana un sadarbības paplašināšana • Reģionālā drošības sadarbība • "Gribu aizstāvēt valsti" noskaņojuma palielināšana	Katru gadu aizsardz atvēlam min. 5%IKP, rezerves karavīru skaits - min 50K , kiberspēja 95% - spējam novērst
1.2. Iekšējā drošība	• Transnacionālā noziedzība • Terorisma draudi un radikalizācija • Klimata izraisītas krīzes • Hibriddraudi civilajā telpā	• Nelegālā migrācija • Narkotiku tranzīts • Kibernoizdzīvība • Ārvalstu ietekmes operācijas - ārvalstu informācijas radītie draudi	• Noziedzības līmenis samazinās • Policijas kapacitātes izaicinājumi • Robežsardzes stiprināšana • Civilās aizsardzības attīstība	• Personāla trūkums dienestos • Korupcijas riski • Infrastruktūras ievainojamība • Sabiedrības polarizācija, populisms	DILEMMA 1: Cilvēku kontroles un ierobežošanas paplašināšana vs. cilvēku brīvības un tiesības DILEMMA 2: Centralizēta križu vadība vs. decentralizēta un autonoma križu vadība DILEMMA 3: Drošības budžeta izdevumu sadale - iekšējā vs. ārējā drošība GRŪTĀ PATIESĪBA: Sabiedrības polarizācija ir iekšējās drošības risks - nepieciešama	• Drošākā valsts ES • Efektīva robežu kontrole • Augsti attīstīta gatavības kultūra krīzēm • Korupcijas mazināšana līdz ES zemākajam līmenim • Stingra migrācijas uzraudzības un izsniegšanas kontrole • Pilsonības piešķiršanas prasību pastiprināšana	• Tiesībsargājošo iestāžu kapacitātes celšana • Robeždrošības stiprināšana • Civilās aizsardzības sistēmas attīstība • Pretkorupcijas pasākumu intensifikācija • Izglītības satura papildināšana ar drošības komponenti • Ieslodzījumu sistēmas un infrastruktūras modernizācija	• Policijas sistēmas modernizācija un atalgojuma celšana • Robežsardzes sistēmas un infrastruktūras modernizācija • Civilās aizsardzības mācības iedzīvotājiem un uzņēmējiem • Jauna satura izstrāde skolām par drošību, pedagogu izglītošana • Gatavības kultūras un patriotiskās audzināšanas veicināšana • Drošības struktūru kapacitātes stiprināšana	• ES drošības sistēmas uzturēšanas politika • Starptautiskā, tai skaitā reģionālā sadarbība (Europol, Frontex, Interpol u.c.) • Tehnoloģiskās inovācijas • Sabiedrības iesaiste	Noziedzības samazinājums par 40%, robeža pārkāpumi tuvu nullei 100% kontr., korup. levērojama samazināšana (par 50%)

					aktīva saliedēšanas politika					
1.3. Aizsardzības industrija	- Autonomo sistēmu dominējošā loma - Aizsardzības industrija, kā valsts ekonomikas mugurkauls	- Globālās tehnoloģiskās sacensības asimetrija un piekļuves ierobežojumi - Starptautisko drošības režīmu un alianšu dinamika - Globālo piegādes ķēžu fragmentācija un kritisko resursu deficīts	- Specializācija augstas pievienotās vērtības nišās - Dziļa integrācija NATO/ES piegādes ķēdēs un kopražošanas programmās - Nacionālās ražošanas jaudas pieaugums un noturības kapacitāte	- Ierobežots cilvēkkapitāls un konkurence par talantiem - Fragmentēta industrijas struktūra un nepietiekama mērogojamība - Iekšējās inovācijas ekosistēmas nepietiekama jauda	- Nišu tehnoloģiju specializācija pret plašu nacionālo ražošanas bāzi - Dziļa integrācija NATO/ES piegādes ķēdēs pret aizsardzības nozares autonomiju	- Inovativa un starptautiski konkurētspējīga aizsardzības industrija - Valsts kritisko aizsardzības spēju un resursu piegāžu noturība - Ilgtermiņa divejāda pielietojuma inovāciju ekosistēma	- Izveidot specializētu, starptautiski konkurētspējīgu nišu portfeli - Attīstīt nacionālās ražošanas jaudas un noturīgu piegādes ķēžu infrastruktūru - Izveidot spēcīgu zinātnes, industrijas un valsts sadarbības sistēmu, kas nodrošina nepārtrauktu inovāciju ciklu	- Nacionālo ražošanas un dzīves cikla atbalsta jaudu izveide kritiskajās jomās - Spēcīga divejāda pielietojuma inovāciju un testēšanas ekosistēmas attīstīšana - Integrācijas NATO/ES piegādes ķēdēs un kopražošanas projektos.	- Spēcīga, koordinēta inovāciju un pētniecības ekosistēma - Cilvēkkapitāls un profesionālo prasmju pietiekamība - Stratēģiskā integrācija NATO/ES piegādes ķēdēs un klasteros	Pienesums Latvijas tautsaimniecībai - 5% no IKP* (Aizsardzības industrijas un inovāciju atbalsta stratēģija)
2. Cilvēkkapitāls: Veselas un zināšanās balstītas sabiedrības veidošana										
2.1. Demogrāfija un ģimenes	- Kopēja dzimstības rādītāja (Total Fertility Rate - TFR) kritums attīstītajās valstīs (TFR<1.5) - Sabiedrības novecošanās: 2050 ES 30%+ iedzīvotāju >65 gadi; >85+ dubultošanās - Ģimeņu tipu un kopdzīves formu dažādošanās (vientuļo vecāku ģimenes, transnacionālās ģimenes u.c.) - Medicīnas tehnoloģiju attīstība - ietekme uz reproduktīvo veselību un dzīves ilgumu - Nelegālās migrācijas spiediens uz ES	- ES demogrāfiskā krīze - spiediens uz sociālā atbalsta sistēmu un pensijām - Ģeopolitiski satricinājumi, reproduktīvās uzvedības un labklājības apdraudējumi ekonomisko krīžu, pandēmiju un vides faktoru rezultātā - Klimata pārmaiņu izraisīts migrācijas pieaugums	- Iedzīvotāju skaits kopš 20. gs. 90-to gadu sākuma sarūk - Ilgstoši zema dzimstība - TFR 1.5-1.6 (zem atražošanās līmeņa 2.1) - Iedzīvotāju skaits 2050: 1,4 - 1,75 milj. (pret 1.86 milj. 2025.) - Vidējais vecums pieaugs līdz 48-50 gadiem - sabiedrība turpina novecot - Negatīvs migrācijas saldo - emigrācija pārsniedz imigrāciju	- Depopulācija reģionos – “tukšās teritorijas” - Demogrāfiskās slodzes pieaugums līdz 0,8 - darbības vecuma iedzīvotāju īpatsvars sarūk - Pensiju sistēmas ilgtspēja - Sabiedrības un politiku attieksme pret imigrāciju - Latviešu valodas un tradicionālās dzīvesziņas īpatsvara samazināšanās	DILEMMA 1: Aktīva valsts ģimeņu atbalsta investīciju politika vs. neitrāla valsts pozīcija reproduktīvo izvēļu sfērā DILEMMA 2: Fiskāli apjomīgas ilgtermiņa demogrāfiskās investīcijas vs. pakāpenisks resursu novirzījums ar zemāku fiskālo risku DILEMMA 3: Atvērta imigrācija darbaspēka vajadzībām vs. nacionālās identitātes saglabāšana GRŪTĀ PATIESĪBA: Bez neto pozitīvas migrācijas iedzīvotāju skaitu nav iespējams stabilizēt pat ar agresīvu dzimstības politiku	- Stabilizēt iedzīvotāju skaitu virs 1.7 milj. - Paaugstināt TFR līdz 1.88 - Nodrošināt līdzsvarotu vecuma struktūru - Saglabāt dzīvotspējīgas kopienas visos reģionos	- Esošā cilvēkresursa efektīvāka izmantošana - Ilgāka iesaiste darba tirgū - Ģimeņu atbalsta sistēmas pilnveidošana - Reemigrācijas pasākumu intensifikācija - Selektīvas imigrācijas politika - Reģionālās atšķirības mazināšana - Ilgāka iesaiste darba tirgū - Gudrās samazināšanās politika	- Bērnu pabalstu sistēmas pārskatīšana - Universāla un pieejama bērnu aprūpe līdz skolas vecumam - Mājokļu politika jaunām ģimenēm (īre, kredīti, subsidijas, zemes nodoklis) - Sudraba ekonomikas veicināšanas programmas - Elastīgs darba laiks un attālinātā darba iespējas	- ES kohēzijas fondi reģionu attīstībai - Digitālā infrastruktūra attālinātam darbam - Darba devēju un pašvaldību iesaiste - Diaspora kā resurss	Iedzīvotāju skaits 1,75 milj.; TFR 1.88; Neto migr. +8t/g

2.2. Talantu vadība (migrācijas politika)	• Globāla konkurence par talantiem • Klimata migrācijas pieaugums • Svārstmigrācija, pārrobežu darbs • Attālinātais darbs maina migrācijas modeļus • “Digital nomad” fenomens	• Nelegālās migrācijas spiediens uz ES • Krievijas/Baltkrievijas hibriddraudi • Globāla konkurence par kvalificētu darbaspēku • Kvalificētu migrantu konkurence ar ASV/UK • Klimata migrācija no dienvidu valstīm	• Augot ekonomikai, pieaug arī imigrācija, taču dominē vienkāršās profesijas • Neto emigrācija samazinās, bet migrācijas saldo joprojām negatīvs • Diaspora ~400 tūkst. ārzemēs • Nelegālās migrācijas spiediens no Austrumiem un ES kvotu sistēma • Darbaspēka trūkums specifiskās nozarēs ar pieaugošiem riskiem nākotnē • Vāja integrācija, tai skaitā ukraiņu bēgļu nepilnīga integrācija	• Sabiedrības negatīva attieksme pret imigrāciju • Augsta migrācija var izraisīt politisko krīzi, spriedzi un populisma pieaugumu • Integrācijas kapacitātes ierobežojumi • Latviešu valodas prasmes prasību izpildes nodrošināšana • Lokalizētu etniski un reliģiski nošķirtu kopienu veidošanās	DILEMMA 1: Darbaspēka piesaiste no ārvalstīm vs. nacionālās identitātes saglabāšana DILEMMA 2: Bēgļu uzņemšanas pienākumi vs. kapacitātes ierobežojumi un sabiedrības pretestība DILEMMA 3: Augsti kvalificēti vs. vidējo/zemāko prasmju migranti GRŪTĀ PATIESĪBA: Latvijai vajag augstas kvalifikācijas imigrantus, bet sabiedrība tam nav gatava - nepieciešama vienošanās par imigrācijas politiku	• Neto pozitīva migrācija (+5-10K/gadā) • Diasporas reemigrācija >50K līdz 2035 • Sekmīga imigrantu integrācija (valoda, izglītība, nodarbinātība) • Robežu drošība un kontrolēta imigrācija	• Selektīvas imigrācijas sistēmas izveide • Integrācijas programmu stiprināšana • Saglabāšana nodrošināšana • Pilsonības iegūšanas prasību pastiprināšana • Uzturēšanās atļauju sistēmas pārvērtēšana • Diasporas ieguldījuma veicināšana Latvijā	• Punktu sistēma kvalificētai imigrācijai (izglītība, kvalifikācija) • Diasporas skolu un kultūras centru atbalsts, • Latviešu valodas kursi visiem jaunpieņācējiem • Robežas infrastruktūras modernizācija • Uzturēšanās atļauju saņemšanas prasību pārskatīšana • Ārvalstu absolventu iesaiste darba tirgū pēc studiju beigšanas atbilstoši profesijai	• ES migrācijas politikas ietvars (Latvijas specifiskie nosacījumi) • Digitālās platformas diasporai • NVO iesaiste integrācijā • Darba devēju atbalsts • Stingrs izglītības iestāžu regulējumu un kontroles mehānisms • Sakārtota latviešu valodas apguves programma iebraucējiem	Neto migrācija +10 tūkstoši, reemigrācija 60 tūkstoši, integrācija - 85%
2.3. Sabiedrības veselība	• Pieaugošs spiediens uz sabiedrības labsajūtu un veselību • Garīgās veselības krīze (īpaši jauniešiem un senioriem) • Personalizētā medicīna un genomikas attīstība • Digitālā veselība un telemedicīna, MI medicīnā • Veselības pakalpojumu pieprasījuma pieaugums (sabiedrības novecošanās) • Dzīves ilguma pieaugums līdz 85+ gadiem • Digitālās,	• Globāls veselības personāla trūkums (kvalifikācijas prasību samazināšanās) • Veselības aprūpes izmaksu eksplozija • Palielinās atkarīgo un vecāka gadagājuma cilvēku skaits • Pandēmiju riski • Antimikrobiālā rezistence	• Veselīgi nodzīvotie gadi: 55 (ES-27: 65) • Cilvēki ar invaliditāti: 41,2% (ES vidēji – 23,9%) • Ārstniecības personāla skaits uz 1000 iedzīvotājiem: 3,3 ārsti un 4,5 māsas (ES vidēji – 4 ārsti un 8 māsas) • Ārstniecības personu emigrācija • Augsta priekšlaicīgā mirstība • Alkohola un tabakas patēriņš virs ES vidēji • Veselības aprūpes pieejamības problēmas (augošanas rindas)	• Hronisks finansējuma trūkums (6% no IKP vs. 10% ES) • Speciālistu koncentrācija Rīgā • Neatbilstoši modernizēta veselības aprūpe • Zema veselības pratība • Garīgās veselības pakalpojumu zema pieejamība, stigma • Hospiss pakalpojumu trūkums	DILEMMA 1: Publiskā finansējuma bāzes palielināšana (līdz 9% no IKP) vs. līdzfinansējuma modeļu attīstība DILEMMA 2: Profilaksē un dzīvesveida veicināšanā balstīta pieeja vs. uz ārstēšanu centrēta veselības sistēma DILEMMA 3: Veselīgi nodzīvoto gadu skaits vs. veltīga ārstēšana un dzīves uzturēšana GRŪTĀ PATIESĪBA: 6% IKP veselībai ir nepietiekami - vai nu palielināt finansējumu, vai pieņemt zemāku veselības	• Vidējā dzīves ilguma ievērojams palielinājums • Veselīgi nodzīvoto gadu pieaugums līdz ES vidējam līmenim (65+) • Cilvēku ar invaliditāti samazināšana līdz ES vidējam līmenim (23,9%) • Veselības aprūpes finansējums 8%+ IKP • Ārstu un māsu skaita palielināšana līdz ES vidējam līmenim • Pieejama un kvalitatīva veselības aprūpe • Garīgās veselības sistēmas izveide	• Palielināt un reformēt veselības finansējumu — nodrošināt ilgtspējīgu resursu pieaugumu un efektīvu izmantošanu • Pāriet uz profilaksē balstītu veselības aprūpes modeli — prioritizēt prevenciju un primāro aprūpi • Reformēt primāro aprūpi — stiprināt ģimenes ārstus kā veselības sistēmas pamatu • Samazināt novēršamo mirstību un hronisko slimību slogu — mērķtiecīgi mazināt NCD ietekmi uz sabiedrības veselību • Attīstīt garīgās veselības	• Pakāpeniska veselības aprūpes finansējuma celšana +0,3% IKP/gadā • Ģimenes ārstu tīkla stiprināšana reģionos • Skolu psihologi katrā skolā • Hospiss sistēma • Pilnveidots atbalsts cilvēkiem ar invaliditāti • Veselīga dzīvesveida veicināšanas un veselības pratības kampaņas • Veselības infrastruktūras tīkla optimizācija reģionos • Rezultātos balstīta finansēšana • Maksājumu modeļu reforma, OOP griesti • Veselības datu ekosistēma: e-veselības attīstība un datu integrācija	• E-veselības sistēmas attīstība • ES veselības programmas • Privātā sektora iesaiste • Preventīvās tehnoloģijas • Valsts organizētas obligātās veselības apdrošināšanas sistēmas ieviešana	Veselīgi nodzīvotie gadi 67+; valsts budžeta finansējums - 9%+ no IKP; cilvēku ar invaliditāti skaita samazināšana uz pusi; veselības aprūpes personāla, īpaši māsu skaita dubultošana; veselības aprūpes pieejamība - < 15 minūtes / 5 km (urbāni) / < 30 minūtes / 15 km (reģioni)

	tehnoloģiju atkarības				pakalpojumu kvalitāti		pakalpojumus — nodrošināt pieejamu un integrētu psihiatrisko palīdzību • Konsolidēt stacionāro aprūpi — pārvirzīt aktivitātes uz dienas stacionāriem, ambulatoro un mājas aprūpi • Ieviest rezultātos balstītu finansēšanu — pārskatīt pakalpojumu grozu un maksājumu mehānismus OOP mazināšanai • Izveidot vienotu veselības datu ekosistēmu — ieviest rezultatīvos indikatorus kā pārvaldības pamatu • Nacionālās Biobankas attīstība	• Garīgā veselība - ambulatorie centri un krīžu dienesti		
2.4. Izglītība	• Nepārtrauktas pārmaiņas — digitalizācija un tehnoloģiju integrācija • Mākslīgais intelekts transformē mācību saturu, vērtēšanu, didaktiku • Izglītības personalizācija un adaptīvi rīki • Pieprasījuma pieaugums pēc cilvēkiem ar augstāko izglītību • Mūžizglītība kā norma - karjeru skaits dzīvē pieaug • STEM un digitālās prasmes kļūst kritiski svarīgas	• Izglītības reformu sasaiste ar darba tirgus un sociālajām pārmaiņām • “Smadzeņu aizplūšana”/talantu mobilitāte uz augstāk apmaksātiem tirgiem • Strauja prasmju novecošanās • Cilvēki ar nepietiekamām zināšanām un zemām sociālajām prasmēm • Vispārējās izglītības līmeņa pazemināšanās • Universitāšu konkurences pieaugums	• Vispārējās izglītības līmeņa pasliktināšanās (CE rezultāti) • PISA rezultāti virs ES vidējā, bet stagnē un ir polarizēti • Augsts studējošo ipatsvars pret iedzīvotāju skaitu • Latvija ir līdere studējošo sieviešu ipatsvara ziņā visa līmeņa studijās • Augstākās izglītības fragmentācija • Pieaugušo izglītībā iesaistīti ~10% (ES mērķis 60%) • Zemas digitālās pamatprasmes	• Pedagogu un docētāju trūkums un novecošanās • Nevienlīdzība izglītības kvalitātē un pieejamībā • Izglītības iestāžu konsolidācijas kavēšanās • Investīciju trūkums izglītības infrastruktūrā	• DILEMMA 1: Individa izvēles brīvība vs. valsts ilgtermiņa attīstības prioritātes • DILEMMA 2: Pievērsties tūlītējai darba tirgus vajadzību apmierināšanai vs. investēt ilgtermiņa izaugsmes veicināšanai un ekonomikas transformācijai • DILEMMA 3: Resursu koncentrācija Rīgā (efektivitāte) vs. reģionālā pieejamība (taisnīgums) • GRŪTĀ PATIESĪBA: Neraugoties uz ilgstošām reformām izglītībā - kvalitāte neuzlabojas!	• TOP 5 Eiropas izglītības sistēmas līdz 2050 • Izglītība kā AI inovāciju ekosistēmas stūrakmens • Cilvēku ar doktora grādu ipatsvara palielināšana • 70%+ pieaugušo iesaistīti mūžizglītībā • Izglītības un darba tirgus sinerģija • Izglītības finansējums 5%	• Obligātā izglītība līdz 18 gadu vecumam • Augstākās izglītības starptautiskās konkurētspējas palielināšana • Pieaugušo izglītības ekosistēmas izveide • Pedagogu un docētāju profesijas prestiža celšana • Digitālo prasmju universāla integrācija • Flex Security ieviešana • MI skolotājs katram skolēnam	• Izglītības iestāžu konsolidācija • Pedagogu un docētāju atalgojums = 120% no vidējās • Doktora grāda ieguvēju dubultošana • Mikroapliecinājumu sistēma attīstība • Individuālie mācību konti visiem pieaugušajiem (izglītības vaučeri pieaugušajiem)	• Budžeta un ES fondu investīcijas • Darba devēju līdzfinansējums • Starptautiskā sadarbība (Erasmus+) • EdTech risinājumi • MI risinājumi	Valsts budžeta finansējums - 5% no IKP; PISA rezultāts 530+ punkti; pieaugušo izglītībā iesaistīto skaits - 70%; STEM dubultošana

3. Globālā konkurētspēja											
3.1. Izmaksu konkurētspēja	• Globālo vērtību ķēžu restrukturizācija • Nearshoring (ražošanas pārceļšana uz tuvajām valstīm) un reshoring (ražošanas atgriešana valstī) tendences • Enerģijas izmaksu nozīme (M.Dragi ziņojums) • Masveida automatizācija, robotizācija un MI samazina darbaspēka izmaksu īpatsvaru, bet palielina nepieciešamību pēc kapitāla, datu un augsti kvalificēta darbaspēka. • Novecošana un darbaspēka deficīts attīstītajās valstīs – ilgtermiņā spiediens uz algu kāpumu un automatizāciju.	• ES enerģijas cenas 2-3x augstākas par ASV • Ķīnas subsidētā ražošana • Tirdzniecības karu eskalācija • Tirdzniecības un tehnoloģiju kari, sankcijas, muitas, CBAM tipa pasākumi, kas var palielināt izmaksas eksportētājiem ar augstām emisijām. • Izejvielu un pārvadājumu cenu volatilitāte, ģeopolitikas radīti šoki piegādes ķēdēs	• ULC pieaugums straujāks par produktivitāti • Darbaspēka izmaksas aug ātrāk par ES vidējo • Enerģijas cenas ES augstākās grupas apakšdaļā • Loģistikas izmaksas ģeogrāfiskās atrašanās dēļ • Darbaspēks joprojām koncentrēts zemās un vidējās pievienotās vērtības nozarēs, maz liela mēroga eksportējošu uzņēmumu ar Latvijas kapitālu, mēroga efekta trūkums.	• Algu-cenu spirāle • Enerģētikas atkarība no importa • Mazās ekonomikas mēroga trūkums • Algu pieaugums būtiski apsteidz produktivitāti, samazinās konkurētspēja • REER (Real Effective Exchange Rate) pieaugums - konkurētspējas kritums • Darbaspēka koncentrācija zemas pievienotās vērtības nozarēs • Mazs lielu starptautisku uzņēmumu skaits ar Latvijas kapitālu • Mazs iekšējais tirgus, mēroga efekts ierobežots; fiksētās izmaksas (regulācija, infrastruktūra, birokrātija) uz vienu uzņēmumu/iedzīvotāju ir augstas. • Lēnā un fragmentētā automatizācijas, robotizācijas un MI ieviešana tradicionālajās nozarēs – joprojām dominē "lēta darbaspēka" investīciju loģika.	DILEMMA 1: Algu un nodokļu pieaugums sociālajai labklājībai vs. konkurētspējas saglabāšana DILEMMA 2: Zaļā pāreja ar augstākām izmaksām vs. īstermiņa un ilgtermiņa konkurētspēja GRŪTĀ PATIESĪBA: Zemu algu un lētas enerģijas "konkurences modelis" vairs nestrādā. Lai 2050. gadā finansētu Eiropas līmeņa algas un sociālo valsti, Latvijai nav citas izvēles kā straujš produktivitātes un kapitālintensitātes kāpums (automatizācija, robotika, MI, efektīva valsts).	• Darbaspēka izmaksu pieaugums nepārsniedz produktivitātes pieaugumu • Enerģētiskā neatkarība 80%+ • Konkurētspējīgas loģistikas izmaksas • Atalgojums 75% no ES vidējā • Zemas transakcijas izmaksas sadarbībā ar valsti TOP 5 ES • Zemākās loģistikas izmaksas Ziemeļeiropā • Zemākās elektrības pārvades un sadales izmaksas Ziemeļeiropā • Enerģijas pieejamība lieliem rūpniecības projektiem	1. Produktivitātes kāpināšana caur kapitālintensitāti 2. Enerģētiskās neatkarības un izmaksu konkurētspējas palielināšana 3. Loģistikas efektivitātes uzlabošana, multimodālo koridoru attīstība 4. Nodokļu sistēmas optimizācija darbaspēkam, investīcijām R&D, holdingiem. 5. Valsts pārvaldes kapacitātes un efektivitātes paaugstināšana 6. Plašāks automatizācijas atbalsts MVU un industriālajiem klasteriem	• Automatizācijas investīciju atbalsts MVU • Atjaunīgo energoresursu jaudas palielināšana • Darbaspēka nodokļu sloga samazināšana • Īpašs regulējums • "Produktivitātes lēciens" programma top-100 eksportētājiem • Plašāks automatizācijas atbalsts MVU un industriālajiem klasteriem	• ES iekšējais tirgus • Struktūrfondi modernizācijai • Enerģētikas savienība • Digitālā tirdzniecība • Fokussēta izmaksu samazināšanas metodika • Politika lēmumu pieņemšanā	Darbaspēka izmaksu un produktivitātes dinamikas sabalansētība (vienības darbaspēka izmaksu - ULC dinamika): pieaugums nedrīkst pārsniegt +9% trīs gadu periodā; Eksporta tirgus daļa pasaulē: eksporta tirgus daļas nedrīkst pārsniegt 6% samazinājumu trīs gadu laikā	
3.2. Produktivitāte	• Produktivitātes paradokss – tehnoloģijas negarantē produktivitātes pieaugumu • Vērtības uztveršana (value capture) kā kritiskais faktors • Ekonomiskā sarežģītība (ECI)	• "Zombiju" uzņēmumu problēma – investīciju neefektivitāte • Inovāciju absorbcijas spēju vājums • Produktivitātes plaša starp ES un ASV/Ķīnu • Protekcionisms, sankcijas, ģeopolitiskā fragmentācija • AI tehnoloģiju karš – pieejamības ierobežojumi	• IT sektors augoša nozīme • Digitālās plaiss starp nozarēm pastiprinās • ECI 38. vieta (vidēja sarežģītība) • Eksporta koncentrācija: koksne 18%, metāli 12% • Augošs augsto	• Zemas investīcijas P&A (0.75% IKP) • Talantu aizplūde (~30% IT speciālistu) • MVU nespēja investēt tehnoloģijās • Inovāciju absorbcijas spēju vājums • Vāja zinātnes-biznesa saikne • Kapitāla pieejamības ierobežojumi	DILEMMA 1: Visu sektoru atbalsts vs. resursu koncentrācija "čempionos" DILEMMA 2: Ārvērtību investīciju piesaiste vs. vietējā kapitāla stiprināšana – atkarības dilemma DILEMMA 3: Zemas izmaksas vs. augsta	Latvijas stratēģiskais mērķis produktivitātes jomā ir līdz 2050. gadam panākt Eiropas Savienības vidējo līmeni.	1. Ekonomiskās sarežģītības transformācija – pāreja uz augstākas vērtības produktiem 2. Inovāciju ekosistēmas stiprināšana – P&A, tehnoloģiju pārnese, komercializācija 3. Produktivitātes "čempionu"	• P&A 300% super-atskaitījums (super-deduction): Latvijā šis atskaitījums ieviests kvalificētiem P&A uzņēmumiem kopš 2014.gada • Inovāciju ielejas (3 reģionālie centri) • Produktivitātes diagnostikas rīks MVU • Talantu piesaistes	• Digitālā infrastruktūra (5G 99%) • Kapitāla tirgu attīstība (Venture Capital- VC fonds) • Regulatīvā smilškaite AI/IoT (The Internet of	PRODUKTIVITĀTE: 100% no Eiropas Savienības vidējā līmeņa	

	kā izaugsmes prognozētājs • Uzņēmumu polarizācija (frontiera vs. atpalcēji) • Pakalpojumu ekonomikas dominance • Konverģences starp ES dalībvalstīm palēnināšanās • Protekcionisms kavē specializāciju • MVU dominance = zema produktivitāte (Baumola slimība) • AI/automatizācija: 50% darba uzdevumu automatizējami līdz 2045 • Industrija 5.0: cilvēks-robots • TFP (kopējā faktoru produktivitāte) kā galvenais dzinējs • Nearshoring: piegādes ķēžu relokācija uz ES • Intelektuālā kapitāla pieaugošā nozīme	• Atkarība no ārējiem eksporta tirgiem • Kritisko izejvielu (retzemju) deficīts • Globālā piegādātāju konkurence (Ķīna, Indija)	tehnoloģiju eksports • Kapitāla intensitāte pieaug • Investīcijas 22% no IKP • Produktivitāte konverģē ar ES (lēni) • Produktivitātes paradokss – tehnoloģijas negarantē produktivitātes pieaugumu • Uzņēmumu polarizācija (frontiera vs. atpalcēji)	• Prasmju neatbilstība tirgus vajadzībām • Reģionālās produktivitātes atšķirības	pievienotā vērtība – ko prioritizēt? DILEMMA 4: Ātra automatizācija (produktivitāte) vs. nodarbinātības saglabāšana GRŪTĀ PATIESĪBA: Produktivitātes pieaugums bez vērtības uztveršanas mehānismiem = labuma aizplūde ārpus Latvijas		programma – koncentrēts atbalsts līderiem ar eksporta potenciālu 4. Vērtības uztveršanas mehānismi – lai produktivitātes labums paliek Latvijā 5. Prasmju transformācija – mūžizglītība, STEM, digitālās prasmes 6. MVU modernizācijas programma – digitalizācija, automatizācija	programma (10,000) • Prasmju fonds (100M EUR) • Tehnoloģiju absorbcijas granti • "Nākotnes prasmju" programmas • Eksporta diversifikācijas atbalsts • Zinātnes-biznesa sadarbības platformas • Viedās specializācijas instrumenti	Things) • Universitāšu-industrijas partnerības • ES struktūrfondu efektīva izmantošana • Institucionālā kvalitāte un tiesiskums • Konkurētspējīga nodokļu vide P&A • Zaļās enerģijas pieejamība • Rail Baltica savienojamība • Bioekonomikas resursu bāze	
4. Publiskā pārvalde										
	• Digitāla publiskā pārvalde kā standarts • Pierādījumos balstītas rīcībpolitikas • Personalizēta pārvalde	• ES regulatīvais un administratīvais slogs, fragmentēts un lēns lēmumu pieņemšanas process • Kiberdrošības apdraudējumi publiskās pārvaldes informācijas un datu sistēmu pārvaldības infrastruktūrai • Sabiedrības uzticības krīze publiskai pārvaldei	• E-pārvalde labi attīstīta • Birokrātija un administratīvais slogs • Zema uzticēšanās politikajām partijām, parlamentam un valdībai	• Personāla novecošanās un aizplūde • Fragmentārisms un starpnozaru pārvaldības vājums • Publiskās pārvaldes cilvēkresursu attīstības politikas neskaidrība: politizācija vs. profesionālisms • Regulatīvais un administratīvais slogs	DILEMMA 1: Valsts funkciju centralizācija efektivitātes nolūkos vs. decentralizācija subsidiaritātes principam DILEMMA 2: Operatīvā līmeņa ātra izpilde vs. stratēģiskā līmenī digitāli nodrošināta sabiedrības līdzdalība	• Top-10 ES e-pārvaldē • Uzticēšanās valdībai >50% (no ~25%) • Administratīvā sloga samazinājums 50% • Pierādījumos balstīta politika visās jomās	• Digitālās pārvaldes pabeigšana • Administratīvā sloga samazināšana • Pārvaldes profesionalizācija • Sabiedrības iesaistes mehānismu stiprināšana	• "Valdība kā platforma" - visi pakalpojumi digitāli • Guillotine pieeja regulējumam • Ierēdņu konkurētspējīgs atalgojums • Obligāta sabiedrības iesaiste visos MK lēmumos	• EU4Digital un citas ES iniciatīvas • Tehnoloģiskā infrastruktūra • Starptautiskā labākā prakse • NVO sektors	Uztic. 55%+, e-pak. 100%, slogs -60%

					GRŪTĀ PATIESĪBA: Zema uzticēšanās valdībai ir demokrātijas krīzes simptoms - nepieciešama radikāla atklātības palielināšana					
5. Tehnoloģiskā un digitālā attīstība										
	• Globālā konkurence par kritiski svarīgām tehnoloģijām ir pastiprinājusies • MI, AGI, robotika un digitālie dvīņi transformē ražošanas standartus un darba tirgu • Kvantā datorī, 6G un tīklu attīstība • Kiberdrošības kritiskā nozīme • Tehnoloģiju ģeopolitizācija un uzticamu partneru sadarbība • Digitālo produktu, pakalpojumu un servitizēto risinājumu pieaugums • Stingrāki klimata un ilgtspējas regulējumi, CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism) instrumenti – augstākas prasības energoefektivitātei un emisijām. • Inovāciju, talantu un kapitāla koncentrēšanās ("scaleup-ekonomika")	• Tehnoloģiskā atkarība no lielajiem spēlētājiem • Tehnoloģiju un datu drošības draudi, tai skaitā kiberdraudi no valstiskajiem aktoriem • Digitālā plaša starp ES un ASV/Ķīnu • Protekcionisms, sankcijas, tirdzniecības un tehnoloģiju kari (ASV–Ķīna–ES u.c.) • Atkarība no šauras eksporta struktūras (daži tirgi, daži produkti) - jūtīgums pret tirgus svārstībām • Nokavēta automatizācija un MI/robotikas ieviešana samazina konkurētspēju • Stingrāki ilgtspējas un klimata standarti var ierobežot eksportu pie nepietiekamas zaļās transformācijas • Globālie piegādes ķēžu traucējumi (enerģija, komponentes, pusvadītāji, programmatūras licencēšana) • Konkurence par talantiem, kapitālu un inovāciju resursiem ("scaleup-ekonomika")	• Latvija digitālās ekonomikas attīstībā ES valstīs (DESI indekss) atrodas vidējā līmenī • Augsta interneta pieejamība, bet zema digitālā prasība • IT sektors - straujākā izaugsme • E-pārvaldes pakalpojumu attīstība • Eksporta koncentrācija uz zemākas/vidējas pievienotās vērtības nozarēm. • ICT un digitālo pakalpojumu eksports aug, bet industriāli/digitāli produktu čempioni vēl ir nedaudzi. • Automatizācija un robotizācija ražošanā un loģistikā ir nevienmērīga, daļa sektoru joprojām balstās uz lētu darbaspēku. • Digitalizācija lielos uzņēmumos - daudzi "lokāli risinājumi", vāja datu integrācija un MI izmantošana vadības lēmumos.	• IT speciālistu aizplūde • Neliels un novecojošs darbaspēks, digitālā plaša starp reģioniem un paaudzēm • Kiberdrošības kapacitātes nepietiekamība • Tehnoloģiju atpalicība publiskajā sektorā • Tradicionāli zemas peļņas un produktivitātes biznesa modeļi, koncentrācija uz zemākas pievienotās vērtības nozarēm • Kompetence, bet ierobežotas spējas integrēt MI/robotiku ražošanas un loģistikas procesos, ne tikai "back-office". • Ierobežota scaleup finansēšana (īpaši 20–200+ miljonu fāzē), vāja kapitāla tirgus attīstība. • Zema vadības un īpašnieku gatavība uzņemties risku un piesardzība attiecībā uz transformācijas investīcijām un starptautisko ekspansiju • Segmentēta politikas pārvaldība, kas ierobežo digitalizācijas,	DILEMMA 1: Digitālā suverenitāte vs. globālo tehnoloģiju platformu izmantošana DILEMMA 2: MI automatizācija efektivitātei vs. darba vietu saglabāšana DILEMMA 3: Zemas izmaksas vs. augsta pievienotā vērtība DILEMMA 4: Atbalsta programma visiem vs. fokusēta čempionu un klasteru stratēģija GRŪTĀ PATIESĪBA: Latvija nevar konkurēt tehnoloģiju izstrādē - jāfokussējas uz adaptāciju un pielietojumu	Sasniegt ES līderu līmeni tehnoloģiskās attīstības un digitalizācijas jomā. • Top-10 ES digitālajā attīstībā (DESI) • 100% iedzīvotāju ar pamata digitālām prasmēm • Kiberdrošības līderis Baltijā • MI integrācija visās ekonomikas nozarēs • Eksporta struktūra: vismaz 50% eksporta apjoma veido vidējas un augstas pievienotās vērtības produkti un zināšanu intensīvi pakalpojumi. • Lielie uzņēmumi un čempioni: vismaz 3–5 Latvijā bāzēti tehnoloģiski/industriāli čempioni ar >1 mljrd EUR vērtējumu un globālu klātbūtni; 20+ scaleup (apgrozījums >50–100M EUR), kas eksportē uz 20+ tirgiem. • Automatizācijas un MI līmenis: lielāko eksportētāju top-100: 90% izmanto robotiku/MI kritiskajos procesos, visi galvenie eksporta klasteri strādā ar "viedo rūpnīcu" / digitālo dvīņu principiem	1. Digitālo prasmju universāla attīstība 2. Kiberdrošības kapacitātes celšana 3. Publiskā sektora digitālā transformācija 4. MI ekosistēmas attīstība 5. Lielo eksportētāju padziļināta digitalizācija, automatizācija un MI ieviešana 6. Eksporta klasteru un "čempionu" identifikācija un atbalsts (industrijas + digitālie risinājumi) 7. Eksporta struktūras maiņa uz augstāku pievienoto vērtību un servitizāciju 8. Scaleup finansējuma, starptautiskās paplašināšanās un talantu sistēmas izveide 9. Datu, infrastruktūras un regulatīvās vides sakārtošana industriālai MI/robotikai	• Digitālās prasības programma visiem iedzīvotājiem • "Digitālie čempioni" programma – valsts līdzfinansējums un konsultatīvais atbalsts top-100 eksportētājiem • Kiberdrošības līderis Baltijā • MI integrācija visās ekonomikas nozarēs • Eksporta klasteru platformas – koksne/būvmateriāli, pārtika/ bioekonomika, inženierija/mašīnbūve, kiberdrošība/valodas tehnoloģijas, loģistika – ar kopīgiem R&D, datu telpām, testbediem un starptautisku mārketingu. • Publiskais iepirkums kā scaleup katalizators – valsts, armijas un pašvaldību iepirkumos prioritāte tiek dota risinājumiem, kas rada eksportējamo produktu/servisu. • Eksporta un scaleup kapitāla instruments – kombinējot attīstības finanšu institūcijas, pensiju fondus, EIB/EIF naudu, lai nodrošinātu 10–200M EUR finansējuma	• ES Digitālās dekādes mērķi • Starptautiskā sadarbība (NATO DIANA) • Privātā sektora investīcijas • Universitātes - pētniecības stūrakmens • ES un starptautiskās programmas (strukturālie fondi, InvestEU, EIB/EIF, Horizon Europe u.c.) mērķtiecīgi fokusētas eksportspējas klasteros. • Nacionālā attīstības finanšu institūcija ar skaidru mandātu atbalstīt scaleup un eksporta čempionus. • Vienota datu un digitālās infrastruktūras politika (cloud, 5G/6G, industriālās datu telpas). • Atvērta, mērķēta talantu piesaiste no ārvalstīm + aktīva diasporas iesaiste • Stabils,	Top-10 ES digitālajā attīstībā (DESI); Digitālās pamatprasmes - vismaz 90% iedzīv.; vismaz 90% uzņēmumi izmanto digitālos rīkus; e-pārvaldes izmantošana; vismaz 90% uzņēmumi izmanto digitālos rīkus; LV bazētu teh.uzņ čemp. >1 milj. ; TOP 100 eksportētāji ieviesuši MI/Robotiku

				inovāciju un eksportspējas sinerģiju				pieejamību Latvijas čempioniem. • Talantu un vadības programmas – programmas eksporta vadītājiem un “industry 4.0/5.0” līmeņa inženieriem un datu speciālistiem (ar skaidru sasaisti ar konkrētiem uzņēmumiem). • Regulatīvās smilšskastes industriālajai MI un robotikai – ātrāks ceļš jaunu tehnoloģiju testēšanai ražošanā, loģistikā, enerģētikā. • Nacionālais kibernetikas centrs • ‘Valdība kā platforma’ - API-first pieeja • MI laboratorija sadarbībā ar privāto sektoru	prognozējams nodokļu un regulējuma režīms investīcijām automatizācijā un R&D (t.sk. paātrināta amortizācija, R&D atvieglojumi, opciju režīms)	
6. Inovācijas										
	- ES inovāciju plaša ar ASV un Ķīnu palielinās, pieaug inovāciju ģeogrāfiskā koncentrācija - Inovāciju līdervalstis R&D finansēšanā dominē privātais sektors (>70%) - Mākslīgais intelekts (AI) un mašīnmācīšanās (ML) paātrina R&D procesus un palielina to efektivitāti - Inovāciju cikli saīsina (2–3 gadi) - Deeptech investīcijas pieaug eksponenciāli - kapitāls fokusējas	- ES atpaliek inovācijās – “Moderate Innovator”, zemāki R&D izdevumi (2.3% vs ASV 3.5%) - Inovāciju plašas palielināšanās, ja netiek novērsta ES atpalicība no ASV un Ķīnas - Vājš privātais sektors un lēnāka patentu plūsma salīdzinājumā ar ASV un Ķīnu - Talantīgāko pētnieku aizplūde - Regulatīvais slogs kavē inovācijas – sarežģīti noteikumi, t.sk. AI Act. - Fragmentēts ES inovāciju tirgus - Ķīnas tehnoloģiskā neatkarība palielina konkurenci un samazina Eiropas ietekmi - Lineārā modeļa nāve, kad tradicionālais	- Latvija saglabā “Emerging Innovator” statusu - Zems P&A finansējums, ar publiskā sektora dominanci. - Universitāšu–industrijas sadarbība pieaug, bet privātā sektora iesaiste joprojām nepietiekama - Starptautiskā integrācija pieaug - Latvijas aktīva sadarbība ar ārvalstu partneriem, dalība Horizon Europe projektos u.c. - Augošs IT startapu sektors - Viedā specializācija	- Zināšanu un biznesa plaša – vājas komercializācijas riski - Talantu aizplūde un speciālistu deficīts - Nepietiekama kritiskā masa pētniecībā un inovācijās - Sadrumstalots inovāciju atbalsts - Fragmentēta inovāciju ekosistēma - MVU inovāciju kapacitātes trūkums - Intelektuālā īpašuma aizsardzības vājums - Riska kapitāla deficīts “Nāves ieleja” – pārāk maz inovāciju sasniegt tirgu	DILEMMA 1: Fundamentālo pētījumu finansējuma proporcija (min. 30% no P&A) vs. fokusēšanās uz lietišķo pētniecību ar tirgus atdevi DILEMMA 2: Visu atbalstīt vs. koncentrēt resursus (specializācija)– horizontālā vai vertikālā pieeja? DILEMMA 3: Pašu P&A attīstība vs. tehnoloģiju absorbcija no ārvalstīm DILEMMA 4: Brīvas zinātniskās izpētes granti vs. mērķorientēts	- Latvija ir līderis ES valstu vidū inovāciju reitingos - P&A kopā: 3% no IKP - Privātā P&A: 1.5% no IKP - Strong Innovator statuss ES - Patenti: 80 uz 1milj. iedz. (no 15) - Unicorni: 3 uzņēmumi - Spin-off uzņēmumi: 50 gadā 3-5 globāli konkurētspējīgi P&A centri	- P&A finansējuma palielināšana – ar privātā sektora iesaisti - Inovāciju ekosistēmas konsolidācija – no fragmentācijas uz sinerģiju - Tehnoloģiju pārneses stiprināšana – universitātes → tirgus - Talantu piesaiste un noturēšana – konkurētspējīgi apstākļi - Izcilības centru izveide – kritiskā masa 3-5 jomās - MVU inovāciju kapacitātes celšana	- P&A nodokļu atvieglojumu dubultošana “Čempionu” programma – valsts atbalsts līderiem - Horizon Europe līdzdalības palielināšana - Zinātnes-biznesa sadarbības platformas - Tehnoloģiju pārneses biroji universitātes - Inovāciju vaučeri MVU - Pēcdoktorantūru paplašināšana - Starptautisko pētnieku piesaiste - Deep tech inkubatori - Nacionālā intelektuālā īpašuma stratēģija	- ES struktūrfondu efektīva izmantošana - Riska kapitāla fonds (ALTUM+) - Universitāšu autonomija un motivācija - Regulatīvā smilšskaste jaunajām tehnoloģijām - Starptautiskās sadarbības tīkli - Digitālā infrastruktūra P&A - Publiskie iepirkumi inovācijām - Reģionālie inovāciju centri - Diasporas tīkls zinātnē	P&A IZDEVUMI (% IKP) - 3%; PRIVĀTĀ P&A (% IKP) - 1.5%; INOVĀTĪVE UZŅĒMUMI - 85%; PATENTI (uz 1M iedz.) - 80; HORIZON PROJEKTI (gadā) - 200; SPIN-OFF (gadā) - 50 uzņēmumi; UNICORNI: - 3 uzņēmumi

	uz nākotnes tehnoloģijām • "Winner-takes-all" dinamika – vadošie inovatori gūst lielāko ieguvumu • Open innovation kā dominējošais modelis • Lineārā inovāciju pieeja (lineārais modelis) tiek aizstāta ar ekosistēmu modeli • Starppdisciplinārā pētniecība kļūst par normu • "Mission-oriented" inovāciju politika un ilgtspējīgas inovācijas – sabiedrības un vides mērķi nosaka R&D prioritātes.	inovācijas process vairs nedarbojas, un nepietiekama pielāgošanās inovāciju ekosistēmām	• Pētniecības politika orientējas uz kapacitātes stiprināšanu un internacionalizāciju, bet pieejamais finansējums joprojām ierobežo progresu		līgumiskais P&A finansējums					
--	---	---	--	--	-----------------------------	--	--	--	--	--

7. Valsts finanšu sistēma un kapitāla tirgus

7.1. Kapitāla tirgus	• Pieaug kapitāla tirgus savienības nepieciešamība ES • Kriptoalūtas, tokenizācija, decentralizētie finanšu instrumenti (DeFi), Fintech • ESG (Environmental, Social, Governance) investīciju standartizācija • Privātā kapitāla lomas pieaugums	• ES kapitāla fragmentācija nav kritiska, bet pietiekami nozīmīga (atšķirīgas aizņemšanas procentu likmes un kapitāla pieejamība, atšķirīgie maksātspējas režīmi utt.) • Kapitāla aizplūde uz ASV tirgiem • Regulatīvā sarežģītība ES: institucionālās struktūras, atšķirīgas ES un nacionālās prakses, pastāvīgas likumdošanas reformas • Kriptoalūtu nestabilitāte	• Nasdaq Rīga - mazākais Baltijas tirgus • Banku dominance finansējuma • Vājā vietējā riska kapitāla piedāvājums • Pensiju fondi un iedzīvotāju uzkrājumi kā potenciāls resurss	• Likviditātes trūkums vietējā tirgū • Finanšu pratības zemais līmenis • IPO (Initial Public Offering) kultūras neesamība: vēsturiska piesardzība, mazs pieredzējušu investoru loks utt. • Regulatīvais slogs mazajiem emitentiem	DILEMMA 1: Baltijas tirgu integrācija vs. nacionālā suverenitāte finanšu jomā DILEMMA 2: Pensiju fondu investīcijas vietējā ekonomikā vs. diversifikācija starptautiski GRŪTĀ PATIESĪBA: Latvijas kapitāla tirgus nav dzīvotspējīgs atsevišķi - integrācija ar Baltiju/Ziemeļvalstīm nepieciešama	• Kapitāla tirgus kapitalizācija 50%+ IKP • Vietējā riska kapitāla apjoma dubultošana • Pensiju fondu aktīvu 20%+ vietējā ekonomikā • Finanšu pratība 70%+ iedzīvotāju	1. Baltijas/Ziemeļvalstu kapitāla tirgus integrācija 2. Riska kapitāla ekosistēmas attīstība 3. Pensiju fondu ieguldījumu veicināšana 4. Finanšu izglītības programmas 5. Iedzīvotājiem lielāka iespēja pārvaldīt savu pensiju kapitālu kā motivators finanšu pratības apguvei 6. Labvēlīga nodokļu režīma ieviešana	• Vienotas Baltijas biržas izveide. Alternatīvas: elektroniskās tirdzniecības platformas (Nasdaq Baltic jau apvieno tirdzniecību), regulatīvas harmonizācijas veicināšana, starpvalstu indeksu un ETF (Exchange-Traded Fund) izveide • Valsts riska kapitāla fonds ar privāto līdzfinansējumu • Regulējuma vienkāršošana mazajiem emitentiem • Finanšu pratības programma skolās	• ES Kapitāla tirgus savienības iniciatīvas • EIB un EBRD atbalsts • Starptautiskie investori • Fintech inovācijas	Kap.tirg. 55%IKP, VC x2, pensijas 25%
----------------------	---	---	--	--	---	---	---	---	---	---------------------------------------

							pensiju uzkrājumu produktiem.	• M&A (Mergers & Acquisitions) darījumu finansējuma instrumentu pieejamība • Altum darbības paplašināšana veidojot M&A darījumu finansēšanas fondus ar ierobežotiem izejas līmeņiem (x3) un rīku pārvaldību		
7.2. Valsts budžeta un nodokļu sistēma	• Fiskālais spiediens novecojošās sabiedrībās • Nodokļu konkurence vs. harmonizācija • Digitālās ekonomikas aplikšana ar nodokļiem • Zaļie nodokļi un CBAM (oglekļa robežkorekcijas mehānismi)	• Nodokļu bāzes erozija digitālās ekonomikas ietekmē • Valsts parāda pieaugums Eirozonā un citās attīstītās valstīs, potenciāla krīze finanšu tirgos • Ģeopolitiskā nestabilitāte, starptautiskās sankcijas	• Zems nodokļu ieņēmumu līmenis (33,2% IKP vs. 40% ES) • Augsts PVN īpatsvars, zems tiešo nodokļu, un ieņēmumu no kapitāla īpatsvars • Ēnu ekonomika virs ES vidējā • Zems parāda līmenis (48,9% IKP) • Starptautiski atzīta, laba nodokļu sistēma	• Nodokļu bāzes šaurums un ienākumu nepietiekamība • Izvairīšanās no nodokļu maksājumiem • Sociālo izdevumu pieauguma spiediens • Aizsardzības izdevumu būtisks pieaugums • Pensiju sistēmas slodze • Infrastruktūras uzturēšanas slodze • Publisko izdevumu nepietiekama efektivitāte	DILEMMA 1: Nodokļu celšana publisko pakalpojumu finansēšanai vs. konkurētspējas veicināšana DILEMMA 2: Universāli pakalpojumi vs. mērķēts atbalsts GRŪTĀ PATIESĪBA: Bez nodokļu ieņēmumu palielināšanas nav iespējams finansēt publisko pakalpojumu kopu, tai skaitā veselību, izglītību, R&D, aizsardzību un infrastruktūru	• Valsts ar visatraktīvāko nodokļu regulējumu ES • Nodokļu ieņēmumi 40%+ IKP • Ēnu ekonomikas samazināšana līdz ES vidējam • Fiskālā ilgtspēja (parāds <60% IKP), parāda apkalpošanas izmaksas nepārsniedz ES vidējos • Piesaistīt starptautiskus holdinguzņēmumus	1. Nodokļu bāzes paplašināšana 2. Ēnu ekonomikas apkarošana 3. Nodokļu sistēmas vienkāršošana 4. Zaļo un veselības nodokļu ieviešana 5. Skaidrs holdingkompāniju regulējums, kas apvieno labāko nodokļu praksi ES. 6. Nodokļu sloga pārnese no darba spēka uz kapitālu	• NĪN reforma ar tirgus vērtībām • VID kapacitātes stiprināšana • Nodokļu deklarēšanas automatizācija • Akcīzes nodokļu pārskatīšana • Holdinkompāniju nodokļu pakete - Nīderlandes tipa līdzdalības atbrīvojums un skaidra nodokļu priekšnoteikumu sistēma (rulings) - Luksemburgas tipa elastība un nulles ieturējuma nodoklis (0% WHT) ienākumiem, kas tiek izmaksāti uz ārvalstīm - Īrijas tipa kapitāla pieauguma nodokļa (CGT) atbrīvojums un augsta biznesa uzticamība - Latvijas unikālā priekšrocība: digitāla, ātra un caurspīdīga administrācija	• ES nodokļu politikas koordinācija • Digitālās administrēšanas rīki • Starptautiskā informācijas apmaiņa • NVO un sabiedrības iesaiste • Efektīva un ātra tiesu sistēma	Nodokļi 40%IKP, ēnu ekon. 10%, parāds 50%
7.3. Investīcijas	• Investīcijas 24% IKP (ES vidējais veiktspējas rādītājs) • M.Draghi ziņojums: €800 mljrd./gadā papildus ES investīciju	• ĀTI kritums Eiropā: -45% (2024) • Ģeopolitiskā fragmentācija (Krievija, Ķīna) • Kara tuvums Latvijas robežai • Augstākas procentu likmes = dārgāks kapitāls	• ĀTI apjoms: €26.3 mljrd. (2024, 59% IKP) • ĀTI balance: €655 milj. (2024, +6% no 2023) • Bruto kapitāla veidošana: ~23% IKP	• ĀTI koncentrācija dažās nozarēs • Kvalificēta darbaspēka trūkums • Enerģijas cenas virs ES vidējā • Tirgus mazums (1.9 milj. iedzīvotāju) • Vāja vietējā kapitāla	DILEMMA 1: Ārvalstu investoru pievilināšana ar nodokļu atvieglojumiem vs. nodokļu likmju saglabāšana DILEMMA 2: ĀTI pārmērīga atkarība	• Kapitāla tirgus)• Kopējās investīcijas: 28%+ IKP (no 23%) • ĀTI balance: 100% IKP (no 59%) • Privātās investīcijas: 65% no kopējām (no 40%) • Lielo projektu	1. Investīciju vienas aģentūras izveide (IDA Īrijas modelis - one-stop-shop) 2. ĀTI mērķēšanas programma (nozaru prioritizēšana +	• "One-stop-shop" investoriem (48h atbilde) • Starptautiskais investīciju līderis ("Starptautiskais Investors Latvijā" programma) • ES fondu + RRF	• ES kohēzijas un RRF fondi • Pastiprināta investīciju aģentūra (LIAA+) • Investīciju aizsardzības tiesiskais ietvars • Attīstīta	Investīciju īpatsvars IKP: 28%; ĀTI plūsma (€ milj. gadā): 1200; Privātās investīcijas (% no kopējām): 65%; Greenfield projekti (skaits)

	vajadzības • Nearshoring: ražošana tuvāk gala tirgiem • Friendshoring: investīcijas • Ģeopolitiski draudzīgās valstis • Globālās ĀTI 2024: -8% (UNCTAD) • Zaļo investīciju pieaugums: ES taksonomija nosaka kritērijus • Pusvadītāju megaprojekti (ASV +93% greenfield) • Kapitāla tirgu savienība - ES prioritāte • Valsts kā "pirmais investors" (Yozma modelis) • AI/digitalo investīciju dominānce • Infrastruktūras projektu finansējuma kritums (-26%) • Enerģijas pāreja prasa 5% IKP investīcijas • Investīciju konkurence starp reģioniem	• ASV protekcionisms (tarifi, IRA) • Ķīnas tehnoloģiskā neatkarība • ES regulatīvais slogs (CSRD, CSDDD) • Kapitāla tirgu fragmentācija ES • Konkurence no Polijas/Rumānijas/Čehijas • Energoresursu cenu svārstības • Klimata risku ietekme uz investīciju lēmumiem • Brexit efekti - Lielbritānijas piesaiste ES investīcijas • Subsīdiu sacensība (IRA ASV, ES)	• 2024: investīciju kritums -6.7% • ES fondu atkarība (~60% publisko investīciju) • Zviedrija: 31% no kopējā ĀTI • Profesionālie pakalpojumi: 24.4% ĀTI • Lielo investīciju projektu mērķis 2025: €790 milj. • 5 speciālās ekonomiskās zonas • Nodokļu konkurētspējas indekss: 2. vieta pasaulē • Investīciju konkurence ar Centrāleiropas valstīm • Publisko investīciju cikliskums (ES fondi) • Privātā kapitāla nepietiekamība • Darbaspēka trūkuma ietekme uz investīcijām • Digitālā un zaļā pārkārtošanās investīciju vajadzības • Ģeopolitiskie riski mazina investoru interesi	pieejamība • Demogrāfijas kritums (-170 tūkst. darbaspēka līdz 2027) • Reģionālā nevienlīdzība (Rīga vs. Latgale) • Vāja pētniecības komercializācija • Infrastruktūras novecošana • Administratīvais slogs investoriem • MVU zema investīciju kapacitāte • Privātais sektors: tikai 40% investīciju (ES: 80%)	vs. vietējā kapitāla attīstība DILEMMA 3: Ātri rezultāti (montāžas rūpnīcas) vs. ilgtspējīgas augstvērtīgas investīcijas GRŪTĀ PATIESĪBA: Latvija konkurē ar Baltijas valstīm, Poliju, Čehiju, Rumāniju - vajākie faktori ir tirgus mazums un darbaspēka pieejamība. Bez aktīvas valsts lomas privātais sektors neinvestēs.	piesaiste: €1.5 mljrd./gadā • Greenfield projekti: 50+ gadā • Ilgtspējīgo investīciju īpatsvars: 40%+ • R&D investīcijas: 2.5% IKP • Reģionālo investīciju īpatsvars: 40%+ (no 25%) • Ārvalstu uzņēmumu R&D centri: 20+ • Riska kapitāla investīcijas: €300 milj./gadā • 3+ "enkura" uzņēmumi (€1 mljrd.+ vērtējums)	aktīva piesaiste) 3. Vietējā investīciju ekosistēma (riskā kapitāls + biznesa enģeļi) 4. Zaļo investīciju vecināšana (ES taksonomija + zaļās obligācijas) 5. Reģionālo investīciju programma (SEZ modernizācija + klasteru attīstība) 6. Stratēģisko aktīvu aizsardzība (ĀTI skrīnings + kritiskās infrastruktūras aizsardzība)	fondiem efektīva izmantošana • Kritisko investīciju atbalsts • Zaļo obligāciju emisijas • Mērķētas investīciju misijas (ASV, Skandināvija, Japāna) • Stratēģisko nozaru nodokļu atvieglojumi • SEZ modernizācija un digitalizācija • Investīciju aizsardzības līgumu pārskatīšana • Publiskais iepirkums inovācijām • Infrastruktūras fonds (PPP modelis)	digitālā infrastruktūra • Nodokļu priekšrocības reinvestīcijām • Aktīvs diplomātiskais tīkls • Ekonomisko atsaiešu programma • Riska kapitāla valsts fonds (ALTUM+) • Zaļās enerģijas pieejamība • Stratēģiskās partnerības ar Skandināviju • Dalība NATO/ES - drošības garantijas • Īpašs nodokļu un likumdošanas regulējums holdinga kompānijām (Īrijas, Nīderlandes, Lusenburgas piemērs)	gadā): 50; ilgtspējīgās investīcijas (% no kopējām): 40%; Lielo projektu (€50M+) skaits gadā: 10; Reģionālo investīciju īpatsvars: 42%
8. Pilsoniskā sabiedrība										
	• Demokrātijas 'atkāpšanās' tendence globāli • Sociālo mediju ietekme uz sabiedrisko domu • Populisma pieaugums • Pilsoniskās telpas sašaurināšanās	• Ārvalstu ietekmes operācijas • Dezinformācijas kampaņas • Politiskās polarizācijas un populisma ideju importēšana • Demokrātisko vērtību erozija kaimiņvalstīs	• Brīvprātīgā darba pieaugums • NVO sektors attīstās, bet atkarīgs no ārējā finansējuma • Zema pilsoniskā līdzdalība ārpus vēlēšanām • Vājš sociālais kapitāls • Salīdzinājumā ar Ziemeļvalstīm	• Sabiedrības polarizācija • 'Pilsoņu vs. nepilsoņu' plaisa • Mediju fragmentācija • Jauniešu atsvešināšanās no politikas	DILEMMA 1: Ārvalstu NVO finansējuma pieņemšana vs. nacionālā suverenitāte DILEMMA 2: Vārda brīvība arī dezinformācijai vs. naratīvu kontrole GRŪTĀ PATIESĪBA: Pilsoniskās	• NVO sektors 3%+ no nodarbinātības • Brīvprātīgo darbu veic 30%+ iedzīvotāju • Vēlētāju aktivitāte 65%+ visos vēlēšanu līmeņos • Mediju pratība augstākā ES	1. NVO sektora stiprināšana 2. Pilsoniskās līdzdalības veicināšana 3. Mediju pratības uzlabošana 4. Sabiedrības saliedēšana un noturības stiprināšana	• Valsts finansējuma mehānisms NVO (% no IIN) • E-demokrātijas platformas • Mediju pratības programma skolās un pieaugušajiem • Nacionālās saliedētības un noturības programma	• ES CERV programma • Starptautisko fondu atbalsts • Digitālās platformas • Tradīcijas (Dziesmu svētki u.c.)	NVO 3.5%, brīvpr. 32%, vēlēt. 68%, pratība 85%

					sabiedrības vājums ir valsts ievainojamības avots - nepieciešamas mērķtiecīgas investīcijas					
9. Vides ilgtspēja un klimats										
	- Klimata neitralitāte 2050 - ES mērķis - Bioloģiskās daudzveidības krīze - Aprites ekonomikas attīstība - Enerģētikas pāreja	- Klimata pārmaiņu fiziskā ietekme (plūdi, karstuma viļņi) - Stingrāki ES ar klimatu saistītie mērķi - Zaļās pārejas izmaksas - Konkurētspējas zudums pret 'netirākām' ekonomikām - Resursu pieejamības un cenu riski - Reģionālie drošības riski	- Augsts potenciāls atjaunīgo energoresursu ražošanai - Zema efektivitāte ZIZIMM sektorā - Augsti riski nerasniegt 2030.gada emisiju mērķus - Pakāpeniski samazinās augsta atkarība no enerģijas importa	- Zaļās pārejas sociālās izmaksas - Infrastruktūras investīciju nepieciešamība - Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās - Lauksaimniecības sektora lēna transformācija - Atkarība no fosilajiem resursiem transportā un siltumapgādē - Nepietiekami energoefektivitātes attīstības tempi	DILEMMA 1: Strauja zaļā pāreja vs. pakāpeniska transformācija (izmaksu vs. tempa trade-off) DILEMMA 2: Meža ekonomiskā izmantošana vs. oglekļa piesaiste un bioloģiskā daudzveidība GRŪTĀ PATIESĪBA: Latvijas zaļā pāreja ir lētāka nekā citām ES valstīm - tas ir konkurētspējas avots, ne slōgs GRŪTĀ PATIESĪBA 2: Latvijas zaļā pāreja faktiski nozīmē efektīvāku vietējo resursu izmantošanu ar augstu pievienoto vērtību	- Klimata neitralitāte līdz 2050 - Enerģētiskā neatkarība 75%+ - Aprites ekonomikas līderis Baltijā - Bioloģiskās daudzveidības saglabāšana, atjaunošana un tās līdzsvars ar valsts ekonomisko aktivitāti	- Atjaunīgās enerģētikas attīstība - Ēku renovācijas programma - Transporta dekarbonizācija - Mežsaimniecības un lauksaimniecības ilgtspēja - Bioekonomikas attīstība	- Vēja parku un saules enerģijas jaudas trīskāršošana - Daudzdzīvokļu māju renovācija 50%+ līdz 2040, izmantojot vietējos ilgtspējīgus resursus - Elektromobilitātes infrastruktūra - Ilgtspējīgas bioekonomikas (t.sk. mežsaimniecības un lauksaimniecības atbalsta programmas - Klimatnoturības stiprināšana	- ES Zaļais kurss un finansējums - Tehnoloģiju izmaksu samazināšanās - Sabiedrības atbalsts - Vietējie resursi (biomasa, vējš) - Digitalizācija, dati, pētniecība	SEG emisiju samazinājums - 100%+ (pret 1990.g.), AER īpatsvars enerģijas galapatēriņā 90%, importēto energoresursu īpatsvars <25%, renovētas ēkas 70%